The Skandapurāṇa

SUPPLEMENT
TO
GRONINGEN ORIENTAL STUDIES

Published under the auspices of the J. Gonda Foundation
Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences

Editor

H. T. Bakker, *Groningen*

Editorial Board

P. C. Bisschop · D. D. S. Goodall

H. Isaacson · G. J. Meulenbeld †

The titles in this series are listed at *brill.com/goss*

to
Hans Bakker

Viṣṇu's manifestation as the Man-Lion, Narasiṃha
(Pattadakal, Mallikārjuna Temple)

The Skandapurāṇa

VOLUME IV *Adhyāyas 70–95*

Start of the Skanda and Andhaka Cycles

Critical Edition
with an Introduction
&
Annotated English Synopsis

by

Peter C. Bisschop and Yuko Yokochi

in cooperation with Diwakar Acharya and Judit Törzsök

BRILL

LEIDEN | BOSTON

This is an open access title distributed under the terms of the prevailing CC-BY-NC License at the time of publication, which permits any non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) are credited.

This book has been realised thanks to the financial support of the European Research Council (ERC), the Japan Society for the Promotion of Sciences (JSPS), the Netherlands Organisation of Scientific Research (NWO).

Thanks to generous support of the J. Gonda Fund Foundation the e-book version of this volume is available in Open Access.

Photograph *frontispiece*: Peter Bisschop.

The Library of Congress Cataloging-in-Publication Data is available online at <https://lccn.loc.gov/2001415230>

ISSN 1566-7642

ISBN 978-90-04-38348-7 (hardback)

ISBN 978-90-04-38351-7 (e-book)

Copyright 2018 by the Authors. Published by Koninklijke Brill nv, Leiden, The Netherlands.

Koninklijke Brill nv incorporates the imprints Brill, Brill Hes & De Graaf, Brill Nijhoff, Brill Rodopi, Brill Sense, Hotei Publishing, mentis Verlag, Verlag Ferdinand Schöningh and Wilhelm Fink Verlag.

Koninklijke Brill nv reserves the right to protect the publication against unauthorized use and to authorize dissemination by means of offprints, legitimate photocopies, microform editions, reprints, translations, and secondary information sources, such as abstracting and indexing services including databases. Requests for commercial re-use, use of parts of the publication, and/or translations must be addressed to Koninklijke Brill nv.

This book is printed on acid-free paper and produced in a sustainable manner.

Preface

It gives us great pleasure to present to the scholarly world volume IV of the critical edition of the *Skandapurāṇa*. The publication of this volume takes the reader up to about half of the entire text.

The present volume follows the well-established format and style of the previous volumes. The main text of the critical edition is preceded by an introduction and a detailed synopsis of the edited chapters, which includes annotation on cultural-historical and philological matters. A significant feature of the part of the text that commences here is the *Skandapurāṇa*'s remarkable engagement with Vaiṣṇava mythology. We discuss some of the most noteworthy aspects of the text's treatment of Vaiṣṇavism in the introduction; we will return to the subject in the next volume. There is much in the text that should be of great interest to scholars of brahmanical Hinduism at large.

Since the preparation of this edition has been a joint undertaking, we would like to give the reader an indication of how the volume came about and who did what. The first meeting where chapters of this volume were discussed took place in 2014 at a panel in the workshop 'History of Śaivism: Readings in Inscriptions and Early Manuscripts', held at the Centre d'Études de l'Inde et de l'Asie du Sud (CEIAS) in Paris. After this, we had bi-annual meetings at Leiden University and Kyoto University. At these meetings the Sanskrit text along with the English synopsis of each chapter were read and discussed in detail. Yuko Yokochi was responsible for the Sanskrit edition and Peter Bisschop for the English synopsis. Drafts of several chapters of the Sanskrit edition were also prepared by Diwakar Acharya (chapters 76–79) and Judit Törzsök (chapters 70, 71 and 75). The overall finalization of the edition was done by Yuko Yokochi, and the introduction was prepared by Peter Bisschop, with input from Judit Törzsök and Yuko Yokochi. The meetings were attended by a number of participants, several of whom also gave valuable feedback, including Hans Bakker, Amandine Bricout, Elizabeth Cecil, Nirajan Kafle, Martine Kropman, Sanne Mersch, Ben Staiger, Kenji Takahashi and Somdev Vasudeva. We would also like to thank Kristen De Joseph for correcting our

English and Peter Pasedach for the final typesetting of this volume, and his involvement in other technical and Digital Humanities related aspects of the project such as the generation of the e-texts.

To make the various meetings possible we have been fortunate to receive the support from several funding agencies. In 2015 Yuko Yokochi was awarded a JSPS grant *From Vaiṣṇavism to Śaivism: A shift of religious culture in the beginning of Mediaeval India*, while Peter Bisschop received an NWO Free Competition grant *From Universe of Viṣṇu to Universe of Śiva* in 2016. The NWO grant also allowed for the appointment at Leiden University of Sanne Mersch for a PhD project ‘Counter-Narratives: Parallel Themes in Śaiva and Vaiṣṇava Mythology’ and of Nirajan Kafle for a Postdoc project ‘The Śivadharmā and Viṣṇudharmā: Communities, Rituals and Contexts’. This created the ideal environment for addressing some of the broader backgrounds of the incorporation of Vaiṣṇava mythology encountered in this part of the text. Finally, in 2014, Peter Bisschop joined the ERC Synergy project *Asia Beyond Boundaries: Religion, Region, Language and the State*, which provided him with teaching relief that allowed him to spend time on this volume.

A final word of thanks is due to Hans Bakker, to whom this book is dedicated. While this volume of the critical edition of the *Skandapurāṇa* does not bear his name on the cover, his active participation at nearly all of the above-mentioned meetings is testimony to his continued engagement with the text. The two co-authors both received their PhD under his guidance, and we are more than aware that this work would never have seen the light if the *Skandapurāṇa* project had not been conceived under his inspiring vision in the first place. We owe a great debt to him, both as a person and as an academic, and we hope that this volume lives up to the standards that he has set.

Spring 2018,

Peter Bisschop, Leiden
Yuko Yokochi, Kyoto

Table of Contents

Introduction

A WEB OF MYTH CYCLES	3
The Narasiṃha Cycle	5
Start of the Skanda Cycle	7
Start of the Andhaka Cycle	9
The War between the Asuras and the Devas	11
DHARMANIBANDHA CITATIONS OF THE KAUMUDĪMAHOTSAVA	13
LANGUAGE AND STYLE	18
The Use of Similes	18
Formulaic Phrases in the Battle Descriptions	20
The Influence of the Battle Books of the <i>Mahābhārata</i>	21
A Different Authorship?	23
EDITORIAL POLICY	24
Manuscript Condition	24
Grammatical and Syntactical Anomalies	25

Synopsis

STRUCTURE OF THE CONTENTS OF CHAPTERS 70 TO 95	33
SYNOPSSES OF CHAPTERS 70 TO 95	37

Skandapurāṇa

Symbols and Abbreviations in the Apparatus	105
Sigla of the Manuscripts and Editions Used	106
SKANDAPURĀṆA: ADHYĀYAS 70 TO 95	
Adhyāya 70	107
Adhyāya 71	117
Adhyāya 72	129
Adhyāya 73	154
Adhyāya 74	172
Adhyāya 75	178
Adhyāya 76	188
Adhyāya 77	197
Adhyāya 78	209
Adhyāya 79	222
Adhyāya 80	229
Adhyāya 81	238
Adhyāya 82	246
Adhyāya 83	254
Adhyāya 84	260
Adhyāya 85	267
Adhyāya 86	273
Adhyāya 87	283
Adhyāya 88	292
Adhyāya 89	299
Adhyāya 90	311
Adhyāya 91	317
Adhyāya 92	323
Adhyāya 93	327
Adhyāya 94	333
Adhyāya 95	339

Bibliography & Indexes

ABBREVIATIONS	347
REFERENCES	348
INDEXES	
Index to the Introduction	357
Index to the Synopsis	359
Index of Text Passages	367

Introduction

A Web of Myth Cycles

The present volume of the *Skandapurāṇa*, covering chapters 70 to 95, introduces several important narrative lines that take the reader far beyond the 26 chapters edited here. Three new myth cycles are started, but only the first one is completed here. The following scheme shows their distribution across the text of the *Skandapurāṇa* as a whole:¹

SP 70–71: The Narasiṃha Cycle

SP 72: Start of the Skanda Cycle

SP 73–SP_{Bh} 112 & SP_{Bh} 130–157: The Andhaka Cycle

SP_{Bh} 163–165: Continuation of the Skanda Cycle

The myth of Viṣṇu's manifestation of the Man-Lion (Narasiṃha) forms the subject of the first two chapters (SP 70–71). After this, the cycle of Skanda's birth (SP 72) is started, only to be taken up again much later in the text (SP_{Bh} 163–165). Finally, SP 73 commences the lengthy and central Andhaka cycle, which takes up a large part of the *Skandapurāṇa*, running all the way up to SP_{Bh} 157, with the exception of chapters 113 to 129, which comprise a different narrative layer.²

This volume thus includes two elements that are central to the composition and redaction of the text as a whole: the birth of Skanda and the birth of Andhaka. In addition, it introduces a religious theme that will continue to be important in the following volumes, namely the integration of the Vaiṣṇava *avatāra* mythology within a Śaiva framework. Finally,

-
- 1 We use the term 'cycle' in a loose sense to indicate a more or less complete narrative unit that centers around a main character or group of characters with a storyline that has a beginning and an end. Individual cycles may be included in other cycles. The above scheme does not take into account the various subnarratives included in the Andhaka cycle or other intricacies of the *Skandapurāṇa*'s overall structure. A detailed analysis of the structure of the various narrative layers in the text will be provided in Yokochi forthc.
 - 2 This layer includes stories of past and future wars between the Devas and Asuras.

running through all of this, there is the narrative thread of the war between the Asuras and the Devas. Hiranyākṣa's victory and rule over the earth, which forms the subject of the final chapter (SP 95), prepares the ground for more battles to come.

The centrality of much of the material to the composition of the *Skandapurāṇa* is borne out by the fact that several key episodes are referred to in the *Anukramaṇikā* ('table of topics') in SP 2. They are mentioned in three verses immediately following the listing of topics relating to the Vindhyavāsini cycle of SP III.³ The topics listed in the *Anukramaṇikā* and covered in the text of the present volume include the following:

- the birth of Andhaka (SP 2.15a → SP 73.69–80)
- the capture of the Earth (SP 2.15b → SP 95.8–15)
- the death of Hiranyakaśipu (SP 2.15d → SP 71.44–45)
- the coming of the gods and the mission of Agni (SP 2.16cd → SP 72.51–87)
- the granting of a boon to the gods (SP 2.17a → SP 72.88–102)
- the emission of the semen (SP 2.17b → SP 72.96–97)

The order listed in the *Anukramaṇikā* diverges from the one followed in the main text. This is probably due to the fact that the *Anukramaṇikā* combines several exploits of Viṣṇu against the Asuras, even though these are treated separately in the main text. The first three topics concern episodes connected with the Asuras, while the last three items relate to the birth of Skanda. Interspersed between these two themes, the *Anukramaṇikā* refers to two other episodes connected to Viṣṇu's exploits against the Asuras, namely the slaying of Hiranyākṣa and the checking of Bali.⁴

The text presented here follows naturally from the storyline with which the previous volume left off. In the final verse of SP III (SP 69.77) we were told that Śiva and Pārvatī returned to Mt. Mandara. In the opening verse of this volume (SP 70.1), Vyāsa asks Sanatkumāra what the couple did after returning to Mandara. Sanatkumāra tells him that they delighted in their divine residence there.

3 On the relation between the *Anukramaṇikā* and the Vindhyavāsini cycle, see SP III, 11–24.

4 SP 2.15cd–16ab: *hiranyākṣavadhaś caiva hiranyakaśīpos tathā || balisaṃnyamanam caiva devyāḥ samaya eva ca* |. The slaying of Hiranyākṣa is narrated in SP_{Bh} 107 and the checking of Bali in SP_{Bh} 116–117. The reference to Devī's observance (2.16b) is obscure.

The Narasiṃha Cycle

The Narasiṃha cycle commences with the arrival of Indra, Soma and Vāyu at the couple's residence on Mt. Mandara (SP 70.5). They request that Śiva do something about Viṣṇu's form as Narasiṃha, which he had taken on to kill Hiraṇyakaśipu. It turns out that, after killing the demon, Viṣṇu has not abandoned the Narasiṃha form and the gods are frightened of it. Śiva promises to help them. We are thus led into the narrative of Narasiṃha's manifestation in retrospect, as we hear about the outcome of events first. This provides the opportunity for Vyāsa to ask about Hiraṇyakaśipu and Narasiṃha. Sanatkumāra's answer starts from the beginning, with the birth of Hiraṇyakaśipu as the Daitya son of Kaśyapa.

After Hiraṇyakaśipu has been crowned king of the Daityas, he becomes desirous of taking over Indra's kingship of the Devas. He proceeds to Śrīparvata to practise *tapas*. There he is offered a boon by Brahmā and asks for invincibility, listing a series of conceivable circumstances under which he cannot be killed: neither by a weapon nor by a spell, neither during the day nor by night, etc. Brahmā is willing to offer this to him, but only if he states a loophole (*antara*), to which Hiraṇyakaśipu responds that he accepts any other kind of death there may be. While the series of conditions of Hiraṇyakaśipu's death is a well-known topos from other epic and Purāṇic sources, the emphasis on Brahmā's particular request to state a loophole is specific to the *Skandapurāṇa*.⁵

The remainder of chapter 70 contains a Māhātmya of Śrīparvata (SP 70.37–53). The place is described as a Pāśupata centre, where in the past Devī practised Pāśupata yoga. The hill, which has been identified with Śrīśaila in the Kurnool district of present-day Andhra Pradesh, is one of the southernmost places furnished with a Māhātmya in the text. It attests to its growing importance and recognition at the time of its composition.

When Hiraṇyakaśipu starts tormenting the gods, they go and complain to Brahmā (SP 71.4–7). He advises them to ask Viṣṇu to take on the body of Narasiṃha, for, Brahmā reminds them, he has made Hiraṇyakaśipu state a loophole earlier. Viṣṇu agrees to the plan, but he asks the gods to enter his body, because the demon is very strong. A lengthy description of Narasiṃha's entry into the park outside of Hiraṇyakaśipu's city and his fight with the Asura forces follows, culminating in Hiraṇyakaśipu's own arrival at the scene and his death at the hands of the Man-Lion. Narasiṃha kills him with a single slap of his fist and then tears open his chest. The gods regain their positions.

At this juncture in the story the starting point of the Narasiṃha cycle and the present narration converge, with Śiva's arrival in the form of a

5 It is worth noting that there is a similar request for stating a loophole in the stories of the Asuras Andhaka and Maya; see n. 72 on p. 39.

Śarabha, a magnificent creature with four legs on his back (SP 71.48–50). Narasiṃha realises that it is Śiva and that he cannot conquer him, so he starts a hymn of praise. Śiva allows him to return to his own form (*svayoni*), then tramples him with his feet. Śiva grants Viṣṇu the boon of being a slayer of Asuras.

There are several details worth noting about this version of what is usually known as the Narasiṃha *avatāra* of Viṣṇu. First of all, it is striking that the text does not once use the term *avatāra* to describe Viṣṇu's Man-Lion form. Instead we find the words *vapus* ('body'), *rūpa* ('form') and *yonī* ('form' or 'origin').⁶ This is quite likely intentional, for the same holds true also for the accounts of Viṣṇu's other manifestations in the *Skandapurāṇa*, such as Vāmana and Varāha. The *avatāra* terminology was well established at the time, but the text does not make use of it.⁷ Instead it continues the older brahmanical model of manifestation. Most significant, however, is its introduction of a new element to Viṣṇu's demon-slaying manifestations, namely the god's attachment to the form he has taken on to kill the demon. The *Skandapurāṇa* raises the critical question of what happens to Viṣṇu's demon-slaying manifestation after he has done the job.⁸ The Narasiṃha episode shows him to be attached to the new form and Śiva, as the supreme God, has to intervene to make him return to his original form. Viṣṇu is assigned the task of slaying demons, while Śiva creates the circumstances that allow him to resume his true form afterwards.⁹

All of this is reflective of a deep engagement with Vaiṣṇavism, the dominant brahmanical religious tradition at the time. First of all, the central concept of Viṣṇu as an *avatāra* is neglected. The text only deals with the

6 The precise meaning of *yonī* in this context is not made clear. It comes up towards the end of the story, where the text distinguishes between Viṣṇu's *ayonī* and his *svayonī*. The passage emphasises the distinction between his original form and his temporary manifestation.

7 For the development of the concept of *avatāra*, see Hacker 1960 and Brinkhaus 1993. Significantly, the only time the text refers to the concept of *avatāra* is in the Māhātmya about Śiva's descent as Lakulīśa at Kārohaṇa in SP_S 167.110–138. This part may belong to a different layer of the text.

8 A passage found in a large group of manuscripts of the *Harivaṃśa*, yet deferred to the appendix in the text of the Poona critical edition, is one of the few early Vaiṣṇava sources that also shows an awareness of this problem. It tells that the lord abandoned and installed his Narasiṃha body on the northern shore of the Kṣīroda ocean, before taking up his primeval form again: *tato nadatsu tūryeṣu nṛtyantiṣv apsaraḥsu ca | kṣīrodasyottaraṃ kūlaṃ jagāma prabhur īśvaraḥ || nārasimhaṃ tanuṃ tyaktvā sthāpayitvā ca tad vapuḥ | paurāṇaṃ rūpam āsthāya yayau sa garuḍadhvajah ||* (HV App. 1 No. 42A ll. 578–581). See also n. 91 on p. 45.

9 See also Granoff 2004, who first drew attention to the *Skandapurāṇa*'s unease with the doctrine of Viṣṇu's *avatāras*, referring not only to the account of Narasiṃha but also to that of Varāha in the text.

main brahmanical model of manifestation, not with that of Kṛṣṇa, which was specific to the Kṛṣṇa-Vāsudeva cult and in which the *avatāra* concept was developed.¹⁰ In the *Skandapurāṇa* Viṣṇu is granted the boon of being a demon-killer, but only within the parameters set by Śiva's overlordship. Moreover, Viṣṇu cannot do the job himself; he needs all the gods to enter his body in order to be able to stand up against Hiranyakaśipu. While the notion that Viṣṇu is 'made up of all the gods' (*sarvadevamaya*) is well-established,¹¹ the *Skandapurāṇa* manipulates and frames it in such a way that it becomes a weakness rather than a strength of his personality. Finally, and most importantly, the dreadful form assumed by Viṣṇu is presented as deeply problematic, because in his attachment to it he is not able to leave it. The manifestation becomes a menace to the gods and it is Śiva alone who can provide relief for them. Śiva thus becomes the true saviour.

Start of the Skanda Cycle

The birth of Skanda has been on the reader's mind since the very first chapter, when Vyāsa asked Sanatkumāra how Kumāra could be the son of Rudra, of Vahni, of Gaṅgā, of Umā, of Svāhā, of Suparṇī, of the Mothers (Mātr̥s) and of the Kṛttikās (SP 1.26). It is only in SP 72 that Sanatkumāra comes to relate the events leading to Skanda's birth.

The scene returns to Mt. Mandara, where the flowers of all seasons start blooming simultaneously. This provides the perfect setting for Pārvatī to ask Śiva for a son. She adds, significantly, that it should be a son 'born from my own body' (SP 72.12a). This qualification will remain a guiding theme throughout the rest of the narrative. The *Skandapurāṇa* differs from other accounts, such as Kālidāsa's *Kumārasambhava* in particular, in that the story of the birth of Skanda does not start from the gods' request to Śiva for a son to conquer Tāraka, but from Pārvatī's expression of desire for a son of her own. As Yokochi has shown (SP III, 22–24), obtaining a son was one of the two goals of her *tapas*, along with gaining a fair complexion, as recounted in the Vindhyaśāsinī cycle; it connects the Skanda cycle with the Vindhyaśāsinī cycle.¹² It should also be observed that in the previous chapter the boon of being able to slay demons was granted to Viṣṇu, which would be incompatible with a birth story in which Skanda's existence is needed to slay the demon Tāraka. It is Pārvatī's own desire for a son that is the guiding principle of the narrative.

¹⁰ Cf. Matchett 2001.

¹¹ Cf. e.g. HV 30.17c, ViP 5.20.85b and VDh 1.21d.

¹² Cf. SP 72.16.

For their union (*yoga*) the couple retire to the golden peak of the Vindhya. Nandin is stationed at the entrance as a door guardian while Deva and Devī engage in union for a thousand divine years. Terrifying omens start to appear and the gods convene to discuss what is going on. They agree that it is due to the couple's union; they must prevent Devī from having a son born from her body. Agni is charged with introducing them to Deva. After a hymn of praise, Agni is allowed in by Nandin and hides in a jewelled pillar, from which he tells Deva that the gods are waiting outside. The gods praise Deva and they receive a boon. They request that no son be born from Devī's body. Agni offers to receive the seed from Deva and is granted a boon for this. When Deva returns, Devī gets angry with Nandin for letting Agni in, and hurls a water lily at him. The water lily, about to kill Nandin, is caught by Deva and rendered auspicious (*bhadra*). It becomes a pond called Bhadrotpala on top of the Vindhya. A brief Māhātmya of this sacred place follows (SP 72.114–116).

When Deva tells Devī that he has offered his seed in Agni, she curses the gods. They shall not beget sons with their wives, and Earth shall have many husbands but never a son. Devī becomes known as Kaiṭabhā on the golden peak of the Vindhya. A man who visits the sanctuary and the rock there becomes a Gaṇapa when he dies.

Then the gods arrive, pregnant and ashamed (SP 72.127). They tell Deva that they cannot bear the seed and that He should save them. Moreover they are afraid of Andhaka, who is practising *tapas*. Deva promises to kill Andhaka and tells them to go to the Śaravara grove in the centre of Meru. They go there and, splitting their bellies, the seed comes forth, turning everything into gold. When Devī hears that a son has been born she is satisfied.

This birth story is unique in several respects.¹³ First of all there is the opening scene on Mt. Mandara. It is Devī's request for a son born from her own body, rather than the gods' desire for a son to slay Tāraka, that forms the starting point of the narrative. The hiding of Agni in a pillar is also a unique motif, and the *Skandapurāṇa* appears to be the first text to introduce the motif of Agni as messenger of the gods. Also noteworthy are the small Māhātmyas relating to places and events on the golden peak of the Vindhya. This location for the couple's union is unique too; it is probably connected with the earlier Vindhyavāsini cycle of the text. Finally, the remarkable motif of the pregnancy of the gods is a rare feature, not found in any of the early epic accounts. The *Skandapurāṇa* thus makes a major intervention in the narrative tradition of the birth of

13 Mann 2012, 192–195, draws attention to certain similarities with accounts found in the *Āraṇyakaparvan* and the *Śalyaparvan* of the *Mahābhārata*; this concerns not so much SP 72 but SP_{Bh} 163, on which see below.

Skanda.

A problem arises when we try to connect the end of SP 72 with the start of SP_{Bh} 163, which is where the Skanda cycle continues. For here Vyāsa asks Sanatkumāra a number of questions, relating to Skanda's birth, that do not fit the present ending:

What did Vahni do when he received the seed of Śarva? How was Skanda born? At which location [was] the very splendid one [born]? And how was he consecrated as general by the best of the gods? And for what reason was he consecrated and at which spot, O master? And how was Tāraka slain by him at the front of the battle?¹⁴

In what follows, Agni continues to carry the seed, while, according to SP 72.135, the gods should have already given birth at Śaravara. Instead, SP_{Bh} 163.5–7 narrates that Agni is not able to bear the seed, and that he beseeches Gaṅgā to carry it for him. She receives the seed from Agni, becomes pregnant with it, and gives birth to the six-faced Skanda (SP_{Bh} 163.8–15). The two accounts of Skanda's birth are logically inconsistent. How can we account for this? The answer may well lie in the process of redaction, for there are strong indications that a large part of text was inserted here, in between the end of SP 72 and the start of SP_{Bh} 163. If one were to leave out the final part, where the gods return to Deva in a pregnant state (SP 72.127–140), the storyline continued in SP_{Bh} 163 would follow much more naturally.¹⁵

There is strong additional support for the hypothesis that there is a major insertion of text here, for it is precisely at this point that the Andhaka cycle artificially interferes with the Skanda cycle. In SP 72.130 the gods, out of the blue, tell Deva that the Asura Andhaka is performing excessive *tapas* and that it makes them afraid. Deva promises them that he will slay the son of Hiraṇyākṣa. There is no connection whatsoever between the gods' pregnancy at this moment and the slaying of Andhaka; the introduction of Andhaka makes a forced impression.

Start of the Andhaka Cycle

The Andhaka cycle proper starts with Vyāsa's questions about Andhaka at the beginning of SP 73. Sanatkumāra tells him that after Hiraṇyaka-

14 SP_{Bh} 163.1–3ab: *śārvaṃ tejaḥ samādāya vahniḥ kiṃ kṛtavāṃs tadā | kathaṃ skandaḥ samutpannas kasmin sthāne mahādyutiḥ || senāpatye kathaṃ cāsāv abhiṣiktaḥ surottamaiḥ | kimartham abhiṣiktaś ca kasmin deśe 'pi vā prabho || tāraś ca kathaṃ tena nihato raṇamūrdhani* |.

15 This view has been developed in an unpublished paper by Martine Kropman, 'The consecration of Kumāra. The role of Thanesar and king Harṣa in the composition of the Skandapurāṇa'.

śipu is killed by Narasiṃha, his younger brother Hiraṇyākṣa takes over as king of the Daityas. Since he does not have a son he starts practising *tapas*. He does so at a place called Śaṅkukarṇa, at the confluence of the Sindhu and the ocean (Sindhusāgara). We learn that Śaṅkukarṇa is the spot where in former times Deva practised *tapas* for the welfare of the world. When the gods tried to enter to see him, they were prevented by Deva's Gaṇapa Śaṅkukarṇa. The episode serves to introduce the place of Hiraṇyākṣa's *tapas* as a powerful Śaiva site; it concludes with a Māhātmya of Śaṅkukarṇa (SP 73.57–67).

The name Śaṅkukarṇeśvara features in several early lists of Śaiva sites, including, in the *Skandapurāṇa*, SP 29.83b and SP_{Bh} 183.48d. Śaṅkukarṇa must have been a major centre of Śaivism at the time of the text's composition. Bakker (2014) has identified Śaṅkukarṇeśvara with the temple at Banbhore, referred to as Debāl in Arabic sources, in Sindh at the mouth of the Indus river. He concludes: 'Śaṅkukarṇeśvara, identified with the great temple in Debāl as described in the *Čāc-nāma*, may thus be one of the very few temples mentioned in the *Skandapurāṇa* of which we have a contemporaneous description.'¹⁶ The two places where the demon brothers practise *tapas*—Hiraṇyakaśipu at Śrīparvata and Hiraṇyākṣa at Śaṅkukarṇa—both lie outside the sphere of Madhyadeśa, which forms the focus of much of the rest of the narration of the text. The remote location of both these places is compatible with the topos of *tapas*, and also provides important clues to the geographical horizons of the authors of the text. These represent the boundaries of the *Skandapurāṇa*'s vision of civilisation.¹⁷ Moreover, the fact that these are the very two places where Śiva and Pārvatī performed *tapas* in the remote past lends an air of prestige to them and creates a connection across time and space.

After the Māhātmya of Śaṅkukarṇa, we are transported to Mt. Maināka for a scene that serves to explain the birth of Andhaka. Devī approaches Deva from behind and covers his eyes. Everything becomes dark and Deva materialises a third eye on his forehead. Out of the darkness Andhaka is born. Deva gives the blind boy as a son to Hiraṇyākṣa, who is practising *tapas* at Śaṅkukarṇa. Andhaka grows up in Hiraṇyākṣa's household but is depressed by his blindness and goes off to practise *tapas* himself, in order to gain eyesight. He does so at the ascetic grove of Kanakhala, in

16 Bakker 2014, 118. See also n. 133 on p. 55.

17 See also Bakker 2014, 2–3, who notes that what the Māhātmyas of these and other places lying at the periphery of the geographical heart of the text have in common is that 'they hardly, if at all, betray first-hand information about the topography. This differentiates them from, for instance, the Māhātmyas of Kurukṣetra, Bhadreśvara, or Vārāṇasī. The importance of these places is acknowledged and guaranteed by connecting them with Śaiva mythology, but the text does not bear witness to a direct acquaintance of the composers with the local situation.'

the Himalayan mountains (SP 74). After years of ascetic mortification, Brahmā appears. He grants him eyesight and another boon. Andhaka asks for immortality, but Brahmā is only willing to give him this if he states a loophole. Andhaka responds by asking that he may only be killed if he does not bow to Devī, the Mother of the World. The scene recalls the earlier episode of Hiraṇyakaśipu's *tapas*. The loophole is a connecting element linking the stories, and eventual deaths, of both demons.

The *Skandapurāṇa* is the first Purāṇa to give a full account of the life story of Andhaka. We learn very little about Andhaka from the *Mahābhārata*, although the epithet 'Slayer of Darkness/Andhaka' (Andhaka-gḥātin) occurs in some praise hymns to Śiva, and several similes hint at the killing of an Asura named Andhaka by Śiva.¹⁸ While the epic contains no account of the birth of Andhaka, the *Anuśāsanaparvan* does include a passage on the origin of Śiva's third eye (MBh 13.127.26–45) that is remarkably close to the episode of Devī's covering of Deva's eyes told in the *Skandapurāṇa*. It confirms our general impression of the closeness of some of the material included in our text with the *Anuśāsanaparvan*. The *Skandapurāṇa* is unique compared to most other sources recounting Andhaka's *tapas* in specifying its location at Kanakhala. This concern for topographical exactitude is characteristic of the text as a whole.

The War between the Asuras and the Devas

After Andhaka's successful practice of *tapas* and his return home, Hiraṇyākṣa organises a Kaumudī festival to celebrate his son's success (SP 75–76.13). Detailed descriptions of the celebrations are given, some of which are quoted in medieval Dharmanibandhas.¹⁹ When the celebrations are over, all the Asuras assemble to discuss the course of action (SP 76.14–77.75). Hiraṇyākṣa states his intention to avenge the killing of his brother Hiraṇyakaśipu all by himself. Following a heated discussion, in which the other Asuras insist that they also want to take part in the war with the gods, they prepare for battle.

When the Asura army sets out for Amarāvātī, dreadful omens start to appear. Bṛhaspati advises the gods on the course of action, and the gods start preparing for battle. They take up the 'falcon' array (*vyūha*),

18 See, e.g., MBh 7.57.50d, MBh 7.13.53, MBh 8.15.18. There are further references in passages excluded from the main text of the critical edition. See also Rām. 3.29.27, which contains a simile referring to the burning of Andhaka by Rudra. A lengthy account of Andhaka's killing is given in HV App.1 No. 29C, a passage that features in all manuscripts of the *Harivaṃśa* except for the three groups of manuscripts used by the editor as the standard of each version (Śāradā, Ñ1, and M1-3). This means that the text is not included in any of the early manuscripts of the three versions (northwestern, northeastern and southern).

19 See the section 'Dharmanibandha Citations of the Kaumudīmahotsava' below.

which is described in considerable detail. On their own side, the Asuras form a counter-array called the ‘crescent moon’, and the battle takes off. Extensive descriptions of the battle take up much of the second half of the volume, culminating in the flight of the gods (SP 79.14–93.25).

One can identify a general development in the unfolding of the Devāsura war. While initially it is a matter of all against all, as the battle continues, it turns into one-to-one fights. While the gods seem poised for victory initially, from SP 84 onwards the scales tip in favor of the Asuras. This chapter introduces the theme of the battle as a sacrifice (*yuddhayajña*) involving two opposing sacrificial parties. It also includes an enumeration of the individual Devāsura duels, which functions as a kind of Anukramaṇikā of the chapters that follow (SP 84.8–12 → SP 84–88).

The theme of a sacrificial battle derives from the *Mahābhārata*.²⁰ There are many other elements in the battle scenes that attest to the influence of the great epic, in particular its battle books. The epic war between heroes is transported onto a higher plain, with the Asuras and the Devas as protagonists, but the techniques of description remain essentially the same.²¹ The fact that the battle descriptions are largely informed by the *Mahābhārata*’s battle books also means that the reader should be cautious in taking them as evidence for how war was actually conducted in ancient India. They rather present a paradigm of warfare that follows the textual models of the *Arthaśāstra* and the *Mahābhārata*, although the extensive concern with the theme of war may well reflect the general circumstance of a continuing state of war between different rivaling kingdoms at the time. While the introduction of an Anukramaṇikā of individual duels finds no parallel in the *Mahābhārata*, there is a similar presentation of duels in a passage in the *Harivaṃśa* (HV App.1 No.42B ll.733–776). This features in a part of the *Harivaṃśa* excised from the main text of the critical edition, which—also in other respects—shows remarkable correspondences to the structure of the presentation of the Devāsura war. It attests to a shared narrative technique between the two texts.²²

The individual duels take up chapters 84 to 88, starting with Indra and Hiranyākṣa and ending with Dhruva and Hrada. After Hiranyākṣa captures Indra, Tvaṣṭṛ and Pūṣan and immobilises the weapons of the gods, Vāyu, Soma, Agni and Yama once again go on the counter-attack

20 For the *Mahābhārata*’s depiction of the central war as a sacrifice, see Feller Jatavalabhula 1999.

21 See pp. 21 ff.

22 These correspondences, relating roughly to SP 77–95 and HV App.1 No.42B, are being studied by Sanne Mersch in the context of her PhD project, ‘Counter-Narratives: Parallel Themes in Śaiva and Vaiṣṇava Mythology’.

(SP 89–93). It is Andhaka who gives the gods the final blow, after which Hiranyākṣa orders the Asuras to take over the kingdom of the gods. Hiranyākṣa installs regents throughout the kingdom to occupy the former offices of the gods, consecrates Andhaka in Amarāvati and successfully rules the entire world himself (SP 94–95). In the process he takes the Earth to Rasātala and holds her captive under the Śaṅkha mountain. This will eventually form the reason for Viṣṇu's manifestation as Varāha (SP_{Bh} 97–110).

The description of Hiranyākṣa's takeover of the kingdom of the gods conforms to an ideal model of Arthaśāstric conquest. At each city the Asura army displays Hiranyākṣa's might and declares victory, while the citizens come out and receive them as the new rulers, offering Hiranyākṣa gifts of welcome. Hiranyākṣa installs an Asura in office, and the citizens are told to respect him as the new ruler in charge. Hiranyākṣa rules his newly acquired kingdom in accordance with the *dharma*, and his kingdom prospers as a result. The Asuras are not represented as wicked demons but as an opposing party that is just as well able to follow the *dharma*. In contrast to the attitude displayed in some other early Purāṇas, which tend to portray the Asuras as the embodiment of all evil,²³ the *Skandapurāṇa* here presents the Asuras in a much more favourable light. The Asuras are Śiva-worshippers and they follow and promote the *dharma*. It is ultimately their adherence to Śaivism that makes their rule successful.

Dharmanibandha Citations of the Kaumudīmahotsava

The text edited in the present volume includes a fairly long passage on the Kaumudī or Moonlight festivities (SP 75.12, SP 75.22–39, SP 76.1–2, SP 76.6), which is cited by at least three Dharmanibandha authors.²⁴ This provides a first and thus far unique occasion to examine how these authors used the text, and possibly to better evaluate the relationship of the citations and to see what they can tell us about the history of the *Skandapurāṇa*.²⁵ The first two authors, Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara, were pointed out already in SP I (pp. 7–8, 11–13), and one could consider adding Mitramiśra, author of the *Vīramitrodaya*. It is highly unlikely, however, that he had direct access to the *Skandapurāṇa*.²⁶ Mitramiśra

23 See, however, Doniger O'Flaherty (1976, 94–138) on the paradox of the good demon.

24 Not all authors cite the same verses, as is discussed below.

25 In the next volume we will have occasion to return to this subject, because parts of SP_{Bh} 111–112 are also quoted by Dharmanibandha authors.

26 Cf. also SP II A, 214–215, on the secondary nature of a portion of the *Skandapurāṇa*'s *Vārāṇasīmāhātmya*, quoted in Mitramiśra's *Tīrthaprakāśa*.

appears to have been active between 1610 and 1640, in or near Orccha.²⁷

For a start, the *Rājanītiprakāśa* of the *Vīramitrodaya* does not cite any passages that are not quoted also by Lakṣmīdhara or Caṇḍeśvara. Some minor differences aside, the citation in the *Vīramitrodaya* follows Lakṣmīdhara's citation and variants quite closely,²⁸ including the verses not cited by Caṇḍeśvara (SP 75.36–39) and some of the omissions (SP 75.12cd and SP 75.33). There are only three hemistichs (SP 75.26 and SP 75.30ab) that figure in Mitramiśra's text but are omitted by Lakṣmīdhara; they are however found in Caṇḍeśvara's citation. It is also possible that these six *pādas* were omitted only in the transmission of Lakṣmīdhara's text, but were still part of the *Kṛtyakalpataru* when Mitramiśra consulted it. Considering the rather overwhelming agreement between Lakṣmīdhara's and Mitramiśra's citations, and being aware of Lakṣmīdhara's importance and influence as an authority, it is most likely that Mitramiśra used Lakṣmīdhara's work to cite the *Skandapurāṇa*.

This leaves us with two first-hand citations by Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara, which do not include the same verses, although the core part of the description is shared by them. Caṇḍeśvara omits the last section of the text, which lists substances to be used for bathing Śiva's image and offerings to be given to it afterwards. By saying *ityādy abhidhāya*, however, he does refer to the list, which he apparently did not intend to cite in full, perhaps to remain concise.²⁹

Lakṣmīdhara's omissions are less obvious to explain. First, he omits SP 75.12 and SP 75.33, two verses that give the narrative context of the ritual description. It seems therefore likely that by adapting the Purāṇic passage to his prescriptive work, he discarded these narrative details, which did not serve his purpose. Secondly, he also omits SP 75.26, which explains what brahmins must do at the festivities. This verse is somewhat out of context in a series of prescriptions about decorations. In this case, however, Lakṣmīdhara's omission of the verse is less obviously explicable.

27 Dating according to Kane I, 440–6. He was the son of Paraśurāma-panḍita and grand-son of Haṃsa-panḍita, the latter of whom was a resident of Gopācala (Gwalior?), according to Mitramiśra's introductory verses. Mitramiśra lived during the reign of Vīrasimha, who ruled at Orccha from 1605 to 1627 and who traced his origins to Medinīmalla, king of Kāśī. See also Banerji 1999, 71. Kane I, 443, points out that the *Vīramitrodaya* was a work of high authority in the Benares School of Hindu Law.

28 This is true for the majority of the variants; it is also to be noted that some significant variants that cannot be explained by the mere corruption of *akṣaras*, such as the hemistich of SP 75.34cd and the variant *śārīram/dehe tu* in SP 75.32c, also agree in Lakṣmīdhara's and Mitramiśra's quotes. This confirms that Mitramiśra is likely to have used Lakṣmīdhara's text.

29 For various techniques and principles applied by the Nibandhakāras when quoting passages, see De Simini 2015.

Finally, his omission of SP 75.30ab may be due to the irregular syntax of the *Skandapurāṇa* (nominatives for accusatives), which Lakṣmīdhara may have wanted to eliminate. It also cannot be excluded that all of these verses were dropped in the transmission of Lakṣmīdhara's work.³⁰

In addition to omissions, there are other differences between the two citations. In general, Caṇḍeśvara's text seems to have been much better preserved than Lakṣmīdhara's, which has numerous corruptions of its own.³¹ Indeed, Caṇḍeśvara's citation has even helped us to reconstruct the text. In SP 75.23f, none of our manuscripts read *dattapaṅkā*,³² and Caṇḍeśvara's citation provides the appropriate reading from which the corruptions can easily be explained.³³

One tendency that the two Dharmanibandha authors share is that they try to eliminate the Asuric context of the original passage, namely by changing the Daitya women (SP 75.28f) into divine (*divya*) women (Lakṣmīdhara) or just into 'women' (*yoṣitaḥ*, Caṇḍeśvara). Similarly, the night-time celebrations, which are originally said to 'destroy the gods' in SP 75.22f (*suranāśinī*) since it is the demons who talk, come to be called 'destroyers of the demons' in both Lakṣmīdhara's and Caṇḍeśvara's versions. The same tendency can also be observed elsewhere, for instance in one of Lakṣmīdhara's citations given in SP II A.³⁴ One can

30 In that case, a scribe may have wished to eliminate the irregularity. To confirm this, one should make a critical edition of Lakṣmīdhara's work and evaluate the manuscript evidence in the light of this problem. Nevertheless, even then, no firm conclusion may be drawn concerning this particular quotation.

31 The lists of corruptions below exclude differences that appear to be explicable by the use of slightly different recensions of the *Skandapurāṇa* (i.e. SP 75.32c and SP 75.34cd). For corruptions in Lakṣmīdhara's text in the shared passages, see *vasobhiḥ saṃhataiḥ* for *vasobhir ahataiḥ* in SP 75.23c; *ca śitahsnātā* for *saśirahsnātā* in SP 75.23e; *sadāmpatyā* for *dattapaṅkā* in SP 75.23f; *śayanāni* for *snapanāni* in SP 75.29d; *gr̥he* for *gr̥ha-* in SP 75.24d; *bhūpair* for *dhūpair* in SP 75.25d; *nṛtya-* for *nṛtta-* in SP 75.28d; *kṛśarāṃs tathā* for *ca rasāṃs tathā* in SP 75.30d; *māṃsapakvaṃ* for *māṃsaṃ pakvam* in SP 75.31b; *ca dvijottamāḥ* for *divijasattamāḥ* in SP 75.31f; *daṇḍaṃ rājā* for *rājā daṇḍam* in SP 75.32d; and *sāntaḥ* for *snātaḥ* in SP 75.34a. Note that Mitramiśra appears to follow these secondary readings in most cases, so they probably had been produced by his time. In each of these 12 instances, Caṇḍeśvara's reading appears correct. Caṇḍeśvara has only four variations, which are found elsewhere than those of Lakṣmīdhara: *susaṃsṛṣṭopalabdhābhī* for *susaṃsṛṣṭopalīptābhī* in SP 75.23a; *udḍīyantām* for *ucchriyantām* in SP 75.24c; *navamālāyutāni* for *vanamālākulāni* in SP 75.25f; and *pūjānte* for *pūjāṃ ca* in SP 75.29a, each in the same shared part.

32 Bhaṭṭarāi conjectured *dattabhuktā* to remedy the corrupt readings.

33 Note that in SP 75.31b, it is the testimony of all the Dharmanibandha authors that provides the solution to read *athāmakam* for the corrupt variants of our manuscripts, while Bhaṭṭarāi conjectured *anūpakam*.

34 SP 29.50a reads *grahaiḥ śukrapurogaiś ca*, which becomes *devaiḥ śakrapurogaiś ca* in Lakṣmīdhara's citation. Here, deities are preferred to planets.

easily understand that the authors felt it more appropriate to give their dharmic prescriptions a divine rather than a demonic context.³⁵

It has been observed several times that these two authors cite a recension of the *Skandapurāṇa* that is closer, at least in some important respects, to an ancestor of the R and A recensions than to the S recension, most importantly because they cite several passages present only in RA.³⁶ Furthermore, the readings of Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara, where both are available, are generally closer to each other than to RA.³⁷ From this, one can conclude that the two authors used essentially the same text. The citations of the Kaumudīmahotsava, however, suggest that concerning some minor points, the text cited by Lakṣmīdhara is sometimes slightly closer to the S recension than the one cited by Caṇḍeśvara. Two important variants must be taken into account here, in which the differences cannot be attributed to the mere corruption of the Dharmanibandha texts.

First, in SP 75.32cd, the S recension reads *śārīraṃ*, followed by Lakṣmīdhara, while RA read *dehe tu*, adopted by Caṇḍeśvara. Although the meaning is the same, the change cannot be attributed to the corruption of *akṣaras* or to an attempt to remedy a corruption.

The second case is less unambiguous. In SP 75.34cd Lakṣmīdhara again follows S, changing only the vocative of Vyāsa into *rudraṃ*, and the perfect (*snāpayām āsa*) into the optative (*snāpayīta* for *snāpayeta*), probably again to eliminate the contextual or narrative elements.³⁸ Thus, Lakṣmīdhara reads *divase divase rudraṃ snāpayīta* (for *snāpayeta*) *prayatnavān* ('every day he should bathe [the image of] Rudra, with care'), while S has *divase divase vyāsa snāpayām āsa yatnavān* ('every day he bathed [Śiva's image], O Vyāsa, with care').

Instead of this line, Caṇḍeśvara has a line that can be found, in a practically identical form, only in RA: *sarvasyāyatanam gatvā svayam eva subhaktitaḥ*. The first word transmitted in R is *śarvasya*, which is certainly the intended reading given by Caṇḍeśvara too;³⁹ the sentence hence means 'Going to a temple of Śiva, he himself, with great devotion. . .' This reading is not problematic in R, for the text, after enumerating some sub-

35 One could also argue that these changes took place in the transmission of the Dharmanibandhas, but their great consistency across authors suggests they were intended by the authors themselves.

36 See SP I, 7 ff., 16.

37 See Törzsök 2004, 36–8, and Harimoto 2006, 36.

38 Lakṣmīdhara does not need the Purāṇa's vocative, which reminds the reader that the whole teaching is a conversation between Vyāsa and Sanat Kumāra; he moreover prefers the use of the optative rather than narrative perfect for his prescriptive context.

39 The change between the dental and palatal sibilants being almost orthographic, especially in eastern India.

stances, gives the missing verb in SP 75.37d: *tryambakaṃ so 'bhyāṣecayat* ('he bathed Tryambaka'). It is however problematic in Caṇḍeśvara's reading, for he does not continue his citation until SP 75.37 and so there is no verb.

Looking at the A recension, it gives both the hemistich transmitted in S and probably read by Lakṣmīdhara before transforming it (*divase divase vyāsa snāpayām āsa yatnavān*), as well as a corrupt version of what R and Caṇḍeśvara read (*parvaṇy āyatanam gatvā svayam eva subhaktitaḥ*). There are several possible ways to explain this variation and distribution of variants, but a few elements are certain.

At this place, both Dharmanibandha citations are contiguous. If they had had both lines from an ancestor of the A recension, it is not particularly likely (though not inconceivable) that either of them would have omitted a line on purpose, without good reason, especially Caṇḍeśvara, who does not seem to have such a habit. On the one hand, there is nothing in the line starting *śarvasyāyatanam* that could prompt Lakṣmīdhara's rejection if he had an ancestor of A in front of him (unlike in the other passages examined), on the other hand, Caṇḍeśvara would probably not have eliminated a line that provided the much needed verb in the sentence if he had had some form of A.⁴⁰ If we accept that nothing was dropped by the Nibandhakāras or the transmitters in this case—which is not the only possible scenario—then Lakṣmīdhara agrees with S, while Caṇḍeśvara agrees with R.⁴¹

The evidence of SP 75.32cd and the variants in SP 75.34cd suggest that Lakṣmīdhara's text may at times be slightly closer to the S recension in some respects than to Caṇḍeśvara's, even if they used what was basically the same recension, an early ancestor of RA.⁴² Such a difference can be explained in many ways,⁴³ but it certainly does not imply a linear change

40 Moreover, as Caṇḍeśvara does not omit any verse up to this point, it seems rather unlikely that he should start right here. Let us also remark here that the A manuscripts in fact do not read *śarvasya*; therefore, if one assumes that Caṇḍeśvara read an ancestor of A, one must also assume, in addition to the purposeful dropping of a line by Caṇḍeśvara, that A read *śarvasya* at that point in the transmission. One can of course argue that something was dropped during the transmission of the Dharmanibandha texts themselves, but again, this is less likely, specifically in the case of Caṇḍeśvara, whose text appears to be better preserved.

41 It is very difficult to argue whether R's or A's version is primary, for R could have eliminated a line, or A could have been contaminated with an extra one. It does not, however, influence the fact that we have a similar distribution of readings as in SP 75.32cd. The agreement between R and Caṇḍeśvara's text may also confirm what Harimoto 2006, 30, has already observed, namely that in some cases Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara are closer to R in particular.

42 SP 75.12 also shows that Caṇḍeśvara agrees with RA; here, unfortunately, we do not have Lakṣmīdhara's citation for comparison.

43 Lakṣmīdhara's text of the *Skandapurāṇa* may have been one of the branches into

from S to Lakṣmīdhara, then to the R and A recensions, and finally to Caṇḍeśvara.

Therefore, we can conclude that the Kaumudīmahotsava passage as transmitted in Caṇḍeśvara's citation strongly confirms that Caṇḍeśvara had access to an ancestor of the R and A recensions (being possibly closer to R), and that Lakṣmīdhara's text, although he reads essentially the same recension as Caṇḍeśvara, occasionally may transmit variants that are closer to the S recension. The passage also shows that Caṇḍeśvara's text is probably better preserved, at least as far as one can judge from the printed editions of this passage, and that both authors seem to interfere with the text occasionally to adapt it to their own purposes.

Language and Style

Certain features of language and style that are characteristic of the chapters edited here may reveal something about the process of composition and redaction of the text. One particularly outstanding feature in this respect is the use of the epithet 'Son of Śakti' (Śaktinandana) to address Vyāsa. This epithet is attested 11 times, from SP 71.46b to SP_{Bh} 126.4b, after which it disappears, not to be used again. This distribution more or less covers the part that deals with Viṣṇu's manifestations and the various Devāsura wars,⁴⁴ but significantly the epithet does not feature in the Skanda cycle, started in SP 72. Its limited use may therefore be indicative of a different authorship of the part of the text dealing with Viṣṇu's manifestations. While there is no intrinsic connection between the meaning of the epithet and the specific content of the text, other features discussed below are more directly related to the subject matter.

The Use of Similes

The descriptions of the battles between the Devas and the Asuras are remarkably rich in detail and display the author's proficiency, as well as a real sense of joy, at the staging of the events. The speeches and debates are lively and full of effective rhetoric. Particularly noteworthy is the employment of unconventional and innovative similes in the depiction of battle scenes, many of which are pregnant with meaning.

which the ancestor of the R and A recensions developed, retaining some S-related readings, while Caṇḍeśvara perhaps had access to another branch of the transmission, which was closer to the R and A recensions as we have them; otherwise, there may have been regional variations or cross-contaminations in the transmission.

⁴⁴ SP 71.46b, SP 75.18d, SP 78.8b, SP 80.46d, SP_{Bh} 107.37d, SP_{Bh} 109.1b, SP_{Bh} 116.99d, SP_{Bh} 119.98b, SP_{Bh} 123.1b, SP_{Bh} 123.4b. See also n. 86 on p. 44.

One group of similes involves the reversal of identity of the Asuras and the Devas. A good example is SP 77.5, which relates how the enemies of the gods rise before Hiranyākṣa, shouting victory, ‘like the Vedas before Pitāmaha’ (*vedā iva pitāmaham*). Also noteworthy is SP 76.46, in which Hiranyākṣa rises ‘like Śakra’s banner at the [Indra] festival’ (*śakraketur ivotsave*). In SP 81.15, on the other hand, Indra cuts Hiranyākṣa’s mace to pieces, ‘like a Nāstika [shatters] matters of *dharma*’ (*dharmārthān iva nāstikah*). These similes deliberately play with the conventional identities of the opposing sides of the army.

Another group of similes likens the Asuras to various planets, sometimes with reference to very specific constellations. Chapter 77 in particular has a number of such astrological references: for example, SP 77.2, which refers to a constellation that occurs when Venus reaches the five asterisms of Maghā. This particular constellation is associated in astrological literature with destruction of the crops. Also remarkable is SP 77.69–72, which describes the Asura army setting out: Śukra goes in front of Hiranyākṣa ‘like Mercury [rising] before Venus’ (*tasyaivābhūd yathā budhah*); Andhaka goes on his right ‘like the Sun [which is right/south] of the world when it takes the southern course’ (*dakṣiṇāyanam āsādya yathā lokasya bhāskarah*); Vipracitti goes on his left ‘like Himavat, the supreme mountain, [standing left/north] of Bhāratavarṣa’ (*bhāratasyeva varṣasya himavān parvatottamah*); and all the other Dānavas go before and after him ‘like the planets [surrounding] the moon’ (*śaśānikasya yathā grahāḥ*).⁴⁵

Other similes are simply unique. In SP 85.26, Vala catches a mace called ‘the root of death’ (*kālamūla*) mid-flight, ‘like Nandin [who conquered] his own death’ (*nandī mr̥tyuṃ yathātmanah*). The simile refers to an important episode narrated earlier in the text (SP 30.39ff.). In SP 90.7, Hiranyākṣa’s charioteer carries his master away from the battlefield, ‘like the Nidhis [carrying away] Dhaneśa’ (*dhaneśaṃ nidhayo yathā*). The simile portrays the Nidhis, who are the personification of Kubera’s treasures, as carrying their master to safety. In a fanciful image in SP 92.7, describing how Agni burns the tongues of all the wailing Dānavas, the fire inside each mouth is compared to a ‘burning light in a cave’ (*guhāyāṃ dīpavat sthitah*). Other battle-scene similes involve images of the liberation and conquest of the senses. For example, in SP 80.42, Andhaka does not budge when he is struck on the head by Yama, ‘like a sage who has conquered his senses when he is touched by the objects of the senses’ (*jitendriyo munir yadvat spr̥ṣṭo viṣayagocaraiḥ*), while in SP 82.15, the heads of members of the army of the gods no longer move, ‘like those who are on the path of *mokṣa*’ (*yathā mokṣapathī sthitāḥ*).

⁴⁵ See also SP 75.3–4 and SP 75.9. As observed by Sharma 1988, 40, with reference to the *Mahābhārata*, ‘[t]he planets, in general, symbolise terror and war’.

Finally, there are passages that consist of strings of similes (e.g. SP 78.37–39, SP 88.31–33, SP 90.24–26, SP 95.10–11 and SP 95.16–18). All of this speaks of the great care taken by the author to stage the battle scenes with the help of lively and imaginative similes. While there are also similes that show the deep influence of the battle books of the *Mahābhārata*, many of them are in a category of their own and bear an original stamp.

Formulaic Phrases in the Battle Descriptions

In addition to the remarkable use of similes, the descriptions of the battles between Hiraṇyākṣa's army and the army of the gods have many stock phrases that are peculiar to this part of the text (SP 76–SP_{Bh} 108). While some of them are also found in later chapters that deal with Devāsura wars (SP_{Bh} 115–129), they do not occur in other major battle scenes, such as those between the goddesses and the Asuras in the Vindhyavāsini cycle (SP III), between the Gaṇas and the Asuras in the Andhaka cycle (SP_{Bh} 130–156) and between Skanda and Tāraka (SP_{Bh} 165). They are also very rare or lacking in the epics. In short, these stock phrases evince the stylistic coherence and particularity of this part of the text.⁴⁶

A first example is *rathenāmbudanādīnā* ('on a chariot resounding like a cloud'), which is found altogether six times in the present volume (SP 77.69b, SP 81.21b, SP 85.17b, SP 87.7d, SP 87.19b and SP 91.23d), as well as in SP_{Bh} 115.6c.⁴⁷ A phrase of two pādas in length, *teṣāṃ teṣāṃ ca saṃgrāmaḥ sughoraḥ samapadyata* ('a very terrible battle took place between them'), occurs three times in the relevant chapters (SP 81.20ab, SP 89.4ab and SP 89.48ab), and elsewhere with slight variations, but each time within the chapters that describe the Devāsura wars.⁴⁸ The battle cry *grhṇa grhṇeti* ('seize, seize!') is also used four times in the chapters at issue (SP 80.46b, SP 87.22b, SP 89.3e and SP 89.43d) and once elsewhere (SP_{Bh} 115.29c). The unique simile *citrapaṭṭārpita* ('painted on a picture'), possibly influenced by Kālidāsa, occurs four times in the battle scenes in this volume (SP 80.33d, SP 82.14f, SP 90.30d and SP 90.35d; see n. 222 on p. 78). Another pāda-length stock phrase, *yugāntāmbudavan nadan* ('re-

46 The following observations are restricted to the battle descriptions. In the Prolegomena the editors of SP I have provided a provisional overview of stock phrases in the *Skandapurāṇa* in general, in comparison to those used in the epics (SP I, 29–31). Shared phraseology between the epics and some early Purāṇas has also been referred to here and there in the footnotes of individual volumes of the critical edition.

47 SP_{Bh} 115.6c has °*nādena* instead of °*nādinā*. The phrase *gajenāmbudavarcaśā* ('on an elephant resplendent like a cloud') in 89.56b may be regarded as a variant.

48 E.g., the variants *samavartata* for *samapadyata* at SP_{Bh} 129.4ab and *tumulaḥ* for *sughoraḥ* at SP_{Bh} 115.29c.

sounding like a cloud at the end of a Yuga'), occurs three times (SP 86.58d, SP 93.11b and SP_{Bh} 103.7d), as do the variations *yugāntāmbudavat ... nādaṃ* (SP 91.25cd) and *yugāntāmbudanisvanaḥ* (SP 79.3d). The image of fallen warriors groaning with pain, comparable to the crying of sinners in hells—which occurs three times with slightly different wordings (SP 80.5cd, SP 81.34cd and SP 85.6cd)—is also characteristic of the present chapters. The phrase *tasyāpatata eva* (*evāśu* or *evātha*, once *evāṃśaḥ*) occurs six times in this part (SP 80.24a, SP 81.15a, SP 82.3a, SP 89.59a, SP 91.24a and SP_{Bh} 105.21a) and twice elsewhere (SP_{Bh} 115.228a and SP_{Bh} 122.5a). It is also used in the *Mahābhārata*, but only twice (MBh 7.163.2a and MBh 14.83.20a).

A pattern found in even pādas, in which two verbs in the perfect are combined with *ca* (X *ca* Y *ca*), also deserves attention. The first verb (X) may vary, but most frequent is the use of *rarāsa* as the second verb (Y) in the *Skandapurāṇa* (eight times in the relevant battle chapters and once elsewhere), or *nanāda* (five times in total). The pattern also occurs in the epics, but here *nanāda* is most common for the second verb,⁴⁹ while *rarāsa* is never used.

The Influence of the Battle Books of the Mahābhārata

In the battle descriptions of the chapters mentioned above (SP 76–SP_{Bh} 108, SP_{Bh} 115–129), some of the specific formulae are shared in particular with the battle books (6–9) of the *Mahābhārata*.⁵⁰

The phrase *śaraiḥ saṃnataparvabhiḥ* ('with arrows with bent knots'), occurs three times in the chapters at issue, with variations (e.g. *bhallaiḥ*, *śītaiḥ* and *bāṇaiḥ* for *śaraiḥ*, as well as the accusative plural for instrumental plural). It is very popular in the *Mahābhārata* and the *Rāmāyaṇa*, but their concentration in the battle books of the *Mahābhārata* is conspicuous: 41 times in book 6, 32 times in book 7 and 16 times in book 8.⁵¹ It may be noteworthy that it also occurs five times in HV App.1 No.42B, which narrates a version of the Vāmana myth with lengthy battle scenes

49 This occurs seven times in the MBh, four times in the Rām., and twice in HV App.1 No.42B.

50 Here we only single out formulae that are uniquely shared between the above-mentioned chapters and MBh 6–9. There are also formulae shared between the battle books of the *Mahābhārata* and battle descriptions in other chapters of the *Skandapurāṇa*. These require further study. For the moment we also have to neglect the star passages in the Poona edition of the *Mahābhārata*.

51 Brockington points out that the battle descriptions tend to be formulaic, and as such the battle books of the *Mahābhārata* contain many formulae; he refers to this phrase as one example (Brockington 1998, 107f.) A similar phrase, the singular *śareṇānataparvaṇā*, which occurs twice in the relevant chapters in the *Skandapurāṇa*, is also frequently used in the *Mahābhārata* and the *Rāmāyaṇa*, but not in the battle books of the *Mahābhārata*.

between the gods and the Asuras. Another stock phrase is *tad adbhutam ivābhavat*, which is found four times in this volume (SP 80.20d, SP 81.13d, SP 86.10d and SP 87.35d); it occurs throughout the *Mahābhārata*, but is especially common in books 6 (17 times) and 7 (27 times). The epithet *praharatām varaḥ* ('best of the attackers') at the end of an even pāda occurs seven times in the relevant chapters (SP 80.25b, SP 81.32b, SP 82.3b, SP 82.8b, SP 87.32b, SP 87.40b and SP 90.2b) and twice elsewhere (SP 73.41b and SP_{Bh} 121.45b). The phrase is popular in the *Mahābhārata*, but it is not limited to the battle books.⁵²

The phrase *abhidudrāva vegena* ('he attacked with speed') in odd pādas occurs three times in this volume (SP 73.41c, SP 81.14c and SP 91.23c) and twice in another Devāsura war (SP_{Bh} 121.46c and SP_{Bh} 122.4c). This pāda only occurs in the battle books in the *Mahābhārata*,⁵³ but it is also found in the *Rāmāyaṇa* and twice in HV App. 1 No. 42B.⁵⁴ A bow drawn in a full circle is another popular image in both the *Skandapurāṇa* and the *Mahābhārata*, expressed by a compound *maṇḍalikṛtakārmuka* or *maṇḍalikṛta* qualifying a noun for a bow or a weapon, e.g. *dhanus*, *āyudha*. The image is encountered four times in the Devāsura battle scenes in the *Skandapurāṇa* (SP 81.41a, SP 85.2b, SP 85.4b and SP_{Bh} 121.50a), eight times in the *Mahābhārata*, of which seven in books 6 to 8 and once in the *Harivaṃśa* (HV App. 1 No. 42B). The number of attestations in the *Mahābhārata* is not very high, but the exact wording of SP 81.41a (= SP_{Bh} 121.50a) occurs twice in book 6 and once in book 7. Another shared expression is *tiṣṭha tiṣṭheti cābravīt* ('and he said: "stand still!"'), occurring five times in the chapters at issue (SP 80.34d, SP 87.19d, SP 89.58d, SP 92.3d and SP 93.11d) and once elsewhere (SP 33.87d). It is also found with various other words for *cābravīt*, but the phrase with *cābravīt* is the most common. In the battle books of the *Mahābhārata*, we find the same formula ten times in book 6, nine times in book 7 and five times in book 8. In this case, too, it is the most common formula, although there are variations for *cābravīt*.

The verb $\sqrt{nī}$ with the accusative *yamasādanam* at the end of an even pāda, meaning 'to bring somebody to Yama's abode', i.e. 'to kill somebody', is another popular formula. It occurs altogether eight times in the chapters at issue and three times in other chapters (SP_{Bh} 115.22d, SP_{Bh} 119.21d and SP_{Bh} 154.10b). The same formula is found eight times in book 6, four times in book 7 and once or twice in some of the other

52 Its frequency in books 1 (five times) and 3 (six times) is striking. The total number of occurrences in the battle books is nine (twice in book 6, four in book 7 and three in book 8). Brockington refers to this phrase, including a variant *śreṣṭhaḥ* for *varaḥ*, as an example of intermediate frequency (Brockington 1998, 114).

53 The distribution is: 12 times in book 6, three times in 7, twice in 8 and four times in 9.

54 See Brockington 1998, 110.

books of the *Mahābhārata*.⁵⁵ The influence of the battle books of the *Mahābhārata* may also be noticed in the use of names of weapons. A sort of small arrow called *kṣudraka*, which is mentioned in SP 86.8b, is not a well-known weapon, but it features four times in book 6, five times in book 7 and once in book 8 of the *Mahābhārata*.

Besides the relative frequency of occurrences of formulae, some more peculiar, idiomatic phrases also attest to the influence of the battle books of the *Mahābhārata* on the battle chapters of the *Skandapurāṇa*. An example is SP 86.23d: *sudṛṣṭaṃ kriyatām jagat* ('Give a good look to the world (before you die)!'). This phrase occurs, with *lokaḥ* for *jagat* (*sudṛṣṭaḥ kriyatām lokaḥ*), in MBh 6.104.47cd, MBh 7.28.13c and MBh 7.45.15a.⁵⁶ Another striking example is SP 87.13f: *mṛtyur ivāntakaḥ* ('like Death, the ender'). The apposition of Mṛtyu and Antaka may seem strange because both are names of Death, but the same expression is attested, in either the nominative or accusative, four times in book 7 of the *Mahābhārata* (MBh 7.15.38d, MBh 7.61.31d, MBh 7.66.40b and MBh 7.114.86d), once in book 9 (MBh 9.16.6b) and once in the *Rāmāyaṇa* (Rām. 6.73.15d).

A Different Authorship?

To conclude, the battle descriptions of the *Skandapurāṇa* contain several formulaic expressions whose attestations are more or less restricted to the part concerned with Hiraṇyākṣa's battles with the gods (SP 76–SP_{Bh} 108), as well as some of the Devāsura battles (SP_{Bh} 115–129). This fact suggests that the battle descriptions of those chapters were composed by the same author, and that this author was different from the one(s) responsible for the battle descriptions in the other chapters, such as the Vindhyavāsinī cycle and the Skanda cycle. The former was well acquainted with formulae in the battle descriptions of the *Mahābhārata*, and made frequent use of them, but also invented unique formulaic phrases and similes of his own, as discussed above. The frequent use of the unique epithet Śaktinandana in reference to Vyāsa, which is restricted to the very same part of text, supports the view of a different authorship. We hope to return to this question in greater detail in the next volume, also in relation to the position of these chapters within the larger composition of the text.

55 The occurrence of the phrase with *anayat* or *anayan* is restricted to the battle books except for one attestation in book 10 (cf. Brockington 1998, 110). The use of the accusative *yamakṣayam* for *yamasādanam* is also very common in the *Mahābhārata*, in particular in books 6 to 8. In the *Skandapurāṇa*, however, it is used only once, at SP 85.13b.

56 Other instances are *sudṛṣṭā kriyatām lanikā* in Rām. 6.31.61c and *sudṛṣṭaḥ kriyatām eṣa . . . janaḥ* at Mṛcchakaṭikā 4.24ab.

Editorial Policy

In editing the text published here we have followed the aims and methods of the critical edition of the *Skandapurāṇa* as set out in the previous volumes. Readers new to the text are referred to the relevant sections of the prolegomena and introductions.⁵⁷ The presentation of the critical apparatus likewise follows the model set by SP I.⁵⁸ The lists of symbols and abbreviations and of sigla used in the apparatus are printed before the Sanskrit text for easy reference.

Manuscript Condition

Two features of the manuscript condition of the text contained in this volume should be pointed out. First, 30 folios are lost in S₂ after f. 117. This loss covers the text from the beginning of chapter 77 (SP 77.1c) to the middle of chapter 105 of the next volume. As a consequence, Bhaṭṭarāī, the editor of the first edition, could only consult manuscripts S₁ and A₃. This has resulted in the indication of loss of many *akṣaras* in his edition in cases where folios of S₁ are also lost or damaged. In our new edition, however, we have been able to retrieve the lost passages from S₃, a manuscript that probably shared an exemplar with S₂ and is nearly complete for this part of the text.⁵⁹ The recovery of SP 94.7–18d is especially noteworthy. Because the text missing in S₁ due to the loss of one folio happens to overlap with text missing in the A recension (probably due to the loss of a folio in its hyparchetype), SP 94.7–18d is preserved only in S₃, except for 7ab, which is also preserved in R (the text of about one folio is lost after 7c in R). The retrieved text contains an intriguing conversation between the sages and Hiraṇyākṣa, which reveals the dharmic/ethical character of Hiraṇyākṣa's rule in the SP.

The second point worth noting is a change of scribe in S₁ from f. 145 onwards (from SP 91.4a²). In contrast to the scribe of the previous part, the new scribe, who continues until the end of the text, distinguishes between the characters *va* and *ba*. These two characters are clearly distinguished

57 See in particular SP I, 38–54, and SP II A, 9–14, for a description of the aims and methods of the edition, and SP II B, 16–21, and SP III, 33–66, for more detailed discussions of the relationships between the different manuscripts and recensions, in addition to our editorial policies in this respect.

58 See SP I, Prolegomena, 54–54, for a description of the principal conventions. In addition, readers are referred to SP III, 73–76, for an updated and extended list of orthographical variants not reported in the apparatus of SP II B, SP III and the present volume.

59 The importance of S₃ in this respect has already been demonstrated in SP I, in which S₃ is the only manuscript of the S recension that retains a large part of chapters 17 to 21 (SP I, p. 34).

in old epigraphical records in North India and Nepal, such as the Gupta and Licchavi inscriptions, but their distinction becomes blurred later.⁶⁰ In Nepalese manuscripts from the eighth century and later, those distinguishing between *va* and *ba* are very rare. It is not sufficient, however, to argue on this basis that *S*₁ is older than *S*₂, which is likewise ascribed to the ninth century. Rather, this may have depended on the writing conventions of the scribe, or of a workshop of manufacturing manuscripts in Nepal between the eighth and the twelfth centuries.

Grammatical and Syntactical Anomalies

As in previous volumes, the text edited here displays a number of grammatical and syntactical anomalies, deviating from standard Sanskrit. In comparison to the text of the *editio princeps*, this is much more common in our edition. This is because Bhaṭṭarāi often selected the more grammatically ‘correct’ reading or emended the text accordingly, while we consider this Purāṇic Sanskrit to be an original feature of the composition of the text. The list below draws attention to some noteworthy examples. The instances listed here may be collated with others already mentioned in SP I: 27–29, SP IIB: 21–23 and SP III: 67–73, as well as the individual cases discussed in the philological commentaries of SP II A and Bisschop 2006.

1. Sandhi

Double sandhi is very common and so its many occurrences are not listed here. It also appears within a compound, e.g. *karapādaśīropalā* (a *bahuvrīhi* qualifying *nadī*; °*śīras*+*upalā* → °*śīropalā*) 88.15b.

– *-a+e-* becomes *-e-*: *caraṇenetya* 76.3a; *rathenetya* 80.35a; *neti* 87.47b.

– *-as* becomes *-o* before a voiceless consonant at the end of an odd pāda: °*viṣṭo tale*° 71.51cd; *vo tato* 73.15cd; *bhūyo pucche* 93.17ab.

– pronoun *saḥ* for *sa* before a voiceless consonant (m.c.): *saḥ patito* 71.43a.

– *ṛ-* at the beginning of a word treated as *ri-*: *pitaro ṛṣayas* 94.11d; *ahaṃ ṛṣi*° 94.27b.

2. Nouns, pronouns and adjectives

– °*rājan-* at the end of a compound: *daityarājñō* 71.19b; *deva-rājānam* 86.4c; *daityarājānam* 89.23b.

⁶⁰ The distinction is reintroduced again much later, around the 19th century. For example, in some of the manuscripts of the A recension of the SP ascribed to the 19th or 20th century, the two letters are distinguished, but not consistently.

- °*path(in)*- at the end of a compound: *mokṣapathi* (sg.loc.) 82.15f.
- plural nominative for plural accusative: °*bhrātaraś* 79.10c; *prakṛtayaś* 93.34d.
- plural accusative for plural nominative: *śuno* for *śvāno* 88.18b.
- singular accusative for singular nominative: *divam* for *dyaus* 92.17b.
- adjective used in the meaning of an abstract noun: *cūrṇam* for *cūrṇatvam* 71.41d and 43d; *daityagṇam* for *daityagṇatvam* 71.72b.
- change of usual gender: *jyotiś* (masc., or lack of concord in gender) 72.72c (*jyotiḥ sūkṣmataro*); *yogam* (nom.sg.) for *yogaḥ* 73.37a (cf. SP 53.43c); *vasanān* (*vasanāṃścā*° masc.acc.pl.; em. from S₂) for *vasanāni* (*vasanānya*° RA) 76.5a; *gṛhān* (masc.acc.pl.) for *gṛhāni* 95.23d.
- *tam* for *tad* (neut.acc.sg.) 81.12a; 85.32b (*tam* is used for *tad* as neut.nom.sg. in all manuscripts in 85.31a, which we have emended to *tad*).
- *devata* as a masculine noun, which is used throughout the whole text (see SP III, p. 68).
- *svasām* for *svasāram* 81.13b and 87.13d.
- *sadam* (acc.sg.) for *sadaḥ* 88.21d.
- *mūrdhnan-* for *mūrdhan-*: *mūrdhnabhīr* 72.82c; °*mūrdhnā* (nom.sg.) 76.34a, 90.18a; *mūrdhnany* (loc.sg.) 83.1b (S₁), 89.39d.
- shift of ending *-i-* to *-in-*: *padātinaḥ* for *padātīn* (acc.pl.) 89.54b.
- *vṛḍita-* for *vṛḍita-* 73.54a.
- *pratyahas* for *pratyaham* as an adverb 74.10d (cf. SP_{Bh} 159.17d, *pratyahaḥ* in S₁S₃).
- *vadanya-* for *vadānya-* 77.11a (*vadanya-* is constantly used in the S recension).
- *ayasmaya-* for *ayomaya-* 80.11b (cf. Aṣṭādhyāyī 1.4.20: *ayasmayādīni chandasi*; *ayasmaya-* is also common in the MBh and HV).
- *uracchada-* for *uraśchada-* 83.18a.
- *sragmin-* for *sragvin-* 75.23e (*sragmin-* is constantly used in the S recension; see SP III, 71).
- *yoga-* in the meaning of *yogin-* 90.25a (*yoga-* used for *yauga-*?).
- rare vocabulary: *talabha-* 79.23b (n. 195 on p. 73); *kikhara-* 80.53a; *kaṅkaṭi-* (probably same meaning as *kaṅkaṭa-*) 83.18a; *pārakya-* for

parakīya- 83.27d; *hastin-* in the meaning of ‘an arm’ 79.18b; various names of musical instruments in 77.54–56, 78.73–74ab, 88.12abcd and 93.3abcd (n. 171 on p. 67, n. 190 on p. 71 and n. 312 on p. 98); *kiṃkara-* as the name of a weapon 86.37a, 89.14b, 93.10c (n. 270 on p. 87); *jarjara-* as the name of an animal or bird 88.18b.

– addition of extra *sa-* in compound: *devāḥ sendrapurogamāḥ* 73.24b (*sa-* in *sendra-* may have been added to avoid hiatus).

3. Irregular *taddhita* formation

– *gāṇāpatya-* for *gāṇapatya-* 70.51d (n. 79 on p. 41).

– *taddhita* without *vṛddhi* of the first syllable: *vahneya-* for *vāhneya-* 72.73a; *parameśvarī-* for *pārameśvarī-* 73.18f.

– *taddhita -in* with *vṛddhi* of the first syllable: *pāriveṣin-* 80.15b, 81.39b.

4. Verbal forms, flexions and derivatives

– thematic instead of athematic present class: *agrḥṇat* (3rd sg., IX → I) 72.111d; *pratyagrḥṇanta* 83.14c; *grḥṇa* 80.46b, 87.22b, 88.20b, 89.3e, 43d, 90.8c, 8d; *akurvanta* (3rd pl., XIII → I) 75.33f, 78.1c, 3d, 4d (*praty-*), 75c, 79.2c, 92.20a (*pra-*, augmentless); *akurvata* (3rd sg.) 79.8b; *kurvanti* 83.30d; *ādadhāt* (3rd sg., III → I) 78.61d, 87.3d (with *sam-*); *adadat* (3rd sg., III → I) 84.16c; *avabandhata* (3rd sg. augmentless imperfect, IX → I) 80.48d; *mardamāno* (present participle, IX → I) 84.34e; *samāhanat* (II → I) 80.42d, 84.14b; *abhyahanat* (II → I) 86.43f; *vyahanat* 71.32d; *vyahanan* (3rd pl.) 92.20d; *ahanat* 93.14b; *anvaśāsata* (3rd sg., II → I) 95.7f.

– fourth class for sixth class: *mucyato* 82.17c (gen.sg. of present participle; since the word is used in an active meaning here, this cannot be a passive present participle with *parasmaipada* ending).

– secondary ending for primary ending in indicative present: *mṛgayata* (2nd pl.) 70.10d; *naśyāma* 73.14f; *anucarāma* (m.c.) 73.35b; *bibhema* 77.35c; *palāyata* 82.28c; *vipalāyata* 82.34f; *yāta* 89.32d.

– future imperative (or secondary ending for primary ending): *kṣaṃsyāma* (m.c.) 72.36d; *nāśayīṣyāma* 73.31d; *haṃsyāma* (m.c.) 77.23d; *jeṣyāma* (m.c.) 79.6d.

– primary ending for secondary ending: *prapaśyatha* (imperative, 2nd pl.) 72.94c (n. 116 on p. 51; cf. GES 6.2.1).

– irregular future: *nayīṣyāmi* for *neṣyāmi* 83.23c, 86.22b (cf. GES 8.4 (a)).

- *jajñe* (3rd sg. of $\sqrt{\text{jan}}$) in causative sense with acc. 70.22d.
- *parasmaipada* for *ātmanepada*: *saṃjajñur* (*saṃ- $\sqrt{\text{jan}}$*) 78.5c; *modanti* 79.36c; *ramanti* 88.17b; *mā tvarīḥ* (*iṣ-* aorist injunctive of $\sqrt{\text{tvar}}$) 83.28d (n. 236 on p. 81).
- *parasmaipada* ending for passive present participle: *mathyataḥ* (gen.sg.) 79.3b; *vikṛṣyatām* (gen.pl.) 79.19a; *vimucyatām* 79.19b; *bhidyatām* 79.19d; *dahyatām* 92.12b.
- irregular form of *ātmanepada* present participle: *codayāna-* 81.2b; *acintayāna-* 84.17c; *bhrāmayāna-* 84.34f, 87.34b; *chādayāna-* 85.5a; *pātayāna-* 85.16b; *vārayāna-* 87.9c.
- optative for imperfect: *nivedayet* 72.29d; *bhojayet* 75.38d (n. 156 on p. 63).
- augmentless imperfect: *bhavat* 73.72f; *avaghoṣayat* (m.c.) 75.20d (with *saṃ-*), 80.38d; *avaghoṣayan* (m.c.) 93.33d; *avekṣanta* 77.15c; *pravādyanta* 79.15b; *ardayat* 80.9d, 87.1b, 90.36d, 93.9d; *avabandhata* (m.c.) 80.48d; *avapūrayat* (m.c.) 81.28d, 83.13f; *preṣayat* 83.25f; *samutsrjāt* 86.17d; *prajñāyata* 92.17d; *prakurvanta* 92.20a; *prapadyanta* 93.23d; *prayacchanta* 94.12b.
- augmentless aorist: *bhūt* 92.21a (conj.).
- irregular placement of augment: *aprārthayat* 72.98d and 73.83c; *apreṣayan* 75.18a; *apreṣayat* 94.2f (or augmentless *preṣayat*); *abhyavīkṣata* 86.12b.
- strong stem for weak stem: *bibhema* for *bibhīmas* 77.35c (secondary ending used for primary ending); *sasarjūr* for *sasṛjūr* (m.c.) 89.13c; *utsasarjūs* for *utsasṛjūs* (m.c.) 89.30b; *mamardur* for *mamṛdur* 79.16c.
- *-anta-* for *-at-* in present participle: *jvalantam* (neut.nom.sg.) 72.110b; *vrajantam* (neut.nom.sg.) 77.73b; *āpatantam*, *nadantam*, *samabhāsayantam* (*sama-* for *saṃ-*), *samudgirantam* and *unmathantam* (all in neut.nom.sg.) 85.31; *niṣṭananta°* (in compound) 88.14c.
- *-atī-* for *-antī-*: *gacchatyā* (fem.inst.sg.) for *gacchantyā* 72.16a; *patatyāḥ* (fem.nom.pl.) for *patantyaḥ* 86.15c.
- *sphuṭann iva* (*sphuṭan* in neut.nom.sg.) 72.110d (present participle with *iva* seems to be used as an idiomatic phrase; cf. *smayann iva* in fem.nom.sg. in SP 63.35b and 67.19b, for which see SP III, p. 71).
- *prapālīna-* (past participle of *pra- $\sqrt{\text{palāy}}$*) 71.33b and 82.25e (n. 83 on p. 43; cf. s.v. BHSD).

- *jñāpta-* for *jñapta-*: *samājñāpta-* 70.8a; *vijñāpta-* 70.19a.
- *sādhayanti*: this verb is used in the sense of ‘shouting Sādhu Sādhu’, as if it is a denominative verb derived from *sādhū*, in 79.35c and 83.26c.
- Absolutive I for II: *prasādayitvā* for *prasādyā* 77.18c; *saṁbhittvā* for *saṁbhidyā* 72.133a; *saṁmohayitvā* for *saṁmohyā* 91.27c.
- Absolutive II for I: *a-drśya* for *a-drṣṭvā* 85.16a (see GES 9.7.2 (b): *-ya* added to verbs with the negative prefix *a(n)-*); *varjya* for *varjītvā* (or *varjam*) 94.21d.
- *saṁstambhya* for *saṁstabhya* 87.37c.

5. Lack of concord between subject and verb

- singular subject with dual verb: *savahniś candramās tathā ... ciccchedatur* 91.24 (the subject in the nominative singular corresponds to the verb in the dual, but the actual subject is dual, Fire and Moon).
- plural subject with singular verb: *ete sarve ... abhidudruve* 81.18cd; *abhūt koṭyo viṁśaty eva* 78.51ab.

Synopsis

Structure of the Contents of Chapters 70 to 95

1 SP 70–71: The NARASIṂHA CYCLE

1.1 SP 70.1–19: Indra asks Śiva to make Viṣṇu abandon his Narasiṁha form. Soma and Vāyu ask for boons for themselves.

1.2 SP 70.20–71.13: The background: the rise and rule of Hiranyakaśipu.

- * SP 70.20–22: Hiranyakaśipu's birth and consecration as king of the Daityas.

- * SP 70.23–36: Hiranyakaśipu's *tapas* at Śrīparvata and receipt of a boon. He conquers the three worlds.

- SP 70.37–53: Māhātmya of Śrīparvata, the place where in former times Devī practised *tapas* to acquire Pāśupata yoga.

- * SP 71.1–3: Hiranyakaśipu torments the gods.

- * SP 71.4–13: The gods complain to Brahmā. He tells them to go to Viṣṇu to make him take on the body of Narasiṁha.

1.3 SP 71.14–47: Viṣṇu's manifestation as Narasiṁha.

- * SP 71.14–26: The gods go to Viṣṇu and ask him to slay Hiranyakaśipu. Viṣṇu becomes Narasiṁha.

- * SP 71.27–47: Narasiṁha harasses the Asuras in the park outside Hiranyakaśipu's city. Hiranyakaśipu goes there himself and is killed by Narasiṁha. The gods regain their kingdom.

1.4 SP 71.48–73: Śiva takes on the form of a Śarabha and confronts Narasiṁha, who ends up praising him. The Śarabha tramples Narasiṁha and Viṣṇu returns to his original state.

2 SP 72: Start of the SKANDA CYCLE

- SP 72.1–25: Śiva and Devī enjoy Mt. Mandara. Devī expresses her desire for a son. They move to the golden peak of the Vindhya and engage in union (*yoga*).

- SP 72.26–57: Omens appear. The gods hold council and agree that no son should be born to Devī. They decide that Agni should be their messenger.
- SP 72.58–102: Agni is granted entry by Nandīśa and receives a boon from Śiva. He introduces the gods, who request Śiva to put a stop their union. Śiva consents. Agni offers to bear the seed.
- SP 72.103–116: Devī is angry and hurls a water lily at Nandīśa, which turns into the secret pool Bhadrotpala. Māhātmya of Bhadrotpala.
- SP 72.117–126: Devī curses the gods and the Earth. Māhātmya of the Golden Peak.
- SP 72.127–139: The gods become pregnant. They release the seed at Śaravara in the middle of Mt. Meru. The seed turns everything into gold. Devī is pleased with the birth of a son.

3 SP 73–95: Start of the ANDHAKA CYCLE

3.1 SP 73–74: Hiranyākṣa's *tapas* at Śaṅkukarṇa to father a son. Māhātmya of Śaṅkukarṇa. Birth of Andhaka and his gaining of eyesight.

- * SP 73.1–5: After Hiranyakaśipu has been slain, Hiranyākṣa becomes king of the Daityas. Hiranyākṣa does not have a son and so goes to Śaṅkukarṇa, at the confluence of the Sindhu and the ocean, to practise *tapas* there.
 - SP 73.6–68: In former times Śiva practised *tapas* at Śaṅkukarṇa. The gods tried to enter but they were captured by the Gaṇapa Śaṅkukarṇa. Māhātmya of Śaṅkukarṇa.
- * SP 73.69–96: Devī closes Śiva's eyes in jest on Mt. Maināka. The world turns dark. Śiva proposes to give the Darkness as a son to Hiranyākṣa. Andhaka grows up as Hiranyākṣa's son. Unhappy with his blindness, Andhaka decides to practise *tapas*.
- * SP 74: Andhaka practices *tapas* at Kanakhala and gains eyesight from Brahmā. Being offered another boon, he asks that he may not be killed unless he does not bow to the Mother of the World.

3.2 SP 75–77: Hiranyākṣa's festivals and his counsel for war.

- * SP 75.1–76.13: Hiranyākṣa organises a Kaumudī and Devarātri to celebrate the successful return of his son. Description of the Kaumudī festivities.

- * SP 76.14–77.75: All the Asuras come together in the assembly hall. Hiraṇyākṣa expresses his desire to avenge the gods. Vipracitti and Andhaka join in with their views. The Asuras prepare for battle, Hiraṇyākṣa mounts his chariot and the Asura army sets out.

3.3 SP 78–95: War between the Asuras and Devas. Hiraṇyākṣa's victory and his capture of the Earth.

- * SP 78: Dreadful portents appear in Amarāvatī. The Devas prepare for battle, forming the 'falcon' array, and start their march.
- * SP 79: The Asuras form the 'crescent moon' counter-array. The Devas and Asuras start fighting.
- * SP 80: Scenes of the Devas and Asuras fighting.
- * SP 81: Hiraṇyākṣa fights Indra, but Indra destroys his weapons. Aṁśa slays the Asura army with his bow.
- * SP 82: Vala fights Aṁśa. Vāyu deflects a mountain peak thrown by Vala back onto the Asura army, killing many Dānavas. They flee but are castigated by Hiraṇyākṣa.
- * SP 83: The Dānavas return to battle. The Asuras and Devas resume their fight.
- * SP 84: Fight between Indra and Hiraṇyākṣa. Indra loses.
- * SP 85: Fights between Vāyu and Vipracitti; Aṁśa and Śambara; Bhaga and Vala; and Pūṣan and Virocana. The gods are losing.
- * SP 86: Fight between Pūṣan and Virocana continued. Fights between Mitra and Bali; Varuṇa and Bāṇa; Yama and Andhaka; and Jayanta and Ilvala. The gods are losing.
- * SP 87: Fights between Candramas and Maya; Ahirbudhna and Rāhu; Kāpālīn and Śataketu; Ajaikapād and Kālānemi; and Jvara and Kārtasvana. The gods are losing.
- * SP 88: Fights between Aryaman and Prahlāda; Dhara and Anuhlāda; and Dhruva and Hrada. The gods are losing, but they attack once again.
- * SP 89: Hiraṇyākṣa captures several gods. Vāyu defeats the Dānavas. Hiraṇyākṣa again overcomes Vāyu. The battle continues.
- * SP 90: Soma pierces Hiraṇyākṣa. His charioteer carries him away from the battlefield. The Daityas and Dānavas attack Soma, but he subdues them all.

- * SP 91: Discussion between Hiranyākṣa and his charioteer, the son of Garutman, who defends his choice to carry him away from the battlefield. Hiranyākṣa turns into Rāhu and destroys Soma.
- * SP 92: Agni burns the demons. Hiranyākṣa turns into a rain cloud to quench the fire. The smoke that arises makes everything invisible, leading to the Āṭi-Baka battle.
- * SP 93: Vāyu blows away the smoke, ending the Āṭi-Baka battle. Yama and Andhaka fight. The gods are forced to flee. The Asuras take over Amarāvātī.
- * SP 94: The Asuras take over the abodes of Varuṇa and Yama. New rulers are installed there.
- * SP 95: The Asuras take over Laṅkā, the dwelling of Kuberā. Prahlāda is installed as ruler of Laṅkā and Andhaka as ruler of Amarāvātī. Hiranyākṣa rules the world and holds the Earth captive in Rasātala. His kingdom prospers.

Skandapurāṇa 70

Deva enjoys himself with Devī in a divine residence on Mt. Mandara. Indra, Soma and Vāyu appear at the door and are led in by Nandin. Indra requests that Śaṃkara makes Viṣṇu give up the Man-Lion form that he assumed to kill Hiranyakaśipu. Vāyu asks to be provided with a body, and Soma asks to be freed from the consumption with which Dakṣa had cursed him.

This section marks the beginning of the story of Hiranyakaśipu, the son of Prajāpati Kaśyapa and Diti. Hiranyakaśipu is consecrated king of the Daityas and desires to rule the three worlds. He practices severe *tapas* at Śrīparvata. Brahmā appears and he receives immortality from him under a series of conditions. Hiranyakaśipu conquers the three worlds.

Māhātmya of Śrīparvata. Devī sees Pāśupata yogins reach perfection there. She practises great *tapas* to acquire the same result. (ॐ p. 107)

- 1 Vyāsa asks Sanatkumāra what Mahādeva did after returning to Mandara together with the Daughter of the Mountain. Sanatkumāra tells him. Back on Mt. Mandara, Hara delights with Pārvatī in a divine, golden residence, with beautiful staircases and painted decorations,⁶¹ fashioned by the mind. Jagatpati is served and entertained there by the Gaṇeśvaras, headed by Nandiśvara, and the Siddhas.
- 5 As Devadeva is sporting thus (*dīvyatas*),⁶² Indra (Sahasrākṣa), the Moon (Śaśāṅka) and Vāyu come to him. Arriving at the door, they behold Nandin and, folding their hands, they request that Nandin allow them to see Deveśa. Thereupon, Nandin approaches and, halting at the threshold, he informs Śambhu that the three gods have arrived. Devadeva tells him to let them in. The three gods enter in the presence of Śaṃkara. Bowing down, they stand together and behold Vibhu, the giver of boons. Then Lokeśa speaks to them: ‘What can I do for you gods? For what purpose have you come? Speak, I will give everything that you seek, immortals!’
- 11 The Thousand-Eyed (Sahasrākṣa) says to Śaṃkara: ‘Viṣṇu, the destroyer of the armies of the enemies, will not give up the frightening from of the Man-Lion (Narasimha), which he assumed to kill Hiranyakaśipu, the powerful lord of the demons, and take on his own form,⁶³ even though he

61 SP 70.3b = BḍP 1.2.25b = SP_{Bh} 114.42d.

62 The usage of $\sqrt{dīv}$ here with reference to Devadeva calls to mind the *nirukti* of Mahādeva in Kauṇḍinya’s *Pañcārthabhāṣya* 1.9: *atra deva iti divu krīḍāyām | krīḍādharmitvāt* |.

63 The negation *na* governs the main verb *akarot* as well as the absolutive *saṃtyajya*. Alternatively, one could take it only with *saṃtyajya*, in which case the meaning of *svaṃ veṣaṃ akarot* would rather be ‘he has made [it] his own form’. Granoff 2004, 119, follows the first interpretation as well: ‘O great one, he has not given up that form and taken on his own form.’ Granoff discusses several versions of the conclusion of the Narasimha story; according to her analysis, the version closest to the *Skandapurāṇa* is VmP *Saromāhātmya* 15 (Granoff 2004, 117).

has killed him. We stand uneasy in fear, O Śaṃkara, because of that form, eager for meat. Please show us your favour, O best of the gods, so that Mādhava abandons that lion form.’ Thereupon, the Bearer of the Pināka says to Śakra: ‘I will make sure that Viṣṇu abandons the frightening lion form. Your anxiety can go!’

- 16 Then Vāyu requests of Śaṃkara: ‘Please make me bodiless no longer.’ Trilocana provides him with a magnificent body, whereby he gains a corporeal form (*mūrtimān*).⁶⁴ Next Śaśāṅka requests of Him: ‘Formerly Dakṣa cursed my body to be subject to consumption (*yakṣma*). Please show me your favour and make me free from it.’ Deva tells Śaśin, who is bowed down: ‘You shall be free from consumption after practising *tapas* at Prabhāsa.’⁶⁵ When Vāyu, Soma and Sahasrākṣa have all attained their boon they go to their homes.
- 21 Vyāsa asks Sanatkumāra how the Daitya Hiraṇyakaśipu was destroyed by the Man-Lion (Narasimha), how powerful he was, how mighty, and what his *tapas* was. Sanatkumāra tells him.⁶⁶ Prajāpati Kaśyapa had a wife called Diti. She was the daughter of Dakṣa and bore two sons:⁶⁷ the elder was Hiraṇyakaśipu and the younger Hiraṇyākṣa. In former times Brahmā

64 We have found no other parallels for this little episode, although SP 5.4, after first referring to Vāyu as *sarvaprāṇicara*, already makes reference to the visible form of Vāyu shown to the seers in the Naimiṣa forest. The underlying idea seems to be that wind is subtle (*sūkṣma*) (SP 72.21) and hence without body. Cf. Rām. 7.35.60ab: *aśarīraḥ śarīreṣu vāyus carati pālayan*. The requests of Indra, Vāyu and Soma all relate, in one way or another, to issues connected to the bodily form of a deity.

65 For Prabhāsa (= Somanātha), see Bisschop 2006, 219. For the story of Dakṣa’s curse and Soma’s release from it at Prabhāsa, see MBh 9.34.36–77 and MBh 12.329.45–46. The story, which centres around Soma’s exclusive delight in Rohiṇī at the expense of Dakṣa’s other 26 daughters, provides an aetiological explanation for the waxing and waning of the moon. In the *Mahābhārata* Soma rids himself of consumption by bathing at Prabhāsa. It should be observed that there is no connection with Śiva or *tapas* in the *Mahābhārata*, except for an inserted verse in some of the Devanāgarī manuscripts at MBh 9.34.68*218, which refers to Soma’s worship of Deveśa, presumably Śiva: *samudraṃ paścimaṃ gatvā sarasvatyabdhisaṃgamam | ārādhayatu deveśaṃ tataḥ kāntim avāpsyati ||*. Śiva’s involvement in the story appears to be an innovation on the part of the *Skandapurāṇa* and may point to the Śaivism of a site originally connected with the moon. The *Somnāthpattan Praśasti of Bhāva Brhaspati*, dated Vallabha 850 = c. AD 1169, continues and expands upon the tradition: ‘In this inscription the holy site is said, in a mysterious Śārdūlavikrīḍita verse, to have been given by Soma, who was purified by Śiva, to the Pāsupatas who in the Kṛtayuga had gone to Vṛndāvana due to a curse of Gaurī, after he had established his own (i.e. Soma’s) path (*paddhati*) by order of Śiva’ (Bakker 2014, 140, n. 431; see also Davis 1994).

66 For other early accounts of the story of Hiraṇyakaśipu, see PPL 193–196, HV 31.32–67, ViP 1.17 ff. See also Hacker 1959, 24–33, and Soifer 1991, 73–111.

67 The perfect *jajñe* is used with causative meaning.

consecrated him (Hiraṇyakaśipu) king of the Daityas, Vipracitti king of the Dānavas⁶⁸ and Sahasrākṣa king of the gods. This triad of lords was distinguished.

- 24 Then, as they are ruling the three worlds, Hiraṇyakaśipu, desiring to seize Śakra's kingship, fixes his mind on *tapas* to make the three worlds his own. He goes to the southern region and stops at Śrīparvata to practise severe *tapas* there. The lord of the Daityas offers fuel sticks mixed with his own blood into the fire.⁶⁹ He stands full of resolve, with upward arms, without support, gazing at the sun all day, on one foot, without blinking his eyes. As he remains in this position for two thousand divine years, the three worlds start to shake because of his great *tapas*. Then Brahmā, whose vehicle is a lotus (Kamalavāhana), approaches and respectfully offers him a boon. When the king of the Daityas sees Brahmā, the dispenser of boons, he requests that he make him immortal, free from old age, very powerful, and able to be killed neither by a weapon nor a spell,⁷⁰ neither during the day nor by night, neither by something wet nor something dry,⁷¹ neither by a man nor by a woman. Brahmā tells him [to state] a loophole. Hiraṇyakaśipu replies that he accepts any other kind of death there may be.⁷² After having consented to his request, Brahmā quickly

68 According to PPL 227.6, Vipracitti was made king of the Dānavas. He is a son of Kaśyapa and Danu (PPL 167.82, PPL 215.16).

69 On the use of fuel sticks (*samidh*) as an offering material in post-Vedic texts, see Einoo 2005, 41–49. Cf. also AVParīś 36.7, which prescribes different kinds of fuel sticks to be offered into the fire in the context of *abhicāra*, and AVParīś 36.2.5, which prescribes the offering of fuel sticks joined with mustard, blood and poison specifically for rites of destruction (*vināśana*). See Bisschop & Griffiths 2007.

70 Bhaṭṭarāi's conjecture follows the condition *na śastreṇa na cāstreṇa*, found e.g. in HV 31.43a and MBh 2 App. 1 No. 21 l. 194, but variants for the second item are attested. We have not found the condition *na mantreṇa* in any other version, but it fits the Śaiva context of the *Skandapurāṇa*.

71 For this condition, cf. e.g. HV 31.43c, MBh 2 App. 1 No. 21 l. 195 and PPL 194.18₁. The same condition features in MBh 5.10.29a, in a version of the Indra and Vṛtra myth with which the redactors were probably familiar (cf. SP III, 14, n. 25). The condition ultimately goes back to the Vedic myth of Namuci. According to ŚBr 12.7.3.1–4 the Asura Namuci was killed by Indra with foam, because of this condition set by Namuci. Cf. Soifer 1991, 38–40.

72 If correct, SP 70.32ab is elliptical and unidiomatic. We have to supply some words from context, e.g. *antaram avaśyam astu*. Or should we take *abravīt* in a causative sense? We have considered the conjecture *brūhi* for *brahmā*, a reading that is only attested in S₃, but in view of the limited available manuscript evidence we have refrained from interfering with the text. It would be easiest to drop the line, as is done in the R and A recensions, but we consider the passage original. It is not inconceivable, however, that something has gone lost or that the line has been misplaced. From the perspective of logical sequence, it may make more sense to read SP 70.32ab before SP 70.31ab. That the exchange between Brahmā and Hiraṇyakaśipu is original to the text is suggested by SP 71.10–11, where Brahmā tells the gods that he had indeed made Hiraṇyakaśipu name a loophole. The redactors of the

goes to his own town, calm and pleased.

- 34 Hiraṇyakaśipu conquers Śakra and takes over his kingship. When he has taken over the three worlds and conquered all the gods, he himself becomes Śakra, Vāyu, Yama, Dhaneśa, Varuṇa, Vahni; verily he becomes all.⁷³ The Asura tells all the sages, the Siddhas and the brahmins: ‘Bow down, worship me; I am Brahmā as well as Purandara.’
- 37 Vyāsa asks Sanatkumāra about Śrīparvata: why is it called Śrīparvata, what is its merit, what its fruit?⁷⁴ Sanatkumāra tells him. On the mountain where the Daitya Hiraṇyakaśipu practised *tapas*, Devadeva regularly dallied with Umā.⁷⁵ While Deva is staying there, Devī sees great yogins, accomplished in penance, shining like blazing suns. She watches them circumambulate Śambhu, bow down and leave, and asks Bhuvaneśvara who these masters of yoga (*yogīśa*) are.⁷⁶
- 42 Deva responds with a smile and tells her that they are great souls, accomplished in yoga, adhering to Pāśupata yoga. The best of men who worship him here and abandon their life, having accomplished the aim of embodiment, move about at will and reach perfection in *mokṣa*, the final conclusion, the final state.

SP seem to have added the present exchange to the regular pattern of conditions set by Hiraṇyakaśipu, in order to make it explicit that a loophole was indicated in the conversation. There are parallels for a similar request by Brahmā that a demon state a loophole in SP 74.22 (Andhaka) and SP_{Bh} 168.14 (Maya). In PPL 194.19ab₁ the boon granted by Brahmā is called one that has a loophole: *evam uktaś tadā brahmānujajñe sātaraṃ varam*. Cf. also HV 31.43 *2466 = BrP 213.55cd–56ab, where Hiraṇyakaśipu states a loophole, although this is not preceded by a request for a loophole by Brahmā: *pāṇiprahāreṇaikena sabhṛtyabalavāhanam | yo mām nāśayitum śaktaḥ sa me mṛtyur bhaviṣyati ||*. Note that the R and A recensions not only omit SP 70.32ab, but that they also share a significant variant reading for SP 70.32cd, in which Hiraṇyakaśipu adds more conditions. The subsequent omission of SP 70.33cd in R and A is also related, for Brahmā’s being pleased follows from Hiraṇyakaśipu’s statement of a loophole. In the R and A recensions he simply disappears (*antardadhe*).

- 73 For the idea expressed here, which is a common element of the Hiraṇyakaśipu story, cf. e.g. ViP 1.17.3–4ab and HV 31.44–45. It is linked to the doctrine of MaS 7.4–7 that the king is comprised of the portions of eight gods. In addition to the six gods mentioned above, the *Manusmṛti* also includes Sūrya and Candra. The same eight gods are mentioned in the *Viṣṇupurāṇa* passage.
- 74 For Śrīparvata, probably identifiable with Śrīśaila in Andhra Pradesh, see Bisschop 2006, 201, with references. According to SP_S 167.96–100 it is a *siddhikṣetra*, and Śilāda installed a thousand liṅgas on the mountain. It is a famous pilgrimage centre, associated in many texts with magical practices and the gaining of *siddhis*. For an extensive (12th century) description, see *Vikramāṅkābhyaṅga* 34 ff..
- 75 Cf. MBh 3.83.17: *śrīparvate mahādevo devyā saha mahādyutiḥ | nyavasat parama-prīto brahmā ca tridaśair vṛtaḥ ||*.
- 76 Cf. SP 29.71, where Pārvatī similarly asks about the identity of the Pāśupata yogins who make an appearance.

- 45 After she has reflected for a long time, her eyes wide in wonder, Śārvāṇī addresses Deva and tells him that she will make an effort so that she too may reach this kind of perfection (*siddhi*). Assuming the form of Śrī, Devī practises great *tapas* there for a thousand years. Deva gives her a boon equal to theirs, promising her that she shall become a great mistress of yoga (*yogeśvarī*), versed in the supreme meaning of the entire system relating to the self (*adhyātmatantra*), taught by him.⁷⁷ The mountain, full of lustre (*śrīmān*), shall bear Her name: it shall be called Śrīparvata, adorned with manifold trees, very holy, a hundred *yojanas* all around.⁷⁸ A mortal who comes here, bathes and worships the two of them shall go to His world. The one who leaves his life at Śrīgiri becomes three-eyed, moving at will, and reaches the state of a Gaṇapati.⁷⁹ Those who come here and make a circumambulation around the mountain, which has a temple of Śarva, shall become Gaṇas. The men who behold him at Śrīgiri, which is exceedingly delightful, full of Siddhas and dotted with fragrant flowers, will become purified and go up into the sky in a celestial vehicle (*vimāna*) drawn by birds.⁸⁰

77 The context suggests that this system taught by Deva is the Pāśupata system, also known as Pañcārtha or Svasiddhānta in the SP (Bakker 2014, 133; 145–146). Contrast this with *Niśvāsamukha* 4.70ab, where the Adhyātma system is distinguished from the Atimārga and rather refers to the Sāṃkhya-Yoga systems. Exceptionally, as a woman, Devī receives this system otherwise restricted to initiated male brahmins in the normative literature. See, however, Sanderson 2012–13, 12, for ‘epigraphic evidence in an inscription of AD 1208/9 from Mt. Ābu that this exclusion was not always enforced’.

78 AgnP 1.113.3cd–7 contains a small parallel to SP 70.47–50. The reference to Gaurī’s and Hiraṇyakaśipu’s *tapas* at Śrīparvata suggests familiarity with our text: *kāverisaṃgamam puṇyam śrīparvatam ataḥ śṛṇu || gaurī śrīrūpiṇī tepe tapas tām abravīd dhariḥ | avāpsyasi tvam adhyātmayam nāmnā śrīparvatas tava || samantād yojanaśatam mahāpuṇyam bhaviṣyati | atra dānam tapo japyam śrāddham sarvam athākṣayam || maraṇam śivalokāya sarvadam tīrtham uttamam | haro ’tra kṛṇāte devyā hiraṇyakaśipus tathā || tapas taptvā balī cābhūn munayaḥ siddhim avāpnūvan ||*.

79 We have accepted the irregular elongation *gāṇāpatya*. Similar ‘Aīśa Sanskrit’ formations are also attested in other early Śaiva sources, such as the *Niśvāsamukha*. Cf. Kāfle 2015, 82–83.

80 The metre of SP 70.53 is Mālinī.

Skandapurāṇa 71

Hiraṇyakaśipu rules and torments the gods. They go to Brahmā, who advises them to go to Viṣṇu for help. Viṣṇu instructs them to enter his body. He then takes on the Man-Lion form.

The Man-Lion sets out for the city of Hiraṇyakaśipu and destroys its park. The lord of the demons sends the demons to catch him but they are driven back. Hiraṇyakaśipu then goes himself and is struck with one blow. The Man-Lion tears open his chest. The gods regain their kingdom.

Deva becomes the Śarabha. Viṣṇu strikes him, to no avail, and realises that it is Śiva. He praises the lord. The Śarabha tramples the lion with his feet and thus allows Viṣṇu to return to his own form. (ॐ p. 117)

- 1 Hiraṇyakaśipu rules the triple world for a long time.⁸¹ Puffed up with pride, he despises the gods and does not observe the law. He torments and expels the gods, including Śakra.
- 4 The gods take refuge with Brahmā and tell him that the Daitya Hiraṇyakaśipu, who had obtained a boon from him, has taken over the triple world and seized their kingdom in heaven. He continually despises them and is hostile. Driven away by him, they have come to Brahmā for refuge. He should do them the favour of making Hiraṇyakaśipu, who has abandoned the law, no longer an enemy to them.
- 8 The god whose vehicle is a lotus (Kamalavāhana) tells the gods that the *tapas* of the wicked king of the Daityas has diminished. Their enemy who has brought pain to them and seized their kingdom, had previously beseeched him for total invincibility. He, however, made him state a loophole. When the bewildered king of the Daityas had named the loophole, he (Brahmā) became pleased. The gods should go to the dwelling of Viṣṇu and ask Acyuta to destroy him. He will take on the body of the Man-Lion (Narasimha) and kill him with one blow. Then they will find peace.
- 14 The gods agree to this, bow down to Pitāmaha and jointly proceed to the dwelling of Viṣṇu. When Viṣṇu sees the gods arrive he addresses them in a gentle voice and asks why they have come. They are his dearest friends; whatever is on their mind, he will do it. They should tell it quickly and to the point.
- 18 Then the gods, headed by Śakra, speak, praising Janārdana. The Daitya Hiraṇyakaśipu terrifies them and has snatched away their kingdom in heaven. The son of Kaśyapa despises them and rules the entire world. Hṛṣīkeśa, destroyer of all foes, should slay the Daitya. This is the boon he should give.

81 For a study of this chapter, including a translation on the basis of Bhaṭṭarār's edition, see Granoff 2004, 116–126.

- 22 After he has pondered for a long time and devised a plan to slay him, Viṣṇu promises that he will do what they have asked for. Because the lord of the Daityas is very powerful they must all enter his body.⁸² When he is made up of all the gods he will kill their enemies. Thereupon, all the gods enter Viṣṇu's body. Once he has been empowered thus, Viṣṇu creates a frightening Man-Lion (Narasimha) form, furnished with nails and fangs, and sets out for the city of Hiraṇyakaśipu.
- 27 When the Man-Lion sees the park outside, bedecked with flowers from all seasons, he stops in amazement. Adorned all around with *campaka*, *aśoka* and jasmine, with *kadamba* and *bakula* trees bearing fragrant flowers, with lotus-covered ponds bedecked with geese and *cakravākas*, and with wish-granting trees, it resembles Vaibhṛāja. Moving about at ease the Man-Lion shatters it. He stirs up the ponds like a mad elephant. As he moves about through the grove he looks like the high peak of Mt. Meru.
- 32 Then the guards of the grove advance toward the Man-Lion. Full of anger they try to stop him, but he slays them. The Asuras that survive run away⁸³ and inform Hiraṇyakaśipu. The king of the Daityas then calls Prahlāda, Anuhlāda, Namuci, Bāṣkali, Bali and all the Dānavas, headed by Vipracitti, telling them to go quickly, bind and fetch the lion and bring him to him. They should not kill him: the little lion can be a pet for his queen.
- 37 The Asuras, headed by Vipracitti, go to the park and behold the Man-Lion (Nṛsimha). Remaining at a distance, they throw lassos at him, but Mādhava cuts them. Then the lion violently drives away the Dānavas. The dejected Daityas go to the king of the Dānavas and report everything to him.
- 40 In anger, king Hiraṇyakaśipu himself steps onto a chariot, in full armour, and races onto the Man-Lion. The mountain-like chariot is whirled around by the king of lions, quickly tossed to the ground and pulverised. His chariot shattered, the Daitya angrily uproots a tree and hurls it at the Man-Lion. The tree, landing on his body, is pulverised. Thereupon, the lion grabs Hiraṇyakaśipu, strikes him with a slap⁸⁴ and instantly deprives

82 The notion that Narasimha's body is made up of the gods (*devamaya*) is shared with PPL 195.21; see n. 91 on p. 45. In the SP it forms part of a tendency to weaken Viṣṇu's position. The argument is that without the other gods he cannot kill Hiraṇyakaśipu. A similar idea is expressed with respect to Viṣṇu's Varāha form in SP_{Bh} 97.38–39.

83 The irregular participle *prapalīna* is a Prakritism. See Edgerton 1953, 169.

84 This element is also present in the Narasimha myth in HV 31.67d and BrP 213.79d, where it fulfills a condition set by Hiraṇyakaśipu that he may only be killed by a single blow (HV 31.43 *466, BrP 213.55c). See above n. 72 on p. 39 and Soifer 1991, 80. The present version combines this element of the killing of Hiraṇyakaśipu with the more familiar one of the tearing open of his chest by the Man-Lion.

him of his life. Making a loud lion-roar, Hari tears open the chest of the Daitya with his nails, which are hard as diamonds.⁸⁵ After Viṣṇu has killed the great Daitya, the remaining Dānavas enter the Rasātala.⁸⁶ Śakra regains his kingdom in heaven and all the gods enjoy their domains.

- 48 When he has arrived and is informed by the gods—as Vyāsa had related earlier⁸⁷—Deva becomes a powerful Śarabha, with four legs on his back and sharp fangs, in order to make Viṣṇu abandon his lion form.⁸⁸ He goes to Narasiṃha and roars, in a composed manner (*samāhita*).⁸⁹ When the lion sees the Śarabha before him, he is seized with anger and strikes him with a blow, but the Śarabha does not budge.⁹⁰ When he hits the diamond-bodied Śarabha he rather hurts himself by touching him. Then Viṣṇu thinks for a long time and realises that it is Śaṃkara. He bows his head and starts a hymn of praise.
- 54 Obeisance to Śarva, to Rudra, to the highest god, to the highest *brahman*, to time, to the destroyer of time and non-time, to you bearing the Pināka and terrible arrows, to Caṇḍa, to Vāmadeva, to the lord of knowledge, to the destroyer of the Asuras, to the wheel of the doomsday fire, to the lord of Nara and Nārāyaṇa, to the giver of a boon to me, to Śarabha, to you clad in the skin of a tiger, to the Gaṇeśa Nandīśvara, to the lord of the senses, to the lord of the minds, to the lord of the *pradhāna*, to the lord

85 Hiranyakaśipu's death is listed as a topic in the Anukramaṇikā: *hiranyākṣavadhaś caiva hiranyakaśipos tathā* (SP 2.15cd).

86 Sanatkumāra addresses Vyāsa as Śaktinandana 'son of Śakti' in SP 71.46b. This epithet, which features here for the first time in the text, reappears ten times in the following part of the text (the last occurrence is in SP_{Bh} 126.4b). Could this indicate the hand of a particular author in the SP? See p. 18 and p. 23. We have only found this epithet outside the *Skandapurāṇa* in LiP 64.74b. Śakti, the son of Vasiṣṭha by Adṛśyantī, is Parāśara's father. However, when Śakti is devoured by a man-eater, he lives on as the child in Adṛśyantī's womb at the time of his death, and so, by transference, Vyāsa may be called 'son of Śakti'. Cf. SP 16–18 and SP I, 90, n. 94.

87 The transition is not so smooth. The text resumes where the frame story left off in SP 70.20. Presumably Śiva arrives at the place where Narasiṃha remains.

88 Here starts the brief Śarabha episode. On the iconography of the Śarabha *mūrti*, see Rao 1914–16, Vol. 2, 171–174. Drawing on a description in the *Kāmikāgama*, Rao notes that the Śarabha should have 'four legs resembling those of the lion resting upon the ground and four others with sharp claws kept lifted upwards' (p. 172). Cf. also MBh 3.134.14b: *tathāṣṭapādāḥ śarabhaḥ siṃhaghātī*. For other versions of the Śarabha episode, see Hacker 1959, 180–185, Soifer 1991, 89–92, and Granoff 2004, 116–119. See further Slaje 2017, on the transformation of the Śarabha from an ordinary animal (markhor) to a mythical creature.

89 To stress that Śiva is not attached to the wild Śarabha form, as Viṣṇu is to the Narasiṃha form, or that he is directing his attention to Narasiṃha?

90 This contrasts with the earlier blow delivered to Hiranyakaśipu. While Narasiṃha was able to kill Hiranyakaśipu with a single blow (*talena*), this blow has no effect on the Śarabha.

of the *bhāvas*, to the lord of the *tattvas*, to the lord of what moves and does not move, to the lord of the triple world, to the granter of yoga to me, to the granter of *aiśvarya*, to the granter of invincibility! O lord, I am supported by you, dependent on you, devoted to you! I take refuge in you; favour me always!

65 *Śrutiphala* of the hymn.

67 Praised by Viṣṇu in this way, the Lord of the Worlds (Bhuvaneśvara) tells Hṛṣīkeśa that he will make him, who hangs on to what is not his proper form (*ayonau*), return to his own form (*svayonau*). Viṣṇu, who has received this boon from him eternally, brought an animal form (*tiryag-yonim*) into being on the seashore.⁹¹ Now he has fulfilled his task. Hiraṇyakaśipu has been slain. He should return to his own blessed form.

71 Thereupon, the Śarabha tramples the lion with his feet and rejoins Keśava with his divine body. After Vṛṣadhvaja has given the boon of being a slayer of demons to Viṣṇu and said ‘take on your natural state’, he disappears. Śūlapāṇi, the creator of the world, goes to his own abode, intently watched by the eyes of the heavenly women and saluted by the supreme sages.⁹²

Skandapurāṇa 72

Start of the Skanda cycle. Deva and Devī enjoy the sights of Mt. Mandara. Autumn and spring appear simultaneously. Deva decorates Devī, Nandīśvara and himself with

91 We read *samudrasya* with R. See PPL 195.21: *sāgarasya ca velāyām ucchritas tapaso vibhuḥ | śarīraṃ tasya devasya hy āsīd devamayaṃ prabho* ||. Cf. also n. 8 on p. 6. In several other versions of the Narasiṃha myth the *avatāra* emerges from a pillar; see Soifer 1991, 92–94. Presumably what is meant by the receiving of the boon is that Śiva makes it possible for Viṣṇu to return to his true form at all times so that he can take on an *avatāra* when needed. See also Granoff, 2004, 123 ff., who argues that this version of the Narasiṃha myth reflects a transitional stage in the formation of the Purāṇic stories of slaying demons, which initially belonged primarily to Viṣṇu, with Śiva only gradually taking on a subsidiary role: ‘Here that role is that it is Śiva who gives Viṣṇu the task of slaying demons; it is also Śiva who releases Viṣṇu from his animal form so that he will be ready to assume another form when required’ (p. 124).

92 Metre: Mandākrāntā. The compound ending °*vadhūlocanaiḥ pīyamānaḥ* in SP 71.73b echoes *Meghadūta* 1.16b, which is likewise written in the Mandākrāntā metre. The reference to Śiva’s dark chest in pāda c is curious.

the flowers of all seasons. Devī expresses her desire for a son born from her body. Deva promises her that she shall have a son. The couple go to the golden peak of the Vindhya and create a divine residence there. Nandīśa is stationed as the door guardian. The couple engage in union (*yoga*) for a thousand divine years.

Terrifying omens appear and the Earth goes to Viṣṇu for protection. Viṣṇu informs the gods and they discuss what is to be done. They agree to Viṣṇu's proposal to go and propitiate Deva so that Devī shall not have a son born from her body. Agni is charged with conveying the message to Deva. After praising Nandīśa at the door of Deva's abode, Agni is allowed entry, enters a jewelled pillar and praises the couple in his mind. Deva proposes to give the devoted jewel a boon, to which Devī agrees. Agni asks Deva to go outside to see the gods. They praise him and request that the couple stop their union. No son should be born from Devī's body. Agni offers to bear the seed and receives boons for this from Deva.

Deva returns home, where he finds an angry Devī. She hurls a water lily from her ear at Nandin. Deva orders the water lily to become auspicious (*bhadra*); it becomes a sacred pool called Bhadrotpala. A Māhātmya of Bhadrotpala follows.

Devī asks Deva what the gods wanted from him. Deva tells her. Devī curses the gods that they shall not be able to beget sons with their wives. She also curses the Earth that she shall have many husbands but never bear a son. Devī is known as Kaiṭabhā on the Golden Peak. A Māhātmya follows.

The gods get pregnant and ask Deva to do something about it. They also tell him that they are afraid of Andhaka, who is performing asceticism. Deva advises them to go to Śaravara in the middle of Mt. Meru and release the seed there. The gods do so, and on releasing the seed their bellies become golden. Auspicious sounds and sights accompany the birth. (¶ p. 129)

- 1 Vyāsa asks Sanatkumāra what Vṛṣadhvaja did after removing Viṣṇu's lion form. Sanatkumāra tells.⁹³ After returning Viṣṇu to his own form (*svayonim*), Devadeva roams about with Devī on Mt. Mandara. Wandering around, he decorates its lovely forests and springs. Seeing Deva delight in the sight of the forests, autumn (*śarat*) and spring (*vasanta*) both appear.⁹⁴ Thereupon, all the plants and ponds simultaneously produce various kinds of flowers. The ponds are covered with lotuses; they are frequented by swarms of bees and populated by geese and cranes. Jasmine (*jāti*), *campaka*, *aśoka* and *atimuktaka* instantly blossom.⁹⁵ They all serve Deva alike with their fragrances.
- 9 When he sees the forest scattered with flowers from all seasons, Deveśa takes the flowers and decorates Devī, Nandīśvara and himself with them. Thereupon, Pārvatī, the Mother of the World, bows down to Deveśa,

93 A brief summary of the present chapter, on the basis of Bhaṭṭarāī's edition, is given in Mann 2012, 187–190.

94 Mann 2012, 188, only mentions spring.

95 The *campaka* (*Michelia champaca* or yellow jade orchid tree) blooms in summer, the *aśoka* in spring, the *atimuktaka* (*Hiptage benghalensis* or hiptage) in the dry season (for the latter cf. *Dhūrtaviṭasaṃvāda* v.64+ = Dezső & Vasudeva 2009, p. 402). The flowering season of jasmine (*jāti*) may differ depending upon the variety.

and affectionately asks him for a son, who will be born from her body,⁹⁶ powerful like him and worshipped by all the gods. Desiring to do her a kindness, Devadeva promises her that she shall have a son.⁹⁷ He shall be the best of all the lords of the gods, possessed of great power of yoga. The entire world shall be under his command. Earlier, when she had gone to do *tapas*, this boon was solicited by her, so he must give it to her.⁹⁸

- 17 After he has spoken thus, the two Parents of the World travel around, together with Nandīśa, beholding all the parks, until they arrive at the Vindhya. After they have arrived at the supreme golden peak of the Vindhya, full of caves and waterfalls, with all kinds of stones, trees and flowers, they mentally create a divine residence in the middle, made of jewels and gold, confusing the Devas and Asuras; together, they enter the residence.⁹⁹ Devī instructs Nandin to guard the door so that no one, not even a subtle breeze (*vāyu*), can enter. Nandīśa welcomes her command and stations himself at the threshold, creating an unbearable glow.
- 23 Thereupon, the two sources (*yonī*) of the world remain absorbed in union (*yogayuktau*) for a very long time, taking on their highest form (*parām mūrtim*), for the sake of a son.¹⁰⁰ Sanatkumāra tells Vyāsa that it is

96 Like the SP, the accounts of Skanda's birth in MBh 13.83–84 and Rām. 1.35 center on Pārvatī's not being allowed to have a son and end with her curse that the gods shall not produce children with their wives. Doniger O'Flaherty (1973: 103–107) discusses various versions of the story in which Śiva promises the gods that he will not beget a son with her. The SP stands out by stressing that Pārvatī desires a son born from her body (*dehaja*), which she is not allowed to have. Pārvatī's desire for a son born from her own body is the driving force of the SP's account, in contrast to that of the *Kumārasambhava*, which starts from the need to destroy Tāraka. Note that in SP 55.33c Brahmā had promised her a son not born from a womb (*ayoniya*).

97 Given that Devī does not get a son born from her own body, it seems significant that, although Śiva assents to her request, he does not explicitly promise her a *dehaja* son.

98 This refers to SP 34.12, where Devī mentions two reasons for her *tapas*: to gain a fair complexion and to obtain a son. On the function of these two reasons in the composition of the *Skandapurāṇa* as a whole, see SP III, 22–24. Mann 2012, 188, interprets the present passage wrongly: 'Devadeva consents to her request, but stipulates that to receive this boon (*vara*) she must undertake austerities (*tapas*); only after this will he grant her wish to have a son'.

99 The SP is unique in locating the union of Śiva and Pārvatī on the Vindhya mountain. The precise location of the golden peak remains mysterious, but a place nearby (*haimaśṛṅgasamīpataḥ*) called Bhadrotapala receives a brief Māhātmya at the end of the chapter (SP 72.114–115). Mention is also made of a sacred abode on the Golden Peak dedicated to the goddess as Kaiṭabhā (SP 72.124–125).

100 For the *parā mūrti* of Deva and Devī in the context of yoga, see also SP 29.65–68. There the highest form of Deva is the supreme Puruṣa, while the highest form of Devī is Prakṛti. It seems that the text is deliberately ambiguous on the perceived sexuality of this 'union'. In other versions of the story, their sexual union is more

impossible for him or Brahmā to relate the union (*saṃyoga*) of Devadeva and Devī: Parameśvara is the creator of both of them. However, since it has to be related in the *āgama* and because he is his dear pupil, he will tell him what happened just as he has heard it.¹⁰¹

- 26 While the two engage in the union of yoga (*yogasaṃdhānam*), a thousand divine years pass by. Thereupon, terrifying omens start to appear: the entire earth moves; the rivers dry up; the ocean shakes; a hot wind blows; terrifying meteors fall; there is a dreadful fire on the horizon. The Earth goes to Viṣṇu for protection and tells him that she is terrified by these dreadful portents. Viṣṇu then informs all the gods. The gods, headed by Br̥haspati, assemble and engage in manifold discussions.
- 32 The very intelligent (*mahābuddhi*) son of Aṅgiras (Br̥haspati) speaks first.¹⁰² ‘Śrīkaṇṭha, the three-eyed (Trilocana), has united (*yukta*) with Himavatputrī for the sake of offspring. After their thousand-year union (*yoga*), terrifying portents took place. We must all go and praise Vṛṣadhvaṇa with devotion. We must quickly beseech Deveśa that Devī shall not have a son born from her body.’
- 35 Yama (Vaivasvata) then utters a speech in anger.¹⁰³ ‘Why are you all so terrified? If this son of Devadeva is born with devotion to us and not hostile, then we can tolerate him. If, however, he shall be rigid or hostile to us, then I will bind the boy with the noose of time and bring him under control together with Death (Mṛtyu). Alternatively, Purandara may hurl the thunderbolt at his head, so that the fool shall be cut in two and abandon his life.’¹⁰⁴
- 39 As he is speaking thus, Viṣṇu, knowing the highest truth, delivers a speech, his eyes red with anger. ‘You have spoken with too much confidence, Son of Bhāskara, under the influence of anger, without realizing the highest truth! The son born to Śambhu and Girijā would only be obedient to you if he were a fool. Should he be born as a man or another being

commonly described as *samāgama* (MBh 13.83.41c) or *maithuna* (Rām. 1.35.6d).

101 Here *āgama* indicates ‘the traditional lore’, including the Śaiva teachings of the SP imparted by Sanatkumāra to his pupil Vyāsa, and most probably does not refer to some form of early Śaiva tantra. The term *āgama* is used in a generic sense in several instances in the text (e.g. SP 1.10a *sarvāgamaparārthajñāḥ* and SP_{Bh} 183.64a *sarvāgamasamāyuktaṃ*), while the SP itself is referred to as ‘this *āgama*’ in SP_{Bh} 183.66a. R and A, followed by Bhaṭṭarāi, introduce the later stock phrase *yathāvṛttaṃ yathāśrutam* (e.g. MBh 1.46.43b, BḍP 1.1.3.3b, LiP 55.79b, but cf. *yathāvṛttaṃ śrutam mayā* in MBh 1.66.17d).

102 Mann 2012, 189, wrongly puts this speech into the mouth of Agni.

103 For Yama as Vivasvat’s son, see also SP_{Bh} 163.68a, SP_{Bh} 164.65c and SP_{Bh} 166.46c.

104 The initial enmity between Indra and Skanda is a common topos in the *Mahābhārata*. Cf. Mann 2012, 25.

subject to birth and death, so that he could be under your control, Son of Ravi? You cannot even subdue a man before his time is up, much less the son of Śūlin, O Son of Bhānu! How could the supreme vital seed (*tejas*) of Śambhu be destroyed by you or by Śakra? We must all go and propitiate Hara. We must ask Pinākin for the boon that he gave us at the *svayaṃvara*¹⁰⁵ so that Devī shall not have a son born from her body. Śambhu will not father a son who shall be hostile to us: after all, we are all Śaṃkara's firstborn sons. Vṛṣadhvaṇa cannot be seen by austerity (*tapas*) or knowledge, but he can be seen by highest devotion (*bhakti*). Let us go to the place where Śaṃkara resides, resorting to highest devotion so that we may behold Śaṃkara. Hutabhuj (Agni) shall enter his presence at the request of all the gods.'¹⁰⁶

- 51 The gods are delighted with Viṣṇu's speech and express their approval. Joined by Viṣṇu, they go to the supreme peak¹⁰⁷ and address Agni, praising him as the benefactor of all the gods. He should enter and introduce them to Śaṃkara.¹⁰⁸ He should make sure that Śaṃkara will come out and see them there bowed down, full of devotion. Hutāśana replies that there is nothing that he would not do for them, but it is impossible for him to see the supreme Devadeveśvara united with Pārvatī. Yet they are greatly distressed and he cannot disregard their request. He is in a very painful situation! He shall enter the very hot place (*sutapam*)¹⁰⁹ and perform the reckless act. After he has spoken thus, Agni quickly goes to the home of Kapardin.
- 58 There he sees Nandin standing at the door with a blazing halberd. When

105 This refers to SP 14.25–28, where Śiva promises the gods that he will be agreeable and benevolent to behold whenever they need it.

106 The motif of Agni as messenger of the gods, which is widespread in Purāṇic literature, does not appear in the epics. In MBh 13.83.40–53 the gods themselves approach Śiva and ask him to withdraw his semen, while Agni is said to be the only one who was not present when Pārvatī cursed the gods because of this. See Doniger O'Flaherty 1973, 104–105. The SP may be the first Purāṇa to have introduced the motif of Agni as messenger of the gods. Note that *agner dūtātvaṃ* is mentioned as a topic in the Anukramaṇikā: SP 2.16d.

107 Probably the golden peak of the Vindhya, where Śiva and Pārvatī reside (cf. above: 72.18), is meant. It is not clear what Agni is doing there. The repetition of *te* in pādas a and b does not look good, but it receives strong support from the manuscripts.

108 The going of the gods and Agni's acting as their messenger are mentioned in the Anukramaṇikā: *devānāṃ gamanam caiva agner dūtātvaṃ eva ca* (SP 2.16cd).

109 We conjecture *sutapa* for *sutava* and supply *bhavanam* or *sthānam*. The apparent reason why the gods ask Agni to become the messenger in this version is that the place is too hot with *tapas* for the other gods to enter. Naturally, the real reason is to confirm Agni's fatherhood of Skanda, as found in other early versions of the myth. Alternatively, one could consider emending it to an adverb meaning 'quickly' or 'with difficulty', such as *sutvaram*, *satvaram* or '*sutaram*.'

he realises that not even a subtle being can enter, he seeks refuge with him. Joining the palms of his hands, Agni praises Nandin.

- 61 Obeisance to the commander of the troops, to the fierce bearer of the spear, to the general of the army, to the essence of all,¹¹⁰ to Rudra of the Hālāhala poison, to the blue Rudra, to Rudra of the Dākinīs, to the one with the wet [elephant's] garment, to Rudra of sleep, to Rudra of ashes, to Rudra of the cremation ground, to Koṭīrudra, to the tawny Rudra, to the commander of Rudras, to Rudra of the Pramathas, to Rudra of the Bhūtas, to the one with the queer eye (Virūpākṣa), to the white Rudra! Obeisance to you always, O god, auspicious one, gentle one, you who are pleased with devotion! I am devoted to you and desire the welfare of the gods; please grant me a boon! Do not be angry with me, O lord!
- 67 Nandīśvara tells Vahni that he is pleased with his devotion. What can he do for him? Vahni replies that, if he is satisfied with him, let him grant the boon that he may enter the home of Devadeva on business for the gods. Nandin replies that this boon is difficult to give. He cannot get to see Deveśa [because] Maheśāna, the imperishable creator of the world, is undertaking union (*yoga*) with Devī. Yet he has to give the boon. Hutāśana should make himself exceedingly subtle, enter and then quickly go out again without being noticed.
- 72 Granted permission by Nandin, Jātavedas becomes a most subtle light and, going into the residence of Śambhu by means of a sunbeam, he enters a jewelled pillar. Residing there in a sun-stone¹¹¹ and illuminating the pillar, he sees Deveśa and Devī there. Havyavāhana then praises the two gods in his mind. Hara, praised in this manner and showing his affection towards Devī,¹¹² says, looking at the pillar: 'This slightly glittering jewel in the pillar praises us. I should give him a boon.' Devī agrees that he should give the devotee an excellent boon. Deva says: 'I am pleased with your devotion and discipline, you who reside in the middle of a jewel; tell me whatever you desire and all of that shall come to pass for you.' Agni says that the gods, standing outside, long to see Him. He should show Himself to them. Deva assents to this. He will go out and grant the gods a vision [of himself].

110 Nandin is equated with Śiva as the essence of all. Alternatively, one could read *śarvātman* 'of the nature of Śarva', since Nandin is frequently referred to as another Śaṅkara (e.g. SP 22.9d).

111 *vahneyamaṇi* = *agnimaṇi*, which, according to PW (with reference to the *Śabdakalpadrūma*), is synonymous with 'sun-stone' (*sūryakānta*). As noted above (n. 106 on p. 49), the SP seems to be the first Purāṇa to introduce the theme of Agni as messenger of the gods in the story. In most later sources Agni takes on the form of a parrot (*śuka*) or some other bird. Cf. Doniger O'Flaherty 1973, 106.

112 Alternatively, 72.74b may be taken to mean 'showing his delight [with Agni] to Devī'.

- 80 Vahni leaves, informs the gods and then engages in yoga. Devadeva goes out and quickly proceeds to where the gods are gathered. When they behold Mahādeva, all the gods, filled with delight, bow their heads and praise him.
- 83 Obeisance to the thousand-eyed, the thousand-footed, the lord of the great, lord of the gods, who delights in the cremation ground, who wears a tiger's hide, who severed the head of Brahmā, who granted boons to Viṣṇu,¹¹³ destroyer of Dakṣa's sacrifice, to you, Tryambaka, Bhūtādhipati, stirrer of the *pradhāna*, who always hold the Pināka in his hand, Yogin whose self is united with all, wearing dark tufts of hair, obeisance to you together with your wife, who are not affected by Kāma's arrows but fond of love (*kāma*), to Śarva, Sarva, bald and with matted hair, the self of all: grant us what is in our minds!
- 88 Mahādeva says that he is pleased; they should say what he may give them.¹¹⁴ The gods again bow down and ask Deva to grant them what He had given them at the *svayaṃvara*.¹¹⁵ He should nullify the union with Devī performed for the sake of a son for many years. Inauspicious omens are seen, the earth is unsteady and they are greatly agitated. He should therefore arrange it so that this son is not born from Devī's body and yet be born all the same. Devadeva says that this is a big boon that the gods ask for, but he will give it nevertheless, because he longs to do them a favour. However, they should find¹¹⁶ a repository for the seed (*tejas*) that he has held back for a long time; it should not be fruitless. The gods, headed by Brahmā, thereupon all fall silent. Agni then tells Bhuvaneśvara that he may offer the supreme seed in him. Bhava offers all his seed in Agni and becomes pleased.
- 98 Śaṃkara offers a boon to Hutāśa. Vahni bows down and requests these boons: that His son may be named after him;¹¹⁷ that he cannot be subjected to a curse; that he may see Him always; that he may bear and release the seed with ease; that he may eat everything without being tainted and shall incur no evil;¹¹⁸ that the gods and sacrifices shall find support in him; that he may be the lord of beings (Bhūteśvara) and lord

113 Cf. SP 21.37ab, SP 71.68, SP 71.72. According to SP 68.10 Viṣṇu received various boons, including the Sudarśana discus, from Śiva after propitiating him in Svarṇākṣa.

114 The present episode is mentioned in the Anukramaṇikā: *devānāṃ varadānaṃ ca* (SP 2.17a).

115 See above *ad* SP 72.46.

116 *prapaśyatha*: indicative present in the meaning of an imperative (cf. GES 6.2.1).

117 Agni's fatherhood of Skanda was common knowledge from the time of the *Mahābhārata* onwards (Mann 2012, 62–65). MBh 3 App. 1 No. 22 l. 5 lists Āgneya as a name of Skanda.

118 Cf. MBh 1.6.13, where Bhṛgu curses Agni to become *sarvabhakṣa*.

of cattle (Paśupati); and that he may have His body and form.¹¹⁹ Vibhu grants all of this to Vahni.

- 103 Taking leave of the gods, Vṛṣadhvaṇi returns home. Devī asks him where he has been, what was the important business for which he has been away. Deveśa tells the angry-faced Pārvatī that he has quickly gone at the request of the gods, who were standing outside filled with devotion and in a state of great distress. Devī asks Deva how he came to know that the gods were standing outside trembling and who told him. Deva tells that it was Agni (*hutaḥk*) who had entered and, resorting to a jewelled pillar, informed him that all the gods were standing outside. With Devī's approval he gave him a boon.
- 108 Thereupon, Pārvatī gets angry with Nandin. How could Vahni enter while the fool was supposed to guard the door? In her anger she grasps a water lily (*utpala*) placed on her ear and hurls it at Nandiśa like a thunderbolt. Ablaze, resembling 12 suns, the water lily advances in order to kill Nandin. Saying, 'Nandiśvara is attacked!', Śaṅkara stands up, orders the water lily to become auspicious (*bhadram*) immediately and catches it. Devī regains her senses: 'In anger I have done a great wrong. Luckily the great leader of Gaṇapas has not been killed.' Taking the water lily from Deva's hand, Devī quickly throws it away, saying, 'may you have an auspicious pond.' The water lily thereupon appears as a pond, with many lotuses and water lilies, there on the top of the Vindhya. It is called Bhadrotpala, in the vicinity of the Golden Peak. A man who bathes there is quickly released from all sins. A gift is everlasting and so is the rite to the ancestors [performed there]. A man who dies there reaches the world of Nandiśvara.¹²⁰
- 117 Devī asks Deva what the gods said to him and what kind of boon they requested. Deveśa repeats what the gods requested of him.¹²¹ He then offered the seed for the sake of a son into Agni. She shall have a son

119 For Agni as Paśupati, cf. MBh 13.85.54a. The final request points to the *aṣṭamūrti* doctrine, which we find also in SP_{Bh} 173.25.

120 The inclusion of this short Māhātmya suggests that the author had an actual place in mind in describing these events. A village called Bhadrāpuṣkarakagrāma is mentioned in the spurious *Nālandā Copper-Plate Inscription of Samudragupta, Year 5* (CII III (1981), 224–228). The village remains unidentified, but it may have been in the vicinity of Nalanda, where the copper plate was unearthed. This would make it difficult to connect it with Bhadrotpala, which should be in the Vindhya mountains.

121 Śiva's report of the request of the gods (SP 72.119–120) corresponds almost word for word with SP 72.90–92, but a parallel for SP 72.90cd is missing. These two pādas are needed to complete the sentence in SP 72.119ab. We conjecture that two pādas have been lost in transmission.

with six heads and 12 eyes.¹²² Upon hearing this Girijā curses the gods. Since they did not wish for a son born from her body, therefore they shall not beget a son with their wives. Moreover, the foolish Earth, her senses afflicted by her curse, shall have many husbands and yet never have a son.¹²³ Having cursed the gods she stops speaking.

- 125 Sanatkumāra continues. There, on the golden peak of the Vindhya, Girijā became known as Kaiṭabhā, bestower of many boons. A man who visits that auspicious sanctuary and the rock called Charming (Ramaṇasīlā?) becomes a Gaṇapa when he dies.¹²⁴
- 127 Then all the gods, together with Havirbhuj (Agni), arrive there, pale-coloured, dejected, pregnant and filled with shame.¹²⁵ Nandin informs Śaṃkara that they are standing at the door. When they have been granted entry, the gods tell Deva that they are not able to bear the seed. He should save them so that their pain shall go away. Also, the Asura Andhaka is performing harsh austerities (*tapas*). Hence they are very afraid.¹²⁶
- 131 Deva speaks. The gods should not be afraid; he will kill Andhaka, the son of Hiraṇyākṣa. They should all go to the grove called Śaravara, 12 *yojanas* long, in the middle of Meru.¹²⁷ After splitting their bellies

122 For the iconographical detail of Skanda being six-headed and 12-eyed, see also SP_{Bh} 114.30cd (= VāP 54.23cd), SP_{Bh} 163.15c and an interpolated passage after SP 55.32d (cf. SP III, 40–41).

123 Pārvatī's curse of the gods likewise features in MBh 13.83.49–50 and Rām. 1.35.21–23, but only in the latter does she also curse the Earth.

124 We have not been able to identify this place. The reference to a rock and becoming a Gaṇapa at death suggests a cliff for religious suicide.

125 One may wonder how the gods suddenly all became pregnant. After all, Agni had proposed that Deva offer his seed in him. Two later versions of the story of the birth of Skanda likewise refer to the pregnancy of the gods, and explain that Agni served as mediator in transferring the seed to the gods. See SkP *Māheśvarakhaṇḍa* 1.27.44–102 and ŚiP *Rudrasaṃhitā* 4.2.48–59, summarised by Doniger O'Flaherty 1973, 99. See further *Saurapurāṇa* 62. There may also be an ambiguous connection to Devī's curse that the gods cannot have offspring from their wives. Note that the account of Skanda's birth given in this chapter conflicts with that told in SP_{Bh} 163, where—in accordance with the more common version—Agni emits the seed in the Gaṅgā. An important idea underlying the present birth narrative is that Skanda, who is to become the general of the gods, is in fact the son of all the gods. Given that there are six main gods involved in the narrative (Śiva, Agni, Brhaspati, Yama, Indra and Viṣṇu) it is perhaps conceivable that the author actually meant to account for Skanda's becoming six-headed (72.122) in this respect.

126 The reference to Andhaka is very abrupt. It is obviously there to introduce the Andhaka cycle, which starts in the next chapter, but it makes a forced impression. It could be an indication that the long Andhaka cycle that follows (SP_{Bh} 73–157) was only secondarily included in the composition of the text.

127 The name of this grove is uncertain. It is called Śaradhāna in SP 72.134d (S₂ and S₃; variant Śaravana in R), Śarastamba in SP_{Bh} 164.14b and Śarastambavana in SP_{Bh} 171.5a. Śarastamba seems to be the most common name in the ver-

there, his shining seed will come out and their bellies shall become golden (*suvarṇatva*).¹²⁸

- 134 Hearing this speech, the gods bow their head to Bhava and proceed to Meru and the splendid Śaradhāna. Splitting their and Agni's [bellies],¹²⁹ the seed comes forth, resembling the fire at the end of a *yuga*, impossible to look at even by the gods. Instantly Meru becomes exceptionally beautiful: Maheśvara's seed turns everything into gold. A wonderful breeze blows, carrying the scent of flowers from all seasons, and the bellies of the gods become golden. Magical drums resound, showers of flowers fall down and there is the sound of homage by unseen beings. Delighted, the gods go and inform Pinākin, who dismisses them to their own worlds. On learning that a son has been born, Devī, mother through yoga,¹³⁰ finds satisfaction, her lotus-feet touched by the heads of the sages and the gods.¹³¹

Skandapurāṇa 73

Start of the Andhaka cycle. After Hiraṇyakaśipu has been slain, Hiraṇyākṣa takes over the kingship of the Daityas. In order to get a son, he proceeds to Śaṅkukarṇa at the confluence of the Sindhu and the ocean, and practises asceticism there.

In the past Deva performed great asceticism at Śaṅkukarṇa. Thousands of Gaṇapas are installed to guard the ten directions. Śaṅkukarṇa is ordered to prevent the entry of the gods. When the gods arrive Śaṅkukarṇa refuses to budge. The gods complain to Brahmā, who returns with them but also cannot secure them entry. A heated argument breaks out and turns into a fight. With yoga Śaṅkukarṇa seizes the power of the gods, restrains Viṣṇu and pursues Brahmā. When Deva has finished his asceticism he instructs Śaṅkukarṇa to release the gods. Deva offers them boons. Brahmā asks that a boon be given to Śaṅkukarṇa and that he may see Deva always. A Māhātmya of Śaṅkukarṇa follows.

sions of Skanda's birth in the epic, but Śaravaṇa also occurs several times (e.g. MBh 1.60.22d, MBh 11.23.18d, MBh 13.84.75c, Rām. 1.35.18c, Rām. 7.16.1d; also *Meghadūta* 45). We have not found the name Śaravara in other sources in this context.

- 128 According to the version of Skanda's birth in MBh 13.84, gold originated at the time of Skanda's birth. On the significance of gold in this context, see Mann 2012, 90–93, and Doniger O'Flaherty 1973, 107–108.

- 129 The text is uncertain: an object of *bhittvā* is missing. One would expect a word similar to *kukṣi* in meaning in place of *agneś ca*.

- 130 The qualification *yogamātr* refers to the fact that Devī is a mother through her union (*yoga*) with Śiva, but not through giving birth from her womb.

- 131 The metre of SP 72.139 is Mandākrāntā.

As Hiranyākṣa practises asceticism at Śaṅkukarṇa, Deva goes to Maināka. Devī covers his eyes in jest. The world turns dark and Deva emits a third eye, which destroys the mountain. Seeing Devī dejected, Deva returns the mountain to its former state. At Devī's request, he tells her what had happened when she covered his eyes. He proposes to give the darkness (Andha) that arose at the time as a son to Hiranyākṣa. Andhaka grows up as Hiranyākṣa's son but is miserable because of his blind existence. He decides to leave home to practise asceticism. (॥३॥ p. 154)

- 1 Vyāsa asks about Andhaka. Whose son is he? How powerful was he? How was he slain? Sanatkumāra tells him. Kaśyapa had two Daitya sons from Diti: Hiranyakaśipu and Hiranyākṣa. The elder, Hiranyakaśipu, became king. After he is killed by Narasiṃha, Hiranyākṣa becomes king. He does not have a son and so he performs asceticism.¹³² Reaching Śaṅkukarṇa at the confluence of the Sindhu and the ocean (Sindhusāgara) he performs asceticism to see Pinākin.
- 6 Vyāsa asks about Śaṅkukarṇa, the sacred field of Maheśa.¹³³ Sanatkumāra tells him. Earlier, Deva, Nīllohita, had gone to Sindhusāgara, where he started practising incredible asceticism for the welfare of the world.¹³⁴ He installs thousands of Gaṇapas to guard the ten directions. He calls the terrifying Gaṇeśa Śaṅkukarṇa and tells him that, for the duration of his observance, he must guard the grove with his Gaṇeśvaras against the entry of the gods. Mahādeva then starts performing terrible asceticism.
- 13 All the gods arrive, headed by Śakra, and are blocked by Śaṅkukarṇa. The gods tell the Gaṇeśas that they have come to see Deva, Kapardin. If they don't get to see him they will be lost. Śaṅkukarṇa tells them that there is no way they can see Deva. Let them perform asceticism, then they can see Śaṅkara. The gods ask him to grant them entry so that the

132 The precise referent of *iti śrutih* is unclear. According to PPL 196.24–25, Hiranyākṣa had five sons: Utkura, Śakuni, Kālanābha, Mahānābha and Bhūta-saṃtāpana. The remainder of the chapter represents an innovation on the part of the SP.

133 Here starts the *Śaṅkukarṇamāhātmya* (SP 73.6–67). Śaṅkukarṇeśvara features in the list of Śiva's *āyatana*s: SP_S 167.177ef. See Bisschop 2006, 220. Śaṅkukarṇeśvara is mentioned in the *Mahābhārata* (MBh 3.80.85–87) and features in early lists of Śaiva sites. Its importance at the time of the composition of the SP can be deduced from the inclusion of the present *Māhātmya* and its mention in two lists of main Śiva *lingas* in SP 29.83a and SP_{Bh} 183.48d. Bakker (2014, 116–119) has identified Śaṅkukarṇeśvara with the Śiva temple found in Banbhore, 52 km southeast of Karachi. If we assume that Banbhore is identical to Debāl (*devālaya*?), referred to in Arabic chronicles, the Śaṅkukarṇeśvara temple would be identical to the magnificent temple described in the *Čāč-nāma* (Bakker 2014, 117–118). According to LiP 2.55.28, Śiva performed yoga at Śaṅkukarṇa after teaching the Pāśupata yoga to Devī.

134 As far as we can tell this is the only case in the entire text where Śiva himself is doing *tapas*. As a general rule other beings practise *tapas* to request a boon from the lord.

worlds shall not be destroyed. Śaṅkukarṇa replies that the worlds may be destroyed but they won't be given entry. Bhuvaneśvara can recreate them when they are destroyed. He is the creator and destroyer of beings. Except for him, who can destroy the worlds? Parameśvara has instructed him not to let them enter.

- 19 The gods go to the abode of Brahmā and inform him. Brahmā says that he will go with them and make the Gaṇapas come to their senses. Thereupon, the gods together with Brahmā and Viṣṇu go to the place where Śaṅkara is staying. Śaṅkukarṇa again blocks them. Brahmā delivers a conciliatory speech. The gods do not intend anything wicked; by his favour they must see Devadeva. With their heads bowed down, all of them, even Brahmā and Viṣṇu, beseech him.
- 25 When he has heard the words of Brahmā the Gaṇeśvara gets angry. Lifting up his halberd he delivers a harsh speech. Śambhu's command is superior to the gods' obeisance. How can he transgress the command of Īśa and grant them entry? On hearing the word of the Gaṇeśa, Brahmā retreats in shame.
- 29 Seeing Pitāmaha filled with shame, the gods get angry and speak to the Gaṇeśvara. Does he have no shame? How can he revile the guru? Vṛṣabhadvaja will not forgive him for speaking thus. He should not rebuke them again or they will kill him. On hearing their words, Śaṅkukarṇa is filled with rage and addresses them in anger. Why should he care about them? The gods have only become gods by propitiating Śaṅkara. In a way they have also become Gaṇas of Sureśa. They themselves are also Gaṇapas of Śūlin, superior masters of yoga (*atīyogīśa*). Either the gods are equal to them or they are inferior. Since they (the Gaṇapas) always see and serve Īśāna, they should be worshipped by the gods. Let the gods enter and they will behold the harsh power of the Gaṇeśas. Let them show whatever power they possess and they will learn the power that is his.
- 38 On hearing his speech, the gods in their arrogance all attack Śaṅkukarṇa. As they attack, Śaṅkukarṇa seizes their power by yoga, and the gods can no longer move a foot.¹³⁵ After they are seized, Viṣṇu attacks Śaṅkukarṇa with speed. The powerful one then paralyzes the body of Viṣṇu by yoga. However, Viṣṇu also fights by means of yoga. Śaṅkukarṇa again fights back. There is a great yogic fight between the two masters of yoga. After the Gaṇeśa has restrained Viṣṇu, he fights Brahmā (*pitaraṃ mama*) by yoga.

¹³⁵ This recalls the magical power known as *stambhana* (immobilisation), one of the *ṣaṭkarmāṇi*. See Goudriaan 1978, 333–351.

- 45 Brahmā engages in the most subtle yoga and enters the elements (*bhūtāni*). Whatever element he enters, there he sees Śaṅkukarṇa standing before him. Abandoning the elements, Pitāmaha enters the *tanmātras*, then the *indriyas*, the *tattvas* and the *bhāvas*. Everywhere the accomplished yogin sees the big-headed (*sthūlaśīras*) Śaṅkukarṇa, undertaking the highest yoga.
- 48 In the meantime, twelve thousand divine years have passed, and Devadeva has completed his observance. Bright like the fire at the end of a Yuga, Śaṅkara looks in all directions, restoring them to life, as it were. He beholds all the captured gods, and with kind words restrains Śaṅkukarṇa. He has followed his order and should release all the gods. Śaṅkukarṇa thereupon releases the gods. The gods all bow down to Devadeveśa with highest devotion. Laughing knowingly at the ashamed gods and kindly addressing Brahmā and Viṣṇu, he says that the Gaṇeśvara is always devoted to his command; they should forget about everything he has done. What can he do for them? Brahmā requests that a boon be given to Śaṅkukarṇa first, that He may grant them His sight at all times.
- 57 Deva speaks. This place shall be sacred and famous in the world under his name, Śaṅkukarṇa, and [there will be a *liṅga* called] Sthūleśvara.¹³⁶ It is one *yojana* in extent, furnished with all *tīrthas*, and yields the fruits of all sacrifices and gifts. One who goes there, prepares porridge and worships Him with effort, fasting for a day and night, will reach His world. One who resides here for a year, performing any kind of observance, will attain supreme yoga and becomes like Śaṅkukarṇa. And one who dies in this field will become a great Gaṇapati at death. Offerings to the ancestors are undecaying here. The gods shall be furnished with magical power and constantly see Him.
- 63 After he has given the boon to the gods, he disappears on the spot. Brahmā, surrounded by the gods, then establishes a *liṅga* there and creates many *tīrthas*. After he has created the Daśāśvamedhika *tīrtha*, Pañcāśvamedhika *tīrtha* and *tīrthas* to the gods, he goes back to his own abode. The sacred abode of Bhagavat, at the confluence of the Sindhu and the ocean, famous in all the worlds, has been described.

136 The name Sthūleśvara recalls the massiveness of Śaṅkukarṇa's bodily features, who is described as *sthūlākṣa*, *sthūlanāsika* (SP 73.9b) and *sthūlaśīras* (SP 73.47c). Śaṅkukarṇa and Sthūleśvara both feature as separate names in the list of five ogdoads (*pañcāṣṭaka*); see Bisschop 2006: 32, 195, n. 235. Mirchandani 1969 has proposed to identify Su-tu-li-ssu-fa-lo, referred to as the capital of the country Long-kie-lo (Laṅgala) by Xuanzang, with Sanskrit Sthūleśvara. The Chinese pilgrim writes the following about Long-kie-lo: 'There are several hundred Dēva temples. The heretics called Pāśupatas are exceedingly numerous. In the city is a temple to Mahēśvara-Dēva: it is richly adorned and sculptured. The Pāśupata heretics here offer their religious worship' (Beal 1884, II, 277).

- 68 Having gone to this grove, Hiraṇyākṣa performs asceticism for the sake of a son, concentrating on Trilocana. Deva then goes to Maināka, the lovely peak of Himagiri. The supreme master of yoga is staying there, he the highest eternal Brahman. Approaching him quietly, Devī stands behind him and covers Śambhu's eyes with her hands in jest, thinking 'he won't know.'¹³⁷ In an instant the world becomes invisible due to darkness, like before [creation]. Deva then sprouts a third eye on his forehead, like the fire at the end of a Yuga. The mountain is reduced to ashes by the fire of that eye. When Pārvatī sees that her father has been burned by Pinākin, she withdraws her hands and stands dejectedly to her husband's side. Seeing Umā's dejected face, Deva again looks at the mountain with his gentle eye and it returns as it was before.
- 75 When Devī sees that her father has been restored, she bows down to her husband and asks him why the mountain was turned to ashes and why it was restored again.¹³⁸ Parameśvara tells her that the worlds were blinded when she covered his eyes. To provide light, he produced a very big eye on his forehead, which burned the mountain. Seeing that she was downcast because of the destruction of her father, he restored him out of love for her.¹³⁹ When the world was eclipsed by gloom, darkness (Andha) arose from his might.¹⁴⁰ He will give him as a son to Hiraṇyākṣa, who is

137 Pārvatī expects that Śiva will not notice in his state of deep meditation. Alternatively, this may be taken to mean 'will he notice [that it is me] or not?' Cf. MBh 13.127.26: *tataḥ smayantī pāṇibhyāṃ narmārtham cārudaśanā | haranetre śubhe devī sahasā sā samāvṛṇot ||*. The episode of the creation of Śiva's third eye narrated here (SP 73.71–79) is close to the version told in MBh 13.127.26–45, although it is not identical in wording. Cf. also VmP 37.6–11 and ŚiP *Rudrasaṃhitā* 5.42.16. A strikingly close parallel to the wording of the SP appears in *Haravijaya* 6.188: *sukham ekadā sthitavato himācale smitabhinnavaktraparihāsapeśalam | girikanyayā nibhṛtam etya prṣṭhataḥ karapaṇkajasthagitamuktacakṣuṣaḥ ||*.

138 Devī asks the same questions in MBh 13.127.40–42, in addition to a question about the origin of the third eye (MBh 13.127.41ab). The latter question, however, is answered in SP 73.77c–78c.

139 Here ends the parallel with MBh 13.127.26–45. The *Anuśāsanaparvan* continues with a series of questions by Pārvatī about the lord's appearance: why are his eastern, northern and western faces lovely to behold, while his southern face is fierce; why does he have matted hair; why is his throat dark-blue; why does he always hold the Pināka in his hand; why is he always dreadlocked and does he resemble a celibate student (MBh 13.127.46–48)? There is no mention of the birth of Andhaka in the *Mahābhārata*. The birth of Andhaka is mentioned in the *Skandapurāṇa*'s *Anukramaṇikā*: *andhakasya cotpattiḥ* (SP 2.15a).

140 For Andhaka as a son of Śiva given to Hiraṇyākṣa, compare KūP 1.15.73, KūP 1.15.90–91 (parallels to KūP 1.15 in *Saurapurāṇa* 29), ŚiP *Rudrasaṃhitā* 5.42.16–42. In the *Śivapurāṇa*, Andhaka is born from Śiva's sweat (ŚiP *Rudrasaṃhitā* 5.42.18d: *vinirgato bhūrijalasya binduḥ*) when Pārvatī covers his eyes (plural). In VmP 37.6–11, he is said to have been born when Pārvatī covered his three eyes (Śiva speaking): *netratrayaṃ hiraṇyākṣa narmārtham umayā mama | pihitaṃ*

performing asceticism.

- 81 After he has spoken thus, Bhagavat takes up Andha, goes to Sindhusāgara together with the Gaṇas and addresses Hiraṇyākṣa. He gives him divine sight and offers him a boon. Hiraṇyākṣa gets up, bows his head to Bhava and requests a son. The best of the gods gives him Andha, saying that he should not despise him because of his blindness.¹⁴¹ He will become powerful and cannot be slain by anyone except for himself (Śiva). After he has given him the son, Deva returns to Maināka. Hiraṇyākṣa takes up his son, Andha, and goes to Āśmakapura.¹⁴² He tells his wife that Bhagavat has given her a son. She should nurture him with care (*yogena*) and never neglect him. When she sees him, milk flows from her breasts.
- 89 In time Andhaka grows up. When he attains youth, he reflects upon his blindness, deeming it worse than death. He curses his wretched state, that he cannot see his relatives. Fortunate are the men who can constantly see and converse with their relatives at ease. There is no purpose in his existence. His father protects him out of affection for his son, but in his affection he does not realise his pain. He decides to perform asceticism so that he will gain eyesight. Bidding farewell and bowing down to his father and mother, he leaves to practise asceticism, full of resolve. His parents watch him for a long time, their eyes filled with tears. Sighing inwardly, Andhaka keeps Deva in his mind and leaves home to practise asceticism.¹⁴³

Skandapurāṇa 74

Andhaka proceeds to Kanakhala and engages in terrible asceticism. Brahmā arrives, grants him eyesight and offers him boons. When Andhaka asks for immortality, Brahmā

yogasamsthasya tato 'ndham abhavat tamaḥ || (VmP 37.8). *Haravijaya* 6.188–190, like the SP, contains the three elements of Pārvatī blindfolding Śiva's eyes, the consequent birth of Andhaka and the handing over of Andhaka to Hiraṇyākṣa (*ditisuta*), who is performing asceticism.

141 The name Andha(ka) relates to the two meanings of *andha*. He was born 'blind' (*andha*) from 'darkness' (*andha*).

142 Āśmaka(pura) is the name of Hiraṇyākṣa's capital. See SP_{Bh} 102.1d, SP_{Bh} 102.32b, SP_{Bh} 104.44a and SP_{Bh} 105.12b. Because this is the first time the name occurs in the text, there may have been some confusion leading to the variant readings in the manuscripts.

143 The metre of SP 73.96 is Śārdūlavikrīḍitā.

tells him that he has to state a loophole. Andhaka asks that he may only be killed if he does not bow down to the Mother of the World, to which Brahmā agrees. Happily, Andhaka returns home to his father. (ॐ p. 172)

- 1 The son of Hiranyākṣa goes to Gaṅgādvāra, to the ascetic grove Kanakhala, where the Gold River (Hairaṇvatī) flows, where the golden trees are, where Dakṣa once performed a sacrifice, where Mahādeva struck down the sacrifice.¹⁴⁴ After he has praised Deva there, performed a ritual bath and done homage to all the gods, he says: ‘I take refuge with all the gods and beings in this grove! Let them grant the success of my asceticism! As of today I shall perform terrible asceticism so that I may attain the boons I long for or otherwise find death!’¹⁴⁵
- 7 Andhaka starts living on air for a year. He bathes three times a day, offers to the fire, honours the gods, mutters mantras and performs *homa* oblations. At the end of each year the great Asura cuts off a piece of flesh from his body and offers it into the fire. He does so daily for a thousand divine years.¹⁴⁶ He becomes pale and is reduced to bones and sinews. Engaged in asceticism, he outshines the light of the sun, the moon and the stars. He dries up the pools and rivers and blocks the wind. The Siddhas can no longer fly and celestial vehicles fall down. Seeing this, Śakra instantly creates hundreds of obstacles, but he (Andhaka) is not impeded.
- 16 Brahmā goes to Andhaka and offers him eyesight. His body shall be restored and he may choose another boon. Bowing down to Brahmā, Andhaka asks for invincibility from the gods in battle, great strength, magical powers and immortality. Laughing, the blessed one tells him that he cannot grant a Daitya immortality. He has to state a loophole (*antara*). Andhaka then requests that he may only die if he does not bow

144 The present-day village of Kankhal is 5.3 kms southwest of Hardwar (Gaṅgādvāra), near the junction of the Gaṅgā and Nīlādhārā. See Bakker 2014, 185–186. The various elements of the site referred to here recur in other passages in the SP. See Bisschop 2006, 188–190, for an overview.

145 For Andhaka’s *tapas*, vide also LiP 1.93.3cd–4 and VmP 9.1–5. According to the *Liṅgapurāṇa*, Andhaka acquired invincibility from Brahmā. The *Vāmanapurāṇa* does not make it clear how Andhaka regained his eyesight, and rather has him do *tapas* after he has been consecrated king. He then receives invincibility from Śiva. Closest to our text is *Haraviṣṭaya* 6.191cd–192ab, which states that Andhaka went to do asceticism to get rid of his blindness and gained eyesight from Brahmā (Svayambhū): *upacakrame ’ndhatamasacchidonmukhaś caritum sduṣṭacaram anargalam tapah || cirakālasambhṛtmatā praseduṣas tapasā sa labdhanayanah svayambhuvah*|. None of these sources specify that Andhaka performed his asceticism at Kanakhala.

146 A year in human terms equals one divine day. Thus SP 74.9–10 means that Andhaka continued his offering of flesh at the end of each human year for a thousand divine years.

down before the Mother of the World.¹⁴⁷ Brahmā agrees to this and tells him that he will gain fame in the world under the name of Andhaka. He then goes home and Andhaka gives up his asceticism. After he has bathed in the Gaṅgā, sacrificed to Deva, made oblation to the fire and taken leave of the ascetic grove, he returns to his father with a delighted heart.¹⁴⁸

Skandapurāṇa 75

Andhaka returns home and Hiraṇyākṣa goes out to meet him. The king instructs his comrades that a Kaumudī and Devarātri shall be held in the city. A bell-ringer mounted on a white elephant gives the citizens instructions for the performance of the festival. The Kaumudī takes place. Hiraṇyākṣa instructs his son to cultivate devotion to Rudra. (ॐ p. 178)

- 1 Andhaka reaches his father's city in the company of eight Dānavas and informs his father about his arrival.¹⁴⁹ Hiraṇyākṣa grants the bringer of the good news many gifts. Accompanied by his comrades and women, the king proceeds quickly and meets with his son in a grove, like the moon [joining] Mercury (Budha).¹⁵⁰ The lord of Dānavas is pleased at his success and embraces him affectionately. Asked about the boons he has acquired, Andhaka reports all that happened. The Asuras roar like oceans.
- 8 Hiraṇyākṣa helps Andhaka onto the chariot and enters his town together with their comrades. The Daitya shines, accompanied by his son, like the Sun (Āditya) traveling through a zodiac sign with Saturn (Śanaīścara).¹⁵¹ Having entered, he addresses his comrades like an Adhvaryu does the other priests in the evening.

147 When Andhaka sees Devī one day, he lusts after her and is reminded by Prahlāda about his loophole, but to no avail (SP_{Bh} 130.23). After he has been slain by Śiva and is cooked on the tip of Śiva's spear for a thousand years (SP_{Bh} 155.17), he becomes his Gaṇa and asks Devī that he may be constantly devoted to her (SP_{Bh} 157.30).

148 The metre of SP 74.27 is Vaṃśastha.

149 The eight Dānavas that accompany Andhaka are not mentioned by name, but the theme of comrades and allies remains central to this episode. Cf. *sahāya* (SP 74.26e) and *suhṛd* (SP 75.3b, SP 75.8c, SP 75.10b, SP 75.15a, SP 75.19c).

150 Budha is the son of the moon (Soma). In the previous verse, Hiraṇyākṣa is likened to the moon accompanied by the stars.

151 Andhaka's body is dark like Saturn, while Hiraṇyākṣa's is radiant like the sun. Śanaīścara is the son of the Sun.

- 11 They should hear what they must do, something that has been in his heart for a long time. He had decided earlier that, upon Andhaka's successful return, he would hold a Kaumudī in the city and a Devarātri for the Destroyer of Sacrifice (Makhaghna).¹⁵² It should be proclaimed in the city, at crossroads and assemblies. The Kaumudī is to last for 15 days and the Devarātris must be just as long.¹⁵³ All the Daitya lords and Dānavas in all directions must come and rejoice. All the brahmins, Nāgas, Rakṣases, Yakṣas, Gandharvas and men on their side must also come and rejoice with him.
- 17 The Daitya lords do as they are told. They quickly dispatch messengers to those on their side to inform them that the king summons them to go and see him. A bell-ringer mounted on a white war elephant makes the proclamation.
- 21 'Victory to king Hiraṇyākṣa! All the enemies of the Daityas and Dānavas have been slain. The king orders that a Kaumudī and Devarātri of Rudra shall be held for the victory of the Daityas.¹⁵⁴ The city and its streets must be made to shine. All the citizens must wear new clothes, be garlanded, wash themselves completely and apply ointments. Singers must

152 As reported in the apparatus to the edition, several passages of the present and following chapter are quoted by Lakṣmīdhara (RDhK 182–183) and Caṇḍeśvara (KR 380–381) in their treatment of the Kaumudī festival. The passage on the Kaumudīmahotsava is also quoted from the *Skandapurāṇa* in the *Rājanītiprakāśa* (RNPr 419–421) of the *Vīramitrodaya* by Mitrāmīśra, but this author no longer had independent access to the *Skandapurāṇa*. His quotation is very close to that of the *Kṛtyakalpataṛu*. Mitrāmīśra's literary activity was between 1610 and 1640 (Kane I, 440–446). The first line to be quoted in these testimonia is SP 75.12cd, but this occurs only in KR 380. The quotations become more extensive in all three Dharmanibandhas from SP 75.22 onwards, where the proper instructions for the celebration of the Kaumudī are given. For a discussion of their readings and what these may tell us about the transmission of the *Skandapurāṇa*, see Introduction, p. 13 ff.

153 The Kaumudī festival, as its name indicates, celebrates the light of the full moon. It is associated with royalty in literary sources such as the *Kaumudīmahotsava*, the *Mudrārākṣasa* and the *Ratnāvalī*, and in the Dharmanibandhas it is included in the Rājadharmā. There are two traditions regarding its date on the ritual calendar. According to the first, it falls on the full moon day of Āśvayuja (Kane V, 290–291; Einoo 1994: 141), according to the second, it falls on the full moon day of Kārttika (Aiyangar 1943 [introduction to RDhK], 77; Singh 1967, 84–85). The 15 days could refer to the entire 15 day cycle of the moon's increase (*śuklapakṣa*). However, since the Sanskrit text refers explicitly to eight and seven (*aṣṭau sapta caiva*) days, the period may rather be divided into two parts: the first consisting of eight days, culminating in the full moon night, followed by the seven days after the full moon. The Kaumudī is celebrated together with the Devarātri(s) (singular in SP 75.13 and 75.22, plural in 75.14) dedicated to Rudra (SP 75.22).

154 The Dharmanibandha sources' more extensive quotations on the Kaumudī start here (SP 75.22cd).

sing, actors and dancers dance, and flags must be raised on the houses and shops. The houses must be smeared, fumigated and furnished with garlands. Brahmins must be fed and everywhere Vedic recitations and proclamations of an auspicious day must be made. Lamps must burn all through the night in front of the houses and on the royal road. Young men and women must celebrate together. Musical instruments should be played and the Daitya women should dance. Worship of Mahādeva, offerings (*upahāra*) and bathings, copious *bali* offerings, lamps, drinks, fruits, meat and jewellery must be presented to Īśvara.¹⁵⁵ Sacrificial animals should be slaughtered and brahmins should be fed. The king will punish any citizen who does not do all of this.’

- 33 The bell-ringer returns home and the Kaumudī takes place. The king takes a bath and bathes [Tryambaka] each day with the five products of a cow, sesame oil, milk, clarified butter, coagulated milk, fluids mixed with fruit, flowers, seeds and jewels, with sweet-scented water and fragrant ash. The king himself sprinkles Tryambaka each day with one thousand jars of each item. He performs worship with fragrances, flowers, muttering of prayers and *bali* offerings, and he feeds the brahmins and others.¹⁵⁶ After providing [them] with cattle, jewels and precious stones, *bali* offerings, beds and seats etc., he goes home, receiving praise. The other Daitya lords and Andhaka do the same as the king.
- 41 Hiranyākṣa makes his son fall to Rudra’s feet and tells him that Rudra must be well disposed to him. He should cultivate devotion to Parameśvara. There is no higher guru; he should always worship Parameśvara with devotion. Then the lord of the Asuras and Dānavas bows down to Śaṃkara and returns to his dwelling.¹⁵⁷

Skandapurāṇa 76

The Kaumudī festivities continue, with excited women joining the Daityas and Dānavas on the royal roads. When the festival is over, the Dānavas and all those on their side

155 A verb appears to be missing at the start of this list.

156 The optative *bhojayet* is used in the past tense. Or could this hide an original instruction for the Kaumudī that the SP author has incorporated here in a narrative setting?

157 The metre of SP 75.44 is Vamśastha.

enter the splendid assembly hall. The master of the hall informs the king that the enemies of the gods have all assembled. The king proceeds to the hall with his son and enters. (ॐ p. 188)

- 1 The Daityas and Dānavas frolic with the women at the Kaumudī festival.¹⁵⁸ One woman puts a lotus over her face as if to protect her lotus-face out of fear of the moon. Another, intoxicated, kicks her lover with her foot. Other women, unacquainted with the royal roads, drop their slippers on seeing the crystal-covered ground. Yet others pull up their clothes, suspecting the bejewelled ground to be water. One, abandoned by her lover, leaves the house and goes elsewhere. Touched by the rays of the moon, she slips. The noble woman reproaches the moon for tormenting her with sharp rays. He should revive her, who has been burned by love. Other beautiful women are swinging on swings. Some Daityas are singing with the women. The royal road, covered with women, shines like the Milky Way. Here and there one hears the sound of anklets and cuckoos and that of passionate women with their lovers.
- 14 Thus the festival takes place to the delight of the Dānavas. When it is over and all returns back to normal, the Dānavas assemble. Making a great noise, they enter the beautiful assembly hall, with golden pillars and bejewelled platforms, with trees made of precious stones, with wonderful nets, with trees yielding all desires and provided with ponds, with many seats and couches, crowded with many men and women. Puffed up with pride, the Daityas enter.
- 21 Prahlāda, Anuhlāda, Śini, Bāṣkala, Virocana, Bali and his twelve thousand sons, thousand-armed Bāṇa and his ten thousand sons, Mura, Muṣuṇḍa,¹⁵⁹ Vipracitti, Hala, Hayaśiras, Śambara, Kālaśambara, Indradamana, Kālanemin, Sunda and Nisunda, Vipāka and Pāka, Rāhu, Śataketu, Dhvaja, Tāra, Tāraka, Mahiṣa, Dundubhi, Kālaka, Andhaka, Āṭi, Baka, Śarabha, Svarbhānu, Vṛṣaparvan, Madhu, Kaiṭabha, Mahākāya, Śatānanda, Śatadundubhi, Kārtasvana, Hastin, Vala, Naraka, Dhvāṅkṣa, Mūka, Ilvala, Vātāpin, Asṛpuṅjika, Kuṇḍala, Mīḍha, Puloman, Dhundhu, Śatamāya, Śatāvarta, Candra, Sūrya, Nara, Devāntaka, Narāntaka, Brahmahan, Yajñahan, Ilvala,¹⁶⁰ Pilvaka, Maya and his eight thousand sons,

158 SP 76.1–2 and SP 76.6 are quoted by Caṇḍeśvara in KR p. 381. See Introduction, p. 13 ff.

159 This demon name is not attested elsewhere and the lack of sufficient manuscript support makes its reading uncertain. SP 90.12d lists two demons named Suṇḍa and Muṣuṇḍa. Some doubts about the precise forms of the names of demons remain, and the manuscripts are also not always consistent. We have not attempted to standardise them all.

160 The names of Ilvala, and Dundubhi below, are repeated.

Vṛtra, Namuci, Bhajaha, Śatodara, Vyāṃsa, Aya, Hradodara, Keśin, Pralamba, Kabandha, Dhenuka, Hāla, Gārgyaśiras, Kuśa, Śambhu, Gagana-mūrdhnan, Sāluka, Sālva, Meghanāda, Mahānāda, Khara, Khararoman, Sūcīloman, Parigha, Aparigha, Daṇḍa, Kāśyapa, Dundubhi, the Saimhikayas, the Hālāhalas, the Andhakārakas, the 60 thousand Paulomas and the Kālakeyas, the eight thousand Kālakañjas, the 30 million Nivātakavacas; a total of 600 million enemies of the gods. Not taking into account the humans and serpents on their side, there also 200 million Rākṣasas, Pīśācas, Yakṣas and birds.

- 40 The enemies of the gods, having all entered the assembly hall, look like thunderclouds. They stand there, filling the hall, to take revenge on the gods, like comets that have not yet struck, venomous snakes, elephants in rut, raging winds. Then the young master of the hall bows his head and falls to the ground on his knees before him who is seated on the lion throne. He addresses the lord of the Asuras with smooth words. All of them, starting with Prahlāda and led by Vipracitti, have entered. He should instruct them.
- 46 Thereupon, the king rises, like Śakra's banner at his festival. He wears a diadem; he has great fangs, a mouth up to his ears, arms up to his knees and round eyes; he is yellowy eyed, his hair is erect, he is solid like a diamond, a powerful master of yoga. He blazes with his diadem, like the Eastern Mountain in the sun, and together with his son he sets out. He enters the hall filled with Asuras and Daityas.¹⁶¹

Skandapurāṇa 77

Hiraṇyākṣa addresses the demons in the hall. He expresses his desire to take revenge on the gods on his own. Vipracitti delivers a speech, arguing that they should all join the fight. Andhaka pledges that he will kill their king's killer on this very day. Hiraṇyākṣa tells the demons to prepare for battle. The demons do so. Śukra announces that he has performed the proper rites and that he will support him through the battle.

A description of Hiraṇyākṣa's chariot is given. The king mounts the chariot. Śukra goes in front, and Andhaka and Vipracitti accompany him on the sides. The army starts its march. (ॐ p. 197)

161 The metre of SP 76.51 is Vamśasthavila.

- 1 When the lord of the Asuras has entered the hall and beholds the Daityas and Dānavas, he tells them not to rise.¹⁶² He takes up his seat on the golden lion throne.¹⁶³ Being seated, he looks like a massive cloud accompanied by cranes that has reached the peak of Meru. All the enemies of the gods rise and shout ‘victory!’¹⁶⁴ Hiraṇyākṣa appears amongst them like a great elephant in rut amidst herds of young elephants. The Asuras then sit down and become quiet again.
- 8 Hiraṇyākṣa addresses them. They should all pay close attention. His dear brother, king Hiraṇyakaśipu, a virtuous and bountiful sacrificer and donor, versed in the four Vedas, was killed for his kingdom by the foolish gods through fraud. He suffers and withers with grief for him. He is capable of punishing the enemies of the Asuras, but he cannot undertake the children’s protection in that case. He will punish them alone. They should not be afraid.
- 15 Hearing this, the Dānavas look at each other with shame. Vipracitti addresses his brother with a sweet and meaningful speech. Without a doubt the enemies of the Asuras can be killed by him alone, that is to say, if they don’t resort to trickery (*māyā*). No doubt they are weaklings, but they are powerful by deceit. He should listen to him, for if something is demonstrated with reason, even when it is said by children, it should be accepted. Their eldest brother, Hiraṇyakaśipu, who also thought that he was capable on his own, was killed by the gods. Even a very powerful person may be killed with force by many amateurs if he is without aid.¹⁶⁵ They may be juniors to him but not to them. They can kill those violators of the family. Furnished with the power of asceticism, yoga and magic, and bearing in mind their enmity, they will kill the gods. Just like him, they have been deprived of sleep ever since the killing of Hiraṇyakaśipu. He should not treat them like children. Wherever he may employ them, they will go there. Prahlāda, Bali, Bāṇa, Kālanemi, the twin brothers Sunda and Nisunda, Maya, Tāraka, Tāra and the other Dānavas—each of them can slay all the gods. Andhaka, who has been given a boon by

162 In SP 77.2cd this situation is compared to that of Venus (*bhārgava*) who, upon reaching the five asterisms of Maghā, instructs the clouds not to rise. According to *Brhatsaṃhitā* 9.14, when Venus encircles the five asterisms beginning with Maghā (i.e. Maghā, Pūrva and Uttara Phalguṇī, Hasta and Citrā), he will destroy the crops (*sasyapraṇāśakṛc chukrah*). There are more astrological references in this chapter.

163 Without support from the manuscripts, Bhaṭṭarāi reverses the order of verses in SP 77.2–6.

164 A curious simile is added, comparing the enemies of the gods to the Vedas rising before Pitāmaha.

165 For *ākṛanda* in the meaning of ‘aid’ or ‘ally’, cf. *Arthaśāstra* 6.2.18, which identifies the *ākṛanda* as a part of the *maṇḍala*, centred on the one aiming for conquest (*vijigīṣu*) and the enemy (*ari*).

Brahmā,¹⁶⁶ will lead them all to Yama's abode. Taking refuge with him and protected by him, they will battle the gods. All of them are primeval gods (*pūrvadeva*); the gods only became gods later.¹⁶⁷ Why should they be afraid of them?¹⁶⁸

- 36 Then Andhaka speaks, causing delight to the Dānava lords. They are all very powerful and the gods are weak. Today he (Hiraṇyākṣa) may behold the king's killer, the youngest of the Ādityas,¹⁶⁹ being killed by him alone. Today the mother of the gods, Aditi, her eyes full of tears, will provide all of them with (funeral) water when they dwell in the city of Yama. All the Dānavas should rest; he is strong enough to be death to the destroyers of their kingdom.
- 41 After hearing this speech, Hiraṇyākṣa addresses the Dānavas. Today the constellation *puṣya* gives them power. They should set out quickly under its protection.
- 43 Thereupon, the Dānavas quickly prepare their vehicles for battle.¹⁷⁰ There is a great tumultuous noise coming from their vehicles: 'that's my horse!', 'this is your lion!', 'this is my chief elephant!', 'whose chariot is this?', etc.
- 50 Śukra approaches and addresses Hiraṇyākṣa, causing him delight. He has performed the propitiatory and protective rite. Throughout the battle he will support him, together with his servants and relatives, with his ascetic power. Thereupon, Hiraṇyākṣa circumambulates and bows his head to Śukra, leaving the building after him.
- 54 Kettledrums, conches, cymbals and many other instruments¹⁷¹ are resounded by the thousands, and benedictions are sung by singers, Sūtas, Māgadhas and senior women.
- 58 At the gate, they behold the chariot that has been made ready:¹⁷² mea-

166 The reference is to SP 74.16–24.

167 The argument is repeated in SP 81.4. For *pūrvadeva* in the sense of Asuras, see AK 1.1.7. The meaning is not yet attested in the epics, but we find it in several Purāṇas (e.g. BḍP 3.10.25, MtP 131.49, MtP 138.6, LiP 1.45.18, LiP 1.72.106–107). An early attestation is found in *Saundarananda* 11.47: *asurāḥ pūrvadevās tu surair apahr̥taśriyaḥ | śriyam anuśocantaḥ pātālaṃ śaraṇaṃ yayuḥ* ||. On the Vedic conception of the conflict between the Devas and the Asuras, see Kuiper 1979, 32 ff., and Doniger O'Flaherty 1976, 57–93.

168 The irregular first person present *bibhema* is used instead of the regular *bibhīma*.

169 The killer of Hiraṇyakaśipu was Viṣṇu in his Man-Lion form. Viṣṇu, as Upendra, is the youngest of the 12 Ādityas. Cf. MBh 1.59.14–16 and MBh 12.201.15–16.

170 It is possible that two pādas are lost in SP 77.44. The transition to the speech of the Dānava army is somewhat elliptical.

171 Most of the instruments are different kinds of drums, but we are not sure about the identity of some of them, e.g. *pañcākṣa* (a flute?) or *jalamatta* (a water organ?).

172 The sight is compared in a simile to Hara seeing the Tripura chariot made up of all the gods (*yathā devamayaṃ haraḥ*).

suring a hundred *nalvas*,¹⁷³ made of gold, with three thousand white, free-roaming horses. Its charioteer is the celebrated Makara, the son of Garutman, a free-flying bird.¹⁷⁴ The king mounts the chariot¹⁷⁵ to the sound of cheers of victory, in full armour, adorned with a great banner, a parasol and many flags. The parasol appears over his diadem like the moon above a cloud of lightning on the night of the full moon, and his banner, the skull-staff, appears to shoot up to heaven.¹⁷⁶ Andhaka has a similar chariot.

- 66 The charioteer, being ordered by him (Hiraṇyākṣa) to come, urges the three thousand horses on. The swift horses carry the chariot like the seven horses of the sun. Śukra goes in front, Andhaka on the right, and Vipracitti on the left. The other Dānavas accompany the chariot in the front and at the rear.¹⁷⁷ The army marches, accompanied by the sound of neighing horses, the roar of elephants in rut, and cries of war. It inspires fear.¹⁷⁸

173 On the measure of a *nalva*, see Fitzgerald 2004, 784 (with references): ‘a measure of length of about 600 feet’.

174 No son of Garuḍa by the name of Makara is known to us from any other source. The son of Garuḍa reappears as charioteer in SP 91, where Hiraṇyākṣa accuses him, as the son of Garuḍa, of being on the side of the gods (SP 91.8). The latter denies the charges: even as a son of Garuḍa, he has in fact joined the side of the Asuras (SP 91.20).

175 In a simile this is compared to Ravi mounting Ekacakra. The earliest reference to the sun’s one-wheeled chariot is RV 1.164.2a: *sapta yuñjanti ratham ekacakram*. Cf. also e.g. VāP 51.54–55 = BḍP 1.22.61–62 and VāP 51.60ab = BḍP 1.22.67cd.

176 In the simile in SP 77.64cd, this skull-staff is compared to a blazing comet rising at the onset of the destruction of the triple world. For another banner in the form of a skull-staff, see SP_{Bh} 105.6cd.

177 Some remarkable similes are used to illustrate the positioning of the different Dānavas in relation to Hiraṇyākṣa: Śukra goes in front of him just like Mercury (*budha*) appears before Venus (*śukra*) in the sky; Andhaka goes on his right just like the sun (*bhāskara*) is to the right/south of the world (*loka*) when it takes the southern course (*dakṣiṇāyana*); Vipracitti stands on his left just like the Himavat stands left/north of Bhāratavarṣa; all the other Dānavas are around him just like the planets (*graha*) surround the moon (*śasāṅka*).

178 The metre of SP 77.74 is Rathoddhatā.

Skandapurāṇa 78

Dreadful portents are seen in Amarāvati. Bṛhaspati tells Indra that they foretell that Hiraṇyākṣa and the Daityas are approaching. Indra instructs the gods to prepare for battle. He puts on his armour and he is shown auspicious objects by Bṛhaspati. He mounts Airāvata. The entire army of the gods sets out. Bṛhaspati makes the army form the ‘falcon’ array and consecrates it. He pronounces Indra’s victory. War instruments are sounded and the gods set out. (ॐ p. 209)

- 1 Vyāsa wishes to know what the gods did when the sons of Diti had set out for Amarāvati. How did they learn about it, what counsel did they get, what did they do?
- 4 Sanatkumāra tells him. After the Daityas set out, dreadful portents are observed in Amarāvati. Vultures circle everywhere; the garlands of the gods wither; horses stop neighing; a rain of blood falls down without a cloud in sight; weapons blaze with smoke; the sun is covered by a *ka-bandha*;¹⁷⁹ a battle between two persons is seen; the gods find no delight; left eyes tremble; a crackling, arid fire blazes; and so on.
- 11 Śakra asks Bṛhaspati what danger these terrible portents point to, for he believes they are not without a cause. Bṛhaspati, the teacher of the gods, answers that they are indeed not without a cause. The reason is that the first Daitya king,¹⁸⁰ Hiraṇyakaśipu, was killed by Narasiṃha and the gods regained their kingdom. Twelve thousand years have since passed. The Daitya lords, in distress, repose in Pātāla together with the Dānavas. Now, however, Hiraṇyākṣa seeks to avenge the killing of his brother. He is approaching, accompanied by all the Daitya lords and Dānavas. His son Andhaka has been made immortal by Brahmā.¹⁸¹ Therefore they should arm for battle but wait until the bad omen is over.
- 23 Śakra instructs the gods to prepare for battle. The Daitya lords should not kill them unawares.
- 25 Vāyu goes to Śakra and, joining his hands, he speaks. The Daitya Hiraṇyākṣa is approaching, eager to take revenge for the murder of his brother. Together with them, he should rise to victory and slay the enemies of the gods!

179 SP 78.8ab is closely parallel to SP_{Bh} 100.3ab. According to *Bṛhatsaṃhitā* 11.27ab, a *kabandha* is a kind of comet (*ketu*) shaped like a headless trunk (*kabandha*).

180 Hiraṇyakaśipu is sometimes referred to as *ādidaitya*, e.g. in MBh 3.100.20a and BhāgP 3.14.2c.

181 The reference is to SP 74.16–24. In fact Brahmā has not granted him absolute immortality, but immortality under the condition that he always bow down to the Mother of the World.

- 28 Then Devarāj himself puts on a divine armour given to him by the son of Aṅgiras (Bṛhaspati) and furnished with a spell. Śakra shines in it like mount Meru surrounded by clouds with flashes of lightning. Bṛhaspati himself invests him with arm-, finger- and hand-protectors with spells, as well as inexhaustible quivers and the sword produced from *amṛta*.¹⁸² He then gives him a bow and arrows, as well as the *vajra*, consecrated with spells, and shows him auspicious objects: a full jar, a fish and Airāvata, prepared, worshipped and incensed by many proficient teachers.
- 36 Then the god mounts the four-tusked elephant, oozing rut. He shines on Airāvata like the rising sun on the crest of the Eastern Mountain (Udayācala). With the white parasol he shines forth like the White Mountain (Śvetaparvata) under the moon. His luminous face, fanned by chowries, appears like a blossoming lotus in autumn fanned by the wings of geese.¹⁸³ His son Jayanta to his side appears like Kārttikeya, the beloved son of Rudra.
- 41 Then Yama sets out on Puṇḍra,¹⁸⁴ preceded by Kāladaṇḍa and surrounded by ten crores, and Kubera sets out with many Rākṣasas, Yakṣas and other gods; Varuṇa with a thousand sons surrounded by 21 crores of sea creatures, Anala surrounded by ten crores together with his son, Vāyu with ten full armies, the Ādityas with ten each, the Rudras with 16 each, the Vasus with ten each, the two Aśvins with eight each, the Aṅgirasas surrounded by a full army, the Yāmas, the Dhāmas, the Sādhyas and the Lekhas,¹⁸⁵ all accompanied by a thousand crores; furthermore, 20 crores of Gandharvas, 64 crores of snakes, 20 crores of birds, 50 crores of Piśācas and a thousand crores of human kings.
- 53 Observing the entire army of the gods, the king requests that Jīva¹⁸⁶ form an array (*vyūha*) that is unfathomable, invincible and not known to Bhārgava.¹⁸⁷ Bṛhaspati tells Śakra that there is no array he knows that

182 Compare SP 22.25d, where Nandin receives two earrings produced from *amṛta* (*kuṇḍale cāmṛtodbhave*).

183 The word *haṃsāṃsa* 'wings of geese' is not recorded in the dictionaries, but it is found e.g. in MBh 8.14.25c and SP 61.19d.

184 Puṇḍra appears to be the name of Yama's buffalo in the SP. See SP 86.43e for *puṇḍra* as an apposition of Yama's *mahiṣa*. Yama's *puṇḍra* is also mentioned in SP 93.6c and SP_{Bh} 115.24ab.

185 For the Yāmas, see e.g. PPL 37.19, according to which they are the 12 divine sons of Yajña and Dakṣiṇā during the reign of Svāyambhuva Manu. PPL 257.31–32ab lists the Lekhas among the five classes of gods (*devagaṇa*) during the reign of Cākṣuṣa Manu in the sixth Manvantara (see also PPL 275.23cd–24 and PPL 279.18–19). The Dhāmas are less known, but they are listed among several classes of deities in, e.g., MBh 3.247c.

186 Jīva is used as an epithet for Bṛhaspati in this chapter. Cf. also AK 1.3.24c.

187 Bhārgava is Śukra/Uśanas, the teacher of the Asuras and thus the opponent of Bṛhaspati. *Arthaśāstra* 10.6.1–2 associates the two ways of forming an array with

Bhārgava does not know or cannot break. In fact the great yogin Uśanas knows what he does not know, for he is more knowledgeable. But because of his fierceness and pride he acts in a careless manner. He (Bṛhaspati) on the other hand is careful. He will prepare the ‘falcon’ (*śyena*) array whereby they shall overpower the Dānavas for a certain time.¹⁸⁸

- 61 Jīva then forms the ‘falcon’ array. He arranges Vitteśa, Varuṇa, Anala, Vāyu and Jayanta to form its neck, Yama its head, Mr̥tyu and Kāla the beak, Candra and Sūrya the eyes, the Rudras the first wing, the Ādityas the second wing, Purandara the middle, the Vasus and the two Aśvins the feet, the Gandharvas and snakes the nails, the birds and Piśācas the tail, all the other gods the belly, and the kings the feet. He positions the Bhūtas on the surface.¹⁸⁹
- 68 After consecrating the bird array with a spell, Bṛhaspati informs Deva-rāja that he has prepared the array and performed the protection with Atharvavedic spells. There is nothing more to be done. He proclaims victory to Śakra. He should perform his duty in accordance with his power and all the gods should fight as well. May he kill the enemies and be fearless in the battle!
- 73 Conch shells, various types of drums, cow horns and so on are sounded in great numbers.¹⁹⁰ The warriors become eager for war because of the noise, and they roar like lions. The gods set out, longing for victory and desirous of slaying the enemies.¹⁹¹

the teachings of Uśanas and Bṛhaspati respectively: *pakṣāv urasyaṃ pratigraha ity auśanaso vyūhavibhāgaḥ | pakṣau kakṣāv urasyaṃ pratigraha iti bārhaspatyaḥ* ‘Two wings, breast, and reserves—that is the arrangement of battle formations according to Uśanas; two wings, two flanks, breast, and reserves—according to Bṛhaspati’ (Olivelle 2013, 385).

188 The *śyena*vyūha is defined in *Arthaśāstra* 10.6.12: *pakṣāv avasthāpyorasy atikrāntaḥ śyenaḥ* ‘and when it keeps the two wings stationary and breaks through with the breast, it is the “falcon”’ (Olivelle 2013, 386). The Pāṇḍavas adopt this array on the fifth day of the Bhārata battle: see MBh 6.65.7–12.

189 We conjecture loss of two pādas after 78.67cd. Presumably the listing of the formation of the array ends with a statement that all the gods of the assembly take up position in the array.

190 The list of musical instruments is remarkably similar to that of SP 24.60–61.

191 The metre of SP 78.76 is Upajāti.

Skandapurāṇa 79

Śukra forms the ‘crescent moon’ counter-array. He puts the demons in their positions and informs Hiraṇyākṣa that the array is ready. Instruments of war resound and the Devas and Dānavas start fighting. Depictions of battle scenes follow. The Siddhas, Ṛṣis and so on all delight in the battle. (ॐ p. 222)

- 1 When the army of the gods stands ready for battle, they observe the terrible army of the Dānavas. The Devas, led by Vāsava (Indra), roar like lions. The sound fills the entire world. On seeing the gods formed in an array, the Dānavas look at each other. Hiraṇyanayana tells Bhārgava that the Devas think they can conquer the Dānavas with this array. He should quickly form a magical counter-array that will break the array of the gods.
- 8 He (Bhārgava) forms the ‘crescent moon’ (*ardhacandra*), desiring to cut the head from the body of the bird.¹⁹² He makes Prahlāda and Andhaka form the two tips; the Nivātakavacas, the Paulomas and the Kālakāsutas, the edges; Virocana, Bali, Vipracitti and their sons, Prahlāda’s brothers¹⁹³ and their friends and relatives, the rear; and the king (Hiraṇyākṣa), the centre.
- 11 Bhārgava informs Hiraṇyākṣa that he has prepared a great array that will break the array of the gods. Let them engage in battle, fully guarded by his spells and protecting each other.
- 14 Conch shells, various drums and so on are sounded, bringing the Devas and Dānavas into a spirit of frenzy. Then the Dānavas crush the army of the gods, but the gods strike them with all kinds of weapons. There is a terrible noise of swords, heads and arms made to fall.¹⁹⁴ There is a great noise of the bending of bows and shooting of arrows. The sky is filled with javelins, spears and lances. In an instant the battleground becomes littered with heads, feet and arms falling down. It is hard to see anything because of the elephants, horses, chariots and barrels lunging

192 According to *Arthaśāstra* 10.6.34–37, the *ardhacandra vyūha* is one of the *asaṃhata vyūhas*, which is defined in 10.6.34 as *pakṣakakṣorasyānām asaṃhatād asaṃhataḥ* ‘When the wings, flanks, and breasts are not compact, it is called the non-compact formation’ (Olivelle 2013, 386). The crescent moon is adopted by the Pāṇḍavas on the third day of the Bhārata battle to counteract the Garuḍa array of the Kauravas. See MBh 6.52.1–18.

193 Prahlāda has three brothers: Anuhlāda, Hlāda and Saṃhlāda (cf. PPL 165.68).

194 With some hesitation we take *hastin* here in the sense of ‘arm’ instead of its usual sense of ‘elephant’. Elephants come in later in the description. For a comparable image see SP_{Bh} 134.5b, which again includes arms (*bāhu*) and heads (*śiras*) among the things falling on the battlefield.

about. The ground is glittering with necklaces, cuirasses, golden girdles, diadems, neck-protectors, painted cloths, chowries, bells and so on.¹⁹⁵

- 26 A charioteer deprived of his chariot seizes another charioteer by the hair, jumps towards the chariot, and strikes him down. Somebody attacks swiftly on an elephant and hurls a chariot like a handful of *kuśa* grass after the sacrifice is over. The one who is thrown jumps onto the elephant and leads the elephant and the driver to Yama's abode with arrows formed like venomous snakes. A horse attends a rider who has dropped dead on the ground, like a pupil his sleeping master. When a warrior and his driver have been slain, the horses continue to carry the chariot, like emaciated persons possessed of knowledge [carrying forth] the traditions. A god bound tight by a Daitya covers him with his arms and [in this manner] proceeds to the gods. Another cuts off the trunk of an advancing elephant, but he is hurled to the ground by the same elephant. One [warrior] engaged with another is killed by yet another, who himself is then killed by another god, who is killed in turn by another [Daitya]. A number of foot soldiers form a compact. Confounding a charioteer they strike him fearlessly.
- 35 The Siddhas in the sky, the Ṛṣis and Cāraṇas delight. The Apsarases fetch the warriors that are slain in the battle, the Piśācas rejoice and the Nikumbhilas dance.¹⁹⁶ The battle music inspires fear. The Suras and Asuras strike, seeking victory.¹⁹⁷

Skandapurāṇa 80

The gods attack and destroy the demons' army. Virocana fights Varuṇa, Dhaneśa and Vāyu. They destroy his bow, armour and elephant. Bali, Bāṇa and Prahlāda attack the Lokapālas. The Lokapālas fight Bāṇa, who is rescued by Bali. The demons, including Saṃvara, Hiraṇyākṣa and Andhaka, attack the gods, but are held back by Yama's rod. Andhaka strikes Yama, Kāla, Mṛtyu and Kṛtānta with arrows. Andhaka and Yama fight. Yama is struck down to the ground. Mṛtyu, Kāla and Kṛtānta bind Andhaka with nooses. He cuts through them, but Kṛtānta carries him off. Hiraṇyākṣa shoots

195 The word *talabha*, in SP 79.23b, is not attested anywhere else. It may be *metri causa* for *talatra* 'hand-protector'.

196 The Nikumbhilas are not known as a group from other sources, but Nikumbhilā appears as a goddess worshipped by Rākṣasīs in the *Rāmāyaṇa* (e.g. Rām. 5.22.41). See also Sutherland Goldman 2012.

197 The metre of SP 79.38 is Upajāti.

arrows at Kṛtānta, paralyzing him. The gods and demons blare their instruments of war. (६३ p. 229)

- 1 The gods surround the Dānavas. Mr̥tyu, Kāla, Yama, Kṛtānta, strife, deception, diseases, hostility and anger, the Narakas and Yama's messengers, *pretas* and *pitṛs*, the four groups in heaven,¹⁹⁸ Vāmana,¹⁹⁹ and the Kīṃkaras all advance and destroy the Dānava army. Their bodies broken by Yama's messengers, the Daityas cry out like sinners in hells.²⁰⁰ Crushed by Yama's rod and bound by Mr̥tyu's noose, the sons of Diti are brought under the control of death. Unable to find refuge, they are slain as they stagger about. The cry 'hā hā' is sounded in the Dānava army, while the gods praise Yama, saying 'well done!'
- 9 Then Virocana, the son of Prahlāda, advances on his elephant to the army of the gods. After circumambulating Yama,²⁰¹ he covers Varuṇa, Dhaneśa and Vāyu with many sharp iron arrows. Blotting out the light of the sun, he pours down arrows on the gods. The gods at once become unconscious. The Daitya strikes everyone he sees. With his bow constantly taut, like the haloed sun,²⁰² it is impossible to look at him.
- 16 Thereupon, Varuṇa breaks the demon's bow, Vāyu removes his armour with sharp arrows, and Dhaneśa slays his elephant with a lightning flash.²⁰³ On seeing this, Bali, Bāṇa and Prahlāda and his brothers attack the Lokapālas.²⁰⁴ The Lokapālas kill their wheel-protectors with arrows like venomous snakes. Vāyu breaks the bows of Bāṇa all at once.²⁰⁵ His bows broken, he throws spears in anger. Vāyu casts them with speed in another

198 These four groups of deities could be the Ādityas (12), the Vasus (8), the Rudras (11) and the Maruts (7); or the Aśvins (2) instead of the Maruts, in which case their number amounts to 33.

199 We do not understand why Vāmana is included here in this list. It may be the result of an early corruption in the text. The original reading may have been *vasavaś caiva ye devāḥ*, but the Vasus are most probably already included among the four divine groups mentioned in the previous verse.

200 A similar expression and simile is used in SP 81.34cd and SP 85.6cd.

201 Perhaps this means that Virocana avoids Yama or that he pays his respects to the god of death. In the following verses Virocana fights with Varuṇa, Kubera and Vāyu, but not with Yama. He is rather taken on by Andhaka (SP 80.34–46). The comparison in 80.10d may be connected with both 80.10ab and 80.11.

202 For SP 80.15ab, see SP 81.39ab = SP_{Bh} 154.33ab.

203 Kubera is more commonly associated with the mace (*gadā*), but see SP 88.14c and SP 93.14c. We have not found the *aśani* mentioned as Kubera's attribute outside the SP.

204 Bali is the son of Virocana, Bāṇa the son of Bali, and Prahlāda is Virocana's father. The Lokapālas here are presumably Varuṇa, Kubera, Vāyu and maybe Yama. Vāyu's substitution for Indra is unusual.

205 SP 80.20d (= SP 81.13d, SP 86.10d, SP 87.35d), *tad adbhutam ivābhavat*, is a stock phrase in the MBh.

direction and he leads the horses and their driver to Yama's abode with arrows. In anger, the son of Bali jumps down from his chariot, grabs a club and attacks the Wind (Śvasana). The Wind (Anila) then cuts up the club with arrows. Bāṇa takes hold of another club and casts it with a laugh. Vāyu blows it away in another direction. Seeing his son downcast and wounded by arrows, Bali quickly comes up with his chariot. The two Dānava lords on the single chariot look like the sun and moon joined on the day of the full moon.²⁰⁶

- 30 On noticing that they are held back by the Lokapālas, all the Nivāta-kavacas, Kālakeyas, Paulomas and Saiṃhikeyas, Śambara, Kāśaśambara, Andhaka and Hiraṇyākṣa, without giving up their formation, make speed. Yama holds them back with his rod and they stand still, as if painted in a picture.²⁰⁷
- 34 When Andhaka sees that the Daityas stop in fear of Yama, he goes up to Yama and tells him to stay put.²⁰⁸ Arriving on his great chariot and drawing his bow repeatedly, he strikes Yama in the forehead with ten arrows, his buffalo with five, Kāla with six, Mr̥tyu with 12, and Kṛtānta with seven. Brandishing his bow, he lets out a roar and strikes him (Yama), proclaiming 'I am the mighty Andhaka, son of Hiraṇyākṣa. I have been given a boon by Brahmā!'
- 39 As he is speaking in this way, the son of Sūrya cuts through his chariot with his rod in anger. Thereupon, Andhaka lifts up his mace and attacks the lord of the *pretas*. The latter crushes his mace with a blow of his rod and strikes him on the head in anger. He does not budge, and strikes down Yama's rod,²⁰⁹ like a sage who has conquered his senses [is not affected even] when he is touched by the objects of the senses. On seeing that Andhaka has repelled the rod, the Dānava lords laugh. They cry out, again and again, 'well done, Andhaka!' Andhaka next advances and, with a slap, strikes Yama from his buffalo down to the ground. Then the gods cry 'hā hā', and the Dānavas, 'seize, seize!', and the gods break their formation.
- 47 Thereupon, Mr̥tyu, Kāla and Kṛtānta, in anger, bind Andhaka with nooses. The Daitya lord cuts through the nooses and ties Kṛtānta with

206 The two pādas after this appear slightly out of context. Bhaṭṭarāi conjectures a loss of two pādas, but it is quite conceivable that more than two pādas are lost. We would expect a reference to the gods' closing in on Bali, Bāṇa and Prahlāda and his brothers.

207 SP 80.33d = SP 90.30d, SP 90.35d. Cf. also n. 222 on p. 78.

208 SP 80.34d, *tiṣṭha tiṣṭheti cābravīt*, is a stock phrase in this part of the text; cf. SP 87.19d, SP 89.58d, SP 92.3d and SP 93.11d (but also SP 33.87d). It is common to the MBh and Rām. as well.

209 SP 80.42cd is only transmitted in R. It is conceivable that they do not appear in their original form, but something like this is certainly needed.

the noose of his arm. Swollen with anger, Kṛtānta lifts Andhaka up and carries him off by force.

- 50 Seeing his own son being led off, Hiranyākṣa hits Kṛtānta vehemently with sharp arrows. He pierces all his limbs and joints, and paralyzes him. The gods all come together with terrible weapons in their hands. A great noise of instruments of war resounds in the armies of the gods and the demons.²¹⁰

Skandapurāṇa 81

The battle continues. Hiranyākṣa threatens Indra and fights him with various weapons. Indra destroys them all. Several Daityas attack Indra but they are cornered by the Rudras and Ādityas. The Āditya Aṁśa fights them all single-handedly and destroys the army of Daityas and Dānavas with his bowman skills. (ॐ p. 238)

- 1 When Hiranyākṣa sees the lord of the gods drawing up before him, he instructs his charioteer to bring him to Indra. His charioteer directs the horses and leads him there.²¹¹ When the chief of the Asuras stands with arrow-shot of the thousand-eyed god, he addresses the lord of the gods.
- 4 Śakra should display his power quickly! They (the Asuras) are the primordial gods (*pūrvadeva*) and therefore the entire triple world is theirs, having acquired it lawfully. The rogues only became gods afterwards, abandoning the law (*nyāya*) and killing Hiranyākṣa's brother deceitfully.²¹² They (the Asuras) are the primordial gods and the [current] gods are new. He will kill all of them in battle. After slaying him (Indra) along with his fellows and making them into a *bali* offering, he will be freed from the debt towards his brother, who was killed treacherously.

210 The metre of SP 80.53 is Puṣpitāgrā. For the names of some of the musical instruments mentioned in this verse, see, e.g., MBh 7.38.30 and MBh 12.101.47. The reading *kikhara* (or *kṛkara*), presumably referring to a kind of drum, is uncertain. MBh 7.38.30 has *kṛkara*, but with a range of variants (*kṛkava*, *krakaca*, *kṛkaca*, *kṛkaṇa* and *kruddhaca*), while MBh 12.101.47 has *krakaca*. On the other hand, *kikhara* as a kind of drum occurs in *Haravijaya* 50.22.

211 The simile used, 'like the fire [brings] an oblation [to the gods]', is potentially charged with meaning, as though the charioteer were bringing Hiranyākṣa as an offering to the gods. The charioteer is Garuḍa's son Makara (see n. 174 on p. 68).

212 The reference is to the loophole that made Viṣṇu take on the Man-Lion form whereby he was able to kill Hiranyakaśipu.

- 8 Speaking thus, he draws his bow and pierces [Indra's] forehead with five sharp arrows. The king of the gods looks like Mt. Meru hit by the sun's rays. Thereupon, seizing a thunderbolt, Śakra cuts his bow and strikes him. Hit by that harsh blow, [Hiraṇyākṣa] sees the skies ablaze and bends another bow. The king (Indra) cuts that one too, and then another. Taking hold of a spear, [Hiraṇyākṣa] casts it in anger. The king splits it mid-flight with a thunderbolt. Lifting up a splendid mace, [Hiraṇyākṣa] attacks with speed. The king cuts the mace into many pieces, like a Nāstika [shatters] matters of *dharma*.²¹³
- 16 Thereupon, Vipracitti, Śini, Bāṣkala, Maya, Śambara, Asiloman, Tāra, Tāraka, Indradamana, Kālanemin, Śaṇḍa, Vipāka, Pāka, Ilvala, Namuci, Vātāpin and Kālamuñjika attack Devendra.²¹⁴ The Rudras and Ādityas close in on them in an isolated spot. A horrifying battle ensues between the two groups.²¹⁵
- 21 The Āditya Aṃśa stretches his bow and rushes on the Dānavas with his chariot.²¹⁶ He strikes them all with volleys of arrows.²¹⁷ With great dexterity the Āditya cuts the bows they are drawing simultaneously and roars. Thereupon, he destroys their vehicles, drivers and banners of victory. Armed with swords, they then attack Aṃśa with speed. He covers them, who are like veritable mountains, [with arrows] up to their knees. With their ankles covered with arrows, the Dānavas flee Aṃśa with speed and go to another spot.
- 30 The Devas make a great clamour.²¹⁸ Aṃśa again stretches his bow and slaughters the Dānavas and Daityas. He plucks the heads of the Dānava lords like ripe fruits. Headless, some of them quickly flee the battle and drop down on the ground, lifeless. Others, with arms and thighs cut off, howl as they fall to the ground. They wander about here and

213 A *dvandva* interpretation of the compound *dharmārthān* is also possible, but the image rather suggests the total destruction of Dharma by the Nāstika. Bhaṭṭarāi has corrected it to a dual, which is the more common form we find, for example, in the *Mahābhārata*. There is something subversive about the use of this simile with reference to Indra. The variants in the A recension show an attempt to repair this.

214 The singular *ātmanepada abhidudruve* is used for plural *parasmaipada abhidudruvuh*.

215 For SP 81.20ab, see SP 89.4ab = SP 89.48ab. Other variants of this formula also occur in the text.

216 SP 81.21b (= SP 77.69b, SP 85.17b, SP 87.7d, SP 91.23d) is a unique stock phrase in this part of the text.

217 All the demons listed in SP 81.16–18 are mentioned as targets, with one variant: Āmiṣmuñjika instead of Kālamuñjika. This demon's name is reminiscent of Aspruñjika (SP 76.28d). We are in doubt as to the name of this demon, who does not seem to be attested elsewhere.

218 SP 81.30 represents a stock phrase in this part of the text. Variations of this phrase occur in SP 80.44ab, SP 88.27ab and SP 89.18ab. Cf. also MBh 7.102.104cd.

there like souls in *saṃsāra*. There is not a Daitya or Dānava who is not afraid of Aṃśa's sharp arrows. The Daitya army looks like a thick forest of blossoming *bandhujīvas*, *aśokas* and *kiṃśukas*.²¹⁹ The terrified Daityas see Aṃśa everywhere. Aṃśa pierces every Daitya that he comes across with arrows, but none of the Daityas and Dānavas see him in the act of seizing and loading [arrows] or bending the bow. His great bow seems to make a perfect circle like the sun at midday.²²⁰ He burns the enemies in battle like a fire, stirred by wind, burns dry wood.²²¹

Skandapurāṇa 82

Vala fights Aṃśa. He renders Aṃśa and the other gods inactive. Vāyu, Jayanta, Pūṣan and Bhaga interfere. Vala fights back. He throws a mountain peak but it is returned by Vāyu and kills many Dānavas. The Daityas and Dānavas flee in fear. Hiraṇyākṣa castigates them and tells them to return and fight. They do so. (॥ p. 246)

- 1 Seeing the Daitya lords impelled by Aṃśa, Vala instructs his driver to bring him there so that he may kill him. As he approaches, Aṃśa cuts down his banner and horses one by one. He topples the driver's head from his body and pierces Vala with five arrows. They shine on his forehead like the sun's rays from a cloud. The Daitya jumps up in anger and covers Aṃśa with many arrows. Like a cloud [scatters] rain, like the sun [scatters] rays, he buries Aṃśa with sharp arrows. The Dānava lord cuts down his banner, stops his horses, eliminates his driver and shatters his bow to pieces.
- 10 In the same way, with great magic he renders the other gods inactive. Appearing alternately like a cloud, the sun, moon and fire, stars and planets, a mountain, a bird, invisible, he shoots his arrows. The entire army of gods looks on spellbound, their bodies covered with arrows, deprived of the neighing of horses and the trumpeting of elephants; the violent noises of the warriors are stilled, as if painted on a picture.²²² Vala shatters with

219 These are all plants or trees with deep-red flowers. Cf. Sharma 1988, pp. 78–79 and 81, on *Mahābhārata* similes involving *aśoka* and *kiṃśuka* flowers in scenes of bloodshed.

220 For this image expressed in SP 81.40–41, cf. MBh 6.103.61–62 and SP_{Bh} 121.49–50.

221 The metre of SP 81.42 is Vaṃśasthavila.

222 The compound *citrapatārpita* occurs several times in the text: SP 80.33d, SP 82.14f, SP 90.30d and SP 90.35d. Kālidāsa uses *citrārpita* in a similar image: *Kumārasambhava* 3.42d and *Raghuvamśa* 2.31d (*citrārpitārambha ivāvatasthe*).

arrows the head of anyone in the army who looks up. They are deprived of movement, like those on the path of *mokṣa*.

- 16 Vāyu, Jayanta, Pūṣan and Bhaga then ward off the roaring arrows of Vala. Vāyu dispels the arrows with great speed, Bhaga cuts Vala's bow, Pūṣan the cuirass and Jayanta the pair of quivers. Wounded with arrows, the Dānava fights with trees from the forest. The gods shatter with arrows the trees that are cast by him. He then seizes a great mountain peak and throws it, making a dreadful noise. Pavana (Vāyu) deflects it and it falls on the Asuras' heads. The mountain peak cast by Vala kills a crore of Dānavas in the battle. Seeing this, the sons of Diti are dispersed by the thousands. On chariots, horses and elephants, others abandoning their vehicles, the Daityas and Dānavas flee in fear.
- 26 Hiraṇyākṣa,²²³ Vipracitti, Prahlāda, Andhaka²²⁴ and Tāraka²²⁵ go towards them and address the frightened Daityas and Dānavas. Why do they flee? They should stay fearless. Where can they go and find comfort? Earlier, ignorant of [the extent of] their power, the gods did not destroy them as they were dwelling in Pātāla,²²⁶ but now that they know them to be powerless they will destroy them all in Pātāla. They must protect themselves with a good fight and not fear for their lives. What has become of their Danuja and Daitya nature? The time has come to live up to their hostility, their pride, noble birth and former bragging! They had said that they were not children and were each singlehandedly able to defeat the gods.²²⁷ Now that the time has come, why do they flee? He (Hiraṇyākṣa)²²⁸ now considers their bragging empty like an autumn cloud. They should turn back and fight, and behold the great deed of him and his son. He is Kaśyapa's son and his own son is Andhaka, who has received a boon from Brahmā. He (Hiraṇyākṣa) is twice as heroic as Hiraṇyakaśipu! Today the Dānavas will see all the gods slain by him. When the enemies

223 Hiraṇyākṣa is referred to as a Dānava here and also in SP 95.3d. Formally he should be a Daitya (cf. SP 73.3ad), but the identity of Daityas and Dānavas is sometimes blurred. Vipracitti is correctly called a 'son of Danu' (cf. SP 70.23ab).

224 The compound *yamamukta* qualifies Andhaka. We are not entirely sure about its meaning here. According to SP 80.43, Andhaka had repelled Yama's rod. He is the only one able to withstand Death because of the boon given to him by Brahmā, of which he and Hiraṇyākṣa are very proud (cf. SP 80.38 and SP 82.38cd below). Yama is Andhaka's chief opponent in the text.

225 For *śakratāpana* or *indratāpana*, referring to Tāraka, cf. SP 90.15b and SP_{Bh} 138.3d.

226 The Pātāla became the abode of the demons when the gods took over. Cf. n. 167 on p. 67.

227 The reference is to the Dānavas' emotional reaction to Hiraṇyākṣa when he announces that he alone will avenge his brother: SP 77.15–35.

228 The speech started in the plural (*ūcīre*) but now appears to be spoken by Hiraṇyākṣa alone.

of the Asuras have been killed, they will enjoy the entire triple world ruled by him. They should watch him and his son in battle, free from fear.

- 42 Thus addressed they all turn back, overcome with shame. Pale faced, they don't dare stand before the king, like little fish facing a whale.²²⁹

Skandapurāṇa 83

The Dānavas return to the battle. The gods and demons resume their fight. Depictions and dialogues of the battle scene follow. (𑀓𑀭 p. 254)

- 1 The Dānavas return to the front line of the battle with great speed: Prahlāda, Anuhlāda, Śini, Bāṣkala, Virocana, Bali, Bāṇa, Vala, Vāta, Kampāna, Vipracitti, Śaṇḍa, Hrada, Śatodara, Maya,²³⁰ Vyāṃsa, Śatāvarta, Hradodara, Keśin, Namuci, Indradamana, Maya, Mura, Tārakākṣa, Vidyumnālin, Prabhākara, Tāra, Tāraka, Baka, Āṭi, Mūka, Kubha, Kārtasvara, Mahārava, Vātāpin, Ilvala, Ilvaka, Pilvaka, Ketu, Śataketu, Rāhu, Svarbhānu, Śambara, Naraka, Kālaśambara, Dundubhi, Mahiṣa, Śatadundubhi, Kālanemin, Vipāka, Pāka, Duryodhana, Hastin, Sunda, Nisunda, Śarabha, Kāla, Vṛṣaparvan, Śatānanda, Śatāvarta,²³¹ Dhenuka, Pralamba, Dhvaja, the Hālāhalas,²³² the Saimhikeyas, the Paulomas, the Kālākāsutas,²³³ the Nivātakavacas, the sons of Bali, the sons of Bāṇa, the Kālakañjas, Vṛta and Vṛtta with their troops,²³⁴ and other mighty ones.
- 12 The force of the army is like the current of the ocean against the shore. The tumultuous noise fills²³⁵ the three worlds. The gods confront the Daityas with great zeal. The sky is brilliant with swords and missiles; heads are cut off by swords and arrows and drop to the ground. With crowns, bracelets, breastplates, fans, turbans, hands, clothes, goads, etc., the battle ground appears like the sky dotted with stars.

229 The metre of SP 82.43 is Upajāti. For the simile, cf. MBh 13.141.25.

230 The reading in 83.3c is uncertain. Maya is mentioned in the next verse as well.

231 Śatāvarta has been mentioned before in this list (83.3d).

232 The Hālāhala *gaṇa* constitutes a group of Daityas. Cf. SP 76.36c, SP 90.22a and SP_{Bh} 129.2.

233 The Kālākāsutas 'sons of Kālākā' are also commonly referred to as Kālakeyas.

234 Vṛta is mentioned as a demon in SP_{Bh} 112.108c and Vṛtta in SP_{Bh} 132.35a.

235 Augmentless imperfect *metri causa*.

- 21 ‘Stand still!’, ‘there is no escape for you now!’, ‘why do you roar in vain like a cloud in autumn?’, ‘where are you going, having killed my beloved son?’, ‘my arrows will destroy your immortality!’, ‘I am a god, I am not afraid of you!’, etc.; thus they address each other as they are fighting. The Siddhas and Cāraṇas in the sky all cheer and delight.
- 27 ‘This Dānava slain in battle is bound to be my husband!’, ‘this god is your husband, don’t put your heart on another’s!’, ‘why are you so greedy?’, ‘there is no seizing for oneself here!’, ‘read what is written [on the forehead]!’, ‘don’t be hasty!’,²³⁶ ‘who is not satisfactory for you?’, ‘be satisfied, beauty!’, etc.; thus the Apsarases speak, making a great commotion about the warriors slain in battle. Hearing this sweet talk mixed with the tinkling of girdles and bracelets, the warriors fight fearlessly and fill the directions with the slapping of arms. The battle inspires fear in the Devas and Dānavas.²³⁷

Skandapurāṇa 84

The battle is compared to a sacrifice. Individual gods clash with individual demons. Hiraṇyākṣa puts up a fight with Indra and his elephant. Hiraṇyākṣa retreats to the sky. The gods and demons cheer them on. Hiraṇyākṣa and Indra resume their fight. Indra’s elephant is wounded. (ॐ p. 260)

- 1 The sacrificial battle (*yuddhayajña*) for kingship takes place.²³⁸ Indra (Sahasrākṣa), together with the gods, is the sacrificer; the arrows form the *kuśa* grass; the weapons are the offering spoons; the lives are the oblation; death is the fire; the missiles are the *mantras*; the heads are the sacrificial cakes; victory is the *soma*; the Rudras are the Adhvaryus; the Ādityas are the Bahvṛc priests;²³⁹ the Vasus are the Udgātṛs; Bṛhaspati

236 The expression *mā tvarīḥ* is an *iṣ*-aorist injunctive. We have not found another instance of this *parasmaipada* formation. Alternatively, one might consider a diagnostic conjecture *māndhadhīḥ* ‘don’t be blind!’.

237 The metre of SP 83.32 is Rathoddhatā.

238 For a somewhat similar description of the battle between the gods and the demons in sacrificial terms, see HV App. 1 No. 42B ll. 822ff. The competitive nature of the sacrifice of battle (*yuddhayajña*) described here, involving two opposing sacrificers, recalls Heesterman’s theory of the agonistic origins of Vedic sacrifice (Heesterman 1993).

239 These are the priests of the Ṛgveda.

is the Brahman priest; the Áśvins have the office of the Śamitr;²⁴⁰ Hiraṇyākṣa with his followers form the sacrificial animal. Hiraṇyākṣa is the sacrificer (on the side of the Daityas); Vipracitti is the Hotṛ; the Dānavas are the Prasthātṛs;²⁴¹ Prahlāda is the Udgātṛ,²⁴² Śukra is the Brahman; Indra is the sacrificial animal.

- 8 As the great sacrifice proceeds, Indra clashes with Hiraṇyākṣa,²⁴³ Vāyu with Vipracitti, Aṃśa with Śambara, Bhaga with Vala, Pūṣan with Virocana, Mitra with Bali, Varuṇa with Bāṇa, Yama with Andhaka, Ilvala with Jayanta,²⁴⁴ Candramas with Maya, Rāhu with Ahirbudhna, Kāpālin with Śataketu, Ajaikapād with Kālanemi, Jvara with Kārtasvana, Aryaman with Prahlāda, Dhara²⁴⁵ with Anuhlāda, Dhruva with Hrada, and others with others.
- 13 Hiraṇyākṣa stretches his bow and pierces Indra's elephant in the frontal sinus; he strikes Devendra in the collarbone and pierces the elephant in the forehead with arrows. The elephant oozes with blood. Angrily, Śakra strikes him on the cheek with a thunderbolt. The lord of the Daityas disregards the bolt and strikes Indra and his elephant. Pierced with arrows, the elephant rears up and roars in anger. He quickly seizes Hiraṇyākṣa's chariot by the railing;²⁴⁶ hurling it up, the elephant casts it away.²⁴⁷ Trav-

240 We take *śāmitre* as a locative singular of *śāmitra* 'office of Śamitr'. The Śamitr was responsible for choking and strangling the animal offered in a Śrauta sacrifice. The present passage suggests there were two Śamitrṣ involved. According to Voegeli 2005, 12, the singular is generally used in Śrautasūtra literature when laying down the acts of the Śamitr. However, a passage from both the *Maitrāyaṇīyasaṃhitā* (4.13.4) and the *Taittirīyabrāhmaṇa* (3.6.6.4) speaks about two Śamitrṣ of the gods: the Adhrigu and the Apāpa/Vipāpa (Voegeli 2005, 22–23). Cf. also MBh 5.139.36, where the twins Nakula and Sahadeva take on this role.

241 On the Prasthātṛ, an assistant of the Adhvaryu priest, see SP II B, 43, n. 100.

242 SP 84.7a either is an irregular *ma-vipulā*, or *pr* in *prahlāda* is regarded as one consonant.

243 The list of single combats given here presents a kind of Anukramaṇikā of the following chapters: SP 84 (Indra with Hiraṇyākṣa); SP 85 (Vāyu with Vipracitti, Aṃśa with Śambara, Bhaga with Bala); SP 86 (Pūṣan with Virocana, Mitra with Bali, Varuṇa with Bāṇa, Yama with Andhaka, Jayanta with Ilvala); SP 87 (Candramas with Maya, Ahirbudhna with Rāhu, Kāpālin with Śataketu, Ajaikapād with Kālanemi, Jvara with Kārtasvana); SP 88 (Āryaman with Prahlāda, Dhara with Anuhlāda, Dhruva with Hrada).

244 The order is disturbed here: Ilvala is the demon and Jayanta the god. The same also applies to Rāhu and Ahirbudhna below.

245 Dhara and Dhruva are both Vasus.

246 The term *kūbara* refers, according to Sparreboom 1985, 50, to '[t]he railing of the chariot-box'.

247 The simile in SP 84.20cd is not clear to us; at least, we do not know of a story in which a character called Śvetakuṇḍalin throws Mt. Meru aloft. Or is this an adjective referring to the elephant? A Śvetakuṇḍali features in the list of demons in SP 90.13d.

eling with speed, for an instant he (Hiraṇyākṣa)²⁴⁸ appears like the Sun (Bhāskara) on his chariot, struck by Svarbhānu.²⁴⁹ When Hiraṇyākṣa's chariot has returned to the ground, the elephant dashes towards it and attacks it. Seeing him advance, the Asura goes in a circle in the sky.²⁵⁰ The elephant follows after him in a circle, with his trunk stretched out and eyes, ears and tail stiffened.

- 26 There are cries and exclamations of excitement followed by silence on both sides. The gods cheer on Indra and the elephant, the others cheer on the Daitya Hiraṇyākṣa. Seated on the [white] elephant's shoulders, the lord of the gods looks like a hot fire on the winged Himālaya (*śailendra*).²⁵¹ Hiraṇyākṣa on his chariot looks like Kṛṣṇa on Garutman.
- 30 The Daitya lord stretches his bow and covers Devarāja with sharp arrows. Śakra shatters his bow with a thunderbolt, cuts off all the ropes from the horses,²⁵² and cuts the reins in the charioteer's hands as well as the golden whip to pieces. The horses thereupon run loose.
- 33 Hiraṇyākṣa hits the elephant with a club and the lord of the gods with a sword. The elephant abandons the chariot and oozes excrement and urine, his head whirling. Although he is hit by the sword, the powerful Devarāja does not feel pain. Forced by his elephant, who is discharging rut, he leaves, obstructed in battle by Hiraṇyanetra.²⁵³

248 Hiraṇyākṣa is denoted with the *bahuvrīhi* compound *patadrathavaro* 'whose excellent chariot is falling'. Alternatively the conjectures *patadrathacaro* or *patan rathavare* may be considered.

249 The image of the Sun falling after being struck by Svarbhānu suggests a different Svarbhānu myth from the one in which Svarbhānu or Rāhu swallows the Sun. It shows a closer connection to the original Vedic myth about Svarbhānu, in which he 'pierces' or 'wounds' (√ *vyadh*) the Sun with darkness. Cf. Jamison 1991, 133–145.

250 Both the elephant and Hiraṇyākṣa are compared to Garuḍa in similes.

251 The conjecture *ahimo* ('hot') in pāda d is uncertain. For the simile, cf. *Rāja-taraṅginī* 8.3292cd (*sadhūmadaṇḍo dāvāgniḥ sapakṣe 'drāv iva sthitaḥ*).

252 The RA recension adds two more pādas on the destruction of Hiraṇyākṣa's armour (*kavaca*), which features as a variant for the shattering of the bow (*dhanu*) in pāda d in S₁. It may reflect an attempt to combine the two versions of the earlier recension by expanding the text from two to four pādas.

253 The metre of SP 84.36 is Vamśastha.

Skandapurāṇa 85

Vāyu fights with Vipracitti but is paralyzed by Hiranyākṣa. Aṃśa fights with Śambara and retreats in fear. Bhaga fights with Vala and loses his chariot. Pūṣan fights with Virocana and discharges a terrible missile. (ॐ p. 267)

- 1 Vipracitti rains many arrows on Vāyu. Obscuring the sky, he casts them like the ocean [tossing up] midges.²⁵⁴ The arrows issue from Vipracitti's bow like a shower from a raincloud, rays from the sun, etc. The wind god (Anila) makes them fall down on the Asuras with speed. Pierced by those arrows, the Dānavas wail on the ground like men in hells.²⁵⁵ Seeing them struck down, Vipracitti leaps from his chariot to fight by hand. The power of Vāyu increases and the gods think that he has defeated the son of Danu.
- 9 Then Hiranyākṣa rises up and strikes Pavana on the cheek with his club. He is paralyzed by the blow and does not perceive anything. The Dānava abandons him and quickly moves elsewhere.
- 11 A terrifying battle also takes place between Aṃśa and Śambara. Aṃśa cuts down the golden banner of Śambara, who attacks quickly. He then sends his horses to Yama's abode, decapitates his driver and pierces him with 64 arrows. Quickly the Dānava undertakes demonic magic and strikes Aṃśa with rocks, thunderbolts, clubs, etc. Unable to see him casting [his weapons],²⁵⁶ Aṃśa leaves the battle and goes elsewhere in fear.
- 17 Bhaga attacks Vala on his chariot. Telling him to stand still, he pierces the Daitya with an arrow. Vala seizes the arrow, quickly pierces Bhaga in the hand and roars. Then he attacks him with magic, strikes him in the chest with his foot and returns to his chariot. Seeing his heroism, the Devas and Asuras all praise him.²⁵⁷ Filled with shame, Bhaga then destroys Vala's horses, chariot and driver, and roars like a cloud. But Vala abandons his

²⁵⁴ While flocks of locusts or midges (*śalabha*) are often compared with arrows in the *Mahābhārata* (e.g. MBh 4.43.4cd, MBh 4.48.18cd; see also Sharma 1988, 75–76), we have not come across any reference to the relationship between *śalabhas* and the ocean. Moreover, if we follow the analogy, it should be the ocean that casts the *śalabhas*. Could the author imagine them to be some kind of pointed water creatures? R and A have changed the simile.

²⁵⁵ The same simile is used in SP 81.34cd.

²⁵⁶ Aṃśa cannot see from where the objects are thrown because of the *māyā* of Śambara. We have conjectured an irregular gerundive *adrśya* for *adr̥stvā*. It is attested once in Rām. 5.6.16a. Cf. also GES, 284, for *dr̥śya* in the epics. The form *pāṭayāna* is an irregular present participle for *pāṭayamāna*. It appears to be characteristic of this part of the text. Cf. p. 28.

²⁵⁷ It may seem strange that both the gods and the demons should praise Vala. The gods apparently do so because they are impressed with his heroism as a warrior.

chariot and cuts Bhaga's bow in two. Then he hits him on the forehead with an arrow and pierces each hand with seven arrows. He pierces his bow at the position of the fist while Bhaga grabs one bow after another. Saying, 'you are finished!', he hurls a mace to destroy Vala. Vala catches the mace mid-flight with arrows, like Nandin [who conquered] his own death.²⁵⁸ Realizing that the mace cannot be repelled, the Asura strikes Bhaga on the head with the tip of his bow.²⁵⁹ Seizing the chariot by the railing, he hurls it, together with its driver, to the southern region, like the wind [hurling] the mountain into the [southern] ocean.²⁶⁰

- 29 Pūṣan hits Virocana with many arrows, and the latter wounds him with seven sharp arrows. In anger, Pūṣan bends his great bow and releases a terrible life-destroying [missile], saying 'you are finished!' It lights up all the quarters simultaneously and heads towards the enemy with speed.²⁶¹ Realizing that it cannot be borne, the great Asura lord abandons his chariot and enters the sky. When it has reduced his driver and the great chariot with its horses and equipment to ashes, [the missile] proceeds to the sky, invisible in form.

Skandapurāṇa 86

Virocana strikes back and captures Pūṣan. Mitra fights with Bali and is stupefied. Varuṇa fights with Bāṇa and retreats. Yama fights with Andhaka and retreats together with his buffalo Puṇḍra. Jayanta fights with Ilvala and whirls him round. The Asuras attack him and he flees. (p. 273)

258 When Nandin was seven years old, it was foretold to his father that his son would have only one more year to live. Nandin thereupon vowed to overcome death by winning Śiva's grace. See SP 20.39ff. The simile is particularly apt because the mace is called *kālamūla* 'the root of death' (85.25a).

259 There is a veiled reference here to the gouging out of Bhaga's eyes on the occasion of Dakṣa's sacrifice, which Haribhadra likewise did with the tip of his bow (SP 32.41).

260 The simile refers to the myth of Indra cutting off the wings of the mountains. According to Rām. 5.1.111–112, only Maināka managed to escape because the wind hurled him into the ocean. In SP_{Bh} 99.15a, Varāha passes Maināka on his journey through the ocean.

261 The metre of SP 84.31–33 is Upajāti.

- 1 Positioned in the sky, Virocana quickly draws a sword and cuts through Pūṣan's flying arrows and bow. He strikes him on the head. Pūṣan drops onto the chariot seat, like a flag when the [Indra] festival is over.²⁶² The Daitya lord quickly captures him and hurls him towards Devarāja.²⁶³
- 5 Mitra²⁶⁴ pierces Bali in the collarbone with three arrows, and Bali cuts through his bow with a single broad-headed arrow.²⁶⁵ Then he hits him in the heart with another one. [Mitra] is stupefied and sinks down onto the chariot seat. In fear of death the charioteer carries off Mitra. The Daityas start shouting.
- 8 Varuṇa hits Bāṇa with a hundred small arrows.²⁶⁶ Bāṇa draws five hundred bows simultaneously and shoots as many arrows. Varuṇa destroys them one by one, and hits Bāṇa with five arrows. He then splits all his bows with sharp arrows. The Daitya throws a club at him. Seeing it cut through, he discharges five more clubs. As he is occupied with the one club, [Varuṇa] does not notice them and they all fall upon him. One topples his crown down to the ground, another causes his bow to slip from his hands, another casts his banner on the ground; another hits his horses and makes them bite dust; yet others fall on his chest, thighs, belly and hips.²⁶⁷ Varuṇa leaves him and moves elsewhere on the battlefield.
- 17 Yama attacks Andhaka and hurls a staff at his chariot. It pulverises the chariot and returns to Yama's hand. Andhaka abandons his chariot and runs towards Yama in anger, club in hand. Yama reduces the club to ashes with his staff. He then tells him that he has destroyed his dominion (*dhāman*); now he will also lead him to his own (Yama's) abode. He is after all the master of death. How can he escape alive? He will kill him today. He should take a good [last] look at the world. Otherwise, reaching his city first, he will see all the enemies of the gods later there as well (i.e. they will all be killed).
- 25 Andhaka tells him that he is the son of Hiraṇyākṣa. He is no ordinary Dānava! He has offered pieces of flesh from his body to Anala for 13 hundred years.²⁶⁸ Brahmā has given him immortality in return. He (Yama) cannot

262 The same simile is used in MBh 7.118.1b*959.

263 Cf. SP 89.45, where Vāyu undergoes the same fate at the hands of Vipracitti.

264 We follow the reading of the A manuscripts. S and R have Śakra as the subject—probably under the influence of *devarājānaṃ* in the previous verse—but the opponent of Bali is Mitra, according to SP 84.9d. The name Mitra appears as Bali's opponent in SP 86.7b below, though only in S₃.

265 For *bhalla*, see Brockington 1998, 180.

266 For *kṣudraka*, see e.g. MBh 6.43.21f and MBh 6.74.21d.

267 What happened to the fifth club? The text unexpectedly switches to the plural.

268 According to SP 74.10, Andhaka offered pieces of flesh in the fire for a thousand divine years.

kill him (Andhaka), but he will be his (Yama's) death! By slaying him he will bestow fortune on the triple world. Even the gods will be pleased once he has been killed. It is only because he (Yama) has never encountered a great being that he has no fear. Since the gods cannot slay him, they long for *amṛta* and worship him constantly. Today, once he has been killed, the gods and demons will be free from strife. They will show affection [to each other] as if with *amṛta*.²⁶⁹ Today he will remove his pride and the power of yoga along with his life from his body!

- 36 Menaced in this manner, the son of Bhāskara hits the Asura's upper body with his staff. Kāla hits him in the heart with a *kiṃkara*;²⁷⁰ Mr̥tyu strikes his head with lightning; Niyati casts a noose around his neck; and Kṛtānta beats him on the cheek with an iron bludgeon. Andhaka does not feel any pain. The nooses do not cling to him, nor do the staff or the bludgeon. The Dānavas all yell and sound their instruments. Andhaka rejoices and runs up to Yama. Although he is hit by the servants, he strikes Yama in the chest with his fist and hits his buffalo Puṇḍra on the head with his foot.²⁷¹ In distress, the two quickly flee Andhaka.
- 45 Jayanta meets with Ilvala and pierces him with ten arrows. Ilvala quickly cuts through his banner, the yokes of the horses and the golden whip. The horses run wild and Jayanta is without a chariot. The son of Śakra then fells Ilvala's horses, charioteer and banner. Both deprived of their chariots, they pierce each other's bows with sharp arrows. Warding them off, they each ward off weapons with weapons, roaring like two oceans. Finding an opportunity, the son of Śakra cuts Ilvala's bow with a broad-headed arrow. The Daitya brandishes a sword and casts it, but he (Jayanta) cuts through his sword. Then he (Ilvala) picks up his fallen mace and casts it. It flies with speed. The moment he (Jayanta) cleaves the mace with arrows, the Daitya cuts through his bow. Then, the moment the son of Aditi does not take his sword, the Daitya strikes him in the chest with the left foot. But Jayanta takes his foot and whirls him round.
- 56 The army of Asuras cry out: 'go and protect Ilvala, quick!' The Devas sound their instruments and cheer. Jayanta whirls the Daitya around like Vidhātṛ brandishing the discus.²⁷² Then Hiranyākṣa, Andhaka, Bali,

269 S₃'s reading, *amṛtena vinā* 'without *amṛta*', is smoother but most probably secondary.

270 The context suggests that *kiṃkara* is a type of weapon and not a servant, which would be its regular meaning. It may, however, have been conceived as an *āyudha-puruṣa*. For *kiṃkara* denoting some kind of weapon, cf. MBh 9.31.47d, SP 89.14b and SP 93.10c. Kāla, Mr̥tyu, Niyati and Kṛtānta are the servants of Yama.

271 For Yama's buffalo Puṇḍra, see n. 184 on p. 70.

272 Either Vidhātṛ is used here as an epithet of Viṣṇu or perhaps *cakra* refers to the *kālacakra*, in which case Vidhātṛ may refer to Brahmā after all.

Bāṇa, Vipracitti, Śambara, Virocana, the Kālakeyas, the Paulomas, the Saiṃhikeyas (*śiṃhikāsuta*) and the Nivātakavacas surround him. He is struck harshly by many weapons. Jayanta throws Ilvala onto Hiranyākṣa and runs away in the direction of the gods.²⁷³

Skandapurāṇa 87

Candramas fights with Maya, who turns into Rāhu by magic. Ahirbudhna fights with Rāhu and gives up. Kāpālin fights with Śataketu but is forced to retreat by the Daityas. Ajaikapād fights with Kālanemi and is thrown off. Jvara fights with Kārtasvana and flees. (¶ p. 283)

- 1 Maya strikes Candramas with arrows. Candramas splits them into seven pieces and pierces Maya with five arrows. Then the god strikes him in the forehead and laughs. Toiling, he (Maya) pierces his forehead with an arrow.²⁷⁴ The god then cuts through his banner and sends his wheel-protectors to Yama's abode.
- 6 Maya resorts to supernatural magic and becomes Rāhu. He attacks Śaśalakṣaṇa like Rāhu the moon. When the god who is the source of *amṛta* discerns the magic, he covers him with arrows. Warding off the arrows with magic, the Daitya attacks him. The Daitya seizes his chariot, driven by a Nāga, by the railing and destroys it.
- 11 Ahirbudhna approaches Rāhu, the seizer of the moon,²⁷⁵ pierces him with five arrows and fells his banner. Rāhu jumps from his chariot and demolishes his bow, banner and horses with a terrible club. Ahirbudhna then seizes a thunderbolt blazing with a hundred bells.²⁷⁶ Whirling it round, he

273 In contrast to other chapters in this section, SP 86 ends with a verse in Śloka metre.

274 The simile added to this is curious: 'like an obstacle [striking] somebody who is observing a vow'.

275 This serves to distinguish the real Rāhu from the previous Rāhu, whom Maya had conjured up by magic.

276 Genitive for instrumental. The blazing thunderbolt is first compared to the sister of Mṛtyu (Death) and then to the noose of Mṛtyu. We have corrected the manuscripts' reading *snuṣām* to *svasām* (for the accusative *svasām* for *svasāram*, see GES p. 87f.). The same simile is used in MBh 6.112.3b and MBh 6 App. 1 No. 4 l. 211. There is also a very similar expression in SP 81.13ab. Mṛtyu has no daughter-in-law (*snuṣā*), but his sister is known. See MBh 12.249.14–20 on her birth from

- hurls it at Rāhu. It falls on Rāhu's head like a thunderbolt on a mountain. It does not hurt him, however, and Rāhu dashes towards Ahirbudhna in anger. Seeing him come flying, the god avoids his path and goes elsewhere.
- 18 Śataketu rushes to him (Kāpālin) on his chariot, telling him to stay where he is.²⁷⁷ Kāpālin pierces his heart with a feathered arrow. The Graha drops onto his chariot in a swoon. The Daityas cry out but the Devas rejoice. Andhaka, Hiranyākṣa, Vipracitti, Virocana, Śambara, Ilvala, Bāṇa, Bali, the Kālakeyas, the Paulomas, the Nivātakavacas and many other Daityas surround the Rudra. They threaten him with arrows, clubs, maces, missiles and javelins. Beaten, the god quickly retreats.
- 26 Ajaikapād challenges Kālanemi with a club. The two, each fighting with a club in hand, move about in circles like two planets. Whirling his club round repeatedly, Kālanemi launches it at the Rudra, like Skanda his spear at the mountain.²⁷⁸ The Rudra evades it with speed, like Śveta when Death had arrived.²⁷⁹ The Rudra whirls his club round and flings it at the Daitya. Struck on the head, the Daitya sees all the directions in yellow. Whirling another club, he strikes Ajaikapād on the shoulders. He falls on the ground, struck with pain. He gets up quickly, moving in a circle to his left towards the Daitya who is moving to the right, and whirling another club, he lets it fall onto the Daitya. Whirled round three times by the blow and having steadied himself, he hits the Rudra in the belly again with a club. He (Ajaikapād) falls to the ground by the force of the club, like the peak of Mt. Śveta in the past.²⁸⁰ Kālanemi grasps his feet, whirls him around and throws him off.
- 39 Jvara strikes Kārtasvana with ten arrows in the breast. But Kārtasvana splinters his bow and pierces him with arrows. The Rudra whirls a staff round and throws it at Kārtasvana's chariot. He counters it with a mass of arrows. The staff flares up more and attacks again with speed. Realizing

the anger of Brahmā. She is identified with Kālakarṇī in SP 32.198 in an episode following the destruction of Dakṣa's sacrifice. The phrase *mṛtyur ivāntakaḥ* finds a parallel in MBh 7.15.38d and Rām. 6.73.15d, and there are similar expressions elsewhere in the battle books of the MBh.

- 277 The context suggests that *taṃ* refers to Ahirbudhna, but it is the battle between Śataketu and Kāpālin that starts here (cf. SP 84.11b). It might be, however, that Kāpālin enters the scene the moment that Śataketu attacks Ahirbudhna. Alternatively, *taṃ* refers to Kāpālin, and one or more verses introducing the fight between Kāpālin and Śataketu are lost. Given that the fight between Kāpālin and Śataketu is remarkably short, the second scenario may be the most likely. We conjecture the loss of at least four pādas.
- 278 The simile in SP 87.29d refers to Skanda's cleaving of the Krauñca mountain. See MBh 3.214.30–31 and SP_{Bh} 171.
- 279 For Śveta's conquest of Death, see SP_{Bh} 166.34ff.
- 280 The reference is to the falling of the pinnacle of Mt. Śveta, following Skanda's cleaving of Krauñca. See MBh 3.214.32–35 and n. 278 on p. 89 above.

that the staff is unobstructed, Kārtasvana abandons his chariot and takes up position in the sky. After it has reduced the chariot to ashes, the club proceeds on. In the meantime, Kārtasvana attacks the Rudra with arrows. When he has deprived Jvara of his chariot, he strikes him on the head with a sword. The Rudra gives up the fight and quickly leaves on foot. He runs to the army of the gods.²⁸¹

Skandapurāṇa 88

Aryaman fights with Prahlāda, Anuhlāda fights with Dhara, and Dhruva fights with Hrada. A tumultuous battle between all the Devas and Dānavas takes place. Scenes of warriors dying follow. The gods attack again with speed. (𑀓𑀭𑀮 p. 292)

- 1 Aryaman hits Prahlāda with many arrows and destroys his banner. Prahlāda abandons his chariot and runs towards Aryaman. The latter strikes the advancing Prahlāda with many arrows.²⁸² The son of Hiranyakaśipu pays no heed to the arrows and attacks quickly. He seizes Aryaman's chariot by the railing and throws it along with the driver.
- 6 Anuhlāda meets with Dhara and is struck in the chest by him. He quickly draws his sword and attacks Dhara's chariot.²⁸³ After piercing the banner, the chariot pole, the horses, the charioteer, the bow, and Dhara in the shoulder, he returns to his chariot. Dhara abandons Anuhlāda and flees to the chariot of Indu (Soma).
- 9 Dhruva attacks Hrada²⁸⁴ and stirs up a terrifying fight. Conquered by magic, Dhruva flees in fear. In this way the Devas are conquered, then threatened by yet other Daityas, and return again for battle.

²⁸¹ The metre of SP 87.49 is Rathoddhatā.

²⁸² SP 88.3cd is nearly identical to SP 88.1ab in S₃ and possibly S₁. There is a possibility that this is due to eyeskip at an early stage of the text's transmission. The R and A recension seem to have tried to repair it.

²⁸³ Here starts the duel between Anuhlāda and Dhara, as announced in SP 84.12b. R and A have systematically changed Dhara to Dhruva. See also n. 284 on p. 90.

²⁸⁴ All the manuscripts read *ratham*, but we conjecture *hradam*. According to SP 84.12, the duel is between Dhruva and Hrada. Although it is also conceivable that two pādas mentioning Hrada were lost, we consider it more likely that *hradam* was changed to *ratham* under the influence of *ratha* in the preceding verse. It is due to this that the R/A recension changed Dhara to Dhruva. There is a similar kind of corruption in the case of Mitra in SP 86.5a.

- 11 Then a tumultuous battle unfolds between the Devas and Dānavas. Thousands of war instruments are sounded on both sides. A dreadful river of blood issues forth,²⁸⁵ in which the elephants and horses are the large fish, the chariots the turtles, the hair the duckweeds, the cries the croaking frogs, the turbans the geese, the necklaces and bracelets the sand, the phlegm the mud, etc. Rakṣases and various frightening beings bathe and dance in it. Vultures, jackals, dogs, *jarjaras*(?) and crows are eating eyes, hands, feet and entrails. The flesh-eaters quarrel among each other: ‘this elephant’s foot is mine!’, ‘this piece of fat is mine!’, etc.
- 21 Some great warriors leave their bodies and proceed to the abode of Brahmā on flying vehicles crowded with women. Others, of wicked deeds, fall into a terrible hell. Hundreds of thousands die in the battle, crying in pain. Others die, biting grass, crying out ‘dear son!’ Some of the great Deva and Asura warriors fall down onto the earth like trees. Jackals make inauspicious sounds, Rākṣasas cackle, and men, elephants and horses cry in pain. Heroes make war cries and there is a loud noise of bows being strung.
- 28 Then Indra, Dhaneśa, Yama, Kāla, Varuṇa, the Maruts and the Viśvedevas, Mitra, Jayanta, Bhaga, Pūṣan, Aryaman, Kāpālin, the Vasus, Nāsatya and Dasra (the two Aśvins), the Prṣṇis²⁸⁶ and other eminent warriors among the gods attack the army of Dānavas forcefully.²⁸⁷ They destroy the army of Dānavas with speed. Struck by the force of the Devas, the army of Dānavas is like grass in contact with the flame of a fire.²⁸⁸

Skandapurāṇa 89

The battle continues. Hiraṇyākṣa captures Indra, Tvaṣṭṛ and Pūṣan. He immobilises the weapons of Yama, Kāla, Dhaneśa, Varuṇa, Bhaga and the other gods. Vāyu attacks and defeats the Dānavas. Hiraṇyākṣa castigates them and overcomes Vāyu with the help of Andhaka, Rāhu and Vipracitti. Another long-lasting battle unfolds. Virocana pierces Indra’s elephant, who then runs loose among the army of the gods. (𑀓𑀭 p. 299)

285 For a similar description of a river of blood on the battlefield, see SP_{Bh} 134.13–19.

286 The collective Prṣṇis probably refers to the Maruts, whose mother is Prṣṇi, a dappled cow. Alternatively, it could denote a group of Vedic sages, but this seems less likely.

287 A set of similes follows in 88.31–33ab: ‘like roaring oceans, like fires at the end of a *yuga*,’ etc.

288 The metre of SP 88.34 is Upajāti.

- 1 Hiranyākṣa takes up position to protect the [Dānavas], who are about to be destroyed. Andhaka, Prahlāda, Vipracitti and their brothers,²⁸⁹ along with the Saimhikeyas, rise towards the Devas. A horrifying battle ensues between them.
- 5 Indra, Tvaṣṭṛ²⁹⁰ and Pūṣan meet with Hiranyākṣa and strike him with sharp arrows in all vulnerable spots. The lord of Daityas immobilises their bows with magic power. The bows no longer bend and the gods get confused. The Daitya roars and ties their bodies with the weapon spell. Seeing them bound, the charioteers quickly carry them away from the battlefield.
- 10 Thereupon Kāla, Yama, Dhaneśa, Mitra, Varuṇa, the Vasus and the two Aśvins seize their weapons and attack Hiranyākṣa. As they advance, the Daitya splits their armour with sharp arrows. They all release their principal weapons. Yama throws his stick, Kāla the *kiṃkara*,²⁹¹ Dhaneśa the lightning flash,²⁹² Varuṇa the noose, Bhaga the mace, and others different arrows. The Daitya laughs and immobilises them, like Bhava the hand of Śakra.²⁹³
- 16 The Dānava warriors are delighted and praise Hiranyākṣa. Some [say] that it is no wonder that their master, the son of Kaśyapa and Diti, [has achieved this]. Others rejoice and make war sounds. Many praises of the delighted Dānavas are heard.
- 20 Perceiving their joy and the humiliation of the gods, Vāyu attacks the Asuras. Prabhañjana is suddenly seen on a chariot a thousand *nalvas* wide, filling the directions with noise. After striking the Daitya king with five arrows, he quickly proceeds a distance of one *yojana* away. Then he pierces Andhaka with 60 arrows, Vipracitti with seven, Maya with 50, and with volleys of seven each all the Daityas, Dānavas, the sons of Puloman and the Nivātakavacas. Struck by the many arrows, the Asuras run away in the ten directions. Vāyu returns all the clubs, maces and spears discharged by the Dānavas. Struck by their own weapons, they wail and run in all directions. Then Vāyu shatters the chariots and covers their

289 Andhaka is Hiranyākṣa's only son in the text, given as a reward for his austerities (SP 73), so perhaps *bhrātṛ* should be taken more broadly as 'cousin' here. PPL 166.72–73ab, on the other hand, lists five sons (with variants) of Hiranyākṣa, without mentioning Andhaka: Utkara, Śakuni, Bhūtasamtāpana, Mahānābha and Kālanābha. In her paper 'How to Incorporate Vaiṣṇava Myths into the Śaiva Mythology', presented at the 14th World Sanskrit Conference in Kyoto, 2009, Yokochi has argued that the *Skandapurāṇa* replaced these five sons of Hiranyākṣa with Andhaka.

290 Tvaṣṭṛ did not feature in the battle before.

291 For Kāla's *kiṃkara*, see n. 270 on p. 87.

292 For *aśani* as the weapon of Kubera, see n. 203 on p. 74.

293 For the immobilisation of Indra's hand, see SP 13.33–34 and SP 32.42cd.

eyes with dust. Trembling in fear, they cease to discharge any arrows or weapons.

- 31 When Hiranyākṣa has beheld this deed, he reproaches all the Dānavas. Damn their power, their magic, their heroism! They abandon the battle-field like women. The fools are defeated by a single Vāyu. Damn their earlier counsel!²⁹⁴ He was right when he had called them children. They should watch him defeat Vāyu all by himself!
- 36 Thereupon the son of Diti (Hiranyākṣa) turns into a mountain and blocks the force of Vāyu. When Andhaka notices that Vāyu has been restrained, he jumps down and binds him with the noose of his arm. Jagadāyus takes hold of Andhaka and quickly jumps up. The moment he jumps up, Rāhu hits him on the head with a club. Vipracitti seizes him by the feet. As he is being whirled around, with his necklace, garland and clothing flying, Prāṇigocara appears like a blazing firebrand at night.
- 43 When the gods see him being whirled around, they move quickly, shouting ‘seize, seize!’ But Vipracitti notices them with their weapons raised and hurls Vāyu onto Śakra. Regaining consciousness, Vāyu slows down and pays his respect to Devendra. Thereupon Vāyu and all the gods attack the Daitya lords.
- 48 A terrifying battle unfolds between them. Some who are struck direct their breaths heavenwards, saying ‘well, well!’ Other Devas and Daityas, abandoning their position, protect a wounded hero as though he were their own son. Some, even though they have killed many, reproach themselves for not having been wounded by sharp swords. Some, desirous of an honest battle, give up their swords to fight an unarmed one. Many are the Daitya lords fighting, but they do not strike the Devas who do not strike them. Foot soldiers fight with foot soldiers, horsemen with horsemen, charioteers with charioteers and elephant-riders with elephant-riders. The battle between the Devas and Dānavas lasts for eight hundred years.
- 56 Then Virocana attacks the Devas from his elephant, carrying a spear blazing like the fire at the end of a *yuga*. He runs up to Devendra and orders him to stand still. But Pākaśāsana pierces the collarbone of the attacker with an arrow. The Daitya hits his hand with the spear. The bow drops from his hand as a consequence. Then the Daitya lord quickly pierces Indra’s elephant in the temple. The elephant runs loose and crushes its own army. The Ādityas flee in all directions. The Daityas and Dānavas play instruments and utter cries of war. Thrown into confusion by the elephant and the Daityas, the great army appears like the ocean at the churning of Mt. Mandara.²⁹⁵

294 This refers to Vipracitti’s speech to Hiranyākṣa in SP 77.17–35.

295 The metre of SP 89.66 is Upajāti.

Skandapurāṇa 90

Soma pierces Hiraṇyākṣa with arrows, and Hiraṇyākṣa's charioteer carries him away. All the Daityas and Dānavas attack him. Soma deals with them all and so does Agni. (p. 311)

- 1 When they see that army being beaten by the Daityas and Dānavas, Soma and Agni (Pavanasārathi),²⁹⁶ bearing protective armour and carrying bows, quivers, swords and bells, prepare to fight the Daityas. Soma pierces Hiraṇyākṣa in the heart with ten sharp arrows. The Daitya falls into a swoon.²⁹⁷ Thereupon his charioteer carries the great Asura away, like Nidhis carrying away Dhaneśa.²⁹⁸ The Daityas wail and the gods rejoice. The gods play kettledrums, conches, cymbals and cow horns.
- 10 Thereupon Andhaka, Tāra, Tāraka, Namuci, Vipracitti, Śambara, Mahāmāya, Dhundhu, Kārtasvana, Rāhu, Mahāsvana, Śataketu, Śatāvarta, Puloman, Pilvala, Vātāpin, Kālanemi, Śatāvarta, Śatodara, Mahāpārśva, Hrada, Muṣuṇḍa, Suṇḍa, Durloman, Kabandha, Virādha,²⁹⁹ Rādha, Marīca, Subāhu, Śvetakuṇḍali, Vṛṣaparvan, Atikāya, Śarabha, Siṃha, Narāntaka, Devahana, Yajñahana, Sunda and Nisunda, Śakratāpana, Prahlāda, Anuhlāda, Śini, Bāṣkala, Virocana, Bali, Bāṇa, Vāta, Maya, Tārakākṣa, Vidyunmālin, Prabhākara, Dundubhi, Mahiṣa, Ariṣṭa, Riṣṭa, Keśin, Dhenuka, Ajaka, Vyāṃsa, Gaganamūrdhnan, Asiloman, Sūciloman, Tuṇḍa, Huṇḍa, Hastin, Duryodhana, Vipāka, Pāka, Vala, Mura, Naraka, Mūka and Indradamana, Aśvagrīva, Śambara, Aya, Kālaśambara, Sālva, Śatabhuja, Druma, Vyāghra, Madhu, Kaiṭabha, Mahākavaca, Chāyāgrāha, the Saimhikeyas, the Hālāhalas, the Sons of Bali, the Sons of Maya, the Nivātakavacas, the Paulomas, the Kālakeyas, the Sons of Vipracitti and many other Daityas and Dānavas all rush unto Candramas. They attack

296 The epithet Pavanasārathi, 'whose charioteer is the wind', refers to Agni. For a similar epithet, cf. Vātasārathi in MBh 1.219.36b, MBh 3.133.24c and MBh 12.166.1b. Vahni appears in SP 90.36 below, where he is said to be fighting like Candramas. Agni and Soma thus join forces in this chapter, although it is Soma who is the main champion. See also SP 91.24–25.

297 The piercing in the heart of Hiraṇyākṣa is compared to the piercing of the Krauñca mountain. The episode of Skanda's piercing of the Krauñca mountain is told in SP_{Bh} 171.

298 Hiraṇyākṣa's charioteer is Makara. See n. 174 on p. 68. The Nidhis are the personifications of Kubera's treasures. Cf. SP 95.3a, mentioning 'the Nidhis Śaṅkha and Padma'. These are the two Nidhis singled out for representation in rock-cut caves from the sixth century (Owen 2012, 108–109). The idea underlying this simile must be that the Nidhis carry the treasures of Kubera to safety.

299 SP 90.13b is preserved only in S₁, which reads the demon's name as Virāma. A demon named Virāma is not known otherwise, but Virādha features in a list of demons in SP_{Bh} 102.27a. We conjecture Virādha.

Śaśin, like buffalos a tiger, like elephants a *śarabha*, like obstacles one observing a vow, like desires one resorting to liberation, like the objects of the senses a yogin (*yoga*), like miseries one who suffers, like snakes Garutman, like bees a tree.³⁰⁰

- 27 As they attack, the Enemy of Darkness (Timirāri) smiles and destroys their weapons. Then he pierces their hearts with arrows and roars. The Lord of the Stars (Tārādhipati) destroys all the Asuras with a cold frost. The Daitya lords stand still as though painted in a picture. Bending his bow, Candra pierces all the Daitya lords. All the Dānavas and Daityas receive the arrows of Śaśin. Whenever a Daitya moves a limb, he pierces it. Whenever a Daitya speaks, he transfixes his mouth with eight arrows. All the best of Asuras stand motionless and silent. Vahni torments them just like Candramas. The entire army, crowded with chariots, horses, elephants and warriors, sinks like a herd of elephants stuck in the mud.³⁰¹

Skandapurāṇa 91

Hiraṇyākṣa scolds his charioteer for carrying him away from the battle. His charioteer, the son of Garutman, defends his deed. He has protected him so that he may be victorious in the battle. Hiraṇyākṣa attacks Agni and Candra. He turns into Rāhu and makes the Moon withdraw from the battlefield. (ॐ p. 317)

- 1 While the army is being slain by Soma, Hiraṇyākṣa recovers and he addresses his charioteer, the son of Garutman, in anger.³⁰² Has he no shame, to carry him away from the battle? The Asuras and Daityas will say that the king has been conquered by the enemies. Striving for his own life, he has abandoned his children and left the battle. Having come into being as the son of Kaśyapa and brother of Hiraṇyākṣa, he became king. How then can he be conquered by his enemies? Or rather, he (Makara),³⁰³ the son of Garutman, is on the gods' side and does not protect him. He

300 The general principle underlying these similes is that of a group of weaker beings attacking a stronger one, although not all fit neatly into this category.

301 The metre of SP 90.37 is Rathoddhatā.

302 The combination of two main verbs, *āha* and *abravīt*, is not smooth, but both are supported by all the manuscripts.

303 The charioteer's name is not mentioned in the present chapter, but we know his name from SP 77.60.

could decapitate the bird right now, but since he is his childhood friend he protects him. He is set free, having failed his service (*doṣavān*).

- 11 The lord of birds addresses Hiraṇyākṣa in a smooth voice. He should not be angry with him; he is not opposed to him. It was because Hiraṇyākṣa was stupefied by an arrow to the heart that he carried him away from the battle. Bards and learned people both declare that the couple of warrior and his charioteer are loyal to each other. Just as the warrior must protect the charioteer from sword blows, the warrior must be protected by him. Considering that he (Hiraṇyākṣa) would be powerless, having been pierced and liable to be caught by the enemy, he (Makara) carried him away quickly. He did so, thinking that he (Hiraṇyākṣa) would conquer the enemy in battle after regaining strength.³⁰⁴ Victory in battle is attainable for those who withdraw at the right time and who arrive armed at the right time. He (Makara) is not ill-disposed, and works for his welfare. His speech does not derive from fear: he was made immortal in the past; he is a drinker of *amṛta*; there is no death for him. He, the son of Garutman, has abandoned the Devas and gone over to the Asuras out of affection for him. He should have no doubt about him. He must quickly rescue the army oppressed by Candramas and Vahni. Having mounted the chariot, either with a bow or sheer strength, he should slay the enemies!
- 23 Thereupon the great Asura embraces the king of birds and attacks swiftly on his chariot. As he attacks, Vahni and Candramas split his banner with arrows. The two gods also pierce him in the forehead. Noticing their skill, Hiraṇyākṣa exterminates the cold³⁰⁵ with the weapon of fire. He then causes confusion with magic, turning into Rāhu, and attacks.³⁰⁶ About to be swallowed by that Rāhu, the Moon (Khageśvara) withdraws from the battlefield. When the Moon (Himāśaya) has been destroyed, all the Dānavas are revived again and put up a fight with the gods. Longing for victory in battle they breathe again, like proud elephants resorting to the forest.³⁰⁷

304 There are different ways of accounting for *saṃgrāmeti*. It may be a case of double sandhi (*saṃgrāme iti*), but double sandhi between pādas is rare. Alternatively, *ti* might be a Prakritization from Sanskrit *iti*. It is also possible that the original reading was *saṃgrāme evaṃ*, which has subsequently been repaired in different ways.

305 We follow Bhaṭṭarāi's *śiśīraṃ* for the manuscripts' *timīraṃ/-n*. Cf. SP 90.29, where the Moon attacks the demons with cold frost.

306 Cf. SP 87.6 above, where Maya resorts to magic and becomes Rāhu as well.

307 The metre of SP 91.30 is Sāriṇī. It consists of 15 syllables with the sequence *ra-na-ra-na-ra*. In R it has been changed into a Rathoddhatā.

Skandapurāṇa 92

Agni subdues Hiranyākṣa. He burns the demons. Hiranyākṣa turns into a rain cloud to quench the fire. Smoke comes out of Agni's body and makes everything invisible. A thousand-year-long Āṭi-Baka war takes place. (॥३३॥ p. 323)

- 1 When he sees the Moon (Nakṣatrādhipati) flee, Fire (Havyavāhana) attacks on foot. He reduces the chariot of Hiranyākṣa together with its charioteer and horses to ashes. Then with an arrow he renders Hiranyākṣa's bow stringless and tells him to stand still.
- 4 Thereupon Andhaka, Rāhu, Prahlāda, Maya and other Dānavas surround Fire (Kṛśānu). He jumps and burns their bows, chariots and banners. Filling all directions with noise, the best of the Vasus burns armour and heads. Burning the tongues of the ones wailing, Havyavāhana looks like a lamp in a cave.³⁰⁸ Consuming the faces of other Dānavas, he looks like the moon (Timirāri) closing up the full-blown lotuses.³⁰⁹ He burns the snake-like arms of others, like a forest fire burning snakes. He burns arrows, bows and sheaths, elephants and horses. The Daityas wander about everywhere, deprived of weapons and armour.
- 12 As the enemies of the gods are being burned, Hiranyākṣa turns into a rain cloud. He quickly quenches the fire with rain. Noticing that Agni (Havyavāhana) is extinguished, Vipracitti covers Agni's forehead with sharp arrows. Then Maya plants a formidable arrow in his mouth. Dreadful smoke arises from Agni's body. The great smoke fills earth, heaven and sky, and nothing can be seen. They therefore (*tena*) lead each other to death by sound, by signals, by calling out names and by touch. Unable to recognise Deva, Daitya or Dānava, they communicate signals. The demons say 'āṭi' and the gods say 'baka'.³¹⁰ The demons strike those who say 'baka' and

308 The simile likens the burning tongue in the mouth of each demon to a burning lamp in a cave.

309 That Timirāri here refers to the moon, rather than to the sun, is suggested by SP 90.2a and 90.27b, and by the image of day lotuses being closed by the moon, a stock image in Kāvya.

310 A battle named 'Āḍivaka' is listed among the 12 battles between the gods and demons in PPL 489.74a. Another Āṭi-Baka battle, leading to the death of Virocana, occurs in SP_{Bh} 116.4–13ab. A battle of the same name but of a different kind is related in several Purāṇas and involves Viśvāmitra and Vasiṣṭha fighting each other in the form of two giant war birds (Sathaye 2015: 187). The present battle involves the demons and gods imitating the sounds of two birds to identify themselves to each other. The *āṭi* is, according to Dave (2005: 381–388), the black ibis, which fits the demons, and the *baka* is the white ibis, which fits the gods. Both birds are alike in form, size and strength (Dave 2005: 218), and so indistinguishable in the dark, just as the gods and demons in this episode.

the gods those who say ‘*āti*’. The battle by signal (*saṃjñayā*) lasts for a thousand years in total darkness. It is world-destroying.³¹¹

Skandapurāṇa 93

The battle continues after Vāyu has blown away the smoke. Yama engages in battle with Andhaka and Indra destroys his club. The gods hit him with various weapons but to no avail. Andhaka strikes back and all the gods are forced to flee. Hiraṇyākṣa orders the demons to take over their kingdom. They enter Amarāvātī and next proceed to Varuṇa’s abode. (ॐ p. 327)

- 1 The smoke arisen from Agni is struck by Vāyu and disappears. The gods and demons can see each other again. War instruments are sounded by both armies.³¹² Śakra, Yama, Vaiśravaṇa, Pūṣan, Bhaga, Aryaman and Mitra and Jayanta, as well as the Maruts, Rudras and Ādityas, crush the Dānava army.
- 6 Yama, on Puṇḍra, seizes a bow and leads the Daitya lords to death.³¹³ He laughs and roars, piercing Hiraṇyākṣa and others with arrows. The Daityas and Dānavas shoot arrows, but he cuts each of them in three and torments them again. Then Yama leads Andhaka’s charioteer and chariot to his own city with the *kiṃkara*.³¹⁴ Andhaka attacks him with a club and tells him to stand still. Devendra cuts the club into a hundred pieces with the thunderbolt and it falls to the ground. The gods strike Andhaka with a shower of weapons. Yama hits him on the head with the stick, Śakra with the thunderbolt, Kubera (Vittada) with the lightning flash,³¹⁵ and Varuṇa with the noose. Other gods attack him with other weapons, but he experiences no pain.
- 16 The Daitya (Andhaka) jumps onto the back of Puṇḍra and knocks Yama to the ground with a blow of his fist. He seizes Indra’s elephant by the tail

311 The metre of SP 92.22 is Vamśastha.

312 We have conjectured the plural *pepvas* of an otherwise unattested onomatopoeic stem *pepū* in 93.3d, but a drum called *pepukā* is mentioned three times in the present volume: SP 77.55c, SP 78.74a and SP 88.12c. Adopting *bheryaś*, as Bhaṭṭarāi has done, would involve a repetition of *bheryaś* in the same verse.

313 For Yama’s buffalo Puṇḍra, see n. 184 on p. 70.

314 I.e. he leads them to death. For the *kiṃkara* as a deadly weapon, see n. 270 on p. 87.

315 For *aśani* as the weapon of Kubera, see n. 203 on p. 74.

and hurls it far away. He casts down Dhaneśa's palanquin and scatters it to pieces in anger.³¹⁶ He dashes elephants into elephants, foot soldiers into foot soldiers, chariots into chariots and horses into horsemen. Jumping onto his elephant, he knocks Śakra down from its shoulders.

- 21 The gods flee in all directions: Indra with the Ādityas and Lokapas to the east, the Rudras, Vasus and Aśvins to the south, the Yakṣas, Rakṣasas, Piśācas and Pannagas to the west and others to the north. As they are scattered, the Daitya lords attack them from behind, but they are restrained by Hiraṇyākṣa and then stop.
- 26 Hiraṇyākṣa addresses the Daityas and Dānavas. Why do they bother with these weaklings? The ones whose kingdom has been taken are done for. Their lives are over. Being angry and without hope, however, they become very strong and hard to conquer. It is impossible to face those who rise up all of a sudden and are in despair, as Uśanas says.³¹⁷ But the kingdom is their life; one who takes their kingdom robs them of their lives.³¹⁸ Today their kingdom has been taken; the Dānava lords should fill the positions of the gods!
- 33 Thereupon they enter Amarāvatī, seize jewels and declare victory. The Asuras set up their own security and, with the help of reliable men, they comfort the citizens and officials. The citizens honour Hiraṇyākṣa with reception, gifts and blessings. After ascending the throne and performing his duties, he proceeds to Varuṇa's abode. The Asuras all surround the king of Dānavas and march, making war sounds.³¹⁹

316 For Kubera's palanquin, see SP 29.170, where Śiva grants him the palanquin that moves at will.

317 A similar statement is ascribed to Uśanas in the *Mahābhārata*: *api cośanasā gītaḥ śrūyate 'yaṃ purātanaḥ | ślokaḥ tattvārthasahitaḥ tan me nigadataḥ śṛṇu || punarāvartamānānām bhagnānām jīvitaīṣiṇām | bhetavyaṃ ariśeṣānām ekāyanagatā hi te ||* (MBh 9.57.12–13) *sāhasotpatitānām ca nirāśānām ca jīvite | na śakyam agrataḥ sthātum śakreṇāpi dhanamjaya ||* (MBh 9.57.13,*336).

318 This verse is reminiscent of a Purāṇic verse, with several variations, e.g. LiP 1.90.13: *yad etad draviṇaṃ nāma prāṇā hy ete bahiṣcarāḥ | sa tasya harate prāṇān yo yasya harate dhanam ||*.

319 The metre of SP 93.37 is Upajāti.

Skandapurāṇa 94

Hiraṇyākṣa takes over Varuṇa's abode and installs a regent there. Next he proceeds to Saṃyamana and orders the end of hells, diseases and death. The sages grant this for the duration of his reign. Hiraṇyākṣa hands over Yama's office to Vipracitti and proceeds to Dhanada's dwelling. (p. 333)

- 1 When they see Hiraṇyākṣa come flying, Varuṇa and his sons run away. The Dānavas make a formation and march towards the city, while the king dispatches Vātāpin as messenger. He is well received by the citizens and announces that the king of all the world, Hiraṇyākṣa, the son of Kaśyapa, having conquered the gods in battle, orders them to obey his command. They should bring him jewels and abandon the gods. Whoever in the city is on the gods' side should have no fear—they may go to the gods.
- 7 The citizens provide a welcome offering and behold the lord of Dānavas.³²⁰ The Daitya honours them and installs a new head of Varuṇa's realm.
- 9 Next he proceeds to the city of Saṃyamana.³²¹ There Dharma, Kāla, Kṛtānta, Kalaha, Narakas, Makers of Dharma (Dharmakāras), Makers of Mantras (Mantrakāras), Makers of Vedic schools (Śākhākṛts), Makers of Śāstras, kings, sages, etc. hand over jewels and declare themselves to be his subjects. He tells them not to be afraid, but they should follow his orders. Those suffering in hells must be released, the hells be broken, all diseases and Yama's ministers be killed, and Mr̥tyu, Kṛtānta and the Kalahas must disappear. They are villains, and therefore he will kill them. He will make sure that the triple world is freed from death and disease. As king of all, he can have no one suffering in his kingdom.
- 18 The Makers of Dharma etc. respond smoothly. Who would not worship the one who is praised by designations such as 'king' and 'lord of the earth'? And he is exactly that. He has conquered the gods. Who is his equal except for the one and only Rudra? He is supporter, agent and creator of all the worlds. Who would disregard his command? But they desire a boon—may he be their benefactor!
- 24 The Daitya offers them a boon. The sages request that what he has said concerning hells, diseases and death shall not come to pass. He replies that he had earlier vowed to promote the happiness of the worlds upon becoming king. He would break his vow and be untruthful if he should not do it now, so they should ask for another boon. The sages respond

³²⁰ SP 94.7–18ad, which is missing in Bhaṭṭarār's edition due to loss of folios, has been recovered from S₃.

³²¹ Saṃyamana is the name of the residence of Yama.

that Brahmā made all of this (hells, diseases and death) in the past for the advance of *dharma* in the world. Observing this, they have also advanced *dharma*; this should not be false. He can remain true to his vow without destroying Brahmā's creation: as long as he is master of the world, so long will there be no death or disease, nor will men go to hell.

- 35 Hiraṇyākṣa agrees and orders the release from torments. After releasing the beings from hell, he bestows the office of Yama (*pitṛrāja*) on Vipracitti. Next he proceeds to Dhanada's dwelling. The Dānavas all go there in the company of Hiraṇyanetra.³²²

Skandapurāṇa 95

Hiraṇyākṣa takes over Laṅkā and installs Prahlāda as regent. He appoints other demons in other abodes of the gods, consecrates Andhaka in Amarāvātī and rules the entire world himself. He takes Earth as his wife and holds her captive in Rasātala. Pleased with himself, he instructs the demons to follow *dharma*. Hiraṇyākṣa's kingdom prospers. (p. 339)

- 1 The demons reach Laṅkā, the city of Kubera (Dhaneśa),³²³ and stand fully armed at a short distance. The inhabitants of Laṅkā, Nidhipālas, etc. offer the Dānava a welcome offering and jewels. They present themselves at his service.
- 5 Hiraṇyākṣa tells the Yakṣas not to be afraid of him. Prahlāda, the foremost son of Hiraṇyakaśipu, will be their ruler. He installs him as Dhaneśa and then fills the places of other gods. He appoints Dānava lords in all these places and consecrates Andhaka to the office of Indra in Amarāvātī. He himself rules the entire Bhūrloka.
- 8 The Daitya lord takes up his bow once again and orders the Earth (Medinī) to show herself to him.³²⁴ Trembling with fear, she stands in front of him, saying 'victory!' The Son of Diti seizes her, like a tiger a female deer, like a vile crow a goose, etc., and tells her that he is her husband.

³²² The metre of SP 94.38 is Upajāti.

³²³ Laṅkā was formerly the city of Kubera. Cf. Rām. 5.2.18–20 and Rām. 7.3.24–29. In the A manuscripts, the name of Kubera's city has been changed to the more common Alakā.

³²⁴ The Anukramaṇikā mentions the present episode: *prthivyāś ca bandhanam* (SP 2.15b).

She shall desire no other and he will guard her. Thereupon he goes to Rasātala and ties her up with snakes near his own city.³²⁵ He confines her to the Śaṅkha mountain like a criminal and appoints 14,000 Kimpkara Daityas to guard her.³²⁶

- 16 The Daitya lord looks pleased, like a farmer inspecting his ripening field. He delights in the thought of having accomplished his task, like a good man having arranged his son's marriage. No one can find his weak point, just like an honest brahmin who has a good assistant. He orders all the Dānavas to perform sacrifice and honour the brahmins. They should venerate Śūlin and follow *dharma*. He rules in such a way that no Daitya or Dānava is opposed to *dharma* in his kingdom.
- 21 He himself becomes Vāyu, Candramas and Sūrya. Grains, nourishing all the world, shoot forth by themselves, and grow in abundance without rain. He harvests them, brings them to the granary, threshes them and carries them to the houses. He becomes guard and stick; through yoga he protects from theft. No one is ill, no one dies, etc. No one is opposed to *dharma*. Rivers, pools and tanks are in good condition everywhere without rain. There are no harmful Rakṣases or Piśācas, plagues or conflicts. The brahmins do not offer oblations to the fire, nor study or sacrifice: there is only one caste. The Bhṛgu brahmins, however, study and sacrifice, to the delight of the Dānavas.³²⁷ Free from disease, suffering and labour, the world is like heaven. Thus the world appears under the rule of Hiraṇyaneśa.³²⁸

325 Hiraṇyākṣa's city in Rasātala is called Aśmaka. Cf. n. 142 on p. 59.

326 Śaṅkhagiri is the name of the mountain on Śaṅkhadvīpa (Kirkel 1967: 111). Later on (SP_{Bh} 108.9–12), Varāha will rescue Pṛthivī from underneath the Śaṅkha mountain and hurl it into the ocean. The reference to the Śaṅkha mountain has been removed in the R/A recension.

327 This seems to contradict what has been said immediately before. The Bhārgava brahmins may have been singled out because Śukra, a Bhārgava, is the preceptor of the demons. As such they have the monopoly on the work of brahmins. The logic is reminiscent of the famous line from George Orwell's *Animal Farm*: 'All animals are equal, but some animals are more equal than others.'

328 The metre of SP 95.31 is Upajāti.

Skandapurāṇa

Adhyāyas 70–95

Symbols and Abbreviations in the Apparatus

- ⟨ ⟩ In the layer of apparatus recording lacunae, these brackets enclose references (by *pāda* letter and raised syllable number) to illegible or lost syllables in the Nepalese manuscripts.
In the registers with variants, they enclose syllables of a manuscript reading that have been cancelled.
- () In the layer of apparatus recording lacunae, these parentheses enclose references (by *pāda* letter and raised syllable number) to poorly legible syllables in the Nepalese manuscripts.
In the registers with variants, they are used in reporting a manuscript reading to enclose syllables that are uncertain. They are also used after a siglum to enclose comments in English.
In the main, lowest register, only when a lemma is long, they are used to enclose the siglum of a manuscript that supports the lemma except for minor differences. The minor differences in the manuscript reading are recorded separately in a layer of apparatus devoted to the readings of the recension to which it belongs.
- ← → Used within the layer of apparatus recording lacunae to indicate that a lacuna extends beyond the verse-boundary.
- ++ These plus-signs enclose syllables of a manuscript reading that have been added (usually in the margin, occasionally between lines).
- { } Enclose variants of individual manuscripts reported within a larger variant of the group to save space (cf. SP I, 52).
- Used to separate different lemmas within the same *pāda*.
 - Represents a gap left open by a scribe.
- ... Used to represent illegible or lost syllables in a manuscript reading when the illegible or lost portion extends beyond the lemma.
- ± Used only in the layer of apparatus devoted to the readings of the *Am-bikākhaṇḍa* recension, to indicate that trivial individual variants within a larger variant have been suppressed.
- ◡ ◡ ◡ Used to represent illegible or lost syllables that should be assumed to be metrically light, heavy or indifferent.
- * After a siglum denotes the second occurrence of a line that is repeated.

conj.	conjecture	em.	emendation
ac	before correction	pc	after correction
f.	folio	col.	colophon
r	recto	v	verso
om.	omit(s)	i.m.	in the margin
sec.	second	m.c.	metri causa

Sigla of the Manuscripts and Editions Used

- S₁ National Archives, Kathmandu, MS 2–229. Rotographs preserved in the Bodleian Library, Oxford, as MS Max Müller, Rotogr. 34. Described in Shastri 1905, 141–146; Gambier Parry 1930, 22–25 (No. 22); *Bṛhatsūcīpatram* vol. 8, 278; Bhaṭṭarāi 1988, *prastāvanā* p. 37. Microfilmed by the NGMPP on reel No. B 11/4. Palm leaf, early Nepalese ‘Licchavi’ script. Bhaṭṭarāi’s siglum *kha*. This manuscript is dated 234 (AD 810/811). For further description see SP I, 32.
- S₂ National Archives, Kathmandu, MS 1–831. Described in *Bṛhatsūcīpatram* vol. 8, 292; Bhaṭṭarāi 1988, *prastāvanā* p. 36. Microfilmed by the NGMPP on reel B 12/3. Palm leaf, early Nepalese ‘Licchavi’ script. Bhaṭṭarāi’s siglum *ka*. Undated. For further description see SP I, 33.
- S₃ Bodleian Library, Oxford, MS Sansk. a. 14 (R). Palm leaf, early Nepalese ‘Licchavi’ script. This manuscript was acquired by the Bodleian Library in 1992; it is not listed in any printed catalogue, and was not used by Bhaṭṭarāi. Undated. For further description see SP I, 33f.
- R Asiatic Society, Calcutta, MS G–3909. Paper, an early Bengali script. Described in Shastri 1928, 568–572. Dated Śaka 1604 (AD 1682). Not used by Bhaṭṭarāi. For further description see SP I, 34f.
- A₂ India Office Library MS 662–663. Described in Eggeling 1899, 1321b–1323a. Paper, Devanāgarī script. Not used by Bhaṭṭarāi. See SP I, 35.
- A₃ Asiatic Society, Calcutta, MS G–972. Described in Mitra 1882, 117–121; Shastri 1928, 579 (see also the Preface p. clxxviii); Bhaṭṭarāi 1988, *prastāvanā* p. 37. Paper, Devanāgarī script. This is the only A manuscript used (or mentioned) by Bhaṭṭarāi (his siglum *gha*). See SP I, 35.
- A₄ Sanskrit College, Varanasi, MS 14311. Paper, Devanāgarī script. Described in *The Pandit* vol. 4, supplement (February 1, 1870), p. l; Catalogue of the Sanskrit College Library n.d., 237; 1957, 10. Not used by Bhaṭṭarāi. See SP I, 35.
- A₅ Maharaja Mansingh Pustak Prakash Library, Jodhpur, MS 1053. Paper, Devanāgarī script. Described in Vyas & Kshirsagar 1986, 122f. Not used by Bhaṭṭarāi. See SP II A, 10.
- A₇ Dhakka University Library, MS 3376. Paper, an early Bengali script. Mentioned in the *New Catalogus Catalogorum* I, 362. Not used by Bhaṭṭarāi. See SP II A, 10f.
- A** We use this siglum to denote the above-mentioned *Ambikākhaṇḍa* manuscripts as a group, or a reading unanimously shared by them all. See SP III, 62f.
- Bh The *editio princeps* of the *Skandapurāṇa* by Kṛṣṇaprasāda Bhaṭṭarāi. See *Skandapurāṇa* in References.
- KR *Kṛtyaratnākara* of Caṇḍeśvara. See Caṇḍeśvara in References.
- RDhK *Rājadharmakāṇḍa* of the *Kṛtyakalpataru* of Lakṣmīdhara. See Lakṣmīdhara in References.
- RNPr *Rājanītiprakāśa* of the *Vīramitrodaya* of Mitramiśra. See Mitramiśra in References.

सप्ततितमो ऽध्यायः ।

व्यास उवाच ।

स गत्वा मन्दरं भूयो गिरिपुत्र्या सह प्रभुः ।

यच्चकार महादेवस्तन्मे ब्रूहि महामुने ॥ १ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

मन्दरं गिरिमागत्य पार्वत्या सहितो हरः ।

रेमे हिरण्मये दिव्ये सर्वरत्नविभूषिते ॥ २ ॥

चारुसोपानसंकीर्णे चित्रपट्टशिलातले ।

तस्मिन्पुरवरे श्रेष्ठे मनसा निर्मिते तदा ॥ ३ ॥

गणेश्वरैर्महायोगैर्नन्दीश्वरपुरोगमैः ।

सिद्धैर्मुनिवरैश्चैव सेव्यमानो जगत्पतिः ।

उवास सहितो देव्या नन्द्यमानस्तथैव च ॥ ४ ॥

तस्यैवं दीव्यतो व्यास देवदेवस्य धीमतः ।

सहस्राक्षः शशाङ्कश्च वायुश्चैव तदागताः ॥ ५ ॥

1a भूयो] योयी R 3c °न्युरवरे] °न् पुरवर° R 4e उवास सहितो देव्या] उमया सहितो देवो R
5a दीव्यतो] दीप्यतो R 5b धीमतः] धृजंटे: R

1cd °देवस्त°] A₃, °देव त° A₄A₇ 2a °मागत्य] °मासाद्य A 2c रेमे] A₃A₇, रिमे A₄ •
हिरण्मये] A₃, हिरन्मये A₄A₇ 3ab °कीर्णे चित्रपट्ट°] A₃A₇, °कीर्ण चित्रपट्ट° A₄ 3b °शिलातले]
शिलातले A 3c °न्युरवरे] °न्नन्तःपुरे A • श्रेष्ठे] A₃A₇, श्रेष्ठे A₄ 4d सेव्यमानो] दीव्यमानो
A₃, दिव्यमानो A₄, दिव्यमाणो A₇ 4e उवास सहितो देव्या] उमया सहितो देवो A 5a दीव्यतो]
A₃A₇, दिव्यतो A₄ 5c सहस्राक्षः] A₃A₄, सहस्राक्षः A₇

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 2.7b (f. 113^v), 2.7a (f. 114^r), 2.6b (f. 114^v) and 2.6a (f. 115^r); S₂ exposures 96b–98a (f. 104^v–105^v); S₃ f. 112^v–114^r; R f. 131^v–133^r; A₃ f. 75^v–76^v; A₄ f. 108^v–110^r; A₇ f. 107^r–108^v.

1(a⁶–b¹)(b²–c³)(c⁴) S₁ 2(c¹–c⁴)(c⁵–c⁸)(d²) S₁ 3(c⁷) S₃ 4(b⁷–c¹) S₁

1a मन्दरं] S₁S₂RABh, मन्दर S₃ (unmetrical) 1b °पुत्र्या] S₁S₂RABh, °पुत्र्या S₃ 1c य-
च्च°] S₂RABh, य च° S₃ 1cd °देवस्त°] S₂S₃RA₃Bh, °देव त° S₁ 2a °मागत्य] S₂S₃RBh,
°मागम्य S₁ 2b हरः] S₂S₃RABh, नरः S₁ 2c रेमे हि°] S₁S₂RA₃A₇Bh, रेमेन्हि° S₃ 3a
°सोपान°] S₂S₃RABh, °सोपाण° S₁ 3b °पट्ट°] S₁S₂RA₃A₇Bh, °पट° S₃ (unmetrical) 3c
तस्मिन्पुर°] S₁S₂^{pc}S₃RBh, (तस्मिन्पु)तस्मिन्पुर° S₂ • श्रेष्ठे] S₁RA₃A₇Bh, श्रेष्ठ S₂, (श्रे)ष्ठ S₃ 3d
निमित्ते] S₁^{pc}S₂S₃RABh, निमित्ते S₁^{ac} 4a गणेश्वरैर्] S₂S₃RABh, गणेश्वरे S₁ • °योगैर्] S₂RA
Bh, °योगे S₁S₃ 4c सिद्धैर्] S₂RABh, ऽद्धैर् S₁, सिद्धे S₃ 4d जगत्पतिः] S₂RABh, जगत्पति
S₁S₃ 4e उवास] S₂^{pc}S₃Bh, उसा S₂^{ac} (unmetrical), उवाच S₁ 4f नन्द्यमान°] S₂S₃RA, व-
न्द्यमान° S₁Bh 5a °वं दीव्यतो] A₃A₇Bh, °वं दीप्यतो S₁, °वन्दीप्यतो S₂S₃ 5c सहस्राक्षः]
S₂^{pc}RA₃A₇Bh, सहस्राक्ष S₁S₂^{ac}, सहस्राक्ष S₃ • शशाङ्क°] S₁S₂RABh, शशाङ्क S₃ 5d °गताः]
S₂^{pc}RABh, °गता S₁S₂^{ac}S₃

समागत्य पुरद्वारं दृष्ट्वा ते नन्दिनं स्थितम् ।
 ऊचुः प्राञ्जलयो भूत्वा शंकरस्य दिदृक्षवः ।
 यथा पश्याम देवेशं नन्दिस्तत्कर्तुमर्हसि ॥ ६ ॥
 अथ नन्दी समागम्य द्वारमूले समास्थितः ।
 शम्भोर्निवेदयामास त्रीन्देवान्स समागतान् ॥ ७ ॥
 विशन्त्विति समाज्ञाप्ते देवदेवेन नन्दिनि ।
 विविशुस्ते त्रयो देवाः शंकरस्यान्तिकं तदा ॥ ८ ॥
 प्रणम्य सहितास्तस्थुः पश्यन्तो वरदं विभुम् ।
 अथ तान्प्राह लोकेशः शिरोभिः प्रणतान्स्थितान् ॥ ९ ॥
 का वः कर्तव्यता देवाः किमर्थं यूयमागताः ।
 ब्रूत दास्यामि तत्सर्वं यद्यन्मृगयतामराः ॥ १० ॥
 अथ देवः सहस्राक्षो वचः प्रोवाच शंकरम् ।
 हिरण्यकशिपुं हन्तुमसुरेन्द्रं महाबलम् ।
 यच्चकार वपुर्विष्णुर्नारसिंहं भयानकम् ॥ ११ ॥

6e यथा पश्याम] येन पश्येम R 7b °मूले समास्थितः] (°मू)लसमाश्रिताः R 7d °न्देवान्स स°] °न्देवान् स° R (unmetrical) 8a समाज्ञाप्ते] समाज्ञाप्ते R 9b वरदं विभुम्] वदनं विभौ R 10a का वः कर्तव्यता] किं कर्तव्यमितो R 10d यद्यन्मृगयता°] ययुर्मृगयतो R 11a सहस्राक्षो] सहा-स्राक्षो R

6cd] om. A 7a नन्दी] तत्र A 7b समास्थितः] समास्थितान् A₃A₇, समं स्थितान् A₄ 7d त्रीन्देवान्स समागतान्] तान् देवान् {°वा A₄} समुपस्थितान् A 8a-10b] om. A 10cd तत्सर्वं यद्यन्मृगयता°] वत्सर्ध्वं वरं यं मृगता° A 11a देवः] A₃A₇, देवं A₄ 11c-f] om. A

10(d⁸) S₁ 11(a²) S₁

6a समागत्य] S₂S₃RA, समागम्य S₁Bh 6c ऊचुः] S₂S₃RBh, ऊचु S₁ • प्राञ्जलयो] S₁S₃R Bh, प्राञ्जलयोर् S₂ 6d शंकरस्य] S₁S₂S₃R, शङ्करं स° Bh (conj.) • दिदृक्षवः] S₁S₂^{pc}RBh, दिदृक्षवः S₂^{ac}S₃ (unmetrical) 7a समागम्य] S₂S₃RA, समागत्य S₁Bh 7b समास्थितः] S₂S₃Bh, समास्थितं S₁ 7c शम्भोर्] S₂RABh, शंभो S₁S₃ • °वेदयामास] S₁RABh, °वेदयामासु S₂S₃ 7d °न्देवान्स स°] S₂, °न्देवा स° S₃ (unmetrical), °न्देवां तु स° S₁, °न्देवांस्तु स° Bh • °मागतान्] S₂S₃RBh, °मागताम् S₁ 8a विशन्त्विति] S₁S₂^{pc}RBh, विशन्त्वित्य° S₂^{ac}, विशद्वि S₃ (unmetrical) • समाज्ञाप्ते] S₂S₃, सपज्ञाप्ते S₁, समाज्ञाप्ते Bh (em.?) 8b नन्दिनि] S₁RBh, नन्दिनः S₂S₃ 8c देवाः] RBh (em.?), देवा S₁S₂S₃ 8d °स्यान्तिकं] S₂S₃RBh, °स्यान्तिकन् S₁ 9a °तास्तस्थुः] RBh (em.?), °ता तस्थुः S₁S₂, °ता तस्थु S₃ 9b वरदं] S₂S₃Bh, वदनं S₁ 9c तान्प्राह] S₁RBh, तान्प्राह S₂, ता प्राह S₃ • लोकेशः] S₂^{pc}RBh, लोकेश S₁S₂^{ac}S₃ 9d शिरोभिः] S₁RBh, शिरोभि S₂S₃ • °णतान्स्थितान्] S₁RBh, °णतास्थिताम् S₂^{pc}, °णतां स्थिताम् S₂^{ac}, °णतास्थितां S₃ 10a वः] S₂S₃Bh, च S₁ • देवाः] S₂S₃RBh, देवा S₁ 10b किमर्थं] S₁S₂RBh, किमर्थ S₃ (unmetrical) 10d °न्मृगयता°] S₁S₂S₃, °न्मृगयथा° Bh (conj.) • °म-राः] S₂RABh, °म(रा) S₁, °मरा S₃ 11a देवः] S₂^{pc}S₃RA₃A₇Bh, देव S₁S₂^{ac} 11b वचः] S₂S₃RABh, वच S₁ 11c हिरण्य°] S₁S₂RBh, हिरण्य° S₃ 11cd हन्तुम°] S₁^{pc}S₂S₃RBh, ह-न्तुम° S₃^{pc} 11d °सुरेन्द्रं] S₁S₂RBh, °सुरेन्द्र S₃ 11e यच्च°] S₁S₂RBh, य च° S₃ • वपुर्] S₁S₂RBh, वपु S₃ (unmetrical) 11ef °ष्णुर्नारसिंहं] RBh, °ष्णु नारसिंह S₁, °ष्णुर्नारसिंहं S₂, °ष्णु नरसिंह S₃ 11f भयानकम्] S₁S₂RBh, भयानक S₃

तं हत्वापि स दैत्येन्द्रं विष्णुः परबलार्दनः ।
तद्रूपं नैव संत्यज्य स्वं वेषमकरोद्विभो ॥ १२ ॥
तेन रूपेण देवेश क्रूरेण पिशितेप्सुना ।
न वयं निर्वृता भूत्वा त्रासात्तिष्ठाम शंकर ॥ १३ ॥
स यथा सिंहरूपं तं परित्यजति माधवः ।
प्रसादं नस्तथा कर्तुमर्हसि त्वं सुरोत्तम ॥ १४ ॥
अथ प्रोवाच तं शक्रं देवदेवः पिनाकधृक् ।
सिंहरूपं यथा शक्रं विष्णुस्त्यक्ष्यति भीषणम् ।
करिष्यामि तथा शक्रं व्येतु ते मानसो ज्वरः ॥ १५ ॥
अथ वायुस्तदा देवं व्यज्ञापयत शंकरम् ।
अशरीरो यथा न स्यात् तथा मे कर्तुमर्हसि ॥ १६ ॥
श्रुत्वा पवनविज्ञप्तिं देवस्तस्मै त्रिलोचनः ।
शरीरं सुमहत्प्रादाद्येनासौ मूर्तिमानभूत् ॥ १७ ॥

12d वेषः] वेशः R 13b पिशितेप्सुना] पिशिताशिना R 13cd भूत्वा त्रासात्तिष्ठाम] भूतास्त्रासा-
त्तिष्ठामि R 14a रूपं तं] रूपन्तु R 14c दं नस्तथा] दन्तत्तथा R 14d सुरोत्तम] सुरोत्तमः
R 16b व्यज्ञापयत] विज्ञापयत R 16cd स्यात् तथा मे कर्तुमर्हसि] स्यात्तथा कर्तुमिहार्हसि R 17a
पवनः] परमः R 17d नभूत्] R^{pc}, न भवेत् R^{ac}

12d स्वं वेषः] सुरत्वः A₃A₄, सुरन्वः A₇ 13b ण पिशितेप्सुना] णापि मित्तास{०शः A₁^{pc}}ना
A₃A₄, ण पिमतासना A₇ 13cd] न वयं निर्वृतात्र{०स्त्रः A₇}स्तास्तिष्ठामश्चैव शंकरः A 14a स
यथा] यथा स A₃A₄, यथा A₇ (unmetrical) 14d सुरोत्तम] A₃A₄, सुरोत्तमः A₇ 15c यथा
शक्रः] जहाद्वेष{०ष A₄A₇} A 15de] om. A 15f व्येतु] A₃, वोत्त A₄, वोत्तु A₇ • ज्वरः]
A₃A₄, द्वरः A₇ 16c न स्यात्] नभ्यां A₇, लभ्यं A₃, लभ्यं A₄ 17a पवनः] A₄, पनः A₃
(unmetrical), परमः A₇ 17b देवस्तस्मै] A₃A₇, देवस्तस्मै+:+ A₄ 17c सुमहत्प्रादाद्] समदात्त
तु A₃, समदाच्छन्तु A₄A₇

12(d³) S₃ 13(b⁷, c⁷) S₃ 15(b⁶) S₁ 17(c¹-c²) S₃

12c ०पं नैव] S₂S₃RABh, ०पमेत S₁ 12d स्वं वेषमः] S₂Bh, स्ववेशमः S₁, स्वमे(त्य)मः S₃^{pc}?,
स्वमेषमः S₃^{ac}? 13b ण पिशितेप्सुना] S₁, णापि सतेप्सितः S₃^{pc}, णापि सतेप्सिता S₂^{ac}, णापि
सते(प्सितः) S₃, णापि हितेप्सुना Bh (conj.?) 13c निर्वृता] S₁^{ac}S₂S₃RBh, निर्वृतो S₁^{pc} 13d
त्रासात्तिः] S₁Bh (cf. R), त्रासन्तिः S₂S₃ (or ०त्तिः) • शंकरः] S₂^{pc}RBh, शंकरः S₁, शंकरः S₂^{ac},
शङ्करः S₃ 14a रूपं तं] S₂A, ०रूपेण S₁, ०रूपान्तम् S₃, ०रूपं तत् Bh (em.?) 14b ०त्यजति]
S₁S₂RABh, ०त्यति S₃ (unmetrical) 14c नस्तथा] ABh, नस्तदा S₁, वस्तथा S₂S₃ 14cd क-
र्तुमर्हसि त्वं] S₂S₃RABh, कर्तुं त्वमर्हति S₁ 14d सुरोत्तम] S₂A₃A₄Bh, सुरोत्तमः S₁, स्वरोत्तम S₃
15b देवदेवः] S₁^{pc}RABh, देवदेव S₁S₂^{ac}S₃ 15c सिंहः] S₁S₂RABh, सिंहः S₃ 15d विष्णु-
स्त्यक्ष्यति] RBh (em.?), विष्णुस्त्य{०स्यः S₁^{ac}}क्षति S₁S₂, विष्णु त्यक्षति S₃ • भीषणम्] S₁RBh,
भीषणः S₂S₃ 15f व्येतु] S₁RA₃Bh, व्येतु S₂S₃ • ते] S₂S₃RABh, ने S₁ • ज्वरः] S₁RA₃A₄
Bh, ज्वराः S₂, ज्वरा S₃ 16a ०स्तदा] S₂S₃RABh, ०स्तथा S₁ 16b शंकरम्] S₁^{pc}S₂S₃RABh,
शंकरः S₁^{pc} 16c न स्यात्] S₁S₂^{pc}S₃Bh, (स्य)+न+ स्यान् S₂ 17a पवनविज्ञप्तिं] S₂A₄Bh, विज्ञप्ति
देवस्य S₁, पवनविज्ञप्ति S₃ 17b देवस्तस्मै] S₂S₃RA₃A₇Bh, तस्मै देवः S₁ • त्रिलोचनः] S₁RA
Bh, त्रिलोचनः S₂S₃ 17c शरीरं] S₁S₃RABh, शरीरः S₂ • सुमहत्प्रादाद्] S₂S₃RBh, सुमह प्रादा
S₁ 17d ०मानभूत्] S₁S₂^{pc}R^{pc}ABh, ०मानभूः S₂^{ac}, ०मानवः S₃

विज्ञापितं शशाङ्केन ततो व्यास महात्मना ।
 दक्षेणाहं पुरा शप्तो यक्ष्मदेहो भविष्यसि ।
 स यथा यक्ष्महीनः स्यां प्रसादं मे तथा कुरु ॥ १८ ॥
 विज्ञातं शशिनः श्रुत्वा देवस्तस्मै वरं प्रभुः ।
 इमं प्राह महतेजाः शशिने प्रणताय तु ।
 तपः कृत्वा प्रभासे त्वं यक्ष्महीनो भविष्यसि ॥ १९ ॥
 इति लब्ध्वा वरं सर्वे त्रयो ऽपि सुरसत्तमाः ।
 वायुः सोमः सहस्राक्षः स्वानि वेश्मानि भेजिरे ॥ २० ॥
 व्यास उवाच ।
 भगवन्स कथं तेन नरसिंहेन सूदितः ।
 हिरण्यकशिपुर्दैत्यः किंप्रभावश्च सोऽभवत् ।
 किंवयाः किं तपश्चास्य शंसैतत्पृच्छतो मम ॥ २१ ॥

18a विज्ञापितं] विज्ञापितः R 18d भविष्यसि] भविष्यति R 19a विज्ञातं] विज्ञाति R 19c इमं प्राह] इमां प्रादान् R 19e प्रभासे त्वं] प्रभाषे त्वां R 20a लब्ध्वा] लब्धा R 21b °सिंहेन] °सिंहेन R 21d °भावश्च सो] °भावस्य शो R 21e किंवयाः] किं वयः R 21f शंसैतत्] शंस तत् R

18a विज्ञापितं] विज्ञापितः A₃A₄, विज्ञातित A₇ 18c दक्षेणाहं] A₃, दक्षेणाहे A₄, दक्षेणाहं A₇ • शप्तो] A₃A₄, सप्तो A₇ 18d भविष्यसि] भविष्यति A 18ef] यक्ष्मणाहं {यक्ष्मणाहे A₄, यथाक्ष्मणो A₇} यथा हीनः प्रसादं कुरु मे प्रभो A_± 19a विज्ञातं] विज्ञाति A 19b देवस्तस्मै] A₃A₇, देवः स्तस्मै A₄ 19c इमं प्राह] इदं प्रादान् {°दा A₇} A 19e प्रभासे] A₃, प्रभाषे A₇, प्रभाये A₄ 19f यक्ष्म°] यक्ष्मणा A₃ (unmetrical), यक्ष्मा° A₄A₇ 20] om. A 21b नरसिंहेन] नारसिंहेन A 21c °कशिपुर्] A₃A₄, °कशिपो A₇ 21e किंवयाः] किं वरः A • तपश्चास्य] तप{°पः A₇}स्तस्य A 21f शंसैतत्] A₃, सशेतत् A₄, शंशेतत् A₇

19(e⁵–e⁶) S₁, (d³) S₃

18c शप्तो] S₁S₃RA₃A₄Bh, सप्तो S₂ 18d यक्ष्म°] S₂S₃RABh, यक्ष्म° S₁ 18e यक्ष्महीनः] RBh, यक्ष्महीन S₁, यक्ष्महीना S₂S₃ 18ef स्यां प्रसादं] S₁RBh, स्यात्प्रसादं S₂, स्यात्प्रसाद S₃ (unmetrical) 18f कुरु] S₁S₂^{PC}RBh, कुरुः S₂^{AC}S₃ 19a विज्ञातं] S₁S₂, विज्ञातं S₃, विज्ञाति Bh 19b देवस्तस्मै] S₁S₂^{PC}RA₃A₇Bh, देवस्तस्मै S₂^{AC}S₃ • वरं] S₂S₃RA, वर S₁, वचः Bh (conj.?) 19c इमं] S₁S₂, इम S₃, इदं Bh • °तेजाः] S₂^{PC}RABh, °तेजा S₁S₂^{AC}S₃ 19e तपः] S₁S₂S₃^{PC}RABh, तप S₃^{AC} • प्रभासे] S₂S₃A₃Bh, (प्र)–र षे S₁ 19f यक्ष्महीनो] S₂^{PC}S₃RBh, यक्ष्महीनो S₁, यक्ष्महीना S₂^{AC} 20a लब्ध्वा] S₂Bh, लब्धा S₁S₃ • वरं] S₂^{PC}RBh, वर S₁S₂^{AC}S₃ (unmetrical) 20b त्रयो ऽपि] S₂S₃RBh, त्रयापि S₁ • °सत्तमाः] S₁S₂RBh, °सत्तमा S₃ 20c वायुः सोमः] R, वायुसोम° S₁S₂S₃Bh • सहस्राक्षः] R, °सहस्राक्ष S₁, °सहस्राक्ष S₂S₃, °सहस्राक्षाः Bh (conj.?) 20d वेश्मानि] S₂S₃RBh, वेष्मानि S₁ 21b नरसिंहेन] S₂^{PC}S₂Bh, नसिंहेन S₁^{AC}, नरसिंहो न S₃ (unmetrical) 21c °कशिपुर्दैत्यः] S₂^{PC}RA₃A₄Bh, °कशिपुर् दैत्य S₁, °कशिपुर्दैत्य S₂^{AC}, °कशिपुं दैत्य S₃ 21d किं] S₁S₂RABh, किं S₃ 21e किंवयाः] S₁S₂S₃, किं वीर्यं Bh (conj.?) 21f शंसैतत्] S₁A₃Bh, शंस्येतत् S₂S₃ • मम] S₂S₃RABh, ममः S₁

सनत्कुमार उवाच ।

दितिर्नामाभवत्पत्नी कश्यपस्य प्रजापतेः ।

दक्षस्य दुहिता व्यास सा जज्ञे तनयद्वयम् ।

हिरण्यकशिपुं ज्येष्ठं हिरण्याक्षं कनीयसम् ॥ २२ ॥

अभिषिक्तः स दैत्यानां राजाभूद्ब्रह्मणा पुरा ।

दानवानामथेन्द्रत्वे विप्रचित्तिर्महाबलः ।

सहस्राक्षश्च देवानामेतदिन्द्रत्रयं बभौ ॥ २३ ॥

अथ तेषां तदा व्यास त्रैलोक्यं संप्रशासताम् ।

हिरण्यकशिपुर्दैत्यः शक्रराज्यजिहीर्षया ।

त्रैलोक्यमात्मसात्कर्तुं मतिं तपसि संदधे ॥ २४ ॥

स गत्वा दक्षिणामाशां श्रीपर्वतसमास्थितः ।

तपस्तीव्रं महत्तेपे दैत्यराजो महाबलः ॥ २५ ॥

22a °नामा°] °नाम्ना° R 22d सा जज्ञे तनय°] जज्ञे तनय+ज+° R 22e °कशिपुं ज्ये°] °कशिपुज्ये° R 24b संप्रशासताम्] स प्रकाशताम् R

22a °नामा°] °नाम्ना° A₄A₇, °नाम्ना° A₃ 22b प्रजापतेः] प्रजापतः A₃, प्रजापतिः A₄A₇ 22c व्यास] तात A 22d जज्ञे] A₃, यज्ञे A₄A₇ 22e ज्येष्ठं] A₄, ज्येष्ठं A₃, ह्येष्ठं A₇ 23b °भूद्ब्रह्मणा पुरा] °भूत्कशिपुः पुरा A₃A₄, °भूत् A₇ (unmetrical) 23c °नामथेन्द्रत्वे] °नामथो युद्धे A₃A₇, °नामथो युद्धं A₄ 23d °चित्तिर्महाबलः] A₄A₇, °वृत्तिर्महाफलः A₃ 23e सहस्राक्ष°] A₃A₄, सह-श्राक्ष° A₇ 24b °प्रशासताम्] °प्रशास्यतां A₃A₇, °प्रणस्यतां A₄ 24d °राज्य°] A₃A₄, °राह्य° A₇ 24e °त्कर्तुं] A₃A₄, °त्कर्त्वा A₇ 24f मतिं] A₄A₇, मति A₃ • संदधे] चादधे A₃A₇, वादधे A₄ 25a °माशां] °मासां A₇, °माज्ञां A₃, °माणं A₄ 25b °समास्थितः] °समान्धितः A 25c महत्तेपे] महातेजा A

22(b²-b³, b⁸) S₃ 24(c¹-c⁶) S₃

22a दितिर्] S₁S₂RABh, दिति S₃ • °भवत्पत्नी] S₁S₂RABh, °भव पत्नी S₃ 22b कश्यप°] S₁RA, काश्यप° S₂, का(श्यप°) S₃, कस्यप° Bh (typo) • प्रजापतेः] S₂RBh, प्रजापते S₁, प्र-जाप(ते) S₃ 22d सा] S₂S₃ABh, स S₁ 22e ज्येष्ठं] S₁S₂^{pc}A₄Bh, ज्येष्ठ S₂^{ac}, ज्येष्ठ S₃ 22f हिरण्याक्षं] S₁S₂RABh, हिरण्याक्ष S₃ • कनीयसम्] S₂S₃RABh, कणीयसिम् S₁ 23a अभिषिक्तः स] S₂^{ac}RABh, अभिषिक्ता स S₁, अभिषिक्तस्स S₂^{pc}, अभिषिक्त स S₃ 23b राजा°] S₁S₂RABh, राज S₃ • °भूद्ब्रह्मणा] S₂S₃RBh, °भू ब्राह्मणा S₁ 23c °थेन्द्रत्वे] S₂S₃RBh, °थेन्द्रत्वं S₁^{pc}, °थेन्द्र(श्च) S₁^{ac} 23d °चित्तिर्महाबलः] S₁^{pc}S₂^{pc}RA₄A₇Bh, °चित्तम्महाबलः S₁^{ac}, °चित्तिर्महाबलं S₂^{ac}, °चित्तिमहाबलं S₃ (unmetrical) 23e सहस्राक्ष°] S₁S₂RA₃A₄Bh, सहसाक्ष° S₃ 23f °दिन्द्र°] S₁^{ac}S₂S₃RABh, °दिन्द्रा S₁^{pc} • °त्रयं बभौ] S₁RABh, °त्रयम्बम्मौ S₂ (unmetrical), °त्रय बभौ S₃ (unmetrical) 24a तेषां तदा] S₂^{pc}S₃RABh, तेषा तदा S₁, तेषान्त(था) S₂^{ac} 24b त्रैलोक्यं] S₂RABh, त्रै(लोक्य)+लौ+क्यं S₁, त्रैलोक्य S₃ (unmetrical) • संप्रशासताम्] S₂Bh, संप्रकाश्यतां S₁, स प्रशासतां S₃, 24c °कशिपुर्दैत्यः] S₂^{pc}RABh, °कशिपुं दैत्य S₁, °कशिपुर्दैत्यं S₂^{ac}, (°कशिपु) दैत्यं S₃ (bottoms lost) 24d °राज्य°] RA₃A₄Bh, °राजं S₁S₂^{ac}S₃, °राज्यं S₂^{pc} 24e °सा-त्कर्तुं] S₁^{pc}RA₃A₄Bh, °सा कर्तुं S₁S₂^{ac}, °सा कर्तुं S₃ 24f मतिं] S₁S₂S₃^{pc}RA₄A₇Bh, मति S₃^{ac} (unmetrical) 25a °माशां] S₃RBh, °मासां S₁S₂ 25c °तेपे] S₁S₂^{pc}S₃RBh, °त्तेपे S₂^{ac}

स्वरक्तेन जुहावाग्नौ संमिश्राः समिधश्चरन् ।
 ऊर्ध्वबाहुर्निरालम्बो दिवा सूर्यापितेक्षणः ।
 एकपादो ऽनिमेषश्च सो ऽतिष्ठत्कृतनिश्चयः ॥ २६ ॥
 द्वे सहस्रे तदाब्दानां दिव्यानां स्थितवान्वली ।
 महता तपसा तस्य त्रैलोक्यं संप्रचक्षुभे ॥ २७ ॥
 अथाभ्येत्य सुरश्रेष्ठो ब्रह्मा कमलवाहनः ।
 इष्टं वृणु वरं राजन्निति प्रोवाच सादरम् ॥ २८ ॥
 तं दृष्ट्वा दैत्यराजस्तु ब्रह्माणं वरदं प्रभुम् ।
 वरं प्रार्थितवान्व्यास शृणु यादृशमीप्सितम् ॥ २९ ॥
 भगवन् यदि तुष्टो ऽसि वर एषो ऽस्तु मे विभो ।
 अमरः स्यामवध्यश्च जराहीनो महाबलः ॥ ३० ॥
 न शस्त्रेण न मन्त्रेण न रात्रौ न दिवा तथा ।
 नैवार्द्रेण न शुष्केण न पुंसां न च योषिता ॥ ३१ ॥

26a °रक्तेन] °रक्तेण R 26b संमिश्राः] संमिश्राः R 26c ऊर्ध्व°] ऊर्ध्व° R 27a सहस्रे त-
 दाब्दानां] सहस्रौ तदात्मानां R 27b °न्वली] °न्वकी R 28c वृणु] शृणु R 28d °न्निति]
 °न्निति R 29a दैत्य°] देव° R 29d यादृश°] यावन्त° R 30c अमरः स्याम°] अमराणाम°
 R 31c शुष्केण] शुष्केन R 31d पुंसां न च योषिता] पुंसां न च योषिताम् R

26b संमिश्राः] स्वमांसे A • समिध°] A₇, सामिष° A₃A₄ 26c ऊर्ध्व°] A₃, ऊर्ध्व° A₄A₇ •
 °बाहुर्नि°] A₃A₇, °बाहुर्नि° A₄ 26d सूर्यापिते°] A₃A₇, सूर्यापिते° A₄ 27d °चक्षुभे] °धक्ष्यते
 A₃, °धक्षते A₄, °रक्ष्यते A₇ 28a अथाभ्येत्य] A₃A₇, अथाभ्येत्य A₄ 28c इष्टं वृणु वरं] इत्थं
 वरं वृ° A₃ }णु A 28cd राजन्निति] A₃A₇, राजन्निति A₄ 29d शृणु यादृशमीप्सितम्] आसी-
 द्यन्मनसेप्सितं A 30b विभो] प्रभो A 30c अमरः स्याम°] अमराणां {णां A₄}म° A 31b न
 रात्रौ] A₃A₄, om. A₇ (unmetrical) 31c नैवार्द्रेण] न चास्त्रेण A • शुष्केण] सुक्षेण A₄, सूक्षेण
 A₃, सूक्ष्मेण A₇ 31d न च योषिता] A₃A₄, नः स जोषिता A₇

26(e⁴-e⁷)(e⁸)(f¹)(f²) S₃ 30(a⁷, b⁵) S₃ 31(d⁴-d⁶) S₁

26a °वाग्नौ] S₂S₃RABh, °व ग्नौ S₁ 26b संमिश्राः] em. Bh (silently), संमिश्रा S₁S₂S₃ •
 °श्चरन्] RA, °श्चरं S₁, °श्चरं S₂S₃, °श्चरन् Bh (conj.) 26c ऊर्ध्व°] S₁^{pc}S₂S₃A₃Bh, ऊर्ध्व°
 S₁^{ac} • °बाहुर्नि°] S₁S₂RA₃A₇Bh, °बाहुर्नि° S₃ 26d सूर्यापिते°] S₁^{pc}RA₃A₇Bh, सूर्यापिते°
 S₁S₂^{ac}, सूर्यापिते° S₃ 26e ऽनिमेष°] S₂RABh, निमेष° S₁ 26f ऽतिष्ठत्] S₂S₃RABh, तिष्ठ
 S₁ 27ab तदाब्दानां दिव्यानां] S₁S₂ABh, तदा शब्दानां S₃ (unmetrical) 27b °न्वली] S₁S₂^{ac}
 S₃ABh, °न्वली S₂^{pc} (unmetrical) 27c तपसा] S₁^{pc}S₂S₃RABh, तपसा S₁^{ac} 27d °चक्षुभे]
 S₂^{pc}RBh, °चक्षते S₁, °चक्षुभे S₂^{ac}S₃ 28a अथाभ्येत्य] S₂S₃RA₃A₇Bh, अथाभ्येत्य S₁ • °श्रेष्ठो]
 S₁S₂S₃^{pc}RABh, °श्रेष्ठो S₃^{ac} 28b ब्रह्मा] S₁S₂RABh, ब्रह्मा S₃ 28c इष्टं] S₁RBh, इदं S₂S₃
 28cd वरं राजन्निति] em. Bh (silently), वरभ्राजन्निति S₁, वरं राजन्निति S₂S₃ 29b ब्रह्माणं]
 S₁S₂^{pc}RABh, ब्राह्माणं S₂^{ac}S₃ • वरदं] S₂S₃RABh, वरद S₁ 29c प्रार्थितवान्] S₁S₂RABh, प्रा-
 र्थितवा S₃ 30a °वन् यदि] S₂S₃RABh, °वन् यदि S₁ 30b ऽस्तु मे विभो] S₂S₃RBh, स्ति मे
 विभोः S₁ 30c अमरः] S₂S₃Bh, अमरा S₁^{pc}, अम(रो) S₁^{ac} • °मवध्य°] S₁S₂S₃RA, °मवध्य°
 Bh (typo?) 31a मन्त्रेण] S₂S₃RA, मन्त्रेण S₁, चास्त्रेण Bh (conj.) 31c नैवार्द्रेण] S₂S₃RBh,
 नैवार्द्रेण S₁ • शुष्केण] em. Bh (silently), शुष्केन S₁S₂S₃ 31d पुंसां] S₁ABh, पुंसां S₂S₃ •
 योषिता] A₃A₄Bh, (यो)षिता S₁, योषिता S₂S₃

अब्रवीत्सान्तरं ब्रह्मा स चैनं समभाषत ।
 अतश्च यो ऽन्यथा मृत्युर्भविष्यति स मे प्रभो ॥ ३२ ॥
 एवमस्त्विति तं प्रोच्य ब्रह्मा सुरवरोत्तमः ।
 जगामात्मपुरं क्षिप्रं शान्तः प्रीतः पितामहः ॥ ३३ ॥
 सो ऽपि सर्वासुरश्रेष्ठो हिरण्यकशिपुस्तदा ।
 जित्वा शक्रं स्वयं राज्यं चकार दितिनन्दनः ॥ ३४ ॥
 त्रैलोक्यमात्मसात्कृत्वा जित्वा सर्वान्दिवौकसः ।
 आत्मनैवाभवच्छक्रः स्वयं वायुः स्वयं यमः ।
 धनेशो वरुणो वह्निः सर्व एवाभवत्स्वयम् ॥ ३५ ॥
 प्रणमध्वं यजध्वं मां ब्रह्माहं सपुरन्दरः ।
 इति प्राह ऋषीन्सर्वान्सिद्धान्विप्रांश्च सो ऽसुरः ॥ ३६ ॥
 व्यास उवाच ।
 श्रीपर्वत इति प्रोक्तो यस्त्वया मुनिसत्तम ।
 कथं श्रीपर्वतः सो वै किं पुण्यं तत्र किं फलम् ॥ ३७ ॥

32ab] om. R 32c अतश्च यो ऽन्यथा मृत्युर्] अधश्चोर्द्धं तथा मृदूर्निर् R 32d स] न R 33ab तं प्रोच्य ब्रह्मा सुरवरोत्तमः] संप्रोच्य ब्रह्माप्यन्तर्द्धे पुनः R 33cd] om. R 34c शक्रं] शत्रुं R 35b जित्वा सर्वान्] सर्वान्स्वस्ता R 36a यजध्वं] जयध्वं R 36b °पुरन्दरः] °पुरःसरः R 37c °पर्वतः सो] °पर्वतस्ये R^{pc}, °पर्वतस्य R^{ac} (unmetrical)

32ab] om. A 32c अतश्च यो ऽन्यथा] अधश्चोर्द्धं न मे A₃A₄, अधश्चोर्द्धं तदा A₇ 32d स] न A 33a °मस्त्विति] A₃A₇, °मस्ति A₄^{pc}, °मस्तीति A₄^{ac} 33b सुरवरोत्तमः] अन्तर्द्धे ततः A 33cd] om. A 34a °श्रेष्ठो] A₃A₇, °श्रेष्ठो A₄ 34c शक्रं] A₃A₄, सक्रं A₇ 35a °सात्कृत्वा] A₃A₄, °नात्कृत्वा कृत्वा A₇ (unmetrical) 35d वायुः स्वयं यमः] रुद्रः स्वयं यमः A₃A₄, वामर्षणं स्वयं A₇ 35ef] om. A₇ 36a यजध्वं मां] जयध्वं वा A₃A₄, स्वजध्वं वा A₇ 37b °सत्तम] A₃, °सत्तमः A₄A₇ 37d किं पुण्यं] A₄A₇, किं पुण्यं A₃

32(a⁴)(a⁵-b⁷)(b⁸) S₁ 33(b⁵) S₃ 35(a¹-a²)(a³-a⁷)(a⁸-c⁵)(c⁶) S₁, (d¹, f⁶) S₃ 37(d⁶)(d⁷-d⁸) S₁

32a अब्रवीत्सान्तरं] S₂, सो ब्रवी(द)·· S₁, अब्रवी सान्तर S₃, अब्रवीत्सो ऽन्तरं Bh (conj.?) • ब्रह्मा] S₂Bh, ब्राह्मन् S₂^{ac}, ब्राह्मन् S₂^{pc} 32b °भाषत] S₂^{pc}Bh, ...: S₁, °भाषतः S₂^{ac}S₃ 32c मृत्युर्] S₂ABh, मृत्यु S₁S₃ 32d स मे प्रभो] S₂S₃Bh, सम प्रभोः S₁ 33a °मस्त्विति] S₁^{pc} S₂S₃RA₃A₇Bh, °मस्ति S₁^{ac} 33c °मात्मपुरं] S₂S₃Bh, °मा{ °म S₁^{ac} }त्सपरं S₁ 33d शान्तः प्रीतः] S₂S₃Bh, सान्तः प्रीत S₁ • पितामहः] S₁S₂^{pc}Bh, पितामह S₂^{ac}S₃ 34a सर्वासुर°] S₂S₃RA₃A₇Bh, सर्वसुर° S₁ • °श्रेष्ठो] S₁S₂RA₃A₇Bh, °श्रेष्ठो S₃ 34b °स्तदा] S₁^{pc}S₂S₃RABh, °स्तथा S₁^{ac} 34c शक्रं] S₁S₂^{pc}A₃A₄Bh, शक्र S₂^{ac}S₃ 35a °सात्कृत्वा] S₂^{pc}RA₃A₄Bh, (°सा कृ) S₁, °सा कृत्वा S₂^{ac}S₃ 35c आत्मनैवा°] S₂^{pc}RABh, आत्मनैवा° S₂^{ac}S₃ 35d स्वयं] S₁S₂S₃^{pc}RA₃A₇Bh, (य)+(स्व)+यम् S₃ 35e वह्निः] S₂RA₃A₄Bh, वह्नि S₁S₃ 36a प्रणमध्वं] S₁S₂^{pc}RABh, प्रणध्वं S₂^{ac}S₃ (unmetrical) • यजध्वं] S₁S₂^{pc}Bh, जयध्वं S₂^{ac}, जयन्व S₃ (unmetrical) • मां] S₂^{pc}RBh, वा S₁, मासं S₂^{ac} (unmetrical), मा S₃ 36b °पुरन्दरः] S₁^{pc}S₂ABh, °पुरन्दरः S₁^{ac}, °पुरन्दः S₃ (unmetrical) 36cd ऋषीन्सर्वान्सिद्धान्विप्रांश्च] S₂RABh, ऋषीं सर्वां सिद्धां विप्रांश्च S₁, ऋषीन्सर्वां सिद्धां विप्रांश्च S₃ 36d ऽसुरः] S₁S₂S₃^{pc}RABh, सु(रा): S₃^{ac} 37a प्रोक्तो] S₁S₂RABh, प्रोक्ता S₃ 37b यस्त्वया] RABh, य त्वया S₁S₃, यत्वया S₂ • °सत्तम] S₂^{pc}RA₃Bh, °सत्तमः S₁S₂^{ac}S₃ 37c °पर्वतः सो] S₁S₂A, °पर्वतः सो S₃ (unmetrical), °पर्वतो ऽसौ Bh (conj.?) 37d किं पुण्यं] S₁S₂RA₄A₇Bh, किं पुण्यं S₃

सनत्कुमार उवाच ।

अहं ते कथयिष्यामि यन्मां पृच्छसि सुव्रत ।

हिरण्यकशिपुर्दैत्यो यत्र तेपे महत्तपः ॥ ३८ ॥

गिरौ तस्मिन्महापुण्ये देवदेवो वृषध्वजः ।

उमया सहितो देव्या रेमे नित्यं महाद्युतिः ॥ ३९ ॥

तिष्ठतस्तत्र देवस्य देवी गिरिवरात्मजा ।

तपःसिद्धान्महायोगाञ्ज्वलनादित्यवर्चसः ॥ ४० ॥

कृत्वा प्रदक्षिणं शम्भोः सप्रणामं महामुने ।

गच्छतस्तान्मुहुर्दृष्ट्वा पप्रच्छ भुवनेश्वरम् ॥ ४१ ॥

क एते देव संसिद्धा योगीशास्त्वां प्रणेमिरे ।

ततो देवः प्रहस्यैनामुवाच परमेश्वरः ॥ ४२ ॥

योगसिद्धा महात्मानो योगे पाशुपते स्थिताः ।

य इहाराध्य मां देवि जहुः प्राणान्नरोत्तमाः ॥ ४३ ॥

40a °स्तत्र देवस्य] °स्तस्य शिष्टेन R 40c °सिद्धान्महायोगाञ्] °सिद्धा महायोगा R 41c °त-
स्तान्मु°] °तस्तान्मु° R 41d पप्रच्छ भवनेश्वरम्] प्राह देवी महेश्वरम् R 42a देव] दैव° R

38b यन्मां पृच्छसि] A₃A₄, यन्मा पृच्छति A₇ 38d महत्तपः] A₃A₇, महसतपः A₄ (unmetrical)
40a °स्तत्र] °स्तस्य A 40b देवी] देव्या A 41a प्रदक्षिणं] A₃A₄, प्रदक्षिणां A₇ 41d पप्र-
च्छ] A₃, पपृच्छ A₄A₇ • भुवनेश्वरम्] भुवने{°णे° A₇}श्वरी A 42a क एते देव] कायभेदे च A
42b योगीशास्त्वां] A₃, योगीशास्त्वां A₄, योगास्त्वां A₇ (unmetrical) 42c देवः] A₃A₇, देवं A₄
42cd °हस्यैनामु°] A₃A₄, °हस्यैनामु° A₇ 43-46] om. A, instead A has four pādas reading
इदं क्षेत्रं महत्पुण्यं ममैव परमेश्वरि{°री A₃A₄}। अत्र किञ्चित्तपःकृत्वा महत्फलमवाप्य{°प्स° A₄A₇}ते । ±

38(a³-a⁶) S₁

38a अहं ते] S₂S₃RA, अन॒ S₁ (tops lost), हन्त Bh (conj.) 38b यन्मां] S₂S₃^{ac} ? RA₃A₄Bh,
मया S₁, यत्मां S₃^{pc} • पृच्छसि] S₂S₃RA₃A₄Bh, पृच्छामि S₁ • सुव्रत] S₂^{pc}RABh, सुव्रतः
S₁S₂^{ac}S₃ 38c °कशिपुर्] S₁S₂RABh, °कशिपु S₃ (unmetrical) 38d महत्] S₂S₃RA₃A₇Bh,
महं S₁ 40a °स्तत्र] S₁S₂^{pc}S₃Bh, °स्तस्य S₂^{ac} • देवस्य] S₁S₂^{pc}ABh, दै(त्य)स्य S₂^{ac}, दैत्यस्य
S₃ 40c तपःसिद्धान्] ABh, तपःसिद्धा S₁, तपस्सिद्धो S₂^{pc}, तपस्सिद्धा S₂^{ac}, तपसिद्धा S₃ 40cd
°योगाञ्ज्वलना°] ABh, °योगी ज्वलना° S₁S₂, °योगी ज्वलाना° S₃ 41a प्रदक्षिणं] S₁S₂RA₃A₄,
प्रदक्षिण S₃ (unmetrical), प्रदक्षिणां Bh (em.) • शम्भोः] S₂RABh, शम्भो S₁S₃ 41b °प्रणामं]
S₂S₃RABh, °प्राणामम् S₁^{pc}, °प्राणमय्यम् S₁^{pc} (second correction, unmetrical), °प्राणमम् S₁^{ac} 41c
°स्तान्मुहुर्दृष्ट्वा] S₁ABh, °स्ता मुहुर्दृष्ट्वा S₂, °स्ता मुहुर् दृष्टा S₃ 41d पप्रच्छ] S₁S₂A₃Bh, पप्रच्छ S₃
42a क एते] S₂S₃RBh, एक ते S₁ 42c देवः] S₂^{pc}RA₃A₇Bh, देव S₁S₂^{ac}S₃ 42cd °हस्यैनामु°]
S₂S₃RA₃A₄Bh, °हस्य तामु° S₁ 43b स्थिताः] S₁^{pc}RBh, स्थिता S₁S₂^{ac}S₃ 43c °राध्य मां]
S₂S₃RBh, °राध्य यं S₁^{pc}, °रच्छ यं S₁^{ac} 43d जहुः] RBh (em.?), जहु S₁, जुहुः S₂, जुहः S₃
• प्राणान्नरोत्तमाः] S₂S₃RBh, प्राणान्नरोत्तमः S₁

त एते सिद्धदेहार्थाः स्वच्छन्दगतिचारिणः ।
 मोक्षसिद्धिं परां निष्ठां गन्तारः परमं पदम् ॥ ४४ ॥
 अथ संचिन्त्य सुचिरं विस्मयायतलोचना ।
 देवं प्रोवाच शर्वाणी वचः परमपूजितम् ॥ ४५ ॥
 यथाहमपि देवेश प्राप्नुयां सिद्धिमीदृशीम् ।
 करिष्यामि तथा यत्नमेषा चास्मि गता विभो ॥ ४६ ॥
 ततः कृत्वा श्रियो रूपं देवी परमशोभनम् ।
 महत्तत्र तपस्तेपे सहस्रं परिवत्सरान् ॥ ४७ ॥
 देवश्चास्या वरं प्रादातैः समानं महाद्युतिः ।
 कृत्स्नस्याध्यात्मतन्त्रस्य मया प्रोक्तस्य भामिनि ।
 महायोगेश्वरी सिद्धा परार्थज्ञा भविष्यसि ॥ ४८ ॥
 अयं च पर्वतः श्रीमान्नाम्ना तव भविष्यति ।
 श्रीपर्वत इति ख्यातश्चित्रद्रुमविभूषितः ।
 समन्ताद्योजनशतं महापुण्यो भविष्यति ॥ ४९ ॥

44a सिद्धदेहार्थाः] सिद्धिदेहाश्च R 44c °सिद्धिं] °सिद्धि° R 45c शर्वाणी] सर्वाणी R 47a श्रियो] प्रियो R 48a प्रादात्] प्रदात् R (unmetrical) 48b महाद्युतिः] महा(द्यु)भिः R 48c °तन्त्रस्य] °तत्त्वस्य R 48d मया] यथा R • भामिनि] भाविनि R 48e °योगेश्वरी] °योगी-
 श्वरी R 48f परार्थज्ञा भविष्यसि] परानुज्ञा भविष्यति R 49b भविष्यति] भविष्यति R

47a श्रियो] श्रिया A₃A₇, श्रिया A₄ 47b °शोभनम्] °शोभना A 47c महत्] A₄A₇, मह A₃
 • तपस्तेपे] A₃A₇, तपःस्तेपे A₄ 47d °वत्सरान्] °वत्सरं A 48b महाद्युतिः] महात्मभिः A
 48c °स्याध्यात्म°] °स्यायोग° A 48d भामिनि] भाविनि A₃A₄, भाविण A₇ 48e °योगेश्वरी]
 °योगीश्वरी A 49cd ख्यातश्चि°] A₃A₄, ख्यात चि° A₇

44a त एते सिद्ध°] S₂S₃Bh, एते सिद्धाश्च S₁ • °देहार्थाः] S₁S₃Bh, °देहार्थाः+ S₂ 44b स्व-
 च्छन्द°] S₁S₂S₃R, स्वच्छन्द° Bh (typo) 44c °सिद्धिं] S₁, °सिद्धि° S₂S₃, °सिद्धिः Bh (conj.)
 • परां निष्ठां] S₂RBh, परां निष्ठा S₁, °परानिष्ठां S₃ 44d गन्तारः] S₁^{pc}S₂S₃RBh, गन्धारः S₁^{ac}
 45b विस्मया°] S₁S₂RBh, विस्माया° S₃ • °लोचना] S₂S₃^{pc}RBh, °लोचनः S₂^{ac}S₃ 46b प्राप्नु-
 यां] RBh (em.), प्राप्नुया S₁, प्राप्नुयात् S₂S₃ • °मीदृशीम्] RBh (conj.), °मीश्वरं S₁^{ac}, °मीश्वरी
 S₁^{pc}, °मीदृशं S₂S₃ 46cd यत्नमेषा] S₂S₃RBh, यत्नेमेषां S₁ 46d चास्मि गता] S₁RBh, चा-
 स्मिङ्गता S₂S₃ • विभो] S₂^{pc}S₃RBh, विभोः S₁S₂^{ac} 47a श्रियो] S₁Bh, श्रिया S₂S₃ 47b
 °शोभनम्] S₁R, °शोभना S₂S₃Bh 47c महत्] S₂S₃RA₄A₇Bh, महं S₁ • तपस्तेपे] S₁S₂RA₃
 A₇Bh, तपस्तेपे S₃ 47d °वत्सरान्] S₂RBh, °वत्सराः S₁, °वत्सरात् S₃ 48a °श्चास्या वरं]
 S₂S₃RABh, °श्चास्यां वरा S₁ 48b तैः समानं] S₁RABh, तैस्समं स° S₂, तै स स° S₃ (unmetrical)
 • महाद्युतिः] S₁Bh, °महाद्युतिः S₂S₃ 48c कृत्स्नस्या°] S₁^{pc}S₂RABh, कृ(ष्ण)स्या° S₁^{ac}, कृत्स्ना-
 स्या° S₃ • °तन्त्रस्य] S₃ABh, °तन्त्रं S₁, °मन्त्रस्य S₂ 48d भामिनि] S₁Bh, भाननि S₂S₃
 49ab] repeated in S₁ 49b श्रीमान्] S₁^{*}S₂S₃RABh, श्रीमा S₁ • तव भविष्यति] ABh, तव
 भविष्यति S₁^{*}S₂S₃, भवद्भविष्यति S₁ 49cd ख्यातश्चि°] S₁S₂^{pc}S₃RA₃A₄Bh, ख्यातिश्चि° S₂^{ac} 49d
 °द्रुमवि°] S₁RA, °रूपवि° S₂S₃^{pc}Bh, °रूपभवि° S₃^{ac} (unmetrical) 49f महापुण्यो] S₁RABh,
 महापुण्यै S₂, महापुण्ये S₃

इहागम्य च यो देवि त्वां मां च गिरिनन्दने ।
 शुचिः स्नात्वा च येन्मर्त्यः स लोकं मम यास्यति ॥ ५० ॥
 यश्चेह त्यक्ष्यते प्राणाञ्छ्रीगिरावचलोत्तमे ।
 त्रिनेत्रः कामगो भूत्वा गाणापत्यमवाप्नुयात् ॥ ५१ ॥
 इहागत्य च ये शैलं करिष्यन्ति प्रदक्षिणम् ।
 शर्वायतनसंयुक्तं भविष्यन्ति हि ते गणाः ॥ ५२ ॥
 अतिशयरमणीये सिद्धसंघैरुपेते
 सुरभिकुसुमचित्रे श्रीगिरौ ये पुमांसः ।
 व्यपगतमलदोषा मां प्रपश्यन्ति शुद्धा
 वियति विहगयुक्तैस्ते विमानैः प्रयान्ति ॥ ५३ ॥

इति स्कन्दपुराणे सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥

50a च यो] तयोर् R 50b °नन्दने] °नन्दिनि R 50c °येन्मर्त्यः] °येद्यस्तु R 50d मम] सम R 51a त्यक्ष्यते] त्यक्षते R 51d गाणापत्य°] गाणपत्य° R 52c शर्वा°] सद्वा° R 53a °रमणीये] °नमनीये R • सिद्ध°] सिद्धि° R 53b ये पुमांसः] यः पुमांसः R 53c प्रपश्यन्ति] प्रपश्यन्तीह R (unmetrical) Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे श्रीपद्मवतकथनं नामाध्यायः R

50c स्नात्वा°] A₃A₇, स्नात्वा° A₄ 51a त्यक्ष्यते] त्यजते A 51b °गिरावचलोत्तमे] °निवासे{°सो A₄} नलो{°सो° A₇}त्तमे A 51d गाणापत्य°] गाणपत्य° A 52a ये] A₃A₇, पे A₄ 52c शर्वा°] सर्वा° A 52d हि] A₃A₇, ही A₄ (unmetrical) 53] om. A Col. इति {इति श्री° A₃A₄}स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे एकोनसप्ततितमोऽध्यायः A± (A₃ adds ६९)

50(c³-c⁵, d⁷) S₁ 52(a⁷) S₁ 53(b⁸) S₁

50c स्नात्वा°] S₂S₃RA₃A₇Bh, (स्नाता°) S₁ • °येन्मर्त्यः] S₂^{PC}ABh, °येन्मर्त्य S₁S₂^{ac}, °येन्मर्त्य S₃ 50d स लोकं मम यास्यति] S₂S₃ABh, मम लोकश्च या(स्य)सि S₁ 51a यश्चेह] S₁S₂RA, यस्त्वेह S₃, यस्त्वेह Bh (conj.) • त्यक्ष्यते] em. Bh (silently), त्यक्षते S₂S₃ 51ab प्राणाञ्छ्री°] S₁ S₂RABh, प्राणा श्री° S₃ 51c त्रिनेत्रः] RABh, त्रिनेत्र S₁, तृनेत्र S₂S₃ 51d गाणापत्यमवाप्नुयात्] S₁, स गाणापत्यमवाप्नुयात् S₂^{ac}S₃, स गाणापत्यमवाप्नुयात् S₂^{PC}, गाणापत्यमवाप्नुयात् Bh 52a ये शैलं] S₁S₂^{PC}S₃RA₃A₇Bh, (शै)+ये+ शैल S₂ 52c शर्वा°] S₂S₃Bh, सद्वा° S₁ 52d हि] S₂S₃RA₃A₇, च S₁Bh • गणाः] S₁RABh, गतो S₂S₃ 53a °रमणीये] S₂S₃Bh, °रमनीयो S₁ • °रुपेते] S₂S₃RBh, °रुपेते S₁ 53b पुमांसः] RBh (em.?), पुमांसो S₁S₃, पुमान्सो S₂ 53c मां] S₁S₂RBh, मा S₃ 53d विहगयुक्तैस्ते] S₂S₃RBh, विहतियुक्तैस्ते S₁ • °मानैः प्र°] S₂RBh, °मानैर्प्र° S₁, °मानै प्र° S₃ • °यान्ति] RBh, °यान्तीति S₁S₂S₃ (इति part of col.) Col. स्कन्दपुराणे श्रीगिरि(वर) प्रदाने आध्याय ६० (in letter numerals)॥ ⊙ S₁, स्कन्दपुराणे ऊनसप्तयों द्यायः॥ ⊙ S₂, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्याय ६९ (in letter numerals)॥ ⊙ S₃, इति स्कन्दपुराणे श्रीगिरिवरप्रदानं नाम सप्ततितमोऽध्यायः Bh

एकसप्ततितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

शासतस्तस्य दैत्यस्य हिरण्यकशिपोस्तदा ।

अगात्कालो महान्व्यास त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ १ ॥

दर्पेण महताविष्टः श्रीमदोद्धतचेतनः ।

अवमेने सुरान्सर्वान्न च धर्ममवेक्षते ॥ २ ॥

स देवान्सहितान्सर्वाञ्छक्राद्यान्क्रोधमूर्च्छितः ।

चालितानपि राज्ये स्वे कृच्छ्रमापादयद्भृशम् ॥ ३ ॥

संताप्यमानास्ते सर्वे ब्रह्माणं शरणं ययुः ।

भगवन्भूतभव्येश पितामह महाद्युते ॥ ४ ॥

हिरण्यकशिपुर्दैत्यस्त्वत्तो लब्धवरो ऽनघ ।

त्रैलोक्यं कृत्स्नमाक्रम्य राज्यं नो हृतवान्दिवि ॥ ५ ॥

1a दैत्यस्य] देवस्य R 1c महान्व्यास] महाव्यास R 2b °दोद्धतचेतनः] °दोद्धतलोचनः R 2d °मवेक्षते] °मवेक्ष्यते R 3b °ञ्छक्राद्यान्] °न् शक्राद्या R 3cd] चालितानपि बत कृच्छ्रमापादय-
द्भृशं R^{ac} (unmetrical), चालितान् पिबत कृच्छ्रमापादयत यद्भृशं R^{pc} (unmetrical) 4a °नास्ते सर्वे] °नाः सर्वे ते R 5d राज्यं नो हृतवान्] राह्य वै कृतवान् R

1a शासत°] A₇, शासन° A₃, शाशत° A₄ 1d त्रैलोक्यं] A₃A₇, त्रैलौक्यं A₄ 2b श्रीमदोद्धतचे-
तनः] श्रीमदोद्धतचेतसः A₄, श्रीमान्दानवसत्तमः A₃A₇ 2c अवमेने] A₇, अरामने A₃, अमरान° A₄
• °न्सर्वान्] °न् धीमान् A 2d धर्ममवेक्षते] A₃A₇, सर्वामवेक्ष्यते A₄ 3cd राज्ये स्वे कृच्छ्र°]
राज्ये { °ह्ये° A₇ } यु दुःख° A 4a संताप्यमानास्ते सर्वे] संत्रास्यमानाः { °णाः A₇ } सर्वे ते A 4b
शरणं] A₃A₄, सरणं A₇ 5c °माक्रम्य] °मागम्य A 5d राज्यं] A₃A₄, राह्य A₇ • हृतवान्]
कृतवान् A

Manuscripts available for this chapter: S₁ (up to 64b⁸) photos 2.6a (f. 115^f), 2.5b (f. 115^v), 2.5a (f. 116^f) and 2.4b (f. 116^v); S₂ exposures 98a–100a (f. 105^v–107^v); S₃ f. 114^f–116^f; R f. 133^f–135^v; A₃ f. 76^v–78^f; A₄ f. 110^f–111^v; A₇ f. 108^v–109^v.

2(c¹–c³) S₂ 4(b³) S₂

1a शासत°] S₁RA₇Bh, भासत° S₂S₃ 1b °कशिपोस्त°] S₁S₂^{pc}RABh, °कशि(पु)स्त° S₂^{ac}, °क-
शिपुस्त° S₃ 1c अगात्] S₃RBh (em.), मोहात् S₁, आगात् S₂ • महान्व्यास] S₂S₃ABh, म-
हाव्यास S₁ 1d त्रैलोक्य°] S₂S₃RA₃A₇Bh, त्रैलोक्य° S₁ 2b °दोद्धत°] S₁Bh, °दोवृत्त S₂S₃ •
°चेतनः] S₂^{pc}Bh, °वेच्छतः S₁, °चेतसः S₂^{ac}S₃ 2c °न्सर्वान्] S₁S₂RBh, °न्सर्वा S₃ 2d °म-
वेक्षते] S₁A₃A₇, °मवेक्ष्यत S₂S₃, °मवैक्षत Bh (em.?) 3a देवान्सहितान्] S₂RABh, देवा सहितान्
S₁, देवा सहिता S₃ 3b °ञ्छक्राद्यान्] ABh, °छक्राद्या S₁, °न्छक्राद्या S₂, °न्छक्राद्या S₃ 3c
चालिता°] S₂RABh, चलिता° S₁S₃ • राज्ये] S₁S₂ABh, राजे S₃ 3d °मापादयद्] R^{ac}ABh,
°मापदयद् S₁S₂, °मापदयं S₃ 4a °मानास्ते] S₂S₃Bh, °माना ते S₁ 4b शरणं] S₁S₂RA₃A₄Bh,
शरण S₃ (unmetrical) 4c °भव्येश] S₂RABh, °भाव्येश S₁, °भव्येष S₃ 5a °कशिपुदैत्य°]
RABh, °कशिपु दैत्य° S₁, °कशिपु दैत्य° S₂ (tops lost), °कशिपुदैत्य° S₃ (unmetrical) 5b
लब्धवरो] S₁S₂S₃RA, लब्धवरो Bh (typo) • ऽनघ] S₁RABh, नघः S₂S₃ 5c त्रैलोक्य°] S₂S₃
RABh, त्रैलोक्य° S₁ 5d राज्यं] S₁S₂A₃A₄Bh, राजा S₃ • नो हृत°] S₂S₃Bh, नोद्धत° S₁
• °न्दिवि] S₂S₃RA, °न्दिति S₁, °न्दिवः Bh (conj.)

अनिशं चावमानं नः प्रयुङ्क्ते वैरयातनम् ।
 तेन विद्राविताः सर्वे शरणं वयमागताः ॥ ६ ॥
 प्रसादं कुरु देवेश स न स्यान्नो यथा रिपुः ।
 त्यक्तधर्मा जगच्छत्रुर्हिरण्यकशिपुर्बली ॥ ७ ॥
 एवं प्रोक्तस्तदा देवैर्देवः कमलवाहनः ।
 प्रोवाचेदं महाप्रज्ञ देवानां प्रियकृद्वचः ॥ ८ ॥
 क्षीणं तद्वैत्यराजस्य तपस्तस्य दुरात्मनः ।
 कृच्छ्रं गमितवान्यो वो राज्यं च हतवान्निपुः ॥ ९ ॥
 तेनाहं प्रार्थितः पूर्वं सर्वावध्यत्वमुत्तमम् ।
 अन्तरं भाषितश्चासौ मया संज्ञाविमोहितः ॥ १० ॥
 यदैवान्तरमाहाथ दैत्यराजो विचेतनः ।
 तदैव मनसा तोषमहमागां महाबलाः ॥ ११ ॥
 ते यूयमद्य गच्छध्वं विष्णोर्भवनमुत्तमम् ।
 तं ब्रूत सहिताः सर्वे तस्य नाशार्थमच्युतम् ॥ १२ ॥

6b प्रयुङ्क्ते वैरयातनम्] पर्युक्ते चैव पातनम् R 7c °धर्मा] °धर्म° R 8c महाप्रज्ञ] महाप्राज्ञो R
 9c कृच्छ्र] कृत्स्न R • °वान्यो वो] °चाल्पं वा R 10a प्रार्थितः] प्रार्थि+ता+ : R 10c °श्चा-
 सौ] °श्चास्मे R 11a °माहाथ] °मास्थाय R 11c तोष°] तेपे R 11d °मागां] °मागान् R
 12a °मद्य गच्छ°] °मध्यगच्छ° R 12b °भवन°] °र्भुवन° R

6a °वमानं नः] °वमानन्नं A₇, °वसानत्वं A₃, °वशानं त्वं A₄ 6b प्रयुङ्क्ते वैरयातनम्] प्रयुक्ते वैरसायनं
 A 7b न स्यान्नो] नश्येन्नो A₃, नश्येन्नो A₄, °मश्येन्नो A₇ 7c °धर्मा] °धर्म° A • जगच्छ-
 त्रुर्हि°] A₃A₄, जगत् शक्रोहि° A₇ 8ab देवैर्देवः] देवैर्ब्रह्मा A₃A₄, देवे ब्रह्मा A₇ 8c महाप्रज्ञ]
 महायज्ञो A 8d देवानां] A₃A₄, देवाणां A₇ 9a तद्] तु A 9c-13b] om. A

7(c⁸) S₂, (b⁶-b⁸) S₃ 10(c¹-c³) S₁ 11(d⁵) S₁

6a °शं चावमानं नः] S₂^{pc}RBh, °शम्यवमानन्नः S₁, °शञ्चा(च)मानन्नः S₂^{ac}, °शञ्चावमाननं S₃
 (unmetrical) 6b प्रयुङ्क्ते] conj. Bh (silently), प्रयुक्ते S₁S₂S₃ • वैरयातनम्] S₂Bh, वैराय-
 तनम् S₁ (unmetrical), वैरयातनः S₃ 6c °द्राविताः] S₂RABh, °द्रापिता S₁, °द्राविता S₃ 6d
 °मागताः] S₁S₂S₃^{pc}RABh, °मागता S₃^{ac} 7b स्यान्नो] S₂RBh, स्या नो S₁S₃ 7c °च्छत्रुर्]
 RA₃A₄Bh, °च्छत्रु S₁S₂^{pc}, °च्छ(क्र) S₂^{ac}, °च्छक्र S₃ 8a देवैर्] S₂RA₃A₄Bh, देवे S₁S₃ 8b
 °वाहनः] S₁S₂RABh, °वाहः S₃ (unmetrical) 8d देवानां] S₁S₂RA₃A₄Bh, देवाना S₃ • प्रि-
 यकृद्वचः] S₁S₂^{pc}RABh, पूयकृद्वचः S₂^{ac}, पूयकृद्वच S₃ 9a क्षीणं तद्] S₂RBh, क्षीणं त S₁, क्षीणन्त
 S₃ 9ab °राजस्य त°] S₂S₃RABh, °राजस्यस्त° S₁ 9c °वान्यो] S₂S₃Bh, °वान्ये S₁ 9d
 °वान्निपुः] RBh (em.?), °वान्निपुः S₁, °वानृपुः S₂^{pc}S₃, °वानृपुः S₂^{ac} 10a प्रार्थितः] S₁S₂Bh,
 प्रार्थितः S₃ 10b °वध्यत्व°] S₂S₃RBh, °वध्य त्व° S₁ 10d °विमोहितः] S₂S₃RBh, °विमो-
 हिता S₁ 11a यदैवा°] S₂S₃RBh, यदेवा° S₁ 11c तदैव] S₂S₃RBh, तदेव S₁ 11d °मागां]
 S₂S₃Bh, °मागां S₁ 12b विष्णोर्] S₁S₂RBh, विष्णो S₃ 12c तं ब्रूत सहिताः] S₂RBh, तं ब्रूत
 सहिता S₁, तं ब्रूयात्सहिता S₃ 12d °मच्युतम्] RBh (conj.), °मुद्यतं S₁, °मुच्यतां S₂^{ac}, °मुच्यतं
 S₂^{pc}S₃

नरसिंहवपुः कृत्वा सकृदाहत्य हंस्यति ।
 हिरण्यकशिपुं दैत्यं ततो निर्वृतिमेष्यथ ॥ १३ ॥
 एवमस्त्विति ते सर्वे प्रणिपत्य पितामहम् ।
 आजग्मुः सहिता देवा विष्णोर्भवनमादृताः ॥ १४ ॥
 अथ दृष्ट्वा महातेजा विष्णुर्देवानुपस्थितान् ।
 उवाच स्रक्षण्या वाचा वचश्चेतोमनोहरम् ॥ १५ ॥
 स्वागतं भवतामस्तु किमर्थं यूयमागताः ।
 पूज्या भवन्तः सर्वे मे सुहृदोऽतिगरीयसः ॥ १६ ॥
 यद्वो मनोगतं किञ्चिन्मया कार्यं दिवौकसः ।
 क्षिप्रं तद्व्रूत संक्षिप्तं कर्ताहमविचारितम् ॥ १७ ॥
 विष्णुनैवं तदा प्रोक्ता देवाः शक्रपुरोगमाः ।
 ऊचुः प्रहृष्टवदनाः संस्तुवन्तो जनार्दनम् ॥ १८ ॥

13a नरसिंहः] नरसिंहः R 13b सकृदाहत्य हंस्यति] स देवस्तं निहंस्यति R 14d भवनमा-
 दृताः] भवनमावृताः R 15b विष्णुर्] विष्णोर् R 15c स्रक्षण्या] स्रक्षया R 16a स्वागतं]
 आगतं R 17a यद्वो] यम्बो R 17c संक्षिप्तं] संक्षिप्रं R

13c कशिपुं] कशिपुः A₃ (unmetrical), कशिपुर् A₄, कसिपुं A₇ 13d ततो] हत्वा A 14c
 ता देवा] ताः {ता A₃} सर्वे A 14d मादृताः] माशु ते A₃, मानुते A₄, माशूतो A₇ 16d
 सुहृदोऽतिः] A₃A₄, षुहृदि A₇ (unmetrical) 17a यद्वो] यत्त्वा A₃, यत्त्वा A₄A₇ 17b कार्यं]
 किञ्चिद् A 17c तद्] A₃, त A₄A₇ 17d कर्ताहमः] करवामाः A 18a नैवं] A₃, नैव
 A₄A₇

15(d⁴) S₁

13a सिंहवपुः] S₁S₂RBh, सिंहोम्बवपुः S₃ 13b दाहत्य] S₁Bh, दाहन्य S₂S₃ 13c क-
 शिपुं दैत्यं] S₁S₂^{ac}RBh, कशिपुर्दैत्यं S₂^{pc}, कशिपुदैत्यं S₃ (unmetrical) 13d निर्वृतिः] S₂RABh,
 निर्वृत्तिः S₁, निर्वृत्तिः S₃ 14a ते सर्वे] S₁S₂^{pc}S₃RABh, ते स S₂^{ac} (unmetrical) 14c आजग्मुः]
 S₂RABh, आजग्मु S₁, अजग्मु S₃ • ता देवा] S₂S₃RBh, ता सर्वे S₁ 14d विष्णोर्] S₁S₂
 RABh, विष्णो S₃ • मादृताः] S₂S₃Bh, मादृता S₁ 15b विष्णुर्देः] S₂ABh, विष्णु देः S₁S₃
 (tops lost in S₁) • स्थितान्] RABh, स्थिता S₁, स्थिताम् S₂S₃ 15c स्रक्षण्या] S₂S₃ABh,
 स्रक्षण्या S₁ 15d वचश्चेतोः] S₂S₃RA, वचश्चो(क्तौ) S₁, वचश्चोक्तिः Bh (conj.) 16a भवतामस्तु]
 S₁S₂^{pc}RABh, भगवामस्तु S₂^{ac}S₃ 16b किमर्थं] S₁S₂RABh, किमर्थं S₃ (unmetrical) • माग-
 ताः] S₁S₂S₃RA, मगताः Bh (typo, unmetrical) 16c पूज्या भवन्तः] RABh, पूज्य भान्त S₁
 (unmetrical), पूज्यम्भवन्त {तः S₂^{ac}}स् S₂, पूज्या भवन्त S₃ 16d सुहृदोः] S₂S₃RA₃A₄, सुभक्तो
 S₁, सुहृदो Bh (typo) • उतिगरीयसः] S₁RA₃A₄Bh, विगरीयसः S₂S₃ 17a यद्वो] S₁Bh, यद्वा
 S₂S₃ 17ab किञ्चिन्मया कार्यं] S₂S₃RBh, चिन्मया कार्यं+हि+ S₁ 17c क्षिप्रं तद्] S₁S₂A₃Bh,
 क्षिप्रन्तं S₃ • संक्षिप्तं] S₂S₃ABh, संक्षिप्तं S₁ 17d कर्ताहमः] S₁S₂RBh, कर्ताहपः S₃ 18a
 विष्णुनैवं] S₁S₃RA₃Bh, विष्णुर्नैवन् S₂ • प्रोक्ता] S₁S₂RABh, योक्तं S₃ 18b देवाः] S₂S₃RABh,
 देवा S₁ • पुरोगमाः] S₁S₂^{ac}S₃RABh, पुरोगमे S₂^{pc} 18c वदनाः] S₂S₃RABh, वदना S₁
 18d संस्तुवन्तो] S₁S₂RABh, संभुवन्तो S₃

हिरण्यकशिपोर्देव दैत्यराज्ञो महाबलात् ।
 भयं नः सुमहज्जातं राज्यं चापहृतं दिवि ॥ १९ ॥
 अवमानः प्रयुक्तश्च तेनास्मभ्यं सुरोत्तम ।
 भुनक्ति स जगत्कृत्स्नं ब्रह्मद्विद्वश्यपात्मजः ॥ २० ॥
 स यथा वध्यते दैत्यस्त्वया सर्वारिसूदन ।
 तथा कुरु हृषीकेश वरो ऽयं नः प्रदीयताम् ॥ २१ ॥
 ततो विष्णुश्चिरं ध्यात्वा वधोपायं प्रचिन्त्य च ।
 प्राह देवान्सुरश्रेष्ठो वचसाप्याययन्निव ॥ २२ ॥
 एवमस्तु सुरश्रेष्ठाः सर्वं कर्तास्मि वो वचः ।
 महाबलः स दैत्येन्द्रो यतो युष्मान्वदाम्यहम् ॥ २३ ॥
 आविशन्तु भवन्तो ऽपि शरीरं मम सुव्रताः ।
 सर्वदेवमयो भूत्वा द्रुतं हंस्यामि वो रिपुम् ॥ २४ ॥
 ततो देवास्तदा सर्वे विविशुर्वैष्णवीं तनुम् ।
 स चापि बलवान्भूत्वा रूपं कृत्वा भयानकम् ॥ २५ ॥

19c °महज्जातं] R^{PC}, °महज्जातं R^{ac} 20a अवमानः] त्वरमाणः R 20b सुरोत्तम] सुरोत्तमः R
 20d °द्विद्वश्यपा°] °ट् काश्यपा° R 23b सर्वं] सर्व° R 23d यतो] वरो R 24d हस्यामि वो
 रिपुं] हिंस्यामि वो रिपून् R 25b तनुम्] तनूम् R 25c स चापि] ततः स R

19d चापहृतं] च हृतवान् A₃A₄, च कृतवान् A₇ 20a-23b] om. A 23c Before this A adds
 विष्णुरुवाच । 23d यतो] यातो A₃A₇, यातो A₄ 24d द्रुतं हंस्यामि वो] तृतो हिंसास्यतो A 25d
 रूपं कृत्वा] कृत्वा रूपं A

19(a¹-a³) S₁ 25(d³-d⁴) S₂

19a °कशिपोर्देव] S₁^{PC}S₂RABh, °कशिपोर्दैत्य S₁^{ac}, °कशिपो देव S₃ 19b दैत्य°] S₁^{ac}S₂S₃RABh,
 दैत्य° S₁^{PC} • °राज्ञो महाबलात्] S₂S₃RA, °राजा महाबला+ : S₁, °राज्ञो महाबलात् Bh (typo?)
 19c नः] S₂S₃RABh, न S₁ • °महज्जातं] S₂R^{PC}ABh, °महं ज्ञानं S₁^{ac}, °महज्जात° S₁^{PC}, °म-
 हजातं S₃ (unmetrical) 19d दिवि] S₁S₂S₃RA, दिवः Bh (conj.) 20a अवमानः] em. Bh
 (silently), अवमान° S₁S₂S₃ 20b °नास्मभ्यं] S₂S₃RBh, °नास्मत्य S₁ 20b सुरोत्तम] S₂^{PC}Bh,
 सुरोत्तमाः S₁, सुरोत्तमः S₂^{ac}S₃ 20c जगत्कृत्स्नं] S₁S₂RBh, जगत्कृत्स्नं S₃ (unmetrical) 20d °द्विद्व-
 श्यपा°] em. Bh (silently), °विद्वद्वश्यपा° S₁, °द्विद्वद्वश्यपा° S₂, °विद्वद्वश्यपा° S₃ (or °द्विद्वद्वश्यपा°)
 दैत्यस्त्व°] S₁S₂RBh, दैत्य त्व° S₃ • °सूदन] S₂^{PC}RBh, °सूदनः S₁S₂^{ac}S₃ 21c हृषीकेश] S₁^{ac}
 S₂S₃RBh, हृषीकेश S₁^{PC} 21d ऽयं नः] S₂RBh, यन्न S₁S₃ 22a ततो विष्णुश्चिरं] S₂S₃^{PC}RBh,
 ततो विष्णु चिरं S₁, (विष्णु(श्चिर)) + ततो विष्णु + चिरं S₃ 22b वधोपायं] S₁S₂RBh, वधोपाय S₃ 22c
 देवान्सुरश्रेष्ठो] S₁S₂RBh, देवा सुरश्रेष्ठो S₃ 22d °साप्यायय°] S₂S₃RBh, °साप्यायय° S₁ 23a
 सुर°] S₂S₃RBh, सुरः S₁ • °श्रेष्ठाः] RBh (em.?), °श्रेष्ठो S₁S₂^{ac}, °श्रेष्ठा S₂^{PC}S₃ 23b सर्वं]
 S₂Bh, सर्व° S₁, सर्व° S₃ • वो] S₁S₂^{PC}S₃RBh, चो S₂^{ac} • वचः] S₁S₂^{PC}RBh, वच S₂^{ac}S₃
 23c महाबलः स] S₁S₂RABh, महाबलस्य S₃ 23d युष्मान्] S₁RABh, युष्माद् S₂, युष्मान् S₃
 24a आविशन्तु] S₁RABh, आविशन्त्वं S₂S₃ 24b सुव्रताः] S₂S₃RABh, सुव्रता S₁ 24d हंस्या-
 मि] S₁S₂Bh, हस्यामि S₃ • रिपुम्] ABh, ऋपून् S₁, रिपून् S₂S₃ 25b विविशुर्] S₂RABh,
 विविशु S₁S₃ (unmetrical) 25c बलवान्] S₁S₂RABh, बलमा S₃ 25d कृत्वा] S₁S₂^{PC}S₃R, om.
 S₂^{ac} (unmetrical), कृत्वा Bh (typo)

नारसिंहं महातेजा नखदंष्ट्राविभीषणम् ।
जगाम विलसन्विष्णुर्हिरण्यकशिपोः पुरम् ॥ २६ ॥
उद्यानं स बहिस्तस्य सर्वतुङ्गसुमायुतम् ।
नृसिंहो दैत्यसिंहस्य दृष्ट्वा तस्थौ सुविस्मितः ॥ २७ ॥
चम्पकाशोकजातीभिः कदम्बबकुलैरपि ।
तथा सुरभिपुष्पैश्च समन्तादुपशोभितम् ॥ २८ ॥
सरोभिः पद्मसंछन्नैर्हंसचक्राह्वशोभितैः ।
वृक्षैः कामफलैश्चैव वैभ्राजसदृशं वनम् ॥ २९ ॥
तद्वभञ्ज नृसिंहस्तु खेलगामी मदोत्कटः ।
सरांसि क्षोभयामास करीव समदोल्बणः ॥ ३० ॥
स रेजे वनमध्यस्थः परिसर्पन्नितस्ततः ।
मेरोरचलराजस्य स्थितं शृङ्गमिवोच्छ्रितम् ॥ ३१ ॥

26c °म विलसन्] °मातिबलो R 27ab] R has this after pāda d. 27b सर्वतुं°] सम्बतुं°
R 27c नृसिंहो] नृसिंहं R 28c सुरभिपुष्पैश्च] सुरतिभिः पुष्पैः R 29b °चक्राह्व°] °चक्राङ्ग°
R 29d वैभ्राज°] विभ्राज° R 30a °सिंहस्तु] °सिंहस्तु R (unmetrical) 30d °मदोल्बणः]
°मदोल्बनः R 31a स रेजे] सरोज° R 31b °सर्पन्नि°] °दर्पन्नि° R 31d स्थितं] स्थितः R

26a महातेजा] A₃A₇, महातेज A₄ 26c विलसन्विष्णुर्] विमलं विष्णु A₃, विपुलं विष्णु A₄, विलयं
विष्णुर् A₇ 27b °कुसुमा°] A₃A₄, °कुशुमा° A₇ 27d–29c] om. A 29d वैभ्राज°] विभ्रा-
ज° A₇, विभ्रद्वे A₃A₄ • वनम्] वलं A₃A₇, चलं A₄ 30] om. A 31a स रेजे वन°] स
वै तद्वन° A • °मध्यस्थः] A₇, °मध्यस्थ A₃A₄ 31b °न्नितस्ततः] A₇ (°न् इ°), °न् हत{तः
A₄}स्ततः A₃A₄ 31c °रचलराजस्य] A₃A₄, °र्वचनमाश्रित्य A₇

26(c⁶–c⁷) S₁ 27(d⁷) S₁, (b³) S₂

26a °सिंहं] S₂RABh, °सिंह° S₁, °सिंहा S₃ • महातेजा] S₁S₂RA₃A₇Bh, महातेज S₃^{pc}, म-
हातेज S₃^{ac} 26b °दंष्ट्रा°] RABh, °दंष्ट्र° S₁, °दष्ट्रा S₂, °दष्ट्रा° S₃ • °विभीषणम्] S₂S₃RA,
°विभूषणम् S₁Bh 26c °लसन्विष्णुर्] S₂Bh, °ल(सं)ि-ष्णु S₁, °लसद्विष्णु S₃ 27a °स्तस्य]
S₂S₃RABh, °स्तत्र S₁ 27b °तुङ्गसुमायुतम्] S₂^{pc}RA₃A₄, °तुङ्गसुमेवृतं S₁, °कुसुमायुतम् S₂^{ac},
°कुसुममायुतं S₃ (unmetrical), °तुङ्गसुमेवृतम् Bh 27c °सिंहस्य] S₂RABh, °सिंहश्च S₁, °सिंहस्य
S₃ (unmetrical) 28a °जातीभिः] S₂S₃RBh, °जातीभि S₁ 28b कदम्बबकुलै°] S₂R, कद-
म्बबहुलै° S₁, कदम्बचकुलै° S₃, कदम्बैर्बकुलै° Bh (conj.) 28c सुरभि°] S₁^{pc}S₂S₃Bh, सुभि° S₁^{ac}
(unmetrical) 29a सरोभिः] S₂S₃RBh, सरोभि S₁ • °संछन्नैर्] S₂RBh, °संछन्नै S₁S₃ 29c
वृक्षैः] S₂S₃RBh, वृक्षै S₁ 29d वैभ्राज°] S₁^{pc}S₂S₃Bh, भ्राज° S₁^{ac} (unmetrical) 30a तद्वभञ्ज
नृ°] S₃RBh (em.?), तद्वभञ्जं तु S₁, तद्वभञ्जं S₂ • °सिंहस्तु] S₂^{pc}Bh, °सिंहेन S₁, °सिङ्गहस्य
S₂^{ac}, °सिंहास्य S₃ (unmetrical) 30b खेलगामी] S₁S₂^{pc}S₃RBh, खेलगामी S₂^{ac} 30c सरांसि]
S₃RBh (em.?), सरा सं° S₁, सरांशि S₂ • क्षोभया°] S₁^{pc}S₂S₃RBh, °क्षोभया S₁^{ac} 30d
°मदोल्बणः] conj. Bh (silently), °मदोललं S₁, °मदोल्बलं S₂S₃ 31a °मध्यस्थः] S₁S₂^{pc}RA₃Bh,
°मध्यस्थ S₂^{ac}S₃ 31b परिसर्पन्नितस्ततः] A₇Bh (em.?), सरिसर्पन्निभस्तत S₁, परिसम्पन्नि{°नि°
S₃}तस्ततः S₂S₃ 31c मेरोर°] S₂S₃RA₃A₇Bh, मेरोर° S₁ 31d °वोच्छ्रितम्] S₂^{pc}RABh,
वोत्थितं S₁, °वोच्छ्रतं S₂^{ac}S₃

अथागत्य नृसिंहं तं वनपाला रुषान्विताः ।
 बलिनो वारयामासुस्तांश्चैव व्यहनद्वली ॥ ३२ ॥
 हतशेषास्ततस्तत्र प्रपलीनास्तु ये ऽसुराः ।
 ते गत्वा कथयामासुर्हिरण्यकशिपोस्तदा ॥ ३३ ॥
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा दैत्यराजो महाबलः ।
 प्रह्लादं चानुह्लादं च नमुचिं बाष्कलिं बलिम् ॥ ३४ ॥
 विप्रचित्तिप्रधानांश्च सर्वानाहूय दानवान् ।
 प्रोवाच त्वरितं गत्वा बद्धा सिंहं ममान्तिकम् ॥ ३५ ॥
 समानयत दैत्येन्द्रा न हन्तव्यः कथंचन ।
 क्रीडनं सिंहपोतो ऽसौ देव्या मम भविष्यति ॥ ३६ ॥
 इति श्रुत्वासुराः सर्वे विप्रचित्तिपुरोगमाः ।
 उद्यानं सहिता गत्वा नृसिंहं ददृशुः स्थितम् ॥ ३७ ॥

32b रुषा°] कषा° R 32d व्यहनद्] व्यहद् R (unmetrical) 33d °कशिपोस्त°] °कशिपुस्त°
 R 34c प्रह्लादं चानुह्लादं च] प्रह्लादश्चानुह्लादश्च R 34d बाष्कलिं] बास्कलिं R 35c त्वरितं]
 दुरितं R 36c क्रीडणं] क्रीडितः R • °पोतो] °वातो R

32a तं] तु A 32b वनपाला] रणशूरा{°सुराः A₇} A 32cd °मासुस्तां°] °माशुस्तां° A₃A₇,
 °मासु तां° A₄ 32d व्यहनद्] A₃A₄, अइनद् A₇ 33b प्रपलीना°] वेपमाना° A 33c °यामा-
 सु°] A₃A₄, °यामाशु° A₇ 34c प्रह्लादं चानुह्लादं च] A₃^{pc}A₄^{pc}A₇, प्रह्लादं च A₃^{ac} (unmetrical),
 प्रह्लादं चानुह्लादं च A₄^{ac} 34d बाष्कलिं बलिम्] बाहुशालिनं A 35d ममान्तिकम्] A₃A₄, मनान्तिकं
 A₇ 36b हन्तव्यः] A₃A₇, हंतव्य A₄ • कथंचन] कदाचन A 36c क्रीडनं] A₃A₇, क्रीडनो A₄
 37c सहिता] सहितं A₃A₄, सहितं A₇

35(c⁷-d²) S₁ 37(c³) S₁

32a अथागत्य] S₁RA, अथाभ्येत्य S₂^{pc}Bh, (य)थाभ्येत्य S₂^{ac}, यथाभ्येत्य S₃ • नृसिंहं तं] S₁^{pc}S₂^{pc}S₃
 RBh, त्रिसिंहं तं S₁^{ac}, नृसिंहह(स्ता)म् S₂^{ac} 32b वनपाला] S₂S₃RBh, वनमाला S₁ • रुषान्विताः]
 S₂^{pc}ABh, रुषान्विता S₁S₂^{ac}S₃ 32c बलिनो] S₂S₃RABh, बलिनौ S₁ • वारया°] S₁S₂S₃RA,
 वारसा° Bh (typo) 32cd °मासुस्तांश्चै°] S₂S₃RBh, °मासु तांश्चै° S₁ 32d °व व्यहन°] S₂S₃
 A₃A₄, °व व्यहत° S₁, °वाभ्यहन° Bh (conj.) • °द्वली] S₁S₂^{pc}S₃RABh, °द्वलीम् S₂^{ac} 33a
 °षास्ततस्त°] RABh, °षा ततस्त° S₁, °षास्तु ये त° S₂S₃ 33b प्रपलीनास्तु ये] R, प्रपलीना भये
 S₁, प्रपलीनास्तु ते S₂S₃, प्रपलीनास्तु ये Bh (conj.?) 33c कथयामासुर्] RA₃A₄Bh, कथयामास
 S₁, कथयामासु S₂S₃ 33d °कशिपो°] S₁S₃ABh, °कशिपो° S₂ 34a तद्वचनं] S₁S₂^{pc}S₃RABh,
 तद्वचनं S₂^{ac} (unmetrical) 34c प्रह्लादं चानुह्लादं च] A₃^{pc}A₄^{pc}A₇, प्रह्लादश्चानुह्लादश्च S₁,
 प्रह्लादश्चानुह्लादश्च S₂, प्रह्लाद चानुह्लाद{°ह° S₃^{ac}}दं च S₃ (unmetrical), प्रह्लादश्चानुह्लादश्च Bh (typo) 34d
 बाष्कलिं] S₁S₂^{pc}S₃Bh, बा(क)लिं S₂^{ac} 35a विप्रचित्ति°] S₁S₂^{ac}S₃RABh, विप्रचित्ति S₂^{pc} • °प्र-
 धानांश्च] S₂^{pc}RABh, °प्रधानश्च S₁^{ac}, °प्रधानश्च S₁^{pc}, °प्रधानाश्च S₂^{ac}S₃ 35b दानवान्] S₂S₃RABh,
 दानवा S₁ 35c प्रोवाच] S₁S₂^{pc}RABh, प्रोवाच S₂^{ac}S₃ 35d सिंहं] S₁S₂RABh, सिङ्गह S₂^{pc}, सिहा
 S₃^{ac} (unmetrical) • ममान्तिकम्] S₂S₃RA₃A₄Bh, महान्तिकं S₁ 36b हन्तव्यः] S₂^{pc}RA₃A₄Bh,
 हन्तव्य S₁S₂^{ac}S₃ • कथंचन] S₂^{pc}RBh, कथंचनः S₁S₂^{ac}S₃ 36c क्रीडनं] S₂A₃A₄Bh, क्रीडनः S₁,
 क्रीडन S₃ (unmetrical) 37a °त्वासुराः] S₂RABh, °त्वासुरा S₁S₃ 37c सहिता] S₁S₂^{pc}S₃RBh,
 सहितो S₂^{ac}

दूरस्थाश्चिक्षिपुः पाशांस्तांश्च चिच्छेद माधवः ।
 अथ विद्रावयामास दानवान्केसरी भृशम् ॥ ३८ ॥
 ततो हतसहायास्ते दैत्या विमनसो ययुः ।
 पार्श्वं दानवराजस्य सर्वं चाकथयंस्तदा ॥ ३९ ॥
 अथ क्रुद्धः स्वयं राजा हिरण्यकशिपुर्बली ।
 रथमास्थाय संनद्धो नृसिंहं प्राद्रवद्रुषा ॥ ४० ॥
 स रथः सिंहराजेन सायुधः पर्वतोपमः ।
 संभ्राम्य पातितस्तूर्णं चूर्णमागान्महीतले ॥ ४१ ॥
 ततो भग्नरथो दैत्यः क्रोधात्संरक्तलोचनः ।
 वृक्षमुत्पाद्य वेगेन नृसिंहाय व्यसर्जयत् ॥ ४२ ॥
 अथ सः पतितो गात्रे सिंहराजस्य पादपः ।
 मृद्गाण्ड इव पाषाणे क्षिप्तचूर्णं जगाम ह ॥ ४३ ॥
 गृहीत्वा स तदा सिंहो हिरण्यकशिपुं सकृत् ।
 तलेनाहत्य तं प्राणैर्व्ययोजयत् सत्वरम् ॥ ४४ ॥

38b चिच्छेद] चिक्षिप R 38d °न्केसरी भृशम्] °न् केशरी नृप R 39a हत°] हते R 41cd
 पातितस्तूर्णं चूर्ण°] पतितं तूर्णं तूर्ण° R 42b क्रोधात्सं°] क्रोधसं° R 43a अथ सः] अथास्य R
 43d °चूर्णं] °स्तूर्णं R

38a °स्थाश्चिक्षिपुः] A₃, °स्था चिक्षिपुः A₄, °स्थाः चिक्षिपुः A₇ 38ab °शांस्तांश्च चि°] °शान् न-
 खेच्छि° A 38d °न्केसरी] °न्केशरी A • भृशम्] A₃, दृशं A₄A₇ 39c-42d] om. A 43a
 सः] स A (unmetrical) 43c मृद्गाण्ड] A₃A₄, मृद्गात्त A₇ • पाषाणे] A₃A₇, याषाणे A₄ 43d
 क्षिप्तचूर्णं] क्षिप्तं चूर्णं A₃, क्षिप्तचूर्णं A₄A₇ 44c तलेना°] बलेना° A

38(c⁸-d¹) S₁ 40(a²-a⁴) S₁ 41(b³-b⁵)(b⁶)(b⁷-b⁸)(c¹-d⁸) S₁ 44(c³-d¹)(d²-d⁵)(d⁶) S₁, (c⁶-
 d¹) S₃

38a °स्थाश्चिक्षिपुः] S₂S₃RA₃Bh, °स्था चिक्षिपुः S₁ 38ab °शांस्तांश्च] S₁S₂R, °शांस्ताश्च S₃,
 °शांस्तांस Bh (typo, conj.) • चिच्छेद] S₁^{pc}S₂S₃Bh, विच्छेद S₁^{ac} • माधवः] S₂S₃RABh,
 माधव S₁ 38c विद्रावया°] S₂RABh, विद्रावया° S₁, विद्रावय° S₃ (unmetrical) 38d दानवा-
 न्केसरी] S₂, दानवाक्कुसरी S₁, दानवा केसरी S₃, दानवान् केशरी Bh 39c पार्श्वं] S₁RBh, पा॒र॒न्
 S₂^{ac}, पास्वन् S₂^{pc}, पार्व S₃ 39d चाकथयंस्त°] S₁S₂^{pc}RBh, च कथयंस्त° S₂^{ac}S₃ 40b °बली]
 S₁S₂^{pc}S₃RABh, °बलि S₂^{ac} 40c °मास्थाय] S₁S₂RBh, °मास्था S₃ (unmetrical) • संनद्धो]
 S₁S₂R, स नद्धो S₃ (unmetrical), सन्नद्धा Bh (typo) 40d °द्रवद्रुषा] S₂S₃RBh, °द्रवनुषाः S₁
 (unmetrical) 41a रथः] S₁RBh, रथं S₂, रथ S₃ (unmetrical) 41c संभ्राम्य पातितस्तूर्णं]
 S₂Bh, संभ्रामपतितस्तूर्णं S₃ 42a दैत्यः] S₂^{pc}RBh, दैत्य S₁S₂^{ac}S₃ 42b °त्सरक्त°] S₁S₂Bh,
 °त्सरक्त° S₃ (unmetrical) 42d नृसिंहाय] S₁S₃RABh, नृसिङ्हाय S₂ (unmetrical) 43a अथ
 सः] S₁, अथ सं° S₂^{pc}, अथ त सः S₂^{ac} (unmetrical), अथ स S₃ (unmetrical), अथासौ Bh (conj.)
 43c मृद्गाण्ड] S₁S₃RA₃A₄, मृद्गाण्ड S₂, मृत्त्वण्ड Bh (conj.) • पाषाणे] S₁S₂S₃^{pc}RA₃A₇Bh, पा-
 शाणे S₃^{ac} 43d क्षिप्तचूर्णं] S₂Bh, क्षिप्तं चूर्णं S₁, क्षिप्तचूर्णं S₃ 44a तदा] S₁S₂^{pc}S₃RABh, (न)दा
 S₂^{ac} 44b °कशिपुं] S₂RA, °कशिपुः S₁, °कशिपु S₃ (unmetrical), °शिपुं Bh (typo, unmetrical)
 44c °नाहत्य] S₁RABh, °नाहन्य S₂S₃

सिंहनादं महत्कृत्वा नखैर्वज्रमयैर्विभुः ।
 उरो विभेद दैत्यस्य महाशैलोपमं हरिः ॥ ४५ ॥
 हते तस्मिन्महादैत्ये विष्णुना शक्तिनन्दन ।
 दानवा न हता ये तु विविशुस्ते रसातलम् ॥ ४६ ॥
 देवराज्यं पुनः शक्रो लेभे निष्कण्टकं महत् ।
 दिवौकसश्च सर्वे ते स्वानि राज्यानि भेजिरे ॥ ४७ ॥
 अथागत्य ततो देवः शूलपाणिर्वृषध्वजः ।
 सुरैर्विज्ञापितो व्यास यत्ते कथितवानहम् ॥ ४८ ॥
 विष्णोस्त्याजयितुं रूपं सिंहमद्भुतकर्मणः ।
 शरभः स तदा भूत्वा हिमवच्छिखरोपमः ॥ ४९ ॥
 चतुर्भिः पृष्ठजैः पादैस्तीक्ष्णदंष्ट्रो महाबलः ।
 नरसिंहसमीपं तु गत्वागर्जत्समाहितः ॥ ५० ॥
 अथ सिंहस्तदा दृष्ट्वा शरभं समुपस्थितम् ।
 क्रोधेन महताविष्टो तलेनैनमताडयत् ॥ ५१ ॥

46ab] om. R 46c न हता ये तु] निहताः पेतुर् R 47b निष्कण्टकं] निष्कण्डकम् R 47c
 °श्च] °स्तु R 47d स्वानि] तानि R 49c शरभः] सरभः R 50c नरसिंहसमीपं तु] नारसिंह-
 समीपम् R 50d °त्समाहितः] °त्स लीलया R 51cd °विष्टो तं] विष्णुस्तं R 51d °नैनमं]
 °नैवमं R

45b °वज्रमयैर्] °वज्र{वज्रं A₇}मयो A 46b शक्तिनन्दन] शक्रनन्दिना A 46c ये तु] A₃A₇,
 पेतुः+ A₄ 47d स्वानि] A₃, स्वामिं A₄A₇ 48b °ध्वजः] A₃A₄, °ध्वज A₇ 48d °वान-
 हम्] A₃A₄, °वाहनं A₇ 49ab] om. A 49c शरभः] A₃^{pc}, सरभः A₃A₄^{ac}A₇ 49d °रोपमः]
 A₃A₄, °रो पुरा A₇ 50a चतुर्भिः] ततार A₃, तत्ताड A₄, तडागः A₇ 50ab पृष्ठजैः पादैस्तीं]
 पृ{प्र° A₇}ष्ठतः क्रोडे ती° A 50c नरसिंहं] नारसिंहं A₃A₄, नारसिंहं A₇ (unmetrical) • °स-
 मीपं] A₄A₇, °समीपं A₃ 50d °गर्जत्समाहितः] तर्जनं {तज्जलं A₇}लीलया A 51a °स्तदा]
 A₃A₄, °स्त+था+ A₇ 51b शरभं] A₃^{pc}, सरभं A₃A₄^{ac}A₇ 51c °विष्टो तं] विष्णुस्तं A 51d
 °नैनमतां] A₃A₄, °नैव तां A₇ (unmetrical)

45a °नादं] S₂S₃RABh, °नादां S₁ 45b नखैर्वज्रमयैर्] S₁S₂RBh, नखै वज्रमये S₃ 45d हरिः]
 S₂S₃^{pc}RABh, हरिम् S₁, हरि S₃^{ac} 46a हते] S₁S₃ABh, हतौ S₂^{ac}, हतो S₂^{pc} 46b °नन्दन] S₂^{pc}
 Bh, °नन्दनः S₁S₂^{ac}S₃ 46c न हता] S₂^{pc}S₃ABh, निहता S₁, (हं)+न+ हता S₂ 47a देवराज्यं]
 S₂RA, देवराजं S₃, दिवो राज्यं Bh (conj.) 47c ते] S₁S₂^{pc}S₃RABh, om. S₂^{ac} (unmetrical)
 48a देवः] S₁RABh, देवा S₂S₃ 48b °पाणिर्वृषध्वजः] S₁RA₃A₄Bh, °पाणिम्वृषध्वजं S₂, °पा-
 णिवृषध्वजं S₃ 48c सुरैर्] S₁S₂RABh, सुरै S₃ 48d यत्ते] S₁S₂RABh, यन्ने S₃ • °वानहं]
 S₁S₂^{pc}S₃RA₃A₄Bh, °वा(हं)+न+हं S₂ 49a विष्णोस्त्यां] S₂RBh, विष्णो त्यां S₁S₃ 49b सिंह-
 मं] S₁S₃R, सैड्ढमं S₂, सैहंमं Bh (typo) • °कर्मणः] S₁^{ac}S₂S₃RBh, °कर्मण S₁^{pc} 49c
 शरभः] S₁S₂A₄^{pc}Bh, शरभ S₃ (unmetrical) 49d °रोपमः] S₁RA₃A₄Bh, °रोपमं S₂, °रोपमम्
 S₃ 50a चतुर्भिः पृष्ठजैः] S₂RBh, चतुर्भिर्वृष्ठजै S₁, चतुर्भि पृष्ठजै S₃ (unmetrical) 50ab पादैस्ती-
 क्ष्णं] RBh (em.?), पादै तीक्ष्णं S₁, पादैरष्टं S₂S₃ • °दंष्ट्रो] S₂RABh, °दंष्ट्रम् S₁, °दृष्टो S₃
 50c °समीपं तु] S₁^{pc}S₂S₃A₄A₇Bh, °समीपंन्तु S₁^{ac} 50d °गर्जत्] S₁S₂RBh, °गर्जं S₃ 51a
 सिंहस्तदा] S₁S₂^{pc}S₃RA₃A₄Bh, सिङ्ह स्तदा S₂^{ac} 51cd °विष्टो तं] S₁S₂S₃, °विष्टस्तं Bh (em.)
 51d °नैनमं] A₃A₄Bh, °नैवमं S₁S₂S₃

स हतस्तेन सिंहेन शरभो नैव चुक्षुभे ।
 ततः शरभमाहत्य वज्रदेहं महाबलम् ।
 आत्मनैवागमत्कुच्छं स्पर्शान्तस्य महात्मनः ॥ ५२ ॥
 ततो विष्णुश्चिरं ध्यात्वा ज्ञात्वा शंकरमागतम् ।
 प्रणम्य शिरसा तस्मै स्तोत्रमेनं प्रचक्रमे ॥ ५३ ॥
 नमः शर्वाय रुद्राय सेनान्ये सर्वदाय च ।
 नमः परमदेवाय ब्रह्मणे परमाय च ॥ ५४ ॥
 कालाय यमरूपाय कालदण्डाय वै नमः ।
 नमः कालान्तकर्त्रे च कालाकालहराय च ॥ ५५ ॥
 नमः पिनाकहस्ताय रौद्रबाणधराय च ।
 चण्डाय वामदेवाय सर्वयोगेश्वराय च ॥ ५६ ॥
 नमो विद्याधिपतये ब्रह्मणः पतये नमः ।
 नमो ऽसुरवरघ्नाय कालचक्राय वै नमः ॥ ५७ ॥
 संवर्तकाग्निचक्राय प्रलयान्तकराय च ।
 नरनारायणेशाय नरनारायणात्मने ॥ ५८ ॥

52a °स्तेन] °स्तस्य R 52e आत्मनैवागमत्कुच्छं] आत्मनो वागमत् कृत्स्नं R 53a ततो विष्णु-
 श्चिरं ध्यात्वा] सुप्तोत्थितवद्विष्णुर् R 53d °मेनं] °मेतत् R 54a शर्वाय रुद्राय] सर्वाय देवाय R
 54d ब्रह्मणे] ब्रह्मणः R 57c नमो ऽसुरे] नमः सुरे R

52b शरभो] A₄, सरभो A₃A₇ 52c शरभ°] A₄^{pc}, सरभ° A₃A₄^{ac}A₇ 54a शर्वाय] A₃, स-
 र्वाय A₄A₇ • रुद्राय] A₃A₇, रुद्राय A₄ 54b सेनान्ये] A₃, सेनान्यै A₄A₇ 55ab] om. A
 55c-56d] om. A₄ 55d कालाकाल°] A₃, कालकाल° A₇ 56cd] चंद्राननाय देवाय ससर्वयो-
 गेश्वराय च A₃ (unmetrical), चण्डालनामरु सेनायै सर्वदाय A₇ (unmetrical, cf. 54ab) 57cd] om.
 A 58a °चक्राय] °वक्राय A₃, °वक्राय A₄A₇

53(d⁴) S₁ 55(a⁷-a⁸) S₁ 58(b⁵-b⁶) S₁

52b शरभो] S₂S₃RA₄Bh, शरभे S₁ 52d °देहं] S₁S₂RABh, °देह° S₃ • महाबलम्] S₂S₃
 RABh, महाबलः S₁ 52e °वागमत्] S₂RABh, °वागमं S₁, °वागम S₃ (unmetrical) 52f
 स्पर्शान्त°] S₁S₂RABh, स्पर्शान्त° S₃ 53c तस्मै] S₁S₂S₃RA, तं वै Bh (conj.) 53d स्तोत्रमेनं]
 S₂S₃A, स्तोत्रमे(व)म् S₁, स्तोत्रमेवं Bh • °चक्रमे] S₁S₂^{pc}S₃RABh, °चक्रमे: S₂^{ac} 54a रुद्राय]
 S₁S₂RA₃A₇Bh, रुद्राय S₃ 54b सर्वदाय] S₁RA, शर्मदाय S₂S₃Bh 54c नमः] S₁^{pc}S₂S₃RABh,
 नम S₁^{ac} (unmetrical) 55a यम°] S₂S₃RBh, यम S₁ 55d कालाकाल°] S₁RA₃, काले का-
 ल° S₂S₃Bh 56b रौद्र°] S₁S₂RA₃A₇Bh, रौद्र° S₃ 57d वै] S₁S₂S₃R, ते Bh (conj.) 58c
 °णेशाय] S₂S₃RABh, °णेशेय S₁ 58d °नारायणात्मने] S₁S₂RABh, °नारायणेत्मने S₃

ममैव वरदात्रे च सर्वकामप्रदाय च ।
 शरभाय सुरूपाय व्याघ्रचर्मसुवाससे ॥ ५९ ॥
 नन्दीश्वरगणेशाय गणानां पतये नमः ।
 इन्द्रियाणामथेशाय मनसां पतये नमः ॥ ६० ॥
 नमः प्रधानपतये सुराणां पतये नमः ।
 नमो ऽस्तु भावपतये तत्त्वानां पतये नमः ॥ ६१ ॥
 चराचरस्य पतये भूतानां पतये नमः ।
 त्रैलोक्यपतये चैव लोकानां पतये नमः ॥ ६२ ॥
 योगदाय नमो मह्यं तथैवैश्वर्यदाय च ।
 अवध्यत्वप्रदात्रे च तथैवाजय्यदाय च ॥ ६३ ॥
 भगवंस्त्वत्प्रतिष्ठो ऽस्मि त्वन्निष्ठस्त्वत्परायणः ।
 शरणं त्वां प्रपन्नो ऽहं प्रसीद मम सर्वदा ॥ ६४ ॥
 य इमं शृणुयान्नित्यं शुचिः प्रयतमानसः ।
 स रुद्रलोकमासाद्य देवस्य गणपो भवेत् ॥ ६५ ॥
 धन्यं यशस्यमायुष्यं स्वर्ग्यं पापप्रणाशनम् ।
 श्रावणं श्रवणं चास्य तथानुस्मरणं सदा ॥ ६६ ॥

59c शरभाय] सुप्रभावाय R (unmetrical) 63d °वाजय्य°] °वाजस्य° R 64a °स्त्वत्प्रतिष्ठो] °स्त्वत्प्रतिष्ठो R 64b त्वन्निष्ठ°] त्वनिष्ठ° R 66b स्वर्ग्यं] सुख्यं R

59] om. A 60b गणानां] A₃A₄, गणाणां A₇ 60c-62b] om. A 63a मह्यं] नित्यं A 63b तथैवै°] A₇, तथैके° A₃A₄ 63c अवध्यत्व°] अवध्यत्वं A 63d °वाजय्य°] A₃, °वाज-
 य्य° A₄, °वाजय्य° A₇ 64a °वंस्त्वत्प्रतिष्ठो] °वंस्त्वत्°{°स्त्वां A₃} प्रतिष्ठो{°ष्ठो A₃A₄} A 64b
 °स्त्वत्परा°] A₄A₇, °स्त्वत्परा° A₃ 64c शरणं] A₃A₄, शरणां A₇ 65a शृणुया°] A₃A₄, शृ-
 नुया° A₇ 66b स्वर्ग्यं] A₃A₄, स्वर्गं A₇ 66c चास्य] A₇, चान्यत् A₃, चान्य A₄

62(a³-a⁴) S₁ 64(a⁵-a⁶)(c¹-d⁸→) S₁

59a वरदात्रे] S₂S₃RBh, वरदाये S₁ 59d °चर्मसु°] S₁S₂S₃^{pc}RBh, °चर्म(सु°) S₃^{ac} 60bc]
 om. S₁ 60b गणानां] S₂S₃^{pc}RA₃A₄Bh, गणनाम् S₃^{ac} 60d मनसां प°] S₁S₂S₃R, मनसस्प°
 Bh (conj.) 62a चराचरस्य] S₁R, सचराचरस्य S₂S₃ (hypermetrical), चराचराणां Bh (conj.?)
 63b °थैवैश्वर्य°] S₂RA₇Bh, °थैवैश्वर्य° S₁, °थैवैश्वरे° S₃ (unmetrical) 63c अवध्यत्व°] S₁S₃R
 Bh, अवध्यत्वं S₂ 63d °वाजय्यदाय] A₃, °वायाव्ययाय S₁, °वाजय्यदाय S₂Bh, °व याय्यदाय
 S₃ 64a °त्प्रतिष्ठो ऽस्मि] S₁Bh, °त्प्रतिष्ठो स्मिन् S₂, °त्प्रतिष्ठो स्मिं S₃ 64b °ष्ठस्त्वत्परायणः]
 S₂^{pc}S₃RA₃A₄Bh, °ष्ठ त्वत्पराय(णं)+ण॥ S₁ (ण in a second hand), °ष्ठस्त्वत्परायणः S₂^{ac} • After
 this S₁ adds तं लं वै and an insertion mark in a second hand. It omits the rest of the chapter with the
 colophon and continues with the beginning of chapter 72. 64c शरणं] S₂RA₃A₄Bh, शरण S₃
 65a शृणुयान्] S₂^{pc}RA₃A₄Bh, शृणुया S₂^{ac}S₃ 65b शुचिः] S₂RABh, शुचि S₃ 66a °मायुष्यं]
 S₂RABh, °मायुष्यं S₃ 66b स्वर्ग्यं] S₂A₃A₄Bh, स्वर्गं S₃ 66d °णं सदा] RABh, °णन्तदा
 S₂S₃

सनत्कुमार उवाच ।

स एवं स्तूयमानस्तु विष्णुना भुवनेश्वरः ।

हृषीकेशमुवाचेदं वचः परमपूजितम् ॥ ६७ ॥

तुभ्यं विष्णो मया दत्तः पुण्यो ह्येष वरः शुभः ।

अयोनौ सज्जमानस्य स्वयोनौ प्रतिपादनम् ॥ ६८ ॥

स त्वं विष्णुर्महातेजा मत्तो लब्धवरः सदा ।

वेलायां त्वं समुद्रस्य तिर्यग्योनिमसूत यः ॥ ६९ ॥

कृतं कार्यं त्वया सर्वं हिरण्यकशिपुर्हतः ।

एहि गच्छ शुभां योनिमात्मनः परमाद्भुताम् ॥ ७० ॥

ततस्तमाक्रमत्पादैः सिंहं शरभसत्तमः ।

अयोजयच्च देहेन पुनर्दिव्येन केशवम् ॥ ७१ ॥

विष्णवेऽथ वरं दत्त्वा दैत्यघ्नं स वृषध्वजः ।

प्रकृतिस्थो भवेत्युक्त्वा तत्रैवान्तरधीयत ॥ ७२ ॥

67a स एवं] एवं सं० R 68b पुण्यो ह्येष] प्रह्येषा{०षो R^{ac}} R 68c अयोनौ सज्जमानस्य] स्वयोनौ सज्जन्मानस्य R 69c त्वं] त्वां R 69d ०मसूत यः] ०मभूयत R 71b ०सत्तमः] ०वत्तमः R 71d पुनर्दिव्येन] पुनाति स +च+ R 72a विष्णवेऽथ] विष्णुरेष R 72b दैत्यघ्नं स वृषध्वजः] दैत्यशत्रुं वृषध्वज R

67a स एवं] एवं स A₃A₄, एवं सं० A₇ 68b पुण्यो] पुरा A 68c सज्जमानस्य] जायमानस्य A 68d ०पादनम्] ०पालनम् A₃A₇, ०पालयं A₄ 69a विष्णुर्] विष्णोर् A₄A₇, विष्णो A₃ 69c वेलायां त्वं] A₃A₄, वेलायांस्त्वां A₇ • समुद्रस्य] A₃, समुद्रस्तु A₄A₇ 69d ०ग्योनिमसूत यः] ०ग्योनौ प्रसूत यः A₄, ०ग्योनौ प्रसूयत A₃A₇ 71a ०माक्रमत्पादैः] ०माक्रोश स वै A₃, ०माक्रोश सर्वैः A₄, ०माक्रोस्यमत् शवै A₇ (unmetrical) 71b सिंहं] A₄A₇, सिंह A₃ (unmetrical) • शरभः] A₄, सरभः A₃A₇ 71c अयोजयच्च] अयोजयतु A₃, अजोजयतु A₄, अयोजयतु A₇ 72b स] तं A • वृषध्वजः] A₃A₄, वृषध्वज A₇

69(d⁷) S₃

67c ०मुवाचे०] S₂S₃RA, ०मुाचे० Bh (typo) 67cd ०दं वचः] S₂^{pc}RABh, ०दं वरः S₂^{ac}, ०दम्बरः S₃ 68a दत्तः] S₂RABh, दत्त S₃ 68b पुण्यो] S₂Bh, पुण्ये S₃ 68c सज्जमानस्य] S₂^{ac}S₃ Bh, सज्जमानस्य S₂^{pc} 69a विष्णुर्महातेजा] S₂RBh, विष्णु महातेज S₃ 69b ०वरः] S₂RABh, ०रर S₃^{ac} (unmetrical), ०वर S₃^{pc} (unmetrical) 69c वेलायां] S₂RABh, वेलाया S₃ • त्वं] S₂^{pc}A₃A₄, त्वा S₂^{ac}S₃, त्वां Bh (conj.) • समुद्रस्य] RA₃, समुद्रस्तु S₂S₃Bh 69d ०मसूत यः] S₂S₃^{pc}Bh, ०मसू(य)+(त)+ यः S₃ 70a कार्यं] S₂RABh, कार्य S₃ 70c शुभां] S₂RABh, शुभा S₃ 70d ०मात्मनः] S₂RABh, ०मात्मन S₃ (unmetrical) 71ab ०त्पादैः सिंहं] RBh (em.?), ०त्पादैस्सिंहाङ्ग S₂, ०त्पादै सिंहं S₃ 71c अयोजयच्च] S₂^{pc}RBh, अयोजयच्च S₂^{ac}S₃ 72b वृषध्वजः] S₂^{pc}A₃A₄Bh, वृषध्वजम् S₂^{ac}S₃ 72d ०रधीयत] RABh, ०रधीयतः S₂^{pc}S₃, ०रधीयता S₂^{ac}

दत्त्वा तस्मै वरमनुपमं विष्णवे लोकधाता
 दैत्यघ्नत्वं सुरपुरवधूलोचनैः पीयमानः ।
 नीलाम्भोदद्युतिनिभमुरः प्रोद्वहञ्छूलपाणि-
 धर्मं स्वाक्यं परममुनिभिर्वन्द्यमानो जगाम ॥ ७३ ॥

इति स्कन्दपुराण एकसप्ततितमो ऽध्यायः ॥ ७१ ॥

73a °धाता] °धात्रे R 73b °त्वं सुरपुरवधू°] °त्वं असुरवरधृक् R 73c °मुरः प्रोद्वहञ्छू°] °सु-
 रः प्रोद्वहञ्छू° R 73cd °णिधर्मं स्वाक्यं] °णिः । वामस्वाद्यं R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे
 शरभरूपधारणो नामो ऽध्यायः R

73a दत्त्वा] इदं दत्त्वा A (unmetrical) • °मनुपमं] °मथ परमं A₃ (unmetrical), °मथ A₄
 (unmetrical), °मपरमं A₇ 73b दैत्यघ्नत्वं सुरपुरवधू°] दैत्यघ्नं सुररिपु° A (unmetrical) 73c
 °द्युति°] °द्योति° A (unmetrical) • °मुरः प्रोद्वहञ्छू°] °वपुः प्रोद्वहं शू° A 73d स्वाक्यं]
 स्वाद्यं A Col. इति {इति श्री° A₃} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे शरभरूपध-
 रणो {°धरो A₇} नामाध्यायः A±

73a °मनुपमं] S₂RBh, °मनुपम S₃ (unmetrical) 73c °द्युतिनिभ°] S₂^{pc}S₃RABh, °द्युतिनिभ°
 S₂^{ac} • °मुरः] em. Bh (silently), °मुर S₂, °मुन S₃ • प्रोद्वहञ्छू°] em. (cf. A), प्रोद्वहञ्छू°
 S₂S₃Bh 73d स्वाक्यं] S₂S₃, स्वीयं Bh (conj.) Col. स्कन्दपुराणे सप्तमो {°यो S₂^{ac}} द्वायः ॥ ⊙
 S₂, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्याय ७० (in letter numerals) ॥ ⊙ S₃, इति स्कन्दपुराणे हिरण्यकशिपूपाख्याने
 शरभकृतनरसिंहोद्धाराख्यानं नाम एकसप्ततितमो ध्यायः Bh

द्विसप्ततितमोऽध्यायः ।

व्यास उवाच ।

भगवन्सर्वयोगज्ञ श्रुतमाख्यानमुत्तमम् ।

परतः श्रोतुमिच्छामि यद्वृत्तं मुनिसत्तम ॥ १ ॥

अपनीय तदा विष्णोः सिंह रूपं वृषध्वजः ।

किमन्यदकरोद्धीमानेतदिच्छामि वेदितुम् ॥ २ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

स्वयोनिं विष्णुमानीय देवदेवो भवस्तदा ।

मन्दरे सहितो देव्या विचचार महाद्युतिः ॥ ३ ॥

रम्यान्स काननोद्देशान्गिरेः प्रस्रवणानि च ।

अलंचकार देवेशः परिसर्पन्समन्ततः ॥ ४ ॥

वनप्रेक्षारतिं देवं ज्ञात्वा शंकरमव्ययम् ।

शरत्तत्र वसन्तश्च द्वावृत् समुपस्थितौ ॥ ५ ॥

1a °योगज्ञ] °धर्मज्ञ R 2c किमन्यद°] किमन्यम° R 4ab] रम्यान् स+र्वतुणान्+ देशान् गिरेश्च पवनानि च R 5a वनप्रेक्षारतिं] वने प्रमथनं R 5c शरत्तत्र वसन्तश्च] शरस्तत्र व(श)न्तश्च R

1a °योगज्ञ] °तत्त्वज्ञ A 1b श्रुतमाख्यानमु°] तमाख्यानमनु° A 1d यद्वृत्तं] A₃A₇, यद्वृत्त A₄ 2c किमन्यद°] किमन्यत° A₇, किमेतद° A₃, किमेतद° A₄ 3a स्वयोनिं] अयोनिं A₃, अजोनिं A₄, अयोनीं A₇ 3b भवस्त°] भवत्त° A 4a °नोद्देशान्] A₃A₇, °नोद्देशा A₄ 5a-6b] om. A

Manuscripts available for this chapter: S₁ (upto 13 b⁶ and from 42 a¹ to 118 d⁸; f. 117 and 120 lost) photos 2.4b (f. 116^V), 2.4a (f. 118^F), 2.3 (f. 118^V), 6.22a (f. 119^F) and 6.21b (f. 119^V); S₂ exposures 100a-104a (f. 107^V-111^V); S₃ f. 116^F-120^F; R f. 135^V-140^F; A₃ f. 78^F-80^V; A₄ f. 111^V-114^V; A₇ f. 110^F-113^V.

3(b¹-b³)(b⁴-b⁸) S₃

1b श्रुत°] S₂S₃RBh, वृत्त° S₁ 1d यद्वृत्त°] S₂RA₃A₇Bh, य+ः+वृत्तं S₁, यद्वृत्तं S₃ • °सत्तम] S₂^{pc}RABh, °सत्तमः S₁S₂^{ac}S₃ 2a विष्णोः] RABh, विष्णो S₁S₂S₃ 2b सिंह°] S₁S₂^{ac}S₃RABh, सिङ्गहे S₂^{pc} • °ध्वजः] S₂S₃RABh, °ध्वज S₁ 2c किमन्यदकरोद्] S₂S₃Bh, तमन्यथकरो S₁ 2cd °मानेतदि°] S₂^{pc}S₃RABh, °मानेतदि° S₁, °मानेतदि° S₂^{ac} 3a स्वयोनिं] S₂RBh, स्वयोनि S₁S₃ 3b भवस्त°] RBh (conj.?), भयस्त° S₁, भवत्त° S₂, (भवत्त°) S₃ 3d विचचार] S₁S₂^{pc}RABh, विरचर S₂^{ac} (unmetrical), विचचर S₃ (unmetrical) • महाद्युतिः] S₂^{pc}RABh, महाद्युति S₁, महाद्युतिम् S₂^{ac}S₃ 4a रम्यान्] S₁S₃RABh, रम्यं S₂ 4ab °नोद्देशान्गिरेः] A₃A₇Bh, °ना-देशाः गिरे S₁, °नोद्देशाङ्गिरेः S₂S₃ 4c देवेशः] S₂S₃RABh, देवेश S₁ 4d °सर्पन्] S₁S₂RABh, °सर्प S₃ 5a वन°] S₂^{pc}S₃Bh, नव° S₁, वनं S₂^{ac} • °प्रेक्षा°] S₁Bh, °प्रेक्ष° S₂^{pc}S₃, °प्रेक्ष्य° S₂^{ac} • °रतिं देवं] S₂, °रतिन्देवा S₁, °रतिं देव S₃, °रतं देवं Bh (conj.) 5c शरत्तत्र] em. Bh (silently), शरंगश्च S₂^{pc}, शरंग(ज°) S₁^{ac}, सरत्तत्र S₂^{pc}, सरत्तत्रे S₂^{ac}S₃ • वसन्तश्च] S₂Bh, वसन्तश्च S₁, वसन्तश्च S₃

ततो महीरुहाः सर्वे सरांसि च समन्ततः ।
 नानाविधानि पुष्पाणि मुमुचुः सहसा समम् ॥ ६ ॥
 कमलोत्पलसंछन्नाः षट्पदव्रातसेविताः ।
 हंससारससंवासा वाप्यस्तत्र मनोहराः ॥ ७ ॥
 गन्धाद्या जातयः क्षिप्रं बभूवुः सह चम्पकैः ।
 अशोको गन्धपुष्पश्च तथा चैवातिमुक्तकः ।
 उपतस्थुः समं देवं सर्वगन्धसुखानिलाः ॥ ८ ॥
 सर्वर्तुकुसुमाकीर्णं दृष्ट्वा तद्वनमुत्तमम् ।
 पुष्पाण्यादाय देवेशः स्वयमेव जगत्पतिः ॥ ९ ॥
 अलंचकार हृष्टात्मा देवीं हिमगिरेः सुताम् ।
 नन्दीश्वरं च पार्श्वस्थमात्मानं च सुरेश्वरः ॥ १० ॥
 ततः प्रणम्य देवेशं पार्वती प्रणयादिदम् ।
 वचः प्रोवाच जननी कृत्स्नस्य जगतोऽव्यया ॥ ११ ॥

7c °संवासा] °संवाधा R 8a गन्धाद्या जातयः] गन्धाद्याजातयः R 8c अशोको] अशोका R
 • °पुष्पश्च] °पुष्पाश्च R 8d °मुक्तकः] °मुक्तकाः R 10a हृष्टात्मा] दृष्टात्मा R

6d समम्] दृमाः A 7a °लोत्पलसंछन्नाः] °लोत्फुल्लसंछन्ना A 7b °व्रात°] °व्रत° A₄A₇, °ब्र-
 ज° A₃ 7c °संवासा] °चक्राह्वा A 7d मनोहराः] मनो{°णो° A₇}रमाः A 8a गन्धाद्या
 जातयः] गन्धान्याजहि{°जहि° A₄, °जहि° A₇}रे A 8c अशोको] अशोक° A • °पुष्पश्च]
 °पुष्पाश्च A 8d °मुक्तकः] °मुक्तका A₇, °शुककाः A₃A₄ 8e °स्थुः समं] °स्थुर्महा° A 8f
 °खानिलाः] A₃, °खानिलः A₄, °खानिला A₇ 9a सर्वर्तु°] A₄, सर्वर्त्त° A₃, सर्वर्त्तु° A₇ 9c
 पुष्पाण्या°] पुष्पाण्या° A₇, पुष्पांश्चा° A₃A₄ 10a अलंच°] A₃A₄, अलंच° A₇ • हृष्टात्मा]
 A₃A₄, हृष्टात्मा A₇ 11a ततः] तत्र A 11c वचः] A₄A₇, वच A₃

6(a¹-a⁴)(a⁵-a⁸) S₃ 8(e⁵-e⁶) S₂ 9(a¹, b³)(b⁴-b⁵)(b⁶)(b⁷) S₁ 11(b⁸, d¹) S₂

6a महीरुहाः] RBh (em.?), महीरुहा S₁, महीरुदा S₂, ... (रुह) S₃ (upper parts lost) 6d
 मुमुचुः] S₁S₂RABh, मुमुचु S₃ (unmetrical) • समम्] S₁S₂RBh, सम S₃ 7a °संछन्नाः]
 S₂^{pc}RBh, °संछन्ना S₁S₂^{ac}S₃ 7b °व्रात°] S₂S₃RBh, °व्रात° S₁ • °सेविताः] S₁S₂^{pc}RABh,
 °सेविता S₂^{ac}S₃^{pc}, °सिर्विता S₃^{ac} (unmetrical) 7c °संवासा] S₂S₃Bh, °संवाहा S₁ 7d वाप्य°]
 S₂^{pc}S₃RABh, वाप्य° S₁, चाप्य° S₂^{ac} • मनोहराः] S₂S₃RBh, मनोहरा S₁ 8c अशोको] S₁,
 अशोक° S₂S₃, अशोका Bh (em.) • °पुष्पश्च] S₁S₂^{ac}S₃, °पुष्पाश्च S₂^{pc}Bh 8d °मुक्तकः] S₁
 S₂^{ac}S₃, °मुक्तकाः S₁^{pc}Bh 8e उपतस्थुः] S₂RBh, उपतस्थु S₁S₃ 8f °खानिलाः] S₂S₃RA₃Bh,
 °खानिला S₁ 9a सर्वर्तु°] S₁S₂RA₄Bh, सर्वर्त्तु S₃ • °माकीर्ण] S₁S₂RABh, °माकीर्ण S₃
 9d °मेव] S₁S₂RABh, °मेवा S₃ • जगत्पतिः] S₂^{pc}S₃RABh, जग(तः)+त्प+ति S₁, जत्पतिः S₂^{ac}
 (unmetrical) 10a अलंचकार] S₁^{pc}S₂RA₃A₄Bh, अलंचकारा S₁, अ(च)लंचकार S₂ • हृष्टात्मा]
 S₃A₃A₄Bh, दृष्टात्मा S₁^{pc}, दृष्टात्मा S₁^{ac}, हृष्टात्मा S₂ 10b देवी] RABh, देवै S₁, देवी S₂S₃
 (anusvāra possibly lost in S₂) • °गिरेः] S₂^{pc}RABh, °गिरैः S₁, °गिरे S₂^{ac}S₃ 10c पार्श्व-
 स्थ°] S₁S₂RABh, पार्श्वस्थ° S₃ 11a ततः] S₂S₃RBh, तत S₁ 11c वचः] S₂RA₄A₇Bh, वच
 S₁S₃

यथा मे देहजः पुत्रो भविता गोवृषध्वज ।
 त्वद्दीर्यस्त्वत्प्रभावश्च सर्वदेवनमस्कृतः ।
 तथा कुरु महादेव यदि ते प्रियता मयि ॥ १२ ॥
 एवमुक्तस्तदा देव्या देवदेवस्त्रिलोचनः ।
 प्रोवाचेदं महातेजा देव्याः प्रियचिकीर्षया ॥ १३ ॥
 एवं भवतु देवेशे विज्ञप्तिं सफलामिमाम् ।
 करिष्यामि तवेशानि पुत्रस्ते स भवेद्यथा ॥ १४ ॥
 श्रेष्ठः सर्वसुरेशानां महायोगबलान्वितः ।
 कृत्स्नं जगदिदं यस्य वशे स्थास्यति भामिनि ॥ १५ ॥
 गच्छत्या तत्तपः कर्तुं वरः पूर्वमपि त्वया ।
 प्रार्थितो ह्येष पुत्रार्थं तेनावश्यं ददानि ते ॥ १६ ॥
 एवमुक्त्वा तु तौ देवौ गिरिजाभुवनेश्वरौ ।
 नन्दीशेन तदा सार्धं विचरन्तौ जगद्गुरु ।
 सर्वोद्यानानि पश्यन्तौ विन्ध्यमाजग्मतुर्गिरिम् ॥ १७ ॥

12a यथा मे] यथात्म° R 12b गोवृषध्वज] मे वृषध्वजः R 12c त्वद्दीर्य°] त्वदीर्य° R 13d
 देव्याः] देव्या R 14a देवेशे] देवेशि R 14d स भवेद्] संभवेद् R 15a श्रेष्ठः] श्रेष्ठ R 15c
 °दं यस्य] °दन्तस्य R 15d भामिनि] भाविनि R 16a गच्छत्या] गच्छन्त्या R 16b वरः]
 वचः R 16c ह्येष पुत्रार्थं] श्रेष्ठपुत्रार्थं R 16d ददानि] ददामि R 17d °द्गुरु] °त् गुरुः R

12a मे] ते A 12b गोवृषध्वज] मे वृषध्वजः A 12c त्वद्दीर्यस्त्वत्प्र°] A₃A₄, तद्दीर्यस्त्वं प्र° A₇
 12f °ता मयि] °तामिति A 13d देव्याः] A₃A₇, देव्या A₄ 14a देवेशे] देवेशि A 14d स
 भवेद्] A₇, संभवेद् A₃A₄ 15c कृत्स्नं] A₇, कृच्छ्रं A₃A₄ 15d भामिनि] भाविनि A₃, भाविनी A₄,
 भाविणि A₇ 16a गच्छत्या तत्] गच्छन्त्या तु A 16b वरः] A₃A₄, वर A₇ 16c प्रार्थितो]
 A₃A₇, प्रथितो A₄ 16d ददानि] A₃A₄, ददामि A₇ 17d °द्गुरु] °द्गुरुः A 17e पश्यन्तौ]
 A₃, पश्यन्तो A₄A₇ 17f °गिरिं] °हंरिः A

12(a⁶)(a⁷-c²)(c³)(c⁴) S₁, (c⁴) S₂ 13(b⁷-d⁸→) S₁ (one folio lost after this)

12b °ध्वज] em. Bh (silently), °ध्वजः S₂S₃ 12c °द्दीर्यस्त्वत्प्र°] S₂^{ac}? S₃A₃A₄Bh, ॐ(र्य)ॐत्व°
 S₁ (bottoms lost), °द्दीर्य°((स्त्व°)+(व°)+त्प्र° S₂ 12f °ता मयि] S₂S₃RBh, °तामपि S₁ 13b
 °देवस्त्रि°] S₂S₃RABh, °देव तृ° S₁ 13d देव्याः] A₃A₇Bh, देव्या S₂S₃ 14b विज्ञप्तिं] S₂^{ac}
 S₃^{ac}RABh, विज्ञप्ति S₂^{pc}S₃^{pc} 15a श्रेष्ठः] S₂ABh, श्रेष्ठः S₃ 15c कृत्स्नं] S₂RA₇Bh, कृत्स्न S₃
 (unmetrical) 16a गच्छत्या] S₂S₃, गच्छन्त्या Bh • कर्तुं] S₂RABh, कर्तुं S₃ 16b वरः]
 S₂^{pc}S₃A₃A₄Bh, वर S₂^{ac} 16c प्रार्थितो] S₂RA₃A₇Bh, प्रार्थितो S₃ 16d ददानि] S₂S₃A₃A₄,
 ददामि Bh (conj.) 17c सार्धं] S₂RABh, सार्द्ध S₃ 17d °द्गुरु] S₂^{pc}Bh, °द्गुरुः S₂^{ac}S₃ 17f
 °जग्मतुर्] S₂RABh, °जग्मतु S₃ (unmetrical)

अथागम्य तु विन्ध्यस्य सौवर्णं शिखरोत्तमम् ।
 दरीकन्दरसंकीर्णं नानानिर्झरसंयुतम् ।
 सतडिन्मेघसंघातं घनीकृतशिलोच्चयम् ॥ १८ ॥
 नानावृक्षशिलोपेतं नानाकुसुमसंयुतम् ।
 नानाखगरवामोदं हेमरत्नोज्ज्वलं शुभम् ॥ १९ ॥
 मानसं तस्य मध्ये तु पुरं सृष्ट्वा महर्द्धिमत् ।
 मणिहेममयं दिव्यं देवासुरविमोहनम् ।
 परमैश्वर्यसंयुक्तौ युतौ विविशतुः पुरम् ॥ २० ॥
 नन्दिनं च ततो देवी समाज्ञापयदव्यया ।
 वत्स नन्दिस्तथा द्वारे तिष्ठेस्त्वं गणपेश्वर ।
 विशेन्नेह यथा कश्चित्सूक्ष्मो वायुरपि स्थितः ॥ २१ ॥
 कृत्वा शिरसि तामाज्ञां नन्दीशो गणपाधिपः ।
 अभवद्वारमूलस्थः कृत्वा तेजोऽतिदुःसहम् ॥ २२ ॥

18c दरी°] देवी R 19a °शिलोपेतं] °शतोपेतं R 19c °खगरवा°] °खगचरा° R 20b सू-
 द्वा] दृष्ट्वा R 20f युतौ] प्रभू R 21b °ज्ञापयद°] °ज्ञाहूयद° R 21c द्वारे] भावे R 21d
 तिष्ठेस्त्वं] तिष्ठ त्वं R 21e विशेन्नेह] वि+(विते)+ह R 21f °सूक्ष्मो] °त्सज्ञो R 22a शिरसि]
 पिरसि R

18d °निर्झर°] °कुसुम° A₃A₄, °कुशुम° A₇ 18e °तडिन्मे°] A₃A₄, °तभिन्मे° A₇ 18ef
 °संघातं घनी°] °संकाशवली° A 19a नाना°] नदी° A₃, नदी° A₄, ननौ A₇ • °शिलोपेतं]
 °लतोपेतं A₃, °लतोपेतां A₄, °नतौपेतां A₇ 19b °संयुतम्] A₃A₇, °संयुतां A₄ 20b सृष्ट्वा] दृष्ट्वा
 A 20d देवा°] दिव्या° A 20e °संयुक्तौ] A₃A₄, °संयुक्तौ A₇ 20f युतौ] प्रभू A 21a
 ततो] तदा A 21c नन्दिस्त°] A₇, नन्दि त° A₃A₄ 21d तिष्ठेस्त्वं] तिष्ठ{°ष्ट A₄} त्वं A •
 °पेश्वर] °पेश्वरः A 21e-22b] om. A₄ 22b गणपाधिपः] यं गणेश्वरः A₃A₇ 22c °मूलस्थः]
 °मूलस्तु A 22d °ति°] भि° A

18a °गम्य] S₂S₃^{pc}RABh, °गत्य S₃^{ac} 18b सौवर्णं] RABh, सौवर्ण° S₂S₃ 18c °संकीर्णं] S₂
 RABh, °संकीर्णं S₃ (unmetrical) 18d °निर्झर°] RBh (em.?), °निज्झर° S₂S₃ 18e °तडि-
 न्मे°] S₂RA₃A₄Bh, °तडिन्मे° S₃ • °संघात°] S₂S₃R, °संघात° Bh (em.) 18f °शिलोच्चयम्]
 S₂RABh, °शिलोच्चयं S₃ 20b पुरं सृष्ट्वा] conj. Bh, पुरन्दृष्ट्वा S₂, पुर दृष्ट्वा S₃ 20e °संयुक्तौ]
 S₂RA₃A₄Bh, °संयुक्तै S₃ 20f विविशतुः] S₂^{pc}S₃RABh, विविशतुः S₂^{ac} 21c नन्दिस्त°] RA₇
 Bh (em.?), नन्दि त° S₂S₃ 21d °पेश्वर] S₂^{pc}RBh, °पेश्वरम् S₂^{ac}, °पेश्वरं S₃ 21e विशेन्ने°]
 A₃A₇Bh, विसेन्ने° S₂, विशे ने° S₃ • यथा] RA₃A₇, तथा S₂S₃, वथा Bh (typo) 22a °माज्ञां]
 S₂RA₃A₇Bh, °माज्ञं S₃ 22b गणपाधिपः] S₂RBh, म गणाधिपः S₃ 22c अभवद्वा°] RABh,
 भगवद्वा° S₂^{ac}S₃, भगवांद्वा° S₂^{pc} • °मूलस्थः] RBh (em.), °मूलस्थ S₂^{ac}S₃, °मूलस्थ S₂^{pc} 22d
 °दुःसहम्] S₂RABh, °दुसहं S₃ (unmetrical)

योगयुक्तौ तदा देवौ परां मूर्तिं समास्थितौ ।
 कृत्स्नस्य जगतो योनीं पार्वतीभुवनेश्वरौ ।
 तस्थतुः सुचिरं कालं तनयार्थं महाद्युती ॥ २३ ॥
 स न शक्यो मया वक्तुं ब्रह्मणा वा महामुने ।
 संयोगो यो भवेद्देव्या देवदेवस्य शूलिनः ।
 ब्रह्मणो मद्विधानां च स्रष्टासौ परमेश्वरः ॥ २४ ॥
 अवश्यं त्वागमे वाच्यं यथावृत्तं मया श्रुतम् ।
 अतो वक्ष्यामि ते व्यास प्रियः शिष्यश्च मे भवान् ॥ २५ ॥
 योगसंधानमास्थाय तयोरेव महामुने ।
 अतीतं स्थितयोर्दिव्यं सहस्रं शरदामभूत् ॥ २६ ॥
 ततोऽभवन्निमित्तानि घोराणि त्रासनानि च ।
 चचाल पृथिवी कृत्स्ना सशैलवनकानना ॥ २७ ॥
 नद्यः शोषं तदा जग्मुश्चक्षुभे सरितां पतिः ।
 तपनो निष्प्रभश्चासीद्विवर्णं समीरणः ।
 पेतुरुल्का महाघोरा दिक्प्रदाहश्च दारुणः ॥ २८ ॥

23a तदा] ततो R 23b परां मूर्तिं समा°] परमां मूर्तिमा° R 23d °नेश्वरौ] °नेश्वरी R 24a शक्यो] कान R 24f स्रष्टासौ] दृष्टा च R 25b मया] यथा° R 25d प्रियः] प्रिय° R 26c स्थितयोर्] स्थितये R 26d °मभूत्] °मभूत् R 28c निष्प्रभ°] निष्प्रभा° R 28d °द्विवावुष्णं] °द्विवा चोग्रः R 28ef] पेतुरुल्कावसंख्याताः पृथुलाश्च सुदारुणाः R

23b परां] A₃A₇, परा A₄ 23c योनी] योगी A 23e तस्थतुः] A₃A₄, तत्स्थु A₇ 23f °या-
 र्थं महा°] °यानुमित° A • °द्युती] A₃^{pc}A₄^{pc}A₇, °द्युति A₃^{ac}A₄^{ac} 24a स न] न च A 24c
 संयोगो यो] संयोग सं° A₃A₄, संयोगास्वं A₇ 24f स्रष्टासौ] A₃, स्रष्टासौ A₇, स्रष्टा सो A₄ 25a
 त्वागमे] त्वयि{°पि A₄} मे A 25b मया] यथा° A 25c अतो] ततो A 25d प्रियः] प्रिय°
 A 26b महामुने] A₄, महात्मने A₃, महामने A₇ 26c अतीतं] अभीतं A 26d सहस्रं शरदा°]
 सहस्रं सरदा° A₇, सहस्रवरदा° A₄, सरदा° A₃ (unmetrical) 27b त्रासनानि] विविधानि A 28d
 °द्विवावुष्णं] °त् ववौ{°रौ A₄} चोष्णं A • समीरणः] A₃, समीरणः A₇, समीणिणः A₄ 28e
 °रुल्का] °रुद्धा A₃A₄, °रुद्धा A₇ 28f दिक्प्रदाहश्च दारुणः] दिग्दाहश्च तदाभवत् A₃A₄, दिग्दाहश्च
 दानवः A₇

28(f², f⁴, f⁸) S₂

23a योगयुक्तौ] RA, योगयुक्तौ S₂S₃, योगयुक्तौ Bh (typo) • देवौ] RABh, देवो S₂S₃ 23b
 परां मूर्तिं] A₃A₇Bh, परामूर्ति S₂, परा मूर्ति S₃ 23e तस्थतुः] S₂RA₃A₄Bh, तस्थतु S₃
 (unmetrical) 23f °द्युती] S₂^{pc}S₃RA₃^{pc}A₄^{pc}A₇Bh, °द्युतिम् S₂^{ac} 24a शक्यो] ABh, सह्यो
 S₂S₃ 24c संयोगो] S₃R, स योगो S₂, संयोगो Bh (conj.?) • भवेद्] S₂RA, भवे S₃, भवद्
 Bh (conj.) 24f स्रष्टासौ] S₂S₃A₃, स्रष्टोसौ Bh (conj.?) 25b मया] S₂S₃, यथा° Bh 25c
 ते व्यास] S₂^{pc}RABh, देव्या स S₂^{ac}S₃ 26a °संधान°] S₂S₃^{ac}RABh, °सत्त्वान° S₃^{pc} 26b °रेव]
 S₂RA, °रेवम् S₂, °रेवं Bh 26c स्थितयोर्] S₂ABh, स्थितयो S₃ 26d सहस्रं] S₂RBh, सहस्र
 S₃ • °दामभूत्] S₂^{pc}ABh, °दां भूत् S₂^{ac} (unmetrical), °दावभूत् S₃ 27a ऽभवन्नि°] S₂RA
 Bh, भवन्ति नि° S₃ (unmetrical) 27d सशैल°] S₂S₃^{pc}RABh, सशैले S₃^{ac} 28d °वुष्णं] S₂S₃,
 °वुष्णः Bh (em.) 28f दिक्प्रदाहश्च] S₃, दि(क्प्र)दा(हा)श्च S₂^{pc}, दि(क्षु)दा(ह)श्च S₂^{ac}, दिशश्चासन्सु°
 Bh (conj.?, in a note Bh suggests दिशश्चासन्सु°) • दारुणः] S₂S₃, °दारुणाः Bh (conj.?)

एवमुत्पातवित्रस्ता शुभहेतोर्वसुंधरा ।
 जगाम शरणं विष्णुं गत्वा चार्तिं निवेदयेत् ॥ २९ ॥
 उत्पाता दारुणा देव बभूवुर्बहवो भृशम् ।
 तेनातीव समुद्विग्ना त्वामद्य शरणं गता ॥ ३० ॥
 अथ विष्णुः सुरान्सर्वानिदमश्रावयत्प्रभुः ।
 ततो दिवौकसः सर्वे बृहस्पतिपुरोगमाः ।
 एकत्र संगता भूत्वा चक्रुर्बहुविधाः कथाः ॥ ३१ ॥
 महाबुद्धिरथाहेदं वाक्यमङ्गिरसः सुतः ।
 श्रीकण्ठो भगवानेष देवदेवस्त्रिलोचनः ।
 युक्तो ऽभूद्विमवत्पुत्र्या तनयार्थं महाद्युतिः ॥ ३२ ॥
 दिव्यं वर्षसहस्रं तु योगेन परमेष्ठिनः ।
 अगाद्युक्तस्य पार्वत्या बभूवुर्दारुणास्ततः ।
 उत्पाता जगतस्त्रासाश्चिन्त्यते किमिहापरम् ॥ ३३ ॥
 गच्छाम सहिताः सर्वे स्तोतुं भक्त्या वृषध्वजम् ।
 यथा न देहजः पुत्रो भवेद्देव्याः सुरेश्वराः ।
 विज्ञापयाम देवेशं तथा शीघ्रमिहामराः ॥ ३४ ॥

29b °सुंधरा] R^{PC}, °सुन्धरा: R^{ac} 30cd तेनातीव समुद्विग्ना त्वा°] देवताश्च समुद्विग्नास्त्वा° R
 30d °णं गता] °णङ्गता: R 31b °श्रावयत्प्रभुः] °प्रावयत्प्रभुः R 31f °बहुविधा:] °विस्तरतः R
 32ab °रथाहेदं वाक्य°] °रथाहेदं वाह्य° R 32f तनयार्थं महा°] चलयाम मही° R 33b योगेन]
 योगे च R 33c अगाद्युक्तस्य] अवियुक्तश्च R 33d °बुर्दारुणास्ततः] °बु+ : सर्वदेवता: + R 33ef
 °स्त्रासाश्चिन्त्यते] °स्तत्र याचिन्मां R 34a गच्छाम] गच्छाम: R 34b भक्त्या] शक्त्या R 34d
 °देव्या:] °द्व्यास R

29b °हेतोर्] A₃A₇, °हेतो A₄ • °सुंधरा] A₃A₄, °सुन्धरा: A₇ 29d चार्तिं] A₃, चार्तिं
 A₄A₇ • निवेदयेत्] न्यवेदयेत् A₃A₄, न्यवेशयेत् A₇ 30cd तेनातीव समुद्विग्ना त्वा°] देवताप्यति-
 संविग्ना{ °ग्रा° A₇}स्त्वा° A 30d गता] गता: A 31c दिवौकसः] A₃A₄, दिवौकश: A₇ 32e-
 33f] om. A 34a गच्छाम] A₇, गच्छाम: A₃A₄ 34d °देव्या:] A₃A₄, °देव्या A₇ 34e
 °ज्ञापयाम] °ज्ञापयात A

29b °हेतोर्] S₂RA₃A₇Bh, °हेतो S₃ • °सुंधरा] S₂^{PC}R^{PC}A₃A₄Bh, °सुन्धरा: S₂^{ac}S₃ 29d चा-
 र्तिं नि°] S₂^{PC}S₃^{PC}R, चार्तिं(स्थं) S₂^{ac}, चार्तिं नि° S₃^{ac}, चार्तिं न्य° Bh • °वेदयेत्] S₂S₃R, °वेदयत्
 Bh 30d शरणं] S₂RABh, शरण S₃ (unmetrical) • गता] S₂^{PC}S₃Bh, गता: S₂^{ac} 31a वि-
 ष्णुः] S₂^{PC}RABh, विष्णु S₂^{ac}S₃ • सुरान्] S₂RABh, सुरा S₃ 31c दिवौकसः] S₂RA₃A₄Bh,
 दिवौकस S₃ (unmetrical) 32c श्रीकण्ठो] S₂RABh, श्रीकण्ठो S₃ 32f °द्युतिः] S₂RBh, °द्युति
 S₃ 33a दिव्यं] S₂RBh, दिव्य° S₃ • °सहस्रं तु] S₂RBh, °सहस्रेण S₃ 33b योगेन] S₂Bh,
 योगेण S₃ 33c अगाद्] S₃Bh (em.), आगाद् S₂ 33d बभूवुर्] S₂Bh, बभूवु S₃ (unmetrical)
 33ef °स्त्रासाश्चि°] em. Bh (silently), °स्त्रासा चि° S₂S₃ 34a सहिताः] RABh, सहिता S₂S₃
 34c न] S₂S₃RA, च Bh (conj.?) 34d भवेद्देव्याः] A₃A₄Bh, भवेद्देव्या S₂, भवन्देव्या S₃ 34e
 देवेशं] S₂RABh, देवेश S₃ 34f °हामराः] S₂^{PC}S₃RABh, °हामरा S₂^{ac}

ततो वैवस्वतः प्राह वचः क्रोधविनिःसृतम् ।
 किमर्थं भृशमुद्विग्ना भवन्तः सर्व एव हि ॥ ३५ ॥
 यद्यसौ देवदेवस्य तनयो ऽस्मासु भक्तिमान् ।
 उत्पत्स्यति न च द्रोग्धा ततः क्षंस्याम तं सुराः ॥ ३६ ॥
 अथ चेत्कर्कशो ऽस्मासु द्रोग्धा वा स भविष्यति ।
 तत एनमहं बद्धा कालपाशेन बालकम् ।
 नयिष्ये स्ववशं क्रूरं मृत्युना सहितो ऽमराः ॥ ३७ ॥
 न चेत्पुरंदरो वज्रं तस्य क्षेप्स्यति मूर्धनि ।
 द्विधा येन कृतो मूढः प्राणांस्त्यक्ष्यति दुस्त्यजान् ॥ ३८ ॥
 ब्रुवतस्तस्य बह्वेवं क्रोधसंरक्तलोचनः ।
 विष्णुः प्रोवाच धर्मात्मा वचांसि परमार्थवित् ॥ ३९ ॥
 अहो त्वया सुविश्रब्धं प्रोच्यते भास्करात्मज ।
 परमार्थमविज्ञाय क्रोधस्य वशवर्तिना ॥ ४० ॥
 तनयः किल यः शम्भोर्गिरिजायां भविष्यति ।
 स मूढ इव यः कश्चिद्विता वशगस्तव ॥ ४१ ॥

36b ऽस्मासु भक्ति°] स्मानभक्ति° R 36cd] उत्पत्स्यते स च (८)यदा तदा +सर्व+म तं सुराः R (यदा retraced) 37a °त्कर्कशो] °त् कर्कसो R 37b द्रोग्धा वा] बालके R 37d °पाशेन] R^{PC} ?, °पाशेन R^{ac} 37e नयिष्ये स्ववशं] नयिष्ये स्ववस R 38ab °रो वज्रं तस्य] °रस्तस्य वज्रं R 39a बह्वेवं] बह्वर्थ R 39d वचांसि] व(र्य)सि R^{PC} (unmetrical), वरोसि R^{ac} 40a त्वया सु°] त्वयाथ R 41a शम्भोर्] शम्भो R 41d वशगस्तव] वसगस्तदा R

35b °निःसृतम्] °निःसृतः A₃A₇, °निःसृजः A₄ (unmetrical) 36a देवदेवस्य] A₃A₄, देवस्य A₇ (unmetrical) 36c उत्पत्स्यति] उत्पद्यते A₃, उत्पद्यन्ते A₄A₇ • द्रोग्धा] द्रोहेत् A₃A₄, द्रोहे A₇ 36d क्षंस्याम] क्षम्याम A 37a ऽस्मासु] A₇, युष्मान् A₃, युष्मात् A₄ 37b द्रोग्धा वा स] पी-डको वा A 37c-38b] om. A 38c कृतो] कृते A 39d °मार्थवित्] °मार्थवत् A 40a °विश्रब्धं] °विश्रब्धं A₃A₄, °विश्रब्धं A₇ 40b °रात्मज] A₃^{PC}A₇, °रात्मजः A₃^{ac}A₄ 40d वशव-र्तिना] वर्तिना A₇ (unmetrical), वशवर्तिनः A₄, चशवर्जिनः A₃ 41a यः शम्भोर्] शम्भोर्यो A₃A₇, शंभोजोर् A₄ 41d वशग°] A₃, वसग° A₄A₇

36(d¹-d²)(d³)(d⁴)(d⁵-d⁷) S₃

35b क्रोधवि°] S₁^{PC}RA, क्रोध(नि°) S₂^{ac}S₃^{ac}, क्रोधाभि° S₂^{PC}Bh (em.?, Bh reads क्रोधाभि° in S₂ and suggests क्रोधविमिश्रितं in a note) • °निःसृतम्] RBh (em.?), °निःसृतः S₂S₃ (unmetrical) 35c किमर्थ°] S₂RABh, किमर्थ S₃ 35d भवन्तः] S₂RABh, भवन्त S₃ (unmetrical) • हि] S₂^{PC}RABh, हिः S₂^{ac}S₃ 36c द्रोग्धा] conj. Bh (silently), द्रोश्वा S₂S₃ 37a °त्कर्कशो] S₂ABh, °त्कर्कशो S₃ 37e नयिष्ये] S₂S₃, आनेष्ये Bh (conj.) • क्रूरं] RBh (em.?), क्रूरं S₂S₃ 38c मूढः] S₂^{PC}RABh, मूढ S₂^{ac}, मूढा S₃ 38d प्राणांस्त्य°] S₂RABh, प्राणस्त्य° S₃ • दुस्त्यजान्] RABh, दुस्त्यजाम् S₂, दुस्त्यजं S₃ 39a ब्रुवतस्त°] S₂^{PC}S₃RABh, ब्रुव(द्वा)स्त S₂^{ac} 39c विष्णुः] S₂^{PC}RABh, विष्णु S₂^{ac}S₃ 39d वचांसि] S₂ABh, वचांसि S₃ 40b °रात्मज] S₂^{PC}RA₃^{PC}A₇Bh, °रात्मजः S₂^{ac}S₃ 41a तनयः किल यः] S₂^{PC}S₃RABh, तनय S₂^{ac} (unmetrical) • शम्भोर्] S₂Bh, शम्भो S₃ 41d वशग°] S₂A₃Bh, वशश° S₃

किमसौ मानवो ऽन्यो वा जरामृत्युसमन्वितः ।
 उत्पत्स्यति रवेः पुत्र तेन स्याद्वशगस्तव ॥ ४२ ॥
 कालेनापरिपूर्णेन मानवस्यापि भानुज ।
 न त्वं वशयिता नाम किमु पुत्रस्य शूलिनः ॥ ४३ ॥
 तेजो भगवतः शम्भोर्यद्विष्यत्युत्तमम् ।
 स कथं वध्यतां यायात्तव शक्रस्य वा विभो ॥ ४४ ॥
 ब्रवीमि वो हितं देवाः क्रियते यदि मद्बचः ।
 प्रयाम सहिताः सर्वे तं प्रसादयितुं हरम् ॥ ४५ ॥
 यो नः स्वयंवरे दत्तो वरस्तिष्ठति शंकरे ।
 तमेव वरयिष्यामो वरमग्न्यं पिनाकिनम् ।
 यथा न देहजो देव्यास्तनयः संभविष्यति ॥ ४६ ॥
 नास्माकमहितं शम्भुः पुत्रमुत्पादयिष्यति ।
 वयमेव सुताः सर्वे शंकरस्याग्रजा विभोः ॥ ४७ ॥

42cd पुत्र तेन] पुत्रस्तेन R 42d °द्वशग°] °द्वसग° R 43b मानव°] मानस° R • भानुज] भानुजे R 43c वशयिता] वशयिता R 44cd यायात्तव] यातस्तव R 44d वा विभो] धीमतः R 45d हरं] वरं R 46a स्वयंवरे] स्वयम्बरो R 46c वरयिष्यामो] मृगयिष्यामो R 46f संभविष्यति] R^{pc}, संभवति R^{ac} (unmetrical) 47d °स्याग्रजा] °स्याग्रजो R

42c पुत्र] A₃A₇, पुत्रा A₄ 42d तेन] किं तत् A₃, किं त A₄A₇ • °द्वशग°] A₃A₄^{pc}, °द्वसग° A₄^{ac} A₇ • °स्तव] A₃A₇, °स्तव A₄ 43a कालेना°] A₇, कालेन A₃, कालेव A₄ • °पूर्णेन] °पूतेव A₃A₄, °भूतस्य A₇ 43b मानव°] A₃A₄, मानुज° A₇ 43c वशयिता नाम] नाशयिता राजन् A 44a तेजो] ततो A 44c यायात्] A₃, जायात् A₄A₇ 45b क्रियते] क्रियतां A₃A₇, क्रियतां A₄ • यदि मद्बचः] तदिदं वचः A₃A₄, तदिमम्बचः A₇ 45c प्रयाम] प्रयामः A 45d-47c] om. A 47d °स्याग्रजा] °स्याग्रजो A

43(b⁸-c⁴)(c⁵-d⁸→) S₁ 44(←a¹-a³)(a⁴, d⁴) S₁ 45(a⁶)(a⁷-a⁸) S₁ 46(a⁸)(e⁷)(e⁸-f¹)(f²) S₁, (e⁷) S₂ 47(c³)(d⁸) S₁

42a ऽन्यो] S₁^{pc}S₂S₃RABh, भ्यो S₁^{ac} 42b जरा°] S₁^{pc}S₂S₃RA, ज(ला°) S₁^{ac}, जन्म° Bh (conj.?) • °समन्वितः] S₁S₃RABh, °समन्विताः S₂ 42c उत्पत्स्यति] S₂S₃RABh, उत्पत्स्येति S₁ • रवेः] S₁S₂RABh, रवे S₃ 42cd पुत्र तेन] S₁S₂^{pc}S₃, पुत्रं तेन S₂^{ac}, पुत्र येन Bh (conj.) 42d °स्तव] S₂S₃RA₃A₇Bh, °स्तवः S₁ 43a कालेना°] S₂S₃RA₃Bh, कालेनो S₁ 43b भानुज] S₂^{pc}ABh, भान(जः) S₁, भानुजः S₂^{ac}S₃ 43c न] S₁S₂^{pc}S₃RABh, (स) S₂^{ac} • वशयिता] S₂S₃, (वश) S₁, नाशयिता Bh (in a note Bh suggests वशमिता, possibly typo of वशयिता) 44a तेजो] S₂RBh, तेज S₃ (unmetrical) 44c कथं] S₁RBh, कथ्यं S₂S₃ • वध्यतां] S₂RA₃Bh, वध्यता S₁S₃ 44cd यायात्तव] S₃A₃Bh, याया तव S₁, यात+ः त+व S₂ 44d वा विभो] S₂S₃ABh, वा विभोः S₁^{pc}?, चाविभोः S₁^{ac}? 45a °तं देवाः] S₂^{pc}RA₃Bh, (त) - ऽ S₁ (anusvāra possibly lost), °तन्वेवा S₂^{ac}S₃ 45b मद्बचः] S₂RBh, मद्बच S₁S₃ 45c सहिताः] S₂RA₃Bh, सहिता S₁S₃ 45d °सादयितुं] S₁S₂RBh, °सादयितु S₃ (unmetrical) 46a यो] S₂S₃RBh, ये S₁^{ac}, मे S₁^{pc} 46c वरयिष्यामो] S₁Bh, मृगयिष्यामो S₂, मृगयिष्यामो S₃ 46d पिनाकिनम्] S₁RBh, पिनाकिनः S₂S₃ 47a नास्माकम°] S₂S₃RBh, नास्मादम° S₁ • शम्भुः] S₂S₃RBh, शम्भु S₁ 47c सुताः] S₂RBh, सुता S₁S₃

न शक्यस्तपसा द्रष्टुं न ज्ञानेन सुरेश्वरः ।
 भक्त्या परमया द्रष्टुं शक्यः स्यात्स वृषध्वजः ॥ ४८ ॥
 आगच्छध्वं गमिष्यामो यत्र तिष्ठति शंकरः ।
 परां भक्तिं समास्थाय यथा पश्येम शंकरम् ॥ ४९ ॥
 हुतभुक्चैष नो देवस्तत्सकाशं प्रवेक्ष्यति ।
 सर्वेषामेव विज्ञस्या सुराणां सुरसत्तमः ॥ ५० ॥
 इति श्रुत्वा वचस्तस्य विष्णोरमिततेजसः ।
 बृहस्पतिपुरोगास्ते हृष्टात्मानो दिवौकसः ।
 साधु साध्विति संतुष्टा वचांस्यूचुः सुरोत्तमाः ॥ ५१ ॥
 ततो विष्णुसहायास्ते गत्वा ते शृङ्गमुत्तमम् ।
 ऊर्चुर्हुताशनं देवं वचः स्तुतिपुरःसरम् ॥ ५२ ॥
 त्वमग्ने सर्वदेवानां हितकृत्सर्वतोऽव्ययः ।
 प्रविश्य त्राहि नः सर्वाञ्छंकराय निवेदय ॥ ५३ ॥

48a न शक्यस्त°] नासक्तस्त° R 49c परां] परा R 49d पश्येम] पश्यामि R 50a हुतभुक्चैष
 नो] +मुखं+ मो हुतभुग् R 50c विज्ञस्या] विज्ञसो R 52b ते शृङ्ग°] तच्छृङ्ग° R 53a °मग्ने]
 °मग्ने R 53b °व्ययः] °व्यय R

48a शक्यस्त°] शक्यं त° A • द्रष्टुं] A₃, दृष्टुं A₄A₇ 48b सुरेश्वरः] A₃A₇, सुरेश्वराः A₄ 48c
 द्रष्टुं] A₃, दृष्टुं A₄, युक्तं A₇ 48d शक्यः स्यात्स°] शक्यं स्याद्गो° A 50a नो] नो A 50b
 °स्तत्स°] A₃A₇, °स्त्वत्स° A₄ 50c विज्ञस्या] विज्ञसा A 50d °सत्तमः] °सत्तमाः A 51e
 संतुष्टा] संहृष्टा A 51f वचांस्यूचुः] A₃, वचांस्योचुः A₄A₇ • सुरोत्तमाः] A₃A₇, सुरोत्तमा A₄
 52b °मुत्तमम्] °मुच्छ्रितं A 53a °देवानां] A₃A₄, °भूतानां A₇ 53d निवेदय] न्यवेदयत् A

48(d⁶) S₁, (a³) S₂ 51(b¹)(e⁵) S₁ 53(c², d⁵)(d⁶-d⁸) S₁

48a शक्यस्त°] S₁^{ac} ? Bh, शक्तस्त° S₁^{pc}, श(क्त्य)न्त° S₂, शक्यं त° S₃ 48b ज्ञानेन] S₂S₃RABh,
 ज्ञायत S₁ • सुरेश्वरः] S₁RA₃A₇, सुरेश्वराः S₂S₃Bh 48d शक्यः] S₂S₃RBh, शक्र S₁ • स्यात्स
 वृष°] S₂RBh, स्या वृष(भ°) S₁, स्यात्स वृष° S₃ 49a गमिष्यामो] S₂S₃RABh, करिष्यामो S₁
 49c भक्तिं] S₁S₂RABh, भक्ति S₃ 49d पश्येम] S₁S₂S₃A, पश्येय Bh (typo?) 50a °भुक्चैष]
 A, °भुक्चैष S₁, °भुक्चैष S₂, °भुक्चैष S₃, °भुक् चैव Bh (em.?) 50ab °वस्तत्स°] RA₃A₇Bh,
 °व तत्स° S₁, °वस्तत्स° S₂S₃ 50c विज्ञस्या] S₂S₃Bh, विज्ञाप्य S₁ 50d सुराणां] S₂S₃RABh,
 सुराणा S₁ • °सत्तमः] S₁S₂^{ac}S₃R, °सत्तमाः S₂^{pc}Bh 51e हृष्टात्मानो] S₁S₂S₃^{pc}RABh, हृष्टत्मा-
 नो S₃^{ac} 51f वचांस्यूचुः] S₁S₂RA₃Bh, वचांसूचु S₃ • सुरोत्तमाः] S₁S₂^{pc}RA₃A₇Bh, सुरोत्तमः
 S₂^{ac}S₃^{pc}, सुरोत्ततः S₃^{ac} 52a विष्णुस°] S₁S₃RABh, विष्णुस्त्° S₂ • °हायास्ते] S₂^{pc}S₃RABh,
 °हायास्ते S₁, °हास्ते S₂^{ac} (unmetrical) 52b ते शृङ्ग°] S₁S₂S₃A, तच्छृङ्ग° Bh (conj.?) •
 °मुत्तमम्] S₁RBh, °मुच्छ्रितम् S₂, °मुच्छ्रितं S₃ 52c ऊचुर] S₁S₂RABh, ऊचु S₃ (unmetrical)
 52d °पुरःसरम्] S₁S₂RABh, °पुरसर S₃ (unmetrical) 53a °मग्ने स°] S₁S₂^{ac}S₃ABh, °मग्ने-
 स्त्° S₂^{pc} 53c प्रविश्य] S₂S₃RABh, प्र(वि)श्या S₁ • नः] S₁S₂RABh, न S₃ (unmetrical)
 53cd °वाञ्छंकराय] S₁RABh, °वाञ्छङ्कराय S₂, °वाञ्छङ्कराय S₃ 53d निवेदय] RBh, (नि)-° =
 S₁, न्यवेदयत् S₂^{pc}, व्यवेदयत् S₂^{ac}S₃

तथा कुर्यात्सुरश्रेष्ठ येन निर्गम्य शंकरः ।
 अस्मान्निरीक्षते देवः प्रह्वान्भक्तिमतः स्थितान् ॥ ५४ ॥
 इत्युक्तः स सुरैः सर्वैः प्रत्युवाच हुताशनः ।
 अकर्तव्यं हि मे देवा न युष्मान्प्रति विद्यते ॥ ५५ ॥
 पार्वत्या सह संयुक्तं देवदेवेश्वरं परम् ।
 न मे शक्तिर्हरं द्रष्टुं भवन्तश्चाकुला भृशम् ।
 युष्मद्वाक्यमलङ्घ्यं च कृच्छ्रमेतदतीव मे ॥ ५६ ॥
 प्रवेक्ष्ये सुतपं देवाः करिष्ये साहसं महत् ।
 इत्युक्त्वा स जगामाशु भवनं तत्कपर्दिनः ॥ ५७ ॥
 तत्रापश्यत्स्थितं द्वारे नन्दिनं परमौजसम् ।
 द्वारमाक्रम्य तिष्ठन्तं दीप्तपट्टसधारिणम् ॥ ५८ ॥

54a कुर्यात्] कुरु R 54b निर्गम्य] (तु)प्यति R^{pc}, (स) R^{ac} (unmetrical) 54c अस्मान्निरीक्षते]
 अस्या निरीक्ष्यते R 54d प्रह्वान्] प्रशान् R 55d विद्यते] °पद्यते R 56b देवदेवेश्वरं परं] देव-
 देवं सुरेश्वरं R 56e °मलङ्घ्यं च] °मलं +सर्द्धं + R 57a सुतपं] +हुत+वान् R 57c स जगामाशु]
 साजगामाथ R 57d भवनं] भ+ग+वन् R 58a °पश्यत्] °गम्य R 58d °पट्टसं] °पट्टिशं
 R

54a °श्रेष्ठ] A₄A₇, °श्रेष्ठ A₃ 54d प्रह्वान्] इष्टान् A 55d न युष्मान्प्रति] युष्मान् प्रति न A
 56b देवदेवेश्वरं परं] देवदेवं सुरेश्वरं A₃, देवदेवेश्वरेश्वरं A₄A₇ 56c द्रष्टुं] A₄, इष्टुं A₃, देवं A₇ 56d
 °आकुला] A₇, °आह्वना A₃A₄ 56e युष्मद्वा°] A₄A₇, युष्मद्वा° A₃ • °लङ्घ्यं च] A₄, °लंघ्या
 च A₃, °लङ्घ्यश्च A₇ 56f कृच्छ्र°] कृत्च्छ्र° A₇, कृत° A₃A₄ 57a प्रवेक्ष्ये सुतपं] प्रवेक्ष्ये स्वव-
 रान्{ °रा A₄} A₃A₄, दिशन्तु मे वरान् A₇ 57c इत्युक्त्वा स] A₃A₄, इत्युक्त्वा सा A₇ • °माशु]
 A₇, °मासु A₃A₄ 58d °पट्टसं] °पट्टिशं A

56(d²)(d⁴)(e³-e⁶) S₁

54a कुर्यात्सुर°] S₁S₂^{pc}A, कुर्यात्सुरः S₂^{ac}S₃, कुर्यात्सुर° Bh (em.) • °श्रेष्ठ] S₁S₂RA₄A₇Bh, श्रेष्ठ
 S₃ 54c अस्मान्नि°] ABh, अस्यां नि° S₁, अस्मान्नि° S₂^{pc}, अस्मान्नि° S₂^{ac}S₃^{pc}, अस्मि नि° S₃^{ac}
 54d प्रह्वान्] S₁S₂Bh (प्रह्वां in S₁S₂), प्रह्वा S₃ • स्थितान्] RABh, स्थिताम् S₁S₂^{pc}, स्थितम्
 S₂^{ac}S₃ 55a इत्युक्तः] S₁S₂RABh, इत्युक्त S₃ • सुरैः सर्वैः] S₂RABh, सुरैः सर्वै S₁, सुरैः सर्वैः
 S₃ 55b हुताशनः] S₂S₃RABh, हुताशनं S₁ 55d विद्यते] S₂S₃ABh, वद्यते S₁ 56a संयुक्तं]
 S₁S₃RABh, संयुक्तां S₂ 56b देवदेवेश्वरं परम्] S₁Bh, देवन्देवेश्वरम्{ °म्पं S₂^{ac} }रम् S₂, देवदेवेश्वर
 परं S₃ (unmetrical) 56c शक्तिर्] S₁S₂^{pc}RABh, शक्ति S₂^{ac}S₃ • द्रष्टुं] S₁S₂RA₄Bh, द्रष्टु S₃
 56e युष्मद्वा°] S₂RA₄A₇Bh, युष्मद् S₁, युष्मद्वा° S₃ • °लङ्घ्यं च] S₂S₃A₄Bh, -घञ् S₁ 56f
 मे] S₂S₃RABh, मोः S₁ 57a प्रवेक्ष्ये] S₂S₃RA₃A₄Bh, प्रवेक्षे S₁ • सुतपं देवाः] conj., सुतवे
 देवा S₁, सुतवन्देवाः S₂, सुतवन्देवा S₃, दूतवन्देवाः Bh (conj.) 57b महत्] S₁S₂RABh, महत्
 S₃ (unmetrical) 57c इत्युक्त्वा] S₁S₂RA₃A₄Bh, इत्याक्त्वा S₃ • °माशु] S₁S₃A₇Bh, °माशुर्
 S₂ 57d °वनं तत्कपर्दिनः] ABh, °वन्तत्कर्म्मभिर्दिनः S₁, °वनन्तं कपर्दिनः S₂, °वनन्तं कपर्दि-
 नः S₃ 58a °पश्यत्] S₁S₂ABh, °पश्य S₃ 58c द्वार°] S₁S₂S₃^{pc}RABh, (सं)द्वार° S₃ •
 तिष्ठन्तं] S₁S₂^{pc}S₃RABh, तिष्ठन्तं S₂^{ac} 58d °पट्टसं] S₁S₂S₃, °पट्टिश° Bh • °धारिणम्]
 S₁^{pc}S₂S₃RABh, °वारिणम् S₁^{ac}

तं दृष्ट्वा स तदा वह्निः समालोक्य समन्ततः ।
 नास्ति कश्चिदिहोपायः सूक्ष्मजन्तोरपि स्थिते ॥ ५९ ॥
 प्रवेष्टुमिति संचिन्त्य तमेव शरणं ययौ ।
 नन्दिनं हुतभुगदेवस्तुष्टाव च कृताञ्जलिः ॥ ६० ॥
 नमो गणाधिपतये नमश्चण्डाय शूलिने ।
 नमः सेनाधिपतये नमः सर्वात्मने सदा ॥ ६१ ॥
 हालाहलाय रुद्राय नीलरुद्राय वै नमः ।
 नमो डाकिनिरुद्राय तथैवार्द्रपटाय च ॥ ६२ ॥
 नमस्ते स्वप्नरुद्राय भस्मरुद्राय ते नमः ।
 नमः श्मशानरुद्राय कोटीरुद्राय ते नमः ॥ ६३ ॥
 नमः पिङ्गलरुद्राय रुद्राधिपतये नमः ।
 नमः प्रमथरुद्राय भूतरुद्राय ते नमः ।
 विरूपाक्षाय रुद्राय श्वेतरुद्राय ते नमः ॥ ६४ ॥
 नमस्ते सततं देव नमस्ते सततं शिव ।
 नमस्ते सततं सौम्य नमस्ते भक्तिवत्सल ॥ ६५ ॥
 मम भक्तस्य देव त्वं देवानां हितमिच्छतः ।
 वरदो भव नन्दीश मा नः क्रोधं कृथाः प्रभो ॥ ६६ ॥

59d स्थिते] स्थितं R 61b °श्चण्डाय] °श्चामाय R 62a रुद्राय] भद्राय R 62c डाकिनि°] डाकिनी° R (unmetrical) 63cd] om. R 64d ते] वै R 66c नन्दीश] R^{pc}, नन्दीशो R^{ac} 66d मा नः] मात्मा R • कृथाः] वृथा R

59d स्थिते] स्थितं A 60a प्रवेष्टु°] A₃A₄, प्रवेष्टु° A₇ 61b नमश्चण्डाय] नमः { °म A₇ } शुद्धाय A 61d सदा] तदा A 62a हालाहलाय] हलाहलाय A₃A₄, हलाय हल° A₇ 63] om. A 64a °रुद्राय] °नेत्राय A 64c-f] om. A 65bc] om. A 65d भक्ति°] A₄A₇, भक्त° A₃ 66] om. A

59(c⁵-c⁸) S₁ 62(c³-c⁵)(c⁶-d²) S₁ 63(d²) S₁ 65(b²-b³)(b⁴-c³) S₁ 66(c²) S₁

59a दृष्ट्वा] S₁S₂RABh, दृष्ट्वा S₃ • वह्निः] S₂S₃RABh, वह्नि S₁ 59b समालोक्य] S₂S₃RABh, समालोक्य S₁ 59c °होपायः] RABh, °होपाय S₂, °होपाय S₃ 60a प्रवेष्टु°] S₁^{pc}S₂S₃RA₃A₄Bh, प्रवेष्टु° S₁^{ac} 60d °ताञ्जलिः] S₁S₂S₃^{pc}RABh, °ताञ्जलि S₃^{ac} 61b °श्चण्डाय] S₁S₂Bh, °श्चण्डाय S₃ 61c नमः] S₁S₂RABh, नम S₃ 61d सर्वात्मने] S₂S₃RA, शर्वात्मने S₁, शर्वात्मने Bh 62c डाकिनि°] S₂^{ac}S₃A, (डागि)fi° S₁, शकिनि° S₂^{pc}, fi°fi°ti° Bh (Bh possibly reads this in S₁) 62d °वाङ्म°] S₂^{pc}S₃RABh, °वाङ्म° S₁, °वाङ्म° S₂^{ac} 64a पिङ्गल°] S₂S₃RABh, पिङ्गल° S₁ 64b °पतये] S₂S₃RABh, °पतये S₁ (unmetrical) 64c प्रमथ°] S₁S₃RBh, प्रथम° S₂ 65b शिव] RBh (em.?), शिवः S₂S₃ 65d भक्ति°] S₂S₃RA₄A₇, भक्त° S₁Bh • °वत्सल] RABh, °वत्सलः S₂S₃ 66ab त्वं देवानां] S₁S₂RBh, देवाना S₃ (unmetrical) 66c वरदो भव] S₁^{pc}S₂S₃RBh, व(र)भो भर S₁^{ac} • नन्दीश] S₂S₃R^{pc}Bh, नन्दीश S₁ 66d नः] S₂S₃Bh, न S₁ • कृथाः] em. Bh (silently), कृथा S₁S₂S₃ • प्रभो] S₁^{ac}S₃RBh, प्रभोः S₁^{pc}S₂

ततो नन्दीश्वरः प्राह स्तुवन्तमनलं स्थितम् ।
 प्रीतस्तवानया वहे भक्त्याहं सुरसत्तम ।
 ब्रूहि किं ते प्रियं देव करोम्यद्य हुताशन ॥ ६७ ॥
 अथ प्रोवाच वह्निस्तं वरदं नन्दिनं स्थितम् ।
 यदि तुष्टो ऽसि मे देव देयो यदि वरश्च मे ॥ ६८ ॥
 देवकार्येण देवेश प्रवेष्टुं दीयतां मम ।
 भवनं देवदेवस्य वर एषो ऽस्तु मे विभो ॥ ६९ ॥
 तं नन्दी प्रत्युवाचेदं कृच्छ्रं देयो वरो ह्ययम् ।
 न तं शक्यसि देवेशं द्रष्टुं त्वं योगमास्थितम् ।
 सह देव्या महेशानं स्रष्टारं जगतो ऽव्ययम् ॥ ७० ॥
 तथाप्येष मया तुभ्यं देय एव वरो ऽनल ।
 गच्छ सूक्ष्मतरो भूत्वा दुरालक्ष्यो हुताशन ।
 प्रविश्य निष्क्रम क्षिप्रमविज्ञातागमक्रियः ॥ ७१ ॥

67c-70d] om. R 70f स्रष्टारं] स्रष्टारं R 71a तथाप्येष] तथाप्येष R 71b देय एव] देवदेव R • ऽनल] R^{ac} ?, नमः R^{pc} 71d •लक्ष्यो हुताशन] •ल(ब्धो) हुताशनः R 71e निष्क्रम] +निष्क्रमन् R 71f •ज्ञातागम°] •ज्ञातसम° R

67a नन्दीश्वरः] A₃A₄, नन्दीश्वर A₇ 67b स्तुवन्तम्°] A₃A₄, स्तुवन्तम्° A₇ 67c •वानया] A₃A₄, •वालया A₇ 67d •सत्तम] A₃A₄, •सत्तमः A₇ 67e प्रियं] A₃A₇, प्रीयं A₄ 67f हुताशन] A₃A₄, हुतासनः A₇ 68b स्थितम्] शुभं A 69a देव°] एक° A 69b प्रवेष्टुं] A₃A₄, प्रवेष्टुं A₇ 69d वर एषो] वरो ह्येषो A • विभो] विभुः A 70b कृच्छ्रं] कृच्छ्राद् A • ह्ययम्] ह्यहं A 70c शक्यसि] शक्यामि A 70d द्रष्टुं] A₃, दृष्टुं A₄, दृष्टुं A₇ • त्वं] तं A 70f स्रष्टारं] A₃A₄, स्रष्टारं A₇ 71a •प्येष म°] •प्येव म° A₃A₄, •प्येयन्म° A₇ 71d •लक्ष्यो] •लक्षो A₃A₄, •लम्बो A₇ • हुताशन] A₃, हुताशनः A₄A₇ 71e निष्क्रम] A₃A₇, निष्क्राम A₄ 71f •मविज्ञातागमक्रियः] •म{•भ° A₃}विज्ञातसविक्रियः{•क्रिय A₃, •क्रयः A₇} A

68(b³-b⁸) S₁ 70(a⁸-b³)(e⁷) S₁

67a नन्दीश्वरः] S₂^{pc} S₃RA₃A₄Bh, नन्दीश्वर S₁S₂^{ac} 67b स्तुवन्त°] S₂S₃RA₃A₄Bh, स्तुवन्त° S₁ 67c-68b] repeated in S₁ 67c •वानया] S₁S₁^{*}S₂A₃A₄Bh, •वारया S₃ 67d •सत्तम] S₁S₂^{pc} A₃A₄Bh, •सत्तमः S₁^{*}S₂^{ac} S₃ 67e प्रियं] S₁S₁^{*}S₂A₃A₇, प्रिय S₃ (unmetrical), प्रियेन् Bh (typo) 67f करोम्यद्य] S₁S₁^{*}S₂^{pc} S₃A, करोम्य S₂^{ac} (unmetrical), करवाणि Bh (conj.) • हुताशन] S₂^{pc} A₃A₄Bh, हुताशनः S₁S₁^{*}S₂^{ac} S₃ 69a देव°] S₁S₂S₃^{ac} Bh, देवे S₃^{pc} 69ab देवेश प्रवेष्टुं] S₂S₃A₃A₄Bh (in a note Bh suggests प्रवेशो for प्रवेष्टुं), देवेष्टु वरं मे S₁ 69b •तां मम] S₁S₃A Bh, •ताम्म(ः)+मः+ S₂ 69d ऽस्तु] S₂S₃ABh, स्ति S₁ • विभो] S₂S₃Bh, विभोः S₁ 70b •च्छ्रं देयो] S₂^{pc} Bh, ...यो S₁, •च्छ्रन्दैयो S₂^{ac}, •च्छ्रं देया S₃ 70c तं] S₁S₂ABh, त S₃ • शक्यसि] S₂S₃Bh, शक्तो सि S₁ • देवेश] S₁S₂^{pc} ABh, दे(वश्च)+वेश+न् S₂, देवेश S₃ 70d द्रष्टुं] S₂S₃A₃Bh, द्रष्टु S₁ 70e महेशानं] S₁S₂RABh, महाशान S₃^{ac}, महेशान S₃^{pc} 70f स्रष्टारं] S₁S₂A₃A₄Bh, स्रष्टार S₃ 71a तथा°] S₁RABh, यथा° S₂S₃ • मया] S₂S₃RA₃A₄Bh, समा S₁ 71b ऽनल] S₁S₂^{pc} R^{ac} ? ABh, नलः S₂^{ac} S₃ 71d •लक्ष्यो] S₁S₃Bh, •लक्ष्या S₃ • हुताशन] S₂^{pc} A₃Bh, हुताशनः S₁S₂^{ac} S₃ 71e प्रविश्य निष्क्रम] S₂S₃A₃A₇Bh, प्रविष्यनिष्क्रमन् S₁ 71ef •प्रमवि°] S₁RA₄A₇Bh, •प्रमवि° S₂S₃ 71f •ज्ञातागम°] S₁S₂^{pc} S₃Bh, •ज्ञा(नामग°) S₂^{ac} • •क्रियः] S₂^{ac} RA₄Bh, •प्रियः S₁, •क्रिया S₂^{pc} S₃

स नन्दिनाभ्यनुज्ञातो जातवेदा मुदा युतः ।
 ज्योतिः सूक्ष्मतरो भूत्वा भास्करस्यांशुना सह ।
 प्रविश्य भवनं शम्भोर्मणिस्तम्भमथाविशत् ॥ ७२ ॥
 वह्नेयमणिमध्यस्थः स्तम्भं तद्भासयन्मुहुः ।
 सोऽपश्यत्तत्र देवेशं देवीं च भुवनेश्वरीम् ।
 तुष्टाव मनसा देवौ ततोऽसौ हव्यवाहनः ॥ ७३ ॥
 तथा संस्तूयमानश्च प्रीतिं देव्याश्च दर्शयन् ।
 वीक्ष्य स्तम्भं हरो देवीं वाक्यमेतदभाषत ॥ ७४ ॥
 एष स्तम्भमणिर्देवि भ्राजमान इव प्रिये ।
 संस्तौति मां त्वया सार्धं ददान्यस्मै वरं शुभम् ॥ ७५ ॥
 देव्युवाच ।
 एवं कुरु महादेव भक्तस्यास्य सुरेश्वर ।
 स्तुवतस्त्वा मया सार्धं प्रयच्छ वरमुत्तमम् ॥ ७६ ॥

72b जातवेदा] जातवेदा R 72c ज्योतिः] ज्योतिः R 72e भवनं] R^{ac}, भवणं R^{pc} 72f
 °मथा°] °मथो R 73a वह्नेय°] स वह्निर् R 73ab °स्थः स्तम्भं तद्भासयन्मुहुः] °स्थस्तम्भमु-
 त्कासमन् प्रभुः R 73e देवौ] देवं R 74c देवीं] देवी R 75a एष] एवं R 75d शुभम्]
 शुभे R 76b °स्यास्य] °स्याद्य R 76c °स्त्वा] °स्त्वां R

72a °नाभ्यनु°] A₃A₇, °नाभ्यनु° A₄ 72b जातवेदा] A₃A₇, यातवेदा A₄ 72c ज्योतिः] A₃
 A₄, ज्योतिस्त्व° A₇ (unmetrical) 72e शम्भोर्] A₃A₄, शम्भो A₇ 73a वह्नेय°] स वह्निर् A
 73ab °स्थः स्तम्भं तद्भासयन्] °स्थस्तम्भतो भावयन् A 73c उपश्यत्] A₄A₇, पश्य A₃ 73d
 भुवनेश्वरीम्] A₃A₄, भुवनेश्वरी A₇ 73e देवी] देवस् A 75a °मणिर्देवि] °मणिर्देवी A₃A₄, °मणि
 देवि A₇ (unmetrical) 75b प्रिये] स्त्रिया A 76a-78 speaker indication] om. A

72(a²-a³, b⁶)(b⁷-b⁸)(f⁵) S₁ 73(c¹) S₃ 74(c²-c³) S₁ 76(b¹-b²)(b³-b⁴) S₁

72a स नन्दिनाभ्यनु°] S₂S₃RA₃A₇Bh, न(न्दिना)भ्यमनु° S₁ 72b जातवेदा] S₁^{pc}A₃A₇Bh, जातवेदा
 S₁^{ac}, जातवेदो S₂S₃ • युतः] S₂S₃^{pc}RABh, यु(व): S₃^{ac} 72c ज्योतिः सूक्ष्म°] A₃A₄Bh, ज्यो-
 तिसूक्ष्म° S₁S₃, ज्योतिसूक्ष्म° S₂ 72ef शम्भोर्म°] S₂S₃RA₃A₄, शम्भो म° S₁, शम्भोर्म° Bh (typo)
 72f °स्तम्भ°] S₂S₃RABh, °स्तंभ° S₁ 73a वह्नेय°] S₁, वह्नेय° S₂S₃Bh • °मध्यस्थः] em.
 (cf. RA), °मध्यस्थं S₁S₂S₃Bh 73b स्तम्भं तद्भासयन्] em., स्तम्भंस्तद्भासयन् S₁, स्तम्भन्तद्भाव-
 यन् S₂, स्तम्भन्तद्भावयम् S₃, स्तम्भं तं भासयन् Bh (em.?) 73c उपश्यत्] S₂S₃RA₄A₇Bh, पश्यं
 S₁ • देवेशं] S₁S₂RABh, देवेश S₃ 73d भुवनेश्वरीम्] S₂S₃RA₃A₄Bh, भुवनेश्वरः S₁ 73e
 मनसा] S₂S₃RABh, वचसा S₁ 74b प्रीतिं] S₂S₃RABh, प्रीन्तिन् S₁ • दर्शयन्] S₁^{pc}S₂S₃RABh,
 दर्शयम् S₁S₂^{ac} 74c हरो] S₂S₃RABh, वरो S₁ • देवीं] ABh, देवि S₁, देवीन् S₂, देवी S₃
 74d °भाषत] S₂S₃RABh, °भाषतः S₁^{pc}, °भाषतः S₁^{ac} 75a °मणिर्] S₁S₂RA₃A₄Bh, °मणि
 S₃ (unmetrical) 76 देव्युवाच] S₁^{pc}S₂S₃RABh (देव्यु in S₁^{pc}S₂S₃), देव्यु उ S₁^{ac} 76b सुरेश्वर]
 S₂^{pc}RBh, सुरेश्वरः S₁S₂^{ac}S₃ 76c स्तुवतस्त्वा] S₂S₃Bh, स्तुवत त्वा S₁

देव उवाच ।

प्रीतो ऽहं मणिमध्यस्थ भक्त्या ते विनयेन च ।

ब्रूहि कार्यं यथेष्टं त्वं तत्सर्वं ते भविष्यति ॥ ७७ ॥

अग्निरुवाच ।

देवास्त्वां द्रष्टुमिच्छन्ति बहिःस्था भुवनेश्वर ।

भगवंस्ते यथा सर्वे पश्येयुस्त्वां तथा कुरु ॥ ७८ ॥

देव उवाच ।

एवमस्तु सुरश्रेष्ठ निर्गत्य त्रिदिवौकसाम् ।

ददामि दर्शनं वहे भवतः प्रियकाम्यया ॥ ७९ ॥

तथेति समनुज्ञातो वह्निस्तस्माद्विनिर्गतः ।

देवेभ्यः कार्यमावेद्य तस्थौ योगं समास्थितः ॥ ८० ॥

अथ निष्क्रम्य भगवान्देवदेवः पिनाकधृक् ।

जगाम त्वरितं तत्र यत्र देवाः समासते ॥ ८१ ॥

अथ दृष्ट्वा महादेवं देवाः सर्वे वृषध्वजम् ।

प्रणमुर्मूर्धभिर्हृष्टास्तुष्टुवुश्च मुदा युताः ॥ ८२ ॥

77a °मध्यस्थ] °मध्यस्थ R 77c यथेष्टं त्वं] यथेष्टन्तु R 79 देव] देवदेव R 79b निर्गत्य] निर्गत्य R 80d समास्थितः] समाहितः R 81a निष्क्रम्य] निर्गत्य+ R 82c °मुर्मूर्धभिः] °मुर्मूर्धभिः R

78a °मिच्छन्ति] A₃, °मुच्छांति A₄, °मिच्छामि A₇ 78b बहिःस्था भुवनेश्वर] वह्निस्त्वां भुवने{°णे° A₇}श्वरं A 79 देव] A₄A₇, देवदेव A₃ 79a °श्रेष्ठ] A₇, °श्रेष्ठ A₃A₄ 79b निर्गत्य] निर्गत्य A • °दिवौकसाम्] A₃A₇, °दिवौकसं A₄ 79c वहे] वह्नेर् A 80d योगं समा°] योगस-मा° A₃, योगसमा° A₄A₇ 81b °देवः] A₃A₄^{pc}, °देव A₄^{ac}A₇ 81c त्वरितं त°] त्वरितास्त° A 82c °मुर्मूर्धभिर्हृष्टा°] °मुर्मूर्धनां {°मु मूर्धनां A₄, °मुर्मूर्धना A₇} संहृष्टा° A 82d °स्तुष्टुवु°] A₃A₄, °स्तुष्टुवु° A₇

77(a¹)(b⁵-b⁸) S₁ 78(c⁸-d⁴)(d⁵-d⁸→) S₁ 79(←speaker indication-a²)(a³-a⁵) S₁ 80(a⁶-a⁸)(b⁴, c¹-c³) S₁ 81(c⁶, d¹) S₁ 82(c⁷-d⁵) S₂

77 देव] S₁R, देवदेव S₂Bh, देवदे S₃ 77a °मध्यस्थ] S₁S₂^{pc}Bh, °मध्यस्थ S₂^{ac}S₃ 77b भक्त्या ते] S₂RBh, भक्त्यातो S₁, भक्ता ते S₃ 77c कार्यं यथेष्टं] S₂RBh, कार्यं यथेष्ट S₁, कार्यं यथेष्ट S₃ • त्वं] S₁S₂Bh, त्व S₃ 77d तत्सर्वं ते] RBh (conj.), तत्सर्वन्तद् S₂S₃, वर एष S₁ 78 अग्निरुवाच] RBh (em.?), अग्नि उ S₁, अग्न्यु(देवास्त्वा)+H S₂, अग्न्यु S₃ 78a °स्त्वां] S₂RABh, °स्त्वा S₁S₃, °स्त्वां Bh (typo) 78b भुवनेश्वर] S₂^{pc}RBh, भुवनेश्वरः S₁S₂^{ac}S₃ 78d °स्त्वां] S₂S₃RABh, (°से) S₁ (subscript lost) • कुरु] S₂^{pc}RABh, कुरुः S₂^{ac}S₃ 79 देव] A₄A₇, देवदेव S₂S₃Bh 79a °मस्तु] S₂S₃RABh, (°मस्ति) S₁ • °श्रेष्ठ] S₁S₂RA₇Bh, °श्रेष्ठ S₃ 79b निर्गत्य] S₁S₂Bh, निर्गत्य S₃ • °दिवौकसाम्] S₂RA₃A₇Bh, °दिवौकसा S₁, °दिवौकसां S₃ 79c ददामि] S₂S₃RABh, ददानि S₁ 80b वह्निस्तस्माद्] S₂S₃RABh, वह्निस्त(स्मां) S₁ 81b °देवः] S₂^{pc}RA₃A₄^{pc}Bh, °देव S₁S₂^{ac}S₃ 81d देवाः] RABh, देवा S₁S₂, देवा S₃ 82b देवाः] S₂RA Bh, देवा S₁S₃ 82c प्रणमुर्मूर्धभिर्] S₂, प्रण मूर्धभि S₁ (tops lost, unmetrical), प्रणमुर्मूर्धभि S₃, प्रणमुर्मूर्धभिर् Bh (em.?) 82d °स्तुष्टुवु°] S₂S₃RA₃A₄Bh (lower parts lost in S₂), °स्तुष्टुवु° S₁ • युताः] S₂^{pc}RABh, युता S₁S₂^{ac}S₃

नमः सहस्रनेत्राय सहस्रचरणाय च ।
 महतां पतये नित्यं देवानां पतये नमः ॥ ८३ ॥
 नमः श्मशानरतये व्याघ्रचर्मसुवाससे ।
 ब्रह्मणश्च शिरो हर्त्रे विष्णवे वरदाय च ॥ ८४ ॥
 नमो दक्षमखघ्नाय नमस्ते त्र्यम्बकाय च ।
 नमो भूताधिपतये प्रधानमथनाय च ॥ ८५ ॥
 पिनाकपाणये नित्यं सर्वयोगात्मयोगिने ।
 नमो नीलशिखण्डाय सपत्नीकाय वै नमः ॥ ८६ ॥
 नमः कामेष्वसक्ताय कामसक्ताय वै नमः ।
 नमः शर्वाय सर्वाय मुण्डिने जटिने नमः ।
 नमः सर्वात्मभूताय दिश नो यन्मनोगतम् ॥ ८७ ॥
 एवं संस्तूयमानो ऽथ सर्वैरेव सुरोत्तमैः ।
 प्रत्युवाच महादेवस्तान्सुरान्प्रणतान्स्थितान् ।
 परितुष्टो ऽस्मि वो देवा ब्रूत किं प्रददानि वः ॥ ८८ ॥

84a श्मशान°] श्मशान° R 84c हर्त्रे] हन्त्रे R 84d विष्णवे] विष्णोश्च R 86a नित्यं] चैव R 87ab] om. R 87e सर्वात्म°] सर्वाय R 88d °णतान्स्थितान्] °णतस्थितान् R 88e वो] ते R 88ef देवा ब्रूत] देवास्ततः R

84a °रतये] °रुद्राय A 84c हर्त्रे] A₇, हन्त्रे A₃A₄ 85] om. A 86a °पाणये] A₃A₄, °पाणये A₇ 86b °योगात्म°] °योगार्थ° A 87ab] om. A 87c शर्वाय] सर्वाय A • सर्वाय] A₄A₇, शर्वाय A₃ 87e सर्वात्म°] सर्वत्र A 87f यन्मनो°] A₇, जन्मनो° A₃A₄ 88b सर्वैरेव] A₃A₄, सर्वैरेव A₇ 88d °णतान्स्थितान्] °णतस्थितान् A 88e वो] हे A 88f ब्रूत] A₃A₄, ब्रूत A₇

86(a⁸) S₁

83a नमः] S₁S₂RABh, नम S₃ (unmetrical) • °नेत्राय] S₁S₂RABh, °नेत्राय S₃ 83c मह- तां] S₁S₂RABh, महता S₃ 84a °रतये] S₁RBh, °रतयो S₂^{PC}, °रतय S₂^{AC}S₃ 84d विष्णवे] S₁S₂S₃A, विष्णोर्वै Bh (conj.) 85a दक्षमख°] S₁S₂RBh, चक्षमुख° S₃ 86a °पाणये] S₂S₃R A₃A₄Bh, °पाणये S₁ 86d सपत्नी°] S₁S₂RABh, सपनी° S₃ 87c नमः शर्वाय सर्वाय] S₁R, नमस्सर्वाय शर्वाय S₂Bh, नम शर्वाय सर्वाय S₃ (or सर्वाय शर्वाय) 87d मुण्डिने] S₁RA, दण्डिने S₂S₃Bh 87e नमः] S₁S₂RABh, नम S₃ 88b सर्वैरेव] S₂S₃RA₃A₄Bh, सर्वैरेव S₁ 88cd °देवस्तान्] S₁S₂^{PC}RABh, °देवा तान् S₂^{AC}, °देव तां S₃ 88d °णतान्स्थितान्] em. Bh (silently), °णतां सदा S₁, °णतान्स्थितान् S₂S₃ 88e वो] S₁S₂S₃, भो Bh (conj.) 88f ब्रूत किं] S₂A₃A₄Bh, तं ब्रूतं S₁, ब्रूत किं S₃ • वः] S₁RBh, च S₂S₃

पुनः प्रणम्य ते देवाः प्राहुर्वचनमुत्तमम् ।
 यो नः स्वयंवरे देव वरो दत्तस्त्वया विभो ।
 तं प्रार्थयाम सहितास्तं नो दातुं त्वमर्हसि ॥ ८९ ॥
 देव्या य एष पुत्रार्थं योगस्ते भुवनेश्वर ।
 कृतो ऽब्दानि बहूनि स्म तं संहर नमस्तव ॥ ९० ॥
 अशुभानि निमित्तानि दृश्यन्ते सुमहाद्युते ।
 पृथिवी दुःस्थिता देव वयं च भृशमाकुलाः ॥ ९१ ॥
 तेनैष न यथा देव्या देहे संजायते सुतः ।
 जायेत च यथा देव तथा नः कर्तुमर्हसि ॥ ९२ ॥
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा देवदेवो ऽब्रवीद्वचः ।
 महानेष वरः सर्वैः प्रार्थितः सुरपुंगवैः ।
 तथापि च प्रयच्छामि युष्मत्प्रियचिकीर्षया ॥ ९३ ॥
 महान्तं किं त्विदं कालं तेजः संधारितं मया ।
 अस्य प्रपश्यथ स्थानममोघं ह्येतदुत्तमम् ॥ ९४ ॥

89e प्रार्थयाम] प्रार्थयामः R 89ef °तास्तं नो दातुं त्वम°] °ताः कृपया दातुम° R 90ab पुत्रार्थं योगस्ते] पुत्रार्थं योगन्ते R 90d तं] तत् R • नमस्तव] नमो स्तु वः R 91c दुःस्थिता] (वा)त्यता R 92a तेनैष न] तेन नैव R 92c जायेत च यथा] जायते च तथा R 93c सर्वैः] सर्वः R 93e च] वः R 94c प्रपश्यथ] प्रपश्यत R

89c स्वयंवरे] सुरेश्वरो A 89e प्रार्थयाम] प्रार्थयामः A₃A₄, प्रार्थया A₇ (unmetrical) 89f °स्तं नो दातुं] °स्त{°स्त्व° A₇}मादातुं A 90a पुत्रार्थं] A₃A₄, पूत्रार्थं A₇ 90b भुवनेश्वर] A₃A₄, भुवणेश्वरः A₇ 90c कृतो] कृता° A 90d तं] हर A (hypermetrical) 91c दुःस्थिता] दुःखिता A 92a तेनैष न] तेनैव न A₃A₇, तेनैव (५) A₄ (unmetrical) 92b सुतः] न्यतः A 92c जायेत] जायते A₃A₇, जायाते A₄ 92d तथा नः] तथास्मान् A 93c सर्वैः] A₃A₄, सर्वै A₇ 94b तेजः] A₃A₇, तेज A₄ 94cd प्रपश्यथ स्थानम°] पश्यथ पन्थानं अ° A

93(f¹) S₁

89a देवाः] RABh, देवा S₁S₂S₃ 89b प्राहुर्वचन°] S₂RABh, प्राहु वरण° S₁ (unmetrical), प्राहु वचन° S₃ (unmetrical) 89c यो] S₂S₃RABh, ये S₁ • नः स्वयंवरे] S₁^{pc}S₂S₃RBh, न(स्त्व)य-स्वरे S₁^{ac} 89d दत्त°] S₂S₃RABh, देय° S₁ • विभो] S₂S₃RABh, विभोः S₁ 89e प्रार्थयाम] S₂Bh, प्रार्थयामा S₁, प्रार्थयामा S₃ 90a य] S₂S₃RABh, या S₁ • पुत्रार्थं] S₂A₃A₄Bh, पुत्रार्थं S₁S₃ 90b भुवनेश्वर] S₂^{pc}RA₃A₄Bh, भुवनेश्वरः S₁S₂^{ac}S₃ 90d तं संहर] S₁S₂Bh, तन्संहार S₃ • नमस्तव] S₂S₃ABh, नमस्तव S₁ 91b सुमहा°] S₂S₃RABh, भुमहा° S₁ 91c दुःस्थिता] S₂S₃Bh, दुःस्थिता S₁ 91d वयं च] S₂S₃RABh, वयंश्च S₁ 92a यथा] S₂S₃RABh, यना S₁ 92b सुतः] S₂S₃RBh, सुत S₁ 92d नः] S₁S₂RBh, न S₃ (unmetrical) • मर्हसि] S₂S₃RABh, °मर्हति S₁ 93b ऽब्रवीद्वचः] S₂S₃RABh, द्ववीद्वच S₁ 93c सर्वैः] A₃A₄Bh, सर्वै S₁, सर्वै S₂S₃ 93d °पुंगवैः] S₂S₃RABh, °पुंगवा S₁ 93f युष्मत्प्रियचिकीर्षया] S₂S₃RABh, (यु)ष्मत्प्रियचिकीर्षयाः S₁ 94b तेजः संधारितं] S₁^{pc}S₂RA₃A₇Bh, तेज सन्धारितं S₁^{ac}, तेजसान्धारितं S₃ 94c प्रपश्यथ] S₂S₃, प्रयच्छत S₁, प्रपश्यत Bh (em.?) 94cd स्थानम°] RBh (em.?), स्थातम° S₁, स्थानम° S₂S₃

अथैवमुक्ता देवेन ते देवा मुनिसत्तम ।
 बभूवुः सहितास्तूर्णीं सुरा ब्रह्मपुरोगमाः ॥ ९५ ॥
 तेषामग्निस्तदा मध्ये प्रोवाच भुवनेश्वरम् ।
 जुहुध्येतत्परं तेजो मयि देव त्रिलोकप ॥ ९६ ॥
 जुहावाग्नौ ततस्तेजस्तदात्मीयं परं भवः ।
 हुत्वा कृत्स्नं ततस्तस्मिंस्तुष्टो ऽभूत्परमेश्वरः ॥ ९७ ॥
 वरं वृणु हुताश त्वमिति प्रोवाच शंकरः ।
 ततो वह्निः प्रणम्येशं वरानप्रार्थयद्विभुम् ॥ ९८ ॥
 इच्छेयमेनं पुत्रं ते मम नाम्ना प्रकीर्तितम् ।
 शापस्याहमगम्यः स्यां पश्येयं त्वां च नित्यशः ।
 धारयेयं सुखेनैतदुत्सृजेयं च शंकर ॥ ९९ ॥

96b भुवनेश्वरम्] भुवनेश्वरः R 96c जुहुध्ये०] जुहुष्व R 96d-97a] om. R 97b °स्तदा-
 त्मीयं परं भवः] ऽथवात्मीमपि प्रभो R (unmetrical) 97cd हुत्वा कृत्स्नं ततस्तस्मिंस्तु०] कृत्वा चाग्नौ
 ततस्तेजस्तु० R 98d वरानप्रा०] R^{ac}, वरदान् प्रा० R^{pc} 99cd शापस्याहमगम्यः स्यां पश्येयं]
 शापः स्याहमगम्यः स्याम्वश्चेयं R 99e धारयेयं] धारयेनं R 99f शंकर] शङ्करः R

95a °मुक्ता] °मुक्ता A₃A₄, °मुक्त्व A₇ 95b °सत्तम] A₃A₄, °सत्तमः A₇ 95c °तास्तूर्णी]
 A₃A₄, °ता तूर्णी A₇ 96b भुवनेश्वरम्] A₃A₄, भुवनेश्वरं A₇ 96c-97b] Instead of this A has
 two pādas reading धारयितुं समर्थः कस्त्वत्तेजः {कस्तेजः A₇(unmetrical)} परमेश्वरः A 97cd] om.
 A₇ 97c हुत्वा] श्रुत्वा A₃A₄ 98a हुताश] A₃, हुतास A₄A₇ 98d वरानप्रार्थयद्विभुम्] वरान्
 स प्रार्थयद्विभुः A 99b प्रकीर्तितम्] परंतप A₃A₄, सरन्तव A₇ 99c शापस्याहम०] दृश्यो हं सर्व०
 A 99ef सुखेनैतदुत्सृ०] सुखेनैतत्त्वत्सृ० A₃A₄, वरमिच्छामि सृ० A₇ (unmetrical) 99f शंकर]
 A₃, शंकरः A₄A₇

96(d⁵-d⁶)(d⁷-d⁸→) S₁ 97(←a¹-a⁸)(b¹-b⁴) S₁ 98(a²) S₁ 99(d⁴-d⁶)(d⁷-e⁸)(f¹-f⁴) S₁

95ab] om. S₃ 95a °मुक्ता] S₂RBh, °मुक्ता S₁ 95b °सत्तम] S₁S₂^{pc}RA₃A₄Bh, °सत्तमः
 S₃^{ac} 95c बभूवुः] S₂RABh, बभूवु S₁S₃ • °तास्तूर्णी] RA₃A₄Bh, °ता तूर्णी S₁, °ता तूर्णी
 S₂S₃ 96a तेषामग्निस्तदा मध्ये] S₂S₃RA, तेषां मध्ये तदा वाह्नि S₁, तेषां मध्ये तदा वह्निः Bh (em.?)
 96b भुवनेश्वरम्] S₂^{pc}S₃A₃A₄Bh, भुवनेश्वरः S₁, भूवनेश्वरम् S₂^{ac} 96c जुहुध्ये०] em. Bh (silently),
 जुहुध्ये० S₁, जुहुध्ये० S₂S₃ 96d त्रिलोकप] S₂^{pc}Bh, (त्रिलो) - ऽ S₁ (unmetrical), त्रिलोकपः S₂^{ac}S₃
 97b °स्तदात्मीयं] S₂S₃, (तदापीयं) S₁ (lower parts lost), °स्तदा स्वीयं Bh (conj.?) • परं भवः]
 S₂S₃Bh, परा भव S₁ 97cd कृत्स्नं ततस्तस्मिंस्तु०] S₁A₃A₄, तस्मिन्त{°न्न S₂^{ac}}तः कृत्स्नं तु० S₂Bh,
 तस्मिन्ततः कृत्स्नं तु० S₃ 97d ऽभूत्] S₂S₃RA₃A₄Bh, तत् S₁ 98ab हुताश त्वमिति] S₁RA₃Bh,
 हुतास त्व{त्वं S₂^{ac}}मिति S₂, हुतासर्वमिति S₃ 98c वह्निः] S₂^{pc}RABh, वह्नि S₂^{ac}, वहि S₃ •
 प्रणम्येशं] S₁S₂^{pc}RABh, प्रणम्येशं S₂^{ac}, प्रणम्येषं S₃ 98d °नप्रार्थ०] S₁S₂S₃R^{ac}, °नभ्यार्थ० Bh
 (conj.) • °यद्विभुम्] S₁RBh, °यद्विभुः S₂, °यं विभुः S₃ 99a °मेनं] S₁S₂^{pc}S₃RA, °मे(व)म्
 S₂^{ac}, °मेतं Bh (em.?) 99b नाम्ना] S₁S₂^{pc}S₃RABh, (प्र)+ना+म्ना S₂ 99c °स्याहम०] S₂S₃Bh,
 °स्याहम० S₁ 99d पश्येयं] S₁S₂ABh, पश्येय S₃ 99f शंकर] S₂^{pc}S₃A₃Bh, शंकरः S₁ (tops
 lost, unmetrical), शङ्करः S₂^{ac}

सर्वभक्षोऽप्यलेपः स्यां पापं न च भवेन्मम ।
 मयि देवाश्च यज्ञाश्च प्रतिष्ठां यान्तु शूलधृक् ॥ १०० ॥
 अहं भूतेश्वरश्च स्यामहं पशुपतिश्च ह ।
 अहं तव तनुः स्यां च त्वन्मूर्तिस्त्वदपाश्रयः ॥ १०१ ॥
 वरमिच्छामि देवेश दीयमानमिमं त्वया ।
 एवमस्त्विति तत्सर्वं वह्नये प्रददौ विभुः ॥ १०२ ॥
 विसृज्य च ततो देवान्देवदेवो वृषध्वजः ।
 पुनर्विवेश भवनं देवी चैवमभाषत ॥ १०३ ॥
 क्व गत्वा त्वमिहायातः क्षिप्रं त्रिभुवनेश्वर ।
 किं तद्गुरुतरं कार्यं येन निर्गतवानसि ॥ १०४ ॥

100a ऽप्यलेपः] प्यनेशः R 100c देवाश्च यज्ञाश्च] यज्ञाश्च देवाश्च R 100d प्रतिष्ठां] प्रतिष्ठा R
 101ab ऽश्च स्याम०] ऽश्चास्याम० R 102c तत्] ते R 103a देवान्] देवा R 103c ऽविवेश]
 ऽनिवेश R 104a त्वमिहायातः] क्वमिहायातं R (unmetrical)

100a ऽभक्षो] A₃, ऽतक्षो A₄, ऽतक्षा० A₇ • ऽप्यलेपः] पि देव A 100b पापं] A₃A₇, पायन्
 A₄ 100d प्रतिष्ठां] A₇, प्रतिष्ठा A₃, प्रतिष्ठा A₄ 101ab ऽश्च स्याम०] ऽश्चास्याम० A 101c तव
 तनुः] A₃A₄^{ac}A₇, तनु तव A₄^{pc} 101d त्वन्मूर्तिस्त्वदपा०] स्तन्मूर्तिस्त्वदपा० {०या० A₄} A 102b
 ऽमिमं] ऽमिदं A 102d विभुः] प्रभुः A 103a विसृज्य] A₃, विसृज्य A₄A₇ 103c भवनं]
 भगवान् A 103d ऽभाषत] A₃A₄, ऽभाषतः A₇ 104b ऽभुवनेश्वर] ऽभुवने{०णे० A₃}श्वरः A

100(b³) S₂^{pc} 101(d³-d⁴) S₂ 102(b⁶-b⁷)(b⁸)(c¹-c⁸) S₁

100a ऽप्यलेपः] S₁Bh, प्यलेप्य S₂^{ac}S₃, प्यलेप्यः S₂^{pc} 100ab स्यां पापं न] S₂S₃RA₃A₇Bh, स्या-
 माप(न्न)+ॐ+ S₁ 100b भवेन्] S₁S₂^{pc}S₃RABh, (ह)वेन् S₂^{ac} 100c मयि] S₁S₂^{pc}S₃RABh, यि S₂^{ac}
 (unmetrical) • यज्ञाश्च] S₂S₃ABh, यज्ञश्च S₁ 100d प्रतिष्ठां] S₂A₇Bh, प्रतिष्ठा S₂S₃ 101a
 अहं] S₂S₃^{pc}RABh, अशं S₁, <(ह)>+अ+हं S₃ 101ab स्यामहं] S₁RABh, स्याम्महम् S₂, स्यामहम्
 S₃ 101c अहं तव तनुः] S₂^{pc}RA₃A₄^{ac}A₇Bh, अहं तव दनु S₁, अह<(ह)>+न्त+व तनु S₂, अहन्त तनु
 S₃ (unmetrical) 101d त्वन्मूर्तिस्त्व०] S₂S₃RBh, त्वंमूर्ति{०त्ते S₂^{ac}} व० S₁ • ऽदपाश्रयः] S₂^{pc}
 S₂S₃RA₃A₇, ऽदशाश्रयः S₁^{ac}, ऽदुपाश्रयः Bh (conj.) 103b वृष०] S₁S₃RABh, भृष० S₂ 103c
 पुनर्] S₁^{pc}S₂S₃RABh, पुन S₁^{ac} (unmetrical) • भवनं] S₁S₂RBh, भवन S₃ 103d देवी चैव-
 म०] RA, देवीछैनव S₁^{ac}, देवीछैनव S₂^{pc}, देवीछैवम० S₂S₃, देवी चैनम० Bh (conj.) • ऽभाषत]
 S₂S₃RA₃A₇Bh, भाषतः S₁ 104a गत्वा त्वमि०] S₂^{pc}ABh, गतां <(यि)>+त्व+यि० S₁, गत्वा चमि०
 S₂^{ac}, गत्वामि० S₃ (unmetrical) • ऽहायातः] S₁S₂^{pc}ABh, ऽहायात S₂^{ac}S₃ 104b ऽनेश्वर] S₂^{pc}
 RBh, ऽनेश्वरः S₁, ऽनेश्वरम् S₂^{ac}, ऽनेश्वरं S₃ 104cd कार्यं येन] S₂S₃RABh, कामेन च S₁ 104d
 ऽवानसि] S₁S₂^{pc}S₃RABh, ऽदानसि S₂^{ac}

ततः प्रोवाच देवेशः पार्वतीं रुषिताननाम् ।
 गतो ऽस्मि त्वरितो देवि देवैर्विज्ञापितः प्रिये ।
 बहिःस्थैः पद्मपत्राक्षि भक्तिमद्भिः सुदुःखितैः ॥ १०५ ॥
 अथोवाच ततो देवी देवं सर्वजगत्पतिम् ।
 कथं त्वमागतान्देव बहिःस्थांस्त्रिदिवौकसः ।
 ज्ञातवानसि संव्रस्तान्केनाख्यातं च ते विभो ॥ १०६ ॥
 देव उवाच ।
 प्रविश्य हुतभुग्देवि मणिस्तम्भं समास्थितः ।
 न्यवेदयत्स्तुवन्मह्यं सर्वान्देवान्बहिःस्थितान् ।
 तवैवानुज्ञया देवि यस्मै दत्तो वरो मया ॥ १०७ ॥
 ततो भगवती क्रुद्धा नन्दिनं प्रति पार्वती ।
 कथं प्रविष्टवान्वह्निर्द्वारस्थस्येह दुर्मतेः ॥ १०८ ॥

105e बहिःस्थैः] बहिस्तैः R 106b सर्वं] सर्वं R 107a °ग्देवि] R^{PC}, °ग्देव R^{AC} 107c
 न्यवेदयत्] न्यवेदय R 108d °स्थस्येह दुर्मतेः] °स्ते त्वयि दुर्मते R

105a देवेशः] A₃A₇, देवेश A₄ 105b रुषिताननाम्] A₃A₇, रुषितां नानां A₄ (unmetrical) 105e
 बहिःस्थैः] बहिस्तैः A₃, बहिस्ते A₄, बहिस्तैः A₇ 106c °न्देव] °न्देवान् A 106d बहिःस्थां°]
 A₃A₇, बहिस्थां° A₄ 106e संव्रस्तान्] A₃, संव्रस्ता A₄A₇ 107 देव] देवदेव A 107a प्रवि-
 श्य] आविश्य A 107b समास्थितः] समान्वितः A 107c न्यवेदयत्स्तुवन्] निवेदयत्ततो {ततो A₄,
 °तुतां A₇} A 107d सर्वान्] सर्वं A₃A₇, सर्वं A₄ • °न्बहिःस्थितान्] A₃, °न् बहिस्कृतान् A₄A₇
 107e तवैवा°] A₇, तत्रैवा° A₃A₄ 107f यस्मै] तस्मै A 108c °न्वह्निर्] A₃, °न् वह्नि A₄A₇
 108d दुर्मतेः] तिष्ठतः A₃A₇, तिष्ठतः A₄

105(d⁶, e³-e⁴)(e⁵) S₁ 107(d⁸) S₁, (d⁸, e²) S₃

105a ततः] S₂S₃RABh, तत S₁ • देवेशः] RA₃A₇Bh, देवेश S₁S₃, देवेशम् S₂ 105b °तीं
 रुषिताननाम्] S₁^{PC}RA₃A₇Bh, °तीं रुषिताननं S₁, °तींरुषिताननां S₂^{AC}, °तींश्च स्मिताननां S₁^{PC} (other
 correction), °तीं चषिताननां S₃ 105c गतो] S₁^{PC}S₂S₃RABh, शतो S₁^{AC} • ऽस्मि] S₁RABh,
 स्मिन् S₂, स्मिं S₃ 105d देवैर्] S₂RABh, देवो S₁, देवै S₃ • °ज्ञापितः] S₂S₃RABh, °ज्ञापि(त)
 S₁ 105f भक्तिमद्भिः] S₂RABh, भक्तिन्देवा S₁, भक्तिमद्भि S₃ • °दुःखितैः] S₂S₃RABh, °दुःखि-
 तौ S₁ 106a अथो°] S₂S₃RABh, अतो° S₁ 106ab देवी देवं] S₁S₂S₃^{PC}RABh, देवी(रे)वं S₃^{AC}
 106d बहिःस्थांस्त्रि°] S₁S₂^{PC}RA₃A₇Bh, बहिस्था+:+ त्रि° S₂^{AC}, बहिस्थाः S₃ 106e संव्रस्तान्] S₂
 S₃RA₃Bh, मत्तुस्ता S₁^{PC}, मत्तु(सा) S₁^{AC} 107 देव] R, देवदेव S₁S₃Bh, देवदे S₂ 107a °ग्देवि]
 S₁S₂R^{PC}ABh, °ग्देव S₃ 107c न्यवेदयत्स्तु°] em., न्य{न° S₁^{AC}}वेदयत्तु° S₁, न्यवेदय स्तु° S₂S₃,
 न्यवेदयत्स्तु° Bh (typo, em.?) 107cd °वन्मह्यं सर्वान्] S₂S₃RBh, °वन्मह्यं सर्वं S₁ 107d °वा-
 न्बहिःस्थितान्] RA₃Bh, °वाक्ष{((°ञ्ज°) S₁^{AC}}हिस्थि(तां) S₁, °वान्बहिस्थिताम् S₂, °वान्बहिस्थि{°स्थ-
 S₃^{AC}}ता) S₃ (anusvāra possibly lost) 107e °वानुज्ञया] S₂S₃RABh, °वाज्ञा मया S₁ 107f
 यस्मै] S₁S₂S₃R, तस्मै Bh • दत्तो] S₂S₃RABh, ततो S₁ 108a भगवती] S₁RABh, भवत्सु-
 सं° S₂S₃ 108b प्रति] S₂S₃RA, पति S₁, प्राह Bh (conj.?) • पार्वती] S₁S₂^{PC}RABh, पार्वतिः
 S₂^{AC}S₃ 108c °विष्टवान्वह्निर्] RA₃, °विष्टां वह्निर् S₁ (unmetrical), °विष्टवानेह S₂S₃, °विष्टस्ते
 वह्निर् Bh (conj.?) 108d °रस्थस्येह] S₂S₃ABh, °स्थास्येह सु° S₁ • दुर्मतेः] S₂, °दुर्मते
 S₁, दुर्मते S₃Bh

ततस्तस्य भृशं क्रुद्धा श्रवणे न्यस्तमुत्पलम् ।
 गृहीत्वा वज्रसंकाशं नन्दीशाय व्यसर्जयत् ॥ १०९ ॥
 द्वादशादित्यसंकाशं ज्वलन्तं तत्तदोत्पलम् ।
 वधार्थं नन्दिनो घोरं प्रससार स्फुटन्निव ॥ ११० ॥
 हतो नन्दीश्वर इति प्रोच्योत्थाय च शंकरः ।
 भद्रं भवोत्पल क्षिप्रमित्युक्तागृह्णदुत्पलम् ॥ १११ ॥
 अथोमापि ततो देवी प्रत्यापत्तिं जगाम ह ।
 अहो बत महत्कष्टं कृतं क्रोधवशान्मया ।
 कथंचिन्न हतो नन्दी महागणपनायकः ॥ ११२ ॥
 तद्गृहीत्वा ततो हस्ताद्देवस्य श्रवणोत्पलम् ।
 चिक्षेप त्वरितं देवी भद्रं भवतु ते सरः ॥ ११३ ॥
 एवमुक्त्वा ततः क्षिप्तं देव्या तच्छ्रवणोत्पलम् ।
 विन्ध्यपृष्ठे सरस्तत्र बहुपद्मोत्पलं बभौ ॥ ११४ ॥

109d-110a] om. R 110d स्फुटन्नि०] स्फुरन्नि० R 111b प्रोच्योत्थाय च शंकरः] प्रो+चुः+प्र-
 यतशङ्करम् R (retraced after प्र) 111c भवोत्पल] तवोत्पलं R 112b प्रत्यापत्तिं] प्रतिपत्तिं R
 112d °वशान्] °वशा R 112e कथंचिन्न हतो] कथञ्च महतो R 112f °नायकः] °माश्रयः R^{pc},
 °नाश्रयः R^{ac} 113b श्रवणोत्पलम्] स्वं पुलोत्पलः R 113c चिक्षेप] चिक्षिप R 113d ते] वे
 R 114ab] om. R 114c सरस्तत्र] शरस्तत्र R 114d बहुपद्मोत्पलं] पद्मोत्पलजलं R

109c-113b] om. A 113c चिक्षेप] A₃A₇, चिच्छेप A₄ 113cd देवी भद्रं भवतु ते सरः] देवि
 भयं भवतु ते स{श० A₄}रः A₃A₄, देवी प्रत्यापत्तिं जगाम ह A₇ (cf. 112b) 114a एवमु०] इदमु० A
 • क्षिप्तं] क्षिप्रं A 114b देव्या] A₄A₇, देव्याः A₃ 114c °पृष्ठे] A₇, °पृष्ठे A₃A₄ • सरस्तत्र]
 A₃, शरस्तत्र A₇, शरणस्त A₄ 114d बहुपद्मोत्पलं] पद्मोत्पलजं A

111(c³) S₂^{pc}

109a ततस्तस्य] S₂S₃RA, ततस्य S₁ (unmetrical; insertion mark before स्य, akṣara i.m. possibly
 lost), ततस्सास्य Bh (conj.?) 109b श्रवणे] S₁S₂S₃RA, श्रवण० Bh (conj.?) 109d व्यसर्जयत्]
 S₂Bh, व्यदर्शयत् S₁, व्यसर्जयत् S₃ (unmetrical) 110b ज्वलन्तं तत्तदो०] S₂S₃R (ज्वलन्तन्तत्तदो०
 in S₂S₃), ज्वलन्तन्तत्त{°ते S₁^{ac}}दो० S₁ (त and न्त are nearly indistinguishable here in S₂S₃),
 प्रज्वलन्तत्तदो० Bh (conj.) 110c °र्थं नन्दिनो] RBh (em.?), °र्थं नन्दिनो S₁, °र्थन्नन्दिने S₂,
 °र्थन्नन्दिने S₃ 110d स्फुटन्निव] S₂S₃Bh, स्फुनिव S₁^{ac} (unmetrical), स्फुरन्निव S₁^{pc} 111a ह-
 तो] S₂S₃RBh, ततो S₁ 111b प्रोच्योत्थाय च] S₂^{pc}S₃Bh, प्रोत्थाय च स S₁, प्रो(वा)च्योत्थाय च
 S₂ 111c भवोत्पल] em. Bh (silently), तवोत्पल S₁, ववोत्पल S₂^{ac}, (भ)वोत्पल S₂^{pc}, ववोत्प-
 ल S₃ 111cd °प्रमित्युक्ता०] S₂^{pc}RBh, °प्रं मृत्युव्यु S₁, °प्रमित्युक्ता० S₂^{ac}S₃ 111d °गृह्णदु०]
 S₁S₂^{pc}RBh, °गृह्णमु० S₂^{ac}S₃ 112a अथोमापि] S₂S₃RBh, अथोवापि S₁ 112c महत्कष्टं] S₂S₃
 RBh, महाकष्टं S₁^{pc}, महाक(न्तं) S₁^{ac} 112e कथंचिन्न हतो] S₂S₃Bh, कथञ्चि निहतो S₁ • नन्दी]
 S₂S₂RBh, नदी S₃ (unmetrical) 113a तद्] S₁S₂RBh, तं S₃ • हस्ताद्] RBh (em.?), ह-
 स्ता S₁S₂S₃ 113c चिक्षेप] S₁^{pc}S₂S₃A₃A₇Bh, विक्षेप S₁^{pc} 113d सरः] S₁S₃RA₃Bh, शरः S₂
 114a क्षिप्तं] S₁^{pc}Bh, क्षिप्रं S₁^{ac}S₂S₃ 114b तच्छ्रवणो०] S₂S₃ABh, त श्रवणो० S₁

हंससारससंकीर्णं चक्रवाकोपशोभितम् ।
 नाम्ना भद्रोत्पलं नाम हैमशृङ्गसमीपतः ॥ ११५ ॥
 तत्र स्नात्वा नरः क्षिप्रं सर्वपापैः प्रमुच्यते ।
 तत्राक्षयं सदा दानं पितृतर्पणमेव च ।
 मृतश्चात्र नरो याति नन्दीश्वरसलोकताम् ॥ ११६ ॥
 ततो देवं पुनर्देवी वाक्यमाह गिरेः सुता ।
 किमूचुस्त्वां सुरा देव कीदृशं चार्थयन्वरम् ॥ ११७ ॥
 कथयामास देवेशस्ततो देव्यै वृषध्वजः ।
 देवैर्विज्ञापितो देवि निर्गतो ऽहं वरानने ॥ ११८ ॥
 देव्या य एष पुत्रार्थं योगस्ते भुवनेश्वर ।

— — — — — ॥ ११९ ॥

अशुभान्यत्र दृश्यन्ते दारुणानि सहस्रशः ।
 संव्रस्ता पृथिवी कृत्स्ना वयं च भृशमाकुलाः ॥ १२० ॥

115d हैम०] हेम० R 117c देव] देवी R 117d चार्थयन्] प्रार्थयन् R 118b देव्यै] देवौ R
 119b योगस्ते भुवनेश्वर] योगस्थे भुवनेश्वरः R 119cd] om. R

116a नरः] A₃A₄, नर A₇ • क्षिप्रं] A₇, क्षिप्रो A₄, शीघ्रं A₃ 116e मृतश्चा०] A₃A₇, सूतश्चा०
 A₄ 117b सुता] A₃, सुताः A₄A₇ 117c देव] A₃A₇, देवी A₄ 117d चार्थयन्वरम्] प्रार्थ-
 यन्व{०न्न० A₃A₄}रं A 118ab देवेशस्त०] A₄A₇, देवेश त० A₃ 118d वरानने] A₇, पराणने
 A₃A₄ 119a पुत्रार्थं] A₃A₄, पूत्रार्थं A₇ 119c-134d] om. A (cf. 135a)

115(a¹-a²) S₂ 116(d⁴, d⁶-e³, e⁶-e⁷) S₂ 117(d⁶) S₁, (a²-a⁴, c⁴) S₂ 119 one folio lost from
 a¹ in S₁

115a ०सारससं०] S₁RABh, ०सार+स+स० S₂ (anusvāra possibly lost), ०सारसं० S₃ (unmetrical)
 • ०कीर्णं] S₂S₃RABh, ०कीर्णं० S₁ 115c ०लं नाम] S₁S₂S₃RA, ०लमिति Bh (conj.?) 115d
 हैम०] S₁^{pc}S₂A, हैम० S₁^{ac}, हैम० S₃Bh (em.?) • ०समीपतः] S₁^{pc}S₂S₃RABh, ०समीपगः S₁^{ac}
 116a स्नात्वा नरः] S₂S₃RA₃A₄Bh, स्नातो नर S₁ 116b ०पापैः] S₂S₃RABh, ०पापे S₁ 116e
 मृतश्चा०] S₂S₃RA₃A₇Bh, मतश्चा० S₁ 117a ततो देवं] S₂^{pc}RABh, देवदेवं S₁, त(तो देवी)म् S₂^{ac},
 ततो देव S₃ • पुनर्देवी] S₂S₃RABh, पुनन्देवी S₁ 117b ०माह गिरेः सुता] S₂^{pc}RA₃Bh, ०माह
 गि{रि० S₁^{ac}}रे सुताम् S₁, ०माह गिरेस्सुताम् S₂^{ac}, ०माह्यगिरे सुतां S₃ 117d ०यन्वरम्] S₂S₃RA₇
 Bh, (०य)द्वरं S₁ 118a ०यामास] S₁S₂RABh, ०यामस S₃ 118ab देवेशस्त०] S₂S₃RA₄A₇Bh,
 देवेश त० S₁ 118b देव्यै] S₂S₃ABh, देव्यैर् S₁^{ac}, देव्यैर् S₁^{pc} 118c देवैर्] RABh, देवै S₁,
 ततो S₂S₃ 119a पुत्रार्थं] S₃RA₃A₄Bh, पुत्रार्थं S₂ 119b भुवनेश्वर] S₂^{pc}ABh, भुवनेश्वरः S₂^{ac}S₃
 119cd] Loss of two pādas conjectured (cf. 90cd), om. S₂S₃Bh

तेनैष न यथा देव्या गर्भे संजायते सुतः ।
 भवेच्च तनयः श्लाघ्यो वर एष प्रदीयताम् ॥ १२१ ॥
 ततो ऽग्नौ तद्धृतं तेजो मया पुत्रार्थमीश्वरि ।
 सुतस्ते भविता श्रीमान्बटशिरा द्वादशेक्षणः ॥ १२२ ॥
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा शशाप गिरिजामरान् ।
 यस्मान्मम सुतो देहे नेप्सितस्तैर्दुरात्मभिः ।
 स्वासु पत्नीषु तस्मात्ते न प्राप्स्यन्ति सुराः सुतम् ॥ १२३ ॥
 पृथिवी चापि संमूढा मच्छापोपहतेन्द्रिया ।
 बहून्पतीन्समासाद्य न पुत्रं प्राप्स्यते क्वचित् ।
 विरराम ततो देवी शप्त्वा देवान्सवासवान् ॥ १२४ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 कैटभा नाम नाम्ना च पुण्या नैकवरप्रदा ।
 विन्ध्यस्य शिखरे हैमे तत्राभूद्विरिजा शुभा ॥ १२५ ॥
 पुण्यमायतनं तद्वि शिलां च रमणाह्वयाम् ।
 यो ऽभिगच्छेन्नरो व्यास मृतः स गणपो भवेत् ॥ १२६ ॥
 अथाजग्मुः सुराः सर्वे सार्धं तत्र हविर्भुजा ।
 विवर्णाः कश्मलोपेताः सगर्भा लज्जयान्विताः ॥ १२७ ॥

122a तद्धृतं] उद्धृतं R 123cd देहे नेप्सितस्तैर्] देहो नाभिप्सेत R 123e स्वासु पत्नीषु] स्वस्व-
 पत्नीसु R 123f सुराः सुतम्] सुरा सुतान् R 124b °हतेन्द्रिया] °हतेन्द्रियाः R 124d पुत्रं]
 पुत्रान् R 125a कैटभा] कैटभी R 125b नैक°] नैव R 125c हैमे] रम्ये R 126a पुण्य°]
 पुण्य° R • तद्वि] R^{PC}, विद्वि R^{ac} 127b °र्धं तत्र] °र्द्धन्तेन R 127cd °लोपेताः सगर्भा
 लज्जया°] °लोपेतान् सगर्भानलया° R

124(f²) S₂

121c भवेच्च] S₂RBh, भवे च S₃ • श्लाघ्यो] RBh (em.?), श्लाघ्य S₂S₃ 121d एष] S₃RBh
 (em.?), एषः S₂ 122d °न्बटशिरा] RBh (em.?), °न्बटछिरो° S₂, °न्पटछिरो° S₃ 123b
 शशाप] S₂RBh (em.?), सशाप S₂ • °जामरान्] S₂^{PC}RBh, °जा (सु)रान् S₂^{ac}, °जामराम्
 S₃ 123d नेप्सितस्तैर्] S₂^{PC}S₃, नेप्सितस्ते S₂^{ac}, नेप्सितं तैर् Bh (typo?) 123f प्राप्स्यन्ति] RBh
 (em.?), प्राप्स्यन्ति S₂S₃ • सुराः] S₂^{PC}Bh, सुरान् S₂^{ac}S₃ 124e Before this Bh adds सनत्कुमार
 उवाच । (conj., cf. 125) 124f शप्त्वा] S₃RBh (em.?), स(त्वा) S₂ 125 सनत्कुमार उवाच] S₂
 S₃R, om. Bh 125d तत्राभूद्] S₂RBh, तत्राभू S₃ 126b शिलां च] S₂^{PC}S₃RBh, शि(ता)ञ्च S₂^{ac}
 • °णाह्वयाम्] RBh (em.?), °णाह्वयान् S₂S₃ 126c ऽभिगच्छेन्] S₂RBh, भिगच्छे S₃ 126d
 मृतः] S₂RBh, मृत S₃ (unmetrical) 127a अथाजग्मुः सुराः] S₂RBh, अथ जग्मु सुरा S₃ 127b
 हविर्भुजा] S₃RBh (conj.?), बहिर्भुजा S₂ 127c विवर्णाः] S₂^{PC}RBh, विवर्णा S₂^{ac}S₃ • °लोपे-
 ताः] S₂^{PC}Bh, °लोपेता S₂^{ac}S₃ 127d लज्जयान्विताः] S₂^{PC}Bh, लज्जयान्विता S₂^{ac}, लज्जयान्विता
 S₃

तान्द्वाःस्थानागतान्द्वी शंकराय न्यवेदयत् ।
 प्रविश्य समनुज्ञाता देवमूचुर्दिवौकसः ॥ १२८ ॥
 तेजो न शक्नुमः सोढुमिदं त्रिभुवनेश्वर ।
 त्राहि नः सुरलोकेश यथा स्याम गतज्वराः ॥ १२९ ॥
 अन्धकश्चासुरोऽत्यर्थं तप्यते दुश्चरं तपः ।
 भयं च नस्ततो देव दृश्यते सुमहद्विभो ॥ १३० ॥
 देव उवाच ।
 मा भीर्भवतु वो देवा हंस्ये तमहमन्धकम् ।
 युष्मदर्थे पराक्रान्तं हिरण्याक्षसुतं वरम् ॥ १३१ ॥
 यूयं च मेरुमध्यस्थं वनं यात सुविस्तृतम् ।
 नाम्ना शरवरं नाम पुण्यं द्वादशयोजनम् ॥ १३२ ॥
 युष्माकं तत्र संभित्त्वा कुक्षीन्दैवतपुंगवाः ।
 मदीयं तत्परं तेजो निर्गमिष्यति दीप्तिमत् ।
 सुवर्णत्वं च यास्यन्ति कुक्षयो वः सुरोत्तमाः ॥ १३३ ॥
 ततस्ते तद्वचः श्रुत्वा प्रणम्य शिरसा भवम् ।
 श्रीमन्तं मेरुमाजग्मुः शरधानं च तच्छुभम् ॥ १३४ ॥

128a °न्द्वाःस्था°] °न्द्वांस्था° R 129a शक्नुमः] शक्यते R 129b °दं त्रिभुवनेश्वर] °दन्तव सु-
 रेश्वरः R 129c सुर°] सर्व° R 130ab °त्यर्थं तप्यते] त्यन्धं तताप R 130c भयं च] तपश्च
 R 130d °द्विभो] °द्वयम् R 131a वो] वै R 131c पराक्रान्तं] पराक्रम्य R 131d वरम्]
 रुषा R 132a यूयं च] भूयश्च R 132b यात सुविस्तृतम्] यातः सुविस्तरम् R 132c शरवरं]
 R^{ac}, शरवनन् R^{pc} 133b कुक्षीन्] कुक्षि R 133f कुक्षयो] कुक्षये R 134a ततस्ते] ततस्तु R
 134d शरधानं च तच्छुभम्] पुण्यं शरवनन्ततः R

128a °नागतान्] S₂^{pc}RBh, °नागता S₂^{ac}S₃ 129b °नेश्वर] S₂^{pc}Bh, °नेश्वरः S₂^{ac}S₃ 129c
 नः] S₂RBh, न S₃ (unmetrical) 130ab °त्यर्थं तप्यते] S₂Bh, त्थं तं प्यते S₃ (unmetrical)
 131 देव] R, देवदेव S₂S₃Bh 131a भीर्] RBh (em.?), भी S₂S₃ 131b हंस्ये तम°] S₂S₃
 R, हनिष्याम्य° Bh (conj.) 132b °विस्तृतम्] em. Bh (silently), °विस्त्रितम् S₂, °विस्त्रितं S₃
 132c शरवरं] S₂S₃R^{ac}, शरवणं Bh (em., in a note Bh reads °वन in S₂) 133a संभित्त्वा] S₂R,
 संभित्त्वा S₃ (unmetrical), संभित्वा Bh (em.) 133b कुक्षीन्दैवत°] S₂Bh, कुक्षी देवत° S₃ 133c
 मदीयं] S₂^{pc}S₃RBh, मदीयन् S₂^{ac} 133d निर्गमिष्यति] S₃RBh (em.?), निर्गमिष्यन्ति S₂ 133e
 सुवर्ण°] RBh (conj.), सवर्ण° S₂S₃ 134a ततस्ते] S₃Bh (conj.?), तत्रस्ते S₂ 134b भवम्]
 RBh (em.?), °भवन् S₂, °भवत् S₃ 134c श्रीमन्तं] S₂RBh, श्रीमन्त S₃ • °माजग्मुः] RBh
 (em.?), °माजग्मु S₂S₃ 134d शरधानं] S₂Bh, शरधान S₃

यत्र तेषां तदा भित्त्वा तेजो ऽग्नेश्च व्यनिष्क्रमत् ।
 युगान्तानलसंकाशं दुर्निरीक्ष्यं सुरैरपि ॥ १३५ ॥
 मेरुश्चैवाभवत्क्षिप्रं श्रीमानतिमनोहरः ।
 सर्वं हिरण्मयं चक्रे तेजो माहेश्वरं परम् ॥ १३६ ॥
 वाति गन्धवहो दिव्यः सर्वर्तुकुसुमावहः ।
 तेषां च कुक्षिभेदास्ते सुवर्णत्वं परं ययुः ॥ १३७ ॥
 स्वर्गे दुन्दुभयो दिव्या नेदुः स्वयमनाहताः ।
 पुष्पाणां वृष्टयः पेतुः सुगन्धानामनेकशः ।
 नमस्कारैश्च भूतानामदृश्यानामभूत्स्वनः ॥ १३८ ॥
 एवमादीनि पश्यन्तः शृण्वन्तश्च सुरोत्तमाः ।
 गत्वा पिनाकिने हृष्टाः सर्वमावेद्य सुव्रत ।
 प्रेषिताः स्थाणुना जग्मुः स्वाँल्लोकान्हृषिताननाः ॥ १३९ ॥

135a यत्र तत्र R • भित्त्वा] च्छित्त्वा R 135b व्यनिष्क्रमत्] व्यतिक्रमत् R 135d दुर्निरी-
 क्ष्यं] दुर्निरीक्षं R 136a मेरुश्चै°] मरुच्चै° R 136d तेजो] भेजे R 137a वाति] अति° R
 137c °भेदास्ते] °तेदह्ये R 138a स्वर्गे दुन्दुभयो] देवन्दुभयो R (unmetrical) 138e नमस्कारैश्च
 भूताना°] नमः शिवाय इत्येव° R 138f °मभूत्] °मभू R 139d सुव्रत] सुस्थिताः R 139e
 स्थाणुना] स्थाणुमा° R 139f स्वाँल्लोकान्हृषिता°] स्वलोकान् हृषिता° R

135a यत्र तेषां तदा] अशुभदा $A_3A_4^{ac}A_7$ (unmetrical, cf. 120a), अशुभानि तदा A_4^{pc} 135b ऽग्नेश्च
 व्यनिष्क्रमत्] य{यो° A_7 }श्च व्यतिक्रमेत् A 135d दुर्निरीक्ष्यं] दुर्निरीक्षं A_4 , दुर्निरीक्षं A_3 , नुन्नरीक्षं A_7
 • सुरैरपि] A_3A_4 , पुरैरपि A_7 136d परम्] पदं A 137b सर्वर्तु°] A_3A_7 , सर्वर्तुः A_4 137c
 °भेदास्ते] A_3 , °भेदास्ते A_4A_7 137d सुवर्णत्वं परं] सुरवर्णं परमं A_3 (unmetrical), सुवर्णं परमं A_4 ,
 सुवर्णं परं A_7 (unmetrical) 138ab दुन्दुभयो दिव्या नेदुः] दुन्दुभयो नेदुः दिव्या A_3A_4 , दन्दुभयेनेह
 दिव्या A_7 138b °मनाहताः] °मनाहिताः A 138c पेतुः] A_3A_4 , पेतु A_7 138d °मनेकशः]
 A_3 , °मनेकसः A_4A_7 138e नमस्कारैश्च भूताना°] नमः शिवाय इत्येव° A 138f °त्स्वनः] °त्पुनः
 A 139b शृण्वन्तश्च] A_7 , शृणुतश्च A_3A_4 139c हृष्टाः] हृष्टा A_3A_4 , हृष्टा A_7 139d सुव्रत]
 A_4A_7 , सुव्रतः A_3 139f स्वाँल्लोकान्हृषिता°] स्वर्लोकान्{स्वर्लोका A_4 , स्व(ल्लो)कान् A_7 } हृषिता° A

135b तेजो ऽग्नेश्च] R, तेजो निश्च S_2 , तेजो गिनश्च S_3 , कुक्षीन्तेजो Bh (conj.) • व्यनिष्क्रमत्]
 em., व्यनिष्क्रमं S_2S_3 , निरक्रमीत् Bh (conj.) 135d सुरैरपि] $S_2S_3RA_3A_4$, सुरासुरैः Bh (conj.)
 136c चक्रे] S_2RABh , चज्जे S_3 136d °रं परम्] $S_2^{pc}S_3RBh$, °रम्परः S_2^{ac} 137a गन्धव-
 हो] $RABh$, गन्धवरो S_2S_3 137ab दिव्यः सर्वर्तु°] $S_2^{pc}RA_3A_7Bh$, दिव्य सर्वत्र S_2^{ac} , दिव्यसर्वर्तु S_3
 137d सुवर्णत्वं] S_2RBh , सुवर्णात्त्व S_3 138a स्वर्गे दुन्दुभयो] A_3A_4Bh , स्वर्गदु{°न्दु° S_2^{ac} }न्दुभयोर्
 S_2 , स्वर्गदुन्दुभयो S_3 138c पेतुः] $S_2RA_3A_7Bh$, पेतु S_3 138d °गन्धाना°] S_2S_3RA , °गन्धी-
 ना° Bh (conj.) 138e °स्कारैश्च] S_2Bh , °स्कारै च S_3 139a पश्यन्तः] $S_2^{pc}RABh$, पश्यन्त
 $S_2^{ac}S_3$ 139b शृण्वन्तश्च] S_2RA_7Bh , शृण्वन्तस्य S_3 139c हृष्टाः] S_2RBh , हृष्टा S_3 139d
 सुव्रत] A_4A_7Bh (em.), सुव्रतः $S_2^{ac}S_3$, सुव्रताः S_2^{pc} 139ef °ग्मुः स्वाँल्लोकान्] S_2Bh , °ग्मुस्त्वा
 लोका S_3

श्रुत्वा देवैरभिहितमिदं प्रीतियुक्तैर्वचो ऽग्यं
 प्रीता देवी हृदयमहिता पुत्रजन्मप्रवृत्तिम् ।
 ज्ञात्वा तस्थौ विबुधवरदा योगमाता विधात्री
 तुष्टिं चागादृषिसुरशिरःस्पृष्टपादारविन्दा ॥ १४० ॥

इति स्कन्दपुराणे द्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥

140a °मिदं प्रीति°] °मत प्रीत° R • °र्वचो ऽग्यं] °र्वचोभिः R **140b** हृदयमहिता] हृदनि-
 हितां R (unmetrical) **140c** विबुध°] विविध° R • योगमाता] योगमात्रा R **140d** तुष्टिं
 चागादृषि°] दृष्टिञ्चाशा R (unmetrical) **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे स्कन्दोत्पत्तिर्नामाध्यायः R

140a °युक्तैर्] A₇, °युत्सा A₃, °पूर्वं A₄ • ऽग्यं] ग्रं A **140b** °महिता] °निहितां A **140c**
 विबुध°] विविध° A • योगमाता] योगसिद्धि° A • विधात्री] A₃A₄, om. A₇ (unmetrical)
140d तुष्टिं चा°] A₃, तुष्टीं चा° A₄, तुष्टिञ्चा° A₇ • °गादृषि°] °गादथ A • °स्पृष्ट°] °सृष्टि°
 A • °दारविन्दा] A₃, °दारविन्दाः A₄A₇ **Col.** इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया-
 मम्बिकाखण्डे स्कन्दोत्पत्तिर्नामाध्यायः A±

140a °युक्तैर्] S₂RA₇Bh, °युक्तै S₃ **140d** तुष्टिं चा°] S₃A₃Bh, तुष्टीञ्चा° S₂ • °गादृषि°]
 em., °गाडहृदि S₂^{pc} (sec. hand), °गा(दृशि°) S₂^{ac}, °गादृशि° S₃, °गादृदि Bh (em.) • °शि-
 रःस्पृष्ट°] S₃RBh (em.?), °सिरस्पृष्ट° S₂ • °दारविन्दा] S₂^{pc}RA₃Bh, °दारवृन्दा S₂^{ac}S₃ **Col.**
 स्कन्दपुराणे{°णै S₂^{ac}}कसप्तयौ ध्यायः॥ ⊙ S₂, स्कन्दपुराणे नामाध्याय ७१ (in letter numerals) S₃, इति
 स्कन्दपुराणे स्कन्दजन्मप्रवृत्तिर्नाम द्विसप्ततितमो ध्यायः Bh

त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ।

व्यास उवाच ।

अन्धकः कस्य पुत्रोऽसौ किंवरीयः किंपराक्रमः ।

कथं च निहतः संख्ये सर्वमेतद्वदस्व मे ॥ १ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

शृणु व्यास महाबुद्धे सर्वमेतद्यथाभवत् ।

अन्धकस्य पुरावृत्तं सर्वं वक्ष्यामि ते द्विज ॥ २ ॥

कश्यपस्य सुतौ दित्यां दैत्यौ तौ संबभूवतुः ।

हिरण्यकशिपुर्ज्येष्ठो हिरण्याक्षस्ततोऽनुजः ।

ज्येष्ठस्तत्राभवद्राजा हिरण्यकशिपुस्तदा ॥ ३ ॥

तस्मिन्निहते वीरे नरसिंहेन धीमता ।

हिरण्याक्षोऽभवद्राजा सर्वदैत्यनमस्कृतः ।

अपुत्रः स तपस्तेपे पुत्रहेतोरिति श्रुतिः ॥ ४ ॥

स शङ्कुकर्णं संप्राप्य सिन्धुसागरसंगमे ।

तपस्तेपे दितेः पुत्रो देवं द्रष्टुं पिनाकिनम् ॥ ५ ॥

1a अन्धकः कस्य] अन्धकस्य च R 2d सर्वं] संप्र० R 3b दैत्यौ] दैत्यै R 3d °स्ततो] °स्तदा० R 4f पुत्र०] यत्र R 5d द्रष्टुं] दृष्टुं R

1b किंवरीयः] A₃A₇, किंवरीय्य A₄ (unmetrical) 1c निहतः] A₃, निहितः A₄, निहतं A₇ 3a कश्यपस्य] A₃, कश्यपश्य A₄, कस्यपस्य A₇ 3b दैत्यौ] A₃, दैत्यो A₄, दिवौ A₇ 3c °ज्येष्ठो] A₃, °ज्येष्ठो A₄, °ज्येष्ठो A₇ 3d °नुजः] भवत् A 3e °स्तत्रा०] °पुत्रो A 4e अपुत्रः] A₄A₇, अपुत्र A₃ 4f श्रुतिः] प्रति A 5a शङ्कु०] A₃A₄, सङ्कु० A₇ 5c दितेः] A₃, दितिः A₄A₇ 5d द्रष्टुं] द्रष्टु A₃, वृष्टु A₄, वृष्टु A₇

Manuscripts available for this chapter: S₁ (from 4e¹; f. 120 lost) photos 8.10b (f. 121^f), 8.11a (f. 121^v), 1.9a (f. 122^f), 1.8b (f. 122^v), 7.13 (f. 123^f) and 7.12b (f. 123^v); S₂ exposures 104a–107a (f. 111^v–114^v); S₃ f. 120^f–123^f; R f. 140^f–143^f; A₃ f. 80^v–82^v; A₄ f. 114^v–117^v; A₇ f. 113^v–116^v. 1(c¹–c²)(c³–c⁵) S₃ 4(←a¹–d⁸)(e¹–e⁴, e⁷–e⁸) S₁

1b किंवरीयः] S₂RA₃A₇Bh, किंवरीयः S₃ 1c निहतः] S₂^{pc}RA₃Bh, निहत S₂^{ac} (unmetrical), (निहत) S₃ (unmetrical) • संख्ये] RABh, सखे S₂S₃ (unmetrical) 2c अन्धकस्य] S₂RABh, अन्धकस्य S₃ 2d द्विज] S₂^{ac}S₃RABh, द्विजः S₂^{pc} 3a कश्यपस्य] S₂^{pc}RA₃, काश्यपस्य S₂^{ac}S₃, कस्यपस्य Bh (typo) 3ab °त्यां दैत्यौ] S₂^{ac}? S₃A₃Bh, °त्यान्दैत्यौ S₂^{pc}? 3c °कशिपुर्ज्येष्ठो] S₂^{pc}RA₃Bh, °कशिपुर्ज्येष्ठ S₂^{ac}, °कशिपो ज्येष्ठ S₃ 3d °क्षस्ततो] ABh, °क्षो ततो S₂S₃ 3e ज्येष्ठ०] S₂RABh, ज्येष्ठ० S₃ 4a °निहते] S₂^{pc}S₃RABh, °निहिते S₂^{ac} 4b °सिंहेन] S₂RABh, °सिंहोन S₃ 4d °दैत्य०] S₂RABh, °दैत्या० S₃ 4e अपुत्रः स] S₂^{pc}RA₄A₇Bh, (अपुत्र) स S₂^{ac}, अपुत्र स S₂S₃ 4f श्रुतिः] S₂S₃RBh, श्रुति S₁ 5a शङ्कुकर्णं सं०] S₂RA₃A₄Bh, शङ्कुकर्णं स S₁ (tops lost, unmetrical), शङ्कुकर्णं स S₃ (unmetrical) 5b °संगमे] S₂S₃RABh, °संगमे S₁ (tops lost, unmetrical) 5c दितेः] S₂S₃RA₃Bh, दिति० S₁ (unmetrical) 5d देवं] S₁S₂RABh, देव S₃ • पिनाकिनम्] S₂S₃RABh, पिनाकिन S₁ (tops lost)

व्यास उवाच ।

कथं तदभवद्विव्यं पवित्रं लोकविश्रुतम् ।

शङ्कुकर्णं महेशस्य क्षेत्रं सर्वार्थसाधकम् ।

यत्फलं पुण्यसम्पच्च तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥ ६ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

पुरा हि भगवान्देवः कपर्दी नीललोहितः ।

सिन्धुसागरमागम्य लोकानुग्रहेतवे ।

तपः कर्तुं समारेभे यदचिन्त्यं सुरासुरैः ॥ ७ ॥

दशस्वपि ततो दिक्षु रक्षणार्थं जगत्पतिः ।

स्थापयामास गणपान्निकुम्भादीन्सहस्रशः ॥ ८ ॥

शङ्कुकर्णं महादंष्ट्रं स्थूलाक्षं स्थूलनासिकम् ।

ह्रस्वपादकरं चैव दारितास्यं विभीषणम् ।

शार्दूलचर्मसंछन्नं द्वीपिचर्मोत्तरच्छदम् ॥ ९ ॥

शङ्कुकर्णमिति ख्यातं गणेशं सुमहाबलम् ।

समाहूय समीपं तु भगवानिदमब्रवीत् ॥ १० ॥

6d सर्वार्थसाधकम्] सर्वात्मसाधनं R 6e °सम्पच्च] °संपन्न R 7e तपः कर्तुं] उपकर्तुं R 8a ततो] तदा R 8d °कुम्भादीन्] °कुम्भादीनि R (unmetrical) 9cd] om. R 10c समीपं] समीपे R

6b °विश्रुतम्] °समतं A₃A₄, °सन्मतं A₇ 6d °साधकम्] °साधनं A 6e यत्फलं पुण्यसम्पच्च] यत्पुण्यं यत्फलं सर्वं A 7b कपर्दी] A₃A₇, कपर्दी A₄ 7e कर्तुं] A₃A₇, कर्तुं A₄ 8d °सहस्रशः] A₃A₄, °न् सहस्रशः A₇ 9a °दंष्ट्रं] A₃A₇, °दंष्ट्रं A₄

6(speaker indication syll. 1-3, a², e⁴) S₁ 7(speaker indication syll. 3) S₁ 9(c⁴) S₁, (b¹) S₂ 10(a¹) S₁

6a °भवद्विव्यं] S₂RABh, °भवं दिव्यं S₁, °भवं दिव्य S₃ 6c शङ्कुकर्णं] S₂RABh, शङ्कुकर्णं S₁S₃ (anusvāra possibly lost in S₁) 6e °सम्पच्च] S₁^{pc}Bh, °सम्प(त्त) S₁^{ac}, °सम्पत्त S₂^{pc}, °सम्प(च) S₂^{ac} (unmetrical), °संपच्च S₃ (unmetrical) 6f °मर्हसि] S₁RABh, °मर्हथा S₂S₃ 7a °न्देवः] RABh, °न्देव S₁S₂S₃ 7b कपर्दी] S₁S₂RA₃A₇Bh, कपर्दी S₃ • °लोहितः] S₂S₃RABh, °लोचनः S₁ 7c सिन्धु°] S₂S₃RABh, सिन्धु° S₁ 7e तपः कर्तुं] S₁S₂A₃A₇Bh, तप कर्तुं S₃ 7f यदचिन्त्यं] S₂S₃RABh, यदि चिन्त्य S₁ • सुरासुरैः] S₁RABh, सुरैरपि S₂S₃ 8a ततो] S₂S₃A Bh, ततो S₁ 8b °णार्थं जगत्पतिः] S₁S₂RABh, °णार्थं जगत्पति S₃ 8c गणपान्] S₂RABh, गणपा S₁S₃ 8d °कुम्भा°] S₁S₁^{pc}RABh, °कुम्भो S₂^{ac}, °कुंभो S₃ • °सहस्रशः] S₁S₁^{pc}S₃A₃A₄ Bh, °सहस्रशः S₂^{ac} (unmetrical) 9a °दंष्ट्रं] S₂RA₃A₇Bh, °दंष्ट्रं S₁, °दंष्ट्रं S₃ 9c °पाद°] S₁ABh (anusvāra possibly lost in S₁), °पादं S₂S₃ 9d दारितास्यं] S₂^{pc}S₃ABh, दारितास्यं S₁, दारितास्याम् S₂^{ac} • °भीषणम्] S₁S₁^{pc}ABh, °भीषणः S₂^{ac}S₃ 9e °चर्म°] S₂S₃RABh, °चर्म° S₁^{pc}, °चर्म S₁^{ac} 9f °मोत्तरच्छदम्] S₁RABh, °मोत्तरच्छदः S₂, °मोत्तरं च्छदः S₃

स्वैस्त्वं गणेश्वरैः सार्धं न विशेषयुर्यथा सुराः ।
 तथा पाहि वनं वत्स यावदेतद्व्रतं मम ॥ ११ ॥
 एवं स कृत्वा रक्षां तु महादेवो वृषध्वजः ।
 तपस्तेपे महत्तत्र घोरं परमदुश्चरम् ॥ १२ ॥
 अथाजग्मुः सुरास्तत्र सर्वे शक्रपुरोगमाः ।
 निरुद्धाः शङ्कुकर्णेन न चेलुः पदमग्रतः ॥ १३ ॥
 देवा ऊचुः ।
 भो गणेशा वयं देवं शर्वमुग्रं कपर्दिनम् ।
 द्रष्टुं कार्येण संप्राप्तास्तं नो दर्शयतानघाः ।
 आकुलास्तमपश्यन्तो नश्याम प्रमथेश्वराः ॥ १४ ॥
 शङ्कुकर्ण उवाच ।
 न युष्माभिः सुराः शक्यो देवो द्रष्टुं कथंचन ।
 तपः कुरुत भद्रं वो ततो द्रक्ष्यथ शंकरम् ॥ १५ ॥

11a स्वैस्त्वं] स्वे स्वे R 11c वनं] बलं R 13ab °रास्तत्र सर्वे] °राः सर्वे तत्र R 13c निरुद्धाः] निबद्धाः R 14a गणेशा] गणेश R^{PC}, गणेशी R^{ac} 14b शर्व°] सर्व° R 14c द्रष्टुं] द्रष्टुं R 14ef आकुलास्तमपश्यन्तो नश्याम] आकुलाशुमपश्यन्तः पश्यामः R 15a शक्यो] शम्भोर् R

11b °युर्यथा सुराः] °युः{°यु A₇} सुरासुराः A 11c वनं] बलं A 12a रक्षां तु] रक्षार्थं A 12c महत्] A₃A₄, महत् A₇ 13ab °रास्तत्र सर्वे] °राः सर्वे तत्र A 13c निरुद्धाः] A₃A₄, निरुद्धा A₇ 14a देवं] देवाः A 14b शर्व°] A₃A₄, सर्व° A₇ 14c द्रष्टुं] A₃, द्रष्टु A₄, द्रष्टुं A₇ 14d °स्तं नो] A₃A₄, °स्तद्वो A₇ 14ef °पश्यन्तो नश्याम] °पश्यन्ता न{°न् A₇(unmetrical)} स्यामः A 14f प्रमथेश्वराः] प्रमथेश्वरा A₃, प्रथमेश्वराः A₄, प्रथमेश्वरः A₇ 15a-17b] om. A

11(d³) S₁ 12(a⁷) S₁ 13(a⁵) S₁ 14(e⁶) S₁ 15(c³) S₁

11a स्वैस्त्वं] S₁ABh, स्वैस्त्वं S₂^{ac}S₃, स्वैस्त्वं S₂^{pc} • °रेः सार्द्धं] S₂RABh, °रेः सार्द्धं S₁, °रे सार्द्धं S₃ 11b न] S₂S₃RABh, नि° S₁ • सुराः] S₂RABh, सुरा S₁, पुराः S₃ 11d °देतद्] S₂S₃RABh, (°देव S₁ • मम] S₂S₃RABh, ममः S₁ 12b वृषध्वजः] S₁S₂^{pc}S₃RABh, वृषध्वजम् S₂^{ac} 12c महत्] S₂S₃RA₃A₄Bh, महं S₁ 12d घोरं] S₁S₂RABh, घोर S₃ (unmetrical) 13a अथाजग्मुः] S₂^{pc}RABh, अथाजग्मु S₁, अथ जग्मुस् S₂^{ac}, अथ जग्मु S₃ 13ab °रास्तत्र सर्वे] S₁S₂^{pc}S₃Bh, °रा तत्र सध्व S₂^{ac} 13b °पुरोगमाः] S₁^{pc}S₂S₃RABh, °पुरोगमा S₁^{ac} 13c निरुद्धाः] S₁A₃A₄Bh, निरुद्धा S₂S₃ 13d चेलुः] S₂S₃RABh, चेल S₁ (unmetrical) 14 देवा ऊचुः] S₂S₃RABh, देव ऊचु S₁ 14a गणेशा] S₁S₂^{ac}S₃ABh, गणेश S₂^{pc} • वयं] S₁S₃RABh, वय S₃ (unmetrical) 14b शर्वमुग्रं] S₁A₃A₄Bh, सर्वमुग्रं S₂, शर्वमुग्र S₃ 14c द्रष्टुं] S₂S₃A₃Bh, द्रष्टुं S₁ 14cd °प्राप्तास्तं] S₁S₂RA₃A₄Bh, °प्राप्ता त S₃ 14d दर्शयता°] S₃RABh, दशयता° S₁ (tops lost), दर्शयता° S₂ 14ef °पश्यन्तो नश्याम] S₂S₃Bh, (°प)श्यन्तोः पश्याम S₁ 14f °धेश्वराः] S₁S₂^{pc}S₃RBh, °धेश्वर S₂^{pc} (second correction), °धेश्वरान् S₂^{ac} 15 शङ्कुकर्ण उवाच] S₂S₃RABh, om. S₁ 15ab न युष्माभिः सुराः शक्यो देवो] em. Bh, शङ्कुकर्णं{°ण्ण° S₁^{ac}} न युष्माभिः शङ्कु S₁, न युष्माभिः सुराशक्यं देवो S₂, न युष्माभिः सुरा शक्यं देवो S₃ 15b कथंचन] S₁S₂^{pc}?RBh, कथंचनः S₂^{ac}?S₃ 15cd वो ततो] S₁S₂S₃R, वस्ततो Bh (em.?) 15d द्रक्ष्यथ शंकरं] S₂S₃RBh, द्रक्ष्यथ शंकरः S₁

देवा ऊचुः ।
 मा लोकानां विनाशः स्याद्गणेश्वर महाद्युते ।
 इति प्रयच्छ नो द्वारं प्रसादं कुरु नः प्रभो ॥ १६ ॥
 शङ्कुकर्ण उवाच ।
 लोका नश्यन्तु यूयं वा न प्रवेशः प्रदीयते ।
 विनष्टान्पुनरेवेशः स्रक्ष्यते भुवनेश्वरः ॥ १७ ॥
 स्रष्टा स एव भूतानां स विनाशयिता तथा ।
 तं विना कः सुराः शक्तो लोकान्नाशयितुं विभुम् ।
 यच्छाम न वयं द्वारमाज्ञा नः परमेश्वरी ॥ १८ ॥
 त एवमुक्ताः संचिन्त्य जग्मुर्ब्रह्मसदः सुराः ।
 ततो निवेदयामासुर्ब्रह्मणस्ते सुरोत्तमाः ॥ १९ ॥
 अथ ब्रह्मा सुरानाह मया सह पुनः सुराः ।
 गच्छध्वं गणपान्यावत्प्रत्यापत्तिं नयामि वः ॥ २० ॥
 ततस्ते ब्रह्मणा सार्धं विष्णुना च दिवौकसः ।
 तमेव पुनराजग्मुस्तिष्ठते यत्र शंकरः ॥ २१ ॥

17a लोका नश्यन्तु यूयं वा] लोकान् पश्यन्तु यूयं वो R 17d स्रक्ष्यते] स्रक्षते R 18c सुराः] सुरा R 18cd शक्तो लोकान्] शक्त स्रष्टु R 18d विभुम्] जगत् R 18ef] गच्छाम न वयं क्रीबं अङ्केपिः परमेश्वरः R 20c गणपान्यावत्] गणपाः गर्वे R^{pc}, गणपा (ता)वत् R^{ac}

17c विनष्टान्] न द्रष्टुं A₃, न दृष्टं A₄, न द्रष्टुं A₇ • °रेवेशः] A₃A₇, °रेवेश A₄ 17d स्रक्ष्यते] शक्यते A₃A₄, सक्ष्यते A₇ 18a स्रष्टा स] स्रष्टा A₇ (unmetrical), द्रष्टा स A₃, अष्टा स A₄ 18c सुराः] A₄A₇, सुरा A₃ 18cd शक्तो लोकान्] स्र{सृ° A₃}ष्टं शक्तो A₃A₄, शृष्णुं सक्तो A₇ 18d विभुम्] जगत् A 18ef °रमाज्ञा नः परमेश्वरी] °रं प्रसादं कुरु नः प्रभो A± 19a °मुक्ताः] A₄A₇, °मुक्ता A₃ 19b जग्मुर्] A₃A₇, जग्मु A₄ 19c-21b] om. A

17(c⁵) S₁ 18(b²) S₁, (f³) S₂^{pc} 19(d⁴)(d⁵)(d⁶) S₁ 20(a⁶) S₁

16 ऊचुः] S₂^{ac}S₃RBh (ऊ in S₂^{ac}S₃), ऊचु S₁, उ S₂^{pc} 16a स्याद्] S₂^{pc}RBh, स्या S₁S₂^{ac}S₃ 16d प्रसादं कुरु नः] S₂S₃RBh, त्वत्प्रसादं कुरु S₁ 17a नश्यन्तु] S₂S₃Bh, नश्यन्ति S₁ 17b प्रवेशः] S₂S₃RBh, प्रवेश S₁ 17c विनष्टान्पुनरेवेशः] RBh (em.?), विनष्टा पु(न)रेवे{ °ते° S₁^{ac}}शो S₁, विनष्ट पुनरेवेशः S₂^{pc}, विनष्टो पुनरेवेश S₂^{ac}, विनष्ट <(पु)>+दे+वदेवेश S₃ (retraced) 17d स्रक्ष्य-ते] S₂S₃(retraced)Bh, स्रक्षते S₁ 18c सुराः] A₄A₇Bh (em.?), पुरा S₁, सुरा S₂S₃ • शक्तो] S₂S₃Bh, शक्ता S₁ 18d लोकान्] S₁S₂Bh, लोका S₃ • विभुम्] S₁S₂^{ac}S₃Bh, विभुः S₂^{pc} 18e यच्छाम] S₂S₃ABh, यन्नाम S₁ 18f °माज्ञा नः] S₂^{pc}Bh, °माज्ञा न S₁S₃, °माज्ञाने S₂^{ac} • परमेश्वरी] S₁, पारमेश्वरी S₂S₃Bh 19a त एवमुक्ताः] S₁RA₄A₇Bh, एवमुक्ताः+तु S₂, त एवमुक्ता S₃ 19b जग्मुर्] S₁S₂RA₄A₇Bh, जग्मु S₃ (retraced) 19c °यामासुर्] S₂RBh, °यामास S₁, °यामासु S₃ 20b पुनः सुराः] S₂^{pc}S₂RBh, पुनः सुरा S₁^{ac}, पुरसराः S₃ (retraced, unmetrical) 20c गच्छध्वं] S₁S₂RBh, गच्छध्व S₃ (retraced) • गणपान्] S₂S₃Bh, गणपन् S₁ 20d वः] RBh (em.?), व S₁S₂S₃ 21a सार्धं] S₂S₃RBh, साद्धं S₁ 21b विष्णुना] S₁S₂RBh, तिष्ठना S₃ (retraced) 21cd °जग्मुस्ति°] S₂S₃RABh, °जग्मु ति° S₁

अथ तान्पुनरेवाशु रुरोध गणपेश्वरः ।
 शङ्कुकर्णो गणाध्यक्षस्तेजसा प्रज्वलन्निव ॥ २२ ॥
 अथ ब्रह्मा तमाहेदं सान्त्वमर्थयुतं वचः ।
 गणेश्वर न देवानां दौष्ट्यं किञ्चिद्धि विद्यते ।
 तव प्रसादात्पश्यन्तु देवदेवं वृषध्वजम् ॥ २३ ॥
 शिरसा प्रणतास्तुभ्यं देवाः सेन्द्रपुरोगमाः ।
 अहं च विष्णुना सार्धं प्रयाचेम गणेश्वर ॥ २४ ॥
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मणः स गणेश्वरः ।
 क्रुद्धः पट्टसमुद्यम्य वचः प्रोवाच निष्ठुरम् ॥ २५ ॥
 न मे गुरुतरो देवाः प्रणामो भवतामयम् ।
 आज्ञा गरीयसी शम्भोर्न प्रवेशो ऽस्ति कश्चन ॥ २६ ॥

23b सान्त्वम°] गन्तुम° R 24d प्रयाचेम] द्वारं गच्छ R 25b ब्रह्मणः] ब्रह्माणं R 25c पट्ट-
 समुद्यम्य] पट्टिशमुद्यम्य R 26a देवाः] देवा R 26cd शम्भोर्न प्रवेशो ऽस्ति कश्चन] शम्भोः प्रवेशो
 स्ति न कस्यचित् R

23a °माहेदं] A₄A₇, °मादेहं A₃ 23b सान्त्वमर्थयुतं] सामर्थ्यं सू{°र्थं सु° A₇}नृतं A 23c ग-
 णेश्वर न] हे गणेश्वर A 23cd देवानां दौष्ट्यं] A₃A₄, देवाणां दैष्ट्यं A₇ 23d किञ्चिद्धि] किञ्चिन्न A
 24a प्रणतास्तु°] A₃A₄, प्रणता तु° A₇ 24d प्रयाचेम] द्वारं देहि A • गणेश्वर] A₃A₄, गणेश्वरः
 A₇ 25c पट्टस°] पट्टिश° A 26a गुरुतरो] A₃, गुरुतरोर् A₇, गुरुतराः A₄ 26b प्रणामो]
 A₄A₇, प्रणमो A₃ • °तामयम्] A₇, °ता वयं A₃A₄ 26cd शम्भोर्न प्रवेशो ऽस्ति कश्चन] शम्भोः
 प्रवेशो स्ति न कस्यचित् A

22(d¹)(d²-d³)(d⁴-d⁵)(d⁶-d⁸) S₁ 23(a⁷) S₁ 25(c⁵-c⁶)(c⁷-c⁸) S₁ 26(a²) S₁

22a तान्] S₁S₂RABh, ता S₃ 22ab °वाशु रुरोध] S₁^{pc}S₂^{pc}RA, °वाशु रुरोध S₁^{ac}, °वाशुश्च
 रोध S₂^{ac}S₃, °वासौ रुरोध Bh (conj.) 22c शङ्कुकर्णो] S₁S₂RABh, शङ्कुकर्णो S₃ 22d °न्निव]
 S₃RABh, ि°(व) S₁, °न्निवः S₂ 23a ब्रह्मा तमा°] S₂S₃RABh, ब्रह्माणमा° S₁ • °हेदं] S₁S₂R
 A₄A₇Bh, °हेद S₃ 23b सान्त्वम°] S₂Bh, सान्त्वद° S₁, सात्वम° S₃ • °तं वचः] S₂^{pc}RABh,
 °तं वच S₁, °तम्वच S₂^{ac}S₃ 23cd °नां दौष्ट्यं] RA₃A₄Bh, °नां दौष्ट S₁, °नान्दौष्ट्या S₂, °ना दौष्ट्या
 S₃ 23e तव प्र°] RABh, तवत्प्र° S₁, तत्र प्र° S₂, तव प्रा° S₃ 23f देवदेवं] S₁S₂S₃RA, देवा
 देवं Bh (conj.) 24a प्रणतास्तु°] S₁S₂^{pc}RA₃A₄, प्रणता तु° S₂^{ac}S₃, प्रणतास्तु° Bh (typo) 24b
 देवाः सेन्द्र°] S₁S₂RA, देवा सेन्द्र° S₃, देवाश्चेन्द्र° Bh (conj.) 24cd] repeated and cancelled in
 S₃ 24d प्रयाचेम गणेश्वर] S₂^{pc}Bh, प्रयाचे गणपेश्वरः S₁, प्रयाचेम गणेश्वराः S₂^{ac}S₃ 25b ब्रह्मणः]
 S₂ABh, ब्रह्मण S₁S₃ (unmetrical) 25c क्रुद्धः] S₁S₂^{pc}S₃RABh, क्रुद्ध S₂^{ac} • पट्टस°] S₁S₂S₃,
 पट्टिश° Bh 25d वचः] S₂S₃RABh, वच S₁ 26a देवाः] S₁ABh, देवा S₂S₃ 26b प्रणामो]
 S₁^{pc}S₂S₃RA₄A₇Bh, प्रणामे S₁^{ac} • °तामयम्] S₁RA₇, °तां वयम् S₂, °ता वयं S₃, °तां न्वयम् Bh
 (conj.?) 26c आज्ञा] S₁S₂RABh, अज्ञा S₃ (retraced) • शम्भोर्] S₂Bh, शंभो S₁, गंभार् S₃
 (retraced) 26d कश्चन] S₂^{pc}Bh, कश्चनः S₁S₂^{ac}S₃

प्रतिषिद्धाः कथं ब्रह्मन्नियुक्ता रक्षणाय च ।
 ईशाज्ञां समतिक्रम्य प्रयच्छाम प्रवेशनम् ॥ २७ ॥
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा गणेशस्य महात्मनः ।
 एकान्तं प्रययौ ब्रह्मा लज्जया परयान्वितः ॥ २८ ॥
 ततो देवास्तथा दृष्ट्वा व्रीडायुक्तं पितामहम् ।
 क्रुद्धा मन्युपरीताङ्गा वाक्यमूचुर्गणेश्वरम् ॥ २९ ॥
 गणाधिप न ते लज्जा गुरुमाक्रोशसे कथम् ।
 नैवं त्वां विब्रुवन्तं हि क्षंस्यते वृषभध्वजः ॥ ३० ॥
 अवमानं पुनर्मैवं त्वमस्माकं कृथा गण ।
 माद्य ते वयमुद्युक्ता नाशयिष्याम जीवितम् ॥ ३१ ॥
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा शङ्कुकर्णो रुषान्वितः ।
 वचः प्रोवाच संक्रुद्धस्तिर्यग्वीक्ष्य दिवौकसः ॥ ३२ ॥

27a प्रतिषिद्धाः] प्रतिषिद्धः R 27c ईशाज्ञां] ईशेज्ञां R 27d प्रयच्छाम] प्रयच्छामः R 28d लज्जया] लज्जया R 29a °स्था] °स्तु ते R 30b गुरुमाक्रोशसे] ब्रह्माणं क्रोशते R 30cd नैवं त्वां विब्रुवन्तं हि क्षंस्यते] न ते विब्रुतो वत्स क्षम्यते R (unmetrical) 31a °मैवं] °नैवं R 31c वयमुद्युक्ता] च ययुर्युक्ता R 31d नाशयिष्याम] नाशयिष्यामि R 32d °ग्वीक्ष्य] °क् प्रेक्ष R

27a प्रतिषिद्धाः] A₃, प्रतिषिद्धा A₄, प्रतिषिद्धा च A₇ (unmetrical) 27b °युक्ता] A₄, °युक्ता A₇, °षक्ता A₃ 27c समति°] A₇, समभि° A₃A₄ 27d प्रयच्छाम] प्रयच्छामः A 29a-31b] om. A 31c माद्य] अद्य A₃A₇, अथ A₄ • °मुद्युक्ता] A₃A₄, °मुद्युक्ता A₇ 31d नाशयिष्याम] नाशयिष्यामि A 32c वचः] ततः A 32d °ग्वीक्ष्य] °गक्षो A

28(d⁵) S₁, (d⁶) S₃ 29(a²)(b³) S₁ 30(a³) S₁ 32(a⁸, c¹) S₁, (a⁶-a⁷, c⁷, d¹) S₃

27a प्रतिषिद्धाः] A₃, प्रतिषिद्धा S₁, प्रतिषिद्धा S₂S₃, प्रतिषिद्धान् Bh (conj.?, in a note Bh suggests प्रतिषिद्धं) • ब्रह्मन्] S₁^{pc}RABh, ब्रह्म S₁S₂^{ac}S₃ 27b °युक्ता] S₁RA₄Bh, °युक्तो S₂S₃ 27c ईशाज्ञां] S₂S₃ABh, ईशाज्ञां S₁ 27d प्रयच्छाम] S₁S₂Bh, प्रयच्छा S₃ (unmetrical) 28a तस्य तद्] S₂S₃RABh, स तस्य S₁ 28b महात्मनः] S₁^{pc}S₂S₃RABh, महात्मन S₁^{ac} 28c ब्रह्मा] S₁S₂RABh, ब्रह्मा S₃ 28d लज्जया परया°] S₁S₂^{pc}ABh, लज्जयो परयो S₂^{ac}, लज्जयो पर(यो) S₃ 29a ततो देवास्तथा] em. (cf. R), त २ देवास्तथा S₁, देवास्सर्वे ततो S₂Bh, देवा सर्वे ततो S₃ • दृष्ट्वा] S₁S₂RBh, दृष्ट्वा S₃ 29b व्रीडा°] S₁RBh, व्रीडा° S₂S₃ 29c °परीताङ्गा] S₁S₂RBh, °परीताङ्गी S₃ 29d °मूचुर्] S₂S₃RBh, °मूचु S₁ 30a गणाधिप न ते] S₂^{pc}S₃RBh, गणा(धि)पतये S₁, गणाधिपतने S₂^{ac} 30c नैवं त्वां] S₂Bh, नैवान्त्वा S₁, नैव त्वां S₃ • विब्रुवन्तं] S₂S₃Bh, विश्रुवन्तं S₁ 30d क्षंस्यते] S₁S₂^{ac}Bh, क्षम्यते S₂^{pc}, क्षम्यते S₃ • वृषभध्वजः] S₂S₃RBh, च वृषध्वजम् S₁ 31a पुनर्मैवं] S₂Bh, पुनर्मैवं S₁, पुन मैव S₃ (unmetrical) 31b त्वम°] S₁S₂RBh, त्वम° S₃ • गण] S₁^{pc}RBh, गणाः S₁, गणः S₂^{ac}S₃ 31c °मुद्युक्ता] S₁S₂A₃A₄Bh, °मुद्युक्तो S₃ 32a °द्वचनं श्रुत्वा] S₁S₂RABh, °द्वच(न श्रु)त्वा S₃ (retraced, unmetrical) 32c वचः] S₂S₃(retraced)RBh, (व)च S₁ • संक्रुद्ध°] S₁S₂RABh, सं(क्रु)द्ध° S₃ (retraced) 32d °स्तिर्यग्वीक्ष्य] S₂Bh, °स्तिर्यग्-ग्वीक्ष S₁^{pc}, °स्तिर्यतीक्ष S₁^{ac}, (°द्वि)षम्वीक्ष्य S₃ (retraced) • दिवौकसः] S₁S₂RABh, दिवौकस S₃ (retraced)

गुरवः किं भवन्तो मे येन शङ्के ऽमराधिपाः ।
 प्रसाद्य शंकरं यूयं गता देवत्वमुत्तमम् ।
 गणभूताः सुरेशस्य यूयमप्यमरोत्तमाः ॥ ३३ ॥
 वयमप्यतियोगीशा गणपास्तस्य शूलिनः ।
 समाना यूयमस्माकं हीना वा त्रिदिवौकसः ॥ ३४ ॥
 यस्माद्वयं सदेशानं पश्यामो ऽनुचराम च ।
 सर्वैरेव सुरैस्तस्माद्वयं पूज्याः सदाधिकाः ॥ ३५ ॥
 पश्यामो निर्भया यूयं प्रवेशं कुरुतामराः ।
 यावदद्य गणेशानां बलं द्रक्ष्यथ दारुणम् ॥ ३६ ॥
 यद्वो बलं च योगं च यत्तपो यश्च वः श्रमः ।
 तत्सर्वं दर्शयध्वं वै ततो ज्ञास्यथ मे बलम् ॥ ३७ ॥
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सर्वे देवाः सगर्विताः ।
 प्रगृहीतायुधाः क्षिप्रं शङ्कुकर्णं विदुद्रुवुः ॥ ३८ ॥

33b शङ्के ऽमराधिपाः] सद्मरा वयम् R 33c यूयं] रुद्रं R 33d देवत्व°] दौव(त्व°) R 33e
 °भूताः] °दूताः R 34c समाना] समानो R 34d वा त्रि°] वात्रि° R 35a सदेशानं] सदेवानां
 R 36a निर्भया] वचनं R 36c °दद्य] °देव R 36d बलं द्रक्ष्यथ दारुणम्] बलाद्रक्षस्व सारुणम्
 R 37a योगं च] योगश्च R 37b यत्तपो] यदूपो R 37c दर्शयध्वं] दलयध्वं R

33b शङ्के ऽमराधिपाः] शङ्का सुरा भयं A 33d देवत्व°] देवत° A 33f °रोत्तमाः] A₃, °रो-
 त्तमा A₄, °रोत्तमां A₇ 34c यूयम°] A₇, ययम° A₃A₄ 34d वा त्रि°] रात्रि° A₃A₄, त्रि°
 A₇ (unmetrical) 35a यस्माद्] तस्माद् A • सदेशानं] सदेशानां A 35b पश्यामो ऽनुचराम
 च] पश्यामानुचरामम A 35d °द्वयं पूज्याः] A₃A₄, °त् वरं पुद्गाः A₇ 36c गणेशानां] A₃A₇,
 गणेशानं A₄ 36d बलं] A₃A₄, वनं A₇ • द्रक्ष्यथ] A₃A₇, द्रक्षथ A₄ 37a यद्वो] यद्वा A •
 योगं च] योगश्च A 37b यत्तपो] पत्तयो A 37d ज्ञास्यथ] A₃A₄, दीस्यथ A₇ 38b सगर्विताः]
 सुगर्विताः A

33(a⁸) S₁ 34(c¹)(c²-c³, c⁸) S₃ 35(c⁷) S₁ 36(d¹) S₂^{PC} 37(d⁴) S₂ 38(b⁵-b⁶, d⁴-d⁵) S₁

33a गुरवः किं भवन्तो मे] S₂RABh, गुरुव किम्भवंत्ये(ते) S₁ (unmetrical), गुरुवः किमवतो मे
 S₃ (retraced, unmetrical) 33b शङ्के] S₁S₂Bh, शंको S₃ (retraced) • ऽमराधिपाः] S₁^{PC}S₂
 S₃(retraced)Bh, मराधिपा S₂^{AC} 33e °भूताः] S₁^{PC}ABh, °भूता S₁S₂^{AC}S₃(retraced) 33f यूयम°]
 S₂S₃(retraced)RABh, यूयम° S₁ • °प्यमरोत्तमाः] RA₃Bh, °प्यसुरोत्तमाः S₁, °प्यवरोत्तमाः S₂^{PC},
 °प्यवरोत्तमः S₂^{AC}, °प्यमरोत्तमः S₃ (retraced) 34a °योगीशा] S₂S₃(retraced)RABh, °योगीश
 S₁ 34b गणपा°] S₁S₂^{PC}RABh, गणप° S₂^{AC}S₃(retraced) 35a सदेशानं] S₂S₃, सुरेशानां S₁,
 सुरेशानं Bh (em.?) 35b पश्यामो] S₁S₂^{PC}S₃RBh, (य)श्यामो S₂^{AC} 35c सर्वैरेव] S₂S₃RABh,
 सर्वैरेव S₁ • सुरैस्तस्मा°] S₁^{PC}S₂RABh, सुरै (त)स्मा° S₁^{AC}, सुरैस्तस्मै S₃ 35d °द्वयं पूज्याः]
 S₂^{PC}RA₃A₄Bh, °द्वयं पूज्य S₁, °द्वयम्पूज्या S₂^{AC}, द्वय पूज्या S₃ • °दाधिकाः] S₂^{PC}RABh, °दाधिका
 S₁S₂^{AC}S₃ 36a निर्भया] S₁S₂^{AC}S₃ABh, निर्भयात् S₂^{PC} 36b °तामराः] S₂S₃RABh, °तामरा S₁
 36cd °नां बलं] A₃Bh, °नां बल S₁, °नां बलन् S₂^{AC}, °ना(र्व)लन् S₂^{PC}, °नां चलं S₃ 36d द्रक्ष्यथ]
 S₂S₃A₃A₇Bh, द्रक्षथ S₁ 37a योगं च] S₁S₂S₃, योगश्च Bh 37b श्रमः] S₁S₂RABh, श्रमः
 S₃ 37d ज्ञास्यथ] S₁RA₃A₄, द्र(क्ष्य)थ S₂^{PC}, न्द्रा(स्य)थ S₂^{AC}, न्द्रास्यथ S₃, द्रक्ष्यथ Bh 38b देवाः
 स°] S₂R, देवा स° S₁^{AC}, देवा(स्सु°) S₁^{PC}, देवा स° S₃, देवाः सु° Bh • °गर्विताः] S₂S₃RABh,
 (°ग)+(ग)+विता++ S₁ (unmetrical) 38c प्रगृहीतायुधाः] S₁RABh, प्रगृहीतायुधा S₂, गृहीतायुधा
 S₃ (unmetrical) 38d °दुद्रुवुः] S₁S₂^{PC}RABh, °दुद्रुवु S₂^{AC}, °दुद्रुवः S₃

तेषामापततां व्यास सुराणां शूरमानिनाम् ।
 बलं जग्राह योगेन शङ्कुकर्णो महाबलः ॥ ३९ ॥
 निगृहीतबलास्ते तु सर्व एव सुरोत्तमाः ।
 नाशङ्कुवन्पदं दातुं तस्थुः स्तम्भा इवाचलाः ॥ ४० ॥
 निगृहीतेषु देवेषु विष्णुः प्रहरतां वरः ।
 अभिदुद्राव वेगेन शङ्कुकर्णं गणेश्वरम् ।
 स योगेन तदा विष्णोर्देहमस्तम्भयद्वली ॥ ४१ ॥
 स योगं पुनरास्थाय विष्णुरैश्वर्यसंयुतः ।
 युयुधे शङ्कुकर्णेन स चैनं प्रत्ययुध्यत ॥ ४२ ॥
 तयोस्तु योगीश्वरयोर्युक्तयोर्मुनिसत्तम ।
 बभूव सुमहद्युद्धं योगेनैव परस्परम् ॥ ४३ ॥
 विनिगृह्य स तं विष्णुं गणेशः शर्ववल्ग्वभः ।
 पितरं मम योगेन युयोध परमाद्भुतम् ॥ ४४ ॥

39a व्यास] व्यासः R 39b शूरमानिनाम्] सुरमालिनाम् R 40c शङ्कुवन्] शङ्कुवन् R 40cd दातुं तस्थुः] दातुंस्तस्थुः R 41f °देहम्] °देहं सं° R^{pc}, °देहं स R^{ac} 42a स योगं] स्वयोगं R • °रास्थाय] °रास्था R (unmetrical) 42d चैनं] वैनं R 43a तयोस्तु योगीश्वरयोर्] त-योश्च समयोस्तत्र R 44a स तं] मतं R 44b शर्वं] सर्वं R 44cd पितरं मम योगेन युयोध] चिच्छेद तरसा विष्णोः शरौघं R

39a °मापततां] °मपि तदा A 39b शूरमानिनाम्] पवमालिनां A₃A₄, परमानिनां A₇ 39c योगेन] A₄, यो नेन A₃, यो येन A₇ 40c नाशङ्कुवन्] न शङ्कुवन् A 40cd दातुं तस्थुः] यातुंस्तस्थुः A₃, यातुं तस्थुः {°स्थुं A₄} A₄A₇ 41a देवेषु] सर्वेषु A 41b °तां वरः] °तायुधः A 41ef विष्णोर्देहं] विष्णुं देव° A 42a स योगं] A₃A₄, संयोगं A₇ 42b °संयुतः] °संयुतं A 42d चैनं] A₃A₇, चैलं A₄ • °युध्यत] A₃, °युध्यतः A₄A₇ 43c बभूव] A₃A₄, बभूवु A₇ 44a विष्णुं] A₃A₄, विष्णुं A₇ 44b शर्वं] सर्वं A 44cd पितरं मम योगेन युयोध] चिच्छेद तर{°प° A₄A₇}सा विष्णोः{°णो A₃A₇} केशो यं A

41(b³)(b⁴)(c¹-c⁴) S₁ 42(b⁷) S₁ 44(d⁷-d⁸) S₂

39a °पततां] S₁S₂RBh, °पततं S₃ 39b °मानिनाम्] S₂S₃Bh, °मादिनां S₁ 40b सुरोत्तमाः] S₁^{pc}S₂^{pc}RABh, सुरोत्तमा S₁^{ac}, सुरोत्तमः S₂^{ac}S₃ 40c शङ्कुवन्पदं] S₁S₂^{pc}ABh, शङ्कुवन्पदान् S₂^{ac}, शङ्कुवन्पदन् S₃ 40d तस्थुः स्तम्भा] S₂S₃A₇Bh, तस्थु स्तम्भो S₁ 41a देवेषु] S₂S₃RBh, देवेषु S₁ 41b विष्णुः] RABh, विष्णु S₁S₂S₃ 41e °न तदा] S₁RABh, °नस्तदा S₂S₃ • विष्णोर्] S₂RBh, विष्णो S₁S₃ 41f °स्तम्भयद्] S₂S₃RABh, °स्तम्भयो S₁ 42a स योगं] S₂S₃A₄Bh, अयोगं S₁ 42b °संयुतः] S₁S₂^{pc}RBh, °संयुतम् S₂^{ac}, °संयुतं S₃ (unmetrical) 42c युयुधे] S₁S₃RABh, युयुधे S₂ • शङ्कु°] S₁S₂RABh, शङ्कु° S₃ 42d चैनं] S₁S₂A₃A₇Bh, चैन S₃ • °युध्यत] S₁S₂^{pc}RA₃Bh, °युध्यतः S₂^{ac}, °यद्यतः S₃ 43a योगीश्वर°] S₁S₂S₃A, योगेश्वर° Bh (conj.) 43ab °योर्युक्तयोर्] S₂ABh, °योगयुक्त S₁, °योर्युक्तयो S₃ 43b °सत्तम] S₁^{pc}RABh, °सत्तमः S₁S₂^{ac}S₃ 43c बभूव] S₂S₃RA₃A₄Bh, बभूवु S₁ 44a विष्णुं] S₂S₃RA₃A₄Bh, विष्णु S₁ 44b °शः शर्व°] S₁S₃Bh, शः+° सर्व° S₂ • °वल्ग्वभः] S₁S₂RABh, °वल्लभः S₃ (unmetrical) 44c मम] S₂S₃Bh, म S₁ (unmetrical)

सुसूक्ष्मं योगमास्थाय ब्रह्मा भूतान्यथाविशत् ।
यद्यद्विशत्यसौ भूतं ब्रह्मा लोकपितामहः ।
तत्र तत्र स्थितं ह्यग्रे शङ्कुकर्णमवैक्षत ॥ ४५ ॥
स भूतानि समुत्सृज्य तन्मात्राण्यविशत्प्रभुः ।
इन्द्रियाण्यथ तत्त्वानि भावांश्चैव पितामहः ॥ ४६ ॥
तत्र तत्र स योगात्मा योगं परममास्थितम् ।
अपश्यत्स्थूलशिरसं शङ्कुकर्णं महाबलम् ॥ ४७ ॥
अथास्मिन्नन्तरे व्यास देवदेवस्य शूलिनः ।
दिव्यं वर्षसहस्रं तु प्रययौ द्वादशात्मकम् ।
समाप्तं चाभवद्वास व्रतं तस्य महात्मनः ॥ ४८ ॥
स समाप्ते व्रते तस्मिन्युगान्ताग्निसमद्युतिः ।
अवैक्षत दिशः सर्वा जीवयन्निव शंकरः ॥ ४९ ॥

45a योगमा०] परमा० R 45b ब्रह्मा भूतान्यथा०] ब्रह्म भूतात्यता० R 45c °द्विशत्यसौ] °द्वि
पश्यते R 46d भावांश्चैव] भगवांश्च R 47b परममास्थितम्] परमवस्थितः R 49a समाप्ते]
समाप्त० R

45abc] स सुक्ष्ममास्थाय ब्रह्मी भूतान्वै(वै A₃A₄) प्राविशच्छनैः । यद्यद्वि{ययुद्धि° A₃, ययुद्धि A₄}सत्य-
मेयात्मा A_± 45d °पितामहः] A₄, °पितामह A₃A₇ 46a भूतानि] A₇, दूतानि A₃A₄ 46b
तन्मात्राण्य०] तन्मात्रान्य० A₇, तन्म{°न्म° A₃}त्रान्या० A₃A₄ 46c इन्द्रियाण्य०] A₃A₄, इन्द्रिया-
न्य० A₇ 46d भावांश्चैव] भगवांश्च{°वा° A₃}श्च A • पितामहः] A₃A₄, पितामह A₇ 47a स
योगात्मा] च संत्यागात् A 47b °मास्थितम्] °मास्थितः A 48c °सहस्रं तु] °सहस्रं च A₃A₄,
°सहस्राणि A₇ 48d प्रययौ] A₃A₇, प्रवयौ A₄ 48e चाभवद्] च भवद् A 49a स समाप्ते]
समाप्ते तु A 49cd सर्वा जीवयन्निव] सर्वाः सर्वार्था{°र्था A₄} चैव A₃A₄, सर्वान् सर्वान्मा चैव A₇

47(b¹-b²) S₁

45a सुसूक्ष्मं] S₁S₂R, सुसूक्ष्म° S₃, स सूक्ष्मं Bh (em.) • योगमा०] S₂S₃Bh, योगे मा० S₁ 45c
°द्विशत्यसौ भूतं] S₂S₃Bh, °द्विशत्यसौ भूत S₁ (tops lost) 45d ब्रह्मा] S₁S₂RABh, ब्रह्म S₃ •
°पितामहः] S₂S₃RA₄Bh, °पितामहत् S₁ 45e तत्र स्थितं] S₂RABh, तत्रास्थितं S₁, तत् स्थित S₃
45f °मवैक्षत] S₁^{pc}RABh, °मवैक्षतः S₁, °मवैक्षतः S₂^{ac}S₃ 46a स भूतानि] S₁S₂RA₇Bh, संभूति
S₃ (unmetrical) 46b तन्मात्रा०] S₃RA₇Bh (em.?), तस्मात्ता० S₁, तन्मात्ता० S₂ • °ण्यविशत्]
S₁S₃R, °ण्यविशत् S₂Bh 46c इन्द्रियाण्य०] S₂RA₃A₄Bh, इन्द्रियान्य० S₁S₃ 46d भावांश्चै०]
S₂Bh, भवांश्चै० S₁, भवा चै० S₃ • पितामहः] S₂S₃RA₃A₄Bh, पितामह S₁ 47b परममास्थि-
तम्] S₂S₃Bh, परमास्थितं S₁ (unmetrical) 47c अपश्यत्] S₁S₂RABh, अपश्यत् S₃ 47d
शङ्कुकर्णं] S₁S₂RABh, शङ्कुकर्णं S₃ • °बलम्] S₁S₂^{pc}RABh, °बलः S₂^{ac}S₃ 48a °स्मिन्नन्तरे]
S₂S₃RABh, °स्मिन्नन्तरे S₁ 48b °देवस्य] S₁S₂RABh, °देवस्य S₃ (unmetrical) 48d प्रययौ]
S₁S₂^{pc}S₃RA₃A₇Bh, प्रययौर् S₂^{ac} 48e समाप्तं चा०] RBh (em.?), समाप्तं S₁, समाप्तवान् S₂^{ac}S₃,
समाप्तो वान् S₂^{pc} 49a स समाप्ते] S₂S₃Bh, समाप्ते S₁ 49b °द्युतिः] S₁^{pc}RABh, °प्रभं S₁,
°द्युति S₂^{ac}S₃ 49c °त दिशः] S₂RABh, °तद्विशः S₁^{pc}, °तद्विशः S₁^{ac}, °त दिश S₃ (unmetrical)
• सर्वा] S₂S₃RBh, सर्वा S₁ 49d शंकरः] S₁S₂^{pc}RABh, शङ्करम् S₂^{ac}, शङ्करं S₃

सो ऽपश्यन्निगृहीतांस्तान्सर्वानेव दिवौकसः ।
 साम्नैव स तदा देवः शङ्कुकर्णं न्यवारयत् ॥ ५० ॥
 सम्यगाज्ञा कृता वत्स त्वया मे गणपेश्वर ।
 मुञ्च देवानिमान्सर्वान्मावमंस्था गणेश्वर ॥ ५१ ॥
 एवं देवेन संप्रोक्तः शङ्कुकर्णो गणाधिपः ।
 विमुच्य देवतान्सर्वास्तस्थौ देवसमीपतः ॥ ५२ ॥
 सुरा अपि तदा सर्वे ब्रीडया परयान्विताः ।
 प्रणमुर्देवदेवेशं भक्त्या परमया विभुम् ॥ ५३ ॥
 तांस्तदा वृडितान्देवः प्रहस्य विदितात्मवान् ।
 उवाच ब्रह्मणा सार्धं विष्णुमाभाष्य सुस्वरम् ॥ ५४ ॥
 गणेश्वरो ऽयं देवेशा मच्छासनपरः सदा ।
 यदनेन कृतं किञ्चिद्वेतु तद्वः सुरोत्तमाः ।
 कर्तव्यं यच्च तद्वृत यदर्थं यूयमागताः ॥ ५५ ॥

50d न्यवारयत्] न्यवेदयत् R 51d गणेश्वर] गणेश्वरः R 52c देवतान्] गणपान् R 52d दे-
 वसमीपतः] देवं नमस्य च R 53a सुरा अपि] सुरानपि R 54a वृडितान्देवः] ब्रीडितान्देवः++ R
 55b मच्छासनं] मच्छाशनं R 55c यदनेन] यदानेन R 55d ऽद्वेतु तद्वः सुं] ऽद्वेतु वस्तत्सुं
 R

50a ऽगृहीतां] A₃A₄, ऽग्रहीतां A₇ 51b गणेश्वर] गणेश्वर A₃ (unmetrical), गणपेश्वरः A₄
 A₇ 51c मुञ्च] त्वं च A 51d ऽवमंस्था] A₃A₄, ऽवस्यंस्था A₇ • गणेश्वर] A₃, गणेश्वरः A₄A₇
 52a संप्रोक्तः] संप्रोक्ता A 52b शङ्कुकर्णो] शङ्कुकर्णा A₇, मावमंस्था A₃A₄ • गणाधिपः] ग-
 णेश्वरः{रा A₄} A 52c देवतान्सर्वास्तं] देवताः सर्वाः तं A 52d ऽसमीपतः] ऽसमर्पितः A
 53a सुरा अपि] A₃A₇, सुराश्चापि A₄ 53b परयां] A₃A₄, परमां A₇ 53c प्रणमुर्] A₃A₄,
 धनेपुर A₇ 54a वृडितान्देवः] ब्रीडितान्देवः{व A₇} A 54d ऽमाभाष्य सुस्वरम्] ऽमाभा{तां
 A₃A₄}स्य सोदरं A 55a देवेशा] A₇, देवेश A₃A₄ 55b मच्छासनं] A₃A₄, मच्छाशनं A₇
 55d ऽद्वेतु तद्वः] ऽतत्क्षमस्व A₃, ऽत् तत्क्षमस्व A₄, ऽत् संक्षमस्व A₇ 55e तद्वृत] A₃A₄, तद्वृत
 A₇ (unmetrical)

50a ऽपश्यन्] S₁S₂RABh, पश्य S₃ • ऽगृहीतांस्तान्] S₁RA₃A₄Bh, ऽगृतांस्तान् S₂ (unmetrical),
 ऽगृहीतासां S₃ 50b ऽनेव] S₁S₂RABh, ऽनेवा S₃ 50c साम्नैव] S₁RABh, साम्नैव S₂S₃ •
 देवः] S₁^{pc}RABh, देव S₁S₂^{ac}S₃ 50d शङ्कुकर्णं] S₂RABh, शङ्कुकर्णं S₁S₃ • न्यवारयत्] S₁S₃
 ABh, निवारयत् S₂ 51ab वत्स त्वया मे] S₁S₂^{pc}RABh, वत्स त्वयामेव S₂^{ac} (unmetrical), व-
 त्सर्वयामेव S₃ (unmetrical) 51b गणेश्वर] S₁S₂^{pc}RBh, गणेश्वरः S₂^{ac} (unmetrical), गणपेश्वरः
 S₃ 51c ऽनिमान्] S₁S₂RABh, ऽनिमा S₃ 51d ऽवमंस्था] S₁RA₃A₄Bh, ऽवमस्था S₂S₃ •
 गणेश्वर] S₂^{pc}A₃Bh, गणेश्वरः S₁S₂^{ac}S₃ 52a संप्रोक्तः] RBh (em.?), सत्प्रोक्त S₁, स प्रोक्त S₂, स
 प्रोक्त S₃ 52cd देवतान्सर्वास्तं] S₁S₂, देवा तान् सर्वा तं S₃, देवताः सर्वास्तं Bh 53a तदा]
 S₁S₂^{pc}S₃RABh, तदा(त) S₂ 53b ब्रीडया] S₂RABh, ब्रीडया S₁S₃ • यान्विताः] S₂S₃RA₃A₄,
 यान्विता S₁, या युताः Bh (conj.?) 53c प्रणमुर्] S₂RA₃A₄Bh, प्रणमु S₁S₃ 53d या वि-
 भुम्] S₂S₃RABh, यान्विताः S₁^{pc}, या (वि) S₁^{ac} 54a वृडितान्देवः] S₂^{pc}, वृडितान्देव S₁S₂^{ac}S₃,
 ब्रीडितान्देवः Bh 54c ऽणा सार्धं] S₁S₃RABh, ऽणास्सार्द्धं S₂ 54d सुस्वरम्] S₂S₃RBh, सुस्वराः
 S₁ 55b मच्छासनपरः] S₁S₂A₃A₄Bh, मस्थासनपर S₃ (unmetrical) 55c कृतं] S₁S₂RABh,
 कृतं S₃ 55d ऽद्वेतु तद्वः] S₂Bh, ऽद्वेतु तद्वः S₁, ऽद्वेतु तद्वः S₃ • सुरोत्तमाः] S₂ABh, सुरोत्तमाः
 S₁, सुरोत्तमाः S₃ 55e यच्च तद्वृत] S₂RA₃A₄Bh, यच्च तद्वृतः S₁, यच्च तद्वृत S₃ (unmetrical) 55f
 यदर्थं] S₁S₂RABh, यदर्थं S₃ (unmetrical)

ब्रह्मोवाच ।

शङ्कुकर्णो ह्ययं श्रीमान्गणेशो येन नो बलम् ।

हृतं योगेन देवेश वरो ऽस्मै संप्रदीयताम् ।

अस्मभ्यं परतो दद्याः सदादर्शनमात्मनः ॥ ५६ ॥

देव उवाच ।

अस्यैवेदं भवेन्नाम्ना पवित्रं लोकविश्रुतम् ।

शङ्कुकर्णमिति ख्यातं तथा स्थूलेश्वरं शुभम् ॥ ५७ ॥

समन्ताद्योजनमिदं सर्वतीर्थसमन्वितम् ।

सर्वयज्ञफलैर्जुष्टं सर्वदानफलैर्युतम् ॥ ५८ ॥

यो ऽभ्यागत्य चरं कृत्वा मां यत्नेनार्चयिष्यति ।

अहोरात्रोपवासेन मम लोकं स यास्यति ॥ ५९ ॥

यत्किंचिन्नियमं कृत्वा यो ऽत्र संवत्सरं वसेत् ।

स योगं परमं प्राप्य शङ्कुकर्णसमो भवेत् ॥ ६० ॥

56a ह्ययं] प्ययं R 56b येन नो बलम्] गणनायकः R 56c हृतं] कृतं R 56e ऽभ्यं परतो द-
द्याः] ऽभ्यमपि देवेश R 57a अस्यैवेदं] अस्मैवेदं R 57d स्थूलेश्वरं शुभम्] स्थानेश्वरं प्रभुं R 58c
र्जुष्टं] र्युष्टं R 58d ऽफलैः] ऽकलैः R 59a यो ऽभ्यागत्य चरं] यो त्रागत्य चरं R 59b
मां यत्नेना°] मामात्मन° R (unmetrical) 59d यास्यति] पश्यति R^{pc}, ॥ति R^{ac} ?

56a ह्ययं] प्ययं A 56b नो बलम्] लोचनं A 56c हृतं] कृतं A 56d वरो ऽस्मै सं°] व-
रमस्मै A 56ef ऽभ्यं परतो दद्याः सदा°] ऽभ्यमपि देवेश{°शा A₇} मम A 57 देव] देवदेव A
57a अस्यैवेदं] A₃A₄, अस्यै देवं A₇ 57d स्थूलेश्वरं] A₃A₄, स्तूलेश्वरं A₇ 58c ऽर्जुष्टं] A₃A₄,
°र्जुष्टं A₇ 58d र्युष्टम्] °र्नतं A 59a यो ऽभ्यागत्य] यो त्रागत्य A • चरं] A₃, चरं A₄,
वरं A₇ 59b यत्नेना°] A₃A₇, पत्नेना° A₄ 59d यास्यति] पश्यति A

59(a¹) S₁ 60(c⁶) S₁

56 ब्रह्मोवाच] RABh, ब्रह्म उवाच S₁, ब्रह्म उ S₂S₃ 56a ह्ययं] S₁Bh, प्ययं S₂S₃ 56c हृतं]
S₁S₂, हृत S₃, हृतं Bh (conj.?) 56e अस्मभ्यं] S₁S₃Bh, अस्मद्भ्यं S₂ 56ef दद्याः सदा°]
em. Bh, दद्या सद्भ्यं S₁, दद्यात्सदा° S₂^{pc}, दद्या सदा° S₂^{ac}S₃ 57 देव] S₁R, देवदेव S₂S₃Bh
57a अस्यैवेदं भवेन्] S₂^{pc}A₃A₄Bh, अस्मै देवं भवे S₁, अस्यैवेदम्भवे S₂^{ac}S₃ 57b पवित्रं] S₁S₂^{pc}S₃
RABh, प(रि)त्रं S₂^{ac} 57d स्थूलेश्वरं] S₁A₃A₄Bh, शूलेश्वरं S₂S₃ 58a °मिदं] S₁S₂RA, °मिद
S₃, °मितं Bh (conj.) 58b °समन्वितम्] S₁S₂^{pc}S₃^{pc}RABh, (°मि)+स+मन्वितम् S₂, °समनितं S₃^{ac}
(unmetrical) 58c ऽफलैर्जुष्टं] A₃A₄Bh, ऽफलै ज्जुष्ट S₁, ऽफलै जुष्ट S₂, ऽफले जुष्ट S₃ 59a
यो ऽभ्यागत्य] S₂S₃, ऽभ्यो गत्य{°भ्य S₁^{ac}} S₁, योत्रागत्य Bh 59b मां यत्नेना°] S₁S₂A₃A₇Bh,
मा यत्नेना° S₃ 59d स] S₂S₃RABh, च S₁ 60a यत्किंचिन्] S₂RABh, यत्किञ्चि S₁S₃ 60c
स योगं] S₂RABh, संयोग° S₁, स योग S₃ 60d शङ्कु°] S₁S₂RABh, शकु° S₃ • °समो]
S₁S₂S₃RA, °समो Bh (typo)

यश्च प्राणानिह क्षेत्रे त्यजेन्नियममास्थितः ।
 स देहभेदमासाद्य महागणपतिर्भवेत् ।
 पितृणामक्षयं श्राद्धमिह दत्तं भविष्यति ॥ ६१ ॥
 यूयं चैश्वर्यसंपन्नास्तपोयोगबलान्विताः ।
 नित्यं द्रक्ष्यथ मां देवाः प्रयता विगतज्वराः ॥ ६२ ॥
 ततो देवो वरं दत्त्वा देवेभ्यः प्रभुरीश्वरः ।
 प्रकामं दर्शनं नित्यं तत्रैवान्तरधीयत ॥ ६३ ॥
 गते तस्मिन्महादेवे ब्रह्मा सुरवरैर्वृतः ।
 तत्र लिङ्गं प्रतिष्ठाप्य चक्रे तीर्थान्यनेकशः ॥ ६४ ॥
 दशाश्वमेधिकं तीर्थं तीर्थं पञ्चाश्वमेधिकम् ।
 सुराणां चैव तीर्थानि कृत्वा स्वभवनं ययौ ॥ ६५ ॥
 एतत्ते कथितं व्यास सिन्धुसागरसंगमे ।
 परं भगवतः स्थानं पवित्रं लोकविश्रुतम् ॥ ६६ ॥
 सिद्धचारणसंकीर्णमप्सरोगणसेवितम् ।
 बहुपुष्पफलोपेतं सदाविहगनादितम् ॥ ६७ ॥

61b त्यजेन्] त्यजे स्मिन् R (unmetrical) 62a यूयं] भूयञ् R 62b °लान्विताः] °लान्वितः R
 63c प्रकामं] प्रकाम° R • नित्यं] साक्षात् R 65b °मेधिकम्] °सोधिकं R

61b त्यजेन्] A₄A₇, त्यजे A₃ 61e पितृणाम°] A₇, पितृणाम° A₃A₄ 62c द्रक्ष्यथ] A₃, द्रक्षथ
 A₄A₇ 62d प्रयता] A₃, प्रयतां A₄A₇ 63c दर्शनं] दर्शयन् A 63d तत्रै°] A₃, तदै° A₄A₇
 65b पञ्चाश्व°] A₃, पञ्चास्व° A₇, पञ्चात्स्व° A₄ 65d स्व°] ते A

61(e³) S₁ 65(b¹) S₃

61b त्यजेन्] S₂A₄A₇Bh, त्यजे S₁S₃ 61c °भेदमा°] S₁S₃RABh, °भेदमा° S₂ 61d °ग-
 णपतिर्] S₁S₂RABh, °गणपति S₃ (unmetrical) 61e पितृणाम°] S₂S₃RA₇Bh, पितृ(णां)म°
 S₁ 61ef श्राद्धमिह] S₂S₃RABh, श्राद्धमिह S₁ 62ab °संपन्नास्त°] S₂RABh, °सम्पन्ना त° S₁,
 °सम्पन्नास्त° S₃ (unmetrical) 62c नित्यं द्रक्ष्यथ] S₂S₃RA₃Bh, नित्य द्रक्षथ S₁ • मां देवाः]
 S₂^{pc}RABh, मान्देवो S₁, मान्देवा S₂^{ac}, मा देवा S₃ 62d प्रयता] RA₃, प्रयाता S₁, प्रीयतां S₂^{pc},
 प्रियतां S₂^{ac}, प्रियता S₃, प्रयात Bh (conj.?) • °ज्वराः] S₂S₃RABh, °ज्वरा S₁ 63b देवेभ्यः]
 S₁^{pc}S₂S₃RABh, देवेभ्य S₁^{ac} 63c °मं दर्शनं] S₂Bh, °मं दर्शनं S₁, °मन्दर्शनं S₃ (unmetrical)
 63d °धीयत] S₂S₃RABh, °धीमतः S₁ 64a तस्मिन्महा°] S₂RABh, तस्मिन्महा S₁, तस्मि म-
 हा° S₃ 64b सुरवरै°] S₁S₂^{pc}RABh, सुरै° S₂^{ac} (unmetrical), सुरवै° S₃ (unmetrical) 65ab
 तीर्थं तीर्थं] S₁RA, पुण्यं तीर्थम् S₂, पुण्यं (तीर्थं) S₃, तीर्थं पुण्यं Bh (conj.) 66b °सागरसंगमे]
 S₁^{pc}S₂S₃RABh, °साग((सं))+रसं+गमे S₁ 66c परं] S₁S₂RABh, पर S₃ (unmetrical) 66d
 पवित्रं] S₁S₂RABh, पवित्र S₃ (unmetrical) 67ab °कीर्णमप्सरो°] S₂RABh, °कीर्णमप्सरो°
 S₁, °कीर्णमप्सरो° S₃ 67c °पुष्प°] S₁S₂S₃^{pc}RABh, °पु(त्रं) S₃^{ac} • °फलोपेतं] S₂RABh,
 °फलोपेत S₁S₃ 67d °नादितम्] S₂S₃RABh, °णादितं S₁

तस्मिन्गत्वा वने व्यास हिरण्याक्षः प्रतापवान् ।
 पुत्रहेतोस्तपस्तेपे ध्यायमानस्त्रिलोचनम् ॥ ६८ ॥
 अथ देवस्तदा गत्वा सगणो वृषभध्वजः ।
 रम्यं हिमगिरेः शृङ्गं मैनाकमिति विश्रुतम् ।
 तस्थौ परमयोगीशः परं ब्रह्म सनातनम् ॥ ६९ ॥
 तस्यागत्य तदा देवी संस्थिता पृष्ठतः शनैः ।
 कराभ्यां पद्मतुल्याभ्यां नेत्रे शम्भोर्न्यमीलयत् ।
 जानीते नेति संचिन्त्य क्रीडार्थं हिमवत्सुता ॥ ७० ॥
 अथ तस्मिन्क्षणे व्यास जगदन्धमजायत ।
 अप्रदृश्यं हि तमसा तथा भूतं पुरा यथा ॥ ७१ ॥
 अथ देवस्तदा बुद्ध्वा तृतीयं नेत्रमव्ययम् ।
 ललाटे ऽसृजदूर्ध्वस्थं युगान्ताग्निसमप्रभम् ।
 तेजसा तस्य नेत्रस्य स गिरिर्भस्मसाद्भवत् ॥ ७२ ॥

68a °न्गत्वा] °न् सत्वा R 69f ब्रह्म सनातनम्] ब्रह्मा(~)धिचिन्तयन् R 70d शम्भोर्] गर्भो R
 70e जानीते नेति] पूर्वज्ञातेति R 71b °दन्धम°] °दधम° R 71c अप्रदृश्यं] अप्रधृष्यं R 71d
 तथा भूतं पुरा यथा] सद्भूतं यथा क्षये R 72a-d] तथा तृतीयं बुद्ध्वा चक्षुरुन्मीलयद्भरः R 72f स
 गिरि°] ऋषिभि° R • °साद्भवत्] °सात्कृतः R

68c °हेतोस्तपस्तेपे] A₇, °हेतो तपस्तेपे A₄, °हेतोस्तेपे A₃ (unmetrical) 68d °लोचनम्] °लो-
 चनः A 69b वृषभ°] A₃A₄, वृषभः A₇ 69c शृङ्गं] शृंग A₃A₄, शृङ्गे A₇ 69f सनातनम्]
 वि{चि° A₄}चिन्तयन्{°त् A₃} A 70d °न्यमीलयत्] A₃, °व्यनी{°ली° A₇}लयत् A₄A₇ 70e
 नेति] लोक A 71] om. A 72-73] repeated in A₃ 72a बुद्ध्वा] A₃A₃*A₄, बुद्ध्वा A₇ 72b
 तृतीयं] A₃A₃*A₇, तृतीये A₄ 72c °दूर्ध्वस्थं] °दूर्ध्वस्तु A₃A₃*A₄, °त् ऊर्ध्वस्तु A₇ 72f °साद्भवत्]
 °साद्भ{°ल्भ° A₃}वेत् AA₃*

68(a⁸)(b¹-b³) S₃

68a वने] S₂S₃RABh, नरे S₁ • व्यास] S₂RABh, व्यासं S₁, व्याऽ S₃ 68b हिरण्याक्षः]
 S₂S₃RABh, हिरण्याक्ष S₁ 68c °हेतोस्तपस्तेपे] S₂S₃RA₇Bh, °हेतो त(पे(ध्य)) +पस्ते+पे S₁ 68d
 ध्यायमानस्त्रि°] S₂RABh, ध्यायमान त्रि°{ति° S₁^{ac}} S₁, व्यायमानस्त्रि° S₃ 69b वृषभ°] S₂S₃
 RA₃A₄Bh, स वृष° S₁ 69c °गिरेः शृङ्गं] S₁^{pc}S₃RBh, °गिरे शृंग S₁, °हिरेः शृङ्ग S₂^{ac} 70a
 तस्यागत्य] S₂S₃RABh, तस्यात्यत S₁ 70c कराभ्यां] S₂S₃RABh, कराभ्यां S₁ 70cd °भ्यां ने-
 त्रे] S₂S₃RABh, °भ्या नेत्र S₁ 70d शम्भोर्] S₂ABh, शम्भो S₃S₃ 70e नेति] S₂S₃Bh, तेति
 S₁ 70f क्रीडार्थं] S₁S₂RABh, क्रीडार्थ S₃ • °त्सुता] S₁^{ac}S₂S₃RABh, °त्सुताः S₁^{pc} 71b
 °दन्धमजायत] S₂S₃Bh, °दन्धम्मजातयः S₁ 71c °दृश्यं हि] S₂Bh, °दृश्यन्ति S₁, °दृश्य हि S₃
 72a बुद्ध्वा] S₂A₃A₃*A₄Bh, बुद्ध्वा S₁S₃ 72b तृतीयं] S₁S₂A₃A₃*A₇Bh, तृतीय° S₃ (unmetrical)
 72d युगान्ताग्नि°] S₃AA₃*Bh, युगा+ता+ग्नि° S₁, युगान्ताग्नि° S₂ 72f गिरिर्] S₁S₂AA₃*Bh,
 गिरि S₃ (unmetrical) • °साद्भवत्] S₁^{pc}, °सा भवन् S₁, °सा भवत् S₂^{ac}S₃, °सादभूत् Bh (conj.)

पार्वती पितरं दृष्ट्वा तथा दग्धं पिनाकिना ।
 अपनीय करौ तस्थौ विषण्णा पतिपार्श्वतः ॥ ७३ ॥
 अथ देवस्तदा दृष्ट्वा विषण्णवदनामुमाम् ।
 सौम्येन चक्षुषा शैलमपश्यत्पुनरेव तु ।
 स तथादृष्टमात्रस्तु पुनः पौराणिको ऽभवत् ॥ ७४ ॥
 प्रकृतिस्थं पुनर्दृष्ट्वा देवी पितरमव्ययम् ।
 प्रणम्योवाच भर्तारं हृषितास्या गिरीन्द्रजा ॥ ७५ ॥
 शैल एष त्वया देव किमर्थं भस्मसात्कृतः ।
 किमर्थं प्रकृतिस्थश्च पुनरेव कृतः प्रभो ॥ ७६ ॥
 तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा प्रोवाच परमेश्वरः ।
 लोचने मे त्वया देवि यस्मिन्काले निमीलिते ।
 अन्धाः समभवँल्लोकास्तदा सर्वे तमोवृताः ॥ ७७ ॥

74a °स्तदा] °स्तथा R 74e °मात्रस्तु] °पुत्रस्तु R 75a प्रकृतिस्थं] प्रकृतिस्त्वं R 77d य-
 स्मिन्काले निमीलिते] यस्मादेतौ निमीलिते R 77e अन्धाः समभवँल्लो°] अन्धः समभवल्लो° R 77f
 °स्तदा] °स्ततः R

73b दग्धं] देवी AA^{*} • पिनाकिना] पिनाकिना A₇, पिनाकिनः A₃A₃*A₄ 73d विषण्णा पति°]
 विषन्ना चाति° AA^{*} 74b विषण्ण°] विषण्णा A₃, विषस्म° A₄, विषन्ना A₇ • °नामुमाम्] A₇,
 °नास्वमां A₃, °नास्वसा A₄ 74c शैल°] चैन° A₃, चैनव° A₄ (unmetrical), चैव° A₇ 74f
 पौराणिको ऽभवत्] A₇, पौराणिको { °न° A₃ } को भवेत् A₃A₄ 75a पुनर्] A₃A₄, पुन A₇ (unmetrical)
 75d हृषिता°] कृषिता° A • गिरीन्द्रजा] A₄, गिरीन्द्रजाः A₇, गिरीन्द्र A₃ (unmetrical) 77a
 तस्यास्त°] A₃A₄, तस्या त्व° A₇ 77e °भवँल्लो°] A₃, °भवल्लो° A₄, °भवत् लो° A₇

74(a⁷) S₁ 75(c⁶-c⁸) S₁ 77(e⁸-f¹)(f²) S₂

73a पितरं] S₁RAA₃*Bh, पतितन् S₂^{pc}, परितन् S₂^{ac}, परितं S₃ • दृष्ट्वा] S₁S₂RAA₃*Bh, दृष्टा S₃
 73b तथा] S₂S₃RAA₃*Bh, तदा S₁ • दग्धं] S₁S₂RBh, दग्ध S₃ 73c करौ तस्थौ] S₂S₃RAA₃*
 Bh, करो तस्मिं S₁ 73d विषण्णा] S₂RBh, विशन्ना S₁, निषण्णा S₃ 74a देवस्त°] S₁S₂RABh,
 देवास्त° S₃ • दृष्ट्वा] S₂RABh, -ध्य S₁ (tops lost), दृष्टा S₃ 74b विषण्ण°] S₂RBh, विशन्ना°
 S₁, विषण्णा S₃ • °मुमाम्] S₂S₃RA₇Bh, °मुसां S₁ 74cd शैलमपश्यत्] S₁R, °पश्यच्छैलन्तत्
 S₂, °पश्यच्छैलन्तत् S₃, °पश्यच्छैलं तं Bh (em.?) 74e स तथा°] S₂S₃RABh, अथ ता S₁ •
 °दृष्टमात्र°] S₂S₃ABh, °दृष्टात्र° S₁ (unmetrical) 74f पौराणिको ऽभवत्] S₂S₃RA₇Bh, पौराणि-
 कयो भवेत् S₁ 75a °स्थं पुनर्दृष्ट्वा] S₂A₃A₄Bh, °स्थं पुनर्दृष्ट्वा S₁, °स्थं पुन दृष्टा S₃ (unmetrical)
 75b °मव्ययम्] S₁RABh, °मव्ययम् S₂, °मव्ययं S₃ 75d हृषितास्या] S₂S₃RBh, हृषिता सा
 S₁ • गिरीन्द्रजा] S₂S₃RA₃Bh, गिरीन्द्रजा S₁ 76b °र्थं भस्मसात्] S₂^{pc}RABh, °र्थन्तस्य S₁
 (unmetrical), °र्थं भस्मसा S₂^{ac}, °र्थम्भस्मसा S₃ 76c किमर्थं] S₁S₂RABh, किमर्थं S₃ 76d
 कृतः] S₂^{pc}RABh, कृत S₁S₃, कृता S₂^{ac} 77a तस्यास्त°] S₂^{pc}RA₃A₄Bh, तस्य त° S₁, तस्या त°
 S₂^{ac}S₃ 77e अन्धाः] S₁S₂ABh, अन्धा S₃ 77ef °भवँल्लोकास्त°] A₃Bh, °भवल्लोका त° S₁,
 °भव लो(कास°) S₂ (lower parts of कास lost, unmetrical), °भव लोकास्त° S₃ (unmetrical) 77f
 सर्वे] S₂S₃RABh, सर्व S₁ • °वृताः] S₁^{pc}S₂S₃RABh, °वृता S₁^{ac}

प्रकाशार्थं ततो देवि नेत्रमेतन्मया कृतम् ।
 ललाटे सुमहद्येन दग्धोऽयमचलोत्तमः ॥ ७८ ॥
 त्वां च दीनां पितृवधादुपलक्ष्य ततः शुभे ।
 प्रियार्थं तव सुश्रोणि प्रकृतिस्थः पुनः कृतः ॥ ७९ ॥
 अस्मिंश्च तमसा ग्रस्ते लोके तीव्रेण सर्वतः ।
 उत्पन्नोऽन्धः प्रभावेन मम देवि तथैव च ।
 तप्यमानाय दास्यामि हिरण्याक्षाय तं सुतम् ॥ ८० ॥
 एवमुक्त्वा स भगवान्प्रगृह्यान्धं गणैर्वृतः ।
 सिन्धुसागरमागम्य हिरण्याक्षमुवाच ह ॥ ८१ ॥
 पश्य मां त्वं दितेः पुत्र चक्षुर्दिव्यं ददानि ते ।
 शर्वोऽहमागतो दैत्य वरं ब्रूहि यथेप्सितम् ॥ ८२ ॥
 स प्रोत्थाय हिरण्याक्षः प्रणम्य शिरसा भवम् ।
 वरमप्रार्थयद्देवं पुत्रं दत्स्वेति सत्वरम् ॥ ८३ ॥

78a °काशार्थं ततो] °काशात्ममेते R 78b °मेतन्मया कृतम्] °मुद्घाटितं मया R 78c °महद्येन] °महांस्तेन R 79cd] सौम्येन चक्षुषा दृष्ट्वा पुनः पौराणिकः कृतः R 80a अस्मिंश्च] अग्निना R • ग्रस्ते] शस्ते R 80c ऽन्धः] थं: R 80d मम] समं R 80ef] उप्यमानो हिरण्याक्षः कांक्षमाणः सुतं शुभम् R 81b °गृह्यान्धं] °गृह्यार्द्धं R 81d ह] om. R (unmetrical) 82c शर्वो] सर्वो R 83a प्रोत्थाय] पुत्रार्थो R 83c °प्रार्थयद्] °प्रार्थयन् R 83d दत्स्वेति] देहीति R

78b °तन्मया] A₃A₇, °तत् त्वया A₄ 78c सुमहद्] संभवेद् A₃A₄, समभवद् A₇ (unmetrical) 78d ऽयमचलोत्तमः] A₃, यमचलोत्तमा A₄^{ac}, यममचलोत्तमः A₄^{pc} (unmetrical), यमः च लोचनः A₇ 79] om. A 80a अस्मिंश्च] अस्मिंस्तु A₄, अस्मिंस्तत् A₃A₇ 80c ऽन्धः] वः A₃A₄, व A₇ • प्रभावेन] A₃A₄, प्रभावेण A₇ 80d मम] A₃A₄, सम A₇ • देवि] A₇, देवी A₃A₄ 80f-81c] om. A₃, instead A₂ is used (f. 189^v). 81a °मुक्त्वा] A₂, °मु(त्का) A₄, °मुक्ता A₇ 81b °गृह्यान्धं] °गृह्यार्थं A₂A₄, °गृह्यार्हं A₇ 81c °मागम्य] °मागत्य A 82a मां] A₃A₄, तां A₇ 82c शर्वो] A₃A₇, सर्वो A₄ 83a हिरण्याक्षः] A₃, हिरण्याक्षो A₄, हिरण्याक्ष A₇ 83b भवम्] A₇, हरं A₃, नरं A₄ 83c वरम°] A₃A₇, वरम° A₄ • °प्रार्थयद्] °प्रार्थयं A₃, °प्रार्थये A₄A₇ 83d पुत्रं दत्स्वेति] पुत्रं वत्सेति A • सत्वरम्] A₄, सत्तरं A₃A₇

78(c⁴-c⁵)(c⁶) S₁ 79(b⁴) S₁ 80(b¹-b²) S₂ 81(c¹-c²)(c³) S₁ 82(b¹, c³) S₁ 83(c⁷) S₁

78b °मेतन्मया कृतम्] S₂S₃^{ac}A₃A₇Bh, °मुन्मीलयावृतम् S₁, °मेतन्मया कृतं S₃^{pc} 79a त्वां च दीनां] S₂RBh, त्वा{ता° S₁^{ac}} च दीना S₁, त्वा च दीना S₃ 79c प्रियार्थं] S₁S₂Bh, प्रियार्थं S₃ 79d प्रकृतिस्थः] S₂S₃Bh, प्रकृतिस्थ S₁ 80a अस्मिंश्च] S₁S₂Bh, अस्मिंश्च S₃ 80c ऽन्धः] em. Bh (silently), न्ध S₁S₃, न्धन् S₂ • प्रभावेन] S₁S₂S₃RA₃A₄, प्रभावेण Bh (em.?) 80f सुतम्] S₁S₂^{pc}ABh, सुतः S₂^{ac}S₃ 81b °गृह्यान्धं] S₁S₂^{pc}Bh, °गृह्यान्धं S₂^{ac}S₃ 82a मां] S₁S₂RA₃A₄Bh, मा S₃ • त्वं दितेः] S₂S₃RABh, वन्दिते S₁ 82b चक्षुर्] S₁S₂RABh, चक्षु S₃ • ददानि] S₁S₂S₃RA, ददामि Bh (conj.) 82c शर्वोऽहमा°] A₃A₇Bh, शर्वा(ह)मा° S₁, सर्वो हमा° S₂, शर्वो हिमा° S₃ • दैत्य] S₂RABh, दैत्य S₁, दैत्यं S₃ 82d वरं] S₁S₂RABh, वर S₃ 83a प्रोत्थाय] S₂S₃ABh, चोत्थाय S₁ • हिरण्याक्षः] S₂^{pc}RA₃Bh, हिरण्याक्ष S₁S₂^{ac}S₃ 83c वरम°] S₁S₂RA₃A₇, वरमं S₃, वरं सं° Bh (conj.) • °प्रार्थयद्देवं] em. Bh (silently), °प्रार्थय(द्दे)व S₁, °प्रार्थयन्देवं S₂, प्रार्थयं देवं S₃ 83d पुत्रं दत्स्वेति] S₂^{pc}Bh, पुत्रश्च स्वेन S₁, पुत्रन्धत्स्वेति S₂^{ac}, पुत्र(प्र)त्स्वेति S₂^{pc} (प्र? i.m. by sec. hand, cancelling न्द), पुत्रन्धत्स्वेति S₃^{pc}, पुत्र ऽत्स्वेति S₃^{ac} • सत्वरम्] S₂S₃RA₃Bh, तत्वरः S₁^{pc}, तत्वरः S₁^{ac}

तमुवाच सुरश्रेष्ठः शिरसा पादयोर्नतम् ।
 अयं ते ऽसुरशार्दूल पुत्रः पुत्रशताग्रजः ।
 मावज्ञामन्ध इत्यस्य कुर्यास्त्वमसुराधिप ॥ ८४ ॥
 भविता ते महानेष तपोवीर्यबलान्वितः ।
 न कस्यचिदयं वध्यो मत्तो ऽन्यस्य भविष्यति ॥ ८५ ॥
 ततः स भगवान्देवस्तस्मै दत्त्वा सुतं शुभम् ।
 जगाम शिखरं रम्यं मैनाकं पुनरेव तु ॥ ८६ ॥
 आदायान्धं सुतं सो ऽपि हिरण्याक्षो महासुरः ।
 स्वमश्मकपुरं यात्वा भार्यामाह यशस्विनीम् ॥ ८७ ॥
 अयं तुभ्यं सुतो देवि दत्तो भगवता स्वयम् ।
 संवर्धयेनं योगेन मा प्रमादं कृथाः क्वचित् ।
 तस्याः स्नेहेन तं दृष्ट्वा स्तनाभ्यां प्रसृतं पयः ॥ ८८ ॥

84c अयं ते] स्वयन्ते R 84e °मन्ध] °मनु R 85c °यं वध्यो] °यम्वध्यो R 85d मत्तो] R^{ac}, मततो R^{pc} (unmetrical) 86a ततः स] ततो स्य R 86d मैनाक] मैनाक R^{pc}, मैनाक R^{ac} • °रेव तु] °राश्रमं R 87a °दायान्धं] °दायात्मं R 87c स्वमश्मकपुरं यात्वा] ततः स्वकं पुरं गत्वा R 88a अयं] स्वयन् R 88c संवर्धयेनं योगेन] सम्बद्धयैनां सोमेन R 88f प्रसृतं] प्रश्रुतं R

84a सुरश्रेष्ठः] A₃, सुरश्रेष्ठं A₄, सुरः श्रेष्ठः A₇ 84c °शार्दूल] A₃A₄, °सार्दूल A₇ 84d पुत्रः] पुत्र A • °शताग्रं] °सताग्रं A₄A₇, °मताग्रं A₃ 84e मावज्ञामन्ध इत्यस्य] मा{मं A₄}मुज्ञाम-नुहत्यस्य A 84f कुर्यास्त्वमं] कुर्यास्तमं A₃, कुर्यास्थमं A₄A₇ • °सुराधिप] A₃A₄, °सुराधिपः A₇ 86b °स्तस्मै] °स्तस्मिन् A • सुतं] A₄, सुतं A₃, °मृतं A₇ 86c रम्यं] A₃A₇, पुण्यं A₄ 86d-87a] om. A 87c स्वमश्मकपुरं यात्वा] ततः स्व{सं A₇}कं पुरं गत्वा A 88a देवि] A₇, देवी A₃A₄ 88c सं] A₃A₇, स A₄ 88d मा प्रमादं कृथाः क्वचित्] प्रसादं कुरु नित्यशः A 88f प्रसृतं] प्रश्रुतं A₄A₇, प्रसृतं A₃

84(a¹)(a²)(e¹-e³)(f³) S₁ 85(b¹, c³) S₁ 87(d⁵-d⁷) S₁ 88(a⁶) S₁

84a सुरश्रेष्ठः] S₂^{pc}RA₃Bh, सुरः श्रेष्ठ S₁, सुरश्रेष्ठ S₂^{ac}, सुरश्रेष्ठ S₃ 84b शिरसा] S₂S₃RABh, चिरया S₁ • °योर्नतम्] S₂^{pc}RABh, °योर्नतः S₁, °योर्नताम् S₂^{ac}, °यो नतं S₃^{ac}, °यो नतं S₃^{pc} 84c °शार्दूल] S₁S₂RA₃A₄Bh, °शार्दूलं S₃ 84d पुत्रः] RBh (em.), पुत्रं S₁S₃, पुत्रम् S₂ • °ताग्रजः] S₂^{ac}S₃RABh, °ताग्रज S₁, °ताग्रजं S₂^{pc} 84e मावज्ञां] S₃RBh (em.?), मावज्ञां S₂ • इत्यस्य] S₂S₃RBh, °वन्यत्तु S₁ 84f कुर्यास्त्वमं] RBh (em.?), कुर्या(त्स)मं S₁ (subscript of त्स possibly lost), कुर्यात्वमं S₂, कुर्या त्वमं S₃ • °सुराधिप] S₂^{pc}RA₃A₄Bh, °सुरापि सः S₁^{pc}, °सुरापि(पः) S₁^{ac}, °सुराधिपः S₂^{ac}S₃ 85ab °नेष तं] S₁RABh, °नेषस्तं S₂S₃ 85c °चिदयं] S₁S₃RA, °चिद्वयम् S₂ (द्व retraced), °चित्त्वयं Bh (em.?) 86a ततः] S₁S₂ABh, तत S₃ (unmetrical) 86ab °वान्देवस्तं] S₂S₃RABh, °वां देव तं S₁ 86b सुतं] S₂S₃RA₄Bh, स तं S₁ 86cd °म्यं मैनाकं] S₃Bh (em.?), °म्यं मैनाकं S₁, °म्यम्मेनाकम् S₂ 86d तु] S₂^{pc}S₃^{ac}Bh, च S₁, तुः S₂^{ac}S₃^{pc} 87c स्वमश्मकपुरं यात्वा] em. Bh (silently), स्वकीयं पुनराग{°गं S₁^{ac}}म्य S₁, स्वमस्मकपुरं यात्वा S₂, स्वमश्मकपुर यात्वा S₃ (unmetrical) 87d यशस्विनीम्] S₂RA, ~ - ~नी S₁, यशस्विनी S₃, मनस्विनीम् Bh (conj.?) 88a °यं तुभ्यं] S₁S₂^{pc}S₃RABh, °यन्तुभ्यां S₂^{ac} 88c संवर्धयेनं] S₂S₃A₃A₇Bh, स वन्धयेन S₁ 88d प्रमादं] S₁S₂S₃^{pc}RBh, प्र॒मा॒दं S₃^{ac} • कृथाः] RBh (em.?), कृथा S₁S₂S₃ 88f प्रसृतं] S₁S₂S₃, प्रसृतं Bh (conj.)

संवर्धमानः कालेन सो ऽन्धकः समवर्धत ।
यदा तु यौवनं प्राप्तस्तदैव समचिन्तयत् ॥ ८९ ॥
धिग्जीवितं ममान्धस्य मृत्युरेव वरो मम ।
यो ऽहमन्धो न पश्यामि गृहसंबन्धबान्धवान् ॥ ९० ॥
धन्यास्ते पुरुषा लोके ये स्वयं यान्त्यविक्रवाः ।
दृष्ट्वा दृष्ट्वा सुखं बन्धूनाभाष्य हि यथासुखम् ॥ ९१ ॥
कार्यं भवेच्च लोष्टेन तृणेनाथ शवेन वा ।
न मयानुगृहीतेन धिङ्ग्रामशुभकारिणम् ॥ ९२ ॥
सुतस्नेहादयं दैत्यः सदा मां रक्षते पिता ।
हन्तव्यं न विहन्त्येष कोषक्षयकरं हि माम् ।
नायं स्नेहेन संमूढो जानातीमां मम व्यथाम् ॥ ९३ ॥

89c यौवनं] यौवन° R 89d °स्तदैव समचिन्तयत्] °स्तदैवमनुचिन्तयन् R 90a धिग्जीवितं म-
मान्धस्य] धिक्॒ग्जीवितं ममामुष्य R 90b वरो] वरम् R 90d गृह°] गृहे R 91b स्वयं]
त्वयं R • °विक्रवाः] °विक्रमा R 91c सुखं] सुतान् R 91d °नाभाष्य] °नाभाष्यं R 92a
°यं भवेच्च] °यम्भवेति R 92b शवेन] गवेन R 92c मयानु°] मया नि° R 93b मां रक्षते]
मा॒क्षते R^{ac}, मम क्षते R^{pc} 93c विहन्त्ये°] निहन्त्ये° R 93d °क्षय°] °भक्ष° R

89a संवर्धमानः] A₃, संवर्द्धमान A₄, सिम्बद्धमान A₇ 89cd] om. A₃A₄ 89d °स्तदैव] °स्त-
दैवं A₇ 91b ये स्वयं यान्त्यविक्रवाः] स्वयं ये यांत्यविक्रमाः A_± 91c सुखं] A₇, मुखं A₃A₄
91cd बन्धूनाभाष्य हि] बन्धूनाभाष्यन्ति{°षति A₄} A 92a कार्यं भवेच्च लोष्टेन] कार्यभावात् लो-
ष्टे{°ष्के° A₇}ण A 92b शवेन] शरेण A 92c मयानु°] A₃A₇, मया A₄ (unmetrical) 92d
धिङ्ग्राम°] किं माम° A₃A₄, किं ममे A₇ 93a सुत°] A₃, सूत° A₄A₇ • दैत्यः] दैत्य A₃A₇,
दैत्य A₄ 93c °हन्त्येष] A₃A₇, °हंत्येष A₄ 93f जानातीमां] जानीते च A

90(b³)(c¹-c⁴)(d²) S₁ 93(a¹-a⁴)(a⁵) S₁

89a संवर्धमानः] S₂^{pc}S₃RA₃Bh, संवर्द्धमानः S₁, सिम्बद्धमान S₂^{ac} 89b °वर्धत] S₂^{pc}RABh, °वर्द्ध-
तः S₁S₂^{ac}S₃ 89c यदा] S₂S₃RA₇Bh, यथा S₁ • °यौवनं] S₂A₇Bh, यौवन° S₁S₃ 89d °स्तदैव
स°] S₁S₂S₃, °स्तदैवं स° Bh (conj.) • °चिन्तयत्] A₇Bh (em.?), °चिन्तय S₁, °चिन्तयन् S₂^{pc},
°चिन्तयम् S₂^{ac}S₃ 90a °तं ममान्ध°] ABh, °तं ममान्ध° S₁, °तस्ममान्ध° S₂^{pc}S₃, °तस्यमान्ध°
S₂^{ac} 90b वरो मम] S₂S₃ABh, वरोत्तमः S₁ 90d गृह°] S₁ABh, गृहे S₂S₃ 91a लोके]
S₂S₃RABh, लोको S₁ 91b ये स्वयं यान्त्य°] S₁^{pc}Bh (cf. R), स्वयं यांत्य° S₁^{ac} (unmetrical),
स्वयं यास्यन्त्य° S₂^{pc}, स्वया यान्त्यम° S₂^{ac}, स्वयं यान्त्यम° S₃ • °विक्रवाः] S₂Bh, °विक्रवाः
S₁^{pc}, वि(ध्व)वाः S₁^{ac}, °विल्लवाः S₃ 91c दृष्ट्वा दृष्ट्वा] S₂RABh, दृष्ट्वा S₁ (unmetrical), दृष्ट्वा दृष्ट्वा S₃
• सुखं] S₁S₂S₃A₇, मुखं Bh 91d °नाभाष्य हि] S₂Bh, °नाभाष्यन्ति S₁, °नाभाष्य हि S₃ 92a
°यं भवेच्च लोष्टेन] em. Bh (silently), °यं भवे न लोकेन S₁, °यम्भवे च लोष्टेन S₂, °यम्भवेव च लोष्टो
S₃ (unmetrical) 92b तृणेना°] S₂S₃RABh, तृणेना° S₁ 92d धिङ्ग्राम°] S₂S₃RBh, धिक्ग्राम°
S₁ • °कारिणम्] S₁S₂^{pc}S₃RABh, °कारिणाम् S₂^{ac} 93a °यं दैत्यः] S₁S₂^{pc}RBh, °यन्दैत्य S₂^{ac}S₃
93b मां] S₂ABh, मा S₁S₃ 93c हन्तव्यं] S₁S₂RABh, हन्तव्य S₃ • °हन्त्येष] S₁RA₃A₇Bh,
°हन्त्येष S₂S₃ 93d कोष°] S₁RABh, कोश° S₂S₃ 93f जानाती°] S₁S₂RBh, जनाती° S₃

अहमेव करिष्यामि यत्कार्यं बुद्धिसत्तमैः ।
 तपो महत्समास्थाय चक्षुष्मान्भविता ह्यहम् ॥ ९४ ॥
 स एवं परिनिश्चिन्त्य बहुधान्धः सुबुद्धिमान् ।
 आमन्त्र्य सहितं मात्रा पितरं तं प्रणम्य च ।
 जगाम तपसे धीमान्संकल्प्य कृतनिश्चयः ॥ ९५ ॥
 पित्रा शोकपरिस्फुतेक्षणमुखेनायासखिन्नात्मना
 मात्रा चासकृदसुपातमुखया संवीक्ष्यमाणश्चिरम् ।
 तत्तीव्राधृतिखेददृष्टिविरहप्रकाथितो ऽन्तः श्वसन्
 ध्यायन्देवमुमापतिं स तपसे यातो गृहादन्धकः ॥ ९६ ॥

इति स्कन्दपुराणे त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥

94b बुद्धि°] सुर° R 94d चक्षुष्मान्] R^{PC}, चक्षुषान् R^{ac} • ह्यहम्] ह्ययम् R 95a °नि-
 श्चिन्त्य] °निश्चित्य R 95b °धान्धः] °धात्म R 95e तपसे] तरसा R 95f °न्संकल्प्य] °न्
 सङ्कल्प° R 96a °सुतेक्षण°] °सुतैक्षण° R • °खिन्नात्मना] °खिनात्मना R (unmetrical) 96b
 °दसुपातमुखया] °दुग्धपातमुखया R 96c तत्तीव्रा°] तं तीव्रा° R • °प्रकाथितो] प्र॒तो R^{ac} ?,
 प्र(स्क)न्दितो R^{PC} • श्वसन्] स्वसन् R 96d स तपसे यातो] स तु पपातो R (unmetrical) Col.
 इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे न्धकोत्पत्तिर्नामाध्यायः R

94a अहमेव] अक्षमेव A₃A₄, युक्तमेव A₇ 94d चक्षुष्मान्] चक्षुषाम् A₇, चक्षुषा A₃A₄ 95a °नि-
 श्चिन्त्य] °निश्चित्य A 95b बहुधान्धः सु°] बहूनन्धः स A₇, बभ्रूनंद स A₃A₄ 95c मात्रा] माता A
 95f °न्संकल्प्य] °न् संकल्प° A₃A₄, °न् शङ्कल्प° A₇ • °निश्चयः] A₄A₇, °निश्चय A₃ 96]
 om. A₇ 96a पित्रा] पिता A₃A₄ (unmetrical) • °णमुखेना°] °णं मुखेना° A₃A₄ (unmetrical)
 • °खिन्नात्मना] °खिन्नमे॒ता A₃ (unmetrical), °खिन्नमे॒न A₄ (unmetrical) 96b चासकृदसुपात°]
 चासकृददयं पपात{प्रताप° A₄} A₃A₄ (unmetrical) • °वीक्ष्यमाण°] °वीक्षमाण° A₃, °विक्षमाण°
 A₄ 96cd] तत्तांवाधृतेखेदमिन्द्रविरहप्रख्यापितांतः स्मयन्निव मुदापतिंतं स तपसे जातो गृहादन्धकः{°क A₃}
 A₃A₄ (unmetrical) Col. इति{इति श्री° A₃} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे
 ऽन्धकोत्पत्तिर्नामाध्यायः A±

94(d⁴) S₁ 95(d¹-d³)(d⁴) S₁

94a अहमेव] S₁S₂RBh, अहमेव S₃ 94b °यं बुद्धि°] S₁S₂ABh, °यम्बुदि° S₃ • °सत्तमैः] S₁
 S₂S₃RA, °मत्तमैः Bh (conj.) 94d चक्षुष्मान्] S₁S₂^{PC}S₃R^{PC}Bh, क्षुष्मान् S₂^{ac} (unmetrical) 95a
 एवं] S₂S₃RABh, एव S₁ • °निश्चिन्त्य] S₁S₂^{PC}S₃Bh, °निन्त्य S₂^{ac} (unmetrical) 95c सहितं]
 S₂S₃RABh, सहिता S₁ 95d पितरं तं] S₂RABh, ॐ ॐ ॐ (स्त)म् S₁, पितरन्नं S₃ 95e तपसे]
 S₂^{PC}ABh, तपसो S₂^{ac}S₃ 95f °निश्चयः] S₁^{PC}S₂S₃RA₄A₇Bh, °नि(स्व)यः S₁^{ac} 96a पित्रा] S₁S₂
 RBh, पिता S₃ (unmetrical) • °मुखेना°] S₂S₃RBh, °मुखे आ° S₁ • °खिन्नात्मना] S₁S₂Bh,
 °खिनात्मना S₃ (unmetrical) 96b °दसु°] S₁S₂S₃ (or °दसु° in S₂S₃), °दसु° Bh • °मुखया]
 S₁^{PC}S₂S₃A₄Bh, °मुखया S₁^{ac} 96c °खेददृष्टि°] RBh (conj.?), °खेददृष्ट° S₁, °दृष्टिखेद° S₂S₃
 • °विरह°] S₂^{ac}S₃RA₃A₄Bh, °विरहा° S₁, °विरहः S₂^{PC} • °प्रकाथितो] conj., °प्रक्षाधितो S₁,
 ऋ प्रस्थितो S₂S₃, °प्रक्षेडितो Bh (conj.) • ऽन्तः] S₁R, न्यः S₂^{PC}Bh, न्य S₂^{ac}S₃ • श्वसन्]
 S₂Bh (em.?), श्वसं S₁, स्वसम् S₂ 96d ध्यायन्देव°] S₁S₂^{ac}RBh, ध्यायताद° S₂^{PC} (tops lost of
 ताद, unmetrical), ध्याय देव° S₃ (unmetrical) • °पतिं स] S₁RBh, °पतेस्स S₂, °पते स
 S₃ • तपसे] S₂S₃A₄Bh, तपसो S₁ • यातो] S₁S₂Bh, पातो S₃ • °दन्धकः] S₂S₃RBh,
 °दन्धक इति S₁ (इति part of col.) Col. ...पुराणे अन्धकतप(प्र)याते ध्यायः॥ S₁, स्कन्दपुराणे
 द्विसप्तत्योऽध्यायः॥ ⊙ S₂, ⊙॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ७२ (in letter numerals)॥ S₃, इति स्कन्दपुराणे
 अन्धकोपाख्याने तपःप्रयाणं नाम त्रिसप्ततितमो ध्यायः Bh

चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

अथ गत्वा स विप्रेन्द्र हिरण्याक्षसुतस्तदा ।

गङ्गाद्वारं शुभद्वारं तपोवनमनुत्तमम् ॥ १ ॥

दिव्यं कनखलं नाम यत्र हैरण्वती नदी ।

वृक्षाः कनखला यत्र सर्व एव हि काञ्चनाः ॥ २ ॥

यत्र दक्षः पुरा यज्ञमयजद्देवतैः सह ।

महादेवेन यत्रास्य यज्ञो विनिहतः पुरा ॥ ३ ॥

तत्रासौ देवमभ्यर्च्य स्नातः प्रयतमानसः ।

नमस्कृत्वा देवतेभ्य इदं वचनमब्रवीत् ॥ ४ ॥

अन्धक उवाच ।

ये ऽस्मिंस्तपोवने देवा भूतानि विविधानि च ।

सर्वास्ताञ्छरणं यामि तपःसिद्धिं दिशन्तु मे ॥ ५ ॥

1c शुभ°] (सु)ख° R^{pc}, (शु)ख° R^{ac} 2b हैरण्वती] हिरण्वती R 3b °मयजद्देवतैः] °मयजन्दै-
वतैः R 4a तत्रा°] यत्रा° R 4c देवतेभ्य] देवतेभ्य R 5 अन्धक] सनत्कुमार R 5a देवा]
देव्या R 5c सर्वास्ताञ्छ°] सर्वास्तान् श° R

1b °स्तदा] °स्तथा A 1d तपोवन°] A₇, तपोबल° A₃A₄ 2b हैरण्वती] हिरण्व{°न्म° A₇}ती
A • नदी] A₇, नदीः A₄, नद A₃ 2c कनखला] कनखले A • यत्र] A₇, पत्र A₄, ये त्र
A₃ 3b °यजद्देवतैः] °यज{°पाय° A₄}त् दैवतैः A 4c देवतेभ्य] देवताश्च A₃A₄, देवता च A₇
5a ये ऽस्मिंस्त°] यस्मिंस्त° A • °वने] °बले A₃, °बलो A₄, °वणो A₇ 5d दिशन्तु] दिशस्व
A₃, दिशःस्व A₄A₇

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 7.12b (f. 123^v) and 8.8a (f. 124^f); S₂ exposures 107a–107b (f. 114^v–115^f); S₃ f. 123^f–124^f; R f. 143^f–144^f; A₃ f. 82^v–83^f; A₄ f. 117^v–118^v; A₇ f. 116^v–117^f.

1(speaker indication syll. 4) S₂, (d⁶–d⁸) S₃ 2(c⁷) S₁ 3(c⁷)(c⁸) S₁ 5(c¹–c²) S₁

1c °द्वारं] S₁S₂RABh, °धरं S₃ 2a कनखलं] S₁S₃RABh, कन्नखलन् S₂ 2c वृक्षाः] S₁^{pc}R
A, वृक्षा S₁S₂^{ac}S₃, वृक्षाः Bh (typo) 2d काञ्चनाः] S₂^{pc}RABh, काञ्चना S₁S₂^{ac}S₃ 3a यत्र]
S₁S₂RABh, om. S₃ (unmetrical) • दक्षः] S₂^{pc}RABh, दक्ष S₁S₂^{ac}S₃ 3b °यजद्देवतैः] em.,
°यजं देवते S₁, °यजन्दैवतैस् S₂, °यजन्दैवते S₃, °यजद् दैवतैस् Bh 3d यज्ञो] S₁S₃RABh, यज्ञे
S₂ 4a °मभ्यर्च्य] S₂S₃RABh, °मभ्यर्च S₁^{pc}, °मभ्यर्च(द्ध) S₁^{ac} 4c देवतेभ्य] S₁S₂S₃, दैवतेभ्य
Bh (em.?) 5a ऽस्मिंस्तपो°] S₁^{pc}S₂S₃RABh, स्मिं त(दा) S₁^{ac} 5c सर्वास्ताञ्छ°] S₁S₂^{pc}ABh,
सर्वास्ताञ्छ° S₂^{ac}S₃ 5d तपःसिद्धिं] S₂^{pc}RABh, तपस्सिद्धं S₁, तपसिद्धिन् S₂^{ac}, तमुसिद्धिन् S₃ •
दिशन्तु मे] S₂S₃RBh, दिशन्तु मां] S₁ (tops of दिश lost, unmetrical)

अद्यप्रभृति कर्तास्मि तप उग्रं सुदुश्चरम् ।
 वरान्येनाप्नुयामिष्टान्मृत्युं वा प्राणनाशनम् ॥ ६ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 स एवमुक्त्वा तु ततः पाराशर्य महाबलः ।
 संवत्सरं वायुभक्षो बभूव क्रमवर्जितः ॥ ७ ॥
 तथा त्रिषवनं स्नायी जुह्वानो ऽग्निं तथैव च ।
 देवार्चनरतश्चैव जप्यहोमपरस्तथा ॥ ८ ॥
 वर्षे वर्षे तु संपूर्णे स्वाङ्गादुत्कृत्य कार्षिकम् ।
 पिशितस्य तदा भागं जुहावाग्नौ महासुरः ॥ ९ ॥
 एवं तस्यागमद्विव्यं सहस्रं मुनिसत्तम ।
 जुह्वतः स्वानि मांसानि वर्षाणां प्रत्यहस्तदा ॥ १० ॥

6b सु०] स R 6c वरान्येनाप्नु०] वरमेवाप्नु० R 6cd °मिष्टान्मृत्युं वा] °मिष्टम्मृत्युम् R 7b पाराशर्य] पाराशर्य्य R 7d क्रम०] क्रम० R 8a त्रिषवणं] त्रिषवन० R 8b ऽग्निं त०] ग्नित्त० R 8d जप्यहोमपर०] जाप्यहोम((तर))रत० R 9b कार्षिकम्] कार्मुकम् R 9c पिशितस्य] पिशितश्च R 10a °गमद्वि०] °गमन्दि० R 10c जुह्वतः] जुहुतः R 10d °णां प्रत्यहस्त०] °णान्तु शतन्त० R

6c वरान्येनाप्नु०] वराण्य{°ण्या० A₄}वाप्नु० A 7b पाराशर्य] A₃A₇, पाराशर्य्य A₄ 7d क्रम०] श्रम० A 8ab त्रिषवणं स्नायी जुह्वानो] वृ{दि० A₇}सवलः स्नाया युद्धानो A 8b ऽग्निं त०] A₇, ग्नित्त० A₃A₄ 8d जप्य०] जाप्य० A 9b स्वाङ्गादुत्कृत्य कार्षिकम्] स्वाङ्गीकृत्य स{°म० A₇} वा-र्षिकं A 9c पिशितस्य] पिशितश्च A • तदा] सदा A₃A₄, महा० A₇ 10a °गमद्वि०] A₃A₄, °गमद्वि० A₇ 10b सहस्रं मुनिसत्तम] A₃A₄, सहस्रं मुनिसत्तमः A₇ 10d प्रत्यहस्त०] प्रत्यहं त० A

6(d⁴-d⁵) S₁ 7(b⁷) S₁ 9(b⁷) S₂ 10(a³-a⁴) S₁

6a कर्तास्मि] S₁RABh, कर्तास्मिन् S₂S₃ 6b °प उग्रं] S₁S₂RABh, °पमुग्रं S₃ 6c वरान्येना-प्नु०] conj. Bh (silently), वराण्ये प्राप्नु० S₁, वधान्येनाप्नु० S₂S₃ 7a ततः] S₂S₃RABh, तत S₁ 7b पाराशर्य] S₁A₃A₄Bh, पाराशर्य्य S₂, पाराशर्य्य S₃ 7d बभूव] S₂S₃RABh, मभूव S₁ 8a त्रिषवणं] S₂, त्रिषवनं S₁, त्रिषवणं S₃, त्रिषवण० Bh (em.?) 8b ऽग्निं त०] A₇, ग्नित्त० S₁, ग्नित्त० S₂S₃, ग्नीत्त० Bh (conj.) 8d जप्य०] S₁S₂S₃ (or जा० in S₃), जप० Bh (conj.) 9a वर्षे तु] S₂S₃RABh, (थ)+व+र्षे थ S₁ • संपूर्णे] S₁S₂ᵖᶜS₃RABh, सम्पूर्णो S₂ᵃᶜ 9b °दुत्कृत्य] S₂S₃RBh, °दुत्कृत्य S₁ᵖᶜ (unmetrical), (°दु)कृत० S₁ᵃᶜ • कार्षिकम्] S₂Bh (em.?, Bh reads कायि-कम् in S₂), कार्षिकं S₁, कर्षिकं S₃ 9c पिशितस्य] S₂S₃Bh, पिशितस्य S₁ • भागं] S₂S₃RABh, भागं S₁ 9d जुहावा०] S₂RABh, जुहावो S₁, जुहवा० S₃ • महासुरः] S₂S₃RABh, महासुतः S₁ 10a °गमद्वि०] A₃A₄Bh, °गमद्वि० S₁, °गमन्दि० S₂, °गमं दि० S₃ 10b सहस्रं] S₂RA₃A₄Bh, सहस्र S₁S₃ • °सत्तम] S₂ᵖᶜRA₃A₄Bh, °सत्तमः S₁S₂ᵃᶜS₃ 10c जुह्वतः] S₂ᵖᶜABh, जुह्वतो S₁, काह्वतस् S₂ᵃᶜ, काह्वत S₃ • मांसानि] S₁RABh, माङ्गानि S₂S₃ (or °ङ्सा० in S₃) 10d वर्षाणां] S₁S₂RABh, वर्षाणा S₃ • प्रत्यहस्त०] S₂S₃, प्राहतस्त० S₁, प्रत्यहं त० Bh

सोऽसुरः शंखहाराम्बुसुधाकुन्देन्दुपाण्डरः ।
 बभूवास्थिशिराशेषः केवले तपसि स्थितः ॥ ११ ॥
 स तेन तपसा युक्तो भास्करं निष्प्रभं तदा ।
 सोमं च ग्रहताराभिः सह चक्रे ऽमितात्मवान् ॥ १२ ॥
 स एव भास्करो यद्वत्प्रकाशयति तेजसा ।
 अशोषयत्पल्वलानि नदीकूपसरांसि च ॥ १३ ॥
 पवनं स्तम्भयामास सोऽन्धकस्तपसस्तदा ।
 व्योम्नि सिद्धा न गच्छन्ति विमानानि च पेटिरे ॥ १४ ॥
 तस्य तत्तपसो रूपं दृष्ट्वा विघ्नशतान्युत ।
 अकरोत्सहसा शक्रो विक्रियां न च सोऽन्वगात् ॥ १५ ॥
 ततो ब्रह्मा तमभ्येत्य प्रोवाचान्धकदानवम् ।
 महासुर तपो घोरं त्वया तप्तं महाबल ।
 तुष्टोऽस्मि ते महाबाहो चक्षुष्मान्भव सुव्रत ॥ १६ ॥

11c °वास्थि° R 11d तपसि] तपत R 12c ग्रहताराभिः] ग्रहतं भाभिः R 13d
 नदी°] नदीः R 14a पवनं] स बलं R 14b °स्तपसस्त°] °स्तपतस्त° R 15a तत्] तं R

11ab] om. A 11cd °वास्थिशिराशेषः केवले] °वास्थिरशेषैको बले च A₃A₄ (च om. in A₄^{ac}),
 °वास्थिरास्थिराशेषकेवल° A₇ (unmetrical) 11d तपसि] तपसे A 12a तेन तपसा] चेतनसमा°
 A₃A₄, चेतनमया° A₇ 12b °भं तदा] °भस्तदा A₇, °भं तथा A₃A₄ 12d चक्रे] A₃A₄, चक्रे A₇
 14cd] om. A 15b °न्युत] A₃, °न्युतः A₄, °न्युतं A₇ 15d विक्रियां न] A₇, विक्रियानि
 A₃A₄ • च सोऽन्वगात्] च चानुगत् A₃A₄, च चान्वगत् A₇ 16d त्वया] A₃, तया A₄A₇ 16e
 तुष्टो] A₃A₄, तुष्टो A₇ 16f सुव्रत] A₃, सुव्रतः A₄, पुत्रक A₇

12(a¹-a³) S₁ 15(c¹) S₁ 16(a⁷) S₁

11a असुरः] S₂S₃RBh, सुर S₁ 11b °सुधा°] S₂S₃RBh, °सधा° S₁ • °कुन्देन्दु°] S₁S₂R
 Bh, कुन्देदु° S₃ • °पाण्डरः] S₂S₃RBh, °पाण्डर S₁ 11c °शिरा°] S₂S₃R, °सिरा° S₁Bh
 • °शेषः] RBh (em.?), °शेष S₁S₂S₃ 11d केवले] S₁R, केवल+ः+न् S₂, केवलन् S₃, केवल° Bh
 • °पसि स्थितः] S₁^{pc}S₂^{pc}Bh, °पस्थित S₁^{ac} (unmetrical), °पसि स्थितम् S₂^{ac}S₃ 12a युक्तो] S₂^{pc}R
 ABh, युक्त S₁, युक्ता S₂^{ac}S₃ 12b भास्करं] S₁S₂RABh, भास्कर S₃ (unmetrical) • °भं तदा]
 S₂S₃RBh, °भन्तथा S₁ 12c °ताराभिः] ABh, °ताराभि S₁S₂S₃ 12d चक्रे] S₂S₃RA₃A₄Bh,
 चक्रो S₁ 13a यद्वत्] S₂S₃RABh, यद्व S₁ 14ab °मास सोऽन्धक°] S₁S₂RABh, °मामास
 सोकन्ध° S₃ (unmetrical) 14b °स्तपसस्तदा] A, °स्तपसस्तथा S₁, °स्तपसा तदा S₂S₃Bh 14d
 पेटिरे] S₂S₃RBh, पेटिरे S₁ 15b °न्युत] S₁RA₃Bh, °न्युतः S₂S₃ 15c अकरोत्] S₂RABh,
 ऽकरोत् S₁, अकरो S₃ 15d विक्रियां न] RA₃Bh (em.?), विक्रियाम् S₁, विक्रिया न S₂S₃ •
 सोऽन्वगात्] S₂^{pc}S₃RBh, सो नुगात् S₁, सो न्वगा S₂^{ac} 16a ब्रह्मा तम°] S₂S₃RABh, ब्रह्माणम°
 S₁ 16b °दानवम्] S₂S₃RABh, °दानवाम् S₁ 16d °बल] S₂^{pc}RABh, °बलं S₁, °बलः S₂^{ac}
 S₃ 16e तुष्टो] S₂S₃RA₃A₄Bh, तुष्टो S₁ • ऽस्मि ते] S₁RABh, स्मिन्ते S₂S₃ 16f सुव्रत]
 S₂^{pc}RA₃Bh, पुत्रक S₁, सुव्रतः S₂^{ac}S₃

शरीरं प्रकृतिं यातु यथापूर्वं च ते ऽसुर ।
 ब्रूहि चान्यं वरं भूयो यस्ते मनसि संस्थितः ॥ १७ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 स चक्षुष्मांस्तदा भूत्वा शरीरेणाक्षतेन च ।
 उवाच प्रणतः साक्षाद्ब्रह्माणं लोकभावनम् ॥ १८ ॥
 अन्धक उवाच ।
 भगवन् यदि तुष्टो ऽसि यदि मे चरितं तपः ।
 अप्रतिद्वन्द्वतां संख्ये देवतेभ्यः पितामह ॥ १९ ॥
 महाबलत्वं मायाञ्च तथा चामरतामपि ।
 एतदिच्छामि देवेश यदि त्वं वरदो मम ॥ २० ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्य भगवान्विभुः ।
 हिरण्याक्षसुतं प्राह पुनरेव वचः शुभम् ॥ २१ ॥
 अमरत्वं न दैत्यस्य ददानि दितिनन्दन ।
 सान्तरं तु भवेत्तत्ते स्वयमेवान्तरं वद ॥ २२ ॥

17a यातु] यत्ते R 17d संस्थितः] संयुतः R 18cd साक्षाद्ब्रह्माणं] R^{PC}, साक्षा ब्राह्माणं R^{ac} 19c
 अप्रतिद्वन्द्वतां] अवध्यो हं भवेत् R 19d देवतेभ्यः] दैवतेभ्यः R 20b °तामपि] अद्य वै R 20d
 यदि त्वं] यदिदं R

17b ऽसुर] A₃, सुरः A₄A₇ 17c वरं भूयो] महाबाहो A 17d यस्ते] A₇, यत्ते A₃A₄ •
 संस्थितः] संस्थितं A 18a स चक्षुष्मांस्तदा°] चक्षुष्मान् स तदा{सदा A₇} A 19b चरितं] भव-
 नं A 19c अप्रतिद्वन्द्वतां] अवध्यो हं भवेत्{°वे A₄A₇} A 19d देवतेभ्यः] दैवतेभ्यः A 20a
 मायाञ्च] माया च A₃A₇, मायां च A₄ 20b °तामपि] °ता अपि A 21c °सुतं] A₃A₄, °सुतं
 A₇ (unmetrical) 22b ददानि] ददामि A 22c सान्तरं तु] शास्ता तव A • भवेत्] A₇, भवे
 A₃A₄ 22d °मेवान्तरं] °मेकान्तरं A

18(a⁶, d⁶) S₁ 19(d⁸) S₁ 20(c⁸-d¹, d³) S₂ 21(speaker indication syll. 3-6) S₂

17a शरीरं] S₁S₂RABh, शरीर S₃ • °कृतिं यातु] S₂ABh, °कृतिर्यातु S₁ (superscript र
 possibly lost in य्या), °कृति यातु S₃ (unmetrical) 17b ऽसुर] S₁S₂^{PC}RA₃Bh, सुरः S₂^{ac}S₃
 17c चान्यं वरं] S₁S₃RBh, चान्यश्चरम् S₂ 18a स चक्षुष्मांस्तदा] S₂S₃RBh, चक्षुष्मां तु त(दा) S₁
 18c प्रणतः] S₁RABh, प्रणतं S₂S₃ 18cd साक्षाद्ब्रह्माणं] R^{PC}ABh, साक्षं ब्रह्माणं S₁, साक्षा ब्रह्माणं
 S₂S₃ 19a °वन्यदि तुष्टो ऽसि] S₂S₃RABh, °वत्यादि तुष्टो स्मि S₁ 19b मे] S₁S₂RABh, मेव
 S₃ (unmetrical) • °तं तपः] S₂S₃RBh, °तन्तप S₁^{PC}, °तन्त(तः) S₁^{ac} 19c अप्रति°] S₁S₂^{PC}S₃
 Bh, अति° S₂^{ac} (unmetrical) • °तां संख्ये] em. Bh (silently), °ता संख्ये S₁, °तां संख्ये S₂S₃
 19d देवतेभ्यः] S₂^{ac}, देवतेभ्यः S₁S₃^{PC}, देव(वे)भ्यः S₃^{ac}, देवतेभ्यः S₂^{PC}Bh 20a मायाञ्च] S₂S₃RBh,
 माया च S₁ 20d मम] S₂S₃RABh, ममः S₁ 21b °वान्विभुः] S₁^{PC}S₂S₃RABh, °वां विभु S₁^{ac}
 21c °सुतं प्राह] S₁^{PC}S₂S₃RA₃A₄Bh, स तं(मा)ह S₁^{ac} 21d °रेव वचः] S₁S₂RABh, °रेवचः S₃
 (unmetrical) 22a अमरत्वं] S₁S₃RABh, अमत्वन् S₂ (unmetrical) 22b ददानि] S₂S₃R, द-
 दाति S₁, ददामि Bh • °नन्दन] S₂^{PC}RABh, °नन्दनः S₁S₂^{ac}S₃ 22c भवेत्तत्ते] S₂S₃RA₃Bh,
 भवेरन्ते S₁ 22d °मेवान्तरं] S₁S₂S₃R, °मेवोत्तरं Bh (conj.?)

अन्धक उवाच ।

या स्त्री स्याल्लोकमाता वै प्रणमेयं न तां यदि ।

तदा स्यान्मम मृत्युस्तु मृत्युहीनो ऽन्यथा ह्यहम् ॥ २३ ॥

ब्रह्मोवाच ।

एवमेतद्भवतु ते त्वया प्रोक्तं यदद्य वै ।

अन्धको भव नाम्ना त्वं ख्यातिं लोके च यास्यसि ॥ २४ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

एवमुक्त्वा स भगवानन्धकं लोककण्टकम् ।

जगाम स्वं तदावासं विररामान्धकश्च सः ॥ २५ ॥

स गङ्गाम्भोभिरास्रुत्य देवमिष्ट्वा यथाविधि ।

अग्निं हुत्वा ततो धीमाननुमान्य तपोवनम् ।

सहायैः सह दैत्येन्द्रो जगाम पितुरन्तिकम् ॥ २६ ॥

23c तदा] ततः R 24a °इवतु ते] °इवेत्तते R 24c त्वं] वै R 25b लोक°] देव° R
26c ततो] तदा R 26d °ननुमान्य तपोवनम्] °न् समान्यन्यान् तपोवनान् R

23b तां] A₃A₇, तं A₄ 23c मृत्युस्तु] मृत्युश्च A 23d ऽन्यथा] यथा A 24a °इवतु ते] °इवे तत्ते A 24c भव नाम्ना त्वं] भगवान्नाम्ना A 24d ख्यातिं] A₃A₄, ख्याति A₇ 25c °म स्वं] °म द्यां A₃A₄, °माद्यं A₇ • तदावासं] तदा देवो A 25d सः] ह A 26c हुत्वा ततो] होता तदा A 26d °ननुमान्य] °न् अमन्य A₃ (unmetrical), °न् अमन्य+त+ A₄, °न् अमरण्य A₇ • तपोवनम्] तपोवनान्{ °ना A₃} A 26e दैत्येन्द्रो] दैत्येभ्यो A

25(b⁷-b⁸) S₁

23a या स्त्री] S₂S₃RABh, अस्त्री S₁ • स्याल्लो°] S₂RABh, स्या लो° S₁S₃ 23b प्रणमेयं] S₂RABh, प्रणवेयन् S₁, प्रणमेय S₃ • तां] S₂S₃RA₃A₇Bh, ता S₁ 23c स्यान्मम] S₂S₃^{pc}RA Bh, स्या मम S₁, स्यान्मम S₃^{ac} (unmetrical) 23d ऽन्यथा] S₁RBh, यथा S₂S₃ • ह्यहम्] S₁S₂^{pc}S₃RABh, ह्यहः S₂^{ac} 24 ब्रह्मोवाच] RABh, ब्रह्म उवाच S₁, ब्रह्म प्र S₂, ब्रह्म S₃ 24b प्रोक्तं] S₁S₂RABh, प्रोक्ता S₃ • दद्य] RABh, °दन्न S₁, °दन्य S₂S₃ 24c भव नाम्ना त्वं] S₂S₃Bh, भवतो नाम्ना S₁ 24d ख्यातिं लोके] S₁S₂RA₃A₄, ख्याति लोके S₃, लोके ख्यातिं Bh (conj.?) • यास्यसि] S₁S₂^{pc}S₃RABh, यास्यति S₂^{ac} 25 सनत्कुमार] S₂S₃RABh, अन्धक S₁ 25a °मुक्त्वा] S₁S₂RABh, °मुक्ता S₃ 25ab °वानन्धकं] S₂RABh, °वानन्धकं S₁, °वानन्धक S₃ (unmetrical) 25b लोक°] S₁A, देव° S₂S₃Bh • °कण्टकम्] S₂S₃^{pc}RABh, °क(ण्ट) S₁, °कण्डकं S₂^{ac} 25c °म स्वं तदा°] S₁^{pc}RBh, °म स्वं तवा° S₁^{ac}, °मस्तन्तदा° S₂S₃ 25d सः] S₁S₂S₃^{pc}RBh, स S₃^{ac} 26a गङ्गाम्भो°] S₁S₂RABh, गङ्गाभो° S₃ 26b °मिष्ट्वा] S₁S₂RABh, °मिष्टा S₃ • यथाविधि] S₁RABh, यथाविधिः S₂S₃ 26cd °माननुमान्य] em. Bh (silently), °माननुमान्य S₁, °मां अनुयात्य S₂S₃ 26e सहायैः सह] S₂^{ac}RABh, सहायै स हि S₁, सहायै सह S₂^{pc}S₃ 26f °रन्तिकम्] S₁^{pc}S₃RABh, °रन्तिकं S₁, °रन्तिकः S₂^{ac}

स हृष्टचेतास्तपसा महाबलो विवृद्धकामः सुरशत्रुतोषणः ।
पितुः सकाशं पुनरेव दीप्तिमानगच्छदुद्धतबलाहकोपमः ॥ २७ ॥

इति स्कन्दपुराणे चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥

27a °चेतास्त°] °चेता त° R 27b °शत्रु°] °शक्र° R 27c सकाशं] शकाशं R 27d °दु-
द्धत°] °दुभो तत्र R (unmetrical) Col. om. R

27a °चेतास्त°] °तेजस्त° A₃A₄, °ह्येजस्त° A₇ (unmetrical) 27cd दीप्तिमान°] दीप्तिम° A
27d °गच्छदुद्धत°] °गच्छदुद्धत° { °त° A₃, °त्व° A₄(unmetrical); दूत° A • °कोपमः] A₃A₄, °को-
पनः A₇ Col. इति {इति श्री° A₃} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे अन्धकवरप्र-
दानं {°नो A₇} नामाध्यायः A±

27(a¹-a², d⁴) S₁

27a °चेतास्त°] S₂^{pc}Bh, °चेत त° S₁ (unmetrical), °चेता त° S₂^{ac}S₃ 27b °कामः] S₂S₃RABh,
°काम S₁ (unmetrical) 27c पितुः सकाशं] S₂^{pc}ABh, पितु सकाशं S₁S₃ (unmetrical), पितुस्स-
काशां S₂^{ac} 27cd दीप्तिमान°] S₂S₃RABh, दीप्तिमांन° S₁ 27d °बलाह°] S₁S₂RABh, बालाह°
S₃ (unmetrical) • °कोपमः] S₂S₃RA₃A₄Bh, °कोपम इति S₁ (इति part of col.) Col. ॥
स्कन्दपुराणे अन्धकवरप्रदानो नामाध्यायः १३० (in letter numerals) ॥ S₁, स्कन्दपुराणे त्रिसप्तत्योऽध्यायः ॥ ○
S₂, ○ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ७३ (in letter numerals) ॥ ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे अन्धकवरलाभो नाम
चतुःसप्ततितमोऽध्यायः Bh

पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

सोऽष्टाभिर्दानवैः सार्धं गत्वा तत्पुरमन्तिके ।

निवेदयामास पितुः कृतार्थोऽन्धक आगतः ॥ १ ॥

प्रियाख्यातुस्ततो व्यास हिरण्याक्षोऽसुरेश्वरः ।

ददौ रत्नान्यनेकानि तथा कामानभीप्सितान् ॥ २ ॥

स्वयं राजा तदा सर्वैः सुहृद्भिः सह वाहनैः ।

सह स्त्रीभिर्ययौ तूर्णं सोमस्तारागणैरिव ॥ ३ ॥

स गत्वा नातिदूरेऽथ वने साशोकचम्पके ।

आससाद सुतं श्रीमान्सोमो बुधमिवापरम् ॥ ४ ॥

कृतार्थं स तु तं दृष्ट्वा तुष्टोऽभूदानवेश्वरः ।

स्नेहात्स तं परिष्वज्य मूर्ध्न्युपाग्राय चासकृत् ॥ ५ ॥

1b °मन्तिके] °मन्तिकं R 1d °न्धक आगतः] °न्धकमागतः R 2b °सुरेश्वरः] महासुरः R
2d कामान्] कामान्य° R 3b वाहनैः] बान्धवैः R 4a °दूरेऽथ] R^{pc}, °दूरेण R^{ac} 4b
°चम्पके] °चन्दने R 5a स तु तं] तं सुतं R 5c °त्स तं] °त्सुतं R 5d मूर्ध्न्युपा°] मूर्ध्न्युपा°
R

1a °ष्टाभि°] A₇, °ष्टभि° A₃, वृभि° A₄ 1b तत्पुरमन्तिके] तं पुरमन्तिकं A 1d °न्धक आग-
तः] °प्यन्धकागतः A 2a °ख्यातुस्त°] °ख्यात त° A₃, °ख्यातस्त° A₄A₇ 3b वाहनैः] दानवैः
A 4a °थ] च A 4b वने साशोकचम्पके] वने सालोकनन्दने A 4c A₇ inserts 8c-9a before
this, replacing the first three syllables by आससा°, and then cancels it. • आससाद] A₃A₄,
आससात A₇ 5a कृतार्थं] कृतार्थः A 5c-8 speaker indication] om. A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.8a (f. 124^f), 8.7b (f. 124^v), 6.23a (f. 125^f,
retraced) and 6.22b (f. 125^v); S₂ exposures 107b-109a (f. 115^f-116^v); S₃ f. 124^f-125^v; R f. 144^f-
145^v; A₃ f. 83^f-84^f; A₄ f. 118^v-120^f; A₇ f. 117^f-118^v.

1(c⁷) S₁ 3(d⁷)(d⁸) S₁ 4(c⁷)(d⁷-d⁸) S₁, (b²) S₂

1a °भिर्दानवैः] S₁^{pc}S₂RABh, °भि(र्दी)नवै S₁^{ac}, °भिदानवै S₃ • सार्धं] S₁^{pc}S₂S₃RABh, सासर्धं
S₁^{ac} (unmetrical) 1c °यामास] S₁S₂RABh, °यामस S₃ (unmetrical) 1d कृतार्थो] S₂S₃RA
Bh, कृत्वा सो S₁ 2a °ख्यातुस्त°] RBh (em.?), °ख्यातु त° S₁S₃, °ख्यातु त° S₂ • व्यास]
S₁^{pc}S₂S₃RABh, पास S₁^{ac} 2b °सुरेश्वरः] S₂S₃ABh, महासुरः S₁ 2d °भीप्सितान्] RABh,
°भीप्सितां S₁^{pc}, °भीप्सितां S₁^{ac}, °भीप्सिताम् S₂S₃ 3a स्वयं] S₁^{pc}S₂RABh, स्वरं S₁^{ac}, स्वयं S₃
• तदा] S₂S₃RABh, ततः S₁ • सर्वैः] S₁^{pc}S₂RABh, सर्वो S₁^{ac}, सर्वै S₃ 3b सुहृद्भिः] S₁^{pc}
S₂S₃RABh, सुहृद्भि S₁^{ac} 3c तूर्णं] S₁S₂RABh, स्तूर्ण S₃ 3d सोमस्ता°] S₁S₂RABh, सोम
ता° S₃ 4a गत्वा] S₁S₂RABh, सत्वा S₃ 4b °शोकचम्पके] S₁^{pc}S₂S₃Bh, °शोनकांम्पके S₁^{ac}
4c आससाद] S₂S₃RA₃A₄Bh, आससात S₁ • सुतं] S₂RABh, सुत S₁, सुतः S₃ • श्रीमान्]
S₁S₂RABh, श्रीमा S₃ 4d बुधमि°] S₃RABh, बुध इ° S₁, बुद्धमि° S₂ 5a कृतार्थं] S₁S₂RBh,
कृतार्थ S₃ • तु तं] S₁S₂S₃A, सुतं Bh (conj.) • दृष्ट्वा] S₁S₂RABh, दृष्टा S₃ 5b °भूद्] S₂
RABh, भू S₁S₃ 5c स्नेहात्] S₁S₂RBh, स्नेहा S₃ 5d मूर्ध्न्युपा°] em. Bh (silently), मूर्ध्न्युपा°
S₁S₃, मूर्ध्न्युपा° S₂ • चासकृत्] S₂S₃RBh, (ता)सकृत् S₁^{ac}, वासकृत् S₁^{pc}

कथं केन च कालेन के च लब्धा वरास्त्वया ।

पृष्टः स कथयामास यथावृत्तमशेषतः ॥ ६ ॥

तस्य तद्वरदानं च तथा माहात्म्यमेव च ।

श्रुत्वा ते ऽसुरशार्दूलाः प्रणेदुः सागरा इव ॥ ७ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

ततस्तं रथमारोप्य हिरण्याक्षो ऽन्धकं सुतम् ।

सुहृद्भिस्तैः सहैवाशु प्रविवेश स्वकं पुरम् ॥ ८ ॥

स पुत्रसहितो भाति दैत्यः संपूर्णमानसः ।

चरन्नाशिमिवादित्यो यथा सहशनैश्चरः ॥ ९ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

ततः प्रविश्य दैत्येन्द्रः सुहृद्वर्गमुवाच ह ।

अध्वर्युरिव सायाह्ने यथान्यानृत्विजः शुभान् ॥ १० ॥

हिरण्याक्ष उवाच ।

शृणुध्वं यदिदानीं मे कृत्यं हृदि चिरस्थितम् ।

कर्तव्यं सह सर्वैस्तु युष्माभिर्भूमिविक्रमैः ॥ ११ ॥

6b के च] के ते R • वरास्त्व°] वरस्त्व° R 6d °मशेषतः] °मदेषतः R 8 सनत्कुमार उवाच]
om. R 8c °हैवाशु] °हैवाशुः R 9c चरन्नाशिमिवा°] चरन्वाति इवा° R 10b सुहृद्वर्गमु°]
शुक्रो गुरुमु° R 10d °न्यानृत्विजः] °न्यानृत्युजः R

8a ततस्तं] ततस्तां A₃A₇, ततःस्तां A₄ 8c °स्तैः] A₇, °स्ते A₃A₄ • °हैवाशु] A₇, °हैवासु
A₃A₄ 9ab भाति दैत्यः] A₇, भातिदैत्ये A₃, भातिदैत्ये A₄ 9cd] om. A 10cd] om. A
11a शृणुध्वं] A₃A₄, शृणुध्वं A₇ 11c-12b] om. A

6(a¹-a²) S₁, (d⁸) S₂ 7(b⁵)(b⁶)(b⁷)(c²-c⁴) S₁ 8(a¹) S₁, (b⁵) S₂, (b²-b³) S₃ 9(c¹) S₁ 11(a²)
S₁

6b के च] S₂S₃Bh, केन S₁ • लब्धा] S₁S₃RBh, लब्धा S₂ • वरास्त्व°] S₂Bh, वरस्त्व° S₁
S₃ 6c पृष्टः] S₂S₃RBh, पृष्ट S₁ (unmetrical) • कथयामास] S₂S₃RBh, कथयामास S₁ 6d
°मशेषतः] S₁S₃Bh, °मशेषनः S₂^{ac}, °मशेष(तु): S₂^{pc} 7b माहात्म्य°] S₁^{pc}S₂^{pc}RBh, महा(त्म्य°)
S₁^{ac}, माहात्म्य° S₃^{ac} 7c ते ऽसुर°] S₂S₃RBh, (°सुरे)ष° S₁ • °शार्दूलाः] S₁RBh, °शार्दूला S₂
S₃ 7d इव] S₂S₃RBh, इवः S₁ 8b हिरण्याक्षो] S₁S₂^{pc}S₃RABh, हिरण्याक्षा S₂^{ac} 8c °स्तैः]
S₂R^{pc}A₇Bh, °स्तै S₁S₃ • °हैवाशु] S₁S₂^{pc}A₇Bh, °हैवाशुः S₂^{ac}S₃ 8d प्रविवेश] S₂S₃RABh,
प्रविवेश S₁ 9a स पुत्रसहितो] S₂S₃RABh, पुत्रश्च सहितो S₁ 9b दैत्यः] S₂S₃RA₇Bh, दैत्य S₁
• °मानसः] S₁S₂^{pc}RABh, °मानस S₂^{ac}S₃ 9c चरन्नाशि°] S₁^{pc}S₃Bh, चरन्नाशि° S₁^{ac}, चरन्नाशि°
S₂ • °वादित्यो] S₁S₂^{pc}RBh, °वादित्यै S₂^{ac}, °वादित्यौ S₃ 9d °शनैश्चरः] S₁S₃RBh, °सनैश्च-
रः S₂ 10 उवाच] S₁^{pc}S₂S₃RABh (उ in S₁^{pc}S₂S₃), ऊ S₁^{ac} 10a ततः प्रविश्य] S₂S₃RABh, तत
प्रविश्यं S₁ • दैत्येन्द्रः] S₁^{pc}RABh, दैत्येन्द्र S₁S₂^{ac}S₃ 10b ह] S₃RA, हः S₁, स S₂, सः Bh
(em.?) 10c अध्वर्युरिव] S₂S₃RBh, अध्वर्यु सह S₁ • सायाह्ने] S₂S₃R, सायाह्ने S₁, सात्राय्ये
Bh (conj.) 10d °न्यानृत्विजः] S₂S₃^{pc}Bh, °न्यां ऋत्विजः S₁^{pc}, °न्यां ऋिजः S₁^{ac}, °न्या(त्व)त्व-
जः S₃^{ac} • शुभान्] S₁S₂^{pc}R, शुभा S₂^{ac}S₃, स्थितान् Bh (conj.) 11a शृणुध्वं] S₂S₃RA₃A₄Bh,
शृ(णु)ध्व S₁ 11c सह] S₂S₃RBh, सर्व S₁ 11d युष्माभिर्] S₂RBh, युष्माभि S₁S₃ (unmetrical)

मया मनीषितं पूर्वं कृतकृत्य इहागते ।
 अन्धके नगरे ऽस्मिन्वै कर्ताहं कौमुदीमिति ॥ १२ ॥
 मखघ्नस्य च देवस्य देवरात्रिं महाप्रभाम् ।
 करिष्यामीति तत्सर्वं क्रियतामविशङ्कया ॥ १३ ॥
 घुष्यतां नगरे ह्यस्मिंश्चत्वरेषु सभासु च ।
 कौमुदी दिवसानष्टौ सप्त चैव ममाज्ञया ।
 तावदेव च देवस्य सन्तु मे देवरात्रयः ॥ १४ ॥
 सुहृदो ये च दैत्येन्द्रा दानवाश्च महाबलाः ।
 सर्वासु दिक्षु ते ऽपीह समायान्तु रमन्तु च ॥ १५ ॥
 अस्मत्पक्षे च ये विप्राः शुक्रप्रभृतयः शुभाः ।
 नागा रक्षांसि यक्षाश्च गन्धर्वा मनुजास्तथा ।
 ते ऽपि सर्वे समायान्तु रमन्तु च मया सह ॥ १६ ॥

12cd KR p.380: अन्धके चागते तस्मिन्कर्ताहं कौमुदीमिति ।

12ab] om. R 12c नगरे] चागते R 12d कर्ताहं] कर्तारं R 13a च] तु R 14a घुष्यतां
 नगरे] घुष्यतात्वशरे R 14f देवरात्रयः] देवतास्त्रयः R 15c दिक्षु ते] दीक्षु ते R^{pc}, दीक्षिते R^{ac}
 16a अस्मत्पक्षे] अस्मद्वाट्रे R 16d मनुजा°] मुनय° R 16ef समायान्तु रमन्तु च] मुदायुक्ताः
 समयान्तु R

12c नगरे ऽस्मिन्वै] चागते तस्मिन् A 12d कर्ताहं] A₄A₇, कर्जाहं A₃ 14a घुष्यतां] A₃A₇,
 घृष्यतां A₄ 14ab °स्मिंश्चत्वरेषु] A₃A₄, °स्मिन् चत्वारसु A₇ • सभासु] A₃, सभाशु A₄, सुभासु
 A₇ 15c सर्वासु दिक्षु ते ऽपीह] सर्वास्वपि ह ते दिक्षु A 16a °त्पक्षे] °त्पक्षी A₃, °त्पक्षि A₄A₇
 16c यक्षाश्च] A₃A₄, युक्ताश्च A₇ 16d मनुजा°] मुनय° A 16ef समायान्तु रमन्तु च] मुदायुक्ताः
 समयान्तु {समायांतं A₄, समान्तु A₇(unmetrical)} A

12(c¹-c²) S₁ 14(e¹) S₁ 15(a²-a³) S₁

12b इहागते] S₁S₂Bh, इहासते S₃ 12c नगरे] S₂S₃Bh, नगते S₁ 12d कर्ताहं] S₁S₂A₄A₇Bh,
 कर्ताह S₃ 13a च] S₁S₂^{pc}S₃ABh, om. S₂^{ac} (unmetrical) 13b °रात्रिं] S₂RABh, °रात्रि S₁S₃
 • °प्रभाम्] S₂S₃RABh, °प्रभा S₁ 14a घुष्यतां] S₂S₃A₄A₇Bh, घुष्यता S₁ 14ab ह्यस्मिंश्च°]
 S₁S₂RABh, ह्यस्मि च° S₃ 14b °रेषु सभासु] S₂S₃RA₃Bh, °रेषु सभास S₁ 14cd दिवसा-
 नष्टौ सप्त चैव ममा°] S₂S₃RABh, दिवसे चाष्टौ सप्तश्चैव समा° S₁ 14f सन्तु] S₁S₃RABh, शन्तु
 S₂ 15b महाबलः] S₂S₃RABh, महाबला S₁ 15c ते] S₂S₃RABh, तै S₁ 16a °त्पक्षे]
 S₁S₂^{pc}Bh, °त्युक्षे S₂^{ac}, °त्युक्षे S₃ • विप्राः] RABh, विप्रा S₁S₂S₃ 16b शुभाः] S₁S₂^{pc}RABh,
 शुभा S₂^{ac}, ॥ शुभा S₃ 16c यक्षाश्च] S₁S₂S₃^{pc}RA₃A₄Bh, यक्षाश्च S₃^{ac} 16d गन्धर्वा] S₁S₂RABh,
 गन्धर्व° S₃ • मनुजा°] S₂S₃Bh, मनुज° S₁ 16f मया] S₁S₂^{pc}S₃RABh, महा S₂^{ac}

सनत्कुमार उवाच ।

त एवमुक्ता दैत्येन्द्रा हिरण्याक्षेण धीमता ।

तथा चक्रुस्तदा सर्वं यथोक्तममरद्विषा ॥ १७ ॥

दूतानप्रेषयन्क्षिप्रं दैत्यानां दानवैः सह ।

तथान्येषां च पक्षाणामात्मनः शक्तिनन्दन ॥ १८ ॥

निमन्त्रयति वो राजा हिरण्याक्षो महाबलः ।

सुहृद्गैस्तु सहिता गच्छध्वं तं दिदृक्षवः ॥ १९ ॥

घण्टिकश्चाहतैर्वस्त्रैर्वेष्टितः सुविभूषितः ।

आरूढः पाण्डरं मत्तं गजं समवघोषयत् ॥ २० ॥

राजा जयति दैत्येन्द्रो हिरण्याक्षः प्रतापवान् ।

हता दैत्यद्विषः सर्वे दानवानां च शत्रवः ॥ २१ ॥

17a त एवमुक्ता] एवमुक्तास्तु R 17c तथा चक्रुस्तदा] तदा चक्रुः स्वयं R 18a नप्रेषयन्] न-
प्रेषयत् R 18cd पक्षाणामा°] यक्षाणामा° R 19d तं दि°] तद्दि° R 20ab] घण्टिकश्च
सितैर्वस्त्रैर्नीलाभरणभूषितैः R 20c आरूढः] आरूढ° R

17a °मुक्ता] A₃A₇, °मुक्ता A₄ 17c तथा चक्रुस्तदा] तदा चक्रुः {क्रु A₃} स्वयं A • सर्वं] A₃
A₇, सर्वं A₄ 17d यथोक्तम°] यथोक्तम° A₃, यथोक्तम° A₄, यथोक्तस° A₇ • °द्विषा] °द्विषः A
18a दूतानप्रेषयन्] भूतानप्रेषयत् A₄A₇, भूतानप्रेषत् A₃ (unmetrical) 18b दैत्यानां] दैत्यांश्च A₃A₇,
दैत्यांश्च A₄ 18cd पक्षाणामा°] यक्षाणां {नां A₄}मा° A 18d शक्तिनन्दन] शत्रुनन्दनः A₃A₄, श-
त्रुनन्दनः A₇ (unmetrical) 19c °द्वैर्गैस्तु] °द्वैर्गैश्च A 19d °ध्वं तं दि°] °ध्वं तद्दि° A₃A₄,
°ध्वन्त दि° A₇ 20ab] घण्टिकाश्च सितैर्वस्त्रैर्नानाभूषणभूषितः {°तैः A₄} A₃A₄, घाटिकश्च सितैर्वस्त्रै-
नानाभूषितभूषणः A₇ 20c आरूढः] A₇, आरूढ° A₃, आरूढाः A₄ • पाण्डरं] A₇, पाण्डवं A₃A₄
20d गजं] A₄A₇, जगं A₃ 21c °द्विषः] A₃A₄, °दिशः A₇

17(b⁴) S₁ 18(c³) S₁ 19(d¹-d²) S₁ 20(b⁷) S₁

17a °मुक्ता] S₂A₃A₇Bh, °मुक्ता S₁, °मुक्त° S₃ • दैत्येन्द्रा] S₁^{pc}S₂S₃RABh, दैत्येन्द्र S₁^{ac} 17c
तथा] S₂S₃Bh, तदा S₁ • चक्रुस्तदा] S₁^{pc}Bh, चक्रु तदा S₁S₂^{ac}S₃ • सर्वं] S₂RA₃A₇Bh, स-
र्वं S₁, सर्वं S₃ 17d यथोक्तम°] S₂S₃RBh, यथोक्तम° S₁ • °द्विषा] RBh (em.?), °द्विषां
S₁^{ac}, °द्विषाः S₁^{pc}S₂^{ac}S₃, °द्विषः S₁^{pc} 18a नप्रेषयन्] S₁, नप्रेषयत् S₂, नप्रेषय S₃, न् स-
म्प्रेषयन् Bh (conj.?) 18b दैत्यानां] S₁S₂RBh, दैत्याना S₃ • दानवैः] S₂RABh, दानवै S₁S₃
18c तथान्येषां] S₁S₂RABh, तथान्येषा S₃ 18cd पक्षाणामा°] em. Bh (silently), पक्षायमा°
S₁, पक्षाणामा° S₂S₃ 18d शक्ति°] S₁S₂S₃^{pc}RBh, शक्त° S₃^{ac} • नन्दन] S₁^{pc}RBh, नन्दनः
S₁S₂^{ac}S₃ 19c °द्वैर्गैस्तु] S₁S₂RBh, °द्वैर्गैस्तु S₃ 19d °ध्वं तं दि°] S₂S₃Bh, °ध्वन्तन्दि° S₁
20a घण्टिक°] S₂S₃Bh, घाण्टिक° S₁ • °श्चाहतैर्] S₂Bh, °श्चाहतै S₁S₃ 20ab °स्त्रैर्वेष्टितः]
S₂Bh, °स्त्रे वेष्टित S₁, °स्त्रै वेष्टितः S₃ 20c आरूढः] S₂A₇Bh, आरूढ S₁, आरूढाः S₃ •
पाण्डरं] S₁S₂RA₇Bh, पाण्डर S₃ (unmetrical) 20d गजं] S₁S₂RA₄A₇Bh, गज S₃ (unmetrical)
21a दैत्येन्द्रो] S₁S₂RABh, दैत्येन्द्रा S₃ 21b हिरण्याक्षः] S₂RABh, हिरण्याक्ष S₁, हिरण्याक्षाः
S₃ 21c °द्विषः] S₂S₃RA₃A₇Bh, °दिशः S₁ 21d दानवानां च] S₁S₂^{pc}RA, दानावाश्चैव S₂^{ac}S₃,
दानवाश्च Bh (typo)

जयाय दितिपुत्राणामादित्यानां भयाय च ।
 प्रातःप्रभृति राजा व आज्ञापयति कौमुदीम् ।
 देवरात्रिं च देवस्य रुद्रस्य सुरनाशनीम् ॥ २२ ॥
 सुसंमृष्टोपलिप्ताभी रथ्याभिः क्रियतां पुरम् ।
 वासोभिरहतैः सर्वे भवन्तु पुरवासिनः ।
 स्रग्मिणः सशिरःस्नाता दत्तपङ्का यथाक्रमम् ॥ २३ ॥
 गायन्तु गायनाञ्चैव नृत्यन्तु नटनर्तकाः ।
 उच्छ्रियन्तां पताकाश्च गृहवीथ्यापणेषु च ॥ २४ ॥

22c-f KR p. 380: ततः प्रभृति राजा वै आज्ञापयति कौमुदीम् । देवरात्रिश्च देवस्य रुद्रस्यासुरनाशनीम् । ; RDhK p. 183, RNPr p. 419: प्रातःप्रभृति राजा च आज्ञापयति कौमुदीम् । देवरात्रिं च देवस्य रुद्रस्यासुरनाशनीम् । 23ab = RDhK p. 183, RNPr p. 419; KR p. 380: सुसंमृष्टोपलिप्ताभी रथ्याभिः क्रियतां पुरम् । 23cd = KR p. 380; RDhK p. 183, RNPr p. 419: वासोभिः सहतैः सर्वे भवन्तु पुरवासिनः । 23ef KR p. 380: स्रग्मिणः सशिरःस्नाता दत्तपङ्का यथाक्रमम् । ; RDhK p. 380, RNPr p. 419: स्रग्मिणश्च शिरःस्नाताः सदास्पत्या यथाक्रमम् । 24ab = RDhK p. 183, KR p. 380, RNPr p. 419. 24cd = RNPr p. 419; RDhK p. 183: उच्छ्रियन्तां पताकाश्च गृहे वीथ्यापणेषु च । ; KR p. 380: उच्छ्रियन्तां पताकाश्च गृहवीथ्यापणेषु च ।

22c व] च R 22d आज्ञापयति] आज्ञाय प्रति R 22e रात्रिं च] रात्रिश्च R 22f नाशनीम्] नाशनी R 23a लिप्ताभी] लिप्ताभि R 23b पुरम्] परं R 23c रहतैः] राहतैः R^{ac}, रहितैः R^{pc} 23cd सर्वे भवन्तु] सर्वैर्नन्दन्तु R 23e स्रग्मिणः सः] स्रग्मिनः सुः R 23f दत्तपङ्का] दन्तपङ्की R 24c उच्छ्रियन्तां] उच्छ्रियतां R 24d गृहवीथ्यापणेषु] गृहवीक्ष्यापणेषु R

22cd राजा व आ°] राजा{°ज° A₇}नमा° A 22e रात्रिं च] रात्रिश्च A 22f रुद्रस्य] A₃A₄, रुद्रस्य A₇ • सुर°] A₃, शूर° A₄, श्रूर° A₇ • नाशनीम्] नाशनी A 23ab संमृष्टोपलिप्ताभी रथ्याभिः] संमृष्टोपलिप्तागी रथाभिः{°भि A₇} A 23c भिरहतैः] भिर्बहुभिः A • सर्वे] A₃A₇, सर्वैर् A₄ 23d वासिनः] A₃, वासिना A₄, वाशिनः A₇ 23e स्रग्मिणः सशिरःस्नाता] आत्मनः शिशिरः स्नाता{°तो A₇} A 23f दत्तपङ्का] दत्तपङ्का A 24b त्यन्तु नट°] त्यन्तु चैव A₃A₇, त्यन्तञ्चैव A₄ • नर्तकाः] A₃A₄, नृत्तकाः A₇ 24c उच्छ्रियन्तां] A₃A₇, उच्छ्रियान्तां A₇ 24d पणेषु] A₇, पनेषु A₄, वनेषु A₃

23(a¹) S₂ 24(c²)(c³)(c⁷) S₁, (d⁶-d⁷) S₂

22ab पुत्राणामा°] RABh, पुत्राणामा° S₁S₃, पुत्राणाम्मा° S₂ 22b दित्यानां] S₁S₂RABh, दित्यन्या S₃ • भयाय] S₁RABh, जयाय S₂, <(ज)>जयाय S₃ • च] S₁S₂S₃^{pc}RABh, चः S₁^{pc} 22c प्रातः°] S₂RABh, प्रात° S₁S₃ • व] em. Bh (silently), वः S₂S₃, च S₁ 22e रात्रिं च] em. Bh (silently), रात्रीश्च S₁, रात्रीश्च S₂, रात्रिं च S₃ • देवस्य] S₁S₂S₃RABh, <रु>देवस्य S₂ 22f रुद्रस्य] S₁S₂S₃^{pc}RA₃A₄Bh, (भ)द्रस्य S₃^{ac} • नाशनीम्] S₁Bh, om. S₂ (unmetrical), नाशनी S₃ 23a संमृष्टो°] S₁S₂RBh, संमृष्टो° S₃ • लिप्ताभी] em. Bh (silently), लिप्तागी S₁, लिप्ताभि S₂, लिप्ताभिः S₃ 23b रथ्याभिः] S₁^{pc}S₂S₃RBh, रथ्याभि S₁^{ac} • पुरम्] S₁S₃ABh, पुरां S₂ 23c रहतैः सर्वे] conj. Bh (silently), रहितैस्सर्वै S₁, रहतैस्सर्वै S₂, रहतै सर्वे S₃ 23d वासिनः] S₁S₂RA₃Bh, वासिभिः S₃ 23e स्रग्मिणः] S₂S₃, स्रग्मिन S₁, स्रग्मिणः Bh (em.?) • सशिरःस्नाता] S₁Bh, सशिरस्नाता S₂, सशिरस्ना S₃ (unmetrical) 23f दत्तपङ्का] conj. (cf. KR), दन्त्यपङ्का S₁, दत्तपङ्का S₂S₃, दत्तभुक्ता Bh (conj.) 24a गायन्तु] S₁S₂RABh, om. S₃ (unmetrical) 24b नर्तकाः] S₂S₃RA₃A₄Bh, नर्तका S₁ 24c उच्छ्रियन्तां] A₃A₄Bh, उच्छ्रियन्ता S₁, उच्छ्रियन्त S₂, उच्छ्रियन्ता S₃ 24d पणेषु] S₂S₃A₇Bh, पनासु S₁

गृहाणि चोपलिप्तानि नित्यमेव भवन्तु वः ।
 पुष्पप्रकरजुष्टानि धूपैर्नानाविधैरपि ।
 स्रग्दामवन्ति सर्वाणि वनमालाकुलानि च ॥ २५ ॥
 ब्राह्मणाश्चैव भोज्यन्तां क्रियन्तां वाचनानि च ।
 ब्रह्मघोषाश्च सर्वत्र पुण्याहोदीरणानि च ॥ २६ ॥
 दीपा रात्रौ च सर्वत्र राजमार्गे गृहेषु च ।
 अनन्तराः क्रियन्तां वै प्रचुरस्नेहवर्तयः ॥ २७ ॥
 तरुणाः सह योषिद्भिः समन्तात्पर्यटन्तु च ।
 रममाणा हसन्तश्च गायन्तो नृत्तसेविनः ।
 भाण्डवाद्यानि वाद्यन्तां नृत्यन्तां दैत्ययोषितः ॥ २८ ॥

25ab = KR p.380, RDhK p.183, RNPr p.419. **25cd** = KR p.380; RDhK p.183: पुष्प-
 प्रकरजुष्टानि धूपैर्नानाविधैरपि । ; RNPr p.419: पुष्पप्रकरजुष्टानि धूपैर्नानाविधैरपि । **25ef** = RDhK
 p.183, RNPr p.419; KR p.380: स्रग्दामवन्ति सर्वाणि नवमालायुतानि च । **26** = KR p.380; RNPr
 p.419: ब्राह्मणाश्चैव भोज्यन्तां क्रियन्तां वलयस्तथा । ब्रह्मघोषश्च सर्वत्र पुण्याहोदीरणानि च । **27ab** =
 RDhK p.183, RNPr p.420; KR p.380: दीपा रात्रौ च सर्वत्र राजमार्गे गृहेषु च । **27cd** = KR p.380,
 RDhK p.183; RNPr p.420: अनन्तराः क्रियन्तां वै प्रचुरं स्नेहवर्तयः । **28ab** = KR p.380, RDhK
 p.183, RNPr p.420. **28cd** = KR p.380, RNPr p.420; RDhK p.183: रममाणा हसन्तश्च गायन्तो
 नृत्यसेविनः । **28ef** KR p.380: भाण्डवाद्यानि वाद्यन्तां नृत्यन्तां सहयोषितः । ; RDhK p.183, RNPr
 p.420: भाण्डवाद्यानि वाद्यन्तां नृत्यन्तां दिव्ययोषितः ।

25c °जुष्टानि] °पुष्पाणि R **26b** क्रियन्तां वाचनानि च] वनमूलफ(र)लानि च R^{pc}, □ R^{ac} **26c**
 °घोषाश्च] °घोषश्च R **26d** °होदीरणानि] °होद्गीरणानि R **27a** दीपा] दिवा R **27d** प्रचुरं]
 प्रच्छन्नं R **28d** नृत्तं] नृत्यं R **28e** भाण्डवाद्यानि] वाद्यानि चैव R

25] om. A₃ **25a** गृहाणि] गृहानि A₄, गृहान A₇ **25c** °प्रकरजुष्टानि] °प्रकारैर्जु{°युं A₃}ष्टानि
 A₄A₇ **25e** स्रग्दामं] स्रग्दामं A₄A₇ **25f** वनमालां] वनमाणां A₇, नवमालां A₄ **26a**
 भोज्यन्तां] A₃A₄, भोह्यन्तां A₇ **26b** वाचनानि] वचनानि A **26cd**] om. A **27a** दीपं]
 दिवा A **27d** °वर्तयः] वृत्तयः A **27c** अनन्तराः] अनन्तरां A₃A₇, अनंतरं A₄ **28a** तरुणाः]
 A₃, तरुणा A₄, भरुणा A₇ **28b** °त्पर्यटन्तु च] °त्पर्यटयथा A **28c** रममाणा] A₃A₄, रममाना
 A₇ • हसन्तश्च] A₃A₇, हसत्यश्च A₄ **28d** नृत्तं] नृत्यं A **28e** भाण्डवाद्यानि] वाद्यभाण्डानि
 A

25(a³) S₂ **26(c⁷) S₁** **27(b⁶-b⁷) S₁**

25a गृहाणि चो] S₂S₃RbH, गृहानिश्चो S₁ **25b** वः] S₁^{pc}S₂S₃RA₄A₇, व S₁^{ac}, च Bh (conj.?)
25c °प्रकरजुष्टानि] S₂Bh, °प्रकारैर्जुष्टानि S₁, °प्रकर(ण)ष्टानि S₃ (unmetrical) **25d** धूपैर्] S₂
 RA₄A₇Bh, धूपै S₃ **25f** वनं] S₂S₃RA₇Bh, वणं S₁ **26a** ब्राह्मणाश्चैव] S₁S₂S₃^{pc}RABh,
 ब्राह्मणाश्चैव S₃^{ac} • भोज्यन्तां] S₁S₂RA₃A₄Bh, भोज्यन्ता S₃ **26b** क्रियन्तां] S₁ABh, क्रियताम्
 S₂S₃ • वाचनानि] S₂S₃, वाचकानि S₁, वाचानि Bh (typo, unmetrical) **27a** दीपा] conj.
 (cf. KR, RDhK), दीपं S₂ **27b** गृहेषु च] S₂S₃RABh, गृहे गृहे S₁ **27c**
 अनन्तराः] S₂S₃RbH, अनन्तरा S₁ • क्रियन्तां] S₁S₂S₃^{pc}RABh, क्रियन्तां S₃^{ac} **28a** तरुणाः]
 S₂RA₃Bh, तरुणा S₁S₃ • योषिद्भिः] S₂RABh, योषिद्भिः S₁S₃ **28b** समन्तात्] S₂S₃RABh, स-
 मन्ता S₁ **28c** रममाणा] S₂S₃RA₃A₄Bh, रममाना S₁ • हसन्तं] S₁S₂RA₃A₇Bh, सहन्तं S₃
28d गायन्तो] S₂S₃RABh, गायन्ता S₁ **28f** नृत्यन्तां] S₁S₂RABh, नृत्यता S₃

महादेवस्य पूजां च गन्धपुष्पादिकीं शुभाम् ।
 उपहारांश्च विविधान्स्त्रपनानि महान्ति च ॥ २९ ॥
 बलयः पुष्कलाश्चैव भक्ष्यभोज्यैरलंकृताः ।
 दीपांश्च विविधाकारान्पानानि च रसांस्तथा ॥ ३० ॥
 फलानि च विचित्राणि मांसं पक्कमथामकम् ।
 सुवर्णमणिचित्राणि ईश्वराय प्रयच्छत ।
 वध्यन्तां पशवश्चात्र भोज्यन्तां द्विजसत्तमाः ॥ ३१ ॥
 यो न कुर्यादिदं सर्वं पुरवासी नरः क्वचित् ।
 पातयेत्तस्य शरीरं राजा दण्डं महायशाः ॥ ३२ ॥

29ab = RNPr p. 420; KR p. 380: महादेवस्य पूजान्ते गन्धपुष्पादिकीं शुभाम् । ; RDhK p. 184: महादेवस्य पूजां च गन्धपुष्पादिकां शुभाम् । **29cd** KR p. 380: उपहारांश्च विविधाः स्त्रपनानि महान्ति च । ; RDhK p. 184, RNPr p. 420: उपहारांश्च विविधान् शयनानि महान्ति च । **30ab** = KR p. 381, RNPr p. 420. **30cd** = KR p. 381; RDhK p. 184, RNPr p. 420: दीपांश्च विविधाकारान्पानानि कृशरांस्तथा । **31ab** = KR p. 381, RNPr p. 420; RDhK p. 184: फलानि च विचित्राणि मांसपक्कमथामकम् । **31cd** = KR p. 381, RDhK p. 184, RNPr p. 420. **31ef** = KR p. 381; RDhK p. 184, RNPr p. 420: वध्यन्तां पशवश्चात्र भोज्यन्तां च द्विजोत्तमाः । **32ab** = KR p. 381, RDhK p. 184, RNPr p. 420. **32cd** KR p. 381: पातयेत्तस्य देहे तु राजा दण्डं महायशाः । ; RDhK p. 184, RNPr p. 420: पातयेत्तस्य शरीरं दण्डं राजा महायशाः ।

29c उपहारांश्च] उपचारांश्च R **29d** न्स्त्रपनानि महान्ति] न् शयनानि महन्ति R **30a** बलयः] अनयः R • पुष्कला°] प्रक्षला° R **30b** भक्ष्य°] भक्ष° R **30d** न्पानानि] न् पाणानि R **31b** मांसं पक्कमथामकम्] मांसपक्कमथाशितं R **31d** ईश्वराय] कुसुमानि R • प्रयच्छत] प्रयच्छथ R **32c** शरीरं] देहे तु R

29b °पुष्पादिकी°] °पुष्पादिका° A₃A₄, °पुष्पादिकं A₇ **29d** न्स्त्रपनानि] न्सूनि च A₃A₄, न् सुपानि च A₇ **30b** भक्ष्य°] A₃, भक्ष° A₄A₇ • °भोज्यैर°] A₃A₄, °भोज्यैर° A₇ **30c** दीपांश्च] A₃A₇, दीपाश्च A₄ **30d** न्पानानि च] न् नानाविध° A **31b** मांसं पक्क°] मांसपक्क° A₄, मांसपक्क° A₇, मां पक्क° A₃ (unmetrical) • °मथामकम्] °मथासवं A **32c** शरीरं] देहे तु A **32d** महायशाः] A₃A₄, महायसाः A₇

30(a⁴-a⁵) S₁ **31(b⁶-b⁷, f⁸) S₁**

29a °देवस्य] S₂S₃RABh, °देवश्च S₁ • पूजां च] RABh, पूजाश्च S₁, पूजांश्च S₂, पूज्य च S₃ **29b** °पुष्पादिकी°] S₁S₂R, °पुष्पादिकी S₃, °पुष्पादिकी Bh (typo, unmetrical) **29c** उपहारांश्च] S₂ABh, उपहाराश्च S₃S₃ **29cd** °धान्स्त्रपनानि] S₂S₃Bh, °धां स्त्रापनानि S₁ **30a** बलयः] S₂S₃ABh, बलय S₁ (unmetrical) **30b** भक्ष्य°] S₂S₃A₃Bh, भक्ष° S₁ • °भोज्यैर°] S₁^{ac}S₂S₃RA₃A₄Bh, °भोज्यैर° S₁^{pc} • °कृताः] S₂S₃RABh, °कृतं S₁ **30c** दीपांश्च] S₁^{ac}S₂S₃RA₃A₇Bh, दीपाश्च S₁^{pc} **30d** च] S₁S₂RBh, om. S₃ (unmetrical) • रसांस्तथा] S₂S₃RABh, रसानि च S₁ **31b** मांसं पक्क°] S₁, मांसपक्क° S₂, मांसवेक्क° S₃, मांसपक्क° Bh • °मथामकम्] conj. (cf. KR, RDhK, RNPr), °म(थात्म)कं S₁, °मथामहं S₂S₃, °मनूपकम् Bh (conj.?) **31d** प्रयच्छत] S₁^{pc}S₃ABh, प्रयच्छथा S₁, प्रयच्छता S₂^{ac} **31e** वध्यन्तां] S₂RABh, वध्यन्ता S₁, वध्यतां S₃ • °श्चात्र] S₂S₃RABh, °श्चात्र S₁ **31f** भोज्यन्तां] S₁S₂RABh, भोज्यन्ता S₃ • °सत्तमाः] S₁^{pc}S₂S₃RABh, °सत्त(वाः) S₁^{ac} **32a** यो] S₂S₃RABh, ये S₁ **32b** नरः] S₁S₂S₃RA, जनः Bh (conj.) **32c** पातयेत्] S₁^{pc}S₂S₃RABh, पातये S₁^{ac} **32d** राजा दण्डं] S₁S₂RABh, रजदण्डा S₃ • महायशाः] S₂S₃RA₃A₄Bh, महायशः S₁

सनत्कुमार उवाच ।

एवं संघोषयित्वा तु घाण्टिको हस्तिपृष्ठगः ।

जगाम स्वगृहं भूयः कौमुदी चाप्यवर्तत ।

यथोक्तं तत्तदा सर्वमकुर्वन्त पुरे जनाः ॥ ३३ ॥

राजापि संयतः स्नातः शुचिः प्रयतमानसः ।

दिवसे दिवसे व्यास स्नापयामास यत्नवान् ॥ ३४ ॥

पञ्चगव्येन शुद्धेन तैलेन च सुगन्धिना ।

क्षीरेण सर्पिषा दध्ना रसैश्च बहुभिः शुभैः ॥ ३५ ॥

पुष्पैः फलैश्च बीजैश्च रत्नैश्चाङ्गिः समन्वितैः ।

भस्मना गन्धयुक्तेन उदकेन सुगन्धिना ॥ ३६ ॥

33a-d = KR p.381. 33ef KR p.381: यथोक्तन्तु तदा सर्वमकुर्वन्सुपुरे जनाः । 34ab = KR p.381; RDhK p.184, RNPr p.420: राजापि संयतः शान्तः शुचिः प्रयतमानसः । 34cd KR p.381: सर्वस्यायतनं गत्वा स्वयमेव सुभक्तिः । ; RDhK p.184: दिवसे दिवसे रुद्रं स्नापयित प्रयत्नवान् । ; RNPr p.420: दिवसे दिवसे रुद्रं स्नापयेत प्रयत्नवान् । 35 = KR p.381, RDhK p.184, RNPr p.420. 36 = RDhK p.184, RNPr p.420.

33b °पृष्ठगः] R^{PC}, °पृष्ठतः R^{ac} 33e °क्तं तत्त°] °क्तन्तु त° R^{PC}, °क्तन्त त° R^{ac} 33f पुरे] परे R 34cd Instead of this, R has two pādas reading शर्द्धस्यायतनं गत्वा स्वयमेव स्वभक्तिः ।

33b °पृष्ठगः] A₇, पृष्ठगः A₃A₄ 33d °वर्तत] A₃A₄, °वर्ततः A₇ 33e तत्तदा] तु तदा A 33f °कुर्वन्त] A₄, °कुर्वन्त A₃, °कुर्वन्तु A₇ • पुरे] A₃, पुरो A₄A₇ • जनाः] A₃A₄, जमाः A₇ 34b शुचिः] A₃A₄, शुचि A₇ • After this A adds two pādas reading पर्वण्या {पर्वण्या° A₇, पार्वत्या° A₄}यतनं गत्वा स्वयमेव स्वभक्तिः । ± 35d शुभैः] सह A₃A₇, च ह A₄ 36a पुष्पैः फलैश्च] फलपुष्पैश्च A 36b °श्चाङ्गिः] °श्चाभि° A

33(e⁷-f¹) S₁ 36(a⁴-a⁵) S₁

33a सं°] S₁^{PC}RA, स S₁^{ac}S₂S₃Bh • तु] S₂S₃RABh, om. S₁ (unmetrical) 33b घाण्टिको] S₂S₃RABh, घण्टिको S₁ • हस्ति°] S₁S₂^{PC}S₃RABh, हास्ति° S₂^{ac} • °पृष्ठगः] S₁R^{PC}A₇, °पृष्ठतः S₂S₃Bh 33c °गृहं भूयः] RABh, °गृहं भूय S₁, °गृहम्भूय S₂^{ac}, °गृहम्भूय S₂^{PC}, °गृहं भूय S₃ (unmetrical) 33d चाप्यवर्तत] RA₃A₄, चाप्यवर्ततः S₁, चास्यवर्ततः S₂^{ac}, चाभ्यवर्ततः S₂^{PC}, चास्यवर्तत S₃ (unmetrical), चाभ्यवर्तत Bh 33f °कुर्वन्त] S₁S₂S₃RA₄, °कुर्वन्त Bh • जनाः] S₁^{PC}S₂S₃RA₃A₄Bh, जना S₁^{ac} 34a संयतः] S₁S₂RABh, संयत S₃ 34ab स्नातः शुचिः] S₂S₃RA₃A₄Bh, स्नात शुचि S₁ 34d स्नापयामास] S₂A, स्थापयामास S₁, स्नापयास S₃ (unmetrical), स्नापयामास Bh (em.?) 35c सर्पिषा] S₂RABh, सर्पिषा S₁, सर्पिषा S₃ • दध्ना] S₂S₃RABh, दग्ध्ना S₁ 36a पुष्पैः] S₂RBh, पुष्पै S₁S₃ 36b °श्चाङ्गिः] S₂^{ac}?RBh, °श्चापि S₁, °श्चाङ्गिस् S₂^{PC}, °श्चाङ्गि S₃ • समन्वितैः] S₂S₃RABh, समन्ततः S₁

एकैकस्य स्वयं राजा घटानां दशभिः शतैः ।
 दिवसे दिवसे व्यास त्र्यम्बकं सो ऽभ्यषेचयत् ॥ ३७ ॥
 गन्धैः पुष्पैश्च धूपैश्च जप्यैर्बलिभिरेव च ।
 पूजयित्वा ततो राजा विप्रानन्यांश्च भोजयेत् ॥ ३८ ॥
 स कृत्वा पशुभिर्मध्ये रत्नैर्मणिभिरेव च ।
 बलिशय्यासनाद्यैश्च स्तूयमानो गृहान्ययौ ॥ ३९ ॥
 तथैवान्ये ऽपि दैत्येन्द्राः सो ऽन्धकश्च महाबलः ।
 चक्रुः सर्वे मुनिश्रेष्ठ यथा राजा तथैव ते ॥ ४० ॥
 अन्धकं स गृहीत्वा तु हिरण्याक्षः प्रतापवान् ।
 पद्मामपातयद्वास रुद्रस्येदमुदाहरन् ॥ ४१ ॥

37 RDhK p. 184, RNPr p. 420: एकैकशः स्वयं राजा घटानां दशभिः शतैः । दिवसे दिवसे व्यास त्र्य-
 म्बकं सो ऽभ्यषेचयत् । 38ab RDhK p. 184, RNPr p. 420: गन्धैः पुष्पैश्च धूपैश्च जाप्यैर्बलिभिरेव च ।
 38cd = RDhK p. 184, RNPr p. 420. 39ab RDhK p. 184, RNPr p. 420: स कृत्वा पशुभिर्मध्ये-
 र्वस्त्रैर्मणिभिरेव च । 39cd RDhK p. 184: बलिबस्त्रान्नदानैश्च स्तूयमानो गृहान्वजेत् । ; RNPr p. 421:
 बलिबस्त्रान्नदानेन स्तूयमानो गृहान्वजेत् ॥

37b घटानां] घण्टानां R 37d त्र्यम्बकं] त्र्यम्ब॒ R^{ac}, त्र्यम्बरं R^{pc} 38c राजा] भक्त्या R 40a
 तथैवान्ये ऽपि] तथान्ये पि हि R 41a स] सं R 41c ऽमपातयद्] ऽमेवातप R 41d ऽस्ये-
 दमु०] ऽस्येवामु० R

37a एकैकस्य] एकैकश्च A 37b घटानां] घण्टानां A₇, घंटाना A₃, घंटानां A₄ 37c व्यास] वत्स
 A 37d ऽषेचयत्] A₄, ऽसेचयत् A₃, ऽसेचयेत् A₇ 38a धूपैश्च] A₃A₄, om. A₇ (unmetrical)
 38b जप्यै०] यज्ञै० A 38c ततो] तु भो A₃A₄, तु तो A₇ 38d ऽनन्याश्च] A₃A₇, ऽनन्याश्च A₄
 39a ऽभिर्मध्ये] A₃, ऽभिर्मध्ये A₄, ऽभि मध्ये A₇ 39b रत्नै०] A₃A₄, रत्नै० A₇ 39c शय्यास-
 नाद्यैश्च] शय्या{०य्या० A₇}सनांश्चैव A₃A₇, शय्यासनं चैव A₄ 39d स्तूयमानो] A₃A₄, स्तूयमाणो A₇
 40a तथैवान्ये ऽपि] तथान्ये पि हि A • दैत्येन्द्राः] A₃A₄, दैत्येन्द्रा A₇ 40d ते] A₃A₇, च A₄
 41c पद्माम०] पद्माम० A₃A₇, प+द्वां+म० A₄

37(d⁵-d⁶) S₃ 38(a³) S₁ 39(b¹) S₁ 40(d³-d⁵)(d⁶-d⁸) S₃ 41(a⁶, b²-b³)(b⁴)(b⁵-b⁷) S₁,
 (a¹) S₃

37b घटानां] S₁Bh, घण्टानां S₂, घण्टाना S₃ 37d त्र्यम्बकं] S₂ABh, त्र्यम्बक S₁S₃ • ऽषेच-
 यत्] S₁S₂S₃RA₄, ऽसेचयत् Bh 38a गन्धैः] S₂S₃RABh, गन्धै S₁ • धूपैश्च] S₂S₃RA₃A₄Bh,
 जप्यैश्च S₁ 38b जप्यैर्] S₁S₂RBh, जप्ये S₃ 38d ऽनन्याश्च भोजयेत्] S₂RA₃A₇, ऽनन्याश्च भो-
 जयेत् S₃, ऽनन्यानभोजयेत् S₁, ऽनन्यानभोजयत् Bh (em.?) 39a ऽभिर्मध्ये] S₂RA₃Bh, ऽभिर्मध्ये
 S₁, ऽभि मेक्ष्यौ S₃ 39b रत्नैर्] S₁S₂RA₃A₄Bh, रत्नै S₃ 39c ऽशय्या०] S₂S₃RA₃A₄Bh, ऽशै-
 या० S₁ 39d स्तूयमानो] S₁S₂RA₃A₄Bh, भूयमानो S₃ 40a तथैवा०] S₁S₃Bh, तथेवा० S₂ •
 दैत्येन्द्राः] RA₃A₄Bh, दैत्येन्द्रा S₁S₂S₃ 40c चक्रुः] S₁S₂RABh, चक्रु S₃ 40d ते] S₂S₃RA₃
 A₇Bh, च S₁ 41a अन्धकं] S₁RABh, अन्ध+क+ S₂, अन्धक S₃ (unmetrical) • स गृहीत्वा
 तु] S₂S₃ABh, सुगृहीत तु S₁ (unmetrical) 41c पद्माम०] S₁^{ac}S₂S₃Bh, पद्माम० S₁^{ac} 41d
 रुद्रस्येदमु०] S₂S₃ABh, रुद्र(उ)स्यायमु० S₁

एष देवः सदा पुत्र तवास्तु सुमुखः प्रभुः ।
 अस्मिन्भक्तिस्त्वया कार्या भाविता परमेश्वरे ॥ ४२ ॥
 एष वन्द्यश्च पूज्यश्च अतो नास्ति परो गुरुः ।
 पूजयेथाः सदैवैनं भक्तिः परमेश्वरम् ॥ ४३ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 स एवमुक्त्वा प्रणिपत्य शंकरं महासुरः सोऽसुरदानवेश्वरः ।
 जगाम धीमान्पुनरेव निर्वृतो निवेशनं देवपतिर्यथा स्वकम् ॥ ४४ ॥

इति स्कन्दपुराणे पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥

42d भाविता] भविता R 43a एष] अयं R • पूज्यश्च] पूज्यश्च R 43b अतो नास्ति परो] ततो नास्त्यपरो R 43c सदैवैनं] सदैवेनं R 44a स एवमुक्त्वा] एवं स उक्त्वा R 44c • न्यून-रेव] •न् गृहमेव R 44d •यथा स्वकं] •यथासुखं R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवास्रण्डे पुरप्रमोदो नामाध्यायः R

42a एष देवः] देवदेवः A 42ab पुत्र तवास्तु] पुत्रस्तवास्तु A₇, पुत्र वास्तुषु A₃A₄ (unmetrical) 42b सुमुखः] सुमुखः A 42c कार्या] A₃A₄, काय्या A₇ 42d भाविता] A₄, भविता A₃A₇ • परमेश्वरे] परमेश्वरः A 43a पूज्यश्च] A₃A₄, पू+ह्य+श्च A₇ 43b अतो] उक्तो A₃A₄, दुक्तो A₇ • नास्ति परो] नास्त्यपरो A 43c पूजयेथाः] पूजयित्वा A • सदैवैनं] A₃, सदैवेनं A₄A₇ 44b सोऽसुरः] सोदरः A₃A₄, सादरः A₇ (unmetrical) 44c निर्वृतो] A₃A₄, निर्वृत्तो A₇ (unmetrical) 44d •यथा स्वकम्] •यथासुरं A Col. इति {इति श्री० A₃} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिता-यामम्बिकाखण्डे पुरप्रवेशो {•प्रमाणो A₇} नामाध्यायः A±

43(b⁸) S₁, (a¹) S₂ 44(a¹-a¹²)(b¹-b⁵, d⁷-d⁹) S₁, (c⁸-c⁹) S₂, (a³-a⁴) S₃

42a देवः] RABh, देव S₁S₂S₃ 42ab पुत्र त०] S₁S₂^{ac}S₃RBh, पुत्रः त० S₂^{pc} 42b सुमुखः] S₂S₃RBh, सुमुख S₁ 42c अस्मिन्भक्तिस्त्व०] S₂S₃RABh, अस्मिन् भक्ति त्व० S₁ • कार्या] S₂^{pc}R A₃A₄Bh, कार्य S₁S₂^{ac}S₃ 43a पूज्यश्च] S₁S₂A₃A₄Bh, पूजश्च S₃ 43b परो] S₂S₃RABh, पुरो S₁ 43c पूजयेथाः] RBh, पूजयेथा S₁S₂S₃ • सदैवैनं] S₂S₃A₃Bh, सदैवेन S₁ 43d भक्तिः] S₂S₃RABh, भक्तिं S₁ 44a प्रणिपत्य] S₂S₃^{pc}RABh, प्रणिपत्य S₃^{ac} 44b महासुरः] S₂S₃RA Bh, (महासुर) S₁ (unmetrical) • सोऽसुरः] RBh (em.?), (सा)सुर० S₁ (tops lost), सासुर० S₂^{pc}S₃, (जगाम) S₂^{ac} (unmetrical) 44c धीमन्] S₂S₃RABh, धीमा S₁ 44cd निर्वृतो नि०] S₂S₃RA₃A₄Bh, निर्वृतिर्नि० S₁ 44d •वेशनं] S₁S₂RABh, •वेशन S₃ (unmetrical) • स्वकम्] S₂S₃Bh, स्वकमिति S₁ (इति part of col.) Col. स्कन्दपुराणे कौमुद्यामुत्साहने (नो)नामाध्यायः ॥ ○ S₁, स्कन्दपुराणे चतुस्सप्तत्योऽध्या(य): ॥ ○ S₂, ○ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ७४ (in letter numerals) ॥ ○ S₃

षट्सप्ततितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

अथ तस्यां सह स्त्रीभिः कौमुद्यां दैत्यदानवाः ।

रेमिरे रक्तमनसो देवाः स्वर्गगता इव ॥ १ ॥

तत्र काचिच्छुभापाङ्गी पद्मं दिव्यं मुखोपरि ।

मुखारविन्दत्राणार्थं ददौ सोमभयादिव ॥ २ ॥

अपरा चरणेनेत्य प्रियं मत्ताभ्यताडयत् ।

शीतांशुरिव पादेन विकचं शरदम्बुजम् ॥ ३ ॥

अपरा राजमार्गाणामनभिज्ञाः कुलस्त्रियः ।

स्फाटिकोपचितां भूमिं दृष्ट्वा मुञ्चन्ति पादुकाम् ॥ ४ ॥

1 KR p.381: अथ तस्यां सह स्त्रीभिः कौमुद्यां दैत्यदानवाः । रेमिरे रक्तमनसो देवाः स्वर्गगता भवे ॥

2 KR p.381: तत्र काचिच्छुभापाङ्गी पद्मं दिव्यं मुखोपरि । मुखारविन्दत्राणार्थं ददौ सोमभयादिव ॥

1c रक्त°] तुष्ट° R 2a काचिच्छुभापाङ्गी] काचि शुभापाङ्गी R 3ab अपरा चरणेनेत्य] अपरो व-
रणेनेत्य R 4a अपरा] अप्सरो R 4b °नभिज्ञाः] °नभिज्ञा R 4c °कोपचितं] °कापचितं R
4d पादुकाम्] पादुकाः R

1a स्त्रीभिः] A₃A₄, स्त्रीभि A₇ 1c रक्त°] A₇, मुक्त° A₃, सक्त° A₄ 2a तत्र काचिच्छु°] का-
चित्तत्र शु° A 2b मुखोपरि] A₃, सुखोपरि A₄A₇ 2c मुखारविन्द°] सुखारविन्द° A₃A₄, सुखारविन्द°
A₇ 3a चरणेनेत्य] चरणे नित्यं A 3b मत्ताभ्यताडयत्] तं सम{°मा° A₂(unmetrical)}ताडयत्
A 3d विकचं] कवचं A₃A₇, कवचां A₄ • शरदम्बु°] A₃A₇, शारदांबु° A₄ 4a °मार्गाणां°]
°मार्गाणां° A 4b °नभिज्ञाः] A₃A₄, °नभिज्ञा A₇ 4c भूमिं] A₃, भूमीं A₄A₇ 4d मुञ्चन्ति]
A₃A₇, मुञ्चति A₄ • पादुकाम्] पादुकाः A

Manuscripts available for this chapter: S₁ (upto 20 a³ and from 50 d¹; f. 126 lost) photos 6.22b
(f. 125^v, retraced) and 8.7a (f. 127^f); S₂ exposures 109a–110 (f. 116^v–117^v); S₃ f. 125^v–127^f; R f.
145^v–147^f; A₃ f. 84^f–85^f; A₄ f. 120^f–121^v; A₇ f. 118^v–120^f.

1(a⁷–b⁴, c⁸–d⁴)(d⁵–d⁸→) S₁, (speaker indication) S₂ 2(←a¹–a⁴) S₁

1a तस्यां] S₂RABh, तस्या S₁S₃ • स्त्रीभिः] S₁S₂^{pc}RA₃A₄Bh, स्त्रीभि S₂^{ac}S₃ 2a काचिच्छु-
भा°] S₂S₃Bh, ऽच्छुभा° S₁ 2ab °पाङ्गी पद्मं] S₁S₂ABh, °पागी पद्म S₃ 2b मुखोपरि]
S₂S₃RA₃Bh, सुखोपरि S₁ 2c मुखा°] S₂S₃RBh, मखा° S₁ • °विन्दत्राणार्थं] S₂RBh, °वि-
न्दुत्ताणार्थं S₁, °विन्दुत्ताणार्थं S₃ 2d सोम°] S₂S₃RABh, सोमं S₁ 3a चरणेनेत्य] S₁S₂S₃,
चरणेनेत्य Bh (em.) • प्रियं] S₁S₂RABh, प्रिय S₃ 3b °ताडयत्] S₂S₃RABh, °ताडयन्
S₁ 3c शीतांशुरिव पादेन] S₂S₃RABh, शीतांशुचिच पादेन S₁ 3d विकचं शरदम्बुजम्] RBh
(em.?), विकचं शरदम्बुजम् S₂S₃, शरदविकचम्बुजम् S₁ (unmetrical) 4a अपरा] S₂S₃ABh, अ-
मरा S₁ 4ab °मार्गाणाम°] S₁S₂RBh, °मार्गाणाम° S₃ 4b °नभिज्ञाः] S₂^{pc}A₃A₄Bh, °नविज्ञा
S₁, °नभिज्ञा S₂^{ac}S₃ 4c स्फाटिको°] S₁S₂ABh, स्फटिको° S₃ • °पचितां] S₂RABh, °पचितं
S₁, °पचिता S₃ • भूमिं] S₂S₃RA₃Bh, भूमि S₁ 4d दृष्ट्वा] S₁S₂RABh, दृष्ट्वा S₃ • मुञ्चन्ति]
S₁RA₃A₇Bh, मुञ्चति S₂S₃ • पादुकाम्] S₂Bh, पादुकं S₁, पादुका S₃

उत्कृष्य वसनांश्चान्या विप्रेन्द्र जलशङ्कया ।
 राजमार्गेषु गच्छन्ति दृष्ट्वा मणिचितां भुवम् ॥ ५ ॥
 काचित्प्रियेण संत्यक्ता रक्तेनान्यत्र निर्गता ।
 गृहाच्चन्द्रांशुभिः स्पृष्टा पपात मदनालसा ॥ ६ ॥
 पतितैव च सा सोममुवाचेदं कुलाङ्गना ।
 भूयो मां त्वं करैस्तीक्ष्णैर्दहसे नलिनीमिव ॥ ७ ॥
 सूर्येण किल दग्धानि जीवयस्यौषधानि ह ।
 मदनेन कथं दग्धां न जीवयसि मां दृढम् ॥ ८ ॥
 काश्चिद्रमन्त्यो दोलासु दोलयन्त्यो वरस्त्रियः ।
 जलचन्द्रा इवाभान्ति वीचीचञ्चलमूर्तयः ॥ ९ ॥

6 KR p.381: काचित्प्रायेण संत्यक्ता विमानात्तत्र निर्गता । गृहाच्चन्द्रादिभिः स्पृष्टा पपात मदमानसा (var. in D: मदनालसा) ॥

5a वसनांश्चान्या] वसनान्यन्या R 5c गच्छन्ति] गच्छन्ती R 5d विप्रेन्द्र] विप्रेन्द्र R 6a संत्य-
 क्ता] संत्यक्ता R 6b रक्तेना°] वक्त्रेचा° R 6c गृहाच्च°] गृहाच्च° R 6d मदनालसा] मदनालसा
 R 7a पतितैव च सा] पतिता वचसा R 7b कुलाङ्गना] कुलाकुला R 7d °दहसे] °गहस्व
 R 8a किल] किं न R 8b ह] च R 8c दग्धां] दग्धा R 8d दृढम्] कृतम् R 9a
 काश्चिद्रमन्त्यो] कश्चिद्रमन्त्यो R 9c जलचन्द्रा] जलचन्द्रा R

5a वसनांश्चान्या] वसनान्याशु{°सु A₄} A 5c गच्छन्ति] A₄A₇, गच्छन्ती A₃ 5d मणिचितां
 भुवम्] मालाचितातुरं A₃A₄, माणाचिता भुवं A₇ 6a संत्यक्ता] A₃A₇, संत्यक्ता A₄ 6b रक्तेना°]
 वक्त्रेना° A • निर्गता] निर्गता: A₃A₇, गर्विता: A₄ 6c गृहाच्च°] A₃A₄, गृहाच्च° A₇ 6c स्पृ-
 ष्टा] स्पृष्टा A₃A₄, पृष्टा A₇ 6d मदनालसा] मधुना{°ला° A₄}लसा A 7a पतितैव] पतितैव A
 7c त्वं करै°] A₃A₇, त्वत्करै° A₄ 7d °दहसे नलिनीमिव] °दहसे चापरामिव A 8b ह] च
 A 9a काश्चिद्रमन्त्यो] काचित् भ्रमंतो A 9b दोलयन्त्यो] दोलयांत्या A₃A₇, दोलयांसा A₄ 9c
 जलचन्द्रा] जलचन्द्रा A 9d वीची°] वीचि° A

5(a³, a⁷-b¹)(b²-b⁷) S₁ 6(a¹-a²) S₁ 8(a⁶) S₁ 9(a⁴, c⁴) S₁

5a उत्कृष्य] S₁S₂RABh, उत्कृष्य S₃ • वसनांश्चान्या] em., वसना(नन्य) S₁, वसनां चान्या S₂,
 वसना चान्या S₃ (unmetrical), वसनं चान्या Bh (em.?) 5b °शङ्कया] S₂S₃RABh, □ यत् S₁
 (retraced) 5d °चितां भुवम्] S₂S₃RBh, °चाङ्गतत् S₁ (retraced) 6a काचित्प्रियेण] S₂S₃RA
 Bh, □ त्प्रियेण S₁ • संत्यक्ता] S₂S₃A₃A₇Bh, सत्यक्ता S₁ 6b रक्तेनान्यत्र] S₂S₃, रक्तेनान्यत्र
 S₁, रक्तेनान्यत्र Bh (conj.?) • निर्गता] S₂S₃RBh, निर्गता S₁ 6c गृहाच्चन्द्रांशुभिः] A₃A₄Bh,
 गृहाच्चन्द्रांशुभिः S₁, गृहाच्चन्द्राङ्शुभिः S₂, गृहाच्चन्द्रांशुभिः S₃ • स्पृष्टा] S₂S₃RBh, पृष्टा S₁ 7a
 पतितैव च सा] S₂S₃Bh, पतिता वचसा S₁ 7c मां] S₁S₂RABh, मा S₃ • करैस्तीक्ष्णैर्] S₂
 RA₃A₇Bh, करै तीक्ष्णैर् S₁, करैस्तीक्ष्णै S₃ 7d नलिनी°] S₂S₃RBh, दलिनी° S₁ 8a सूर्येण]
 S₁S₂RABh, सूर्येणा S₃ 8b °यस्यौषधानि] S₂S₃RA, °यस्यौषधानि S₁, °यस्यौषधानि Bh (typo,
 unmetrical) • ह] S₂S₃Bh, च S₁ 8c दग्धां] S₂ABh, दग्ध S₁, दग्धा S₃ • मां] S₂RA
 Bh, मा S₁S₃ 8d जीवयसि] S₂S₃RABh, जीवयति S₁ 9a काश्चिद्रमन्त्यो] em., काश्चिद्रमन्त्यो
 S₁, काश्चिद्रमन्त्यो S₂, काश्चिद्रमन्त्यो S₃, काश्चिद्रमन्त्यो Bh (conj.?) 9b दोलयन्त्यो वरस्त्रियः]
 S₂S₃R, दोलयन्त्यो वरस्त्रिये: S₁, दोलयन्त्यो वरस्त्रियः Bh (typo) 9c °चन्द्रा] S₂S₃R, °चन्द्र S₁Bh
 • इवाभान्ति] S₂S₃RABh, इवाभाति S₁ 9d वीची°] S₁S₂S₃R, वीचि° Bh

केचिद्वायन्ति सहिताः स्त्रीभिर्दैत्या महाबलाः ।
 गन्धर्वा नन्दनवने अप्सरोभिर्यथा सह ॥ १० ॥
 राजमार्गः क्वचिद्वाति स्त्रीभिर्बह्वीभिरावृतः ।
 यथा नभसि चित्रो ऽसौ दिव्यो देवपथः शुभः ॥ ११ ॥
 क्वचिन्नूपुराङ्घ्रीनां कोकिलानां च निस्वनः ।
 बभौ श्रोत्रसुखः श्रोतुं कलामदनदीपनः ॥ १२ ॥
 क्वचिद्रमणरक्तानां स्त्रीणां व्यास प्रियैः सह ।
 हृदयव्याकुलकरः श्रूयते मधुरस्वरः ॥ १३ ॥
 एवं समभवद्वास बहुचित्रस्तदोत्सवः ।
 दानवानां तदा प्रीतिसौख्यविश्रम्भवर्धनः ॥ १४ ॥
 तस्मिन्नुपरते भूयः पूर्ववत्संप्रतिष्ठिते ।
 प्रकृतिस्थे जने व्यास दानवास्ते समागताः ।
 विविशुर्भीमसंह्रादाः सभां दिव्यां मनोरमाम् ॥ १५ ॥

11a °मार्गः] °मार्गे R 11c यथा] वथा R 12cd बभौ श्रोत्रसुखः श्रोतुं कला°] बहु श्रेत्रेसुख श्रो-
 तुं कालो R 13a °चिद्रमण°] °चिद्रमण° R 13d मधुरस्वरः] मधुसुदनः R 14b °दोत्सवः]
 °दोत्सवैः R 14c प्रीति°] प्रीतिः R 15b °तिष्ठिते] °तिष्ठते R 15e °संह्रादाः] °निर्ह्रादाः R

10b स्त्रीभिर्] A₃A₄, स्त्रीभि A₇ 10c °वने] A₃A₄, °रुणे A₇ 11a °मार्गः] A₇, °मार्गे A₃A₄
 12a °नूपुर°] A₃A₄, °त् नूपुर° A₇ 12cd] भव श्रोत्र{ °त्रं A₄A₇}सुखं श्रोतुरब्धा मदनदर्पतः{मदन-
 पर्दनः A₄, नोमदनर्पनः A₇} A 13a क्वचिद्रमण°] क्वचित्रमण° A 13d श्रूयते] A₃, श्रूयते A₄A₇
 • °स्वरः] A₃A₇, °श्वरः A₄ 14b °चित्रस्तदो°] °चि{ °चि° A₄}त्रस्तदो° A 14c प्रीति°] A₇,
 प्रीतिः A₃A₄ 14d °विश्रम्भ°] A₄A₇, °विश्रम्भ° A₃ • °वर्धनः] °भाजिनः A₃A₄, °भाजनः A₇
 15a तस्मिन्नु°] A₃A₄, अस्मिन्नु° A₇ 15b °तिष्ठिते] A₄A₇, °तिष्ठिते A₃ 15c प्रकृतिस्थे] A₃
 A₄, प्रकृतिस्थे A₇ 15c जने] जले A₃A₄, फले A₇ 15e °शुभीमसंह्रादाः] °शुस्तामसंह्रादाः A₃A₄,
 °षुस्तामसंह्रादाः A₇

10(b⁴) S₁ 12(b⁵) S₁ 13(c¹) S₁ 15(c⁴, d⁴) S₁

10b स्त्रीभिर्] S₂RA₃A₄Bh, स्त्रीभि S₁S₃ 10c गन्धर्वा] S₁S₂^{PC}S₃RABh, गन्धर्वा S₂^{ac} • नन्द-
 नवने] S₂^{PC}S₃RA₃A₄Bh, नन्ननवने S₁, नन्दनवनो S₂^{ac} 10d अप्सरो°] S₂S₃RABh, ह्यप्सरो° S₁
 • सह] S₁RABh, सहा S₂^{PC}, कृहा S₂^{ac}, रुहा S₃ 11a °मार्गः] S₂S₃A₇Bh, °मार्गे S₁ 11b स्त्री-
 भिर्] S₂RABh, स्त्रीभि S₁S₃ • °रावृतः] S₂S₃RABh, °रावृता S₁ 11d दिव्यो] S₁S₂RABh,
 दित्यो S₃ • °पथः] S₁S₂RABh, °पथाः S₃ 12a क्वचिन्नूपुर°] S₁S₂^{PC}RA₃A₄Bh, क्वचिन्नूपुर°
 S₂^{ac}, क्वचिन्नूपुर° S₃ • °काङ्क्षीनां] S₂RABh, °काङ्क्षीनां S₁, °काङ्क्षीना S₃ 12b कोकिलानां च]
 S₂S₃RABh, नूपुराणा(ङ्घ) S₁ 12c श्रोत्रसुखः] S₁Bh, श्रोत्रसुखं S₂, श्रोतसुखं S₃ 12cd श्रोतुं क-
 ला°] S₂S₃, श्रोतुन्सला° S₁, श्रोतुः कला° Bh (conj.) 13b स्त्रीणां व्यास प्रियैः] S₁S₂RABh,
 स्त्रीणां व्यास प्रियै S₃ 13d मधुरस्वरः] S₂S₃A₇, मधुरस्वनः S₁, मधुरः स्वरः Bh (em.?) 14a
 समभवद्] S₂S₃RABh, समभव S₁ 14b °चित्रस्तदो°] S₂S₃R, °चित्रददो° S₁, °चित्रः स उ° Bh
 (conj.?) 14c प्रीति°] S₁S₂A₇Bh, प्रीति S₃ 14d °विश्रम्भ°] S₃RA₃A₇Bh (em.?), °विश्रद्ध°
 S₁, °विश्रम्भ° S₂ 15a तस्मिन्नुपरते] RA₃A₄, अस्मिन्नुपरते S₂S₃, तस्मिन्नूपुरते S₁, तस्मिन्नुपरये Bh
 (typo) • भूयः] S₂S₃RABh, भूय S₁ 15b °तिष्ठिते] S₁S₂^{PC}A₄A₇Bh, °तिष्ठितेः S₂^{ac}S₃ 15c
 प्रकृतिस्थे] S₁S₂S₃RA₃A₄, प्रकृतिस्थे Bh (typo?) 15d समागताः] S₂S₃RABh, समागता S₁ 15e
 विविशुर्] S₂RABh, विविशु S₁S₃ (unmetrical) • °संह्रादाः] S₂^{PC}Bh, °संह्रादा S₁S₂^{ac}, °संह्रादा S₃
 15f मनोरमाम्] S₂S₃RABh, मधारमाः S₁

जाम्बूनदमयस्तम्भां वज्रवैडूर्यवेदिकाम् ।
 मुक्तादामावलम्बाद्यां स्रग्दामोत्तमभूषिताम् ॥ १६ ॥
 वज्रवैडूर्यनीलेन्द्रमहानीलाम्रपल्लवैः ।
 लोहितैः स्फाटिकैश्चैव तथा मरकतैरपि ॥ १७ ॥
 दिव्यजालोपसनद्धां किङ्किणीचित्रशोभिताम् ।
 बहुपुष्पफलैश्चैव सर्वकामप्रदैर्द्रुमैः ॥ १८ ॥
 उपेतां दीर्घिकाभिश्च बहुशय्यासनां शुभाम् ।
 अक्रमां बहुनिष्यन्दां सर्वदुःखविवर्जिताम् ॥ १९ ॥
 सर्वकामसमृद्धां च बहुस्त्रीपुरुषाकुलाम् ।
 विविशुस्तां सभां दिव्यां दैत्या दर्पसमावृताः ॥ २० ॥
 प्रह्लादश्चानुह्लादश्च शिनिर्बाष्कल एव च ।
 विरोचनो बलिश्चैव बलिपुत्राश्च विश्रुताः ॥ २१ ॥

16ab °स्तम्भां वज्रवैडूर्यं °] °स्तम्भा स्वच्छवैडूर्यं R 16c °लम्बाद्यां °] °लम्बास्तां R 17a °वैडूर्यं °] °वैडूर्यं R 17b °नीलाम्रं °] °नीलेन्द्रं R 17d मरकतैः °] मरकतैः R 18a °पसनद्धां °] °पञ्चत्यद्धां R (unmetrical) 18d °प्रदैर्द्रुमैः °] °फलैर्द्रुमैः R (unmetrical) 19b °शय्यासनां °] °शय्यासनां R 19c अक्रमां बहुनिष्यन्दां °] (ब)हूनां जलनिष्यन्दां R 20b °पुरुषाकुलाम् °] °पुरुषैर्युताम् R 20d दैत्या दर्पसमावृताः °] दैत्यवीरशतावृतां R 21ab °] प्रह्लादश्चानुह्लादश्च शिविर्बाष्कलैरेव च R

16a जाम्बू °] A₃A₄, जाम्बु ° A₇ 16b वज्रवैडूर्यं °] वरवैडूर्यं A 16c °लम्बाद्यां °] °लम्बांतां A₃A₄, °लम्बान्तां A₇ 16d °दामोत्तमं °] A₇, °दामातुम् A₃A₄ 17a °वैडूर्यं °] °वैडूर्यं A 17b °नीलाम्रं °] A₃, °नीलाग्रं A₄A₇ 17c स्फाटिकैः °] A₃A₇, स्फटिकैः A₄ 17d-18c °] om. A₃A₄ 18a °लोपसनद्धां °] °लापसम्बद्धां A₇ 18b °शोभिताम् °] °सोभितां A₇ 19b बहुशय्या °] बहुशय्या ° A₃A₄, बहुशय्या ° A₇ 19c अक्रमां °] अक्रमां A • °निष्यन्दां °] °निष्यन्दां A₃A₇, °निष्यन्दां A₄ 20a °समृद्धां °] °प्रवृद्धां A 20d दैत्या दर्पं °] दैत्यवीरं A 21a °श्चानु °] °श्चापि A 21b शिनिर्बाष्कल एव °] शिविरक्षसिरेव A 21d विश्रुताः °] A₃A₄, विश्रुता A₇

17(c⁷-c⁸) S₁ 20(a⁴-d⁸→) S₁ (one folio lost after this)

16a जाम्बू °] S₁RA₃A₄Bh, जम्बू ° S₂, जंबू ° S₃ • °स्तम्भां °] S₁S₂ABh, °स्तम्भा S₃ 16b °वैडूर्यं °] S₁S₂S₃, °वैडूर्यं Bh • °वेदिकाम् °] S₁^{pc}S₃RABh, °वेदिका S₁, °वेदिकम् S₂^{ac} 16c मुक्तादामावलम्बाद्यां °] S₂Bh, मुक्तादामावलम्बान्तां S₁, मुक्तादामावलम्बाद्यां S₃ 16d स्रग्दामो °] S₂S₃RA₇Bh, स्रग्दामो S₁ 17a °वैडूर्यं °] S₁S₂S₃, °वैडूर्यं Bh 17b °पल्लवैः °] S₁S₂RABh, °पल्लवैः S₃ (unmetrical) 17c स्फाटिकैः °] S₁S₂RA₃A₇Bh, स्फटिकैः S₃ 17d °तैरपि °] S₂S₃RA₇Bh, °तामपि S₁ 18a °जालोपसनद्धां °] S₂Bh, °लाजोपसनद्धां S₁, °जालोपसनद्धां S₃ (unmetrical) 18b किङ्किणी °] S₂S₃RA₇Bh, किङ्किणी ° S₁ • °शोभिताम् °] S₁S₂RBh, °शोभिता S₃ 18d °प्रदैर् °] S₂ABh, °प्रदै S₁, °प्रदैर् S₃ 19a उपेतां °] S₂RABh, उपेता S₁S₃ 19b °शय्यासनां °] S₂S₃Bh, °शय्यासनां S₁ 19c अक्रमां °] S₁S₂Bh, अक्रमा S₃ 20b °पाकुलाम् °] S₂ABh, °पाकुलाः S₃ 20c °स्तां °] S₂RABh, °स्ता S₃ 20d °समावृताः °] S₂ABh, °समावृता S₃ 21a प्रह्लाद °] A, प्रह्लाद ° S₂S₃Bh • °ह्लादश्च °] A, °ह्लादश्च S₂S₃Bh 21b शिनिर्बाष्कल °] em. Bh (silently), सिनि बाष्कल S₂^{ac}S₃, सिनि बाष्कल S₂^{pc} 21c विरोचनो °] S₂RABh, वैरोचनो S₃ 21d विश्रुताः °] S₁^{pc}RA₃A₄Bh, विश्रुता S₂^{ac}S₃

सहस्राणि दश द्वे च येषां श्रेष्ठो महाबलः ।
 बाणो नाम महामायो राजा बाहुसहस्रधृक् ॥ २२ ॥
 बाणस्य पुत्रा ये चान्ये सहस्राणि दशैव ते ।
 मुरो ऽथ मुषुमण्डश्च विप्रचित्तिश्च दानवः ॥ २३ ॥
 हलो ह्यशिराश्चैव शम्बरः कालशम्बरः ।
 विश्रुतश्चेन्द्रदमनः कालनेमी च दानवः ॥ २४ ॥
 तथा सुन्दनिसुन्दौ च विपाकः पाक एव च ।
 राहुश्च शतकेतुश्च ध्वजस्तारः सतारकः ॥ २५ ॥
 महिषो दुन्दुभिश्चैव कालकश्च महाबलः ।
 अन्धकश्च तथाटिश्च बकः शरभ एव च ॥ २६ ॥
 स्वर्भानुर्वृषपर्वा च मधुः कैटभ एव च ।
 महाकायः शतानन्दः शतदुन्दुभिरेव च ॥ २७ ॥
 कार्तस्वनश्च हस्ती च वलो नरक एव च ।
 ध्वाङ्गो मूकेल्वलौ चापि वातापी सासृपुञ्जिकः ॥ २८ ॥

23c मुरो ऽथ मुषुमण्डः] मुरो ऽथ उग्रमुण्डः R 24a हलो] इलो R 24b शम्बरः कालशम्बरः]
 शम्बरः कालशम्बरः R 24c दमनः] मनसः R 24d कालनेमी च] कालनेमिश्च R 26c त-
 थाटिश्च] तथा विप्र R 27ab] om. R 28a कार्तस्वनः] कार्तस्वरः R 28c ध्वाङ्गो मूकेल्वलौ
 चापि] ध्माङ्गौल्वकण्वकौ चाशि R 28d सासृपुञ्जिकः] साक्षपिण्डिकः R

22a दश द्वे च] दशश्चैव A₃A₄, दशस्वेत A₇ 22b येषां] A₃A₄, येषां A₇ • श्रेष्ठो] A₃A₇, श्रेष्ठो
 A₄ 22c मायो] बाहू A₃, बाहो A₄, वसहा A₇ (unmetrical) 22d धृक्] भृत् A 23b
 ते] च A 23c-25b] om. A 25c राहुश्च शतः] वाहश्च द्रुतः A₃A₇, वाहुश्च द्रुतः A₄ 25d
 ध्वजस्तारः] ध्वजतारः A₃A₄, ध्वजतार A₇ 26b कालकश्च] कालश्चापि A 26c तथाटिश्च] तथा-
 टिश्च A₃A₄, तथाट्री च A₇ 26d बकः शरभ] वक्रः शरभ A 27ab] repeated in A₃ 27a
 स्वर्भानु] A₃A₃*A₄, स्वर्भानु A₇ 27b मधुः] मधुः AA₃* 27c शतानन्दः] A₃A₄, सतानन्द A₇
 28b नरक] A₇, लवक A₃A₄ 28c ध्वाङ्गो] A₃A₄, ध्वाक्षो A₇, • मूकेल्वलौ चापि] मुलु
 A₇ केलुनौ वापि A 28d वातापी] A₃, वातापिः A₄, वातापि A₇ 28d सासृपुञ्जिकः] सानुसृजिकः
 A₃A₄, सानुसृजिकः A₇

22a दश] RABh, दशे S₂S₃ 22b येषां श्रेष्ठो] S₂RA₃Bh, येषां श्रेष्ठो S₃ 22c बाणो] S₂RA
 Bh, बाणे S₃ 22d बाहुः] RABh, बहुः S₂S₃ 23c ऽथ] R, धः S₁S₂S₃Bh • मण्डश्च]
 S₂Bh, मण्डश्च S₃ 23d ऽचित्तिश्च] S₂S₃^{pc}RBh, ऽचित्तिश्च S₃^{ac} (unmetrical) 24a हलो] S₃,
 हालो S₂, कालो Bh (conj.?) 24b शम्बरः कालशम्बरः] em., शम्बराः कालशम्बरः S₂, शम्बरा
 कालाशम्बरः S₃ (or स for श, unmetrical), शम्बरः कालशम्बरः Bh (em.?) 25d ध्वजस्तारः]
 S₂RBh, ध्वजतारः S₃ 27a ऽनुर्वृषपर्वा च] S₂A₃A₃*A₄Bh, ऽनुर्वृषपर्वाश्च S₃ 27b मधुः] S₂^{pc}Bh,
 मधुः S₂^{ac}S₃ 27c कायः] RABh, काया S₂S₃ • शतानन्दः] RA₃A₄Bh, सतानन्दः+ S₂,
 शतानन्द S₃ 28a कार्तस्वनः] S₂ABh, कर्त्तास्वनः S₃ 28c ध्वाङ्गो] A₃A₄Bh, ध्वाङ्गो S₂, ध्वाक्ष
 S₃

कुण्डलश्चैव मीढश्च पुलोमा चैव विश्रुतः ।
 धुन्धुश्च शतमायश्च शतावर्तोऽथ दुःसहः ॥ २९ ॥
 चन्द्रसूर्यौ नरश्चैव देवान्तकनरान्तकौ ।
 ब्रह्महा यज्ञहा चैव इल्वलः पिल्वकस्तथा ॥ ३० ॥
 मयश्च दानवश्रेष्ठो मयपुत्राश्च विश्रुताः ।
 तेषामष्टौ सहस्राणि सर्वे च कृतनिश्चयाः ॥ ३१ ॥
 वृत्रश्च दानवश्रेष्ठो नमुचिर्भजहस्तथा ।
 शतोदरश्च व्यंसश्च तथायश्च हृदोदरः ॥ ३२ ॥
 केशी प्रलम्बश्च तथा कबन्धो धेनुकश्च ह ।
 हालो गार्ग्यशिराश्चैव कुशः शम्भुस्तथैव च ॥ ३३ ॥
 तथा गगनमूर्ध्ना च सालुकः साल्व एव च ।
 मेघनादश्च विख्यातो महानादस्तथैव च ॥ ३४ ॥

29b मीढश्च] मीडश्च R 29c धुन्धुश्च शत°] धुन्धुकश्च त° R 29d दुःसहः] दुःसह R 30a
 °सूर्यौ] °सूर्य्यौ R 30d इल्वलः पिल्वक°] इल्वकः शिल्वक° R 31a मयश्च] शेषश्च R 31d
 च कृतनिश्चयाः] विकृतमूर्त्यः R 32a श्रेष्ठो] श्रेष्ठो R 32b °भजह°] °भुजक° R 32c व्यंस-
 श्च] व्यंशश्च R 32d तथायश्च हृदोदरः] तथायश्च हृदोरकः R 33a प्रलम्बश्च तथा] प्रलम्बकश्चैव R
 33b ह] यः R 33c हालो गार्ग्य°] इलो गार्ग्य° R 34a °मूर्ध्ना] °मूर्द्धा R 34b सालुकः
 साल्व] मानकः पार्थ R

29a कुण्डलश्चैव मीढश्च] कुलश्चैव च {स A₇} पीठश्च A 29c °मायश्च] °मन्युश्च A 29d °वर्तोऽथ]
 °वर्तो रि° A 30a °सूर्यौ नर°] °सूर्य्यौ नव° {°र° A₇} A 30b देवान्तकनरान्तकौ] देवान्तन-
 रकान्तकौ A 30d इल्वलः पिल्वक°] इल्वल पिल्व° A₃A₄, इल्वनः पिल्वनः A₇ 31a मयश्च]
 A₃A₄, यमश्च A₇ • °वश्रेष्ठो] A₃A₇, वः श्रेष्ठो A₄ 31b विश्रुताः] A₃A₄, विश्रुता A₇ 31d
 च कृतनिश्चयाः] विकृतमूर्त्यः A 32a °श्रेष्ठो] A₇, °श्रेष्ठो A₃A₄ 32b °भजह°] °भोजक° A₃
 A₇, °भौजक° A₄ 32c शतोदरश्च] सतोदेवश्च A₃A₄, सतोदरश्च A₇ • व्यंसश्च] व्यग्रश्च A 32d
 तथायश्च हृदोदरः] तथायश्च हृदोदरः A 33b धेनुकश्च] A₇, रेणुकश्च A₃A₄ 33c गार्ग्यशिराश्चैव]
 गार्ग्यशिवश्चैव A 33d कुशः] दृश्यः A₃A₄, कुश्च A₇ 34a गगनमूर्ध्ना] गणपमुद्धा A 34b सालुकः
 साल्व] शालुकः {°क° A₇(unmetrical)} शालु A 34c-36d] om. A

29(a²-a⁵)(a⁶-a⁷) S₃ 32(a²-a⁶)(a⁷-a⁸, b⁴) S₃

29a कुण्डल°] S₂R, कु॒ ऽ ऽ S₃, कण्डल° Bh (typo?) 29b पुलोमा चैव] RA, दुलोमाश्चैव S₂, दु-
 लोमा चैव S₃, दुर्लोमा चैव Bh (em.?) 29c धुन्धुश्च] S₂ABh, धुर्धुश्च S₃ 29d दुःसहः] S₂^{pc}ABh,
 दुस्सह S₂^{ac}, दुसह S₃ (unmetrical) 30c ब्रह्महा] S₂RABh, ब्रह्मका S₃ 31a °श्रेष्ठो] S₂RA₃A₇
 Bh, °श्रेष्ठो S₃ 31b °पुत्राश्च] S₂S₃RA, युत्राश्च Bh (typo) • विश्रुताः] S₂^{pc}RA₃A₄Bh, विश्रुता
 S₂^{ac}S₃ 31d च कृत°] S₂^{pc}S₃Bh, च कृ° S₂^{ac} (unmetrical) 32a °श्रेष्ठो] S₂A₇Bh, (°श्रेष्ठो)
 S₃ 32d तथायश्च] S₃, ताथायश्च S₂Bh 33a प्रलम्बश्च तथा] S₂S₃A, तथा प्रलम्बश्च Bh (conj.?)
 33b ह] S₂^{pc}S₃ABh, हा S₂^{ac} 33c °शिराश्चैव] RBh (em.?), °शिरा चैव S₂S₃ 34a °मूर्ध्ना]
 S₂S₃, °मूर्धा Bh (em.?) 34b साल्व] S₂S₃, शाल्व Bh (em.?)

खरो ऽथ खररोमा च सूचीलोमा च दानवः ।
 परिघो ऽपरिघश्चैव दण्डः काश्यप एव च ॥ ३५ ॥
 दुन्दुभिश्च महाकायः सैहिकेयश्च यो गणः ।
 तथा हालाहलश्चैव अन्धकारक एव च ॥ ३६ ॥
 पौलोमाः षष्टिसाहस्राः कालकेयाश्च विश्रुताः ।
 कालकज्जाः सहस्राणि अष्टौ ते देवकण्टकाः ॥ ३७ ॥
 निवातकवचानां च तिस्रः कोट्यो महाबलाः ।
 ता एता गणिताः सर्वाः कोट्यः षष्टिः सुरद्विषाम् ॥ ३८ ॥
 तत्पक्षान्वर्जयित्वा तु मनुष्यान्पन्नगानपि ।
 राक्षसाश्च पिशाचाश्च यक्षाः पक्षिण एव च ।
 तेषामपि तदा व्यास कोट्यो विंशतिसंगताः ॥ ३९ ॥
 ते तां सभां समाविश्य सर्वे दर्पात्सुरद्विषः ।
 सविद्युदुल्का भान्ति स्म प्रावृड्जलधरा इव ॥ ४० ॥
 ते स्रवन्त इवाम्भोदाः सधूमा इव पर्वताः ।
 महिषा इव नर्दन्तः केतवो ऽनागता इव ॥ ४१ ॥

35b सूचीलोमा] शूचिरोमा R 35d दण्डः काश्यप एव] दण्डकास्यस्तथैव R 36d °कारक एव] °कारस्तथैव R 37c कालकज्जाः] कालकज्जा R 38c सर्वाः] सर्वे R 38d षष्टिः] षष्टि R 39b °ष्यान्पन्नगा°] °ष्यान्पन्नगा° R 39cd] राक्षसांश्च पिशाचांश्च यक्षान् पक्षिगणानपि R 40a समा-विश्य] समासाद्य R 40b दर्पात्] दर्पाः R 40d °वृड्जलधरा] °वृड्जले म्वदा R 41a स्रवन्त इवाम्भोदा] प्रवन्त इवाम्भोद R 41d °नागता] °नाशला R

37a षष्टिसाहस्राः] A₃A₄, षष्टिसाहस्रो A₇ 37c कालकज्जाः] कालकज्जा A 38b कोट्यो] A₃A₄, कोट्या A₇ • महाबलाः] A₇, महाबला A₃A₄ 38c सर्वाः] सर्वे A 38d कोट्यः] A₇, कोट्य A₃, कोट्ये A₄ • षष्टिः] A₃, षष्टि A₄, षष्टि A₇ 39a तत्पक्षान्] उत्पक्षा A 39b मनुष्यान्पन्न-गानपि] मानव्यामानुगानपि A₃A₄, मानव्यासानुगा अपि A₇ 39f °संगताः] °सत्तमाः A 40b सर्वे दर्पात्] सर्वदेवा A₃A₄, सर्वदेव A₇ 40c °दुल्काः] A₃, °दुल्का A₄, °दुद्धा A₇ 40d प्रावृड्जल°] पूर्णा जल° A 41a स्रवन्त] द्रवन्त A₃A₇, द्रवता A₄ 41b सधूमा] साधुना A 41c नर्दन्तः] A₃A₄, नर्दन्त A₇ 41d केतवो ऽनागता इव] कवचा नाशनानिव A₃, कवचां नाशनानि च A₄, कवाचो नाशनानिव A₇

35(c³-c⁵)(c⁶-d¹) S₃ 37(b¹)(b²) S₂ 39(e¹-e⁸) S₂ (supplied by a modern hand i.m. possibly from a broken-off fragment)

35a खरो ऽथ] S₂RBh, खरोष S₃ 36a °कायः] S₂RBh, °काय S₃ 37a °साहस्राः] RA₃A₄ Bh, °सहस्रा S₂ (unmetrical), °साहस्रा S₃ 37b कालकेया°] S₂RABh, °(ल)केशा° S₂ 37c कालकज्जाः] S₂^{pc}Bh, कालकज्जा S₂^{ac}, कालकज्जा S₃ 38a °कवचा°] S₂^{pc}S₃RABh, °कवाचा° S₂^{ac} 38b कोट्यो] RA₃A₄Bh, कोट्य S₂, कोट्या S₃ 38c गणिताः सर्वाः] S₂^{pc}Bh, गणिता सर्वा S₂^{ac}S₃ 38d कोट्यः] S₂^{pc}RA₃Bh, कोट्य S₂^{ac}, कोट्या S₃ • षष्टिः] A₃Bh, शष्टि S₂^{ac}, षष्टि(+:+) S₂^{pc}, षष्टि S₃ 39a °न्वर्जयित्वा] S₂RBh, °न्वर्जयित्वा S₃ (unmetrical) 39cd °साश्च पिशाचाश्च य-क्षाः] S₂S₃A, °सांश्च पिशाचांश्च यक्षान् Bh (conj.) 39f कोट्यो] RABh, कोट्ये S₂, कोट्या S₃ • °संगताः] S₂S₃R, °संमिताः Bh (conj.) 40a सभां] S₂RABh, सभा S₃ 40d °वृड्जल°] Bh (em.?), °वृड्जल° S₂S₃ 41a स्रवन्त] S₂S₃, स्रवन्त Bh (conj.) 41c नर्दन्तः] RA₃A₄Bh, नर्दन्तो S₂, नर्दन्तो S₃

उत्पाता इव निघ्नन्तः सविषा इव पन्नगाः ।
 गजा इव च संमत्ताः पवना इव वेगिताः ।
 सुराणां विप्रकारार्थं तस्थुरापूर्य तां सभाम् ॥ ४२ ॥
 अथ गत्वा सभापालो राजानमिदमब्रवीत् ।
 सुखासीनं तदा व्यास सिंहासनगतं युवा ॥ ४३ ॥
 प्रणम्य शिरसा पूर्वं जानुभ्यामवनिं गतः ।
 बद्धाञ्जलिपुटः सम्यग्वाचा श्लक्ष्णपदाक्षरम् ॥ ४४ ॥
 स्वामी जयतु सर्वेषामसुराणां जयावहः ।
 प्रह्लादाद्याः सभां सर्वे विप्रचित्तिपुरोगमाः ।
 प्राप्ता विदितमस्त्वेव यदन्यत्कर्तुमर्हसि ॥ ४५ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 ततः सुरद्विषः श्रुत्वा सर्वान्प्राप्तान्सभां तदा ।
 उत्तस्थौ सहसा राजा शक्रकेतुरिवोत्सवे ॥ ४६ ॥
 स किरीटी महादंष्ट्रो मुञ्जकेशो महाहनुः ।
 आ कर्णादारितास्यश्च महाच्छत्तृशिरास्तथा ॥ ४७ ॥

42e विप्रकारार्थं] द्विषतो रम्यां R 43d युवा] मुने R 44b °मवनिं] °मवनीं R 44c ब-
 द्धाञ्जलि°] बद्धाञ्जलि° R 44d श्लक्ष्ण°] सूक्ष्म° R 45a जयतु] भवाञ्च R 45c प्रह्लादा°]
 प्रह्लादा° R 45e प्राप्ता] प्राप्तो R • °मस्त्वेव] °मस्त्ये(व)तद् R 47c आ कर्णादा°] आकर्णदा°
 R 47d महाच्छत्तृशिरास्तथा] महच्छत्तृशिरस्तथा R

42a उत्पाता इव निघ्नन्तः] उत्पपाता इवाघ्नन्तः {इवाघ्नन्तः A₄, इव घ्नन्त A₇} A 42c गजा] A₄, जगा
 A₃, गज A₇ (unmetrical) • संमत्ताः] संमत्ता A₃, संमत्ताः A₄, संमत्ताः A₇ 42e विप्रकारार्थं]
 द्विषतां रम्यं A₃A₄, द्विषतां रम्यां A₇ 43c सुखासीनं] अथासीनं A₃A₄, तथासीनं A₇ 43d युवा]
 पुरा A 44cd °पुटः सम्यग्वाचा श्लक्ष्णपदाक्षरम्] °पुटो वाच{भूत्वा A₄}मुवाच श्लक्ष्णया गिरा{°राः A₄}
 A 45a जयतु] भवाञ्च A 45c प्रह्लादाद्याः] A₃A₇, प्रह्लादाद्याः A₄ (unmetrical) • सभां]
 सतां A 45e °स्त्वेव] °स्त्वेव A 47a स किरीटी] मत्किरीट A • °दंष्ट्रो] A₃A₄, °दंष्ट्रो A₇
 47b मुञ्ज°] भुञ्ज° A₃, मुञ्जो° A₄, मुञ्ज° A₇ 47c आ कर्णादा°] आकर्णदा° A 47d °छत्तृ°]
 °वक्र° A₃, °चक्र° A₄, °जक्र° A₇ • °स्तथा] °स्तदा A

42a निघ्नन्तः] S₂^{pc}R, निघ्नन्त S₂^{ac}S₃, निमुक्ताः Bh (conj.?) 42b सविषा] S₂RABh, सविषा S₃
 • पन्नगाः] S₂RABh, पनगाः S₃ (unmetrical) 42c संमत्ताः] S₂RBh, सम्पन्ना S₃ 42d पवना]
 S₂S₃^{pc}RABh, पन्नगा S₃^{ac} 42e °कारार्थं] S₂Bh, °कारार्थ S₃ 42f तां सभाम्] RABh, तांस्स-
 भाम् S₂^{pc}, तस्सभाम् S₂^{ac}, तसभां S₃ (unmetrical) 43b °मब्रवीत्] S₂^{pc}S₃RABh, °म(वी)+ब्र+वीत्
 S₂ 43d युवा] em. Bh (silently), युवाः S₂S₃ 44c °पुटः] RBh (em.?), °पुटो S₂S₃ 45a
 स्वामी] S₂^{ac}RABh, स्वामिन् S₂^{pc}, स्वमी S₃ 45b °मसुराणां] S₂RABh, °मसुराणा S₃ • °या-
 वहः] S₂^{ac}S₃RABh, °यावह S₂^{pc} 45c प्रह्लादाद्याः] A₃A₇, प्रह्लादाद्याः S₂^{pc}Bh, प्रह्लादाभ्यां S₂^{ac}S₃
 • सभां] S₂RBh, सभा S₃ 45d °पुरोगमाः] S₂^{pc}RABh, °पुरोगमां S₂^{ac}S₃ 45f यदन्यत्] S₂R
 ABh, यदन्य S₃ 46b सर्वान्] S₂RABh, सर्वा S₃ • °तान्सभां तदा] RABh, °तां सभांस्तदा
 S₂S₃ 47a किरीटी] S₂^{pc}RBh, किरीटि S₂^{ac}S₃ • °दंष्ट्रो] S₂RA₃A₄Bh, °दंष्ट्रो S₃ 47c आ
 कर्णादा°] em. Bh (silently), आ कर्णादा° S₂, आकर्णदा° S₃

आजानुबाहुर्वृत्ताक्षः पिङ्गाक्षश्चोर्ध्वरोमवान् ।
 वज्रसंहननश्चैव महायोगी महाबलः ।
 किरीटेनातिसंभाति रविणेवोदयस्तथा ॥ ४८ ॥
 हारवर्याङ्कितोरस्कः सबलाक इवाम्बुदः ।
 सपुत्रः प्रययौ व्यास हिमवानिव मूर्तिमान् ॥ ४९ ॥
 स तां तदा दानवराजसत्तमो विचित्ररत्नांशुपरीतकुण्डलः ।
 सभां विवेशासुरदैत्यपुङ्गवैः समावृतां द्यामुदितैर्ग्रहैरिव ॥ ५० ॥

इति स्कन्दपुराणे षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥

48a °बाहुर्वृत्ताक्षः] °बाहुर्धृक् रक्षः R 48b °चोर्ध्व°] °चोर्ध्व° R 48e किरीटेनातिसंभाति] स विभाति किरीटेन R 48f °णेवोदयस्तथा] °णा चोदयो गिरिः R 49ab हारवर्याङ्कितोरस्कः स°] ह-रेर्व्याक्षितोरक्ष्य सु° R 50a स तां तदा] सभां ततो R • °सत्तमो] °सत्तमा R 50b °कुण्डलः] °कुण्डलाः R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे सभाप्रवेशो नामाध्यायः R

48a आजानु°] अजानु° A₃, अजानु° A₄A₇ • °बाहुर्वृत्ताक्षः] °बाहुशुद्धाभः A₃A₄, °बाहुवृद्धाशु A₇ 48b पिङ्गाक्षश्चोर्ध्व°] पिङ्गाभुः शुद्ध° A₃A₄, पिङ्गभुशुद्ध° A₇ 48e °नातिसंभाति] °न विभा-ती{°ति A₇(unmetrical)} स A 48f रविणेवो°] A₇, रविणेवो° A₃, रविनेवो° A₄ • °दयस्तथा] °दयः शुभः A 49a °वर्याङ्कितोरस्कः] °पर्याङ्कितारक्षः A 49cd] om. A 50a स तां त-दा] सभा ततो A 50b °परीत°] °पवित्र° A 50c सभां] A₃A₄, शभां A₇ • °दैत्यपुङ्गवैः] A₇^{pc}, °दैटकांबुदामत्तान् यथेद्रः समुप{°पै° A₃}त्य पुङ्गवैः A₃A₄ (unmetrical), °दै(ववृट्काम्बुदान्मत्ता-न्मथेन्द्रः समुप)त्यपुङ्गवैः A₇ (cf. 77.1cd) 50d] समावृता{°त्ता A₃}द्यौमुदितैर्ग्रहैरिव A₃A₄, समावृतां कुमुदितैर्ग्रहैरपि A₇ (unmetrical) Col. इति{इति श्री° A₃} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिता-यामम्बिकाखण्डे सभाप्रवेशो नामाध्यायः A±

50(←a¹-c⁸)(d⁴) S₁

48a आजानुबाहु°] S₂RBh, अजानुबाहु° S₃ 48d महाबलः] S₂S₃RA, महाबल Bh (typo) 48f रविणेवो°] A₇, सविणाचो° S₂^{ac}S₃, सविता चो° S₂^{pc}, सवित्रेवो° Bh (conj.?) • °दयस्तथा] S₂^{ac}S₃Bh, °दये तथा S₂^{pc} 49a °तोरस्कः] S₂^{pc}Bh, °तोरस्क S₂^{ac}, °तोरस्का S₃ 49c सपुत्रः] S₂^{pc}RBh, सपुत्र S₂^{ac}S₃ 50b °रत्नांशु°] S₂RABh, °रत्नांशु° S₃ 50c सभां] S₂^{pc}S₃RA₃A₄Bh, सभाम् S₂^{ac} 50d °मुदितैर्ग्रहैरिव] RBh, °मुदितैर्ग्रहैरिवेति S₂S₃ (इति part of col.), °मुदितैरिवेति S₁ (unmetrical; इति part of col.) Col. स्कन्दपुराणे शताप्रवेशाध्यायः ॥ ○ S₁, स्कन्दपुराणे पञ्चसप्तयौ ध्यायः ॥ S₂, ○ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ७५ (in letter numerals) ॥ ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे हिरण्यक्षस्य सभाप्रवेशो नाम षट्सप्ततितमोऽध्यायः Bh

सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

स गत्वा तां सभां व्यास अपश्यद्वैत्यदानवान् ।

प्रावृद्धाले ऽम्बुदान्मत्तान्यथेन्द्रः समुपस्थितान् ॥ १ ॥

मोत्तिष्ठतेति तान्सर्वानवोचदसुराधिपः ।

मघापञ्चकमासाद्य भार्गवो ऽम्बुधरानिव ॥ २ ॥

ततो जाम्बूनदे दिव्ये उपविष्टो वरासने ।

उद्गच्छन्निव संप्राप्य उदयं तेजसां पतिः ॥ ३ ॥

भाति सिंहासनासीनः स राजा सुरविद्विषाम् ।

मेरुशृङ्गमिवासाद्य सबलाको महाम्बुदः ॥ ४ ॥

तस्योपविष्टस्य तदा सर्व एव सुरद्विषः ।

जयेति चक्रुरुत्थाय वेदा इव पितामहम् ॥ ५ ॥

स तेषां मध्यगो भाति हिरण्याक्षो ऽसुरेश्वरः ।

मध्ये कलभवृन्दानां यथा मत्तो महागजः ॥ ६ ॥

1c ऽम्बुदान्म°] म्बदोन्म° R^{PC}, म्बदान्म° R^{ac} 1d °स्थितान्] °स्थितः R 2a मोत्तिष्ठ°] नो-
तिष्ठ° R 2b °नवोचद°] °नुवाच अ° R 2c पञ्चक°] पञ्चम° R 4c °वासाद्य] °वादित्यः
R 5b सर्व एव°] व्यास सर्वे R 5c °रुत्थाय] °रुत्काय R 5d वेदा इव पितामहम्] देवा इव
शतक्रतुम् R 6a मध्यगो भाति] मध्यगो याति R 6b °क्षो ऽसुरेश्वरः] °क्षः सुरेश्वरः R

2a मोत्तिष्ठते°] मा{सा° A₇} तिष्ठते° A 2b °नवोचद°] °नुवाच सो A 2c मघा°] माया° A
2d भार्गवो ऽम्बु°] ताङ्गी वायु° A₃, भाङ्गीराम्ब° A₇, सर्वायु° A₄ (unmetrical) 2d °धरानिव]
°धराणि च A 3a जाम्बू°] A₃, जाम्बु° A₄A₇ 3b °विष्टो] A₃, °विष्टे A₄A₇ 3cd] om. A
4a भाति सिंहासना°] जा{ज° A₇}ति हिंसासमा° A 5d वेदा] देवा A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.7a (f. 127^f), 8.6 (f. 127^v), 8.9a (f. 128^f) and 8.8b (f. 128^v); S₂ (upto 1b⁸) exposure 110 (f. 117^v; after this many folios lost); S₃ f. 127^f–129^f; R f. 147^f–149^v; A₃ f. 85^f–86^v; A₄ f. 121^v–124^f; A₇ f. 120^f–121^v.

1(a⁴)(a⁵–d⁶)(d⁷) S₁, <c¹–d⁸→ S₂ 2(a⁴–a⁵) S₁ 6(c⁸) S₁

1b °दानवान्] S₁^{PC}RABh, °दानवाः S₂^{ac}S₃ 1c ऽम्बुदान्] ABh, म्बुदा S₃ 1d °स्थितान्] S₃
ABh, (°स्थित)ता S₁ 2–6] Bh reads these verses in the order of 5, 2, 6, 3 and 4, conjecturing
loss of 3cd. 2a मोत्तिष्ठ°] S₃Bh (conj.), योत्तिष्ठ° S₁ 2ab तान्सर्वान°] em. Bh (silently),
तां सर्वान° S₁, तां सर्वानु° S₃ 2c–5b] om. S₁ 2c मघा°] S₃R, माया° Bh 2d भार्गवो
ऽम्बु°] S₃R, भोगी वायु° Bh (conj.?) 3a जाम्बू°] RA₃Bh, जम्बू° S₃ • दिव्ये] S₃^{PC}RABh,
देवि S₃^{ac} 3cd] (S₃)R, Bh conjectures loss of two pādas. 3c उद्गच्छन्निव] R, उद्गच्छन्निव S₃
3d °सां पतिः] R, °साम्पतिं S₃ 4a भाति सिंहासनासीनः] RBh (conj.?), भाति सिंहासनासीनं S₃
5a तस्योप°] S₃RA, तस्य प्र° Bh (conj.) 5c चक्रुरु°] S₃RABh, चक्रुरु° S₁ 5d °महम्]
S₃ABh, °महत् S₁ 6a °षां मध्यगो] A, °षामग्यशो S₁, °षां मध्यतो S₃, °षामग्रगो Bh (conj.)
6b °क्षो ऽसुरेश्वरः] S₃A, °क्षो महासुरः S₁Bh 6d मत्तो] S₃RABh, मंगे S₁

बभूवुरुपविष्टास्ते तूष्णीमेवासुरास्तदा ।
 सिसृक्षवो जलं काले नीलाम्भोदा इवोन्नताः ॥ ७ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 स तेषामिङ्गितं ज्ञात्वा कालं च सुरतापनः ।
 हिरण्याक्षः स्वयं राजा तानुवाच सुरद्विषः ॥ ८ ॥
 यूयं सर्वे महामायाः शृणुध्वं संयताः समम् ।
 कालप्राप्तं च पथ्यं च शिष्या इव गुरोर्वचः ॥ ९ ॥
 मम भ्राता प्रियो ह्यासीज्ज्येष्ठः पूज्यो यथा पिता ।
 हिरण्यकशिपू राजा महात्मा सत्यसंगरः ॥ १० ॥
 धार्मिकश्च वदन्यश्च यज्वा दाता तपोन्वितः ।
 आहिताग्निश्चतुर्वेदः सर्वभूतसुखावहः ॥ ११ ॥
 राज्यार्थं स हतो देवैर्निकृत्या मूढमानसैः ।
 तस्य दुःखेन तप्यामि शुष्यामि च महासुराः ।
 सलिलादुद्धृतं ग्रीष्मे पद्मं कुसुमितं यथा ॥ १२ ॥

7b °स्तदा] °स्ततः R 7d नीलाम्भोदा] नीलाम्भोद R 8d तानु°] तमु° R 9a यूयं] भूयः
 R^{pc}, भूयं R^{ac} 9b °ताः समम्] °ता मम R 9c पथ्यं च] पश्यन्त R 10a प्रियो] पुरा R
 11a वदन्य°] वदान्य° R 12c दुःखेन] खेद R (unmetrical)

7a °विष्टास्ते] °विष्टाश्च A₃A₄, °विष्टा A₇ (unmetrical) 7d °वोन्नताः] A₃A₄, °वोन्नता A₇ 8a
 °मिङ्गितं] A₃A₄, °लिङ्गितं A₇ 8b कालं च] A₇, कांचनं च A₃A₄ (unmetrical) 9a °मायाः]
 °माया A 9b °ताः समम्] °ता मम A 10ab °सीज्ज्येष्ठः] A₃, °सीज्ज्येष्ठः A₄, °सीह्येष्ठः A₇
 10b पूज्यो] A₃A₄, पुत्रो A₇ 11a वदन्य°] वदान्य° A 11d °भूतसुखावहः] A₃, °भूतासुखा-
 वहः A₄, °भूतः सुखावह A₇ 12b मूढमानसैः] मूलमानसः A₃A₄, मूलमासनः A₇ 12c दुःखेन]
 खेदे थ A₃A₄, खेद थ A₇ • तप्यामि] A₃A₇, तप्यासि A₄ 12d शुष्यामि च] तत्कुरुष्व A 12e
 °दुद्धृतं] °दुत्थितं A₃A₄, °दुष्कृतं A₇ 12f कुसुमितं] A₃A₄, कुशुमितं A₇

7(a⁵)(a⁶-d⁷) S₁ 9(c⁷) S₁ 10(a⁶)(a⁷-d⁵)(d⁶) S₁ 11(d⁷-d⁸) S₃ 12(f², f⁶) S₁, (a¹-a³) S₃

7a °विष्टास्ते] S₃R, °विष्टाश्च Bh 7c जलं काले] RABh, जल कालं (काले) S₃ (unmetrical)
 7d नीलाम्भोदा] ABh, नीलाम्भोद S₃ • °वोन्नताः] RA₃A₄Bh, ...ताः S₁, °वोन्नता S₃ 8a
 तेषामिङ्गितं] S₃RA₃A₄, तेषामिशतं S₁, तेषामिङ्गितं Bh (typo) 8c हिरण्याक्षः स्वयं] S₁RABh,
 हिरण्याक्ष स्वय S₃ 9a °मायाः] RBh (em.?), °माया S₁S₃ 9d °र्वचः] S₃RABh, °र्वच S₁
 10ab ह्यासीज्ज्येष्ठः] RA₃Bh, ह्यासीज्ज्येष्ठः S₃ 10d °संगरः] S₁RABh, °सङ्गताः S₃ 11a वद-
 न्य°] S₃, तदन्य° S₁, वदान्य° Bh 11b यज्वा] S₃RABh, यज्ञा S₁ • तपोन्वितः] S₃RABh,
 तपोन्विताः S₁ 11c °र्वेदः] S₃RABh, °र्वेद S₁ 11d °वहः] S₁^{pc}RA₃A₄Bh, °वह S₁^{ac} 12ab
 देवैर्नि°] RA, देवैर्नि° S₁S₃, देवैर्वि° Bh (conj.?) 12c तप्यामि] S₁RA₃A₇Bh, चाद्यापि S₃ 12d
 शुष्यामि च] S₁RBh, शुश्यामिव S₃ • महासुराः] S₃RABh, महासुरा S₁ 12e °दुद्धृतं] S₁RBh,
 °दुद्धृत S₃ 12f पद्मं कुसुमितं] S₁RA₃A₄Bh, पद्म कुसुमित S₃ (unmetrical)

तेषां कर्तुमहं दण्डं शक्तो ऽस्म्यसुरविद्विषाम् ।
 भवतां तत्र बालानां रक्षार्थं नोद्यमाम्यहम् ॥ १३ ॥
 सो ऽहं दण्डं स्वयं कर्तुमेकाक्षसुरविद्विषाम् ।
 गमिष्यामि न संदेहो मा भीर्भवतु वो ऽसुराः ॥ १४ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा दानवास्ते मुदान्विताः ।
 परस्परमवेक्षन्त ब्रीडया परयान्विताः ॥ १५ ॥
 विप्रचित्तिस्तदनुजो भ्रातरं तं महाबलम् ।
 उवाच प्रणतः सम्यगर्थवन्मधुरं वचः ॥ १६ ॥
 न संदेहो हताः सर्वे त्वयैकेनासुरद्विषः ।
 यदि युद्धेन तिष्ठन्ति मायां कांचिदनाश्रिताः ॥ १७ ॥
 अबलास्ते न संदेहो निकृत्या बलिनस्तु ते ।
 प्रसादयित्वा शिरसा यद्वीमि निबोध तत् ॥ १८ ॥

13b शक्तो ऽस्म्यसुरवि°] स शक्तो स्त्यसुर° R 14b °मेकाक्षसुरवि°] °मभिकांक्षे सुर° R 15cd] om. R 16d °गर्थवन्म°] °गन्धवन्म° R 17b त्वयैकेना°] त्वयैनेके R 17c युद्धेन तिष्ठन्ति] युद्धे च तिष्ठन्ते R 17d कांचिद°] काञ्चिद° R 18c प्रसादयित्वा शिरसा] प्रसाद्य शिरसा तम्बै R 18d निबोध तत्] निबोधतः R

13a कर्तुमहं दण्डं] A₃, कर्तुमहं दंडं A₄, कर्तुमहं दिव्या A₇ 13b शक्तो ऽस्म्य°] शक्तो स्मा° A₃A₄, शक्तो स्मा° A₇ 13c-14b] om. A₇ 13c भवतां तत्र] भवतं ते त्र A₃A₄ 13d नोद्यमा°] ना-द्यमा° A₃A₄ 14b °तुमेकाक्ष°] °तुं स्वमेवा° A₃A₄ • °विद्विषाम्] A₄, °विद्विषा A₃ 14cd] om. A 16d °गर्थवन्मधुरं वचः] °क् सर्वशत्रुपुरंदरः A₃A₄, °क् सर्वशक्रसुबन्धवः A₇ 17a न संदेहो हताः सर्वे] सस्नेहं तव सर्वे वै A₃A₄, सस्नेह तान्ते सर्वे वै A₇ 17d कांचिद°] A₃A₄, काञ्चिद° A₇ 18a अबलास्ते] A₃A₄, अबनास्ते A₇

13(a¹)(a²-b⁷)(b⁸, c³) S₁ 14(a⁶)(b⁵-b⁸)(c¹) S₃ 15(c⁶)(c⁷)(c⁸) S₁ 16(b³, b⁸) S₁

13a तेषां] RABh, (त) ॥ S₁ (upper part lost), तेषा S₃ • कर्तुमहं दण्डं] RA₃Bh, कर्तुम्महादण्ड S₃ 13c तत्र] S₁RBh, तत्र S₃ 13d रक्षार्थं] S₁RABh, रक्षार्थ S₃ • नोद्यमाम्यहम्] S₃R, नोद्यताम्यहं S₁, नोद्यतो ह्यहम् Bh (conj.) 14a स्वयं] S₁RA₃A₄Bh, स्व(य) S₃^{pc} (unmetrical), स्व(स्व) S₃^{ac} 14b °मेकाक्ष°] S₁S₃^{pc}Bh, °मेका(ज्य°) S₃^{ac} 14c गमिष्यामि] S₃RBh (em.?), गमिष्यामि S₁ 14d भीर्] S₃RBh (em.?), भी S₁ 15b दानवास्ते] S₃RABh, दानवाति S₁ • °दान्विताः] RABh, °दान्विता S₁S₃ 15c °मवेक्षन्त] S₃A, °मु(पे) ॥ (न्त) S₁, °मुदेक्षन्त Bh (conj.?) 15d °यान्विताः] ABh, °यान्विता S₁S₃ 16a °चित्तिस्त°] S₃RABh, °चित्ति त° S₁ 16b भ्रातरं तं] S₁RABh, भ्रातरन्त S₃ • महाबलम्] S₃RA, महाब(लः) S₁, महाबलः Bh 16cd सम्यग°] S₃Bh, सम्यग° S₁ 16d °रं वचः] RBh (em.?), °रं वच S₁, °रम्बच S₃ 17a हताः सर्वे] R, महा सर्वे S₁, हता सर्वे S₃, महासत्त्व Bh (conj.?) 17b After this Bh conjectures loss of two pādas. 17d मायां कांचिदना°] A₃A₄, माया काञ्चि विना S₁, मयाङ्किञ्चिदना° S₃, मायां काञ्चिद्विना° Bh (em.?) 18a अबलास्ते] S₃RA₃A₄Bh, अबलान्ते S₁ 18c प्रसादयित्वा] S₁ABh, प्रसादये त्वां S₃ 18d निबोध तत्] S₃ABh, निबोधतः S₁

बालैरपि हि यत्प्रोक्तमुपपत्त्या प्रसाधितम् ।
 तद्वाह्यमिति वेधोभिः शास्त्रविद्भिः समीरितम् ॥ १९ ॥
 हिरण्यकशिपू राजा भ्राता नो ज्येष्ठ उत्तमः ।
 सोऽपि शक्तोऽहमित्येव एकाकी देवतैर्हतः ॥ २० ॥
 महाबलोऽपि बहुभिरशक्तैर्हन्यते बलात् ।
 आक्रन्दं हि विना राजन्नतो विज्ञापयामि ते ॥ २१ ॥
 भवतस्तु वयं बाला न तेषामसुरेश्वर ।
 शक्ता वयं सुयुद्धेन तान्दहन्तुं कुलपांसनान् ॥ २२ ॥
 तपोयोगबलोपेता मायाभिश्च समन्विताः ।
 अनुस्मरन्तो वैरं च वयं हंस्याम देवतान् ॥ २३ ॥
 यथा तव न निद्रास्ति हिरण्यकशिपोर्वधात् ।
 तथास्माकं महाराज मा नो बालान्यथा चर ॥ २४ ॥

19c तद्वाह्यमिति वेधोभिः] तद्वाह्यं वेदविद्भिश्च R 20b भ्राता] भ्राता R • ज्येष्ठ] ज्येष्ठ R 20d देवते°] देवतै° R 21b °शक्तैर्हन्यते बलात्] °शक्ता{°क्तो R^{ac}}वपि हन्यते R 21c आक्रन्दं] आ-
 क्रन्द R 21cd राजन्नतो] राजन्नते R 22b °सुरेश्वर] R^{pc}, °सुरेश्वरः R^{ac} 22c वयं सु°]
 वयन्तु R 22d तान्दहन्तुं] तत्तूर्णं R • °पांसनान्] पांसनम् R 23c अनुस्मरन्तो] अनुस्मारन्तो
 R 23d हंस्याम देवतान्] हिंस्याम देवतान् R 24a न निद्रा°] विनिद्रा° R 24b °वधात्]
 °वधे R 24c मा नो] R^{ac}, मा न R^{pc} • °न्यथा चर] °नवेहि ते R

19a बालैरपि] A₄, बलैरपि A₃A₇ 19ab °क्रमुपपत्त्या] °क्तं तपसाद्य A 19cd] om. A₃A₄,
 तद्वाह्यं वेदविद्भिस्तु शास्त्रविद्भिः समीरितम् A₇ 20b भ्राता नो] भ्रातरो A₃A₄, भ्राता वा A₇ • ज्येष्ठ]
 A₄, ज्येष्ठ A₃, ज्येष्ठ A₇ 20c °हमित्येव] चाहमिव A 20d देवते°] देवतै° A 21cd] om.
 A₇ • आक्रन्दं हि विना राजन्नतो] आकंदर्णिर्विना राजन् वाता A₃, आकंदगर्विना राजानता A₄ 22a
 भवतस्तु] A₇, भरतस्तु A₃A₄ 22b °सुरेश्वर] °सुरेश्वरः A 22d तान्दहन्तुं] A₃A₇, तां हन्तुं A₄
 • कुलपांसनान्] कुलपांसनान् A₄A₇, कुलपांसनात् A₃ 23d हंस्याम देवतान्] हिंस्याम देवतान् A
 24a तव न निद्रास्ति] भवन्नमित्रास्ते A₃A₄, भवत्वमित्रास्ते A₇ 24b °पोर्वधात्] °पोर्वलात् A₃A₇,
 °पोर्वलात् A₄ 24d मा नो बालान्यथा चर] माला{°ल° A₄}वान् दानवैर्विभो A

20(d³) S₁ 22(c⁵-c⁷)(c⁸)(d¹-d⁴) S₁ 23(b⁵, b⁷) S₁

19a बालैरपि] S₁RA₄Bh (conj.), बलैरपि S₁ 19ab हि यत्प्रोक्तमुप°] S₃R, हिरत्प्रोक्तमुप° S₁,
 हिरण्याश्च सुप° Bh (conj.?) 19b °साधितम्] RABh, °सादितं S₁, °साधिकं S₃ 19c °मिति
 वेधोभिः] em., °मि वेदोति S₁ (unmetrical), °मिति वेधौभिः S₃, °मिति --- Bh 19d शास्त्रवि-
 द्भिः] RBh (em.?), शास्त्रविद्भिः S₁S₃ 20b भ्राता] S₁A₇Bh, भ्रात S₃ • ज्येष्ठ] S₁A₃Bh, ज्येष्ठ
 S₃ 20d देवते°] S₁S₃, देवतै° Bh 21ab बहुभिरशक्तैर्] S₃A, बहुभिःशक्तै S₁, च हरिरशक्तैर्
 Bh (conj.?) 21c आक्रन्दं हि] em., आक्रन्द हि S₃, आक्रन्दन्तं S₁Bh 21cd राजन्नतो] S₁Bh,
 राजन्नतो S₃ 22a °तस्तु वयं] RABh, °तस्तु पर्यं S₁, °तस्तु वयं S₃ (unmetrical) 22b °सुरेश्व-
 र] R^{pc}Bh (em.?), °सुरेश्वरः S₁S₃ 22d तान्दहन्तुं] S₃A₃A₇Bh, २१(हन्तुं) S₁ • °पांसनान्] em.
 Bh (silently), °पांसनः S₁, °पांसनात् S₃ 23b समन्विताः] RABh, समन्विता S₁S₃ 23c वैरं
 च] S₃RABh, वैराश्च S₁ 23d देवतान्] S₁S₃, देवतान् Bh 24a निद्रास्ति] S₁RBh, निन्द्रास्ति
 S₃ 24b °वधात्] S₃Bh (em.?), °वध्वात् S₁ 24c °थास्माकं] S₁RABh, °थास्माक S₃

यत्र नो योक्ष्यसे राजन्समे वा विषमे ऽपि वा ।
 तरिष्यामो वयं तद्वै महामत्स्य इवार्णवम् ॥ २५ ॥
 प्रह्लादो ऽयं सहभ्राता ससुतः ससुहृज्जनः ।
 एक एवाह्वयेत्सर्वान्यथा सिंहो महाद्विपान् ॥ २६ ॥
 बलिरेष च दैत्येन्द्र एक एव शरीरवान् ।
 सुरान्सयमवित्तेशाञ्छक्तः सर्वान्प्रबाधितुम् ॥ २७ ॥
 अयं बाणश्च तत्पुत्रो राजा बाहुसहस्रधृक् ।
 एक एव सुरान्सर्वान्विनाशयितुमुद्यतः ॥ २८ ॥
 कालनेमिर्महेष्वासो दनुपुत्रः प्रतापवान् ।
 एक एव सुरान्सर्वान्विनाशयितुमुद्यतः ॥ २९ ॥
 इमौ सुन्दनिसुन्दौ च भ्रातरौ बाहुशालिनौ ।
 उभावेकाकिनौ युद्धे देवान्हन्तुं समुद्यतौ ॥ ३० ॥
 अयं मयश्च विक्रान्तस्तारकस्तार एव च ।
 अन्ये च दानवाः शूराः शक्ता देवान्प्रबाधितुम् ॥ ३१ ॥

25a नो योक्ष्यसे] त्वां यास्यसे R 25b °न्समे] °न्समै° R 25c तरिष्यामो] भविष्यामो R •
 वयं तद्वै] वयञ्चैव R 25d महामत्स्य] R^{pc}, महामत्स्यो R^{ac} 26a प्रह्लादो ऽयं] प्रसादो पि R
 26b ससुतः] सामात्यः R • ससुहृज्जनः] +स+सुहृज्जनः R 26c °वाह्वयेत्] °वाभूयेत् R 27b
 शरीरवान्] महाबलः R 27c °रान्सयम°] °रानपि° R (unmetrical) 28a अयं बाणश्च] स्वयं
 बालश्च R 28c एव सुरान्] एवासुरान् R 28d °न्विनाशयि°] °न् स नाशयि° R 31a अयं
 मयश्च] स्वयं मेघश्च R 31ab °न्तस्तारकस्तार] °न्तः प्रभुस्तावेक R

25a नो योक्ष्यसे] त्वं योत्स्यसे A 25b °न्समे] °न् मामे° A₃, °न् सामे° A₄A₇ • ऽपि वा] पि
 व A₄, पि च A₃A₇ 25c तरिष्यामो वयं तद्वै] चरिष्यामो वलं चैव A 25d महामत्स्य] महामत्स्या
 A • इवार्णवम्] A₃A₄, इवार्णवे A₇ 26a °भ्राता] A₇, भ्रात्रा A₃A₄ 26b ससुतः] संवृतः
 A 26cd-28] om. A 29a °र्महेष्वासो] A₃A₄, °र्महेष्वासो A₇ 29d °मुद्यतः] A₃, °मुद्य-
 ताः A₄A₇ 30b च] तु A 31a मयश्च] मयः स A 31ab °न्तस्तारकस्तार] °न्तः प्रभुस्तारक
 A 31d °बाधितुम्] °साधितुम् A

25(d¹-d⁸) S₁ 26(c²-c⁷)(c⁸) S₁

25a योक्ष्यसे] S₃Bh (em.?), योक्षसे S₁ 25c वयं तद्वै] S₃Bh (em.?), वयन्तद्वै S₁ 25d म-
 हामत्स्य] S₁R^{pc} (upper parts lost in S₁), महात्मस्य S₃, बालमत्स्या Bh (conj.?) • इवार्णवम्]
 S₁RA₃A₄Bh, इवार्णवे S₃ 26a प्रह्लादो] S₁^{pc}A, प्रह्लादो S₁^{ac}S₃Bh • ऽयं] S₁ABh, य S₃
 26b ससुतः] S₃Bh (em.?), ससुत S₁ (unmetrical) • °सुहृज्जनः] S₁^{pc}S₃ABh, °सुहृज्जनः S₁^{ac}
 (unmetrical) 26c °वाह्वयेत्] S₁Bh, °वाह्वये S₃ 26d °न्यथा] S₁RBh, °न्यथा S₃ • °द्वि-
 पान्] S₁^{pc}S₃RBh, °द्विपान् S₁^{ac} 27a दैत्येन्द्र] S₁RBh, चैत्येन्द्र S₃ 27b शरीरवान्] S₁S₃,
 सवासवान् Bh (conj.) 27c °न्सयम°] S₃Bh (conj.), °न्सयम° S₁ 27cd °शाञ्छक्तः सर्वान्°]
 RBh (conj.?), °शां च्छक्तन्सर्वोत्त्र° S₁, °षां {°शां S₃^{ac}} शक्तः सर्वां प्र° S₃ 28a बाणश्च] S₃Bh
 (conj.), मानश्च S₁ • तत्पुत्रो] S₁RBh, तत्पुत्रो S₃ 28c सुरान्] S₁RBh, सुरा S₃ 29]
 om. S₁Bh 29a °नेमिर्महेष्वासो] RA₃A₄, °नेमिर्महेष्वासो S₃ 29c सुरान्] RA, सुरा S₃ 30a
 इमौ] S₃RABh, इमो S₁ 30b °शालिनौ] S₃RABh, °शालिनौ S₁ 31a अयं मयश्च] S₁^{pc}S₃
 Bh, अयम्मयश्च S₁^{ac} 31ab °न्तस्तारक°] S₃, °न्तस्तारक° S₁, °न्तः सारक° Bh (em.?) 31c
 दानवाः] RABh, दानवा S₁S₃ • शूराः] S₃RABh, शूरा S₁ 31d शक्ता] S₃RABh, शक्तां S₁
 • देवान्] S₁RABh, देवा S₃

एते ऽप्यतिबलाः सर्वे बलवन्तो वयं सदा ।
 वधिष्यामः सुरान्सर्वान्व्याधा इव मृगान्वने ॥ ३२ ॥
 शूरो ऽयमन्धकः श्रीमान्ब्रह्मादत्तवरस्तथा ।
 प्रसह्य सर्वास्तान्युद्धे नेष्यते वै यमालयम् ॥ ३३ ॥
 एवमेनं समाश्रित्य पालितानेन चैव हि ।
 करिष्यामो महद्युद्धं देवतानां भयंकरम् ॥ ३४ ॥
 पूर्वदेवा वयं सर्वे पश्चात्ते देवताभवन् ।
 कथं विभेम तेषां वै सिंहानां शरभा इव ॥ ३५ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा अन्धकः सो ऽसुरेश्वरः ।
 उवाच वचनं तत्र हर्षयन्दानवेश्वरान् ॥ ३६ ॥
 महाबला वयं राजन्बलहीनाः सुराश्च ते ।
 पश्यध्वं देवतान्सर्वान्हतान्यमपुरोगमान् ॥ ३७ ॥
 अद्य तं राजहन्तारं दुरात्मानं कुलाधमम् ।
 मयैकेन हतं पश्य आदित्यानां कनीयसम् ॥ ३८ ॥

32a ऽप्यतिबलाः] चाप्यबलाः R 32d °न्वेने] °न् मुने R 33a शूरो] पुत्रो R 33b °स्तथा] °स्तव R 35c विभेम] विभेमि R 35d शरभा] सरभा R 36b अन्धकः सो] अन्धको प्य° R 36d °वेश्वरान्] °वेश्वरम् R 37c देवतान्] दैवतान् R 37d °न्यम°] °न् मम R 38b कुलाधमम्] दुराधमम् R

32a ऽप्यति°] A₇, त्यति° A₃A₄ 32c वधिष्यामः] A₇, वधिष्याम A₃A₄ 33b °स्तथा] °स्तव A 33c प्रसह्य] प्रहस्य A • सर्वास्तान्युद्धे] सर्वान् यु{सु° A₃}द्धेन A 34a एवमेनं] एवमेतां A₃, एवं सेनां A₄A₇ 35c विभेम ते°] विभेमस्ते° A 35d शरभा] सरभा A 36 सनत्कुमार उवाच] om. A 36b अन्धकः] A₃A₇, ऽधकः A₄ (unmetrical) • सो ऽसुरेश्वरः] सो ऽसुरोत्तमः A₃A₄, सासुरोत्तमः A₇ 36d °वेश्वरान्] A₄A₇, °वोत्तमान् A₃ 37c पश्यध्वं] पर्यध्वं A 37d °न्हतान्] °न् हता A 38b कुलाधमम्] दुराधमम् A 38c-39b] om. A

32(a⁴, d⁴-d⁵) S₁ 35(c⁴)(d⁴-d⁸→) S₁ 36(←speaker indication-a⁶)(a⁷) S₁ 38(b³-b⁴)(←c¹-c²)(c³) S₁

32a ऽप्यति°] S₁^{ac}S₃A₇Bh, प्रति° S₁^{pc} • °बलाः] RABh, °बला S₁S₃ 32b बलवन्तो] S₁ RABh, बलन्तो S₃ (unmetrical) 32c वधिष्यामः] S₃RA₇Bh, वधिष्याम S₁ • सुरान्सर्वान्] S₁RABh, सुरा सर्वा S₃ 33b °स्तथा] S₃, °स्तदा S₁Bh 33c सर्वास्तान्] S₃RBh (em.?), सर्वास्ता S₁ 34a एवमेनं] S₁^{pc}S₃RBh, एवमेनं S₁^{ac} • समाश्रित्य] S₃RABh, समाश्रित्य S₁ 34c करिष्यामो] S₁RABh, करिष्याम S₃ 35a पूर्वदेवा] S₁RA, सर्वदेवा S₃, पूर्व देवा Bh (em.?) 35b पश्चात्ते] S₃RABh, पश्चात्ते S₁ • देवता°] S₁RABh, दैवता° S₃ • °भवन्] S₃RABh, °भवत् S₁ 35c विभेम ते°] S₁S₃, विभीम ते° Bh (conj.?) 35d सिंहानां] S₁RABh, सिङ्गहाना S₃ 36 सनत्कुमार उवाच] S₃R (सन उ in S₃), om. Bh 36b अन्धकः सो] S₃A₃Bh, दन्धकस्तो{°स्यो S₁^{ac}} S₁ 37a राजन्] S₃RABh, राजां S₁ 37b °हीनाः] RABh, °हीनां S₁, °हीना S₃ • सुराश्च] S₁S₃RA, सुरास्तु Bh (conj.?) 37c पश्यध्वं] S₁S₃R, पश्य त्वं Bh (conj.?) • देवतान्] S₁S₃A, दैवतान् Bh (em.?) 37d °पुरोगमान्] S₃RABh, °सुरोगमां S₁ 38b दुरात्मानं] RABh, दूरात्मानं S₁, दुरात्मान S₃ 38cd] S₁ and Bh have this before 40. 38d कनीयसम्] S₃RBh (em.?), कनीयसां S₁

अद्य मातादितिस्तेषां दुःखक्लिन्नाश्रुलोचना ।
जलं दास्यति सर्वेषां यमस्य पुरवासिनाम् ॥ ३९ ॥
तिष्ठध्वं दानवाः सर्वे पर्याप्तोऽहं दुरात्मनाम् ।
अस्माकं राज्यहन्तृणां मृत्युरस्मि समागतः ॥ ४० ॥
सनत्कुमार उवाच ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हिरण्याक्षः प्रतापवान् ।
उवाच दानवान्व्यास जयेप्सुरसुराधिपः ॥ ४१ ॥
अद्य पुष्यश्च नक्षत्रमस्माकं बलकारकम् ।
अद्यैव दंशिताः सर्वे द्रुतं निर्यात दानवाः ॥ ४२ ॥
अथ ते दानवाः शीघ्रं वाहनानि मुदा युताः ।
प्रोत्सारयन्त संग्रामे योग्यानि रिपुबाधने ॥ ४३ ॥
शीघ्रं कुरुध्वं सज्जानि गच्छामो देवतान्प्रति ।
— — — — — ॥ ४४ ॥
तेषां स तुमुलः शब्दो वाहनानां बभूव ह ।
मन्दरेणेव भिन्नस्य क्षीरोदस्य पुरा महान् ॥ ४५ ॥

39b क्लिन्ना°] क्लिन्ना° R 40a तिष्ठध्वं] तिष्ठन्तु R 40c °हन्तृणां] °हन्तृणां R 40d °रस्मि
समागतः] °रस्मि समागतः R 42a पुष्यश्च] पुष्यश्च R 42d निर्यात] निर्यातु R 43c प्रोत्सा-
रयन्त] प्रोत्सारयन्तः R 44b देवतान्] देवतान् R 44cd] om. R 45a स तुमुलः] सुतुमुलः
R

39c जलं दास्यति] यं दास्यामि च A₃, यदास्यामि च A₄, जां दास्यामि A₇ (unmetrical) 39d
°वासिनाम्] °वासिनीं A₃A₇, °वासिनौ A₄ 40c अस्माकं] युष्माकं A 40c °हन्तृणां] A₃A₄,
°हन्तृणां A₇ 40d समागतः] A₄, समागमः A₃, समागमाः A₇ 42a पुष्यश्च] A₄A₇, पुष्य च A₃
42b °कारकम्] °कारणं A 42d द्रुतं निर्यात] द्रुता निर्यातु A 43c प्रोत्सारयन्त] प्रोक्षावयन्तु A₃,
प्रोक्षावयन्तु A₄, प्रोक्षारयन्तु A₇ 44b देवतान्] दानवान् A 44cd] om. A 45a स तुमुलः]
A₇, संतुमुलः A₄, सुतुमुलः A₃ 45c मन्दरेणेव भिन्नस्य] मन्दवातप्रेरितस्य A 45d पुरा] स्वनो
A₃A₄, स्वलो A₇

39(b³)(b⁴-d⁸→) S₁ 41(b⁷, d⁵-d⁸→) S₁ 42(←a¹-d¹)(d²) S₁ 45(a⁷, c²)(c³-d⁸→) S₁

39b °क्लिन्नाश्रुलोचना] em., °क्लिनाश्रुलोचना S₃ (unmetrical), f₂ ... S₁, f₁----- Bh 39cd]
S₃R, ----- Bh • After this S₁ and Bh have 38cd. 40a दानवाः]
RABh, दानवा S₁S₃ 40b °हं] S₃RABh, ह S₁ 40c राज्य°] S₃RA, राज° S₁Bh 40c
°हन्तृणां] A₃A₄Bh, °हन्तृणां S₁, °हन्त्रीणां S₃ 40d समागतः] S₃A₄Bh (conj.?), समागमः S₁
41b हिरण्याक्षः] S₁RABh, हिरण्याक्षं S₃^{pc}, हिरण्याक्ष्य S₃^{ac} • प्रतापवान्] S₃^{pc}RABh, प्रतापवान्
S₁, प्रतापवान् S₃^{ac} (unmetrical) 41d °प्सुरसुराधिपः] S₃RA, °प्सु सु ... S₁, °प्सुः सुरविद्विषाम्
Bh (conj.?) 42a पुष्यश्च] S₃A₄A₇, पुष्यं च Bh (em.?) 42b बलकारकम्] R, चैव कारकं
S₃, बलकारणम् Bh 42c अद्यैव दंशिताः] RABh, अद्यैव{°वं S₃^{ac}} दंशिता S₃ 43a दानवाः]
RABh, दानवा S₁S₃ 43b युताः] S₁^{pc}RABh, युता S₁^{ac}S₃ 43c प्रोत्सार°] R, प्रावार° S₁Bh,
प्रोत्सार° S₃ 43d रिपु°] S₃RABh, ऋपु° S₁ 44a सज्जानि] S₁RABh, सज्जाति S₃ 44b
देवतान्प्रति] S₃, दैवतां प्रति S₁, देवतान्प्रति Bh (em.?) 44cd] Loss of two pādas conjectured,
om. S₁S₃Bh 45a स तुमुलः] S₁S₃A₇, सुतुमुलः Bh 45b वाहनानां] S₃RABh, साहनानां S₁
45c मन्दरेणेव भिन्नस्य] R, म(न्द) ... S₁, मन्दरेणैव भिन्नस्य S₃, मन्दवातप्रेरितस्य Bh 45d पुरा
महान्] R, पुरान्महान् S₃, स्वनो यथा Bh (conj.?)

ममाश्चस्तव सिंहो ऽयं ममायं गजयूथपः ।
 रथो ऽयं कस्य सम्पन्नो युद्धोपकरणैर्भूशम् ॥ ४६ ॥
 एहि निर्याहि वेगेन मुहूर्तं प्रतिपालय ।
 निर्यान्तु सर्वे दैत्येन्द्रा यास्यामः पृष्ठतो वयम् ॥ ४७ ॥
 आरोहस्व रथं शीघ्रं किं रथेन ममाद्य वै ।
 पदातिरेव संग्रामे हंस्याम्यद्यासुरद्विषः ॥ ४८ ॥
 एवं तेषामभूच्छब्दः सुमनोज्ञः सुरद्विषाम् ।
 वंशवीणाखगोन्मिश्रः प्रलाप इव योषिताम् ॥ ४९ ॥
 अथ शुक्रस्तदाभ्येत्य भृगोः पुत्रो महातपाः ।
 हिरण्याक्षमुवाचेदं हर्षयन्दानवेश्वरम् ॥ ५० ॥
 महाशान्तिः कृता ते ऽद्य रक्षा च सह दानवैः ।
 जहि सर्वान्सुरान्युद्धे न तवास्ति पराजयः ॥ ५१ ॥

46a ममाश्चस्तव] ममाश्चशूर R 46b ममायं] तवायं R 47b °पालय] °पालयन् R 47c सर्वे] सर्व° R 48d हंस्याम्यद्या°] सिंहस्यात्य° R 49c °खगोन्मिश्रः] °रवोन्मिश्रः R 50a °स्तदा°] °स्तथा° R 51a महाशान्तिः] मया शान्ति R

46a ममाश्च°] ममास्व° A₃A₄, समाश्म° A₇ 46c सम्पन्नो] युद्धे वै A 46d °करणैर्] °करणे A 47b मुहूर्तं] A₃A₄, मुहुर्त्तं A₇ • °पालय] °पालयन् A 47c सर्वे] सर्व° A 47d पृष्ठतो] A₇, पृष्ठतो A₃A₄ 48b ममाद्य] मयाद्य A 48d हंस्याम्यद्या°] हिंस्याम्याद्या° A₃, हिंसाभ्याद्या° A₄, हिंसाभ्याद्याः A₇ 49a एवं तेषा°] एवमेषा° A 49ab °च्छब्दः सुमनोज्ञः] °त् शब्दस्तुमुलो थ A₃, °त् शब्दस्तुमुलो य A₄, °त् शब्दः स्तुमनोज्ञ A₇ 49c °खगोन्मिश्रः] °रवोन्मिश्रः A₃, °रवोन्मिश्रः A₄, °रवोन्मिश्रः A₇ 50a शुक्रस्तदाभ्येत्य] A₄A₇, शुक्रस्तदाभेत्य A₃ 51a °शान्तिः] A₃A₄, °सान्तिः A₇ • ते ऽद्य] तेभ्यो A 51b सह दानवैः] दानवैः{°वै A₇} सह A 51c सर्वान्] A₃A₇, सर्वा A₄

46(←a¹–b⁵)(c³) S₁ 47(c¹–c²) S₁ 48(a⁸–b¹) S₁ 49(b⁶–b⁸)(c¹) S₃

46a ममाश्चस्त°] em. Bh (silently), ममाश्च त° S₃ 47b मुहूर्तं] S₁RA₃A₄Bh, मुहुर्त्तं S₃ • °पालय] S₃Bh (conj.?), °पालयत् S₁ 47d यास्यामः] RABh, यास्याम S₁, यास्यामो S₃ • पृष्ठतो] S₁RA₇Bh, पृष्ठतो S₃ 48a आरोहस्व] S₁RA, आरोह S₃, आरोह स्वं Bh (conj.?) • शीघ्रं] S₃RA, वी॒र्त्त S₁, वी॒र Bh (conj.?) 48cd] om. S₁ 48d हंस्याम्य°] conj. Bh (silently), हंस्याप्य° S₃ • °द्यासुर°] A₃A₄, °द्य सूर° S₃Bh (conj.?) 49a °भूच्छब्दः] S₃R, °भूच्छब्दः S₁, °भूच्छब्दः Bh (typo, em.?) 49b सुमनोज्ञः] RBh (em.?), सुमनोज्ञ S₁, समनोज्ञ S₃ 49c वंश°] S₁RA, (व)न्स° S₃, वंश° Bh (typo) • °खगोन्मिश्रः] S₁, °खगोन्मिश्र S₃, °स्वनोन्मिश्रः Bh (conj.?) 49d प्रलाप] S₁RABh, प्रलोप S₃ 50a शुक्रस्त°] S₃RA₄A₇Bh (em.?), शुक्र त° S₁ • °दाभ्येत्य] A₄A₇, °दाभेत्य S₁S₃Bh 50b भृगोः] S₃RABh, भृगो S₁ 50c °मुवाचेदं] S₁^{pc}S₃RABh, °(मि)+मु+वाचेदं S₁ 51a महाशान्तिः] A₃A₄, महाशान्ति S₁S₃, मया शान्तिः Bh (conj.?) 51b दानवैः] S₁^{pc}S₃RBh, दानव S₁^{ac} 51c सर्वान्] S₃RA₃A₇Bh, सर्वा S₁

अहं त्वा स्वेन तपसा सह भृत्यैः सबान्धवम् ।
 धारयिष्यामि युध्यन्तं लोकान्यज्ञ इवापरः ॥ ५२ ॥
 ततः प्रदक्षिणं कृत्वा शुक्रं मूर्ध्ना प्रणम्य च ।
 भार्गवं पुरतः कृत्वा निर्जगाम स मन्दिरात् ॥ ५३ ॥
 ततो भेर्यश्च शङ्खाश्च पणवानकगोमुखाः ।
 आडम्बरा डिण्डिमाश्च भम्भाश्च पटहैः सह ॥ ५४ ॥
 झञ्झर्यो ददुराश्चैव सुघोषा मर्दलास्तथा ।
 कटकटाः पेपुकाश्च तथा चैवैकपुष्कराः ॥ ५५ ॥
 पञ्चाक्षाः परिधीकाश्च मुकुन्दा मुरजास्तथा ।
 लम्पाका जलमत्ताश्च अवाद्यन्त सहस्रशः ॥ ५६ ॥
 गायनैश्चैव गायद्भिः स्तुवद्भिः सूतमागधैः ।
 दिव्याभिः कुलवृद्धाभिः स्त्रीभिश्च कृतमङ्गलाः ॥ ५७ ॥

52a त्वा स्वेन] त्वार्थ्यनं R (unmetrical) 52b सबान्धवम्] सबान्धवैः R 53b मूर्ध्ना] कृत्वा R
 54a भेर्यश्च] भेर्याश्च R 55a झञ्झर्यो ददुरा°] झञ्झरो डमरुका° R 55b सुघोषा] सघोषा R •
 मर्दला°] ममला° R 55c कटकटाः पेपुकाश्च] कङ्कटाः पेसकाश्चैव R 55d °पुष्कराः] °पुस्कराः
 R 56b मुरजा°] मुरुजा° R 56c लम्पाका जलमत्ता°] लम्बको जलमज्जा° R 57a गायनै°]
 गायना° R

52a त्वा] त्वां A 52b भृत्यैः] A₃A₄, भृत्यै A₇ • सबान्धवम्] सबांधवैः A₃A₄, सह बान्धवैः A₇
 (unmetrical) 52c युध्यन्तं] युद्धार्थं A₃A₄, युध्यार्थं A₇ 53d स] स्व° A 54a शङ्खाश्च] A₄,
 राखाश्च A₃, शङ्खाश्च A₇ 54b पणवानकगोमुखाः] A₃A₄, पणवानकगोमुखा A₇ 54cd] om. A 55a
 झञ्झर्यो] मनुषा A • ददुरा°] दुद्धरा° A₃, दुद्धरा° A₄, दुद्धरा° A₇ 55b मर्दला°] A₃, मर्दना°
 A₄, मर्दन° A₇ 55c कटकटाः पेपुकाश्च] कटका येपु{°शु° A₄, °पु° A₇}काश्चैव A 55d °पुष्क-
 राः] °पुस्कराः A₄A₇, °पुरा A₃ (unmetrical) 56] पञ्चाख्या परिधी{°धि° A₇(unmetrical)}काश्च
 कुमुदा मुरजास्तथा । नम्पाका जाल{जान् A₃A₄(unmetrical)}भाश्चैव तथा चैवैकपुष्कराः । A± (cf. 55d for
 56d) 57] om. A

52(c¹-c³)(c⁴-c⁵) S₃ 53(b¹-b²) S₁ 55(b²-b³) S₁, (d⁵-d⁷) S₃ 56(c¹-c²) S₁

52a स्वेन] S₃ABh, सेन S₁ 52b भृत्यैः] RA₃A₄, भृत्यै S₁S₃, °भृत्यं Bh (conj.?) • सबान्ध-
 वम्] S₁Bh, सबान्धवान् S₃ 52d लोकान्यज्ञ इवापरः] RABh, लोकान्यज्ञ इवामरः S₁, लोका यज्ञा
 इवापरः S₃ • After this Bh adds सनत्कुमार उवाच । 53b शुक्रं] S₃RABh, (शुक्र) S₁ 53d
 मन्दिरात्] S₃RABh, मन्दिरं S₃ 54b पणवानक°] S₁RA₃A₄Bh, पुणवानक° S₃ • °गोमुखाः]
 S₁^cS₃RA₃A₄Bh, °गोमुखा S₁^{ac} 54c आडम्बरा] S₁S₃R, साडस्तमाः Bh (Bh adds (?); he probably
 reads this in S₁) • डिण्डिमा°] S₃R, डिण्डिमा° S₁Bh 54d भम्भाश्च] S₃R, भाण्डाश्च S₁Bh
 • पटहैः] RBh (em.?), पटहे S₁, पटहे S₃ 55a झञ्झर्यो ददुरा°] em. Bh (silently), झञ्झर्यो
 ददुरा° S₁, झलर्यो दुडुका° S₃ 55b सुघोषा] S₁S₃A, सुनवा Bh (conj.?) 55d °पुष्कराः]
 S₃, °पुष्कला S₁, °पुष्कलाः Bh (em.?) 56a पञ्चाक्षाः] RBh (em.?), पञ्चाक्षा S₁, पञ्चाक्ष° S₃
 • परिधीका°] S₃RA₃A₄, सरिधीका° S₁Bh 56b मुकुन्दा] S₃RBh (conj.), मुखन्दा S₁ 56c
 लम्पाका] S₃, (लप)का S₁, लभका Bh (Bh probably reads this in S₁) 56d अवाद्यन्त] S₃RBh
 (conj.?), यवान्यन्त S₁ 57a गायनै°] S₃Bh (conj.?), गायना° S₁ 57b °द्भिः सूतमागधैः] S₃
 RBh (em.?), °द्भिः सूतमागधैः S₁ 57c दिव्याभिः] S₃RBh (em.?), दिव्याभि S₁ 57d °मङ्गलाः]
 S₃RBh (em.?), °मङ्गला S₁

द्वार्यपश्यन्नथं कूतं यथा देवमयं हरः ।
 शतनल्वप्रमाणं तं दिव्यं जाम्बूनदं दृढम् ॥ ५८ ॥
 असङ्गतुरगैः श्वेतैस्त्रिसाहस्रैर्मनोजवैः ।
 अमरैः कामगैर्दिव्यैः श्रमदुःखविवर्जितैः ॥ ५९ ॥
 यन्ता रथस्य तस्यासीन्मकरो नाम विश्रुतः ।
 पुत्रो गरुत्मतो व्यास खगः कामगमः शुभः ॥ ६० ॥
 तमसौ जयशब्देन आशीर्भिश्चाभिपूजितः ।
 आरुरोह रथं राजा एकचक्रं यथा रविः ॥ ६१ ॥
 कवची बद्धतूणीरः शरी खड्गी शरासनी ।
 बद्धगोधाङ्गुलित्रश्च कण्ठत्राणकृतस्तथा ॥ ६२ ॥
 ध्वजेन महता चैव च्छत्त्रेण च विभूषितः ।
 बह्वीर्भिवैजयन्तीभिः सबलाक इवाम्बुदः ॥ ६३ ॥
 तस्य च्छत्त्रं तदा भाति किरीटोपरि संस्थितम् ।
 सविद्युतः पयोदस्य पौर्णमास्यां यथा शशी ॥ ६४ ॥

58a कूतं] (क्लि)सं R 58c °माणं तं] °माणन्तु R 58d दृढम्] शुभम् R 59a असङ्गतुर-
 असंख्यैस्तुर- R 59b °स्त्रिसाहस्रैः] °स्त्रिसहस्रैः R 59c काम-] साम- R 61b °श्चाभि-]
 °श्चापि R 61d °चक्रं यथा] °चक्रमथो R 63d इवाम्बुदः] इवांशुदः R 64a तस्य च्छत्रं] च्छत्रं
 तस्य R

58a द्वार्य-] A₇, त्वार्य- A₃A₄ • °पश्यन्नथं कूतं] °पथं रथं क्षिप्रं A 58b देवमयं हरः] देवमह-
 त्तरं A₃A₄, दैवमहंतरं A₇ 58c °नल्व-] °नल्यु- A₃, °मन्यु- A₄A₇ • °प्रमाणं] A₇, °पुमानं
 A₃A₄ 58d जाम्बु-] A₃, जाम्बु- A₄A₇ 59ab असङ्गतुरगैः श्वेतैस्त्रिसाहस्रैः] आश-°सं A₇ } कं
 तुरगैर्दि-°दी- A₄ } व्यैस्त्रिसाहस्रै-°{°श्वै- A₇ } A 60a यन्ता] A₃, पंता A₄, मन्ता A₇ • तस्या-]
 तत्रा- A 60c पुत्रो] पुरा A 61a °शब्देन] °सब्देन A₇, °थान्देन A₃, °थान्देन A₄ 61b
 आशीर्भि-] आसीभि- A 62ab °तूणीरः शरी] °कूलीरो धन्वी A 62d कण्ठत्राण-] तनुत्राण- A
 63c बह्वी-] बह्वि- A₄, बङ्गी- A₇, बही- A₃ 64b संस्थितम्] संस्थितः A 64c सविद्युतः]
 A₃, सविद्युत A₄, सविद्युत A₇

58(d³-d⁴) S₁ 59(a²) S₁ 61(d⁶) S₁

58a द्वार्य-] S₃RA₃Bh (conj.?), धार्य- S₁ • कूतं] S₁Bh, तप्तं S₃^{PC}, तप्तं S₃^{AC} 58c °नल्व-]
 S₃RBh (conj.?), °कल्व- S₁ • °प्रमाणं तं] A₇, °प्रमानन्तं S₃, °प्रमाणाङ्कन् S₁, °प्रमाणाङ्कं Bh
 58d जाम्बूनदं] RA₃Bh, (जांबु)नद S₁, जम्बूनदन् S₃^{PC}, जम्बूनन्दन् S₃^{AC} (unmetrical) 59ab श्वे-
 तैस्त्रि-] S₃RBh (em.?), श्वेतै त्रि- S₁ 59b °साहस्रैर्] S₁A₃A₄Bh, °सहस्रै S₃ 59c अमरैः]
 S₃RABh, अमरै S₁ • कामगैर्] S₁ABh, कामगै S₃ 59d श्रमदुःख-] S₃RABh, श्रमदुःख- S₁
 60a यन्ता] S₁^{PC}S₃RA₃Bh, यन्त्रा S₁^{AC} • तस्यासीन्] S₁S₃^{PC}RBh, तस्यासी S₃^{AC} 60c गरुत्म-
 तो] S₃RABh, गरुत्वतो S₁ 61a जय-] S₃RA, राज- S₁Bh 61b आशीर्भि-] RBh (em.?),
 आशीभि- S₁S₃ 62a °तूणीरः] RBh (em.?), °तूणीर S₁, °तूणी च S₃ 62c °गोधाङ्गुलि-] S₃
 RABh, °गोधाङ्गुली S₁ 63b च्छत्त्रेण] S₁RABh, शस्त्रेण S₃ • °भूषितः] S₃RABh, °भूषिताः
 S₁ 63c °भिवैजयन्तीभिः] RABh, °भि वैजयन्तीभि S₁S₃ 63d सबलाक] S₁RABh, सबलाह
 S₃ 64b संस्थितम्] S₁RBh, सस्थितां S₃ 64c सविद्युतः] S₃RA₃, सविद्युत- S₁, आविष्कृ-
 त- Bh (conj.?) • पयोदस्य] RA, पयोदश्च S₃, °पयोदाभा S₁, °पयोदाभः Bh (em.?) 64d
 पौर्णमास्यां] S₁RABh, पूर्णमास्या S₃

खट्वाङ्गं तस्य चाभाति ध्वजो दिवमिवाक्रमन् ।
 त्रैलोक्यस्योपघातादौ केतुर्दीप्त इवोदितः ॥ ६५ ॥
 तादृगेव रथो ऽस्यासीत्सुतस्य सुमहात्मनः ।
 अन्धकस्य तदा व्यास महाजलदनिस्वनः ॥ ६६ ॥
 अथ याहीति तेनोक्तो रथयन्ता सुरद्विषा ।
 त्रिसाहस्रान्हयाग्यांस्तु संरब्धः प्रत्यचूचुदत् ॥ ६७ ॥
 प्रचोदितास्तमूहुस्ते जवना वातरंहसः ।
 हयाः कामगमाः सप्त रवेरिव महारथम् ॥ ६८ ॥
 तस्याग्रतस्तदा शुक्रो रथेनाम्बुदनादिना ।
 उद्गच्छत इव व्योम्नि तस्यैवाभूद्यथा बुधः ॥ ६९ ॥
 दक्षिणे तस्य पार्श्वे च अभूदन्धकदानवः ।
 दक्षिणायनमासाद्य यथा लोकस्य भास्करः ॥ ७० ॥

65a खट्वाङ्गं] खट्वाङ्ग R 65c °घातादौ] °घाताय R 65d °दीप्त इवो°] °दीप्ति हवो° R 66a तादृगेव] तादृशेव R • रथो ऽस्या°] रथस्या° R 67a तेनोक्तो] तेनोक्ता R 67b सुरद्विषा] सुरद्विषा R 67c °न्हयाग्यांस्तु] °न् हयानन्यान् R 67d संरब्धः] सारथिः R • °चूचुदत्] °ग्र(ह्ण)तत् R^{pc}, °(द)त् R^{ac} 68a °तास्तमूहुस्ते] °ताशु मुहुस्ते R 69c उद्गच्छत] उद्गच्छत R 69d °वाभूद्] °वासीद् R

65b ध्वजो दिवमिवाक्रमन्] ध्वज दिव्य{°व्या° A₇}मिव द्रुमान् A 65c °घातादौ] °घाताय A 65d केतुर्] A₃, केतु A₄A₇ 66a तादृगेव रथो ऽस्या°] अदृश्ये च रथे ह्या° A₃A₇, अदृश्यो च रथे स्वा° A₄ 66b °त्सुतस्य सु°] °त्सुतस्तस्य A 66c अन्धकस्य] A₄A₇, अन्धकश्च A₃ • तदा] तथा A 66d °निस्वनः] A₃, °नीस्वनः A₄, °निःस्वनः A₇ 67a याहीति] A₃, जाहीति A₄, वाहीति A₇ 67b रथयन्ता सुरद्विषा] कथयन्तां {°तां A₃} सुरद्विषां A 67c °साहस्रान्हयाग्यांस्तु] °साहस्रयां तथानां A₃ (unmetrical), °साहस्रया तथाप्यामां A₄, °साहस्रयं तथाप्यासां A₇ 67d संरब्धः] सारथिः A₃A₄, सारथिः A₇ • प्रत्यचूचुदत्] प्रचुचूद तत A₃ (unmetrical), प्राचुचूदत् A₄ (unmetrical), प्रचुचुद तत् A₇ (unmetrical) 68a °तास्तमूहुस्ते] °तास्तदा तेन A 68b जवना] अश्वास्ते A₃ A₄, अस्मास्ते A₇ • °रंहसः] A₃A₄, °रंहिसः A₇ 69a तस्या°] तदा° A • शुक्रो] शक्रो A 70d लोकस्य] त्रैलोक्य° A

66(a⁸) S₁ 69(b⁴-b⁸) S₁

65a खट्वाङ्गं] S₃A, खट्वाङ्गस् S₁Bh 65b °क्रमन्] S₃RBh (em.?), °क्रमम् S₁ 65c °घातादौ] S₃, °घाता वै S₁, °घातार्थं Bh (conj.?) 65d केतुर्] RA₃Bh, केतु S₁S₃ 66a तादृगेव] em. Bh (silently), तादृशेव S₁S₃ • °थो ऽस्यासीत्] S₃, °थो ह्या(सी) S₁, °थो ह्यासीत् Bh 66c अन्धकस्य] S₃RA₄A₇Bh (em.?), अन्धतस्य S₁ 67a तेनोक्तो] S₁A, तेनोक्तै S₃, तेनोक्तौ Bh (typo?) 67b सुरद्विषा] S₃, सुरद्विषाः S₁, सुरद्विषः Bh (conj.?) 67c °याग्यांस्तु] em. Bh (silently), °याग्यास्तु S₁, °याग्यास्तां S₃ 67d संरब्धः] conj., यां रब्ध S₁, संरब्धं S₃, यान् रथे Bh (conj.?) • °चूचुदत्] S₃Bh (conj.?), °चूचुदत् S₁ 68a °तास्तमूहुस्ते] S₃R, °ता तमूहुस्ते S₁, °तास्तमूहुस्ते Bh (typo?) 68b °रंहसः] S₃RA₃A₄Bh, °रंहसाः S₁ 68c हयाः] RABh, हया S₁S₃ • कामगमाः सप्त] RABh, कामागमाः सप्त S₁, कामगमा सर्वे S₃ 69a °ग्रतस्तदा] S₃RABh, °ग्रतो तदा S₁ 69c इव] S₃RABh, इवा S₁ 70a पार्श्वे] S₃RABh, पार्श्वे S₁ 70d यथा] S₃RABh, यथा S₁

द्वितीयं पार्श्वमाश्रित्य विप्रचित्तिरभूत्स्थितः ।
 भारतस्येव वर्षस्य हिमवान्पर्वतोत्तमः ॥ ७१ ॥
 पृष्ठतश्चाग्रतश्चैव यथाप्रीति ययुस्तथा ।
 अपरे दानवाः शूराः शशाङ्कस्य यथा ग्रहाः ॥ ७२ ॥
 तत्सैन्यं प्रचलं भाति व्रजन्तं मुनिसत्तम ।
 सविद्युत्स्तनयित्वूनामम्भोदानामिवात्यये ॥ ७३ ॥
 हयहेषितशब्दं च मत्तद्विरदबृंहितम् ।
 वल्गितास्फोटितोत्कुष्टं सिंहनादोद्धतं ययौ ॥ ७४ ॥
 तद्वि तूर्यरवसिंहनादितैरश्वहेषितगजोग्रबृंहितैः ।
 बाहुशब्दकुचितावनादितैर्याति दानवबलं भयावहम् ॥ ७५ ॥

इति स्कन्दपुराणे सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥

73a °त्सैन्यं] °त्सैन्य R 73c °त्स्तनयित्वूनां] °त्स्तननादानाम् R^{PC}, °त्स्तनाम R^{ac} 74a ह-
 यं] दर्पं R 75a °नादितैर्] °नादैर् R (unmetrical) 75c °शब्दकुचिताव°] °शब्दाकुलित°
 R (unmetrical) 75d भयावहम्] भयावहमिति R (unmetrical) Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे
 दैत्यसन्नह्नो नामाध्यायः R

71a °माश्रित्य] °मासाद्य A 71c भारतस्येव] मारुतस्येव A 72a पृष्ठ°] A₃, पृष्ठ° A₄, प्रष्ठ°
 A₇ 72b °प्रीति] °प्रीतं A₃A₇, °प्रीति A₄ • °स्तथा] °स्तदा A 72c °वाः शूराः] °वास्तत्र
 A 72d शशाङ्कस्य] शशांकेन { °ण A₇ } A • °ग्रहाः] A₃A₄, भुहा A₇ 73a प्रचलं] प्रलयं A
 • भाति] याति A₃A₇, याति A₄ 73b °सत्तम] °सत्तमं A 73cd °यित्वूनामम्भोदा°] °यितृणां
 अस्तोदा° A₃ (unmetrical), °पितृणां अस्तोदा° A₄, °यितृणां अम्भोदा° A₇ 74a हयहेषित°] A₃,
 हयहेषित° A₄, ईयज्ञेसित° A₇ 74c °स्फोटितोत्कुष्टं] °स्फोटिताजु { °यु° A₄A₇ } A 75a तद्वि
 तूर्यरव°] तद्विहार्यवर° A₃A₄, तद्विहारव° A₇ (unmetrical) 75b °रश्मि°] °रस्य° A₃A₄, °रष्य°
 A₇ 75c बाहु°] बहुव° A₃, बहुवि° A₄, बहुर° A₇ (all unmetrical) • °कुचितावनादितैर्]
 °कू { °कु° A₄A₇ } जितनादैर् A (unmetrical) 75d °र्याति] °जाति A₃A₄, °र्याचि A₇ 75d °ब-
 लं] A₃, °वनं A₄, °वरवणं A₇ (unmetrical) • भयावहम्] भयावहमिति A (unmetrical) Col.
 इति { इति श्री° A₃ } स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे सुसुरयोगाध्यायः A±

74(c²-c³) S₁, (c⁶) S₃

71a °माश्रित्य] S₃Rb (em.?), °माशृत्य S₁ 71b °रभूत्] S₃RABh, °रभू S₁ 71c भारत-
 स्येव वर्षस्य] RBh (conj.?), दारतस्येव पर्षस्य S₁, भारतस्ये वर्षस्यस्य S₃ 72a पृष्ठ°] S₁RA₃Bh,
 पृष्ठ° S₃ 72b °प्रीति] S₃Rb (em.?), °प्रीति S₁ • °स्तथा] S₃R, °स्तदा S₁Bh 72c °वाः
 शूराः] RBh (em.?), °वा शूरा S₁, °वाः शूरा S₃ 72d ग्रहाः] RA₃A₄Bh, ग्रहः S₃, गुहाः S₁
 73a प्रचलं] S₁S₃R, प्रचलद् Bh (conj.?) 73b व्रजन्तं] S₃RA, व्रजन्त S₁, व्रजतां Bh (conj.?)
 • °सत्तम] S₁Rb, °सत्तमः S₃ 73c सविद्युत्स्त°] S₃RABh, सविद्युस्त° S₁ • °नयित्वूना°]
 S₁Bh, °नयित्वूना° S₃ 73d °मम्भोदाना°] S₃RA₇, °मम्भोदान° S₁, °मम्भोदाना° Bh (typo,
 em.?) 74a हय°] S₁A₃A₄Bh, हया° S₃ • °हेषित°] S₃RA₃, °हेषित° S₁, °हेषित° Bh
 (conj.?) 74b मत्त°] S₁^{PC}S₃RABh, मत्त° S₁^{ac} 74c °तोत्कुष्टं] RBh (em.?), °तोत्कुष्टं S₁,
 (°ता)कुष्ट° S₃ 75a °रवसिंह°] S₁RA₃Bh, °रवे सिंह° S₃ (unmetrical) 75b °हेषित°] S₁R
 ABh, °हेषितैः S₃ (unmetrical) • °बृंहितैः] S₁RABh, °बृंहितै S₃ 75c °कुचिताव°] S₁Bh,
 °कुचितव° S₃ (unmetrical) • °नादितैर्] S₁S₃^{PC}RBh, °नादितै S₃^{ac} 75d भयावहम्] S₁Bh,
 भयावहमिति S₁ (इति part of col.) Col. ○ ॥ स्कन्दपुराणे हिरण्याक्षनिर्याणोऽध्यायः १३३ (in letter
 numerals) ○ S₁, ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे

अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ।

व्यास उवाच ।

भगवन्दितपुत्रेषु प्रयातेष्वमरावतीम् ।

अमराः किमकुर्वन्त एतदिच्छामि वेदितुम् ॥ १ ॥

कथं तद्विदितं तेषां को मन्त्रश्चेष्टितं च किम् ।

उत्तरं किं च देवास्ते प्रत्यपद्यन्त यत्नतः ॥ २ ॥

धार्मिकाश्च कृतज्ञाश्च विद्वांसश्छिन्नसंशयाः ।

इष्टाः सर्वस्य लोकस्य किमकुर्वन्त देवताः ॥ ३ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

शृणु व्यास यथा देवा उत्तरं प्रतिपेदिरे ।

असुराणां च यद्युक्तं प्रत्यकुर्वन्त दंशिताः ॥ ४ ॥

उद्युक्तेष्वेव दैत्येषु देवानां भयसूचकाः ।

संजज्ञुरमरावत्यामुत्पाता दारुणा भृशम् ॥ ५ ॥

2a तद्विदितं] तद्विदितं R 3b °संशयाः] °संशयः R 4d दंशिताः] दर्शिताः R 5a उद्युक्तेष्वेव] उ+दा(यै)+ष्वेव R 5b देवानां] देवान° R 5c संजज्ञुर°] संजग्मुर° R

1b प्रयातेष्व°] A₃, प्रयातेस्व° A₄A₇ 1c अमराः] A₃, अमरा A₄A₇ 2a तद्विदितं तेषां] त{ता° A₄}द्विदितस्तेषां A 2b मन्त्रश्चेष्टितं च किम्] मन्त्रः किं च{चा A₄} चेष्टितं A₃A₄, मन्त्र किञ्च चेष्टितः A₇ 2d प्रत्यपद्यन्त यत्नतः] रक्ष{°क्ष्य° A₇}न्ति सुरविद्विषां A 3c इष्टाः] तुष्टाः A₃A₇, तुष्टा A₄ 3d °कुर्वन्त] A₄A₇, °कुर्वन्त A₃ 4-6] om. A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.8b (f. 128^v), 1.27b (f. 129^f), 1.28a (f. 129^v), 8.9b + 8.7 (f. 130^f) and 8.10a + 8.6 (f. 130^v) (the fragment, 8.7 and 8.6, is not collated by Bh); S₃ f. 129^f–131^f; R f. 149^v–151^v; A₃ f. 86^v–87^v; A₄ f. 124^f–126^f; A₇ f. 121^v–123^v.

1(a⁶)(c⁶) S₁ 4(b¹) S₁ 5(b⁸) S₁

1 व्यास] S₃RA, कृष्णद्वैपायन S₁Bh 1b प्रयातेष्व°] S₃RA₃Bh, प्रयातेष्व° S₁ 1c अमराः] RA₃Bh, अमरा S₁S₃ • °कुर्वन्त] S₁S₃RA, °कुर्वन् त Bh 1d वेदितुम्] S₁S₃RA, वेदितुम् Bh (typo) 2a कथं तद्विदितं] em., कथयन्तद्वितन् S₁, कथन्तद्वितितन् S₃, कथमन्तर्हितं Bh (conj.) 2b मन्त्रश्चेष्टितं] RBh (em.?), मन्त्र चेष्टितञ् S₁, मन्त्रश्चेष्टि(च)+तं+ S₃ 2c उत्तरं किं च] S₃RA Bh, उत्तरां किञ्च S₁^{ac}, उत्तरां किञ्च S₁^{pc} 3a धार्मिका°] S₁RABh, धार्मिक° S₃ • कृतज्ञ°] S₃RA, वदन्या° S₁, वदान्या° Bh (em.?) 3b विद्वांसश्छिन्न°] RABh, विद्वांसं छिन्न° S₁, व-द्वाङ्सच्छिन्न° S₃ 3c इष्टाः] RBh (em.?), इष्टा S₁S₃ 3d °कुर्वन्त] S₁RA₄A₇, °कुर्वन्त S₃Bh • देवताः] S₃^{pc}RABh, देवता S₁S₃^{ac} 4d °कुर्वन्त] S₁S₃R, °कुर्वन्त Bh (em.) • दंशिताः] em. Bh (silently), दंशिता S₁, दन्सिताः S₃ 5a उद्युक्तेष्वेव] S₃Bh (em.?), उद्युक्तेष्वेव S₁ 5b °सूच-काः] S₃^{pc}RBh (em.?), °सूचका S₁S₃^{ac} 5c संजज्ञुरम°] em., संजज्ञुरम° S₁S₃, संजज्ञिरे ऽम° Bh (conj.) 5cd °रावत्यामु°] S₁RBh, °रामत्यामु° S₃

पिशिताशाः खगास्तत्र भ्रमन्त्युपरि सर्वशः ।
 मस्रुर्माल्यानि देवानां गन्धश्चैवाशुभो ववौ ॥ ६ ॥
 हयादयो न हेषन्ते विमदाश्च गजाभवन् ।
 अनभ्रे भयदं वर्षमपतद्गुधिरं बहु ॥ ७ ॥
 आयुधानि च दीप्यन्ते सधूमं शक्तिनन्दन ।
 कबन्धान्धस्तदादित्यो युद्धं चात्र प्रदृश्यते ।
 द्वयोः पुरुषयोर्व्यास हाहाकारश्च सर्वशः ॥ ८ ॥
 देवानामरतिश्चैव चित्तं चापि समुत्सुकम् ।
 स्फुरन्ति वामनेत्राणि जृम्भिका चोपजायते ॥ ९ ॥
 खगा दीना विकूजन्ति भयदा ह्यपरे तथा ।
 अग्निश्च दीप्यते तत्र सशब्दो रूक्ष एव च ॥ १० ॥
 एतांश्चान्यांश्च विविधानुत्पातान्भयसूचकान् ।
 दृष्ट्वा प्राह गुरुं शक्रो बृहस्पतिमिदं वचः ॥ ११ ॥

6c मस्रुर्मां०] अस्त्रमां० R 6d गन्धश्चैवाशुभो] मारुतश्चण्डतां R 7c अनभ्रे] अन्यत्र R 8a दी-
 प्यन्ते] दीव्यन्ते R 8e After this R adds two pādas reading दिष्ट्या युद्धं प्रवर्त्तते । श्रूयते सद्ब्रह्मचक्रे
 8f सर्वशः] दुःखितः R 9b समुत्सुकम्] समुच्छिन्नम् R 10a विकूजन्ति] निकूजन्ति R 10b
 ०दा ह्यपरे] ०दान्यपरे R 10c अग्निश्च] अग्निषु R

7a न हेषन्ते] नाहरन्तो A 7d ०मपतद्गुधिरं] A₃, ०मपयत् कुधिरं A₄, ०सपत कुधिरम् A₇ •
 बहु] A₇, मुहुः A₃A₄ 8a च] न A 8b सधूमं] A₃A₄, सधुमं A₇ • शक्तिनन्दन] शक्र{ ०त्र्य०
 A₇ } नन्दनाः A 8c ०दादित्यो] ०दा दैत्या A 8e पुरुष०] A₃A₇, पूरुष० A₄ 9a ०मरति०]
 ०मारति० A 9b चापि] नापि A 9d जृम्भिका चो०] कृम्भिकाश्च० A₃A₄, कृन्तिकाश्च० A₇ 10a
 खगा दीना] खगा{ ०डा A₇ } दयो A • विकूजन्ति] A₃A₄, विकूजन्ति A₇ (unmetrical) 10b ०दा
 ह्यपरे] ०दास्यपरे A 10d रूक्ष] रक्ष A 11b ०नुत्पातान्] A₃A₄, ०नुत्पपाताम् A₇ (unmetrical)
 11d वचः] A₄A₇, वच A₃

7(b⁶) S₁ 8(e⁷) S₃ 9(b⁸)(c¹-c⁶)(c⁷) S₁ 10(a⁴-a⁵) S₁, (d²-d⁵) S₃ 11(b⁶) S₁

6a पिशिताशाः] RBh (em.?), पिशिताशा S₃S₃ 6b ०न्त्युपरि] S₁S₃^{pc}RBh, ०न्त्यपरि S₃^{ac} •
 सर्वशः] S₃R, सर्वतः S₁Bh 6c मस्रुर्] S₃Bh (em.?), मस्रु S₁ 6d ०वाशुभो] S₁S₃, ०वाशुभं
 Bh (conj.?) • ववौ] S₃^{pc}RBh (conj.), पभौ S₁, बभौ S₃^{ac} 7b ०मदाश्च गजाभवन्] S₃RA,
 ०मनाश्च ग(जा)भवत् S₁ (or गजो), ०मनाश्च गजो ऽभवत् Bh 7c अनभ्रे] S₁S₃^{pc}A, अनभे S₃^{ac}, अनभ्रं
 Bh (conj.) • वर्ष०] S₃RA, सर्द्ध० S₁, सर्व० Bh 7d ०मपतद्] S₃RA₃Bh, ०ममतद् S₁ •
 ०रं बहु] S₁RBh, ०रम्बहुः S₃ 8b सधूमं] S₃RA₃A₄Bh, सधूमां S₁ • ०नन्दन] RBh (em.?),
 ०नन्दनः S₁S₃ 8c कबन्धान्धस्तदा०] S₃RA, कबन्धान्ध तथा० S₁, कबन्धाश्च तथा० Bh (conj.?)
 • ०दित्यो] S₁S₃R, ०दित्ये Bh (conj.) 8e द्वयोः पुरुषयोर्व्यास] RA₃A₇Bh, द्वयोः पुरुषयो व्यास S₁,
 द्वयोः पुरुषयो(र्व्या)ष S₃ 9a ०मरतिश्चैव] S₃R, ०मरतिश्चैव S₁Bh 9b समुत्सुकम्] S₁A, समुत्सकं
 S₃, समश्नुते Bh (conj.?) 9d जृम्भिका] S₃RBh (em.?), जृम्भिका S₁ 10a खगा दीना] S₁S₃R,
 वयांसि च Bh (conj.?) • विकूजन्ति] A₃A₄Bh, (नि)कूजन्ति S₁, वकूजन्ति S₃ 10b ०दा ह्यपरे]
 conj., ०दान्यपरे S₁S₃Bh • तथा] S₃RA, यथा S₁Bh 11b ०नुत्पातान्] S₁S₃^{pc}RA₃A₄Bh, ०नु-
 त्पादान् S₃^{ac} • ०सूचकान्] S₃RABh, (०सू)चका S₁ 11c गुरुं] S₃RABh, गुरु S₁ (unmetrical)
 11d ०तिमिदं] S₃RABh, ०तिरिदं S₁ • वचः] RA₄A₇Bh (em.?), वच S₁S₃

भगवन्किमिदं घोरं भयं नः समुपस्थितम् ।
यदिमे सूचयन्त्युग्रा उत्पाता नः सुदारुणाः ॥ १२ ॥
नेमे निष्कारणं मन्ये न चाप्यल्पं हि तद्धि नः ।
यदिमे सूचयन्त्युग्राः कल्पान्त इव दारुणाः ॥ १३ ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा देवाचार्यो बृहस्पतिः ।
निरीक्ष्य बुद्ध्या संचिन्त्य प्रोवाचेदं तदा वचः ॥ १४ ॥
यद्भवानाह तत्तथ्यं नेमे निष्कारणं कृताः ।
निमित्तमत्र सुमहद्भविष्यति न संशयः ॥ १५ ॥
निमित्तमादिदैत्येन्द्रो हिरण्यकशिपुः पुरा ।
स हतो नरसिंहेन प्राप्तं राज्यं च वः पुनः ॥ १६ ॥
अद्य वर्षसहस्राणि द्वादशैव सुनिर्वृताः ।
युष्माभिरखिला लोका भुज्यन्ते सुमहात्मभिः ॥ १७ ॥

13a नेमे] नेदं R 13b °प्यल्पं हि तद्धि] °प्यन्यं हि विद्धि R 13d कल्पान्त] कल्पान्ता R 14d तदा] तथा R 15ab] यद्भवानेह मे तथ्यमेत निष्कारणं गतः+ R 15cd] om. R 16ab] हिरण्यकशिपुर्यो सौ +दैत्यो धाराज्यहारकः+ R 16d च वः] त्वया R

12d सुदारुणाः] A₇, सदारुणाः A₃A₄ 13a नेमे] नेदं A 13b चाप्यल्पं हि तद्धि नः] चाप्य-
न्यं { °ग्यन्त्रं A₇ } महामते A 13c °यन्त्युग्राः] A₃A₄, °यन्त्युग्रा A₇ 14b बृहस्पतिः] A₃A₄,
बृहस्पतिः A₇ 14c बुद्ध्या संचिन्त्य] संचिन्त्य महान् A 14d °चेदं] °चैनं A 15ab तत्तथ्यं नेमे
निष्कारणं] तथ्यं मे न तन्निष्का { °स्का° A₄ } रणं A₃A₄, तथ्यं ने तन्निस्तारणं A₇ (unmetrical) 15b कृ-
ताः] कुतः A 15cd] om. A 16ab] हिरण्यकशिपुर्यो सौ दैत्यो वो राज्यहारकः A± 16d वः]
नः A₃A₇, पुनः A₄ (unmetrical) 17b °शैव सुनिर्वृताः] °शैवात्मनिर्वृ { °निर्वृ° A₃A₄ (unmetrical) } तः
A 17c °रखिला] °रखिलान् A₃A₄, °रात्मना A₇ • लोका] लोकान् A 17d भुज्यन्ते सु°]
भुज्यन्तेषु A • °महात्मभिः] A₃A₄, महात्मनः A₇

12(c⁷-d¹)(d²) S₁ 13(b¹) S₁ 14(c⁴) S₁ 15(d⁵-d⁷)(d⁸) S₁ 16(b⁷-b⁸) S₁ 17(a⁴-a⁵, b³) S₁

12a °वन्किमिदं घोरं] S₁RABh, °वन्त्रिसिकं शक्रो S₃ 12b नः] S₃RABh, न S₁ 12d उत्पा-
ता नः] S₁^{pc}RABh, °उत्पाता नः S₁, उत्पातान् S₃^{ac} (unmetrical) • सुदारुणाः] RA₇Bh (em.?),
सुदारुणा S₁, सदारुणा S₃ 13b चाप्यल्पं हि तद्धि नः] S₁Bh, चोप्यल्पं हि तद्धितं S₃ 13c °यन्त्यु-
ग्राः] RA₃A₄Bh, °यन्त्युग्रा S₁S₃ 13d दारुणाः] RABh, दारुणा S₁, दारुणं S₃ 14b बृहस्पतिः]
S₁^{pc}RA₃A₄Bh, बृहस्पति S₁^{ac}S₃ 14d °दा वचः] A, °तो वचः S₁^{pc}Bh, °तो वच S₁^{ac}, °देव च
S₃^{pc}, °दी वच S₃^{ac} 15a तत्तथ्यं] S₁RBh, गन्तव्यं S₃ 15b निष्कारणं कृताः] S₃, निष्ठारणन्तथा
S₁, निष्कारणं तथा Bh (em.?) 15c सुमहद्] em. Bh (silently), समहं S₁, सुमुहद् S₃ 15d
न संशयः] S₃Bh (conj.?), ° - ° (यः) S₁ 16a निमित्त°] S₁Bh, निषित्त° S₃ • °दैत्येन्द्रो]
S₃Bh (em.?), °दैत्येन्द्रो S₁ 16b पुरा] S₃Bh (conj.?), (पु) °रः S₁ 16c नरसिंहेन] RABh,
नरसिंहेन S₁ (unmetrical), रणसिंहेन S₃ 16d वः] S₁, वै S₃, नः Bh 17b °निर्वृताः] S₃R,
°निर्वृता S₁, °निर्वृतैः Bh (conj.?) 17c °रखिला] S₃RBh (em.?), °रखिनं S₁ 17d भुज्यन्ते]
S₁RABh, पूज्यन्ते S₃ • °महात्मभिः] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, °महात्मभि S₁^{ac}

दैत्याधिपा निरुत्साहा दानवैः सह शेरते ।
 पाताले दनुपुत्राश्च दुःखशोकसमाहताः ॥ १८ ॥
 हिरण्याक्षस्तु दैत्येन्द्रो हिरण्यकशिपोर्वरः ।
 स नूनं भ्रातुरन्विच्छन्हतस्य प्रतिकारिताम् ॥ १९ ॥
 सर्वैरभ्येति दैत्येन्द्रैर्दानवैश्च समावृतः ।
 सपुत्रपौत्रो दैत्येन्द्रो महाबलपराक्रमः ॥ २० ॥
 अन्धकश्चापि पुत्रो ऽस्य ब्रह्मणा ह्यमरः कृतः ।
 न स शक्यो युधा हन्तुं ततो वो भयमुत्थितम् ॥ २१ ॥
 तद्भवन्तः सुसंनद्धाः सर्वे युद्धाय दंशिताः ।
 प्रतीक्षध्वं महासत्त्वा यावदौत्पातिकं स्थितम् ॥ २२ ॥
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा शक्रः सर्वास्तदा सुरान् ।
 उवाच सज्जीभवत युद्धाय कृतनिश्चयाः ॥ २३ ॥
 भयं महदिदं प्राप्तं मा तिष्ठत निरुद्यमाः ।
 मा नः संप्राप्य दैत्येन्द्रा हन्युर्मत्तानिवामरान् ॥ २४ ॥

18b शेरते] तत्र च R 18c दनु०] हत० R 18d °समाहताः] °समन्विताः R 19a °ण्याक्ष-
 स्तु] °ण्याक्षश्च R 19b °पोर्वरः] °पोर्वधः R 19d °कारिताम्] °कारताम् R 20a °रभ्येति]
 °रस्येति R 21c न स शक्यो युधा हन्तुं] न शक्यमन्यथा कर्तुं R 21d °मुत्थितम्] °मुच्छितम्
 R 22a सुसंनद्धाः] सुसंरब्धाः R 22b दंशिताः] दर्शिताः R 22d °दौत्पातिकं] °दैत्याभिकं R
 24c मा नः] मानं R 24d °मत्तानि०] °मर्मत्यानि० R

18a निरुत्साहा] निः[नि० A₇(unmetrical)]सहाया A 18b शेरते] सेवते A₃A₄, सेविते A₇ 18c
 दनु०] हत० A 18d °समाहताः] °समन्विताः A 19a °ण्याक्षस्तु] °ण्याक्षश्च A 19b °पो-
 र्वरः] °पोर्वधं A 19cd] शक्रो न भ्रातुरन्वि[भ्रातुरन्वि० A₃A₄]च्छन् दत्तस्य प्रतिकारितं[°तां A₄^{pc}]
 A 20a °रभ्येति] °रभ्येत्य A 20c °पौत्रो] °पौत्र० A 21c न स शक्यो युधा] नावशक्यो
 युधा[ध्य A₇] A 21d °मुत्थितम्] °मुच्छितम् A 22d स्थितम्] स्मृतम् A 23b °वास्तदा सु-
 रान्] °वान् सुरान् तदा A 23c उवाच] A₇, तथा च A₃A₄ 24b निरुद्यमाः] निरुज्यताः A₃A₄,
 निरुद्यताः A₇ 24d हन्युर्मत्तानिवामरान्] निहन्युर्मनिरे भवान्[मरान् A₇] A

18(c⁵)(c⁶) S₁ 19(b⁷) S₁ 20(b⁴) S₁

18a दैत्याधिपा] S₁RABh, दैत्याधिपो S₃ • निरुत्साहा] RBh (em.?), निरुत्साहा S₁, निरुत्साह
 S₃ 18b दानवैः] S₃RABh, दानवै S₁ • शेरते] S₃Bh (em.?), सेरते S₁ 18c दनु०] S₁Bh,
 चनु० S₃ 18d °शोक०] S₁RABh, °केति० S₃ • °समाहताः] conj. Bh (silently), °(मा)ह-
 ता S₁, °समोहताः S₃ 19b °पोर्वरः] S₁^{pc}Bh, °पो(र्व)चः S₁^{ac}, °पोर्वच S₃ 19c नूनं] RBh
 (conj.?), तूनां S₁, तून् S₃ • भ्रातुरन्वि०] S₁RA₇Bh, भ्रातु(भ्रातु)भवि० S₃ (unmetrical) 19d
 °कारिताम्] S₁A₄^{pc}Bh, °कारतां S₁^{pc}, °कारणं S₃^{ac} 20a सर्वैरभ्येति] conj. Bh (silently), सवै-
 रत्येति S₁, सर्वैरभ्येत्य S₃ • दैत्येन्द्रैर्] S₁^{pc}RABh, दैन्द्रैर् S₁^{ac} (unmetrical), दैत्येन्द्रै S₃ 20b
 समावृतः] RABh, समावृता S₁, समावृताः S₃ 20d °पराक्रमः] S₁RABh, °पराक्रमाः S₃ 21a
 °श्चापि पुत्रो ऽस्य] RA, °श्चाप्य पुत्रो ऽपि S₁Bh, °श्चापि पुत्रस्य S₃ 21c युधा हन्तुं] A₃A₄, युवा
 हन्तुं S₁Bh, युधां हन्तुं S₃ 22a तद्भवन्तः] S₃RABh, तद्भवन्त S₁ • सुसंनद्धाः] ABh, समुन्नद्धाः
 S₁, सुसनद्धाः S₃ (unmetrical) 22b दंशिताः] S₃ABh, दर्शिता S₁ 23b शक्रः] S₁RABh,
 शक्र S₃ 23c सज्जीभवत] RABh, सज्जीभवतः S₁, सजीभवतः S₃ 24b निरुद्यमाः] S₃RBh
 (conj.?), निरुध्यमाः++ S₁ 24c मा नः] S₃ABh, मा न S₁ • दैत्येन्द्रा] RABh, दैत्येन्द्रा S₁,
 दैत्येन्द्रा S₃ 24d °वामरान्] S₃R, °वामरा S₁, °वामराः Bh (conj.?)

अथ वायुस्तदाभ्येत्य शक्रं सर्वासुरान्तकम् ।
 उवाच प्राञ्जलिर्भूत्वा देवानामेव संसदि ॥ २५ ॥
 एष दैत्यो हिरण्याक्षः सर्वासुरसमावृतः ।
 आयाति देवता हन्तुं भ्रातुर्वधमनुस्मरन् ॥ २६ ॥
 तद्भवान्दंशितः सम्यक्सहास्माभिर्महाबलः ।
 जयायोत्तिष्ठ देवेन्द्र विनाशाय सुरद्विषाम् ॥ २७ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 ततः स भगवान्व्यास महात्मा देवराट्स्वयम् ।
 अभेद्यं कवचं दिव्यं जाम्बूनदविभूषितम् ॥ २८ ॥
 दत्तं मन्त्रेण विधिवत्पुत्रेणाङ्गिरसः स्वयम् ।
 आबबन्धात्मनः शक्रो मेघदुन्दुभिनिस्वनः ॥ २९ ॥
 स तेन कवचेन स्म भाति शक्रः प्रतापवान् ।
 सविद्युदुल्कैरम्भोदैर्नद्धो मेरुरिवाचलः ॥ ३० ॥

25a °स्तदा°] °स्तथा° R 26c देवता] देवतां R 27a °न्दंशितः] °न् दर्शितः R 28a भ-
 गवान्] भगवद् R 30a °न स्म] °नाशु R

25d °मेव] °मिव A 26b °समावृतः] A₃A₇, °समावृतः A₄ (unmetrical) 26c देवता] दैव-
 तान् A₃A₇, देवतान् A₄ 27c °योत्तिष्ठ] A₃, °योत्तिष्ठ A₄, °योत्तिष्ठ A₇ 28c-29b] om. A
 30a °न स्म] °नाथ A 30b भाति शक्रः] A₃A₄, भातिः शक्र A₇ 30cd] om. A

27(a⁶) S₁ 28(c²) S₁ 29(b⁵) S₁

25a °दाभ्येत्य] S₃ABh, °दाभ्येत्यो S₁ 25c °लिर्भूत्वा] RABh, °लि भूत्वा S₁S₃ (unmetrical)
 26a हिरण्याक्षः] RABh, हिरण्याक्ष S₁, हिरण्याक्ष S₃ 26b °समावृतः] S₁A₃A₇Bh, °समावृताः
 S₃ 26c आयाति] S₁RABh, अप्राति S₃ • हन्तुं] S₁RABh, हंतु S₃ 26d भ्रातु°] S₃RA
 Bh, भ्रातु° S₁ • °स्मरन्] RABh, °स्मरम् S₁S₃ 27a °वान्दंशितः] ABh, °वां दंशि(ता)
 S₁^{pc}, °वां दिशि(ता) S₁^{ac}, °वान्दंशिता S₃ 27b °भिर्महाबलः] RABh, °भि महाबलः S₁, °भि
 महाबलाः S₃ 27c °योत्तिष्ठ] RA₃Bh, °य तिष्ठ S₁S₃ • देवेन्द्र] S₁RABh, देवेन्द्रे S₃ 27d
 सुरद्विषाम्] RABh, सुरद्विषाः S₁, सुरद्विषा S₃ 28a ततः] RABh, तत S₁S₃ (unmetrical) 28b
 °राट्स्वयम्] RABh, °राट्स्वयं S₁, °राट्स्वयं S₃ 28c °चं दिव्यं] RBh (em.?), °चां दिव्यं S₁,
 °चन्दिव्य S₁^{pc}, °चन्दिव्य S₃^{ac} 29a दत्तं] RBh (em.?), दत्त S₁S₃ • विधिवत्] RBh (em.?),
 विधिव S₁, विधिवम् S₃ 29b °णाङ्गिरसः स्वयं] S₁RBh, °णामिवसत्स्वयं S₃ 29c आबबन्धात्मनः]
 S₃RA, आबबद्धात्मन S₁, आबबद्धात्मना Bh (conj.) 30a °न स्म] em. Bh (silently), °नास्म
 S₁S₃ 30b शक्रः] S₃RA₃A₄Bh, शक्र S₁ 30c °दुल्कैरम्भो°] RBh (em.?), °दुल्कैरम्भो° S₁,
 °दुल्कैरम्भो° S₃ 30cd °दैर्नद्धो] R, °दै बद्धो S₁, °दै नद्धो S₃^{ac}, °दै नद्धो S₃^{pc}, °दैर्नद्धो Bh (em.?)
 30d मेरुरिवा°] S₃RBh (conj.?), मेरुमिवा° S₁

ततो गोधाङ्गुलित्राणं तलत्रं चैव भास्वरम् ।
 आबबन्ध स्वयं मन्त्रैस्तस्य देवो बृहस्पतिः ॥ ३१ ॥
 इषुधीनक्षयांश्चैव खड्गं चैवामृतोद्भवम् ।
 आबबन्धास्य मन्त्रेण यदजय्यं सुरारिभिः ॥ ३२ ॥
 ततो ऽस्मै सशरं चापं वज्रं चासुरदारुणम् ।
 मन्त्राभिमन्त्रितं सम्यक्प्रददौ जयवर्धनम् ॥ ३३ ॥
 मङ्गलानि ततस्तस्य दर्शयामास वीर्यवान् ।
 घटं च पूर्णं मत्स्यं च ऐरावतमथापि च ॥ ३४ ॥
 कल्पितं बहुभिर्दिव्यैराचार्यैः कल्पवादिभिः ।
 अर्चितं धूपितं चैव धूपनैः क्रोधदर्पदैः ॥ ३५ ॥
 ततस्तं स तदा देव आरुरोह मतङ्गजम् ।
 भद्रलक्षणसंपन्नं चतुर्दन्तं क्षरन्मदम् ॥ ३६ ॥
 आरूढः स तदा भाति ऐरावतगजं विभुः ।
 उदयाचलमौलिस्थ उद्यन्निव दिवाकरः ॥ ३७ ॥

31a °धाङ्गुलित्राणं] °धाङ्गुलित्राणि R 31b तलत्रं चैव भास्वरम्] तनुत्रञ्चैव भासुरम् R 31d देवो]
 मन्त्री R 32b °वामृतोद्भवम्] °व शितोच्छ्रितम् R 32d सुरारिभिः] सुरासुरैः R 33b चासुरं]
 चायुधं R 34b दर्शया°] दलया° R 34c च पूर्णं] पूर्णञ्च R 35a कल्पितं] कलितं R 35b
 °राचार्यैः] °राचार्यैः R 35d °नैः क्रोधदर्पदैः] °नैर्मन्दवर्द्धनैः R 36b मतङ्गजम्] महागजम् R
 36d क्षरन्मदम्] महागजम् R

31a °त्राणं] A₃A₇, °त्राणां A₄ 31b तलत्रं] तनु{°नु° A₇}त्रं A • भास्वरम्] A₇, भासुरम् A₃
 A₄ 31d बृहस्पतिः] A₃A₄, बृहस्पतिः A₇ 32b चैवामृतोद्भवम्] वैरिवधं पुनः A₃A₄, वै विविधं
 पुनः A₇ 32d °दजय्यं] °दजर्यं A₃A₇, °दजर्यं A₄ • सुरारिभिः] A₇, सुवारिभिः A₃A₄ 33a
 ततो ऽस्मै सशरं] ततस्मै सशरं {°नं A₇} A 34c पूर्णं मत्स्यं च] पूर्णमास्यं च {°स्यन्तौ A₇} A 35a
 कल्पितं] A₇, कपितं A₃A₄ 35ab °दिव्यैराचार्यैः] °मंत्रैराचार्यै {°य्यं A₃A₇} A 35b °वादिभिः]
 A₄, °नादिभिः A₃, °वासिभिः A₇ 35d °दर्पदैः] °दर्पितं A₃A₄, °दर्पितैः A₇ 36d चतुर्दन्तं]
 चतुःकुम्भं A

31(a¹-a²)(a³, c⁵) S₁ 32(c¹) S₁ 34(a⁴-a⁷)(a⁸, c⁷) S₁ 37(a⁷-c²)(c³-c⁵, d¹-d²) S₁

31a °धाङ्गुलित्राणं] A₃A₇, °धाङ्गुलित्राणि S₁Bh, °धाङ्गुलित्राण S₃ 31b भास्वरम्] S₁S₃A₇, भासु-
 रम् Bh 31c आबबन्ध] S₁RA, आबबद्ध S₁Bh 31cd °यं मन्त्रैस्त°] RABh, °यंमन्त्रै त° S₁,
 °यं यन्त्रै त° S₃ 31d देवो बृहस्पतिः] S₁A₃A₄Bh, देवा बृहस्पति S₃ 32a °क्षयांश्चैव] RABh,
 °क्षयाश्चैव S₁S₃ 32b खड्गं] S₁S₃RA, खड्गं Bh (typo) 32b °मृतोद्भवम्] S₁Bh, °मृतोच्छ्रितं S₃
 32c आबबन्धा°] S₁RA, (आ)बबद्धा° S₁, आबबद्धा° Bh 32d °दजय्यं] S₁R, °दजर्यं S₁, °द-
 जर्यं Bh • सुरारिभिः] A₇, शरादिभिः S₁Bh, सुरानिभिः S₃ 33a सशरं] S₁RA₃A₄Bh, सशचं
 S₃ 33b वज्रं चासुरं] S₃A, पञ्चवज्रं सु° S₁Bh • दारुणम्] S₁RABh, दारुणम् S₃ 33c
 सम्यक्] RABh, सम्य S₁, तस्य S₃ 34c पूर्णं मत्स्यं च] em., पूर्णं म(त्स्य)ञ्च S₁, पूर्णं मत्स्यं च S₃,
 पूर्णमस्त्रञ्च Bh (conj.?) 35ab °दिव्यैराचार्यैः] S₃Bh (conj.), °द्वैत्यैराचार्यै S₁ 35b °वादिभिः]
 S₃RA₄, °वासिभिः S₁Bh 35c अर्चितं] S₁RABh, अचितन् S₃ 35d धूपनैः] S₃A, धूपनै S₁,
 धूपितं Bh (typo) 35d °दर्पदैः] S₃, °दर्पणैः S₁Bh 36a ततस्तं] S₁^{pc}S₃RABh, तत सं S₁^{pc}
 • देव] RABh, देवो S₁S₃ 36c °संपन्नं] RABh, °सम्पन्न S₁, °सम्पन्नं S₃ (unmetrical) 36d
 क्षरन्मदम्] S₃ABh, क्षरन्मद S₁ 37a आरूढः] RABh, आरूढ S₁S₃ 37d उद्यन्निव] S₁RABh,
 उद्यनिव S₃ (unmetrical)

पाण्डरेणातपत्रेण सुरराट्संबभौ तदा ।
 श्वेतपर्वतराजो ऽसौ शशिनेव महामुने ॥ ३८ ॥
 चामरावीजितं भाति तस्य वक्त्रमतिप्रभम् ।
 हंसांसावीजितं फुल्लं शरदीव महोत्पलम् ॥ ३९ ॥
 तस्य पार्श्वे जयन्तश्च पुत्रः शक्रस्य धार्मिकः ।
 कार्तिकेय इवाभाति रुद्रस्य दयितः सुतः ॥ ४० ॥
 ततो यमश्च पुण्ड्रेण महिषेण महाबलः ।
 कालदण्डं पुरस्कृत्य कोटीभिर्दशभिर्वृतः ॥ ४१ ॥
 निर्जगाम कुबेरश्च राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
 यक्षैः पुण्यजनैश्चापि तथान्यैर्देवतैरपि ॥ ४२ ॥
 तेषां द्वादश कोट्यस्ताः सहस्राणि च विंशतिः ।
 शतानि च तथाशीतिस्तथैवाष्टाधिका पुनः ॥ ४३ ॥
 वरुणो निर्ययौ चैव पुत्राणां दशभिः शतैः ।
 यादोभिस्ते वृताः सर्वे कोट्यस्ता एकविंशतिः ॥ ४४ ॥

38b °ट्संबभौ] °ट्सुबभौ R 39b वक्त्रमति°] वज्रं महा° R 39c हंसांसावीजितं फुल्लं] हंसा-
 भ्यां वीतपद्मानां R 41a पुण्ड्रेण] पुत्रेण R 41d कोटीभि°] कोटिभि° R 43d °वाष्टाधिका]
 °वाष्टाधिकैः R 44c यादोभिस्ते] पादातिभिर् R 44d एक°] एव R

38b °ट्संबभौ] °ट्सुबभौ A₃A₄, °ट्स बभौ A₇ 38c °राजो ऽसौ] °राजासौ A 39b वक्त्र-
 मति°] वज्रं मणि° A₃, वज्रमणि° A₄, व(ज्र)हृमान° A₇ (unmetrical) 39c हंसांसावीजितं फुल्लं]
 हं(त्वं° A₃A₄)साविजितमुत्फु{°त्प° A₃}ल्लं A 40b पुत्रः शक्रस्य] शक्र{°त्र° A₃}पुत्रश्च A 41a
 यमश्च] A₃, यमस्य A₄A₇ • पुण्ड्रेण] पुत्रेण A 42ab] om. A₃, A₂ is used for A₃ (f.204^f)
 42d °देवतै°] °दैवतै° A 43a कोट्यस्ताः] A₃A₄, कोट्यास्ता A₇ 43b विंशतिः] A₃A₄, विंश-
 ति A₇ 43cd °थाशीतिस्त°] °थाशी{°सी° A₇}ति त° A 43d °वाष्टाधिका] °वाष्टाधिकः A
 44d °विंशतिः] A₃A₄, विंशति A₇

38(d⁶) S₁ 40(a⁴-a⁸) S₁ 43(a⁶, a⁸)(b¹-b²)(b⁶, c¹) S₁

38b सुरराट्] S₁RABh, सुरराट् S₃ 38c श्वेत°] S₁RABh, श्वेतः S₃ • °राजो ऽसौ] RBh
 (em.?), °राज्ञे सौ S₁^{ac}, °राज्ञो सौ S₁^{pc}, °राजासौ S₃ 39a चामरा°] S₁RABh, चामर° S₃
 39c हंसांसा°] em., हंसासा° S₁, हड्सडसा° S₃, हंसस° Bh (conj.) • फुल्लं] S₁Bh, फुल्लं S₃
 (unmetrical) 40a जयन्तश्च] S₃RABh, (जयतस्य) S₁ (tops lost) 40b पुत्रः] S₃RBh (conj.?),
 पुत्र S₁ 40d रुद्रस्य] S₁RABh, रुद्रस्य S₃ • °तः सुतः] RABh, °तस्सतः S₁, °तः सतः S₃
 41a पुण्ड्रेण] S₃Bh (conj.), पुण्ड्रे S₁^{ac} (unmetrical), पुण्ड S₁^{pc} (unmetrical) 42a कुबेरश्च] S₃R
 ABh, कुबेरश्च S₁ 42b °बहुभिर्] RABh, °बहुभि S₁S₃ 42c यक्षैः] S₁RABh, यक्षैः S₃ 42d
 तथान्यैर्] RABh, तथान्यै S₁S₃ 43a कोट्यस्ताः] RA₃A₄Bh, (को)ट्य(त्प) S₁, कोट्यास्ता S₃ 43b
 विंशतिः] RA₃A₄Bh, (विं)शति S₁, विंशति S₃ 43cd °थाशीतिस्त°] S₃RBh (em.?), °थाशीति
 त° S₁ 44a वरुणो] S₁RABh, वरुणा S₃ • चैव] S₃RA, देवः S₁Bh 44b °णां दशभिः]
 S₁RABh, °णान्दशभि S₃ 44c वृताः] RABh, वृता S₁S₃ 44d °स्ता एक°] A, °स्तावेक°
 S₁, °स्तानेक° S₃, °स्ताच्चैक° Bh (conj.?) • °विंशतिः] RA₃A₄Bh, °विंशति S₁S₃

अनलश्च ततो देवः कोटीभिर्दशभिर्वृतः ।
 निर्ययौ सह पुत्रेण ससुहृद्वर्गबान्धवः ॥ ४५ ॥
 ततो वायुर्महातेजाः सर्वव्यापी महाबलः ।
 अक्षौहिणीभिर्दशभिर्निर्जगाम महाबलः ॥ ४६ ॥
 आदित्या निर्ययुः सर्वे दशाक्षौहिणिकर्षिणः ।
 एकैकश्च ते व्यास सर्वे दिव्यास्त्रयोधिनः ॥ ४७ ॥
 तथा रुद्राश्च निर्जग्मुर्महामाया महाबलाः ।
 एकैकश्चस्तदा सर्वे षोडशाक्षौहिणीवृताः ॥ ४८ ॥
 वसवो दशभिश्चैव अष्टाभिश्चाश्विनावुभौ ।
 तथैवाङ्गिरसो देवाः सर्वे ते ऽक्षौहिणीवृताः ॥ ४९ ॥
 यामा धामाश्च साध्याश्च लेखा ये च महाबलाः ।
 ते ऽपि कोटीशतैः सर्वे दशभिः सह संगताः ॥ ५० ॥
 गन्धर्वाणामभूत्कोट्यो विंशत्येव महात्मनाम् ।
 पन्नगानां चतुःषष्टिः खगानां चैव विंशतिः ।
 पिशाचानां च कोट्यस्ताः पञ्चाशत्तत्र संगताः ॥ ५१ ॥

45a पुत्रेण] पुत्रैश्च R 45b कोटीभिः] कोटिभिः R 45c पुत्रेण] पुत्रैश्च R 45d °द्वर्गबान्ध-
 वः] °द्वलबान्धवैः R 46d महाबलः] महाप्रभुः R 47b दशाक्षौहिणिकर्षिणः] द्वादशाक्षौहिणीवृताः
 R 48ab निर्जग्मुर्महामाया] निजग्मुर्महामाया R (unmetrical) 50c कोटीः] कोटिः R 50cd
 सर्वे दः] सर्वैर्दः R

45ab] Instead of this A has 4 pādas reading ततो देवबलं पश्यन् सन्नद्धान्{°द्वा A₇} युद्धकाक्षि-
 णः । कोटिभिर्दशभिश्चैव रथ{°था° A₃A₇}नागहयेवृताः । 47b दशाक्षौहिणिकर्षिणः] द्वादशाक्षौहिणीवृताः
 A 47d सर्वे] A₃, सर्वे A₄, सर्वैर् A₇ 48a निर्जग्मुः] ते जग्मुः A 48c-49d] om. A₄
 48c °कशस्तदा] °कश्च तदा A₃, °कश तदा A₇ 49b °श्चाश्विना°] A₃, °श्चाश्विना° A₇ 50ab]
 om. A₄A₇ 50a यामा] वामा A₃ 50b लेखा ये च] लेखाश्चैव A₃ 50c-52b] om. A

46(c⁵, c⁸) S₁ 51(d², d⁴) S₃

45b कोटीभिर्दशभिर्] S₁^{pc}S₃Bh, कोटीभि दशभि S₁^{ac} 46a वायुर्] RABh, वायु S₁S₃ • °ते-
 जाः] RABh, °तेजा S₁, °तेज S₃ 46b महाबलः] S₁S₃RA, महाजवः Bh (conj.) 46c
 °भिर्दशभिर्] RABh, °(भि) दश(भि) S₁, °दृशभि S₃ (unmetrical) 46d महाबलः] S₁ABh, म-
 हाप्रभः S₃ (retraced) 47a निर्ययुः] S₁RABh, निर्ययु S₁ (unmetrical) 47b दशाक्षौहिणिकर्षिणः]
 S₁, दशाक्षौहिणिकर्षिणः S₃, द्वादशाक्षौहिणीवृताः Bh 47c एकैकश्च ते] RABh, एकैकश्च शते S₁,
 एकैकश्च शत{°ते S₃^{ac}} S₃ 48a निर्जग्मुर्] conj. Bh (silently), निज्जग्मुर् S₁ (unmetrical), निज-
 ग्मु S₃ (unmetrical) 48b महाबलाः] S₁RABh, महाबला S₁ 48d °क्षौहिणी°] S₁RA₃A₇Bh,
 °क्षौहिणी° S₃ • °वृताः] S₁RA₃A₇Bh, °वृता S₁ 49b अष्टाभिः] S₁RA₃A₇Bh, सुष्टाभिः S₃
 49cd देवाः सर्वे ते] S₁RA₃A₇Bh, देवा सर्वे S₁ (unmetrical) 49d °वृताः] RA₃A₇Bh, °वृता S₁
 S₃ 50a धामाश्च] S₁RA₃, दामा च S₁, दामाश्च Bh (em.?), • साध्याश्च] S₁RA₃Bh, साध्यश्च
 S₁ 50b महाबलाः] S₁^{pc}S₁RA₃Bh, महाबला S₁^{ac} 50c °शतैः सर्वे] em. Bh (silently), °शतै
 सर्वै S₁, °शतै सर्वे S₃ 50d दशभिः] S₁Bh, दशभि S₃ (unmetrical) 51ab गन्धर्वाणामभूत्कोट्यो
 विंशत्येव] (S₁)(S₃)R, अभूवन् विंशतिः कोट्यो गन्धर्वाणां Bh (conj.) 51a °भूत्कोट्यो] R, °भू कोट्यो
 S₁, °भूत्कोट्या S₃ 51c चतुःषष्टिः] RBh (em.?), चतुष्षष्टि S₁, चतुः+षष्टि S₃ 51d विंशतिः]
 RBh (em.?), विंशति S₁S₃ 51e कोट्यस्ताः] RBh (em.?), कोट्यस्ता S₁, कोट्यास्ता S₃ 51f
 °शत्तत्र संगताः] S₁RBh (em.?), °शस्तत्र संगता S₁

राज्ञां सहस्रमेवासीन्मनुष्याणां महात्मनाम् ।
 एतदेव बलं सर्वमभूत्तत्राभिसंगतम् ॥ ५२ ॥
 दृष्ट्वा तद्वह्मपर्यन्तं देवानां बलमुत्तमम् ।
 उवाच जीवं जीवानां राजा परमधर्मवित् ॥ ५३ ॥
 भगवन्क्रियतां व्यूहो यः स्यात्तेषां दुरात्मनाम् ।
 अभेद्यश्चाप्रधृष्यश्च यं न वेत्ति च भार्गवः ॥ ५४ ॥
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा बृहद्बुद्धिर्बृहस्पतिः ।
 उवाच देवताध्यक्षं शक्रं देवतसन्निधौ ॥ ५५ ॥
 न तदस्ति महेष्वास मयि यद्भार्गवो महान् ।
 न वेत्ति यस्य वा भेदं न कुर्यात्पाकशासनम् ॥ ५६ ॥
 उशना स तु यद्वेत्ति महायोगी महायशः ।
 न चैव तदहं वेत्ति मत्तो वरतरो हि सः ॥ ५७ ॥
 स तु तीक्ष्णतया चैव मानाच्चैव शचीपते ।
 प्रमादं कुरुते तेषु तेन सर्वत्र लभ्यते ॥ ५८ ॥

53a तद्वह्म°] तद्वा(यु)° R^{PC}, तद्वाकु° R^{ac} 53c जीवानां] देवानां R 54a व्यूहो] भेदो R 55d
 देवत°] दैवत° R 56b मयि] °मपि R 57a उशना] उशनाः R 57d वरतरो] वरभवो R
 58a तु] हि R • °तया चैव] °तरश्चैव R 58b मानाच्चैव] शाम्यश्चैव R

52c एतदेव°] एतदेव° A 52d °तत्राभि°] °तत्रापि A 53a तद्वह्म°] तदुप° A 53c जी-
 वानां] देवानां A 54b यः स्यात्] यस्मात् A 54c °धृष्यश्च] A₃, °वृष्यश्च A₄, °वृष्यलभ्य A₇
 (unmetrical) 54d यं न] यथा A 55b °बृहस्पतिः] A₃A₄, °बृहस्पतिः A₇ 55c देवताध्यक्ष°]
 भगवान् व्यास A 55d देवत°] दैवत° A 56a महेष्वास] महेष्वासे A₃A₄, महास्मास A₇ 56c
 वा भेद°] चाभेद्यं A₃A₄, दाभेद्यं A₇ 56d °शासन] A₃, °शासनः A₄A₇ 57a उशना स तु] उशना
 मंत्रं A₃, उसना मत्त A₄, उसना स तु A₇ 57b महायशः] महाबलाः A 57d सः] A₃A₄, नः
 A₇ 58a °तया चैव] °भयाच्चैव A₃A₄, °भयाच्चैव A₇ 58b मानाच्चैव] A₃A₄, मालाच्चैव A₇ •
 शचीपते] A₃, शचीपते A₄A₇ 58c प्रमादं] प्रसादं A 58d तेन सर्वत्र] भेदस्तेनोप° A

52ab सहस्रमेवासीन्मनुष्याणां] R, सहस्रमेवासी मनुष्याना S₁, सहस्रमेवासी मनुष्याणां S₃, स- - - -
 - - - - नां Bh 52c एतदेव] S₃R, एतदेव S₁, एतदेव° Bh 52cd सर्वमभूत्] S₃RABh, स-
 र्वमभू S₁ 53a तद्वह्म°] S₃Bh (em.?), त बह्म° S₁ • °पर्यन्त°] S₁RABh, °पर्यन्त S₃ 54a
 °वन्क्रियतां°] S₁^{PC}S₃RABh, °वं क्रितां S₁^{ac}(unmetrical) 54b यः स्यात्] S₁S₃R (यस्यात् in S₁S₃),
 यस्मात् Bh 54c अभेद्यश्चाप्रधृष्य°] S₃RA₃, अधृष्यश्चाप्रमेय° S₁Bh 54d यं न] S₁RBh, यं न S₃
 • वेत्ति] S₁^{PC}RABh, वेत्ति S₁S₃^{ac} 55a °द्वचन°] S₁RABh, °द्वचन S₃ 55b बृहद्बुद्धिर्बृहस्पतिः]
 RA₃A₄Bh, बृहद्बुद्धिर्बृहस्पतिः S₁, बृहद्बुद्धिर्बृहस्पति S₃ 55c °ताध्यक्ष°] S₁RBh, °ताध्यक्षो S₃ 55d
 देवत°] S₁S₃, दैवत° Bh • °सन्निधौ] S₁RABh, °सन्निधौ S₃ (unmetrical) 56a तदस्ति]
 S₁RABh, वदस्ति S₁ • महेष्वास] RBh (em.?), महेष्वास S₁S₃ 56b °द्भार्गवो] S₁RABh,
 °द्भार्गवो S₃ 56d °शासन] RA₃Bh, °शासनः S₁S₃ 57a उशना] S₁S₃A₃, उशनाः Bh (em.?)
 57b महायशः] RBh (em.?), महायशः S₁S₃ 57d सः] S₁RA₃A₄Bh, स S₃ 58b मानाच्चैव]
 S₁A₃A₄Bh, माना चैव S₃ • शचीपते] S₁RA₃Bh, शचीपतेः S₃ 58c कुरुते तेषु] S₁RABh, कुरु
 तेषु S₃ (unmetrical) 58d तेन] S₃R, न च S₁Bh

अहं सहिष्णुभावेन मार्दवेन परेण च ।
 अप्रमत्तश्च सर्वत्र तव भाग्यैश्च रक्षितः ।
 बुद्ध्या तमतिरिच्यामि विबुधेश्वर नित्यशः ॥ ५९ ॥
 तस्मात्ते ऽहं करिष्यामि व्यूहं श्येनमतिप्रभम् ।
 येन तान्दानवान्संख्ये कंचित्कालं विजेष्यथ ॥ ६० ॥
 ततः स भगवाञ्जीवश्चक्रे व्यूहमतिप्रभम् ।
 श्येनं नाम महायोगी देवानां हितमादधत् ॥ ६१ ॥
 ग्रीवायां तस्य संचक्रे वित्तेशं वरुणं तथा ।
 अनलं चैव वायुं च जयन्तं चैव शक्रजम् ॥ ६२ ॥
 शिरश्चक्रे यमं तस्य मृत्युं कालं च तावुभौ ।
 वक्त्रमस्याकरोज्जीवश्चन्द्रसूर्यौ च चक्षुषी ॥ ६३ ॥
 एकपक्षं चकारास्य रुद्रान्सर्वान्स वै द्विजः ।
 द्वितीयं पक्षमादित्यान्मध्यं तस्य पुरन्दरम् ॥ ६४ ॥

59a अहं सहिष्णुभावेन] अहन्त्वभावयुक्तेन R 59e तमतिरिच्यामि] तु व्यतिरिक्तमिति R (unmetrical)
 60c °न्दानवान्] R^{pc}, °न्देवता R^{ac} 60d विजेष्यथ] विजेष्यसि R 61ab भगवाञ्जीवश्च°] भ-
 गवन् व्यास च° R 61d °मादधत्] °माचरन् R 63a शिरश्चक्रे] शिरश्चक्रे R 63c वक्त्रम्°]
 चक्रम° R 64a एक°] एक° R 64b द्विजः] द्विज R 64d °न्मध्यं] °न् मध्ये R

59d भाग्यैश्च] भाग्येन A 59f विबुधेश्वर] विबुधे त्वं च A 60a तस्मात्ते] A₃A₄, तस्मात् A₇
 60b श्येन°] A₃A₄, स्वेन° A₇ 60c °न्संख्ये] A₃A₇, °न्संख्ये A₄ 60d कंचित्] A₇, किंचित्
 A₃A₄ • विजेष्यथ] विजेष्यति A 61ab °ञ्जीवश्चक्रे] A₃A₇, °न् जीव चक्रे A₄ 61cd] om. A
 62ab] गन्धर्वा पन्नगानां च वेत्ति संवरणं तथा A 63a शिरश्चक्रे] शिवं चक्र A 63c वक्त्र°] A₃,
 वक्त्र° A₄A₇ • °करोज्जीव°] A₃, °करो जीव° A₄, °करोतु जीवस्य° A₇ (unmetrical) 64b
 °न्स वै द्विजः] °न् सरे द्विजः A₃, °न् सरेद्विजः A₄, °न् श वै द्विजान् A₇

59(b¹) S₁ 62(d⁷-d⁸) S₁ 63(a⁴-a⁶) S₁

59a सहिष्णु°] S₃A, सवष्णु° S₁^{pc}, सविष्णु° S₁^{ac}, च विज्ञ° Bh (conj.?) 59d भाग्यैश्च] S₁S₃R,
 सैन्यैश्च Bh (conj.?) • रक्षितः] S₃RABh, रक्षिता S₁ 60a तस्मात्ते] S₃RA₃A₄Bh, तस्मा ते S₁
 60b श्येन°] RA₃A₄Bh, शेन° S₁S₃ 60c °वान्संख्ये] R^{pc}A₃A₇Bh, °वा संखे S₁, °वा संखे S₃
 60d कंचित्] S₃RA₇Bh (em.?), कञ्चि S₁ 61a ततः] RABh, तत S₁S₃ (unmetrical) 61ab
 °वाञ्जीवश्चक्रे] S₃A₃A₇Bh, °वा जीव चक्रे S₁ 61c श्येनं नाम] S₃RBh (conj.?), श्येना(ना)मह
 S₁ 61d देवानां] S₃RBh (em.?), देवाना S₁ • °मादधत्] S₃Bh (em.?), °मादधः S₁ 62b
 वित्तेशं] S₃RBh (em.?), वित्तेशं S₁ 63a शिरश्चक्रे] S₁, शिर चक्रे S₃, शिरश्चूडां Bh (em.; in a note
 Bh reads °शूडा in S₁) 63b मृत्युं] S₃RABh, मृत्यु S₁ 63c °मस्या°] S₃RABh, °म्याभ्या°
 S₃ 63cd °करोज्जीवश्च°] RA₃Bh, °करो जीव च° S₁, करो जीवश्च° S₃ 64a एक°] S₁S₃A,
 एक° Bh (em.?) • °पक्षं] S₁RABh, °पक्ष S₃ 64c °मादित्यान्] S₁RABh, °मादित्य S₃

पादौ च वसवस्तस्य अश्विनौ च महाबलौ ।
 गन्धर्वाः पन्नगाश्चैव नखांस्तस्य समाश्रिताः ॥ ६५ ॥
 पक्षिणश्च महासत्त्वान्पिशाचांश्च महाबलान् ।
 पुच्छं तस्याकरोत्सर्वान्देवानन्यांस्तथोदरम् ॥ ६६ ॥
 राजानस्तस्य पादस्थास्तले भूतान्यवेशयत् ।
 महाबलान्महोत्साहान्सर्वान्देवान्सभासदः ।

— — — — — ॥ ६७ ॥

सनत्कुमार उवाच ।
 स कृत्वा तं खगव्यूहं मन्त्रेणैवाभिमन्त्र्य च ।
 उवाच देवराजं तं बृहस्पतिरिदं वचः ॥ ६८ ॥
 कल्पितोऽयं महाव्यूहः कृता रक्षा च पार्थिव ।
 अतः परं विधानस्य कर्म नास्मासु विद्यते ॥ ६९ ॥

65d नखांस्तस्य] नागास्तस्य R 66c पुच्छं] पुच्छे R 67ab °स्थास्तले भूतान्य°] °स्थाः श्येनभू-
 तां न्य° { °तान्य° R^{ac} } R 67ef] om. R 68a तं खगव्यूहः] च खगव्यूह R 68b °णैवाभिमन्त्र्य]
 °णाभिमन्त्र्य R 69a °यं महाव्यूहः] °हं महाव्यूहं R 69d कर्म नास्मासु] कर्मणामात्म R

66a पक्षिणश्च] पादांगुलिषु A • °सत्त्वान्] °सत्त्वाः A₃A₄, सन्नाः A₇ 66b °चांश्च महाबलान्]
 °चाश्च महाबलाः A 66c पुच्छं] पुष्टं A₃A₇, पुष्टं A₄ 66cd °करोत्सर्वान्देवानन्यांस्त°] °करो-
 दे { °दे° A₄ } वानन्यांश्चैव त° A 67ab °स्थास्तले भूतान्यवेशयत्] °स्था स्थू { °स्तू° A₇ } लभूतान्यवेद-
 यत् { °न् A₇ } A 67d °न्सर्वान्देवान्] °न् सर्वानेव A 67ef] om. A 68b मन्त्रेणैवाभि°]
 मन्त्रिणे चाभि° A₃, तमन्त्रिणो वाभ्य° A₄ (unmetrical), सन्त्रिणे वाभ्य° A₇ 69a °व्यूहः] A₃A₄,
 °व्यूहः A₇ 69b कृता रक्षा च पार्थिव] कृत्वा राक्षसपार्थिवः A 69c अतः परं] ततः पुरी A 69d
 कर्म नास्मासु] कर्मणास्वासु { °षु A₇ } A

68(a⁷) S₁ 69(b⁷) S₁

65b महाबलौ] S₁S₃RA, महातलौ Bh (typo) 65c गन्धर्वाः] S₃RABh, गन्धर्वा S₁, धन्धर्वाः Bh
 (typo) • पन्नगाश्चैव] S₁RABh, पन्नगा चैव S₃ 65d नखांस्तस्य समाश्रिताः] S₃ABh, खन्तस्य च
 समाश्रिता S₁ 66a °सत्त्वान्] R, °सत्त्वा S₁S₃, °सत्त्वाः Bh 66b °चांश्च महाबलान्] S₁S₃R,
 °चाश्च महाबलाः Bh 66c पुच्छं] S₃Bh (em.?), पुच्छं S₁ • °त्सर्वान्] S₁S₃R, °त्सर्वान् Bh
 (conj.) 66d °थोदरम्] S₃RA, °थोदरा S₁, °थोदरम् Bh (em.; in a note Bh reads °थोदरान्
 in S₁) 67ab °स्थास्तले] conj. Bh, °स्थान्तल S₁, °स्था नले S₃ 67b भूतान्य°] R^{pc}Bh
 (conj.?), °भूतान्य° S₁, भुस्ता न्य° S₃ 67c °बलान्महोत्साहान्] S₃RABh, °बला महोसाहा S₁
 67d °र्वान्देवान्] S₁RBh, °र्वा देव S₃ 67ef] Loss of two pādas conjectured, om. S₁S₃Bh
 68a तं खग°] S₁ABh, तत्खग° S₃ 68b मन्त्रेणैवाभिमन्त्र्य] S₃Bh (conj.?), मन्त्रेणैवातिमन्त्र S₁
 68d वचः] RABh, वच S₁S₃ 69a महा°] S₁^{ac}S₃RA, मया S₁^{pc}Bh • °व्यूहः] A₃A₄Bh,
 °व्यूह S₁S₃ 69b कृता रक्षा च] S₁R, कृतरक्षा च S₁, कृत्वा राक्षस° Bh • पार्थिव] S₁R,
 पार्थिवः S₃, °पार्थिवम् Bh (em.?, Bh adds (?)) 69d कर्म ना°] S₁Bh, कर्मणा° S₃

जय शत्रून्रणे शक्र देवतैरभिरक्षितः ।
मया चार्थवर्णैर्मन्त्रैस्तपसा च बलेन च ॥ ७० ॥
कुरु कर्म यथाशक्ति अमरो ह्यसि पार्थिव ।
देवाश्चाप्यमराः सर्वे युध्यन्तु सुरपार्थिव ॥ ७१ ॥
भाग्यानां जय आयत्तो नान्यत्र सुरपुंगव ।
जहि शत्रून्महाबाहो मा भीर्भवतु ते रणे ॥ ७२ ॥
ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पटहा डिण्डिमास्तथा ।
आडम्बराश्च भम्भाश्च कृकवा गोविषाणिकाः ॥ ७३ ॥
मर्दलाः पेपुकाश्चित्रा मेघतूर्याणि सर्वशः ।
अवाद्यन्त महार्हाणि शतशो ऽथ सहस्रशः ॥ ७४ ॥
तेन शब्देन योधानां युद्धहर्षो महानभूत् ।
सिंहनादानकुर्वन्त वल्गितास्फोटितानि च ॥ ७५ ॥

70a शत्रून्] शत्रु R 70b देवतैरभि०] देवतैरेभि R 71ab ०शक्ति अमरो] ०शक्तिरमरो R 71c देवाश्चाप्यमराः] देवाः साध्यादयः R 72a जय आयत्तो] जयमापन्नो R 73c भम्भा०] भद्रा० R 73d कृकवा गोविषाणिकाः] कृकरा गोवृषात्मकाः R 74a पेपुका०] सुमुखा० R 75b युद्धहर्षो] युद्धमासन् R

70b देवतैरभि०] देवतैर{०न० A₇}पि A 70c चार्थवर्णैर्] A₃, चार्थवर्णै A₄, चार्थवर्णैर् A₇ 70d ०स्तपसा] A₃A₇, ०स्तपसा A₄ (unmetrical) 71a कुरु] कृत A 71b अमरो] ह्यमरो A • पार्थिव] A₄, पार्थिवः A₃A₇ 71c ०प्यमराः] ०प्यसुराः A 71d युध्यन्तु] युध्यन्ते A • ०पार्थिव] ०पार्थिवाः A 72a जय आयत्तो] A₇, जययाय{०प० A₃}त्रो A₃A₄ 72b ०पुंगव] ०पुंगवः A 72c शत्रून्] शत्रुं A₃A₄, सत्रुन् A₇ 72d मा भीर्भवतु] A₇, माभिभवतु A₃, माभिर्भवतु A₄ 73a भेर्यश्च] A₃A₄^{ac}, भेर्याश्च A₄^{pc}A₇ 73c भम्भा०] भम्भा० A 73d कृकवा गो०] कृतवाका A • ०विषाणिकाः] A₄A₇, विषाणिका A₃ 74a मर्दलाः] A₃A₇, मर्दना A₄ • पेपुका०] पन्नना० A₃ A₄, पटना० A₇ 74b मेघतू०] A₃A₄, मघनतू० A₇ (unmetrical) 74c महार्हाणि] A₃, महार्हाणि A₄A₇ 75a शब्देन] A₃A₄, सब्देन A₇ 75d वल्गिता०] वादिता० A₃A₄, वासितान् A₇

72(b²-b³) S₁ 72(b²)(b³) S₁ 75(b⁸, c⁸) S₁

70a शत्रून्रणे] S₃^{pc}ABh, शत्रुद्वे S₁, शत्रून्रणे S₃^{ac} 70b ०रक्षितः] S₃RABh, ०रक्षिणः S₃ 70c चार्थवर्णैर्] S₁RA₃Bh, चार्थवर्णै S₃^{ac}, चार्थवर्णै S₃^{pc}, चार्थवर्णैर् Bh 70cd ०न्त्रैस्तपसा] S₃RA₃A₇, ०न्त्रै तपसा S₁, ०न्त्रैस्तपसा Bh (em.?) 71b अमरो] conj., ह्यमरो S₁Bh, ह्यमनो S₃ • पार्थिव] RA₃Bh (em.), पार्थिवः S₃S₃ 71c ०प्यमराः] em. Bh (silently), ०प्यमरा S₃S₃ • सर्वे] S₃RABh, सर्वा S₁ 71d ०पार्थिव] RBh (em.?), ०पार्थिवः S₃S₃ 72a भाग्यानां] S₃RA, भाग्याना S₁, भाग्यान्नो Bh (conj.?) • आयत्तो] S₁S₃A₇, लाभाय Bh (conj.?) 72b ०पुंगव] S₁^{pc}RBh, ०पुंगवः S₁^{ac}, ०पुङ्गवः S₃ 72c शत्रून्] S₃RBh (conj.?), शत्रूर् S₁^{ac}, शत्रुर् S₁^{pc} 72d भीर्] RA₃Bh (em.), भी S₁S₃ • ते] S₃RABh, तो S₁ 73a ततः] S₃RABh, तत S₁ • भेर्यश्च] RA₃A₄^{ac}Bh, भेर्यश्च S₁, भेर्याश्च S₃ 73b डिण्डिमा०] S₃RABh, डिण्डिमा० S₁ 73c भम्भा०] S₃, नम्भा० S₁Bh (Bh adds (?)) 73d ०विषाणिकाः] A₄A₇, ०वृषाणिका S₁, ०विषाणिकः S₃, ०विषाणिकाः Bh (em.?) 74a मर्दलाः] RA₃A₇Bh, मर्दला S₁S₃ 74b मेघतू०] S₁RA₃A₄, मेघस्तू० S₃, नेदुस्तू० Bh (conj.) 74cd] om. S₁Bh 74c महार्हाणि] RA₃, महार्हाणि S₃ 75a शब्देन] S₃RA₃A₄Bh, सब्देन S₁ 75c ०कुर्वन्त] S₁S₃RA, ०कुर्वन् ते Bh (em.) 75d वल्गिता०] S₁S₃R, वादिता० Bh

देवास्ततः शङ्खमृदङ्गवाद्यैरमोघसर्वायुधदीप्तहस्ताः ।
निर्जग्मुरिन्द्रादिसुरप्रधाना जयैषिणः शत्रुवधेप्सवश्च ॥ ७६ ॥

इति स्कन्दपुराणे अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥

76b °हस्ताः] °हस्ता R **76d** °वधेप्सवश्च] °वधेप्सवस्त्विति R (unmetrical) **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे देवासुरसन्नहनो नाम R

76b °हस्ताः] A₃A₇, °हस्ता A₄ **76d** °वधेप्सवश्च] A₇, °वधेसुरश्च A₃A₄ **Col.** इति {इति श्री° A₃} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे सन्नहनिकाध्यायः A±

76a देवास्ततः] S₃RABh, देवतास्ततः S₁ (unmetrical) **76b** °हस्ताः] S₁A₃A₇Bh, °हस्ता S₃
76c निर्जग्मु°] RABh, निर्जग्मु° S₁ (unmetrical), निर्जग्मु° S₃ **76d** जयैषिणः] S₃RABh, ज-
यैषिण S₁ (unmetrical) • °वधेप्सवश्च] S₃A₇Bh (conj.), °वधेप्सथच्चेति S₁ (इति part of col.)
Col. ○ ॥ स्कन्दपुराणे व्यूहरचनाध्यायः १३४ (in letter numerals) ॥ ○ S₁, ○ ॥ स्कन्दपुराणे ध्यायः
७७ (in letter numerals) ॥ ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे व्यूहरचनो नामष्टसप्ततितमोऽध्यायः Bh (typo)

एकोनाशीतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

व्यूढे सुराणां सैन्ये ऽथ स्थिते युद्धाय दंशिते ।

दानवानां बलं घोरं समदृश्यत भीषणम् ॥ १ ॥

ते दानवबलं दृष्ट्वा देवाः सर्वे सवासवाः ।

सिंहनादानकुर्वन्त वादित्ररवमिश्रितान् ॥ २ ॥

स नादः सुमहान्व्यास सागरस्येव मथ्यतः ।

आपूरयज्जगत्सर्वं युगान्ताम्बुदनिस्वनः ॥ ३ ॥

ततो दानवशार्दूलाः सर्वे दृष्ट्वा सुरोत्तमान् ।

व्यूहस्कन्धास्थितान्सम्यग्वीक्षांचक्रुः परस्परम् ॥ ४ ॥

तानीक्षमाणान्संदृश्य स्थितान्दानवयूथपान् ।

उवाच भार्गवं व्यास हिरण्यनयनः स्वयम् ॥ ५ ॥

एते व्यूहमिमं कृत्वा देवास्तिष्ठन्त्यभीतवत् ।

मन्यन्ते दानवान्युद्धे वयं जेष्याम सर्वशः ॥ ६ ॥

1a व्यूढे सुराणां] व्यूहिते सुर° R 1b दंशिते] दर्शिते R 3c आपूरय°] अपूरय° R 4c °स्कन्धा°] °स्कन्ध° R 4d °ग्वीक्षांच°] °गीक्षाञ्च° R 5a तानीक्षमाणान्संदृश्य] तानीक्ष्यमाणान् संदृष्ट्वा R

1a सैन्ये ऽथ] सैन्येषु A 3c आपूरय°] अपूरय° A 4c °स्कन्धा°] °स्कंध° A₃, °स्कंद° A₃A₇ • °स्थितान्] A₃A₄, °स्थितौ A₇ 4d °ग्वीक्षांच°] A₃A₇, °क् वीक्ष्य° A₄ 5a तानीक्षमाणान्] तां वीक्षमाणः A₃, तां वीक्ष्यमाणः A₄, तां विक्षमानाः A₇ 5c व्यास] A₃A₄, वगम A₇ (unmetrical) 5d °नयनः] A₃, °तनयः A₄A₇ 6d जेष्याम] A₄A₇, जेष्याम A₃

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.10a (f. 130^v), 8.11b (f. 131^r) and 8.12a (f. 131^v); S₃ f. 131^r–132^r; R f. 151^v–152^r; A₃ f. 87^v–88^v; A₄ f. 126^r–127^v; A₇ f. 123^v–125^r.
3(d¹–d⁶)(d⁷–d⁸) S₁ 5(a⁶–b³)(b⁴–b⁵)(b⁶–c⁵, d¹–d², d⁸) S₁

1a सैन्ये] S₃RABh, सेव्ये S₁ 1b दंशिते] S₁ABh, संसदि S₃ 2a ते] S₁S₃RA, तद् Bh (conj.) 2b देवाः] S₃RABh, देवा S₁ • °वासवाः] S₃RABh, °वासवा S₁ 2c °नादान°] S₃RABh, °नादान्य° S₁ • °कुर्वन्त] S₁S₃RA, °कुर्वस्ते Bh (conj.) 2d °रव°] S₁RABh, °वर° S₃ 3a नादः] RABh, नाद S₁S₃ • सुमहान्] RABh, सुमहा S₁, समहान् S₃ 3b °स्येव] S₃RABh, °स्येव S₁ • मथ्यतः] RABh, मत्थनशः S₁, मन्थतः S₃ 3c °पूरयज्ज°] RABh, °पूरय ज° S₁S₃ • °त्सर्व°] S₃RABh, °त्सर्वो S₁ 4a °शार्दूलाः] S₁RABh, °शार्दूला S₃ 4b सुरोत्तमान्] S₃RABh, सुरोत्तमाः+ S₁ 4c व्यूहस्कन्धा°] S₃, व्यूहस्कन्दा° S₁, व्यूह सैन्यं Bh (conj.?) • °स्थितान्] RA₃A₄, °स्थिता S₁S₃, °स्थितान् Bh (typo) 4cd °म्यग्वीक्षांचक्रुः] S₃A₃A₇Bh, °म्यत्वीक्षाञ्चक्रु S₁ 5a तानीक्षमाणान्] em., तानीक्ष्यमाणा S₁ (tops of णा lost), तानीक्ष्यमाणः S₃, तान्वीक्षमाणान् Bh (em.?) 5b स्थितान्] S₃RA, (स्थितौ) S₁ (upper parts lost), स्थितौ Bh • °यूथपान्] S₃RABh, (°यूथपाम्) S₁ 5c व्यास] S₁RA₃A₄Bh, न्यास S₃ 6b देवास्ति°] S₃RABh, देवा ति° S₁ • °भीतवत्] S₁RABh, °भीतवः S₃ 6d जेष्याम] RA₄A₇Bh (em.?), ज्येष्याम S₁S₃^{pc}, ऽप्याम S₃^{ac} • सर्वशः] S₁RABh, सर्वतः S₃

स भवान्युक्तमस्यैव देवव्यूहस्य भेदनम् ।
 कुरु मायाप्रतिव्यूहमस्माकमपि मा चिरम् ॥ ७ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 एवमस्त्विति संप्रोच्य अर्धचन्द्रमकुर्वत ।
 खगस्य तस्य यच्छेत्तुं शिरः कायादियेष सः ॥ ८ ॥
 चकार तस्य शृङ्गे तु प्रह्लादान्धकदानवौ ।
 धारां निवातकवचान्पौलोमान्कालकासुतान् ॥ ९ ॥
 विरोचनं बलिं चैव विप्रचित्तिं सहानुजैः ।
 प्रह्लादभ्रातरश्चैव ससुहृद्वर्गबान्धवान् ।
 पृष्ठं चक्रे महायोगी मध्यं राजा तथैव च ॥ १० ॥
 उवाच चेदं विश्रब्धो भार्गवः शत्रुतापनः ।
 हिरण्याक्षमिदं युक्तं काले पथ्यं च सर्वशः ॥ ११ ॥
 दैवतव्यूहभेत्तायं महाव्यूहो हि वः कृतः ।
 युद्धं कुरुत भद्रं वो मन्मन्त्रपरिपालिताः ॥ १२ ॥

7a स भवान्] भगवन् R 7c माया°] च त्वं R 8b अर्ध°] सो ऽर्द्ध° R 8c यच्छेत्तुं] संछित्तुं R 8d °दियेष सः] °दपातयत् R 9b °दान्धक°] °दार्धक° R 9c धारां] धारा R 10b सहानुजैः] सहात्मजैः R 10c °भ्रातरश्चैव] °भ्रातरश्चैव R 10d ससुहृद्वर्गबान्धवान्] इत्यालङ्घ सबा-
 न्धवम् R 10f मध्यं] मध्ये R 11d काले पथ्यं च सर्वशः] कालापेक्ष्यञ्च सर्वदा R 12d °परि°] °प्रति° R

7a स भवान्] भगवन् A 7c माया°] ज्ञात्वा A 8b अर्ध°] सो ऽर्द्ध° A₃A₄, सोद्ध° A₇ 8b °मकुर्वत] A₃A₇, °मकुर्वत A₄ 8c तस्य] यस्य A₃A₇, पस्य A₄ • यच्छेत्तुं] A₃A₇, पुच्छे तु A₄ 8d °दियेष सः] °दिपेषणं A 9c धारां नि°] धारान् नि° A 9d °न्यौलोमान्कालकासुतान्] °न् लोलमान् कानकोत्सवान् A₃A₄, °न् मोनमान् कालकोत्सुवान् A₇ 10c प्रह्लाद°] A₃, प्रह्लादं A₄A₇ • °भ्रातरश्चैव] °भ्रातरं चैव A 10e पृष्ठं] सृष्टं A₃A₄, पृष्ठं A₇ 11a चेदं विश्रब्धो] वेदविश्रब्धो A₃, वेदविश्रब्धो A₄, वेदश्रुवो A₇ (unmetrical) 11b शत्रुतापनः] शक्रतापनं A 12a °भेत्तायं] A₃A₄, °भेत्तायां A₇ 12cd] om. A

10(c²-d¹, f⁵) S₃

7a °न्युक्तम°] RABh, °न्युनम° S₁^{ac}, °न्युन्तम° S₁^{pc}S₃ 7b भेदनम्] S₁S₃RA, भेदकम् Bh (conj.?) 7d °मस्माक°] S₁RABh, °मस्माका° S₁ 8a संप्रोच्य] RABh, स प्रोच्य S₁, सा प्रोच्य S₃ 8b अर्ध°] S₃, ह्यर्ध° S₁, ह्यर्ध° Bh • °न्द्रमकुर्वत] RA₃A₇, °न्द्रमकुर्वतः S₁S₃, °न्द्रश्चकार सः Bh (conj.) 8c यच्छेत्तुं] A₃A₇Bh, यच्छेत्तुं S₁S₃ 8d शिरः] S₃RABh, शिर S₁ • °दियेष सः] conj., °दियेष व S₁, °दियेष तः S₃ (unmetrical), °दियेष च Bh (conj.) 9b प्रह्लादा°] S₁RABh, प्रह्लादा° S₃ 9c धारां नि°] S₁, धारा नि° S₃, धारान् नि° Bh (Bh reads धारो in S₁) • °कवचान्] S₁RABh, °कवचा S₃ 9d °सुतान्] S₁RBh, °सुतः S₃ 10a विरोचनं] S₃RABh, विरोचन S₁ 10b विप्रचित्तिं] RABh, विप्रचित्ति S₁S₃ 10c प्रह्लाद°] S₁ RA₃Bh, प्र(हृद°) S₃ • °भ्रातरश्चैव] conj., °भ्रातरं चैव S₁Bh, (°भ्रान्तरश्चव) S₃ (upper parts lost) 10e पृष्ठं] S₁RBh, पृष्ठं S₃ 10f राजा तथैव] S₁RA, राज (त)थैव S₃, राजानमेव Bh (conj.) 11a चेदं] S₁S₃R, चैनं Bh (conj.) • विश्रब्धो] S₃RBh (em.?), विश्रब्धो S₁ 11d पथ्यं] S₁ABh, पत्थं S₃ • सर्वशः] S₃ABh, °र्मर्मशः S₁ 12a दैवत°] S₁RABh, देवत° S₃ • °भेत्तायं] S₁RA₃A₄Bh, °भेदोयं S₃ 12c युद्धं] S₃R, युक्तं S₁Bh 12d मन्मन्त्र°] R, पद्मन्त्र S₁, ममन्त्र° S₃, मया नु Bh (conj.)

परस्परं च रक्षन्तः सर्वे चित्रास्त्रयोधिनः ।
 महामायान्सुरान्सर्वे यथा नैवाभिमन्यत ॥ १३ ॥
 ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पणवानकगोमुखाः ।
 आडम्बरा डिण्डिमाश्च पटहाश्च महास्वनाः ॥ १४ ॥
 नानाविधानि चान्यानि प्रवाद्यन्त सहस्रशः ।
 देवानां दानवानां च मदसत्त्वप्रदानि वै ॥ १५ ॥
 ततः प्रमर्दतेत्युक्त्वा दानवा दानवेश्वरैः ।
 ममर्दुर्देवतानीकं प्रहताः सर्वशस्तदा ॥ १६ ॥
 देवा अपि च संयत्तास्तपोयोगबलान्विताः ।
 दानवान्विविधैः शस्त्रैरभिजघ्नुः कृतागसः ॥ १७ ॥
 असीनां पात्यमानानां शिरसां हस्तिनामपि ।
 आसीच्छब्दो महाघोरो वंशानामिव पात्यताम् ॥ १८ ॥

13a रक्षन्तः] रक्षन्तु R 13c °मायान्सुरान्] °मायाः सुराः R 13d °मन्यत] °मन्यतः R 15d °सत्त्वप्रदानि] °युद्धप्रदानि R 16b दानवेश्वरैः] दारुणैः शरैः R 16c ममर्दुर्देवता°] समृद्धार्द्रवता° R 16d प्रहताः] प्रयत्नः R • °स्तदा] °स्तथा R 17ab संयत्तास्तपो°] संमत्तास्तथा R 17d °घ्नुः कृतागसः] °घ्नुस्तु तापसा R 18a असीनां पात्यमानानां] असिना पात्यमालानां R 18d पात्यताम्] पात्यताम् R

13c °मायान्सुरान्] °मायापरान् A 13d °मन्यत] °मन्यतः A₃A₄, °मन्युत A₇ 14a भेर्यश्च] A₃A₄^{ac}, भेर्याश्च A₄^{pc}A₇ 15a चान्यानि] वाद्यानि A 15b प्रवाद्यन्त] A₃A₄, पृष्ट्वाद्यन्त A₇ 15d मदसत्त्वप्रदानि] सदसत्प्रवरणि{°नि A₇} A 16a °त्युक्त्वा] A₃A₄, °त्युक्ता A₇ 16b दानवेश्वरैः] दारुणैः श[स° A₇]रैः A 16c ममर्दुर्देवता°] संवर्त्त समता° A 16d प्रहताः] प्रहता A 17d कृतागसः] A₇, कृतागमः A₃A₄ 18a असीनां पात्य°] अमीषां पाद्य° A 18b शिरसां] A₃A₄, शिरसां A₇

13a रक्षन्तः] ABh, रक्षन्त S₁S₃ 13b चित्रास्त्र°] S₃RABh, चित्रासु° S₁ 13c महा°] S₃R ABh, वहा° S₁ • °मायान्सुरान्] S₁S₃, °मायाः सुराः Bh (conj.?) 13d नैवाभि°] S₃RABh, नैवाति° S₁ • °मन्यत] S₁^{pc}Bh, °मन्यतः S₁^{ac}S₃ 14a Before this Bh adds सनत्कुमार उवाच । • ततः शङ्खा°] S₁^{pc}S₃RABh, ततः(ः)शङ्खा° S₁ • भेर्यश्च] S₃RA₃A₄^{ac}Bh, भेर्यश्च S₁ 14b °नक-गोमुखाः] S₃RABh, °नथगोमुखा S₁ 14c डिण्डिमा°] S₃RABh, दिण्डिमा° S₁ 15a चान्यानि] S₃RBh (conj.), मन्यानि S₁ 15b प्रवाद्यन्त] S₃RA₃A₄, प्रावाद्यन्त S₁, प्रावाद्यन्त Bh (em.?) 15d वै] S₁S₃^{ac}RABh, वैः S₃^{pc} 16a °मर्दतेत्युक्त्वा] S₁S₃RA₃A₄, °मन्ततेत्युक्त्वा Bh (conj.; in a note Bh suggests °मर्दते°) 16b °वेश्वरैः] S₁^{pc}Bh, °वेश्वरैः S₁^{ac}, °वेश्वरैः S₃ 16c ममर्दुर्] S₁Bh, ममर्दु S₃ 16d प्रहताः] S₃Bh (em.?), प्रहता S₁ • °स्तदा] A, °स्तथा S₁Bh, °स्तदाः S₃ 17a देवा अपि च] S₃^{pc}RA, देवा अवि व S₁, देवाश्चपि च S₃^{ac}, देवास्तेपि च Bh (conj.?) 17ab संयत्तास्त°] ABh, संयत्ता त° S₁, संपन्ना त° S₃ 17b °बलान्विताः] S₁RABh, °समन्विताः S₃ 17c °वान्विविधैर्] S₃RABh, °वां विविधैः S₁ 17d °जघ्नुः] S₃ABh, °जघ्नु S₁ 18a असीनां पात्य°] conj. Bh (silently), असीना प्यत्य° S₁^{pc}, असीना प्युत्य° S₁^{ac}, आसीना पाद्य° S₃^{pc}, असीना पाद्य° S₃^{ac} 18b शिरसां] S₃RA₃A₄Bh, शिरसा S₁ 18c महाघोरो] S₁RABh, महाघोरं S₃ 18d पात्यताम्] S₃ABh, पाक्यतां S₁

विकृष्यतां कार्मुकाणामिषूणां च विमुच्यताम् ।
 आसीत्तत्र महाच्छब्दो गिरीणामिव भिद्यताम् ॥ १९ ॥
 गच्छद्भिर्भिन्दिपालैश्च शक्तिभिस्तोमरैस्तथा ।
 आकाशमभवत्सर्वं खद्योतैरिव संवृतम् ॥ २० ॥
 शिरोभिश्चरणैश्चैव बाहुभिश्च निपातितैः ।
 क्षणेन युद्धभूमिः सा विषमा समपद्यत ॥ २१ ॥
 दन्तिभिः पर्वताकारैर्हयैर्धुर्यै रथोत्तमैः ।
 कबन्धैश्चाभिनृत्यद्भिर्दुर्निरीक्ष्यमभूत्क्षणात् ॥ २२ ॥
 आतपत्रैश्च हारैश्च कवचैस्तलभैरपि ।
 निष्कसूत्रैः समुकुटैः केयूरैः कुण्डलैरपि ॥ २३ ॥
 कण्ठत्राणैर्विचित्रैश्च दुकूलैर्मणिभिश्च ह ।
 कुथाभिश्च विचित्राभिर्भुजैः साभरणैरपि ॥ २४ ॥

19ab कार्मुकाणामिषूणां] कार्मुकानामिन्यूनाञ् R 20c °मभवत्] °गमभूत् R 21d विषमा] वैषम्यं R 22b °यैर्धुर्यै रथोत्तमैः] °यैर्धुर्यै नगोपमैः R 22c °श्चाभिः] °श्चापि R 23b कवचैस्तलभैः] तनुत्रैः कवचैः R 23b निष्क°] निष्क° R 24a °णैर्विचित्रैश्च] °णैश्च सच्छत्रैर् R 24c कुथाभिः] कथाभिः R 24d साभरणैः] सावरलैः R

19ab कार्मुकाणामिषूणां] कार्मुकानामसूनां A₃A₄, कार्मुकाणामसुणाञ् A₇ 19cd] om. A 20ab गच्छद्भिर्भिन्दिपालैश्च शक्ति°] भिदिपालैः शक्तिभिश्च गदा° A 22b °यैर्धुर्यै रथो°] °यैर्धुर्यै रथो° A₃, °यैः युद्धेष्वो° A₄, °यै युद्धे शिवो° A₇ 22c °श्चाभिः] A₃A₄, °श्चाति° A₇ 22d °दुर्निरी-क्ष्य°] °रन्तरीक्ष° A 23b कवचैस्तलभैः°] कवचैः स्थूलजैः A₃, कवजैः स्थूलजैः A₄, फवजैस्तूलजैः A₇ 23c समुकुटैः] समुद्रावैः A 24a कण्ठत्राणैः] करताले° A₃A₄, रराणैः A₇ (unmetrical) 24b दुकूलैः] शिरोभिः A 24c कुथाभिः] A₃A₇, कथाभिः A₄ 24cd विचित्राभिर्भुजैः सा°] पवित्राभिर्भुजैः A₇ जैरा° A

19(a⁵-a⁶, a⁸-b²) S₁ 21(d⁴-d⁵) S₁ 22(a³-a⁷)(a⁸-b⁴, b⁶) S₁ 24(d⁶) S₁

19a विकृष्यतां] S₁RABh, विकृष्यता S₃ 19ab कार्मुकाणामिषूणां च] em., (कासु)का(णांमिश्र)नाञ्च S₁, कार्मुकाणामिषूणैव S₃, च धनुषां बाणानाञ्च Bh (conj.?) 19c आसीत्तत्र] S₃RBh (em.?), आसी तत्र S₁ • महाच्छब्दो] S₁RBh, महाच्छब्दो S₃ 20a °द्भिर्भिन्दि°] RBh (em.?), °द्भि भिन्दि° S₁, °द्भिरिन्दि°(भि)° S₃ 20c °त्सर्व°] S₃RABh, °त्सर्वे° S₁ 21c °भूमिः] S₁RABh, °भूमि S₃ 21d विषमा] S₃ABh, विषमा S₁^{pc}, विषया S₁^{ac} • समपद्यत] S₃RABh, (सम)मद्यत S₁ 22ab °कारैर्ह°] RABh, -(रह°) S₁ (upper parts lost), °कारै ह° S₃ 22b °यैर्धुर्यै र°] S₃, (°यधये) र° S₁ (upper parts lost), °यवयैर° Bh (conj.?) 22c °श्चाभिः°] S₃A₃A₄Bh, °श्चाति° S₁ 22cd °नृत्यद्भिर्दु°] RBh (em.?), °नृत्यद्भिर्दु° S₁S₃ 22d °भूत्क्षणात्] RA, °भूद्गण° S₁, °भूत्क्षणेत् S₃, °भूद्गणे Bh (conj.?) 23b °स्तलभै°] S₁S₃, °स्तलचै° Bh (Bh adds (?); he probably reads this in S₁) 23c °सूत्रैः समुकुटैः] RBh (em.?), °सूत्रै समुकुटै S₁, °सूत्रै समुकुटैः S₃ 23d केयूरैः] S₃RABh, केयूरै S₁ • °रपि] S₁^{pc}S₃RABh, °रपिः S₁^{ac} 24a °त्राणैर्वि°] conj. Bh, °त्राणं वि° S₁, °त्राणै वि° S₃ 24b °कूलैर्म°] RBh (em.?), °कूलै म° S₁S₃ 24c कुथाभिः°] S₃A₃A₇Bh, कथानि° S₁ 24cd °भिर्भुजैः] RBh (em.?), °भि भुजै S₁, °भि भुजैः S₃

चामरैर्हेमदण्डैश्च घण्टाभिश्चाङ्कुशैरपि ।
विभाति भूतलं तत्र ज्योतिर्भिद्यौरिवावृता ॥ २५ ॥
क्रुद्धः केशेषु संगृह्य विरथो ऽपि महारथः ।
रथिनं रथमाप्त्य निजघान बलाद्वली ॥ २६ ॥
तत्र चान्यो गजेनाशु अभिपत्य महाबलः ।
रथं चिक्षेप निर्वृत्ते कुशमुष्टिं यथाध्वरे ॥ २७ ॥
क्षिप्तो गजं समुत्पत्य सगजं गजिनं स च ।
शरैराशीविषाकारैरनयद्यमसादनम् ॥ २८ ॥
हतमप्येष तुरगः सादिनं पतितं क्षितौ ।
उपास्ते पादतः सुप्तं गुरुं शिष्यो यथात्मवान् ॥ २९ ॥
ससूते निहते योधे रथमेते हयोत्तमाः ।
वहन्ति पुरुषाः क्षीणा ज्ञानवन्त इवागमान् ॥ ३० ॥

25a चामरैर् R 25d °वृता] R^{PC}, °वृता: R^{ac} 26a क्रुद्धः केशेषु] क्रुद्धैः कोप(यु)+जु+ R 26b महारथः] महारथं R 26c °माप्त्य] °माप्त्य R 27a चान्यो] चान्यो R 27b अभि°] अति° R 27c निर्वृत्ते] निर्वृत्तो R^{ac}, निर्वृत्त R^{PC} 28a गजं] गजान् R 28b स च] च स: R 28d °रनयद्यमसादनम्] °रनयत्यस्व{°म° R^{ac}}सादिनं R 29a °मप्येष] °साध्ये स R 29c उपास्ते] उपास्ते R 30a ससूते] समृते R 30b रथमेते] रथमध्ये R

25a चामरैर्हेम°] A₃A₇, चामरै मह° A₄ 25c भूतलं तत्र] भूतलस्तत्र A 25d ज्योतिर्भिर्] A₃, ज्योतिर्भिर् A₄, ज्योतिर्भि A₇ • °वृता] A₃A₄, °वृता: A₇ 26b महारथः] A₃A₄, महारथ A₇ 26c °माप्त्य] °माप्त्य A 27b अभि°] अति° A 27c चिक्षेप] निक्षेप A₄A₇, निक्षेप निक्षेप A₃ (unmetrical) • निर्वृत्ते] A₇, निर्वृत्ते A₃, निर्वृत्ते A₄ 27d °थाध्वरे] A₃, °थाध्वरे A₄, °थाध्वजे A₇ 28a क्षिप्तो गजं] क्षिप्तान् गजान् A 28b स च] च स: A 28d °रनय°] A₃, °रनय° A₄, °रलमा° A₇ 29c उपास्ते] तपास्ते A • पादतः] A₃A₇, पादप: A₄ • सुप्तं] क्षिप्रं A 30a योधे] घोरे A 30b हयोत्तमाः] A₃A₇, हयोत्तम: A₄ 30c पुरुषाः] पुरुषा A₃A₄, पुरुष: A₇

25(a¹-a⁷)(a⁸) S₁ 28(b³-b⁵) S₁

25a चामरैर्हेम°] S₁A₃A₇ (upper parts faint in S₁), चामरै हेम° S₃, मुशलैः शूल° Bh (conj.?) 25b घण्टाभि°] S₁RABh, घण्टाभि° S₃ 25d ज्योतिर्भिर्] RA₃Bh, ज्योतिर्भि S₁S₃ • °वृता] R^{PC}A₃A₄, °वृता: S₃, °वृत् S₁^{PC}, °वृत् S₁^{ac}, °वृत्तम् Bh 26a क्रुद्धः] S₃ABh, क्रुद्ध S₁ 26b वि-रथो] S₁RABh, चिरथो S₃ • महारथः] S₁^{ac}S₃A₃A₄Bh, महारथ S₁^{PC} 26c रथिनं] S₁RABh, रथिन S₃ (unmetrical) • °माप्त्य] S₃, °माप्त्य S₁Bh 26d बलाद्वली] S₃RABh, बलाम्बली S₁ 27a चान्यो] S₃ABh, चान्ये च S₁ (unmetrical) 27ab गजेनाशु अ°] S₃RA, गजे चाशुर° S₁, गजे चाशुर° Bh (em.?) 27b °भिपत्य] S₁S₃, °भिहत्य Bh (conj.?) • महाबलः] S₃RA, महाभुज S₁^{ac}, महाभुज: S₁^{PC}Bh 27c चिक्षेप] S₁RBh, विक्षेप S₃ • निर्वृत्ते] S₃A₇, न वृत्ते: S₁, च वृत्ते: Bh (conj.?, Bh adds (?)) 27d °ष्टिं यथा°] S₃RA, °ष्टि यथा° S₁, °ष्टिमिवा° Bh (conj.) 28a क्षिप्तो गजं] conj., क्षिप्ता गजा S₁, क्षिप्त गजं S₃ (or °जां), क्षिप्तो गजात् Bh (conj.?) 28b सगजं] S₃RA, - नसं Bh (Bh probably reads this in S₁) • गजिनं स च] S₃, (जिन)सत्वय S₁, -- य - Bh (Bh probably reads this in S₁) 28c °राशीविषा°] S₃RABh, °राशैविषा° S₁ 28cd °रैनय°] S₃RA₃Bh, °रैनभय° S₁ 29a तुरगः] S₁RABh, तुरग S₃ 29b सादिनं] S₃RABh, सादिनां S₁ 29c पादतः] S₁RA₃A₇Bh, पादत S₃ (unmetrical) • सुप्तं] S₃RBh (conj.?), सप्त S₁^{PC}, सप्त S₁^{ac} 30a योधे] S₃RBh (em.?), योधो S₁ 30b हयोत्तमाः] S₃RA₃A₇Bh, हयोत्तमा S₁ 30c पुरुषाः] RBh (em.?), पुरुषा S₁S₃ • क्षीणा] S₁S₃RA, क्षीवा Bh (conj.?)

अयमन्यः सुबद्धो ऽपि दैत्येन सुरपुंगवः ।
 बाहुभ्यां वेष्टयित्वैनं प्रययौ देवतान्तिकम् ॥ ३१ ॥
 अयमाधावतो यस्य गजस्य भुजमाच्छिनत् ।
 स तेनैव गजेनोग्रः पपात विनिसूदितः ॥ ३२ ॥
 अयमन्येन संयुक्त अन्येनागत्य घातितः ।
 स चाप्यन्येन देवेन सो ऽप्यन्येन पुनर्हतः ॥ ३३ ॥
 एते पदातयश्चान्ये बहवः संहता भृशम् ।
 रथिनं मोहयित्वा तु जघ्नुरेनमभीतवत् ॥ ३४ ॥
 एवमाकाशगाः सिद्धा ऋषयश्चारणास्तथा ।
 साधयन्ति रमन्ते च गायन्ति च जपन्ति च ॥ ३५ ॥
 हरन्त्यप्सरसश्चैव योधांस्तत्र रणे हतान् ।
 पिशाचाश्चापि मोदन्ति नृत्यन्ति च निकुम्भिलाः ॥ ३६ ॥

31ab] अ(थ) सैन्ये अयुद्धन्त दैत्येशं सुरपुङ्गवाः R **31d** देवता°] दैवता° R **32a** अयमाधावतो यस्य] अथ आधावतस्तस्य R **32b** भुजमा°] करमा° R **32d** पपात वि°] शरपात° R **33ab** संयुक्त अन्येनागत्य] संयुक्तो ऽन्येनाघात° R (unmetrical) **34d** °रेनमभीत°] °रेत्य स भीत° R **35c** साधयन्ति] आपतन्ति R **35d** गायन्ति च जपन्ति] पतन्ति च हसन्ति R **36c** मोदन्ति] मोदन्ते R

31a °न्यः सुबद्धो] °न्य स्वबुद्धो A₃A₄, °न्यसुबुद्धो A₇ **31c** वेष्टयित्वैनं] विस्त्रयित्वैनं A₃, विष्णुयित्वैनं A₄A₇ **32a** अयमाधावतो यस्य] अयं मा{अयस्मा° A₇}यारतः पश्यन् A **32b** °माच्छिनत्] A₃A₇, °माक्षिच्छिनत् A₄ (unmetrical) **33ab** संयुक्त अन्ये°] संयुक्तो अन्ये°{°न्ये° A₇(unmetrical)} A **33b** घातितः] पातितः A **34a** पदातय°] A₃A₇, पदायत° A₄ **34b** संहता] A₃A₇, संहता A₄ **34c** रथिनं] A₇, रथिनां A₃A₄ **35c** साधयन्ति] बोधयन्ति A **35d** जपन्ति] जयन्ति A **36d** निकुम्भिलाः] समततं A₃, समततः A₄A₇

31(c⁶)(c⁷)(c⁸) S₁

31a °मन्यः सु°] S₃Bh (em.?), °मन्य सु° S₁ • °बद्धो] S₁Bh, °युद्धो S₃ **31c** बाहुभ्यां] S₁^{pc}S₃RABh, बाहु(त्यां) S₁^{ac} • °त्वैनं] S₃RA, -(न) S₁, °त्वा तं Bh (conj.?) **31d** देवता°] S₃ABh, चैवता° S₁ **32a** °तो यस्य] conj., °तः पश्य S₁S₃Bh **32b** °माच्छिनत्] A₃A₇Bh, °मच्छिन्नत् S₃, °माक्षिच्छिन S₁ **32c** °नोग्रः] S₁RA, °नोग्र S₃, °नोर्व्या Bh (conj.?) **32d** पपात] S₁ABh, प्रपात S₃ • °सूदितः] S₃S₁^{ac}RA, °सूदितैः S₁^{pc}, °षूदितः Bh (em.?) **33a** °मन्येन] S₃RABh, °मप्येन S₁ **33ab** संयुक्त अ°] em. Bh (silently), संयुक्तः अ° S₁, संसक्त अ° S₃ **33b** °नागत्य] S₃ABh, °नागव्य S₁ **33c** देवेन] S₁^{pc}S₃RABh, देव(श) S₁^{ac} **34a** पदातय°] S₃RA₃A₇Bh, पादत्रय° S₁ **34b** °वः संहता] RA₃A₇Bh, °वत्संहता S₁, °वः संघता S₃ **34c** °यित्वा तु] S₁RABh, °यित्वाशु S₃ **35a** °काशगाः] S₃RABh, °काशगा S₁ **35c** साधयन्ति] S₁S₃, शाधयन्ति Bh (typo) **35d** गायन्ति] S₁S₃A, स्मयन्ति Bh (conj.?) **36a** हरन्त्यप्सर°] S₃RABh, हरन्त्यप्सर° S₁ **36c** मोदन्ति] S₁S₃A, मोदन्ते Bh (conj.)

तत्प्रवादितगान्धर्वं छिन्नभिन्नविदारितम् ।
 युद्धगान्धर्वमभवद्भीरूणां भयवर्धनम् ॥ ३७ ॥
 ते ऽन्योन्यघातक्षतसर्वदेहाः सुरासुरा वैरमनुस्मरन्तः ।
 जघ्नुस्तदा राक्षसतुल्यरूपाः स्वराज्यहेतोर्जयमीप्समानाः ॥ ३८ ॥

इति स्कन्दपुराणे एकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥

37a तत्प्रवादितगान्धर्वं] तत्पुरादितगन्धर्व R 37c युद्धं] युद्धं R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे युद्धाध्यायः R

37a तत्प्रवादितगान्धर्वं] तत्पुरादिति गंधर्वं { °र्व A₄ } A₃A₄, तत्पुर्वादितगंधर्वा A₇ 37b °विदारितम्] इवारितं A 37c युद्धगान्धर्वं] शुद्धगंधर्वं A 37d °भीरूणां] °त् भीरूणां A 38a °घातक्षत-सं] °घातकृत्सं A (unmetrical) 38b सुरासुराः वैरं] सु {शू° A₃} राः सुरैर्वै {द्वि° A₇} रं A 38c जघ्नुस्तदा राक्षसं] जग्मुः { °मु A₇ } क्षयं दानवं A 38d स्वराज्यहेतोर्] सुराश्च हेतोर् A₃A₄, शुरा-श्च हेतो A₇ • °मीप्समानाः] A₃A₇, °मीप्समानवाः A₄ Col. इति {इति श्री° A₃} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे देवासुरविग्रहोऽध्यायः A±

37a °गान्धर्वं] em. Bh (silently), °गान्धर्वा S₁, °गन्धर्व S₃ 37c °गान्धर्वं] S₁RBh, °ग-न्धर्व S₃ 37d °भीरूणां] S₁RBh, °भीरूणां S₃ 38a ते ऽन्योन्यं] S₁S₃RA, अन्योन्य° Bh (conj.?) • °देहाः] RABh, °देहा S₁S₃ 38b वैरं] S₁^{pc}S₃RBh, दैरं S₃^{sc} 38d स्वराज्यं] S₁R, स्वराज° S₃, स्वराज्य° Bh (conj.) • °हेतोर्] S₃RA₃A₄Bh, °हेतो S₁ • °मीप्समानाः] RA₃A₇Bh, °मीप्समानेति S₁ (इति part of col.), °मीप्समान इति S₃ (इति part of col.) Col. ° ॥ स्कन्दपुराणे देवासुरसंग्रामो द्वायः । १३५ (in letter numerals) ॥ ° S₁, ° ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ७८ (in letter numerals) ॥ ° S₃, इति स्कन्दपुराणे देवासुरसंग्रामनामैकोनाशीतितमोऽध्यायः Bh

अशीतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

तस्मिन्महति युद्धे तु वर्तमाने महाभये ।

दानवांस्तांस्तदा देवाः समन्तात्पर्यवारयन् ॥ १ ॥

मृत्युः कालो यमश्चैव कृतान्तः कलहस्तथा ।

निकृतिर्व्याधयश्चैव वैरं क्रोधश्च वीर्यवान् ॥ २ ॥

नरकाश्चैव ते सर्वे यमदूताश्च सर्वशः ।

प्रेताश्च पितरश्चैव चत्वारो ये गणा दिवि ॥ ३ ॥

वामनश्चैव यो देवः किंकराश्च महाबलाः ।

एते सर्वे तदाविश्य संजघ्नुर्दानवं बलम् ॥ ४ ॥

यमदूतैर्विभिन्नाङ्गा भग्नसक्थत्रिकोरसः ।

निष्टनन्ति क्षितौ दैत्या निरयेष्विव पापिनः ॥ ५ ॥

1c °वांस्तांस्त°] °वांस्ते त° R 1d °वारयन्] °धावयन् R 2b कलह°] कम्पक° R 3a नरकाश्चैव ते सर्वे] नरकश्चैव सर्वे च R 3b °दूताश्च] °दूतश्च R 3d चत्वारो ये गणा दिवि] सर्वे रोगगणास्तथा R 5b °सक्थ°] °शक्ति° R 5c निष्टनन्ति] निष्पतन्ति R 5d °येष्विव] °येष्वेव R

1c °वांस्तांस्त°] A₃A₇, °वांस्तांस्त° A₄ 2b कृतान्तः कलह°] A₃A₇, सत्वा ये च गणा° A₄ (cf. 3d) 2c निकृति°] विकृति° A • °व्याधय°] A₇, °ध्यानय° A₃, °ध्यानय° A₄ 2d वैर°] लोभः A 3b सर्वशः] सर्वगाः A 3d चत्वारो ये गणा दिवि] सत्वा ये च गणास्तथा A 4a देवः] A₃A₇, देवाः+ A₄ 5b °सक्थत्रिकोरसः] °शक्ति° A₇ °क्षिरोरसः A 5c निष्टनन्ति] निष्पतन्ति A₃A₇, निष्प{°शप° A₄°? }तन्ति A₄ 5d निरये°] नरके° A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.12a (f. 131^v), 8.12b (f. 132^f), 8.13a (f. 132^v) and 8.14a (f. 133^f); S₃ f. 132^r–133^v; R f. 152^r–153^v; A₃ f. 88^v–89^v; A₄ f. 127^v–129^f; A₇ f. 125^r–126^f.

3(b⁷, d⁴, d⁷) S₁ 4(a⁷, b¹–b²) S₃

1a °स्मिन्महति] S₃RABh, °स्मिं हतनि° S₁^{pc}, °स्मिं हत(वि°) S₁^{ac} 1c °वांस्तांस्त°] A₃A₇, °वा वै त° S₁, °वास्तां त° S₃, °वान् वै त° Bh (em.) • देवाः] RA, देवा S₁^{pc}S₃Bh (typo), देवा S₁^{ac} 1d °वारयन्] S₃ABh, °वारयत् S₁ 2a मृत्युः] RABh, मृत्यु S₁S₃ 2b कृतान्तः] S₃RA₃A₇ Bh, कृतान्त S₁ 2c निकृति°] S₃RBh (em.?), निकृति S₁ (retraced) 2d वैर°] S₁RBh, वैर° S₃ • क्रोध°] S₁^{pc}S₃RABh, क्रोध° S₁^{ac} • वीर्यवान्] S₃RABh, वीर्यवाम् S₁ 3c पितरश्चैव] RABh, पितरोश्चैव S₁, पितर सर्वे S₃ 3d ये] S₁Bh (cf. A), यो S₃ • दिवि] S₁S₃, °स्त्विति Bh (conj.; in a note Bh reads गणेष्विति possibly in S₁, though it is recorded as a variant of A₃) 4a देवः] S₃^{ac}RA₃A₇, देवा S₁, (दे)वाः S₃^{pc}, देवाः Bh (em.?) 4b किंकराश्च] S₁^{pc}S₃RABh, किंकोरश्च S₁^{ac} • महाबलाः] S₁^{pc}S₃^{pc}RABh, महाबला S₁^{ac}S₃^{ac} 4d संजघ्नुर्] S₁RABh, संजघ्नु S₃ 5a °दूतैर्] S₁RABh, °दूतै S₃ 5b °सक्थ°] S₃, °षक्थ° S₁^{ac}, °पक्थ° S₁^{pc}, °वक्थ° Bh (conj.?) 5c निष्टनन्ति] S₁Bh, निष्पनन्ति S₃

यमदण्डविनिष्पिष्टा मृत्युपाशोग्रपाशिताः ।
 कृतान्तवशगाः सर्वे ते ऽभज्यन्त दितेः सुताः ॥ ६ ॥
 ते हन्यमाना दैतेया मृत्युना च यमेन च ।
 त्रातारमलभन्तो वै तत्र तत्रैव बभ्रमुः ।
 तथा तांस्तत्र तत्रैव भ्रमन्तो जघ्मुरार्दिताः ॥ ७ ॥
 ततो हाहाकृतं सर्वं दानवानां बले ऽभवत् ।
 साधु साध्विति देवानां यमं पूजयतामभूत् ॥ ८ ॥
 अथ प्रह्लादतनयो विरोचन इति श्रुतः ।
 स गजेन तदाभ्येत्य देवानां बलमर्दयत् ॥ ९ ॥
 सह तेन महामायो गजेन समधावत् ।
 यमं प्रदक्षिणं कृत्वा द्रोणमेघ इवापरः ॥ १० ॥
 स शरैर्बहुभिस्तीक्ष्णैरकुण्ठाग्रैरयस्मयैः ।
 वरुणं च धनेशं च वायुं चैवाभ्यवर्षत् ॥ ११ ॥

6b °पाशोग्र°] °पाशेन R 6d ऽभज्यन्त] ऽभक्षन्त R • सुताः] सुतान् R 7a ते हन्यमाना दैतेया] हन्यमाना दितेः पुत्रा R 7c त्रातार°] भ्रातार° R 7f भ्रमन्तो] भ्रमतो R • °रार्दिताः] °रर्दितान् R 8b बले ऽभवत्] बलं महत् R 9a °तनयो] °पुत्रो यो R 9d बलमर्दयत्] मर्दयद्बलम् R 10a महामायो] महामाया R 10d इवापरः] °हरो ऽपरः R 11b °रकुण्ठाग्रै°] °बृंहुदण्डै° R

6a °दण्ड°] A₃A₇, °दण्ड° A₄ 6b °पाशोग्र°] A₃A₇, °पासोग्र° A₄ • °पाशिताः] °पासितः A₇, °पाणितः A₃A₄ 6d ऽभज्यन्त] A₃A₄, भक्षन्त A₇ • सुताः] A₃A₄, शुताः A₇ 7a दैतेया] A₃A₇, दैत्येया A₄ 7c त्रातारमलभन्तो] त्रातारं नलभन्तो A₃A₄, भ्रातारमनभन्तो A₇ 7f °रार्दिताः] °रर्दितान् A 8a सर्वे] शब्दं A₃A₄, सव्वं A₇ 8b बले] A₃, बलं A₄A₇ 9d °मर्दयत्] A₃A₄, °दर्शयत् A₇ 10a महामायो] महामाया A 10b समधावत्] सह धावता A 11a शरैर्] सर्वैर् A₃A₇, सर्वै A₄ 11d °वर्षत्] °वर्षयत् A

6(d⁸) S₁ 7(a⁴)(a⁵-b², b⁶) S₃ 9(d¹-d²) S₁ 10(a¹) S₃

6a यमदण्ड°] S₁RA₃A₇, यमदण्डा° S₃, असिचर्म° Bh (conj.?) • °निष्पिष्टा] S₁RABh, °निस्पिष्टा S₃ 6b °पाशोग्र°] S₁S₃A₃A₇, °पाशोव° Bh (typo?) • °पाशिताः] RBh (em.?), °पाशिता S₁S₃ 6c °गाः सर्वे] RABh, °गसर्वे S₁^{ac} (unmetrical), °गस्सर्वे S₁^{pc}, °गा सर्वे S₃ 6d ते ऽभज्यन्त] S₃A₃A₄, ते भज्यन्ति S₁, संभज्यन्ति Bh (conj.?) • दितेः सुताः] A₃A₄Bh, दितेः सु(ता) S₁ (visarga possibly lost), दिते सुता S₃ 7a दैतेया] A₃A₇, दैत्येया S₁, (दतया) S₃ (upper parts lost), दैत्येन्द्रा Bh (conj.?) 7e तथा] S₁RABh, तथ S₃ 7f भ्रमन्तो] S₁ABh, भ्रतो S₃ (unmetrical) • जघ्मु°] S₁^{pc}S₃RABh, जघ्मु° S₁^{ac} • °रार्दिताः] em. Bh (silently), °रर्दिता S₁, °रर्दिताः S₃ 8a °कृतं सर्वे] S₃R, °कृतं सर्वे S₁, °कृतः शब्दो Bh (em.?) 9a प्रह्लाद°] S₁RA, प्रह्लाद° S₃Bh (typo?) 9b श्रुतः] S₁^{pc}S₃RABh, श्रुतिः S₁^{ac} 9c तदा°] S₃RA, ततो S₁Bh 9d °मर्दयत्] S₁^{pc}S₃A₃A₄, °मर्दयन् S₁^{ac}, °मार्दयत् Bh (em.?) 10b °धावत्] RBh (em.?), °धावतः S₁S₃ 11b °रयस्मयैः] S₃RA, °रयस्मयै S₁, °रयोमयैः Bh (em.) 11c वरुणं च धनेशं च] S₁RABh, वरुणश्च धनेशश्च S₃ 11d वायुं] S₁S₃^{pc}RABh, वायूं S₃^{ac} • °वाभ्यवर्षत्] RBh (em.?), °वान्यवर्षतः S₁, °व भ्यवर्षत S₃

स संछाद्य तदा भासं भास्करस्य शितैः शरैः ।
 अवाकिरत तान्देवान्संवर्तक इवाम्बुदः ॥ १२ ॥
 ते शराचितसर्वाङ्गा वध्यमानाः पुनः पुनः ।
 क्षणेन समपद्यन्त देवाः सर्वे विचेतसः ॥ १३ ॥
 यान्तमायान्तमप्राप्तं प्राप्तं दूरस्थमेव च ।
 यं यतो वीक्षते दैत्यस्तं ततो ऽभिजघान सः ॥ १४ ॥
 नित्यायतधनुर्दैत्यः पारिवेषीव भास्करः ।
 दुर्निरीक्ष्यः समभवद्युगान्ताग्निरिवोत्थितः ॥ १५ ॥
 अथैवमस्यतो व्यास वरुणः कार्मुकं तदा ।
 चिच्छेद सुमहद्वीमांस्तर्जयन्दानवेश्वरम् ॥ १६ ॥
 वायुस्तीक्ष्णैः शरैस्तस्य कवचं सर्वतो ऽहरत् ।
 धनेशो ऽशनिघातेन गजमस्य न्यसूदयत् ॥ १७ ॥
 तं तथा निकृतं दृष्ट्वा बलिर्बाणश्च तावुभौ ।
 प्रह्लादो भ्रातृभिः सार्धं लोकपालानुपाद्रवत् ॥ १८ ॥

14ab °मप्राप्तं प्राप्तं दूरस्थमेव] °मप्राप्तप्राप्तभूरस्तमेव R 14c यं यतो] पततो R 15b पारिवेषी°] परिवेषी° R 15d °वोत्थितः] °वोच्छ्रितः R 16a अथैवमस्यतो] तथैवमन्यतो R 16c चिच्छेद] चिक्षेप R 16cd °मांस्तर्जयन्दा°] °मानजयद्वा° R 17c धनेशो ऽशनि°] धनेशो □ R^{ac}, धनेशः पाणि° R^{pc} 18a निकृतं] निर्गतं R

12a भासं] भागं A 14a यान्तमायान्त°] यान्तानयन्त° A₇, यंतानयन्त° A₃A₄ 15a °धनुर्] A₃A₄, °धनु A₇ (unmetrical) 15b पारिवेषीव] परिवेषी च A 15c दुर्निरीक्ष्यः] दुर्निरीक्षः A₃, दुर्निरीक्ष्यः A₄, दुर्निरीक्षः A₇ (unmetrical) 16a अथैवमस्यतो] तथैव पश्यतो A • व्यास] A₇, ब्रासः A₃A₄ 16b तदा] तथा A 16d °वेश्वरम्] °वेश्वरः A 17b ऽहरत्] च्छिनत् A 17c ऽशनि°] A₃A₄, ऽवालि° A₇ 17d °मस्य न्य°] °मस्याप्य° A 18b बलि°] A₃A₄, वसि° A₇ 18c भ्रातृभिः] A₃A₄, भ्रातृभिः A₇ 18d °पालानुपा°] °पालमुपा° A

12a तदा] S₃RABh, तदो S₁ 12b भास्करस्य] S₃RABh, भस्करस्य S₁ • शितैः] S₁RABh, शितै S₃ 12c °किरत तान्] S₃RA, °किरत्तदा S₁Bh 13a शराचित°] S₁S₃RA, शराचित° Bh (typo) • °सर्वाङ्गा] RABh, °शर्वाङ्गा S₁, °पर्वाङ्गा S₃ 13b वध्यमानाः] RABh, वध्यमाना S₁S₃ 13c क्षणेन] S₁^{pc}S₃RABh, क्ष(ये)न S₁^{ac} • समपद्यन्त] S₃RABh, समुपद्यन्त S₁ 13d देवाः] RABh, देवा S₁S₃ 14ab °मप्राप्तं प्राप्तं] S₁ABh, °मत्प्राप्तं प्राप्त° S₃ 14c यतो] S₃ABh, यातो S₁ • वीक्षते] S₁^{ac}RABh, वीक्षतो S₁^{pc}, वीक्ष्यते S₃ 14cd दैत्यस्तं] S₃RABh, दैत्यन्तं S₁ 15a °धनुर्दैत्यः] S₃RA₃A₄Bh, °धनु दैत्य S₁ 15b पारिवेषी°] S₁S₃, परिवेषी° Bh (em.) 15c दुर्निरीक्ष्यः] RBh (em.), दुर्निरीक्ष S₁, दुर्निरीक्ष्य S₃ 15d °द्युगान्ताग्नि°] S₁^{pc}S₃RABh, °द्युगा-न्ताः गिन° S₁^{ac} 16a °मस्यतो] S₃Bh (em.?), °मस्यते S₁ 17a वायुस्तीक्ष्णैः शरैस्त°] S₃RA, वायु तीक्ष्णैः शरैः त° S₁, वायुस्तीक्ष्णशरैस्त° Bh (conj.?) 17b कवचं] S₁RABh, कवचो S₃ • ऽहरत्] RBh (em.?), हरं S₁S₃ 17d °सूदयत्] S₁RABh, °सूदयं S₃ 18b बलिर्] S₁RA₃A₄Bh, बलि S₃ 18c प्रह्लादो] S₁RABh, प्रह्लादो S₃ • भ्रातृभिः] S₁RA₃A₄Bh, भ्रातृभि S₃ 18d °पाद्रवत्] S₁S₃RA, °पाद्रवन् Bh (em.?)

तेषामापततामेव लोकपाला महाबलाः ।
 शरैराशीविषाकारैश्चक्ररक्षानपोथयन् ॥ १९ ॥
 वायुर्बाणस्य विशिखैः कार्मुकाणि विकर्षतः ।
 चिच्छेद युगपद्वास तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २० ॥
 स चिच्छन्नधन्वा संक्रुद्धस्तोमराणि तदासृजत् ।
 चिक्षेप तानि वेगेन वायुरन्यां दिशं पुनः ॥ २१ ॥
 हयांश्च पुनरेवास्य शरैः संनतपर्वभिः ।
 ससूतान्परमायस्तो ह्यनयद्यमसादनम् ॥ २२ ॥
 स रथाद्वलिजः क्रोधादवपुत्य महाबलः ।
 गदां गृहीत्वा वेगेन श्वसनं समुपाद्रवत् ॥ २३ ॥
 तस्यापतत एवाथ भगवाननिलस्तदा ।
 शरैराशीविषाकारैर्गदां तां समकृन्तत ॥ २४ ॥
 स निकृत्तगदश्चापि बाणः प्रहरतां वरः ।
 प्रगृह्य तु गदामन्यां चिक्षेप च जहास च ॥ २५ ॥

19d °रक्षानपोथयन्] °रक्षाम{°न् R^{ac}}पोथयत् R 20b कार्मुकाणि] कार्मुकानि R 21a संक्रु-
 द्ध°] विरथ° R 22c °नपरमायस्तो] °न् दूरमायस्तो R 22d °नयद्यमसादनम्] °नयत्यसमादनम्
 R 23b °दवपुत्य] °दवपुत्य R 24a तस्यापतत एवाथ] पतन्तामेव तस्याथ R 24d °दां तां
 समकृन्तत] °दान्तामवकृन्तयत् R

19c °विषाकारै°] A₃A₄, °विषां सारै° A₇ 19d °पोथयन्] °पोथयत् A₃A₄, °पो ऽथयं A₇ 20b
 कार्मुकाणि विकर्षतः] कार्मुकानि व्यकर्षयत् A 21a °धन्वा सं°] °धनुषि A 21d °रन्यां] A₃A₄,
 °रन्या A₇ 22c ससूतान्] A₇, ससूतान् A₃A₄ • °मायस्तो] °मायस्थो A 23a °थाद्वलिजः]
 °थात्{°था A₇} ज्वलित° A 23b °दवपुत्य] °दव{°प° A₇}पुत्य A 23d श्वसनं] सं{शं° A₄^{pc}}व-
 रं A 24b °ननिलस्तदा] °ननिल{°ननिल° A₄A₇}स्तथा A 24d °कृन्तत] A₃A₇, °कृततः A₄
 25a °गदश्चा°] A₃A₄, °गदांश्चा° A₇ 25b बाणः प्रहरतां वरः] बाणप्रहरभास्करः A 25c तु]
 च A

20(c⁶)(c⁷) S₁ 23(d¹) S₁

19b महाबलाः] S₃RABh, महाबला S₁ 19c °विषाकारै°] S₃RA₃A₄Bh, °विशाकारै° S₁ 19d
 °श्चक्ररक्षान°] R^{ac}ABh, °श्चक्रर(श्च(कर))+क्षन्य°+ S₁, °श्चक्रुरक्षान° S₃ • °पोथयन्] Bh (in a
 note Bh reads °पोथयन् in S₁), °पोथयत् S₁, °वोत्थयन् S₃ 20a विशिखैः] S₁RABh, विशिखै S₃
 20b कार्मुकाणि] em. Bh (silently), कार्मुकानि S₁, कामुकानि S₃ • विकर्षतः] RBh (conj.?),
 व्यकर्षता S₁, व्यकर्षत S₃ 21a स चिच्छन्न°] RA, संचिच्छन्व° S₃, विच्छिन्न° S₁Bh 21ab संक्रु-
 द्धस्तो°] S₁, संक्रुद्धो तो° S₃, स क्रुद्धस्तो° Bh (conj.) 21c चिक्षेप] S₁RABh, विक्षेप S₃ 21d
 °रन्यां] S₃RA₃A₄Bh, °रन्या S₁ 22a पुनरेवा°] S₃RABh, (न)पुनरैवा° S₁ 22b शरैः] S₁^{pc}
 RABh, शरै S₁^{pc}S₃ • संनत°] S₁S₃^{pc}RABh, सनत° S₃^{ac} 22c °तान्परमायस्तो] conj. Bh,
 °तां परयामस्तो S₁, °ता+न्+परमायस्थो S₃ 23a रथाद्वलिजः] S₃RBh (em.?), रथा बलिज S₁
 23b °दवपुत्य] S₃, °दवपुत्य S₁Bh • महाबलः] S₃RABh, महाबल S₁ 24a एवाथ] S₃S₃
 A, एवाथु Bh (conj.?) 24b भगवान°] S₁S₃RA, सगदस्या° Bh (conj.) • °स्तदा] S₁S₃R,
 °स्तथा Bh 24c °विषा°] RABh, °विषा° S₁S₃ 24cd °रैर्गदां] S₁RABh, °रै गदादन्
 S₃ (unmetrical) 24d °कृन्तत] A₃A₇Bh, °कृन्ततः S₁S₃ 25a °गदश्चा°] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh,
 °ग(दां)श्चा° S₁^{ac} 25c °मन्यां] S₁RABh, °मन्या S₃

तामापतन्तीं वेगेन गदां बाणस्य खेचरीम् ।
 आक्षिप्य वायुर्व्यधमदन्यां दिशमदीनवत् ॥ २६ ॥
 विमुखं तमथालक्ष्य वायुना च शरार्दितम् ।
 पुत्रं बलिर्द्रुतं व्यास रथेन समपादयत् ॥ २७ ॥
 तावेकरथसंयत्तौ बभतुर्दानवेश्वरौ ।
 सूर्याचन्द्रमसौ यद्वत्पूर्णमास्यां समागतौ ॥ २८ ॥
 अथ तेषां च तेषां च तद्युद्धमभवत्तदा ।

— — — — — ॥ २९ ॥

तान्निरुद्धानथाज्ञाय लोकपालैर्महाबलैः ।
 निवातकवचाः सर्वे कालकेयाश्च दंशिताः ॥ ३० ॥
 पौलोमाः सैहिकेयाश्च शम्बरः कालशम्बरः ।
 अन्धकश्च महादैत्यो हिरण्याक्षश्च विश्रुतः ॥ ३१ ॥
 सर्वे व्यूहममुञ्चन्तो दानवा युद्धलालसाः ।
 चक्रुर्वेगां महावेगाः समेघा इव सानवः ॥ ३२ ॥

26cd व्यधमद०] बलवान० R 26d मदीनवत्] मथानयत् R 27a विमुखं तमथा०] विमुखं
 तदा० R 27b शरार्दितम्] परां गतिं R 27d पादयत्] सादयत् R 28ab तावेकरथसंयत्तौ ब-
 भतु०] तावेक रथसम्पत्तौ भवतु० R 28d त्पूर्णमास्यां] त् पौर्णमास्यां R 29cd] om. R 30a
 रुद्धानथाज्ञाय] रुद्धांस्तथा ज्ञात्वा R 30d दंशिताः] दंशिताः R 31b शम्बरः] शम्बरः R •
 शम्बरः] शम्बरः R^{ac}, संस्रगः R^{pc} 32d इव सानवः] हरवायवः R

26a तामा०] तमा० A₃A₄, प्रमा० A₇ 26d मदीनवत्] A₇, मदीमवत् A₃, मदीमनत् A₄ 27c
 बलिर्द्रुतं] बलिर्द्रुतं A₃A₄, बनिर्द्रुतं A₇ 27d रथेन] स रथे A₃A₄, सरथो A₇ 28a तावेकरथसंयत्तौ]
 अथेकरथसंपत्तौ A 28b बभतु०] विभिदु० A₃A₄, विनु० A₇ (unmetrical) 28d त्पूर्ण०] त् पौ-
 र्ण० A • मास्यां समा०] A₇, मास्यमा० A₃ (unmetrical), मास्य+स+मा० A₄ 29ab तेषां च
 तद्युद्धमभवत्] तद्युद्धमभवत् घोरवत् A 29cd] om. A 30b महाबलैः] महाबलाः A 30d
 दंशिताः] दीपिताः A 31a पौलोमाः] A₃, पौलोमा A₄A₇ • सैहिकेया०] A₃A₄, संहिकेया० A₇
 31b शम्बरः] संवर्तः A • शम्बरः] A₄, संबरः A₃A₇ 32c चक्रुर्वेगां] A₃A₇, चक्रुः सर्वे A₄
 • महावेगाः] A₇, महावेगा A₃, महायोगा A₄ 32d सानवः] भानवः A₃A₇, मानवः A₄

28(d⁵) S₁ 32(c⁵)(c⁶) S₁

26a तामापतन्ती] RBh (em.?), तामापतन्ती S₁ (anusvāra possibly lost), तामापतन्ती S₃ 26b बा-
 णस्य] S₃RABh, मानस्य S₁ 26cd धमदन्यां] S₁ABh, धे{ध० S₃^{pc}? }मदन्या S₃ (unmetrical)
 26d मदीनवत्] S₁A₇Bh, मवीनवत् S₃ 27a विमुखं तमथा०] S₃A, विमुखन्तमना० S₁, विरथं
 तमथा० Bh (conj.) 27b शरार्दितम्] S₁S₃A, भृशार्दितम् Bh (conj.) 27c बलिर्] S₃RA₃A₄
 Bh, बलि S₁ 27d रथेन] S₁S₃R, स्वरथे Bh (conj.) 28a तावेक०] S₃Bh (em.?), तामेक० S₁
 28b बभतुर्दा०] S₃Bh (conj.), बभूवुर्दा०{दं० S₁^{ac}} S₁ 28c यद्वत्] S₃RABh, यद् S₁ 29cd]
 Loss of more than two pādas conjectured, om. S₁S₃, Bh conjectures loss of two pādas. 30a
 तान्नि] S₁RABh, ता नि० S₃ 30b पालैर्महाबलैः] RBh (em.?), पालैर्महाबलैः S₁, पालै म-
 हाबलैः S₃ 30c कवचाः] RABh, कवचा S₁S₃ 30d दंशिताः] S₁^{pc}S₃Bh, दंशिता S₁^{ac} 31a
 पौलोमाः] RA₃Bh, पौलोमा S₁S₃ • सैहिकेया०] S₁RA₃A₄Bh, सैहिकेया० S₃ 32b लालसाः]
 S₁^{pc}S₃RABh, लालसा S₁^{ac} 32c चक्रुर्वेगां] RA₃A₇Bh, चक्रु वेगा S₁, चक्रवेगां S₃

तानापतत एवाथ यमो दण्डेन वीर्यवान् ।
 अवारयत ते तस्थुश्चित्रपट्टार्पिता इव ॥ ३३ ॥
 तान्यमस्य भयाद्वैत्यान्दृष्ट्वा सर्वानवस्थितान् ।
 अन्धको यममभ्येत्य तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ३४ ॥
 महता स रथेनेत्य धनुर्विस्फार्य चासकृत् ।
 यमं ललाटे दशभिर्बाणैर्विव्याध वीर्यवान् ॥ ३५ ॥
 पञ्चभिर्महिषं चास्य षड्भिः कालं तथाग्रतः ।
 मृत्युं द्वादशभिश्चैव कृतान्तं चैव सप्तभिः ॥ ३६ ॥
 भ्रामयन्स पुनश्चापमिन्द्रायुधसमप्रभम् ।
 ननादाम्बुदवद्भास पुनर्विव्याध चैव तम् ॥ ३७ ॥
 हिरण्याक्षसुतो ज्येष्ठ अन्धको ऽहं महाबलः ।
 ब्रह्मणा च वरो दत्तो मह्यमित्यवघोषयत् ॥ ३८ ॥

33c तस्थुः] त(स्थे०) R^{PC}, तस्थ० R^{ac} 33d °पट्टा°] °प्रट्टा° R 34a तान्यमस्य] यमदण्ड° R
 • भयाद्] R^{ac}, °भिया R^{PC} 34c यमम°] यं सम° R 34d °ति चा°] °त्यथा° R 35a
 रथेनेत्य] रथेनेत्य R 35b °स्फार्य चासकृत्] °स्फारयच्छकृत् R 38a ज्येष्ठ] ज्येष्ठः R

33b यमो] यम° A 33cd तस्थुश्चित्र] तेजस्थश्चि{°चि° A₃A₄}त्र° A 33d °पट्टार्पिता] A₄A₇,
 पट्टार्पित A₃ 34a तान्यमस्य] यमस्य च A • भयाद्वैत्यान्] A₃, भया दैत्यान् A₄, भयाद्वैत्यान्
 A₇ 34c यमम°] यं सम° A 34d तिष्ठ तिष्ठे°] A₃A₇, तिष्ठ तिष्ठे° A₄ 35a महता स] स
 हताश्चो A • °नेत्य] A₃A₄, °नात्य A₇ 35c यमं] A₃A₄, यसं A₇ 36a चास्य] चापि A
 36c मृत्युं द्वा°] मृत्युं च A₃A₄, सत्यञ्च A₇ 37] om. A 38a हिरण्याक्ष°] A₃, हिरण्याक्षो
 A₄, हिरण्याक्षः A₇ 38ab ज्येष्ठ अन्धको] ज्येष्ठो{°षो A₃A₄} ह्यन्धको A 38b⁴-40b³] om. A₇
 38b ऽहं] यं A₃A₄ 38d °वघोषयत्] °वघोषयन् A₃, °वघोषयन् A₄

33a °नापतत] S₃RABh, °नापत S₁ (unmetrical) 33c अवारयत] S₃RABh, अवारयत S₁
 33cd तस्थुश्चित्र°] em. Bh (silently), तस्थु चित्र° S₁, तस्थुश्चित्त° S₃ 33d °पट्टार्पिता इव] A₄
 A₇, °पट्ट इवार्पिताः S₁, °प(ट्टा)पिता इव S₃ (unmetrical), °पट्ट इवार्पिताः Bh 34a भयाद्वैत्यान्]
 R^{ac}A₃Bh, भया दैत्या S₁S₃ 34c °मभ्येत्य] S₁RABh, °मभेत्य S₃ 34d तिष्ठ तिष्ठे°] S₁RA₃A₇
 Bh, तिष्ठ तिष्ठे° S₃ • °ति चा°] S₁ABh, °त्यथा° S₃ 35a °नेत्य] S₁S₃RA₃A₄, °नैत्य Bh
 (em.) 35b धनुर्] S₁RABh, धनु S₃ (unmetrical) • °स्फार्य] S₃A, °स्फाल्य S₁Bh 35c
 यमं] S₁RA₃A₄Bh, यमं S₃ 35cd दशभिर्बाणैर्] S₁RABh, दशभि बाणै S₃ 36a पञ्चभिर्महिषं
 चा°] RABh, पञ्चभिर्महिषञ्चा° S₁, पञ्चभि महिषञ्चा° S₃ (unmetrical) 36b षड्भिः] S₁RABh,
 षट्भिः S₃ • कालं] S₃RABh, कालान् S₁ 36c मृत्युं द्वा°] S₁S₃R, मृत्युञ्च Bh 36d कृतान्तं
 चै°] S₃RABh, कृतान्तञ्चै° S₁ 37ab °श्चापमि°] S₃RBh (conj.?), °श्चापमि° S₁ 37c °व-
 द्भास] S₃R, °वश्चैव S₁, °वश्चैव Bh (em.?) 37d चैव तम्] S₃R, दैवतं S₁, दैवतम् Bh 38ab
 ज्येष्ठ अन्धको] em., ज्येष्ठो ह्यन्धको S₁Bh, ज्येष्ठ अन्तको S₃ 38b ऽहं] RBh (em.?), ह S₁S₃
 38c दत्तो] S₁RA₃A₄Bh, दत्त S₃ 38d °त्यवघोषयत्] S₃R, °त्यमघोषयत् S₁, °त्यवघोषयन् Bh

तस्यैवं वदतस्तूर्णं सूर्यपुत्रः प्रतापवान् ।
 रथं चिच्छेद संक्रुद्धो दण्डेन विनिपातयन् ॥ ३९ ॥
 सकार्मुके रथे तत्र मथिते ह्यन्धकस्तदा ।
 गदामुद्यम्य वेगेन प्रेताधिपमथाद्रवत् ॥ ४० ॥
 तस्य तां दण्डघातेन गदां सर्वामचूर्णयत् ।
 शिरस्येनं पुनः क्रुद्धो दण्डेन समताडयत् ॥ ४१ ॥
 जितेन्द्रियो मुनिर्यद्वत्स्पृष्टो विषयगोचरैः ।
 न चचाल महासंख्ये दण्डं चास्य समाहनत् ॥ ४२ ॥
 अथाप्रतिहतं दण्डमन्धकेन पराहतम् ।
 पुनः प्रतिहतं दृष्ट्वा जहसुर्दानवेश्वराः ॥ ४३ ॥
 सिंहनादं सवादित्रं बाहुशब्दांश्च सुस्वरान् ।
 चक्रुः साध्वन्धकेत्येवं चुक्रुशुश्च मुहुर्मुहुः ॥ ४४ ॥
 अन्धकोऽपि तदाभ्येत्य नर्दमानो यथार्णवः ।
 तलेनाहत्य महिषाद्यमं भूमौ न्यपातयत् ॥ ४५ ॥

42ab °र्यद्वत्स्पृष्टो] °र्युद्धं स्पृष्टो R 43b °मन्धकेन पराहतम्] °मन्धको न पराह+त+ R 43d ज-
 हसुर्] जहसुर् R 44ab] सिंहनादात् सवादित्राद्बाहुशब्दाच्च सोऽसुरान् R 44c साध्वन्धके°] सर्वे
 न्धके° R 45c महिषाद्] बलवद् R

39c रथं] A₄, अन्धको यं समरथं A₃ (unmetrical) 40a सकार्मुके] A₄, स्वकार्मुके A₃ 41b स-
 वांम°] सर्वम° A 42b °त्स्पृष्टो] A₃A₄, °त् पृष्टो A₇ • विषय°] A₄A₇, विषय° A₃ 42cd]
 om. A 43d जहसुर्] जहसु A₇ (unmetrical), जहस्व A₄ (unmetrical), जहास A₃ (unmetrical)
 44a °नादं सवादित्रं] °नादांश्च वादित्रान् A 44b बाहुशब्दांश्च] A₃, वाहशब्दांश्च A₄, बाहुसब्दांश्च
 A₇ • सुस्वरान्] सस्वरान् A₄A₇, सस्वनान् A₃ 44c साध्वन्धकेत्येवं] सर्वान्तको ह्येवं A 45b
 यथार्णवः] यथा स्तवः A 45c महिषाद्] महिषं A

41(b⁸) S₁ 44(c⁵) S₃

39a °स्तूर्णं] S₁RA₃A₄Bh, °स्तूर्णं S₃ 39b सूर्यपुत्रः प्रतापवान्] S₁^{pc}RA₃A₄Bh, सूर्य(प्रतापवा)+पुत्र
 प्रता+पवां S₁, सूर्य(ः)+पु+त्रः प्रतापवान् S₃ 39c रथं] S₁RA₄Bh, रथ S₃ • संक्रुद्धो] S₁RA₃
 A₄Bh, स क्रुद्धो S₃ 39d °पातयन्] RA₃A₄Bh, °पातयत् S₁S₃ 40a सकार्मुके] S₁^{pc}RA₄Bh,
 सकार्मुके S₁^{ac}, सकार्मुक° S₃ 40b मथिते] S₁RA₃A₄Bh, पथिते S₃ • °स्तदा] S₃RABh, °स्त-
 था S₁ 41b सर्वांम°] S₃R, सर्वांम° S₁, सोप्यव° Bh (conj.?) 41c शिरस्येनं] S₁^{ac}?RABh,
 शिरस्येनं S₁^{pc}, शिरस्येन S₃ 42a] Before this Bh conjectures loss of two pādas. 42b °त्स्पृ-
 ष्टो] S₁(retraced)A₃A₄Bh, °त्पृष्टो S₃ • विषय°] S₃RA₄A₇Bh (em.?), विषय° S₁ (retraced)
 42cd] R, om. S₁S₃Bh 43c पुनः] S₁(retraced)S₃RA, पुरः Bh (conj.) • दृष्ट्वा] S₁(retraced)
 RABh, दृष्ट्वा S₃ 43d °वेश्वराः] S₃RABh, °वेश्वरा S₁ (retraced) 44a °नादं सवादित्रं] em.,
 °नाद सवादित्रां S₁ (retraced), °नादं सवादित्र S₃, °नादान् सवादित्रान् Bh (em.?) 44b बाहुश-
 ब्दांश्च] S₁^{pc}A₃Bh, बाहुशब्दांश्च S₁^{ac} (retraced), बहुशब्दांश्च S₃ 44c चक्रुः] S₁^{pc}S₃RABh, च(क्र):
 S₁^{ac} (retraced) • साध्वन्धकेत्येवं] conj. Bh (silently), साध्वकेत्येवं S₁ (retraced), साध्व(न्त)के-
 त्येव S₃ 44d °कुशुश्च] S₃RABh, °कुशुश्च S₁^{pc}, °कुशुश्च S₁^{ac} 45a अन्धको] S₃RABh, ह्यन्धको
 S₁ • °दाभ्येत्य] S₃RABh, °दाभ्येत्य S₁ 45b यथार्णवः] S₃RBh (em.?), यथार्णवत् S₁ 45c
 तलेनाहत्य] RABh, तालानाहत्य S₁, तलेनाहन्य S₃ 45cd महिषाद्यमं] em. Bh (silently), महि-
 षाद्यम S₁, महिषत्य यमं S₃ (unmetrical)

ततो हाहाकृतं देवैर्गृह्ण गृह्णेति दानवैः ।
 व्यूहभङ्गश्च देवानामभवच्छक्तिनन्दन ॥ ४६ ॥
 अथ मृत्युश्च कालश्च कृतान्तश्चैव ते त्रयः ।
 अन्धकं बहुभिः पाशैर्बन्धुः क्रोधमूर्च्छिताः ॥ ४७ ॥
 पाशान्स तेषां दैत्येन्द्रो विच्छिद्य सुमहाबलः ।
 बाहुपाशेन बलवान्कृतान्तमवबन्धत ॥ ४८ ॥
 स बद्धो बाहुपाशेन कृतान्तः क्रोधमूर्च्छितः ।
 उत्क्षिप्यान्धकमुद्धूतो निनाय बलवान्बलात् ॥ ४९ ॥
 तं नीयमानं संप्रेक्ष्य हिरण्याक्षः सुतं स्वकम् ।
 जघान सायकैस्तीक्ष्णैः कृतान्तं सुभृशं दृढैः ॥ ५० ॥
 तस्य गात्राणि सर्वाणि संधीश्चैव महाबलः ।
 विव्याध निशितैर्बाणैः स विष्टब्धो व्यतिष्ठत ॥ ५१ ॥

46b °गृह्ण गृह्णेति] °हंसिताद्यापि R 46d °च्छक्तिनन्दनः] °च्छत्रुनन्दनम् R 48d °तान्तमव°]
 °तान्तं सम° R 50a तं नीयमानं] उन्नीयमानं R 50b हिरण्याक्षः सुतं स्वकम्] हिरण्याक्षसुतः स्वयं
 R 51b महाबलः] महामलः R

46b °गृह्ण गृह्णेति] A₃A₇, °गृह्ण गृह्णेति A₄, • दानवैः] चासकृत् A₃, चाशकृत् A₄, सासकृत्
 A₇ 46cd] om. A 47b कृतान्तश्चैव] A₄A₇, कृतांत चैव A₃ 47cd °शैर्बन्धुः] °शैर्बन्ध A₃,
 °शैर्बन्धम् A₄, °शैः बन्ध A₇ 47d °मूर्च्छिताः] °मूर्च्छितः A₃A₄, °मूर्च्छितः A₇ 48b °च्छि-
 द्य सु°] °च्छिद्य च A₃A₄, °च्छिद्यश्च A₇ 48c-51b] om. A 51d विष्टब्धो व्यतिष्ठत] विद्धो
 व्यतिष्ठत{°ति A₇} A

46(b⁷-b⁸)(d⁴)(d⁵, d⁸) S₁ 48(a⁴-a⁵) S₁ 49(d², d⁷) S₁

46ab देवैर्गृ°] ABh, देवे गृ° S₁ (tops lost), देवै गृ° S₃ 46b गृह्णेति] S₃A₃A₇Bh, गृह्णेति S₁
 • दानवैः] S₃^{pc}RBh (conj.?), दा(नव): S₁ (upper parts lost), (ए)+दा+नवैः S₃ 46c °भङ्गश्च]
 S₃RBh (em.?), °भंगाश्च S₁ 46cd °नामभव°] RBh (conj.?), °नामचव° S₁, °नामभव° S₃
 46d °च्छक्तिनन्दन] conj. Bh (silently), ॐ(क्ति)नन्द(नः) S₁, °च्छक्तिनन्दनः S₃ 47b °श्चैव]
 S₁S₃RA₄A₇, °श्चेति Bh (conj.?) 47c अन्धकं] S₃RABh, अन्धकः S₁ 47d °बन्धुः] R,
 °बन्धु S₁, °बन्धु S₃^{pc}, °बन्ध S₃^{ac}, °बन्धुः Bh (typo, em.?) • °मूर्च्छिताः] S₁^{pc}S₃RBh,
 °मूर्च्छितः S₁^{ac} 48a पाशान्स तेषां] S₁RA, पाशा स तेषां S₃, पाशांश्चैव स Bh (conj.?) 48d
 °बन्धत] S₃R, बन्धतः S₁, °बन्धत Bh (em.?) 49b कृतान्तः] S₃RBh (em.?), कृतान्त S₁ 49c
 °मुद्धूतो] S₁RBh, °मुद्धूतो S₃ (unmetrical) 49d निनाय] S₃RBh (conj.?), निनाय S₁ (second
 akṣara has subscript न्) • बलवान्बलात्] S₁^{pc}RBh, बलवां (ल)+(व)+लात् S₁, बलन्वा(ल)लात्
 S₃ (unmetrical) 50a °नं संप्रेक्ष्य] RBh (em.?), °नं संप्रेक्ष S₁, °न संप्रेक्ष्य S₃ 50b हिरण्याक्षः
 सुतं स्वकम्] em. Bh (silently), हिरण्याक्ष सुतं स्वकं S₁ (unmetrical), हिरण्याक्ष स्वयं सुतं S₃ 50c
 °कैस्तीक्ष्णैः] RBh (em.?), °कै तीक्ष्णै S₁, °कैस्तीक्ष्णै S₃ 50d कृतान्तं] S₁^{pc}RBh (em.?), कृतान्त
 S₃S₃^{ac} • सुभृशं] S₃RBh (em.?), सुभृशं S₁ • दृढैः] S₁^{pc}S₃R, दृढै S₁^{ac}, दृढम् Bh (conj.?)
 51b संधीश्चैव] RBh (em.?), सन्धीश्चैव S₁S₃ 51c °शितैर्बाणैः] RABh, °शितैर्बाणै S₁, °शितै
 बाणै S₃ 51d °तिष्ठत] S₃RA₃A₄Bh, °तिष्ठतः S₁

तं बाणैर्विवृतं दृष्ट्वा देवाः सर्वे सवासवाः ।

रक्षन्तः समवर्तन्त भीमोद्यतकरायुधाः ॥ ५२ ॥

अथ किखरमृदङ्गवेणुवीणापणवसुघोषकडिण्डिमानकानाम् ।

असुरसुरबले महांस्तदानीं समभवदग्रवरः स तूर्यनादः ॥ ५३ ॥

इति स्कन्दपुराणे ऽशीतितमो ऽध्यायः ॥ ८० ॥

52c समवर्तन्त] समरन्तत्र R 53a किखरमृदङ्ग°] कृकरमृद° R (unmetrical) 53d °दग्रवरः स तूर्यनादः] °दप्रवरस्तदा निनादः R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे यमान्धकविग्रहो नाम अशीतितमो ऽध्यायः R

52a °विवृतं] °विधृतं A 53a किखर°] मुरज° A₃A₄, मुर° A₇ (unmetrical) 53b °सुघोष-
क°] °सु{°स्व° A₃, °स्वा° A₄}घोष° A (unmetrical) • °मानकानाम्] A₃A₄, °मालकानां A₇
53c °बले महांस्त°] °वरान् महांस्त° A₇, °वानहास्त° A₃A₄ (unmetrical) 53cd °स्तदानीं सम°]
°स्तदानीं { °नीं A₃A₇ } म° A (unmetrical) 53d °दग्रवरः] °दुग्रवरः A₃A₇, °दुग्रवरः A₄ Col.
इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे ऽन्धकविग्रहो नामाध्यायः A±

52a °नैर्विवृतं] RBh (em.), °नै विवृतं S₁S₃^{pc}, °नै विधृतं S₃^{ac} 52b देवाः] RABh, देवा S₁S₃
• सवासवाः] S₃RABh, सवासवा S₁ 52c रक्षन्तः] RABh, रक्षन्त S₁, om. S₃ (unmetrical)
• समवर्तन्त] S₃A, समपद्यन्त S₁Bh 52d °रायुधाः] S₃RABh, °रायुधा S₁ 53a किखर°]
S₁Bh, कृकर° S₃ • °मृदङ्ग°] ABh, °मृद° S₁ (unmetrical), °मृद्यङ्ग° S₃^{pc} (unmetrical), °मु-
द्यङ्ग° S₃^{ac} (unmetrical) 53b °सुघोषक°] S₁RBh, °सुघोष° S₃ (unmetrical) • °मानकानाम्]
S₁RA₃A₄Bh, °माणकानां S₃ 53c °सुरबले] S₃RBh (em.?), °सुरो बलो S₁^{ac} (unmetrical), °सुरे
बले S₁^{pc} (unmetrical) • महान्तदानीं] RBh (em.?), महान्तदानी S₁, महान्तदनी S₃ (unmetrical)
53d °दग्रवरः] S₁, °दग्रवर S₃ (unmetrical), °दुग्रतरः Bh (conj.?) • तूर्यनादः] S₃ABh, तूर्य-
नादमिति S₁ (इति part of col.) Col. ○ ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आध्यायः ॥ ○ S₁, ○ ॥ स्कन्दपुराणे
नामाध्यायः ७९ (in letter numerals) ॥ ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे युद्धे अशीतितमोऽध्यायः Bh

एकाशीतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

हिरण्याक्षस्तदायान्तं दृष्ट्वा देवेन्द्रमग्रतः ।

उवाच रथयन्तारमिन्द्रं प्रति नयस्व माम् ॥ १ ॥

स तेन चोदितः सम्यक्चोदयानस्तदा हयान् ।

अनयत्तं सुरेन्द्राय हुतभागं यथानलः ॥ २ ॥

स गजस्कन्धगं देवं सहस्राक्षं सुरेश्वरम् ।

शरपाते तदा स्थित्वा प्रोवाचासुरपुंगवः ॥ ३ ॥

शक्र यत्ते बलं किञ्चित्तद्विदर्शय मा चिरम् ।

पूर्वदेवा वयं चैव त्रैलोक्यं चाखिलं हि नः ।

ज्येष्ठक्रमागतं कृत्वा न्यायेन सुरसत्तम ॥ ४ ॥

ते यूयं न्यायमुत्सृज्य हत्वा मे भ्रातरं पुनः ।

विश्रम्भेण शठा भूत्वा पश्चाद्देवत्वमागताः ॥ ५ ॥

2c अनयत्तं] अनयन्तं R 2d हुतभागं यथानलः] दत्तो भागं यथार्हतः R 3c °पाते तदा स्थित्वा] °पातेस्तदाङ्गित्वा R 4b °द्विदर्शय] °द्वि दर्शय R 4d चाखिलं] ब्रह्मणा R 4e ज्येष्ठक्रमागतं कृत्वा] ज्येष्ठं नाम शतं दृष्ट्वा R 4f °सत्तम] °सत्तमाः R 5b पुनः] पुरा R

1a हिरण्याक्षस्त°] A₃A₇, हिरण्याक्षोस्त° A₄ 2b °क्वोदयानस्तदा] °क् चोदयामास तान् A 2c सुरेन्द्राय] A₃A₇, सुरेन्द्राय A₄ 2d हुतभागं यथानलः] महाभागमथागतः A 3a गज°] A₃, गजं A₄A₇ 3b सहस्राक्षं] A₃A₄^{pc}, सहस्राक्षं A₄^{ac}A₇ 3c °पाते तदा स्थित्वा] °पातेस्तदा ङित्वा A 3d °चासुरपुंगवः] °च सूरपुंगव° A 4b °द्विदर्शय] A₃A₇, °द्वि दर्शय A₄ 4e ज्येष्ठ°] A₃A₄, ज्येष्ठ° A₇ 4f °न सुरसत्तम] °नासुरसत्तम{°मं A₄^{pc}A₇} A 5a ते] ये A 5c विश्रम्भेण शठा भूत्वा] विग्रहस्तेन सं{सर्वे A₇(unmetrical)}भूत्वा A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.14a (f. 133^f), 8.13b (f. 133^v) and 8.14b (f. 134^f); S₃ f. 133^v–134^v; R f. 153^v–154^v; A₃ f. 89^v–90^v; A₄ f. 129^f–130^f; A₇ f. 126^f–127^f.

1a हिरण्याक्षस्त°] S₃RA₃A₇Bh, हिरण्याक्ष त° S₁ 1b दृष्ट्वा] S₃RABh, दृष्टो S₁ • °मग्रतः] RABh, °मभ्यगात् S₁, °मग्रतं S₃ 2ab चोदितः सम्यक्चोद°] RA, वोदितस्सम्यक्चद° S₁^{pc}, वोदित सम्यक्चोद° S₁^{ac}, चोदितः सम्य चोद° S₃, चोदितस्तस्य चोद° Bh (conj.?) 2c अनयत्] S₁ABh, आनयत् S₃ 2d हुतभागं] S₃, हुतभाग S₁, हुतं भागं Bh (conj.?) 3a °स्कन्धगं] S₁^{pc}S₃RABh, °स्कन्धगन् S₁^{ac} 3b सहस्राक्षं] S₁^{pc}S₃RA₃A₄^{pc}Bh, सहस्राक्षं S₁^{ac} 4a बलं किञ्चित्] RABh, बलं किञ्चि S₁, बल(वा)+कि+ञ्चि S₃ (unmetrical) 4c पूर्व°] S₁RABh, पूर्वे S₃ 4e ज्येष्ठक्रमा°] A₃ A₄Bh, ज्येष्ठक्रमा° S₁, ज्येष्ठक्रमा° S₃ 4f °न सुरसत्तम] em., °न च सुरोत्तमः S₁, °नासुरसत्तमां S₃, °न च सुरोत्तम Bh (em.?) 5b पुनः] S₁ABh, पुरा S₃ 5c विश्रम्भेण] RBh (em.?), विश्रम्भेन S₁^{pc}, वि(द्र)भेन S₁^{ac}, विश्रम्भेन S₃ 5d पश्चाद्] RABh, पश्चा S₁S₃

इमे वयं पूर्वदेवा नवा यूयं च देवताः ।
 युध्यतां वो ऽद्य सर्वेषां जीवितानि हराम्यहम् ॥ ६ ॥
 सहानुजैस्त्वामिहाद्य हत्वा कृत्वा बलिं तथा ।
 भविष्याम्यनृणो भ्रातुर्यस्त्वया मायया हतः ॥ ७ ॥
 स एवमुक्त्वा बलवान्धनुराकृष्य वीर्यवान् ।
 ललाटे पञ्चभिर्व्यास विव्याध निशितैः शरैः ॥ ८ ॥
 स विद्वस्तेन देवानां ललाटे पञ्चभिः शरैः ।
 राजा बभौ यथा मेरुः सूर्यपादैर्नगोत्तमः ॥ ९ ॥
 अथ तस्य तदा शक्रः पुनराकर्षतो धनुः ।
 चिच्छेद वज्रमादाय पुनश्चैनमताडयत् ॥ १० ॥
 स तेन सुप्रहारेण दिशो दीप्ता ह्यपश्यत ।
 अन्यच्च धनुरादाय पुनरेव व्यकर्षत ॥ ११ ॥
 तमप्यस्याच्छिनद्वाजा तथान्यद्भूय एव च ।
 अथ शक्तिं समादाय चिक्षेप रुषितस्तदा ॥ १२ ॥

7a °मिहाद्य] °मिहाहत्य R (unmetrical) 7b कृत्वा बलिं तथा] हत्वा बलन्तदा R 7c °म्यनृणो] °म्यनुगो R^{pc}, °म्यनु(णो) R^{ac} 8a °मुक्त्वा] °मुक्तो R 8cd °व्यास वि०] °वांणैर्वि० R 8d °शितैः शरैः] °शितैस्तदा R 9a देवानां] देवेन्द्रो R 12b °भूय एव] °द्वनुरेव R

6ab °वा नवा] °वाः{°वा A₇} पञ्चात् A 6d जीवितानि] प्राणा{°णो° A₇}निह A 7a सहानु-
 जै०] A₄, सहानुज० A₃, सहानुजे० A₇ 7c °म्यनृणो] A₃, °म्यरिणो A₄A₇ 7d मायया हतः]
 A₇, स य{प० A₄}था हतः A₃A₄ 8cd °व्यास विव्याध] A₄, °व्यास मिव्याध A₇, °व्याध A₃
 (unmetrical) 9ab] om. A 10a तस्य त०] जय्यस्त० A₃A₄, जय्यस्त० A₇ 10b °रा-
 कर्षतो] °राकर्षयत्{°यात् A₇} A 10c °मादाय] °सदृशं A₃, °सदृशः A₄, °सदृश A₇ 11b
 दिशो दीप्ता] दिशो दीप्ता A 11c अन्यच्च] A₃A₄, अन्यच्च A₇ 11d °कर्षत] °कर्षयत् A 12a
 °च्छिनद्] °भवद् A 12b तथान्यद्] यथावत् A

9(d³, d⁵) S₁ 10(c¹) S₁

6d जीवितानि] S₁RBh, जिवितानि S₃ 7a सहानुजै०] RA₄, सहानुजै० S₁Bh, सदानुजै० S₃ •
 °मिहाद्य] S₃ABh, °मिहाद्य S₁ 7b बलिं तथा] S₁ABh, बलिन्तदा S₃ 8a बलवान्] RA,
 बलवद् S₁Bh, बलवा S₃ 8d विव्याध] S₃A₄Bh (em.), विद्याध S₁ • निशितैः] S₁ABh, नि-
 शितै S₃ 9a देवानां] S₁Bh, देवाना S₃ 9c मेरुः] S₁RABh, मेरु S₃ 9d °पादैर्नगोत्तमः]
 RA, (°पा)दै (न)गोत्तमः S₁, °पादै नगोत्तमः S₃, °पादैः समावृतः Bh (conj.?) 10b °राकर्षतो]
 S₁S₃R, °श्चङ्क्रमतो Bh (em.; in a note Bh reads °श्चक्रमतो in S₁) 10d °श्चैनम०] RABh, °श्चैवम०
 S₁S₃ 11b °पश्यत] S₁S₃RA, °पश्यतः Bh (typo?) 11c अन्यच्च] S₁RA₃A₄Bh, अन्य च S₃
 (unmetrical) 11d व्यकर्षत] S₁RBh, प्यकर्षतः S₃ 12a तम०] S₁S₃RA, तद० Bh (em.) •
 °च्छिनद्] S₃RBh (em.), °च्छिन्नद् S₁ 12b तथान्यद्] S₃RBh (em.), तथान्य S₁

तामापतन्तीं दीप्तास्यामुग्रां मृत्योरिव स्वसाम् ।
 वज्रेण राजा चिच्छेद तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १३ ॥
 गदामन्यां समुद्यम्य हिरण्याक्षस्तदा शुभाम् ।
 अभिदुद्राव वेगेन क्रुद्धः सिंह इव द्विपम् ॥ १४ ॥
 तस्यापतत एवाशु गदां हेमपरिष्कृताम् ।
 चिच्छेद बहुधा राजा धर्मार्थानिव नास्तिकः ॥ १५ ॥
 अथैनं विप्रचित्तिश्च शिनिर्बाष्कल एव च ।
 मयश्च शम्बरश्चैव असिलोमा च दानवः ॥ १६ ॥
 तारश्च तारकश्चैव तथेन्द्रदमनः स च ।
 कालनेमी च षण्डश्च विपाकः पाक एव च ॥ १७ ॥
 इल्वलो नमुचिश्चैव वातापी कालमुञ्जिकः ।
 एते सर्वे महामाया देवेन्द्रमभिदुद्रुवे ॥ १८ ॥

13ab दीप्तास्यामुग्रां मृत्योरिव स्वसाम्] दीप्तास्यां मृत्योरास्यमिवास्पृशाम् R 13d तदद्भुतम्] ततस्तत् R 14a समुद्यम्य] समुद्गृह्य R 15b परिष्कृताम्] परिष्कृताम् R 15c बहुधा] मुद्गरं R 15d धर्मार्थानिव नास्तिकः] धर्मात्माविमना स्थितः R 16b शिनिर्बाष्कल एव] शिविर्बाष्कलरेव R 16c मयश्च] R^{PC}, यमश्च R^{ac} • शम्बरः] सम्बरः R 16d-17a] om. R 17c षण्डश्च] वेल्वश्च R 18b वातापी] वातापिः R 18d दुद्रुवे] दुद्रुवुः R

13a पतन्ती] A₄A₇, पतन्ती A₃ 13b स्वसाम्] A₃A₄, भ्यसां A₇ 13d तदद्भुतम्] A₃, तदद्भू-
 तम् A₄A₇ 15b परिष्कृताम्] A₃, परिष्कृतां A₄A₇ 15d धर्मार्थानिव नास्तिकः] धर्मात्मान-
 मिवास्तिकः A₃A₄, धर्मात्माविमनास्थितः A₇ 16b शिनिर्बाष्कल एव] शिविर्बाष्कलरेव {०यां A₇}क्षनि {०ति
 A₄}रेव A 16c मयश्च] A₃A₄, यमश्च A₇ • शम्बरः] ससुरः A₃A₄, मसुरा A₇ 17b तथे-
 न्द्रः] अथेन्द्रः A₃, दथेन्द्रः A₄A₇ 17c नेमी च] नेमिश्च A₃A₄, नेमिः A₇ (unmetrical) •
 षण्डश्च] A₃, पण्डश्च A₄, पन्नश्च A₇ 18a इल्वलो] A₇, इधनो A₃A₄ 18b वातापी] वातापिः A
 18c महामाया] महावीर्या {०य्यां A₇} A 18d दुद्रुवे] दुद्रुवुः A₃A₄, दुद्रुवुः A₇ (unmetrical)

16(a²-a³) S₁

13a तामापतन्तीं] RA₄A₇Bh (em.?), तामापतन्ती S₁ (tops lost), तामापतन्ती S₃ 13b ग्रां मृ-
 त्योः] S₃ABh, ग्रा मृत्या S₁ (tops lost) • स्वसाम्] S₃A₃A₄Bh, सुषां S₁ 13c राजा]
 S₁RABh, राज S₃ 13d भवत्] S₁S₃^{PC}RABh, भवत् S₃^{ac} 14a समुद्यम्य] S₁ABh, समु-
 द्गृह्य S₃ 14b हिरण्याक्षस्तः] S₃RABh, हिरण्याक्ष तः S₁ 14d द्विपम्] S₃RABh, द्विपः S₁
 15b परिष्कृताम्] A₃Bh, परिष्कृतां S₁, परिष्कृतान् S₃ 15c चिच्छेद] S₁RABh, चिच्छेद S₃
 15d धर्मार्थानिव] em., धर्मात्थानि च S₁, धर्मार्थानिव S₃, धर्मार्थानिव Bh (conj.) 16b बाष्कल
 एव] conj., बाष्कल+ एव S₁, बाष्कलरेव S₃, बाष्कलरेव Bh (conj.?) 16c मयश्च] R^{PC} A₃A₄
 Bh, यमश्च S₁S₃ • शम्बरः] S₁S₃, सम्बरः Bh (em.?) 16d दानवः] S₃ABh, दानवा+ S₁
 17a तारकः] S₁A, तारका S₃, कारकः Bh (typo) 17b तथेन्द्रः] S₃RBh (em.?), तथेन्द्रः S₁
 • दमनः] S₁RABh, दमनः S₃ 17c नेमी च] S₁S₃R, नेमिश्च Bh 17d विपाकः] S₃RA
 Bh, विपाक S₁ (unmetrical) 18b मुञ्जिकः] RABh, मुञ्जितः S₁^{PC}, मुञ्जितः S₁^{ac}, पुञ्जिकः S₃
 18d दुद्रुवे] S₁S₃, दुद्रुवुः Bh

तानापतत एवाथ रुद्रादित्याः प्रमन्यवः ।
 रुरुधुर्विजने यद्वज्जान्सिंहाः समूर्जिताः ॥ १९ ॥
 तेषां तेषां च संग्रामः सुघोरः समपद्यत ।
 अरण्ये ऽन्योन्यसंपातान्मत्तानां दन्तिनामिव ॥ २० ॥
 तत्रांशो नाम आदित्यो रथेनाम्बुदनादिना ।
 आयम्य कार्मुकं व्यास दानवान्समुपाद्रवत् ॥ २१ ॥
 स विप्रचित्तिं दशभिः शिनिं पञ्चभिरेव च ।
 त्रिभिश्च बाष्कलिं संख्ये मयं पञ्चभिरेव च ॥ २२ ॥
 शम्बरं चैव विंशत्या असिलोमानमेव च ।
 तारं च तारकं चैव इल्वलं नमुचिं तथा ॥ २३ ॥

19b प्रमन्यवः] प्रगम्य च R 20c *संपातान्] *संघातान् R 21a तत्रांशो] अत्राङ्गो R 21c
 आयम्य] आयस्य R 22b शिनिं] शिविं R 22cd] om. R 23a शम्बरं] सम्बरञ् R

19a ताना°] A₃, तमा° A₄, तामा° A₇ 19b रुद्रादित्याः] A₃, रुद्रादित्या A₄, रुद्रादित्य°
 A₇ 19c रुरुधु°] A₃A₄, रुरुधु° A₇ 19d सिंहाः] A₃A₇, सिंहा A₄ • समूर्जिताः] सुमू{°मु°
 A₃A₄}छिंताः A 20b *पद्यत] A₄A₇, *यद्यत A₃ 20cd अरण्ये ऽन्योन्यसंपातान्मत्तानां] अन्यो-
 न्यमभिसंपातो मत्तानां A₃A₄, अन्योन्यसमभिसम्वातो मतानिन् A₇ (unmetrical) 21a तत्रांशो] तत्रांस
 A₃, तत्रास A₄, तत्रांशु A₇ 21c आयम्य] आनम्य A 22a *चित्तिं दशभिः] A₃A₄, *चित्तं दश-
 भि A₇ 22b शिनिं] शिविं A 22cd] om. A₇ 22c बाष्कलिं] बाक्षलिं A₄, बाक्षनि A₃ •
 संख्ये] A₃, संख्ये A₄ 23a शम्बरं] A₄, सम्बरं A₃A₇ • विंशत्या] A₃A₄, विंशत्या A₇ 23d
 इल्वलं] A₃A₄, इल्वनं A₇

19(b⁴) S₁ 23(b⁵-b⁶)(b⁷) S₃

19a एवाथ] S₁S₃^{pc}RABh, (व)+ए+वाथ S₃ 19b रुद्रादित्याः] S₃RA₃Bh, रुद्रादि(त्या) S₁ 19c
 *धुर्विजने] RA₃A₄Bh, *धुर्विजये S₁, *धुर्विजने S₃ (unmetrical) 19cd यद्वज्जान्सिंहाः] RA₃
 A₇Bh, यद्व गदा सिंहा S₁, यद्वज्जान्सिंहा S₃ 19d समूर्जिताः] RBh (em.?), समूर्जिता S₁,
 समूर्च्छिताः S₃ 20a संग्रामः] S₁RABh, संग्राम S₃ 20b सुघोरः] RABh, सुघोर S₁, सु-
 घोष S₃ • *पद्यत] S₁^{pc}RA₄A₇Bh, *पद्यतः S₁^{ac}S₃ 20c ऽन्योन्य°] S₃RBh (em.?), भ्योन्य°
 S₁ • *संपातान्] S₁Bh, *संपाता S₃ 20d *नां दन्तिना°] S₁^{pc}RA₃A₄Bh, *ना दन्तिना° S₁,
 *ना((न्तिन))न्दन्ति+ना° S₃ 21a तत्रांशो] S₃Bh (em.), तत्रांशो S₁ • आदित्यो] S₁^{pc}S₃RA
 Bh, (सा)दित्यो S₁^{ac} 21c कार्मुकं] S₁^{pc}S₃RABh, कार्मुकं S₁^{ac} 21d दानवान्] S₃RABh, दानवा
 S₁ • *द्रवत्] S₃RABh, *द्रवं S₁ 22a *चित्तिं] S₃RA₃A₄Bh, *चित्ति S₁ • दशभिः] S₁R
 A₃A₄Bh, दशभि S₃ 22b शिनिं] S₃Bh (em.?), शिनि S₁ • पञ्चभि°] S₁RABh, पञ्चभि° S₃
 22c बाष्कलिं] S₁^{pc}S₃Bh, बाष्कलं S₁^{ac} • संख्ये] A₃Bh, संखे S₁S₃ 22d मयं] A₃A₄Bh, यमम्
 S₁, यमं S₃ 23a शम्बरं] S₁S₃A₄, संवरं Bh • विंशत्या] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, विंश(अ)+त्या+ S₁
 23b *लोमानमेव] RABh, *लोमा च एव S₁, *लोमा(नमे) – S₃ 23d इल्वलं] S₃RA₃A₄Bh,
 इलुलन् S₁

वातापि सेन्द्रदमनं विपाकं पाकमेव च ।
 कालनेमिं च षण्डं च तथा चामीसमुञ्जिकम् ।
 एतान्सर्वान्स विव्याध दशभिर्दशभिः शरैः ॥ २४ ॥
 विकर्षतां च संग्रामे आदित्यो लघुहस्तवान् ।
 धनूषि युगपदेवस्त्रिच्छेद च ननाद च ॥ २५ ॥
 तत एषां पुनर्वाहान्सूतान्दिव्याञ्जयध्वजान् ।
 प्रहसन्निव विप्रेन्द्र सायकैर्बहुधाकरोत् ॥ २६ ॥
 ते हताश्चा महेष्वासा हतसूताश्च सर्वशः ।
 वेगेन खड्गिनः सर्वे अंशमेवाभिदुद्रुवुः ॥ २७ ॥
 तान्मूर्तानिव शैलेन्द्रान्गर्जतो जलदानिव ।
 असंभ्रान्तस्तदादित्यो जानुष्वेवावपूरयत् ॥ २८ ॥
 शरपूरितगुल्फास्ते जानुष्वेव च दानवाः ।
 अंशमुत्सृज्य वेगेन जग्मुरन्यां दिशं तदा ॥ २९ ॥

24a सेन्द्रदमनं] सन्दमनलं R 24c षण्डं च] षण्डश्च R 24d चामीसमुञ्जिकम्] वै कालमुञ्जिकम् R
 24f °दशभिः] R^{pc}, °द्विभिः R^{ac} (unmetrical) 25a विकर्षतां च] विकर्षिताश्च R 25c धनूषि]
 धनूँसि R 26b °न्सूतान्] °न् सुतान् R 27d खड्गिनः] खं दिशः R 27d अंशं] अंशुं R
 28a शैलेन्द्रान्] सपेन्द्रान् R 29c अंशं] अंशुं R

24a वातापि] A₃A₇, वातापि A₄ 24c षण्डं] A₃, पटुं A₄ (unmetrical), पतुञ् A₇ 24d चामी-
 समुञ्जिकम्] चापि सुमंज{°सुञ्ज° A₇}कं A 24f °दशभिः] A₃A₄, °दशभिः A₇ (unmetrical) 25b
 लघुहस्तवान्] लंघु{नम्बु° A₇}हनक्षवान् A₃A₇ (unmetrical), लंघुहुनवान् A₄ (unmetrical) 25c ध-
 नूषि] धनुषि A₃A₄, धनुषि A₇ 25cd °देवस्त्रि°] °देव चि° A 26a एषां] एवं A 26b
 °न्सूतान्दिव्याञ्जय°] °न् भूतान् दिव्यानुजु°{°जू° A₄} A 26c °हसन्निव] °हर्षन्निव A₃, °हर्षन्ति-
 व A₄, °हर्षन्निव A₇ 26d सायकै°] A₃A₄, शायकै° A₇ 27a हताश्चा] A₃A₇, हतास्वा A₄
 27c-30b] om. A

25(d⁸→) S₃ 26(←a¹)(a², a⁴) S₃ 29(d³-d⁴) S₁

24a वातापि] RA₃A₇Bh, वातापि S₁S₃ • सेन्द्र°] S₃A, चेन्द्र° S₁Bh 24b पाकमेव] RABh,
 पाक एव S₁S₃ 24c कालनेमिं] S₁RABh, कालनेमि S₃ 24d चामीसमुञ्जिकम्] S₁Bh, चापीसुञ्जं
 पुनः S₃ 24f °भिर्दशभिः] R^{pc}A₃A₄Bh, °भिर्द्विभिः S₁ (unmetrical), °भि दशभिः S₃ (unmetrical)
 25cd °पदेवस्त्रि°] RBh (em.?), °पदेवि चि° S₁, °पदेव चि° S₃ (unmetrical) 25d ननाद] S₃
 RABh, नाद S₁ (unmetrical) 26a पुनर्] S₁RABh, पुन S₃ (unmetrical) 26b °हान्सूतान्]
 S₁Bh, °हां सूतां S₃ 26d सायकैर्] S₁RA₃A₄Bh, सायकै S₃ • °धाकरोत्] S₃RABh, °धाकरो
 S₁ 27a हताश्चा महेष्वासा] S₃RA₃A₇Bh, हताश्चा महेष्वासा S₁ 27c खड्गिनः] S₃, खड्गिनः S₁,
 खड्गिनः Bh (typo) 27d अंशमेवाभि°] S₃Bh (conj.), अंशुमेवाभि° S₁ 28a तान्मूर्तानिव] R,
 ता मूर्तानिव S^{pc}, ता मूर्त्तीनिव S^{pc}, ता मूर्त्तानिरव S₃ (unmetrical), तान्मूर्त्तीनिव Bh (em.?) •
 शैलेन्द्रान्] S₁Bh, शैलेन्द्रा S₃ 28b °दानिव] S₃RBh (conj.?), °दा इव S₁ 28c असंभ्रान्त°]
 S₃RBh (em.?), आसंभ्रान्त° S₁ 28d जानुष्वेवा°] S₃RBh (em.?), जानुस्वेवा° S₁ • °पूरयत्]
 S₃RBh, °पूरयन् S₃ 29b दानवाः] S₃RBh (em.?), दानवा S₁ 29c अंश°] S₃Bh (em.),
 अंशु° S₁ 29d °रन्यां] S₃RBh (em.?), (°रन्या) S₁

ततो देवास्तदा चक्रुर्महान्तं तूर्यनिस्वनम् ।
 सिंहनादांश्च विपुलान्बाहुशब्दांश्च पुष्कलान् ॥ ३० ॥
 अंशोऽप्यायम्य भगवान्धनुरिन्द्रायुधोपमम् ।
 दानवानां सदैत्यानामकरोत्कदनं महत् ॥ ३१ ॥
 शिरांसि दानवेन्द्राणामंशः प्रहरतां वरः ।
 अपातयत्फलानीव पङ्कानि श्वसनो यथा ॥ ३२ ॥
 धावन्तः केचिदंशेन अशिरस्काः शरैः कृताः ।
 गत्वा वेगेन संग्रामात्पतन्त्युर्व्यां गतासवः ॥ ३३ ॥
 अपरे बाहुभिश्छिन्नैरूरुभिश्च महाबलाः ।
 पतिता निष्टनन्त्युर्व्यां निरयस्था यथा नराः ॥ ३४ ॥
 शरपूरितसर्वाङ्गाः शरसंबद्धबन्धनाः ।
 भ्रमन्ति तत्र तत्रैव संसार इव देहिनः ॥ ३५ ॥

30a °स्तदा] °स्तथा R 30b °र्महान्तं तूर्यनिस्वनम्] °र्महान्तस्तूर्यनिस्वनान् R 30c विपुलान्]
 वीराणां R 31a °प्यायम्य] °प्यायस्य R 31d °त्कदनं] °द्देदनं R 32b °मंशः] R^{PC}, °मंशु
 R^{ac} 32d पङ्कानि] R^{PC}, पङ्कानि R^{ac} • यथा] बली R 33c संग्रामात्] संग्रामात् R 34ab
 °न्नैरूरुभिः] °न्नै उरुभिः R 34c निष्टनन्त्युः] निश्चलन्त्युः R^{PC}, नि(श्वस)न्त्युः R^{ac} 34d निर-
 यस्था] निरस्ता+नां+ R 35b °बन्धनाः] °वल्कलः R

30d पुष्कलान्] A₃, पुष्कलान् A₄A₇ 31a °प्यायम्य] प्यागम्य A 32ab °णामंशः] A₃,
 °णामंशः A₄, °णामंशुः A₇ 32c अपातयत्फलानीव] अपातय{°प° A₄}त्फलानीव A 32d पङ्कानि
 श्वसनो यथा] पङ्का{पङ्का° A₇}निव घनावली A 33b अशिरस्काः] A₃A₄, असिरस्का A₇ 33c
 गत्वा] कृत्वा A 33d °तन्त्युर्व्यां] °तन्त्युर्व्यां A₇, °तन्त्यु{°त्यु° A₃^{ac}}वी A₃, °तंसूर्य{°व्यां A₄^{ac}}
 A₄ 34ab °न्नैरूरुभिः] °न्नैरूरुभिः A₃A₄, °न्नै करभिः A₇ 34c निष्टनन्त्युर्व्यां] निश्चसन्त्यु{°त्यु°
 A₃^{ac}}व्यां A₃, निवसन्त्युर्व्यां A₄, निश्चसन्त्युर्व्यां A₇ 34d निरयस्था] A₃, निरयस्ता A₄A₇ 35a °स-
 र्वाङ्गाः] °सर्वाङ्गा A₃A₇, °सर्वाङ्गा A₄ 35b शरसंबद्धः] सवसन्नद्ध° A₃A₄, सरसद्ध° A₇ 35d
 संसार इव] संसारमिव A

30(b⁴) S₁ 33(a³-a⁵) S₁ 34(b⁶) S₁ 35(d⁶-d⁸→) S₁

30a देवास्तदा] S₃Bh (em.?), देवा तदा S₁ 30b °र्महान्तं] em. Bh (silently), °र्महान्त S₁,
 °र्महान्त S₃ • °निस्वनम्] S₃Bh (em.?), °निस्वनः S₁ 31a अंशोऽप्या°] RABh, अंशो न्या°
 S₁, अशो प्या° S₃ 31b °युधोपमम्] S₁RABh, °युधोपमां S₃ 31cd °दैत्यानाम°] S₃^{PC}RABh,
 °दैत्यानाम° S₁S₃^{ac} 32ab °णामंशः] R^{PC}A₃Bh, °णामंशु S₁, °णामङ्गः S₃ 32c अपातयत्] S₃
 RA₃A₇Bh, अपालयत् S₁ 32d श्वसनो] S₃RBh (conj.), श्वसतो S₁ • यथा] S₁Bh, बली S₃
 33a धावन्तः] S₃RA, धाव(न्त) S₁, धावन्ति Bh (conj.?) 33b अशिरस्काः] S₃RA₃A₄Bh, अ-
 शिरस्का S₁ • कृताः] S₁RABh, कृता S₃ 33c संग्रामात्] ABh, संग्रामां S₁, संग्रामे S₃ 33d
 °तन्त्युर्व्यां] R, °तन्त्युर्व्यां S₁^{PC}, °तन्त्युर्व्यां S₁^{ac}, °तन्त्युर्व्यां S₃, °तन्त्युर्व्यां Bh (em.?) 34a बाहुभिश्छिन्°]
 S₁RABh, बाहुभिश्छिन् S₃ 34b °रूरुभिः] conj. Bh (silently), °रूरुभिः S₁^{ac}S₃, °रुराभिः
 S₁^{PC} 34c निष्टनन्त्युर्व्यां] em., निश्चनन्त्युर्व्यां S₁, निष्टनन्त्युर्व्यां S₃, निष्टनन्त्युर्व्यां Bh (em., in a note
 Bh reads निष्टनन्त्युर्व्या in S₁) 35a °सर्वाङ्गाः] RBh (em.?), °सर्वाङ्गा S₁, °सर्वाङ्गा S₃ 35b
 °बन्धनाः] S₁ABh, °बन्धना S₃

न स तत्रास्ति दैत्यो वा दानवो वा महाबलः ।
 यः शरान्न बिभेत्युग्रानंशस्य सुमहात्मनः ॥ ३६ ॥
 बन्धुजीववनं यद्वह्ननमाभाति पुष्पितम् ।
 अशोककिंशुकानां वा तथा दैत्यबलं बभौ ॥ ३७ ॥
 अयमंशो ऽयमंशेति नेत्ययं चायमित्युत ।
 सर्वमंशमयं दैत्या अपश्यन्त भयार्दिताः ॥ ३८ ॥
 सो ऽपि नित्यायतधनुः पारिवेषीव भास्करः ।
 यं यतः पश्यते दैत्यं तं तं विव्याध पत्रिभिः ॥ ३९ ॥
 नाददानस्तदा ह्यंशः संदधानस्तथापि वा ।
 न विकर्षन्धनुश्चैव लक्ष्यते दैत्यदानवैः ॥ ४० ॥
 मण्डलीकृतमेवास्य दृश्यते कार्मुकं महत् ।
 आदित्य इव मध्याह्ने दृश्यते स तदा युधि ॥ ४१ ॥

36a स] च R 36cd यः शरान्न बिभेत्युग्रानंशस्य] शरानभितमत्युग्रान् पश्यतः R 37a °वनं] °बलं R 37b °ह्वनमाभाति पुष्पितम्] °ह्वनमाभाति प्रस्थितम् R (unmetrical) 37c °कानां वा] °कानाम्बै R 38a °मंशेति] °मंशो ति R 38b चायमि°] नायमि° R 38c °मंशमयं] °मंशु-मयं R 39a °धनुः] °तनुः R 39b पारिवेषीव] परिवेषीव R 39c यं यतः] यद्यतः R 39d तं तं विव्याध पत्रिभिः] विव्याध स पत्रिभिः R 40a नाददानस्तदा ह्यंशः] नादधानस्तदा व्यास R 40b वा] च R 41c आदित्य] अङ्गौघ R

36cd] om. A 37ab °वनं यद्वह्ननमा°] °वनं यद्वह्ननमा° A₇ (unmetrical), °बलं मत्वं { °त्वा A₄ } मायया° A₃A₄ 37c °किंशुकानां वा] A₇, °किंशुकालंवा A₃A₄ 38a ऽयमंशेति] यं A₃ (unmetrical), नयं(व)+शोपं+ A₄, यशोभं A₇ (unmetrical) 38b नेत्ययं चायमि°] स्व{श्च A₄^{pc}}यं चायमिह° A 38c °मंशमयं] A₃, °मसमयं A₄A₇ 38cd दैत्या अ°] दैत्या ह्य° A 39a नित्यायत°] निश्चायत° A 39b पारिवेषीव] परिवेषी{°शी° A₇}व A 39c यं यतः] संयतः A 39d तं तं विव्याध पत्रिभिः] तं विव्याध पत्रिभिः A 40a नाददानस्त°] आददानं त° A • ह्यंशः] A₃A₄, ह्यंसः A₇ 40c विकर्षन्ध°] विकर्षध° A₃A₇, विकषध° A₄ 40d लक्ष्यते] A₃, लक्षते A₄A₇ 41a मण्डली°] A₃A₄, कुण्डली° A₇

36(←a¹-a⁷)(a⁸, b⁴) S₁ 39(a³-a⁶, b²-b³, d⁴) S₁

36c यः] S₁S₃, यं Bh (conj.) • शरान्न] em., शरा भ S₁, शरा न S₃Bh (conj.?) 36cd बिभेत्युग्रानंशस्य] S₃, विशत्युग्रानंशस्य S₁, विशन्त्युग्रा अंशस्य Bh (conj.) 37b °ह्वनमा°] S₁S₃, °ह्वनमा° Bh (conj.) • पुष्पितम्] S₁ABh, पूष्पितं S₃ 37c °किंशुकानां वा] A₇Bh, °किंशुकानां वा S₁ (anusvāra of कि possibly lost), °किंशुकानाम्वा S₃ 38b नेत्ययं] S₃RBh (em.?), नेत्ययं S₁ • °त्युत] RABh, °त्युतः S₁S₃ 38cd दैत्या अ°] R, दैत्या ह्य° S₁Bh, दैत्या ह° S₃ 39a सो ऽपि] S₃RABh, सो प S₁ (tops lost) • °धनुः] S₁ABh, °धनु S₃ 39b पारिवेषीव] S₃, पा(रि)वेषीत S₁ (upper parts of रिव lost, unmetrical), परिवेषीव Bh 39c यं] S₁Bh, य S₃ • दैत्यं] RABh, दैत्य S₁, दैत्या S₃ 39d विव्याध] S₁^{pc}S₃Bh (cf. RA), विव्याध S₁^{ac} 40a नाददानस्त°] conj. Bh (silently), नादनादस्त° S₁, नादनादन्त° S₃ • ह्यंशः] S₁A₃A₄Bh, ह्यङ्गः S₃ 40b °स्तथापि] S₁RABh, °स्तवापि S₃ 40c °न्धनुश्चै°] S₁S₃^{pc}RBh, °न्धनूश्चै° S₃^{ac} 41b दृश्यते] S₁S₃RA, दृश्यन्ते Bh (typo?) • कार्मुकं] S₁^{pc}S₃RABh, कामुकं S₁^{ac}

स दिव्यचापो लघुहस्तवान्बली सदा महामण्डलभूतकार्मुकः ।
ददाह शत्रून्पवनेरितो रणे विभावसुः शुष्कमिवेन्धनं महान् ॥ ४२ ॥

इति स्कन्दपुराण एकाशीतितमो ऽध्यायः ॥ ८१ ॥

42b °मण्डल°] °मण्डन° R 42c शत्रून्पवनेरितो] तत्तुल्यबलैरितो R 42d शुष्क°] शुद्ध° R
Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे आदित्यदैत्यविग्रहो नामाध्यायः R

42a दिव्यचापो] दीप्तचापो A₇, दीप्तहस्तो A₃A₄ 42c शत्रून्पवनेरितो रणे] शत्रुं पवने A₃
(unmetrical), शक्रं पवनेरितो रणे {बले A₄} A₄A₇ 42d शुष्क°] A₃, सुस्क° A₄, पुष्क° A₇ •
महान्] महत् A Col. इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे अंशादित्यग्रहाध्यायः
A±

42a °वान्बली] S₁^{pc}S₃RABh, °वांलंबली S₁^{ac} (unmetrical) 42b °कार्मुकः] S₁RABh, °कार्मुक
S₃ 42c °वनेरितो] S₃A₄A₇Bh (em.?), °वनोरितो S₁ 42d °नं महान्] R, °नम्महानिति S₁
(इति part of col.), °नाहान् S₃, °नं महद् Bh (typo) Col. ○ ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे ३० (in letter
numerals)+ १३७ (in letter numerals) S₁, ○ ॥ स्कन्दपुराणे ध्यायः ८० (in letter numerals) ॥ ○
S₃, इति स्कन्दपुराणे युद्धे एकाशीतितमोऽध्यायः Bh

द्व्यशीतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

तांस्तथांशेन दैत्येन्द्रान्कल्यमानानितस्ततः ।

दृष्ट्वा बलो महामायो यन्तारमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥

नयस्व मां यतो ऽंशो ऽयं दुरात्मा दहते बलम् ।

यावदेनं शितैर्बाणैर्नयामि यमसादनम् ॥ २ ॥

तस्यापतत एवांशस्तदा प्रहरतां वरः ।

ध्वजं चिच्छेद बाणेन ह्यांश्चैकैकशस्तदा ॥ ३ ॥

भल्लेन च शिरः कायाद्यन्तुराशु न्यपातयत् ।

तं चैव पञ्चभिर्बाणैर्ललाटे समविध्यत ॥ ४ ॥

तस्य दैत्यस्य ते भान्ति ललाटे पञ्च सायकाः ।

घनोदरविनिष्क्रान्ता भास्करस्येव रश्मयः ॥ ५ ॥

दैत्यो ऽपि हि तदामर्षी वियदुत्पत्य रोषितः ।

सायकैर्बहुभिर्व्यास सो ऽंशं समकिरद्वली ॥ ६ ॥

1ab दैत्येन्द्रान्कल्यमानानितः] दैत्येन्द्रः कल्पमालाम्बितः R **1c** बलो महामायो] च सो महाकायो R
2b दुरात्मा] दुरा R (unmetrical) **3a** एवांशः] एवांशुः R **4a** भल्लेन] भङ्गेन R **4b** ंराशु]
ंरांशो R **4c** तं चैव] तच्चापि R **6a** हि तदामर्षी] तदामर्याद् R^{ac} (unmetrical), ततदामायाद्
R^{pc} **6d** सो ऽंशं] सो ऽंशः R

1ab ंथांशेन दैत्येन्द्रान्कल्यः] ंथांशैल च दैत्यान् कल्यः A₇ (unmetrical), ंथा च शैलदैत्यान् कल्यः
A₃A₄ (unmetrical) **1b** ंनितस्ततः] A₃A₄, ंनितस्तथा A₇ **2a** यतो ऽंशो ऽयं] यत्र चांशो यं
A₃A₄ (unmetrical), यतुताः शायिं A₇ (unmetrical) **3ab** एवांशस्तदा] एवांशु सदा A₃, एवाशुस्तदा
A₄A₇ **3d** ंश्चैकैकः] A₃, ंश्चैवैकः A₄A₇ **4-9**] om. A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.14b (f. 134^f), 8.15a (f. 134^v) and 8.16a (f. 135^f);
S₃ f. 135^f–136^f; R f. 154^v–155^v; A₃ f. 90^v–91^f; A₄ f. 130^f–131^v; A₇ f. 127^f–128^f.

1a तांस्तः] S₁RABh, तास्तः S₃ **1ab** दैत्येन्द्रान्कल्यः] S₃, दैत्येन्द्रो कल्यः S₁, दैत्येन्द्रान् का-
ल्यः Bh (conj.?) **1b** ंस्ततः] S₃RA₃A₄Bh, ंस्त्रतः S₁^{pc}, (ंस्व)तः S₁^{ac} **1c** बलो] S₁A,
बालो S₃, बलो Bh (Bh has बल as the demon name constantly, which is suppressed when there is
no other variant) **2a** यतो ऽंशो ऽयं] RBh (em.?), यतेशो य S₁, यताडशो यं S₃ **2cd** ंणैर्न-
यामि] S₃RABh, ंणै भयामि S₁ **3d** ह्यांश्चैः] S₃RABh, ह्यांश्चैः S₁ **4a** भल्लेन] S₁Bh, भलेन
S₃ **4b** ंराशु न्यः] S₁S₃^{ac}Bh, ंराशून्यः S₃^{pc} **4c** तं चैव] S₁^{pc}S₃Bh, तच्चैः S₁^{ac} (unmetrical)
• ंभिर्बाणैर्] RBh (em.?), ंभिः माणैः S₁, ंभि बाणैः S₃ **4d** ंविध्यत] S₁S₃R, ंविध्यत Bh
(typo) **5a** भान्ति] S₁RBh, शान्ति S₃ **5d** ंस्येव] S₁RBh, ंस्येव S₃ **6a** हि] S₁Bh, च
S₃ • ंदामर्षी] conj., ंदामम्बी S₁, ंदामर्षो S₃, ंदा धन्वी Bh (conj.) **6b** ंदुत्पत्य] RBh
(conj.), ंदुत्पश्य S₁, ंदुत्पद्य S₃ **6c** ंबहुभिर्] S₁RBh, ंबहुभिः S₃ **6d** ंकिरद्वः] S₃RBh
(em.?), ंकिरम्बः S₁

सवृष्टिरिव जीमूत उत्पात इव चाशनिम् ।
करान्दिवाकरो यद्वत्तुषारं चन्द्रमा इव ॥ ७ ॥
तथा स दानवो दर्पाद्वलः प्रहरतां वरः ।
अंशं समाकिरत्तीक्ष्णैः सायकैर्मर्मभेदिभिः ॥ ८ ॥
ध्वजं चिच्छेद चैवास्य बहुधा दानवेश्वरः ।
हयान्वेगहतान्कृत्वा सारथिं चाप्यसारथिम् ।
कार्मुकं बहुभिर्बाणैर्व्यधमतिलशस्तदा ॥ ९ ॥
यथांशं स चकारोग्रं तथान्यानपि देवतान् ।
निरुद्यमान्महामायश्चकार विररास च ॥ १० ॥
ऋचिज्जीमूतसंकाशः ऋचिद्भास्करसंनिभः ।
ऋचित्सोमाग्निकल्पश्च ऋचित्ताराग्रहैः समः ॥ ११ ॥

7b उत्पात इव चाशनिम्] उत्पाद इव चाशनिः R 7c °न्दिवाकरो] °न्दिवाकरा R 8a तथा] तदा R 8c अंशं] अंशु R 8d सायकैः] शायकैः R 9f °तिलशस्तदा] °तिल+श+स्तथा R 10a यथांशं] यथांशु R • °कारोग्रं] °काराथ R 10b देवतान्] दैवतान् R 10cd °मायश्च°] °मायाश्च° R 10d °ररास] °रराम R 11a °संकाशः] °शङ्काशः R

10a यथांशं स चकारोग्रं] यथां { °था° A₃A₄ } शमकरोद्वस्तं A 10b देवतान्] दैवतान् A 10c निरु-
द्यमान्] निरुध्यमान् A 10d °ररास] °रराम A 11c °त्सोमाग्निक°] °त् सो { शो° A₃ } मो ग्निक°
A 11d ऋचित्] A₃A₇, ऋचि A₄ • °ग्रहैः] A₃, °ग्रहः A₄A₇

7(b¹-b³)(b⁴-b⁶, c⁴) S₁ 8(d¹) S₃ 9(f⁵-f⁶)(f⁷-f⁸) S₁ 11(c³) S₁, (b⁸) S₃

7a सवृष्टिरिव] R, सवृष्टि इव S₁, स वृष्टिमिव S₃, सुवृष्टिमिव Bh (conj.) • जीमूत] S₃R, जी-
मूत S₁, जीमूतः Bh (em.?) 7b उत्पात इव चाशनिम्] em., ऽ ऽ ऽ (त इवा) शनि S₁, उत्पात
इव चाशनि+ :+ S₃, - - - - इवाशनिम् Bh 7c °रान्दिवा°] S₁^{pc} S₃RBh, °रां दि(क)+(वा°)+ S₁
7d इव] S₁S₃R, यथा Bh (conj.) 8b °द्वलः] R, °द्वल S₁S₃, °द्वलः Bh 8c अंशं समा°]
S₃, अंशमेवा° S₁ (unmetrical), अंशमेवा° Bh (conj.?) • °किरत्ती°] S₁^{pc}RBh (or °न्ती° in
S₁^{pc}), °किरत्ती° S₁^{ac} (or °न्ती°), °किरं ती° S₃ 8cd °क्ष्णैः सायकै°] S₁Bh, °क्ष्णै (स)यकै° S₃^{pc},
°क्ष्णैर्ययकै° S₃^{ac} 9a चिच्छेद चैवास्य] S₃R, चैवास्य विच्छेद S₁, चैवास्य चिच्छेद Bh (em.?) 9b
बहुधा] S₃RBh (em.?), बहुवा S₁ • °वेश्वरः] S₁RBh, °वेश्वराः S₃ 9c हयान्] S₁^{pc} S₃RBh,
(फ)यान् S₁^{ac} 9e कार्मुकं] S₁RBh, कार्मुक S₃ (unmetrical) • °र्बाणैर्] S₃RBh (em.?), °र्बाणै
S₁ 9f °तिलशस्तदा] S₃, °त्ति ऽ - ऽ (दा) S₁ (the last but one akṣara has subscript त्), ऽ -
- - - Bh 10a यथांशं] S₃Bh (em.?), यथांग S₁ • °कारोग्रं] S₁S₃, °कारोग्र° Bh 10b
तथान्यान°] S₃RA, तथाद्याम° S₁, °स्थान्यान° Bh (typo, unmetrical) • देवतान्] S₁S₃, दैवतान्
Bh 10c निरुद्यमान्] S₃RBh (em.?), निरुद्यमान् S₁ 10cd °मायश्च°] ABh, °माय च°
S₁S₃ 11a °चिज्जीमूत°] RA, °चिज्जीवति S₁^{pc}, °चि जीवति S₁^{ac}, °चि जीमूत° S₃, °चिद्
गीष्पति° Bh (conj.; in a note Bh suggests °च्छ्रीपति°) • °संकाशः] S₃ABh, संकाश S₁ 11b
ऋचिद्भा°] RABh, ऋचिन्भा° S₁, ऋचि भा° S₃ 11c ऋचित्] S₁RABh, ऋचि S₃ 11d ऋचित्]
S₁RA₃A₇Bh, ऋचि S₃ • °हैः समः] RA₃Bh, °हैस्सह S₁, °है समं S₃

ऋचित्पर्वतसंकाशः ऋचित्खगवपुर्धरः ।
 ऋचिदाकाशमाविश्य अदृश्यः सोऽसृजच्छरान् ॥ १२ ॥
 शरोपचितगात्रं तच्छिन्नभिन्नविदारितम् ।
 निष्पन्दं मूकवत्सर्वं देवानां बलमाबभौ ॥ १३ ॥
 नष्टवादित्रनिनदं ह्यहेषितवर्जितम् ।
 गजबृंहितविभ्रष्टं शान्तयोधोग्रनादितम् ।
 निष्पन्दं तद्वलं भाति चित्रपट्टार्पितं यथा ॥ १४ ॥
 ऊर्ध्वं निरीक्षते तत्र यः कश्चिद्विबुधो बले ।
 वलस्तस्य शरैर्वक्त्रमकरोद्विविधं बली ।
 चेष्टाविरहिताश्वासन्यथा मोक्षपथि स्थिताः ॥ १५ ॥

12b °चित्खगवपुर्धरः] °चित् खे च धनुर्धरः R 13a °गात्रं तच्च] °गात्रन्तु R 13c निष्पन्दं] नि-
 ष्यन्नं R 14a नष्टं] न तु R • °निनदं] °विनदं R 14d शान्तं] शान्तं R 14e निष्पन्दं]
 देवानां R 14f °पट्टार्पितं यथा] °पट्टार्पिता इव R 15a ऊर्ध्वं] R^{PC}, उर्ध्वं R^{ac} • तत्र] तस्य
 R 15b °द्विबुधो] °द्विविधो R 15c वलस्तं] बलिस्तं R 15d °द्विविधं बली] °च्छरपूरितम्
 R 15f °पथि] °पथे R

12] ऋचित्पर्वतसंकाशमाविश्य सो सृ{°त्सृ° A₃A₄}जत् शरान् A± 13a तच्च] तु A 13c निष्-
 पन्दं] निष्पन्नं A • मूकवत्] A₃A₄, मूकवं A₇ 13d °नां बलमा°] °नामूलमा°{°ना° A₃A₄} A
 14a °निनदं] A₃A₄, निलदं A₇ 14b °वर्जितम्] °गर्जितं A 14d °योधोग्रं] °योधवि° A
 14e निष्पन्दं तद्] निष्पन्दितं A₃A₇, निस्पन्दितं A₄ 15a ऊर्ध्वं] उर्ध्वं A₃, उर्ध्वं A₄A₇ 15b यः]
 A₃A₇, पः A₄ • °द्विबुधो] °द्विरदो A₇, °द्विरदो A₃, °द्विरदो A₄ (unmetrical) 15c शरैर्वक्त्रं]
 शरैर्वक्त्रं A₃A₄, शनैर्वक्त्रं A₇ 15e °श्वासन्] A₃A₄, °श्वाशन् A₇ 15f स्थिताः] स्थितं A

12a °संकाशः] RBh (em.?), °संकाश S₁, °संकाशं S₃ 12b °चित्खग°] S₃, °चिद्धङ्ग°
 S₁^{PC}, °चि(ङ्शु)ङ्ग° S₁^{ac}, °चिद् गृध्र° Bh (conj.?) 12c °चिदाकाश°] S₃R, °चिद्धाकाश° S₁^{PC},
 °चि(द्वा)हाश° S₁^{ac}, °चिद्धाकाश° Bh (conj.?) 12d अदृश्यः सो] RBh (em.?), अदृश्य सो S₁
 (unmetrical), अदृश्यो सो S₃ 13ab °गात्रं तच्छि°] em. Bh (silently), °गात्रन्तं च्छि° S₁S₃
 13b °न्नभिन्न°] S₁S₃RA, °न्नं मिन्नं Bh (conj.?) 13c निष्पन्दं] em., निष्पन्न° S₁, निस्पन्दं S₃,
 विष्टब्धं Bh (conj.?) • °त्सर्वं] RA₃A₄Bh, °त्सर्वं S₁, °त्सर्वं S₃ 14a नष्टं] S₁ABh, नष्टं
 S₃ • °निनदं] S₁A₃A₄Bh, °निनद S₃ 14b °वर्जितम्] S₁^{ac}?RBh (conj.), °गर्जितं S₁^{PC}S₃
 14c °विभ्रष्टं] S₃RA, °विभ्रष्ट S₁, °विभ्रष्टं Bh (typo) 14d शान्तं] A, शान्तं S₁Bh, शाध°
 S₃ • °योधोग्रं] S₁RBh, °योधोग्रं S₃ 14e निष्पन्दं तद्] em. Bh (silently), निष्पन्दं त
 S₁, निस्पन्दन्तद् S₃ 14f °पट्टार्पितं] A, °प्रतर्पितं S₁, °पटार्पितं S₃ (unmetrical), °प्रत्यर्पितं Bh
 (conj.?) 15a ऊर्ध्वं] S₁R^{PC}Bh, ऊर्ध्वं S₃ 15b यः] S₃RA₃A₇Bh, य S₁ 15cd °रैर्वक्त्रं°]
 RBh (em.?), °रैर्वक्त्रं S₁, °रैर्वक्त्रं S₃ 15d °द्विविधं] S₃A, °द्विविधं S₁, °द्वि – वद् Bh
 • After this Bh conjectures loss of two pādas. 15e °ताश्वासन्] S₁RA₃A₄Bh, °तान्वासान् S₃
 15f स्थिताः] RBh (em.?), स्थिता S₁, स्थितान् S₃

तांस्तथा सीदतः सर्वान्दृष्ट्वा बलमहार्णवे ।
वायुर्जयन्तः पूषा च भगश्च सुमहाबलः ।
नदन्तस्ताञ्छुरांस्तस्य वलस्य समवारयन् ॥ १६ ॥
वायुस्तस्य महावेगः शरान्मेघादिवोदितान् ।
मुच्यतो मुच्यमानांश्च मुक्तांश्चैवाहरद्वली ॥ १७ ॥
भगो ऽस्य कार्मुकं दिव्यमच्छिन्नत्प्रहसन्निव ।
देहत्राणं तथा पूषा जयन्तश्चेषुधी तथा ।
समार्दयञ्छुरैस्तीक्ष्णैर्देवा रविसमप्रभाः ॥ १८ ॥
सो ऽर्द्यमानस्तदा देवैर्बली दानवपुंगवः ।
वृक्षैः काननजैर्व्यास युयुधे भीमविक्रमः ॥ १९ ॥
तान्द्रुमांस्ते तदा क्षिप्तान्वलेन बहुधा शुभान् ।
चक्रुः शरैर्देवतेन्द्रास्ततः स गिरिमात्रजत् ॥ २० ॥

16b बल°] रण° R 16c °र्जयन्तः] °र्य(म)श्च R 17a महावेगः] महामेघ R 17b °घादि-
वो°] °घानिवो° R 17c मुच्यतो] उद्यते R 18c °णं तथा] °णन्तदा R 18d °ष्टेषुधी त°]
°ष्टेषुधीस्त° R 18e समार्दयञ्छु°] मर्दयन्तः श° R 19b °बली दा°] °बल्लिदा° R 19c का-
ननजैर्] काननजै R 20a तान्द्रुमांस्ते तदा क्षिप्तान्] तांश्च सद्धान् क्रमात् क्षिप्त्वा R 20b शुभान्]
शरान् R 20cd चक्रुः शरैर्देवतेन्द्रास्त°] चिच्छेदु देवतेन्द्रास्ते त° R 20d °मात्रजत्] °मत्रजत् R

16a-18b] om. A 18c तथा पूषा] तस्य वृषो A 18d °ष्टेषुधी त°] °ष्टेषुधीस्त° A 18e
समार्दयञ्छु°] समर्दयन् श° A₃A₄, समदर्शयन् श° A₇ (unmetrical) 18f °वा रविसम°] °वाः
सर्वे पि सु° A 19a सो ऽर्द्यमानस्तदा] मा{म° A₄}र्द्यमानस्तथा A 19c कानन°] A₇, कालल°
A₃A₄ 19d °विक्रमः] A₃A₄, °विक्रमाः A₇ 20a °न्दुमांस्ते] °न् दुमान् A 20b बहुधा]
बलहा A • शुभान्] A₃A₄, शुभाः A₇ 20cd चक्रुः शरैर्देवतेन्द्रास्त°] चिच्छेदुर्दे{°दै° A₇}वतेन्द्रास्ते
त° A 20d °मात्रजत्] A₃A₄, °मत्रजत् A₇

17(a¹-a³) S₃

16a तांस्तथा] S₁^{pc}RBh, तां तथा S₁^{ac}, तन्तथा S₃ • सीदतः] S₃RBh (em.?), सीदत S₁
(unmetrical) • सर्वान्] S₁RBh, (सी)+स+र्वा S₃ 16c °र्जयन्तः] em. Bh (silently), °र्ज-
यन्त S₁S₃ 16d °महाबलः] R, °महाबला S₁, °माहाबलः S₃ (unmetrical), °महाबलाः Bh
(em.?) 16e नदन्त°] S₁RBh, नदत° S₃ • °स्ताञ्छु°] S₁RBh, °स्तान्छु° S₃ 16f वल-
स्य] S₁RBh, वालस्य S₃ • °वारयन्] RBh (em.?), °वारयत् S₁S₃ 17a वायुस्त°] S₁RBh,
(वायु त°) S₃ • महावेगः] em., महाभाग S₁Bh, महावेग S₃ 17b °घादिवो°] conj. Bh,
°घानिवो° S₁, °घातिवो° S₃ 17c मुच्यतो] S₁S₃, मुच्यतो Bh (conj.) • °मानांश्च] S₁RBh,
°मानाश्च S₃ 18a कार्मुकं] S₃RBh (em.?), कर्मुकं S₁ 18ab °व्यमच्छिन्नत्] S₃RBh (conj.?),
°व्यमच्छिन्न S₁ 18b °हसन्निव] S₁S₃^{pc}RBh, °हसनिव S₃^{ac} (unmetrical) 18c पूषा] S₃RBh
(em.?), पूषा S₁ 18d °धी तथा] S₁S₃^{pc}Bh, °धीम(ता) S₃^{ac} • After this Bh conjectures loss
of two pādas. 18e समार्दयञ्छु°] S₁Bh, सम्म{°र्म° S₃^{ac}}र्दयञ्छु° S₃ 18f °प्रभाः] RABh,
°प्रभा S₁^{pc}S₃, °प्रभः S₁^{ac} 19a सो ऽर्द्यमानस्त°] RBh (em.?), योद्यमानस्त° S₁, सोद्यमानस्त°
S₃ • देवैर्] S₁RABh, देवे S₃^{pc}, देवी S₃^{ac} 19b दानव°] S₁S₃A, दनाव° Bh (typo) •
°पुंगवः] S₁^{pc}S₃RABh, °पुंगवा S₁^{ac} 19c वृक्षैः] S₃^{pc}RABh, वृक्षै S₁S₃^{ac} • काननजैर्] S₃A₇Bh
(em.?), काननजै S₁ 19d °विक्रमः] S₁R₃A₃A₄Bh, °विक्रमैः S₃ 20a क्षिप्तान्] S₁ABh, क्षिप्ता
S₃ 20c चक्रुः] S₁S₃, क्रचुः Bh (typo) • शरैर्] S₁Bh, शरै S₃ 20cd °तेन्द्रास्ततः] em.
Bh (silently), °तेन्द्रा ततः S₁, °तेन्द्रास्तनः S₃ 20d °मात्रजत्] A₃A₄Bh, °मात्रजं S₁, °मात्रजन्
S₃

गृहीत्वा स महच्छृङ्गं समृगव्यालकिन्नरम् ।
 चिक्षेप सुमहन्नादं प्रकुर्वाणो ऽतिदारुणम् ॥ २१ ॥
 अथापतन्तं वेगेन पवनो बलवान्बलात् ।
 जहार शृङ्गं तच्चापि पपातासुरमूर्धसु ॥ २२ ॥
 दानवानां तदा कोटिमेकां वीर्यवतां युधि ।
 जघान बलमुक्तं तद्गिरिशृङ्गं महास्वनम् ॥ २३ ॥
 तान्हतान्दानवांस्तेन शृङ्गेण दितिनन्दनाः ।
 दृष्ट्वा देवांश्च तानुग्रानभज्यन्त सहस्रशः ॥ २४ ॥
 रथैरश्वैर्गजैश्चैव तथा चैव पदातयः ।
 उत्सृज्य वाहनानन्ये जीवितेनार्थिनस्तदा ।
 प्रपलीना भयाद्वैत्या दानवाश्च सहस्रशः ॥ २५ ॥
 द्रवतस्तांस्तदाभ्येत्य हिरण्याक्षः स दानवः ।
 विप्रचित्तिश्च दनुजः प्रह्लादश्च महाबलः ॥ २६ ॥

21a °त्वा स] °त्वाशु R 21bc] om. R 22b पवनो] शरेण R 23c °मुक्तं तद्] °निर्मुक्तं R 23d महास्वनम्] महाबलम् R 24a तान्हतान्दानवांस्तेन] तानाहतान्दानवांस्ते R 24c दे-
 वांश्च] R^{ac}, देवाश्च R^{pc} 24d °नभज्यन्त] °नभक्षन्तो मी R 25d °नार्थिनस्तदा] °नाखिलस्तथा
 R 25e प्रपलीना भयाद्] प्रपलाना भया R

21a स महच्छृङ्गं] सु{त A₇}महच्छृङ्गं A 22c शृङ्गं तच्चा°] A₃A₄, शृङ्गत्वच्चा° A₇ 22d °मूर्धसु]
 °मूर्धनि A 23c °मुक्तं तद्] °मुक्तञ्च A₇, °युक्तं च A₃A₄ 23d °शृङ्गं महास्वनम्] °शृङ्गं {°शृङ्गं
 A₄}महायुधं A 24a °न्दानवांस्तेन] A₃A₇, °न् दानवस्तेन A₄ 24b शृङ्गेण] A₃A₄, शृङ्गेन
 A₇ 24c देवांश्च] A₃A₇, देवाश्च A₄ 24d °नभज्यन्त सहस्रशः] °न् भज्यन्त {°ज्यन्ते A₄, °ह्यन
 A₇} सुरशत्रवः A 25] om. A₄ 25a °रश्चै°] °रुष्टै° A₃A₇ 25c °नानन्ये] °नानान्य A₇,
 °नान्या (ञ)शु A₃ 25d जीवितेना°] A₃, जीविते पा° A₇ 25e प्रपलीना भयाद्] प्रविलीनास्तथा
 A₃A₇ 25f सहस्रशः] A₃, सहस्रसः A₇ 26a °तस्तांस्त°] A₇, °तस्तास्त° A₃, °तः स्तां त°
 A₄ • °दाभ्येत्य] A₃A₄, °दान्येत्य+ः+ A₇ 26b हिरण्याक्षः] A₃A₄, हिरन्याक्षः A₇ 26c °श्च
 दनुजः] °स्तदनुजो A 26d-28c] om. A

24(b⁷)(b⁸-d¹)(d², d⁶) S₁ 25(e⁴-e⁵, e⁸) S₁

21b °किन्नरम्] S₁ABh, °किनरं S₃ (unmetrical) 21c °महन्नादं] S₁S₃A, °महानादं Bh (conj.)
 22a अथापतन्तं] S₁S₃RA, तथा पतन् स Bh (conj.) 22b °वान्बलात्] S₁^cS₃RABh, °वां बलान्
 S₁^{ac} 22c शृङ्गं तच्चा°] RA₃A₄Bh, शृङ्गतच्चा° S₁, शृङ्गन्त चा° S₃ 22d °तासुर°] S₃RABh, °त
 सुर° S₁ • °मूर्धसु] S₃R, °मूर्धनि S₁, °मूर्धनि Bh 23cd °मुक्तं तद्गिरि°] em. Bh (silently),
 °मुक्तन्तद्गिरि° S₁, °मुक्तन्तं गिरिगि° {गिरि ३ S₃^{ac}} S₃ (unmetrical) 24a तान्] S₃ABh, ता S₁
 • °तान्दानवांस्तेन] S₃A₃A₇, °तां दानवस्ते {°स्ते° S₁^{ac}}न S₁, °तान् दानवांस्तेन Bh (em.?) 24b
 शृङ्गेण] S₃RA₃A₄Bh, शृङ्गेन S₁ • °नन्दनाः] RA, °न(न्द) ३ S₁, °नन्दनं S₃, °नन्दनान् Bh
 (conj.?) 25a °रश्चै°] S₃RBh (em.?), °रश्चै S₁ 25c वाहनानन्ये] S₁S₃R, वाहनानन्ये Bh
 (em.) 25d जीवितेना°] S₁S₃RA₃, जीविताभ्य° Bh (conj.) 25ef प्रपलीना भयाद्वैत्या दानवाश्च]
 (S₁)(S₃), प्रमुञ्चन्तो महानादान् पलायन्त Bh (conj.) 25e भयाद्] em., (भ)या S₁, भया S₃ 26a
 द्रवत°] S₃RA₃A₇Bh, द्रवता° S₁ • °दाभ्येत्य] S₃RA₃A₄Bh, °दाभेत्य S₁ 26b हिरण्याक्षः]
 RA₃A₄Bh, हिरण्याक्ष S₁S₃ 26c विप्रचित्ति°] S₃RABh, विप्रचित्ति° S₁ • °श्च दनुजः] RBh
 (em.?), °श्च दनुजः S₁, °स्तदनुज S₃ 26d प्रह्लाद°] S₁RBh, (ह्) +प्र+ह्लाद° S₃

यममुक्तो ऽन्धको दैत्यस्तारकः शक्रतापनः ।
ऊचिरे दानवान्सर्वान्दैत्यांश्च भयविह्वलान् ॥ २७ ॥
भो भो दानवशार्दूला दैत्याश्च सुरशत्रवः ।
किं पलायत तिष्ठध्वं मा भयं वो ऽस्तु दानवाः ।
ङ्क गता दानवा यूयं सुखं लप्स्यथ विज्वराः ॥ २८ ॥
एते बलमजानन्तो देवाः पूर्वं महाबलाः ।
न प्रमदन्ति पाताले स्थितानप्यसुरोत्तमाः ॥ २९ ॥
साम्प्रतं तु बलैर्हीनाञ्ज्ञात्वा वो ऽसुरसत्तमाः ।
निःशेषान्प्रकरिष्यन्ति पाताले ऽपि कुलाधमाः ॥ ३० ॥
मा यात विनिवर्तध्वं रक्षां कुरुत सर्वशः ।
सुयुद्धेनात्मनो दैत्या मा भयं वो ऽस्तु जीविते ॥ ३१ ॥
ङ्क गतं दनुजत्वं वः ङ्क गता दैत्यता च वः ।
ङ्क च वैरं सुरैः सार्धं ङ्क राज्यहरणं गतम् ॥ ३२ ॥

27a यममुक्तो] मयश्चैवा० R 27c ऊचिरे] उचिरे R 28d-31c] om. R 32a ०त्वं वः] ०त्वञ्च R 32b च वः] भटाः R

29b देवाः] A₄A₇, देवा A₃ 29c प्रमदन्ति] प्रमदत A 29d स्थितानप्य०] A₃, स्थितानाप्य० A₄A₇ • ०सुरोत्तमाः] A₄A₇, ०सुरोत्तमः A₃ 31c सुयुद्धेना०] युद्धे स्मिन्ना० A₃, युद्धे स्मि ना० A₄, युध्ये स्मिन्ना० A₇ 32a दनुजत्वं] A₃A₇, दनुजं त्वं A₄ 32b ङ्क गता दैत्यता च वः] ङ्क गता दैत्यता च नः{वचः A₄} A₃A₄, बलिनो दैत्यदानवः A₇ 32c वैरं] वैर A₇, वैरः A₃A₄

27<c³>(c⁴) S₁ 30<c⁵>(c⁶) S₁

27a यममुक्तो] S₁, मयमुक्तो S₃, मय -- Bh (conj.) 27ab दैत्यस्ता०] RBh (em.?), दैत्य ता० S₁S₃ 27c ऊचिरे] conj. Bh (silently), ऊचि S₁, रुचिरे S₃ 27cd ०र्वान्दैत्यांश्च] RBh (em.?), ०र्वा दैत्याश्च S₁, ०र्वा दैत्याश्च S₃ 27d ०विह्वलान्] S₃RBh (em.?), ०विह्वलाः S₁ 28c पलायत] S₁S₃R, पलायथ Bh (em.) • तिष्ठध्वं] RBh (em.?), तिष्ठध्व S₁S₃ 28d दानवाः] S₃ABh, दानवा S₁ 28ef यूयं सुखं] S₃ABh, यूयं सुख S₁ 28f लप्स्यथ विज्वराः] S₃A, लप्स्यथा न वा S₁, लप्स्यथ वा न वा Bh (conj.?) 29a एते] S₃ABh, एतैर् S₁ 29b देवाः] S₃A₄A₇Bh (em.?), देवा S₁ 29c प्रमदन्ति] S₁Bh, प्रमोक्ष्यन्ति S₃ 29d स्थितानप्य०] S₃A₃, स्थित्वानाप्य० S₁, स्थितानाप्य० Bh (conj.) • ०सुरोत्तमाः] S₁A₄A₇Bh, ०सुरोत्तमत S₃ 30ab] (S₃)A, om. S₁Bh 30a साम्प्रतं] A, साप्रतं S₃ • बलैर्हीनान्] A, बलै हीना S₃ 30c निःशेषान्] S₁^{ac}ABh, निशेषां S₁, निशेषान् S₃^{ac} • ०करिष्यन्ति] S₃A, ०(रि)ष्यन्ति S₁, ०मथिष्यन्ति Bh (conj.?) 31b रक्षां कुरुत] A, ररक्षारुत S₁, रक्षान्कुरुत S₃, ररक्षिषत Bh (conj.) 31d वो ऽस्तु] S₃RA, वो व S₁Bh 32a गतं] S₃RABh, गत्वं S₃ • दनुजत्वं] S₃RA₃A₇Bh, दनुजत्व S₁^{ac}, दनुजत्वे S₁^{ac} 32b गता दैत्यता] S₃RA₃A₄Bh, गता{०तो S₁^{ac}} दैत्यत S₁ (unmetrical) 32c सुरैः] RABh, सुरै S₁S₃

यद्वैरं यश्च वो दर्पः कुलजन्म च यद्धि वः ।
 यच्च तद्गर्जितं पूर्वं तस्य कालो ऽयमागतः ॥ ३३ ॥
 यत्त्वब्रूत तदा दैत्या न बाला वयमित्युत ।
 वयमेकैकशो योग्या देवानां नाशनेति च ।
 तस्य कालो ऽयमद्येह प्राप्तः किं विपलायत ॥ ३४ ॥
 तत्सर्वं गर्जितं वो ऽद्य जानाम्यहमतः परम् ।
 शरदम्बुदवदैत्या व्यर्थं मा यात भीषिताः ॥ ३५ ॥
 निवर्तध्वमधर्मज्ञा युध्यध्वं कृतनिश्चयाः ।
 वीक्षध्वं मे सपुत्रस्य महत्कर्म कुलाधमाः ॥ ३६ ॥
 कश्यपस्य सुतः श्रीमान्हिरण्याक्षो ऽस्मि दानवाः ।
 अन्धकश्च सुतो ऽयं मे ब्रह्मदत्तवरः शुभः ॥ ३७ ॥
 हिरण्यकशिपोर्वीर्यं यदभूदसुरोत्तमाः ।
 द्विगुणं तन्ममाप्यस्ति वीक्षध्वं तदशङ्किताः ॥ ३८ ॥

33a यश्च वो दर्पः] यश्च वो दैर्घ्यं R 33b कुलजन्म च यद्धि वः] कुलं यन्नश्च यद्वलम् R 33c यच्च तद्गर्जितं] तच्च तद्गर्जितं R 34a यत्त्व०] यत्तु R 34d नाशनेति च] नाशहेतवः R 34e 'मद्येह'] 'मित्येत' R 34f विपलायत] प्रपलायत(ः) R 35a 'तं वो ऽद्य'] 'तच्चाद्य' R 35c 'वदैत्या'] 'गङ्गैव' R 36a निवर्तध्वमधर्मज्ञा] निवर्तयध्वं मर्मज्ञा R 36c सपुत्रस्य] समुद्रस्य R 37b दानवाः] दानवः R 38c 'माप्यस्ति'] 'मायान्तु' R

33a यश्च वो] यश्च{०श्च A₄} वा A • दर्पः] A₃, दर्प A₄A₇ 33b कुलजन्म च यद्धि वः] कुलं जन्म महद्भिमतम् A 33c यच्च] A₃A₄, यश्च A₇ • तद्गर्जितं] वो गर्जितं A 34a यत्त्वब्रूत] यत्तु ब्रूत A₃, यत्तच्छ्रुत A₄, यत्तुर्हृत A₇ 34b न बाला] बालिनो A 34d नाशनेति] नाश{०स० A₇}ने पि A 34e 'मद्येह'] A₇, 'म{०मा० A₄}भ्येत्य A₃A₄ 34f विपलायत] प्रपलायते A 35a वो ऽद्य] यो य A₃A₄, पूर्व्व A₇ 35c 'वदैत्या'] 'रं दैत्या A₃A₄, 'वदैत्या A₇ 35d व्यर्थं] A₃A₄, व्यर्थ A₇ • मा यात भीषिताः] मायाद्य{०दृ० A₃, 'द० A₄}भीतवत् A 36ab] निवर्तयध्वं गर्जितं वो य जानाम्यहं परं A (unmetrical; cf. 35ab) 36c 'ध्वं मे स०'] 'ध्वमस्य A 36d कुलाधमाः] A₃A₄, कुलाधमः A₇ 37b दानवाः] दानवः A 37c 'यं मे'] यन्मे A₃, जन्मे A₇, जन्म A₄ 37d ब्रह्मदत्तवरः शुभः] सुहृद्गर्वरश्च सः A 38a 'कशिपोर्'] A₃, 'कशिपो A₄A₇

33a यद्वैरं] S₃RA, यद्वैतं S₁, यद् धैर्यं Bh (conj.) • यश्च] A₃A₇Bh, यश्च S₁, य च S₃ • दर्पः] S₁A₃Bh, दर्प S₃ 33b कुलजन्म] S₁, कुले जन्म S₃, कुलं जन्म Bh 33c यच्च] S₁A₃A₄Bh, य च S₃ • तद्गर्जितं] S₃, ते गर्जितं S₁, वो गर्जितं Bh 34a यत्त्वब्रूत तदा] conj. (cf. RA₃), यत्त ब्रूवते{०त S₁^{ac}} तदा S₁ (unmetrical), य तद्ब्रूत तदा S₃, तदा ब्रूवत यद् Bh (conj.) 34b 'त्युत] RABh, 'त्युतः S₁S₃ 34c वयमे०] S₃RABh, यवमे० S₁ 34d देवानां] S₁RABh, देवाना S₃ • नाशनेति] em., नाशनेति S₁, नेशनेति S₃, नाशनेपि Bh 34f किं वि०] S₃Bh (conj.), किञ्चि S₁ • 'पलायत] R^{pc}, पलायतः S₁, 'पलायत् S₃^{ac} (unmetrical), 'पालायत् S₃^{pc} (unmetrical), 'प-लायथ Bh (em.) 35b 'म्यहमतः] S₁^{pc}RABh, म्येहमतः S₁^{ac}, 'म्यहमत S₃ (unmetrical) 35c 'दम्बुद०] RABh, 'दंबद० S₁, 'दांबुद० S₃ • 'वदैत्या] em. Bh (silently), 'व दैत्या S₁, 'व <(त्तै)>+दै+त्या S₃ 35d व्यर्थं] RA₃A₄Bh, व्यर्थ S₁S₃ • भीषिताः] S₃R, भीषिकः S₁, भीरिह Bh (conj.) 36c वीक्षध्वं] RBh (em.?), वीक्षध्व S₁, वीक्षध्वम् S₃ 36d कुलाधमाः] S₁RA₃A₄ Bh, कुलाधमा S₃ 37a कश्यप०] S₁RABh, काश्यप० S₃ 38a 'पोर्वीर्यं] RA₃Bh, 'पो वीर्यं S₁^{pc}, 'पो वीर्यं S₁^{ac}, 'पो वीर्यं S₃ 38b 'दभूदसुरोत्तमाः] S₃RABh, 'दभूदसुरोत्तमा S₁

अद्य देवान्मया सर्वान्हतान्पश्यत दानवाः ।
 संग्रामे यदि तिष्ठन्ति सर्वे देवा ममाग्रतः ॥ ३९ ॥
 अद्य त्रैलोक्यमव्यग्रं हतेष्वसुरशत्रुषु ।
 विज्वरा भोक्ष्यथ सुखं मयेन्द्रेणासुरोत्तमाः ॥ ४० ॥
 मा वो ऽस्तु भयमद्येह यथा तिष्ठन्ति साधवः ।
 सपुत्रं मां युधि तथा वीक्षमाणास्तु तिष्ठत ॥ ४१ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 त एवमुक्ता विप्रेन्द्र गजास्तोत्तादिता इव ।
 विनिवृत्ताः पुनः सर्वे लज्जयाभिसमावृताः ॥ ४२ ॥
 ते छत्तुसंछादितवक्त्रपद्मा लज्जासमाविष्टविरागवक्त्राः ।
 न तस्य राज्ञो मुखतो ऽवतस्थुस्तिमेरिवान्तः सलिले ऽल्पमीनाः ॥ ४३ ॥

इति स्कन्दपुराणे द्विशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥

39c तिष्ठन्ति] पश्यन्ति R 40b °ष्वसुर°] R^{pc}, °षु सुर° R^{ac} 40d मयेन्द्रेणा°] यथेन्द्राणां R 42b गजास्तोत्ता°] गजाः स्तोत्रा° R 43a °वक्त्रपद्मा] °पद्मवक्त्रा R 43b °वक्त्राः] °वक्त्रा R 43c ऽवतस्थु°] ऽवतस्था° R 43d सलिले ऽल्प°] शलिले ऽन्य° R Col. om.

40b °ष्वसुर°] °षु सुर° A • °शत्रुषु] A₄A₇, °शत्रुषु A₃ 40c विज्वरा भोक्ष्यथ] विदुरा भोक्ष्य A₃A₄, विदुरा भोक्ष्यत A₇, 40d मयेन्द्रेणा°] यथेन्द्राणां A 41a °मद्येह] °मित्याह A 41d °माणास्तु] °मानास्तु A₇, °माणा व्य° A₃A₄ 42a त एवमुक्ता] एवमुक्ता{°ज्ञा° A₇}थ A 42c °वृत्ताः] A₃A₄, °वृत्ताः A₇ 42d °याभि°] A₃A₄^{ac}, °याभिः A₄^{pc}, °याति° A₇ 43a छत्तु-संछादितवक्त्र°] चन्द्रसंस्थादिव{°स्यादिव° A₃, °स्थादि° A₇(unmetrical)}चारु° A 43b °विराग°] °विचार° A 43cd ऽवतस्थुस्तिमे°] वतस्थुर्मनै° A₃, °वतस्थु मीनै° A₇, र+ण+स्थु मीनै° A₄ 43d सलिले ऽल्प°] सलि{°नि° A₇}लस्य A Col. इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे असुरसंअसुर° A₄}स्तम्भनो नामाध्यायः A±

39a देवान्] S₃RA, मेवां S₁, चैतान् Bh (conj.?) 39b दानवाः] S₃RABh, दानवा S₁ 40b °शत्रुषु] S₁S₃^{pc}RA₄A₇Bh, °शत्रुषु S₃^{ac} 40c विज्वरा] S₁RBh, विज्वराम् S₃ • भोक्ष्यथ] S₃R Bh (conj.), भोक्ष्यथ S₁ 40d मयेन्द्रेणा°] em. Bh (silently), मयेन्द्रेणा° S₁, मयेन्द्रेण S₃ 41a मा वो ऽस्तु भयमद्येह] RBh (em.?), मा वो स्तु भयमद्येह S₁, मा च वो स्तु भयं मे ह्य S₃ 41b यथा] S₁RABh, यदा S₃ 41c सपुत्रं] RABh, सपुत्र S₁S₃ • तथा] S₁S₃RA, यथा Bh (typo?) 41d °माणास्तु] S₁RBh, °माणस्तु S₃ • तिष्ठत] S₁^{pc}S₃RABh, तिष्ठतः S₃^{ac} 42a त एवमुक्ता] S₃RBh (conj.?), स एवमुक्ता S₁ • विप्रेन्द्र] RABh, विप्रेन्द्रा S₁S₃ 42c °वृत्ताः] RA₃A₄Bh, °वृत्ता S₁, °वृत्ताः S₃ (unmetrical) 42d लज्जयाभि°] RA₃A₄^{ac}, लज्जयाति° S₁Bh, लज्जयाभि° S₃ • °मावृताः] RABh, °मावृता S₁, °माश्रिता S₃ 43a ते छत्तु°] S₁RBh (च्छत्र° in S₁R), तच्छत्र° S₃ • °छादित°] S₃RBh (conj.?), °चादित° S₁ 43b लज्जासमाविष्ट°] S₁RABh, लज्जासमाविष्टि° S₃ (unmetrical) • °विराग°] S₁^{pc}S₃RBh, °विवाग° S₃^{ac} 43c राज्ञो] S₁RA Bh, राज्ञा S₃ 43cd °स्थुस्तिमे°] S₁Bh, °स्थुः स्तिमे° S₃ 43d °वान्तः] S₁S₃RA, °वार्ताः Bh (conj.?) • °मीनाः] RABh, °मीना इति S₁ (इति part of col.), °मीना S₃ Col. °] स्कन्दपुराणे युद्धे असुराक्रोशनो द्वायः ॥ ° S₁, ° ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८१ (in letter numerals) ॥ ° S₃, इति स्कन्दपुराणे युद्धे असुराक्रोशनो नाम द्विशीतितमोऽध्यायः Bh

त्र्यशीतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

अथ ते दानवा व्यास निवृत्ता रणमूर्धनि ।

दुष्करं तं तदा चक्रुर्वेगं नद्य इवार्णवे ॥ १ ॥

प्रह्लादश्चानुह्लादश्च शिनिर्बाष्कल एव च ।

विरोचनो बलिर्बाणो वलो वातोऽथ कम्पनः ॥ २ ॥

विप्रचित्तिश्च षण्डश्च ह्रदश्च सशतोदरः ।

मयोऽसुरश्च व्यसश्च शतावर्तो ह्रदोदरः ॥ ३ ॥

केशी च नमुचिश्चैव तथेन्द्रदमनोऽसुरः ।

मयो मुरस्तारकाक्षो विद्युन्माली प्रभाकरः ॥ ४ ॥

तारश्च तारकश्चैव बकश्चाटिश्च विश्रुतः ।

मूकश्चैव कुभश्चैव कार्तस्वरमहारवौ ॥ ५ ॥

2a °श्चानुह्लाद°] °श्च निह्लाद° R 2c शिनिर्बाष्कल एव] शिविर्बाष्कलिरेव R 2d वातो] वालो R 3a षण्डश्च] षण्डश्च R 3b सशतो°] शंसितो° R 3c व्यसश्च] व्यङ्गश्च R 4c मुरस्तारकाक्षो] ऽसुरस्तारकाख्यो R 5b °श्चाटिश्च] °श्चाटिश्च R 5c मूकश्चैव कुभ°] मूकश्चैव कुव° R 5d °महारवौ] °महारथौ R

1b °मूर्धनि] A₃A₄, °मुद्भिर्नि] A₇ 1c दुष्करं] A₃, दुस्करं A₄A₇ • तं] तत् A₃A₄, om. A₇ (unmetrical) • चक्रुर्] A₃A₄, चक्रु A₇ 1d नद्य] A₇, त्वद्य A₃A₄ 2c शिनिर्बाष्कल एव] शिविर्बा{°वा° A₄}क्षनिरेव A 2c °र्वाणो] °व्यालो A₇, °व्यासो A₄, °व्यास A₃ 2d कम्पनः] A₃A₄, कम्पनः A₇ 3a षण्डश्च] A₃, षण्डश्च A₄, पण्डश्च A₇ 3b सशतो°] शतदो° A₃A₄, सततो° A₇ 3c मयोऽसुर°] मायासुर° A • व्यसश्च] व्यासश्च A 3d ह्रदोदरः] ह्रदोत्तरः A 4a नमुचि°] A₃A₄, नमुचि° A₇ (unmetrical) 4b-5a] om. A 5b °श्चाटिश्च] °श्चाटश्च A 5c मूक°] A₇, मूक° A₃A₄ • कुभ°] क्रक° A₃A₄, कूक° A₇ 5d कार्तस्वरमहारवौ] कार्तस्वरम{°मा° A₄}हास्वरौ A₃A₄, कार्तसुरमहासुरौ A₇

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.16a (f. 135^f), 8.15b (f. 135^v) and 8.16b (f. 136^f); S₃ f. 136^f-137^f; R f. 155^v-156^v; A₃ f. 91^f-91^v; A₄ f. 131^v-132^f; A₇ f. 128^f-129^f.
2(a⁶-a⁷) S₁ 4(c⁸) S₁, (c¹-c²) S₃ 5(a⁷, b⁴-b⁵) S₁

1a व्यास] S₃RABh, व्यास S₁ 1b °मूर्धनि] S₃RA₃A₄Bh, °मुद्भिनि S₁ 1c दुष्करं] S₁RA₃Bh, पुष्करन् S₃ 1cd चक्रुर्वेगं] RA₃A₄Bh, चक्रु वेगं S₁, चक्रु वेग S₃ 2a प्रह्लाद°] S₁RA, प्रह्लाद° S₃Bh (em.?) • °श्चानुह्लाद°] S₁A, °श्चानुह्लाद° S₃Bh (em.?) 2c शिनि°] S₃Bh (conj.), निशि° S₁ 2c बलिर्बाणो] S₁RBh, बलि बाणै S₃ (unmetrical) 2d वलो वातोऽथ कम्पनः] S₁S₃A₃A₄, वलोन्यो देवकण्टकः Bh (conj.?) 3c मयोऽसुर°] R, यमो सुर° S₁Bh, मयो मुर° S₃ • व्यसश्च] S₁Bh, व्यसश्च S₃ 3d °तावर्तो] S₃RABh, °तावर्त्ते S₁ • ह्रदोदरः] S₃R, ह्रदोदरः S₁^{ac}, हुतोदरः S₁^{pc}Bh 4a नमुचि°] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, नमु(ति°) S₁^{ac} 4b तथेन्द्र°] S₃RBh (em.?), तथा इन्द्र° S₁ (unmetrical) • °दमनो] S₁RBh, °मदनो S₃ 4c मुर°] S₁Bh, पुर° S₃ 5b विश्रुतः] S₁RABh, विश्रुता S₃ 5c कुभ°] S₁^{pc}S₃Bh, तुभ° S₁^{ac} 5d °स्वर°] S₃RA₃A₄, °स्वन° S₁Bh

वातापी चेल्वलश्चैव तथैवेल्वकपिल्वकौ ।
 केतुश्च शतकेतुश्च राहुः स्वर्भानुरेव च ॥ ६ ॥
 शम्बरो नरकश्चैव कालशम्बर एव च ।
 दुन्दुभिर्महिषश्चैव शतदुन्दुभिरेव च ॥ ७ ॥
 कालनेमी विपाकश्च पाको दुर्योधनस्तथा ।
 हस्ती सुन्दनिसुन्दौ च शरभः काल एव च ॥ ८ ॥
 वृषपर्वा शतानन्दः शतावर्तोऽथ धेनुकः ।
 प्रलम्बश्च ध्वजश्चैव गणो हालाहलस्तथा ॥ ९ ॥
 सैहिकेयाश्च विख्याताः पौलोमाः कालकासुताः ।
 निवातकवचाश्चैव बालेयश्च तथा गणः ॥ १० ॥
 बाणस्य च सुताः सर्वे कालकञ्जाश्च विश्रुताः ।
 वृतो वृत्तश्च सगणस्तथान्ये सुमहाबलाः ॥ ११ ॥
 तस्य सैन्यस्य विप्रेन्द्र नर्दतः संबभौ तदा ।
 वेगः स सिन्धुराजस्य वेलां प्रति यथा महान् ॥ १२ ॥

6a वातापी च०] वातापिश्च० R 6b तथैवेल्वक०] तथा वेल्वक० R 6c केतुश्च] सुकेतुः R 6d
 राहुः] राहुः R 7b शम्बर] शम्बर R 8a नेमी] नेमिर् R 8c निसुन्दौ] निसुन्दौ
 R 9a शतानन्दः] सुरानन्दः R 10b कासुताः] काः सुताः R 10c बालेय०] कालेय० R
 12b संबभौ] स बभौ R

6a वातापी चेल्वल०] वातापिर्{चि० A₇}ल्वल०{न० A₄A₇} A 6b तथैवेल्वकपिल्वकौ] A₃A₄,
 कार्तसुरमहासुरौ A₇ (cf. 5d) 7a शम्बरो] स्वस्वरो A₃, स्वस्वरो A₄, ससुरो A₇ 7b कालशम्बर]
 कालकासुर A 8a नेमी] नेमिर् A 8b दुर्योधन०] दुर्योधन० A 8c हस्ती] हंती A₃A₄,
 दुन्दी A₇ 9a शतानन्दः] A₃A₄, सतानन्दः A₇ 10a सैहिकेया०] A₃A₄, सैहिकेय० A₇ 10b
 पौलोमाः] A₃A₄, पौलोवा A₇ • कालकासुताः] कम्पकाः स्मृताः A 10c बालेयश्च] कालेयाश्च
 A₃A₄, कालेयाश्च A₇ • गणः] गणाः A 11a च] तु A • सुताः] A₃A₄, सुतः A₇ 11b
 कञ्जाश्च विश्रुताः] A₃A₄, कञ्जाश्च विश्रुः A₇ (unmetrical) 11c वृतो वृत्त०] वृत्तावृत्त०{त्य० A₇}
 A 11d धान्ये सु०] धान्येषु A 12] om. A

6b वेल्वकपिल्वकौ] RA₃A₄, वेल्वकल्वलौ S₁ (unmetrical), वेल्वलपिल्वकौ S₃, वेल्वकवल्वलौ
 Bh (conj.?) 7a नरक०] S₃RA, नमुचि० S₁Bh 7c दुन्दुभिर्] S₁RABh, दुन्दुभि S₃ (tops lost,
 unmetrical) 8c निसुन्दौ] S₁ABh, निसुन्दो S₃ 9a वृषपर्वा] S₃RABh, विशपर्व S₁ •
 शतानन्दः] A₃A₄, शतानन्द S₁, शतानन्द S₃, शतानन्दः Bh (conj.) 9b शतावर्तो] S₃RABh,
 शतावर्तो S₁ 9c ध्वज०] S₃RA, ध्वक० S₁, वक० Bh (conj.) 9d गणो] S₃RA, गजो Bh
 (conj.?) 10a सैहिकेयाश्च] S₃RA₃A₄Bh, सैहिकेये च S₁ • विख्याताः] RABh, विख्याता S₁S₃
 10b पौलोमाः] RA₃A₄Bh, पौलोमा S₁S₃ • कासुताः] em. Bh (silently), कासुतः S₁, का-
 सुरा S₃ 10c बालेय०] S₁S₃, बालेया० Bh (em.?) • गणः] S₃R, गणाः S₁Bh 11a सुताः]
 RA₃A₄Bh, सुता S₁S₃ 11b कालकञ्जा०] S₃RA₃A₄, कालखंजा० S₁Bh • विश्रुताः] S₁RA₃A₄
 Bh, विश्रुता S₃ 11c वृतो] S₃R, वृत्तो S₁, वृत्तो Bh (conj.?) • वृत्तश्च] S₁RA₃A₄Bh, वृत्तश्च
 S₃ 12b संबभौ] S₁Bh, सम्बभौ S₃ 12c वेगः] S₃RBh (em.?), वेग S₁ (unmetrical) 12d
 यथा महान्] RBh (em.?), यथा महात् S₁, महा यथान् S₃

वादित्ररवसमिश्रैः सिंहनादैः सुपुष्कलैः ।
 रथनेमिहयानां च गजानां बृंहितैः सह ।
 स शब्दस्तुमुलो व्यास त्रैलोक्यमवपूरयत् ॥ १३ ॥
 देवापि हि सुसंयत्ताः सर्वोद्योगेन संस्थिताः ।
 प्रत्यगृह्णन्त तान्दैत्यान्क्रोधताम्रायतेक्षणाः ॥ १४ ॥
 असिभिः पात्यमानैश्च शतघ्नीभिश्च सर्वशः ।
 उत्काभिरिव तद्ग्रोम विचित्रमभवत्तदा ॥ १५ ॥
 शरासिभिर्निकृतानि पतन्त्युर्व्या शिरांसि तु ।
 तालेभ्य इव पङ्कानि फलानि मुनिसत्तम ॥ १६ ॥
 मुकुटैर्हारकेयूरैः श्रोणीसूत्रैश्च सप्रभैः ।
 निष्कैर्दुकूलैः कटकैरङ्गुलीयैः सकुण्डलैः ॥ १७ ॥
 उरच्छदैः कङ्कटीभिः करपालैश्च दन्तिनाम् ।
 व्यजनैस्तालवृन्तैश्च छत्तैर्मणिभिरेव च ॥ १८ ॥

13f °क्यमव°] °क्यं सम° R 14a देवापि हि] देवाश्चापि R • °संयत्ताः] °सं+य+त्ता R 14c °गृह्णन्त तान्] °गृह्णन्तदा R 14d °तेक्षणाः] °तेक्षणान् R 16b तु] च R 17b श्रोणीसूत्रैश्च स°] श्रोणिस्त्रैः सम° R 17c निष्कै°] निष्के° R 17d °कुण्डलैः] °कुञ्जरैः R 18a उरच्छदैः कङ्कटीभिः] उरश्छदैः किङ्किणीभिः R 18b °पालैश्च] °पातैश्च R

13a °रव°] A₇, °वर° A₃A₄ • °समिश्रैः] A₃A₄, °समिश्रैः A₇ 13f °मवपूरयत्] °मिव पू-रयन् A 14a °संयत्ताः] A₃, °संपत्ताः A₄, °षयत्ता A₇ 14c °गृह्णन्त] A₇, °गृह्णं तु A₃A₄ 14d °रायतेक्षणाः] A₇, °राक्षतेक्षणा A₃A₄ 15] om. A 16a शरांसि°] A₇, शिरांसि A₃A₄ • °भिर्नि°] °भिन्न° A • °कृतानि] A₃, °कृतानि A₄, कृत्वाभि° A₇ 16b पतन्त्युर्व्या°] पतंत्यू-र्व्या A₃A₄, पतन्त्युर्व्या A₇ 16d °सत्तम] A₃A₄, °सत्तमः A₇ 17a °हार°] A₃A₇, °हरि° A₄ 17b श्रोणी°] श्रोणि° A • सप्रभैः] A₄A₇, सुप्रभैः A₃ 17c-19d] om. A

13a °समिश्रैः] RA₃A₇Bh, °समिश्रै S₁, °सन्मिश्रै S₃ 13b °नादैः] RABh, °नादै S₁S₃ 13c रथ°] S₃RABh, रथे S₁ • °हयानां] S₁RABh, °हयानं S₃ 13d बृंहितैः] S₁RABh, बृंहितै S₃ 13e °स्तुमुलो] S₁^{pc}RABh, °स्तुमुरो S₁^{ac}, °स्तुमुतुलो S₃ (unmetrical) 13f °पूरयत्] S₁RBh, °पूरयन् S₃ 14a देवापि हि] S₁S₃A, देवा द्यापि Bh (conj.) • °संयत्ताः] A₃Bh, °संयत्ता S₁, °संयन्ता S₃ 14b संस्थिताः] RABh, संस्थिता S₁, सस्थिता S₃ 14c प्रत्यगृह्णन्त] A₇Bh (conj.), प्रगृह्णन्ताश्च S₁, प्रत्यगृह्णन्त S₃ • तान्] ABh, ता S₁, तं S₃ 14d °तेक्षणाः] S₁A₇Bh (em.), °तेक्षणात् S₁ • After this Bh conjectures loss of two pādas. 15b शतघ्नी°] S₃RBh (em.?), सतघ्नी° S₁ 15b सर्वशः] S₃R, सर्वतः S₁, सर्वतः Bh 15c तद्ग्रोम] S₃RBh (em.?), तद्ग्रोम S₁ 15d विचित्र°] S₁S₃R, चिचित्र° Bh (typo) 16a शरासिभिर्नि°] S₃R, शरासिभिन्न° S₁Bh (in a note Bh suggests °भिर्नि°) 16b पतन्त्युर्व्या°] S₁^{pc}RBh, पतं(तु)त्त्युर्व्या° S₁, पतन्त्युर्व्या° { °द्यां S₃^{ac} } S₃ 16c तालेभ्य] S₃RABh, तलेभ्य S₁ 16d °सत्तम] RA₃A₇Bh, °सत्तमः S₁S₃ 17a °हार°] S₁S₃RA₃A₇, °हार्° Bh (typo, unmetrical) 17b श्रोणीसूत्रै°] S₁Bh, श्रोणीसूत्रै° S₃ • सप्रभैः] S₁A₄A₇Bh, सप्रभिः S₃ 17c निष्कैर्दुकूलैः] S₃Bh (em.?), निष्कै दुकूलै S₁ 17cd °कै-रङ्गुलीयैः] RBh (em.?), °कैलङ्गुलीयैः S₁, °कैरङ्गुलीयै S₃ 18a कङ्कटीभिः] em., कङ्कटीभि S₁, कङ्कणीभि S₃, कङ्कटीभिः Bh (conj.) 18b °पालैश्च] S₁Bh, °पातैश्च S₃ 18c °नैस्ताल°] S₃R, °नै ताल° S₁, °नैर्ताल° Bh (conj.?, in a note Bh suggests °नैस्ताल°) 18d छत्तैर्] S₁RBh, छत्तै S₃

पट्टैश्च काञ्चनैर्दिव्यैः कवचैश्च महाप्रभैः ।
 शिरोभिश्चरणैश्चैव करैर्वस्त्रैर्महाप्रभैः ॥ १९ ॥
 प्रतोदैश्च कुथाभिश्च योक्तैश्च कनकोज्ज्वलैः ।
 तत्र युद्धावनिर्भाति ताराभिर्द्यौरिवापरा ॥ २० ॥
 तिष्ठ तिष्ठ ङ्क मे यासि नास्ति मोक्षस्तवाद्य वै ।
 स्थितोऽहं प्रहरस्वेति न मे भीतिष्ठ मे उग्रतः ॥ २१ ॥
 किं गर्जसि वृथा व्योम्नि शरदीव बलाहकः ।
 कर्मणा दर्शय क्षिप्रं गर्जितं तेऽद्य निष्फलम् ।
 नैवं प्रह्रियते मूढ मां वीक्षस्व दृढो भव ॥ २२ ॥
 तिष्ठ तिष्ठ ङ्क गन्तासि मम हत्वा प्रियं सुतम् ।
 स्थितोऽस्म्येष नयिष्यामि त्वामप्यद्य यमालयम् ॥ २३ ॥
 अद्य तेऽमरतां सर्वा देवाधम सुदुःसहाम् ।
 नाशयिष्यन्ति मद्वाणास्तिष्ठ तिष्ठ ममाग्रतः ।
 दानवाधम देवोऽस्मि नास्मि भीतस्तवाहवे ॥ २४ ॥

19a पट्टैश्च] बलैश्च R 19b कवचैः] कवचैः R 20a प्रतोदैश्च कुथाभिश्च] नानावर्णोज्ज्वलैर्दिव्यैश्च R 21a ङ्क मे यासि] क्षामयामि R 21b °स्तवाद्य] °स्तवास्ति R 21d °तिष्ठ मे] °तिष्ठतो R 22c दर्शय] दलय R 22d तेऽद्य] तद R 22e प्रह्रियते] प्रक्षिपते R 22f वीक्षस्व] वीक्ष्य सु R 24a उमरतां] मे हतां R 24c मद्वाणां] मद्वाल R 24e दानवाधम] किं गर्जसि वृथा व्योम्नि दानवाधम दुर्मते । अथ युध्यस्व R (cf. 22a)

20c युद्धावनिः] A₃, युद्धावलिः A₄A₇ 20cd °ति ताराः] A₃, °ति भाराः A₇, °तिभाराः A₄ • °द्यौरिः] A₃A₄, °द्यौरिः A₇ 21b वै] A₄, वैः A₇, वैः A₃ 21d भीतिष्ठ मे] भीतिस्तु मे A₇, भीतिस्त्वम् A₃, भीतिस्व मे A₄ 22b बलाहकः] A₃, बलाहकः A₇, घलाहकः A₄ 22d गर्जितं] A₃A₄, गर्जितं A₇ 22e प्रह्रियते] प्रकिं { °कृ० A₄ } यते A 22f मां वीक्षस्व] मामीक्ष सु० A₃A₄, साम्वीक्ष सु० A₇ 23a गन्तासि] A₃A₄, गन्तो सि A₇ 23b प्रियं सुतं] प्रियान् सुतान् A 23cd] om. A 24c °द्वाणास्ति०] A₃A₇^{pc}, °द्वाणस्ति० A₄, °द्वाणा ति० A₇^{ac} 24ef देवोऽस्मि नास्मि भीतस्त०] देवे { °वि A₇ } स्मिन्नास्ति भीतिस्त० A

19a पट्टैश्च] S₁Bh, पट्टैश्च S₃ • °नैर्दिव्यैः] RBh (em.?), °नैर्दिव्यै S₁, °नैर्दिव्यै S₃ 19d करैर्वस्त्रैर्] R, कलैर्वस्त्रैर् S₁, करैर्वस्त्रै S₃, करैर्वस्त्रैर् Bh (conj.) 20c युद्धावनिर] S₃RA₃, युद्धदिशा S₁, युद्धनिशा Bh (conj.) 20d °भिर्द्यौरिः] RA₃A₄Bh, °भिर्द्यौरिः S₁^{pc}S₃, °भिर्द्यौरिः S₁^{ac} 21b मोक्षस्त०] RABh, मोक्ष त० S₃S₃ • वै] S₃RA₄Bh (em.?), वैः S₁ 21c °हरस्वेति] S₃RABh, °हरस्वेति S₁ 21d भीतिष्ठ] RBh (em.?), भी तिष्ठ S₁, भीतिष्ठ S₃ 22a किं गर्जसि] S₁RABh, किङ्कर्जसि S₃ (unmetrical) 22b बलाहकः] S₃RA₃, बलाहकाः S₁Bh 22d गर्जितं] S₃RA₃A₄Bh, गर्जितन् S₃ 22e नैवं] S₁RABh, नैव S₃ • मूढ] S₁RABh, मूढा S₃ 22f मां] S₃R, मो S₁, मा Bh (conj.) 23a गन्तासि] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, गन्तासि S₁^{ac} 23b मम] S₃RABh, दम S₁ 23c स्थितोऽस्म्ये०] S₃^{pc}RBh (em.?), स्थितो म्ये० S₁, सुतो म्ये० S₃^{ac} • नयिष्यामि] S₃RBh (conj.), करिष्यामि S₁ 23d °मप्यद्य यमालयं] R, °मप्यद्यमसादनं S₁, °मप्यद्यमालयं S₃ (unmetrical), °मद्य यमसादनम् Bh (conj.; in a note Bh suggests °मप्यद्य यमातिथिम्) 24a उमरतां] S₃S₃A, – रतां Bh 24b °दुःसहाम्] S₁RABh, °दुःसहाः S₃^{pc}, °दुःहि० (तः) S₃^{ac} 24cd °द्वाणास्ति०] S₃A₃A₇^{pc}Bh, °द्वाणा ति० S₁ 24f नास्मि भीतस्तवा०] S₃R, नास्ति भीत तमा० S₁, नास्मि भीतोहमा० Bh (conj.)

एवं वदन्तो युयुधुर्यथा मत्ता महागजाः ।
 परस्परवधे सक्ता योधास्तत्र सहस्रशः ।
 अन्योऽन्यमेवमाभाष्य प्रेषयद्यमसादनम् ॥ २५ ॥
 सिद्धाश्च चारणाश्चैव व्योम्नि सर्वे व्यवस्थिताः ।
 साधयन्ति रमन्ते च नदन्ते च यथाम्बुदाः ॥ २६ ॥
 ममायं दानवः संख्ये हतो भर्ता विनिर्मितः ।
 अयं देवस्तव पतिर्मा पारक्ये मनः कृथाः ॥ २७ ॥
 किमेवं लोभयुक्तासि श्रेष्ठं श्रेष्ठं परीक्षसे ।
 स्वयंग्राहो न हीहास्ति लेख्यं वाचय मा त्वरीः ॥ २८ ॥
 असंतोषो मतः कस्ते संतुष्टा भव सुन्दरि ।
 भागो यस्ते सुरैर्दत्तं तं गृहीत्वा व्रजानघे ॥ २९ ॥
 एवमप्सरसश्चात्र वदन्ति च हसन्ति च ।
 समरे निहतान्योधान्कुर्वन्ति कलहं तथा ॥ ३० ॥

25c सक्ता] शक्ता R 26d नदन्ते] नदन्ति R 27b हतो भर्ता वि०] भर्तरि +मम+ R (unmetrical)
 27d °मां पारक्ये] °म्मांयां वक्ष्ये R 28ab °युक्तासि श्रेष्ठं] °युक्तो ऽसि ज्येष्ठं R 28c स्वयं०] अयं
 R 28d मा त्वरीः] मद्गरं R 29a असंतोषो मतः कस्ते] असंतोषमनः किन्ते R 29cd °दत्तं
 तं] °दत्तस्तं R 30a °सश्चात्र] °सस्तत्र R 30c निहतान्] ऽभिहतान् R 30d °न्कुर्वन्ति कलहं
 तथा] °नीक्ष्य कुर्वन्ति वन्दनम् R

25c सक्ता] A₇, शक्ता A₃A₄ 25e °मेवमाभाष्य] °मेधमानस्य A 27a दानवः] दानवाः A₄A₇,
 दानवा A₃ 27b हतो भर्ता] हते भर्ता A 27d °मां पारक्ये] °मांयावस्ते A • कृथाः] A₃A₄,
 कृथा A₇ 28a किमेवं] A₃, किमेव A₄, किमेव A₇ 28ab °युक्तासि श्रेष्ठं] °युक्तेन श्रेयः A 28d
 लेख्यं] नेख्यं A₇, नेष्यं A₃A₄ • वाचय मा त्वरीः] चारय सत्वरं A 29a असंतोषो मतः] अ-
 लंतो{अनन्तो० A₇}षमनः A 29cd °दत्तं तं] °दत्तस्तं A₃A₄, °दत्तस्तं A₇ 29d व्रजानघे] सुरालयं
 A 30a-31b] om. A

25(c³) S₁ 28(a⁵-a⁷) S₁

25a एवं] S₃RABh, एव S₁ (unmetrical) • युयुधुर्] S₃RABh, युयुध S₁ 25b °गजाः] S₁R
 ABh, °गजा S₃ 25c °वधे] S₃RA, °वधो S₁, °वधा० Bh (conj.?) 25f प्रेषयद्य०] S₁S₃RA,
 प्रेषयन्य० Bh (conj.?) 26a सिद्धाश्च] S₁RABh, सिद्धश्च S₃ 26b सर्वे] S₁^pS₃RABh, सर्वे S₁^{ac}
 • °स्थिताः] S₃RABh, °स्थितः S₁ 26d नदन्ते] S₁A, नदन्तो S₁, नदन्ति Bh (em.) • °था-
 म्बुदाः] S₃RABh, °थाम्बुदः S₁ 27a दानवः] S₃RBh (em.), दानवा S₁ • संख्ये] RABh,
 संखे S₁S₃ 27c अयं] S₁RABh, अय S₃ • पतिर्] S₃RABh, पति S₁ 27d पारक्ये] S₁Bh,
 परजे S₃ • कृथाः] RA₃A₄Bh, कृथा S₁S₃ 28b श्रेष्ठं श्रेष्ठं] em. Bh (silently), श्रेष्ठं श्रेष्ठं S₁, श्रेष्ठं
 श्रेष्ठं S₃ 28c हीहास्ति] RA, दीहासि S₁, हीहास्ते S₃, चेहास्ति Bh (conj.) 28d मा त्वरीः]
 conj., मान्वरी S₁S₃ (or °न्ध०), मा त्वर Bh (conj.; Bh reads मा त्वरी in S₁) 29a असंतोषो]
 S₃, असंतुष्ट० S₁, असन्तुष्टं Bh (em.?) • मतः] conj., मनः S₁S₃Bh • कस्ते] S₁S₃A, किन्ते
 Bh (conj.) 29b भव सुन्दरि] S₃RABh, तव सुन्दरि S₁ 29c यस्ते] S₃RA, यन्ते S₁, यं ते
 Bh 29cd °रैर्दत्तं तं] S₁, °रैर्दत्तं तं S₃, °रैर्दत्तस्तं Bh 29d व्रजानघे] R, प्रजानयेत् S₁, प्रजा
 नये S₃, व्रजालयम् Bh (conj.) 30a °सश्चात्र] S₁Bh (em.?), °स चात्र S₁ 30c निहतान्योधान्]
 conj., निहतं योधे S₁, हि हतान्योधां S₃, निहते योधे Bh (conj.)

मेखलावलयोन्मिश्रं तासां तत्कलभाषितम् ।
 श्रुत्वा श्रुत्वा च ते योधा युयुधुर्भयवर्जिताः ।
 वल्गितास्फोटिताश्चैव दिशः सर्वा व्यनादयन् ॥ ३१ ॥
 तत्प्रवादितगजोपबृंहितं वल्गिताकुपितसिंहनादितम् ।
 देवदानवभयप्रवर्तनं जीवितान्तकरमाबभौ रणम् ॥ ३२ ॥

इति स्कन्दपुराणे त्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥

31b तत्कल°] तत् केन R 31e °स्फोटिता°] °स्फोटितै° R 32a तत्प्रवादितगजोप°] वाद्यचो-
 दितगजगीय° R 32d °तान्तकरमा°] °तान्तकतया° R Col. om. R

31e °तास्फोटिता°] A₃A₄, °ता+:+ स्फाटिता° A₇ 31f °नादयन्] A₃A₄, °नादयत् A₇ 32a
 तत्प्रवादित°] तत् प्रशादित° A₇, तत्प्रसादित° A₃A₄ (unmetrical) 32b] वन्दितान्दशितसिंहनादं
 A (unmetrical) 32d रणम्] रणे A Col. ॥ इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायाम-
 म्बिकाखण्डे A±

31a °योन्मिश्रं] S₃^{pc}RBh (em.?), °योर्मिश्रं S₁, °यो-f S₃^{ac} 31b तासां तत्] S₁S₃^{ac}RBh,
 तासांन्तत् S₃^{pc} 31c श्रुत्वा श्रुत्वा] S₁RABh, श्रुत्वा S₃^{pc} (unmetrical), श्रुता S₃^{ac} (unmetrical)
 31d °वर्जिताः] S₃RABh, °वर्जिता S₁ 31e °स्फोटिता°] S₁S₃A₃A₄, °स्फोटितै° Bh (conj.)
 31f °नादयन्] RA₃A₄Bh, °नादयत् S₁S₃ 32a °बृंहितं] S₃^{pc}RA, °बृंहित° S₁Bh, °बृंहित S₃^{ac}
 32d °करमा°] ABh, °कर S₁ (unmetrical), °करमा° S₃ (unmetrical) • रणम्] RBh, रण-
 मिति S₁S₃ (इति part of col.) Col. ○ ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे{°द्धो S₁^{ac}} आध्यायः ॥ ○ S₁, ○ ॥
 स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८२ (in letter numerals) ॥ ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे युद्धे त्र्यशीतितमोऽध्यायः Bh

चतुरशीतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

स युद्धयज्ञस्तत्राग्नौ राज्यार्थमभवत्तदा ।

तत्र यज्वा स्वयं देवः सहस्राक्षः प्रतापवान् ।

सह देवैः सुराध्यक्षः कुशास्तस्य शरा मताः ॥ १ ॥

आयुधानि विचित्राणि स्रुचो यैर्हूयते हविः ।

हविः प्राणाः समाख्याता अग्निर्मृत्युर्महाप्रभः ॥ २ ॥

मन्त्राश्चास्त्राणि दिव्यानि पुरोडाशाः शिरांस्यपि ।

सोमस्तत्र जयो ऽभूच्च रुद्राश्चाध्वर्यवो ऽभवन् ॥ ३ ॥

आदित्या बह्वृचश्चासन्नौद्गात्रं वसुभिः कृतम् ।

ब्रह्मा समभवच्चात्र स्वयं देवो बृहस्पतिः ॥ ४ ॥

1a स युद्धयज्ञस्तत्राग्नौ] युद्धयज्ञः स तत्राग्नौ { °ग्नौ R^{ac} } R 1c यज्वा] यज्ञे R^{pc}, यज्ञः R^{ac} 2b स्रुचो] श्रव R • हविः] R^{pc}, हरिः R^{ac} 2d अग्निर्] अग्नि° R 3a मन्त्राश्चा°] मन्त्राण्य° R 3c ऽभूच्च] भूच्च R 4a बह्वृच°] ऋत्विज° R 4b °न्नौद्गात्रं] °न्नौद्गात्रं R^{pc}?, °न्नौद्गात्रं R^{ac}?

1a °स्तत्राग्नौ] °स्तत्राग्नौ A 1b राज्यार्थ°] A₃A₄, राह्यार्थ° A₇ 1c तत्र यज्वा] यत्र यष्टा A 1d सहस्राक्षः] A₃A₄, सहस्राक्षः A₇ 1f शरा] सरा A₇, सवा A₃A₄ 2b स्रुचो] स्रुवो A₃A₄, श्रुवो A₇ • हविः] A₃A₇, हरिः A₄ 2c हविः प्राणाः समाख्याता] हवि { °रि° A₄ } शान्धकमाख्यातो A 2d अग्निर्] ह्यग्निर् A₄, ह्यग्नि A₃, ह्यग्निर् A₇ • °प्रभः] A₇, °प्रभुः A₃A₄ 3a दिव्यानि] A₃A₄, दिव्याणि A₇ 3b पुरोडाशाः] A₃, पुरोडाशा A₄A₇ 3d °श्चाध्वर्यवो] °श्चाध्वर्यवो° A 4a बह्वृच°] A₄A₇, बृच° A₃ 4ab °श्चासन्नौद्गात्रं] °श्चास्यन् उद्गात्रा { उद्गात्रा A₄, उद्गात्रा A₇ } A 4b कृतम्] कृतः A 4c ब्रह्मा] A₃A₇, ब्रह्मा A₄ • °भवच्चा°] A₃A₄, °भवच्चा° A₇ 4d बृहस्पतिः] A₃A₄, बृहस्पतिः A₇

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.16b (f. 136^f), 8.17a (f. 136^v) and 8.17b (f. 137^f); S₃ f. 137^f–138^f; R f. 156^v–157^v; A₃ f. 91^v–92^v; A₄ f. 132^f–133^v; A₇ f. 129^f–130^f.

1a °ज्ञस्तत्राग्नौ] em., °ज्ञ तत्राग्नौ S₁, °ज्ञस्ततो ग्नौ S₃, °ज्ञस्तत्राग्नौ Bh 1b राज्यार्थ°] S₁R A₃A₄Bh, राज्यार्थ° S₃^{pc}, राज्यार्थ° S₃^{ac} 1c °यं देवः] RABh, °यं देवः S₁, °यन्देव S₃ 1d सहस्राक्षः] RA₃A₄Bh, सहस्राक्ष S₁, सहस्राक्ष S₃ • प्रताप°] S₃RABh, प्रताव° S₁^{pc}, पताव° S₁^{ac} 1e देवैः सुराध्यक्षः] RABh, देवैः सुराध्यक्ष S₁S₃ 1f कुशास्त°] S₃RABh, कुशा त° S₁ • शरा] S₁S₃^{pc}RBh, स्यरा S₃^{ac} • मताः] S₃RABh, मता S₁ 2b स्रुचो] conj., स्रुवो S₁S₃, स्रुवा Bh (em.) • हविः] R^{pc} A₃A₇Bh, हवि S₁S₃ 2c हविः प्राणाः] RBh (em.?), हवि प्राणा S₁S₃ 2d अग्निर्मृत्युर्] S₃Bh (em.?), अग्निर्मृत्यु S₁ • °प्रभः] S₃RA₇, °प्रभा S₁Bh (Bh suggests °प्रभः in a note) 3a मन्त्राश्चास्त्राणि] S₁ABh, मन्त्राश्चास्त्राणि S₃ • दिव्यानि] S₃RA₃A₄Bh, दिव्याणि S₁ 3b पुरोडाशाः] RA₃Bh, पुरोडाशा S₁, पुरोडाशा S₃ 3c सोमस्त°] S₃RABh, सोम त° S₁ • ऽभूच्च] A, भूच S₁, भूच S₃, भूच Bh (em.?) 3d ऽभवन्] RABh, तव S₁, भवत् S₃ 4a बह्वृच°] S₃A₄A₇Bh (em.?), बह्वृच° S₁ 4ab °श्चासन्नौद्गात्रं वसुभिः कृतम्] conj., °श्चास्यन्नौद्गात्रं वसुभिः कृतं ह S₁, व्यासन्नौद्गात्रं बहुभिः कृतं S₃, °श्चासन् होत्रं च वसुभिः कृतम् Bh (conj.) 4c ब्रह्मा] S₃RA₃A₄Bh, ब्रह्मा S₁ • °भवच्चात्र] RA₃A₄Bh, °भवन्मात्र S₁, °भव चात्र S₃ 4d देवो] S₃RABh, देवो S₁^{pc}, दे(जे) S₁^{ac} • बृहस्पतिः] S₃^{pc}RA₃A₄Bh, बृहस्पति S₁S₃^{ac}

शामित्रे चाश्विनौ तौ तु यज्ञ एवं व्यवर्तत ।
 पशुस्तत्राभवद्वैत्यो हिरण्याक्षः सहानुगैः ॥ ५ ॥
 हिरण्याक्षोऽभवद्यज्वा दैत्यानां शिविराधिपः ।
 विप्रचित्तिरभूद्धोता प्रस्थातारश्च दानवाः ॥ ६ ॥
 उद्गाता चैव प्रह्लादः शुक्रो ब्रह्मा च सुव्रतः ।
 पशुरिन्द्रः सहस्राक्ष एवं सोऽयजदव्ययः ॥ ७ ॥
 तस्मिंस्तदा महायज्ञे वर्तमाने भयावहे ।
 इन्द्रः समासद्वैत्यं हिरण्याक्षं महाबलम् ।
 वायुरभ्याययौ तूर्णं विप्रचित्तिं महाबलः ॥ ८ ॥
 सक्तोऽंशः शम्बरेणाशु वलेन भग एव च ।
 विरोचनेन पूषा च मित्रो बलिमथासजत् ॥ ९ ॥
 बाणेन वरुणः सार्धमन्धकेन यमः सह ।
 जयन्तेनेल्वलः सार्धं मयेन सह चन्द्रमाः ॥ १० ॥

5a शामित्रे] सामित्रे R • तौ तु] प्रोक्तौ R 5d सहानुगैः] सहासुरैः R 6b दैत्यानां शिवि-
 राधिपः] दैत्यदानवनायकः R 6d प्रस्थातारः] प्रस्तोतारः R 7a उद्गाता चैव प्रह्लादः] प्रह्लादश्च
 तथोद्गाता R 8c समासदद्] समाददद् R 8f महाबलः] महाबलम् R 9a सक्तोऽंशः शम्बरेः]
 शक्रोऽंशः शम्बरेः R 9b भग] तप R 9d अथासजत्] अथासृजत् R 10c नेल्वलः] नेल्ललः
 R

5a शामित्रे] समित्रौ A 5b एवं व्यवर्तत] एव प्रवर्तत { अतः A₃ } A 5c अस्तत्राः] A₃A₄, अस्त्र-
 त्राः A₇ 6a अद्यज्वा] अद्यज्ञो A₃A₄, अद्यज्ञो A₇ 6b दैत्यानां शिविराधिपः] दैत्यदानवनायकः A
 6c अद्धोता] अद्धोत A₇, अद्धोतो A₃A₄ 6d प्रस्थातारः] प्रस्तोतारः A₃, प्रस्थोतारः A₄, प्रोस्थोतारः
 A₇ 7a उद्गाता चैव प्रह्लादः] उद्गातृता A₇ ता वै प्रह्लादः { अहाः A₇^{ac} } दश्च A 7b सुव्रतः] सुप्रभः A
 7d सो] स A 8b भयावहे] महाभये A 8c समासदद्] A₄A₇, समासद A₃ (unmetrical) 9a
 सक्तोऽंशः शम्बरेः] शक्रो हं संवरेः A 9c विरोचनेन] विरोचने च A 9d अमथासजत्] अमयुध्यत
 A 10c नेल्वलः] अनलः A 10d मयेन] A₃A₄, मरेण A₇

5(d⁴-d⁸) S₁, (a³) S₃ 6(a¹-a⁸) S₁ 7(a⁴) S₃ 8(e⁴-e⁶)(e⁷-f⁷)(f⁸) S₁ 9(a¹-a⁵) S₁

5a शामित्रे चाः] S₃^{pc}, शामित्र त्वाः S₁, शामि(त्रे) चाः S₃^{ac}, शामित्रं चाः Bh (conj.?) 5b
 व्यवर्तत] S₃RBh (conj.), न्यवर्ततः S₁ 5c पशुस्तः] S₃RA₃A₄Bh, पश्य तः S₁ • भवद्वैः]
 RABh, भवन्द्वैः S₁, भवद्वैः S₃ (unmetrical) 5d हिरण्याक्षः] S₁^{pc}RABh, हिरण्याक्षः S₁, हि-
 रण्याक्षः S₃^{ac} • सहानुगैः] S₃A, सहानुगः Bh (conj.) 6ab] (S₁)S₃, एवं बभौ तदा यज्ञो दैत्यानां
 शिविराधिपः (?) ॥ हिरण्याक्षोऽभवद्यज्वा दैत्यदानवनायकः । Bh (conj.?) 6a अद्यज्वा] S₃R, (अद्यज्वा)
 S₁ 6b शिविराः] S₃, शिविराः S₁ 6c अद्धोता] RBh (em.?), अभू होता S₁, अभूद्धोता S₃
 6d प्रस्थातारश्च] S₃Bh (in a note Bh suggests प्रस्तोतारश्च), प्रस्थारश्चैव S₁ • दानवाः] S₃RABh,
 दानवा S₁ 7a उद्गाता] em. Bh (silently), उद्गाता S₁^{pc}, उद्गाता S₁^{ac}S₃ • प्रह्लादः] em. Bh
 (silently), प्रह्लादः S₁, प्रह्लादः S₃ 7b ब्रह्मा] S₁^{pc}S₃RABh, प्रह्लादः S₁^{ac} • सुव्रतः] S₁RBh,
 सुप्रभः S₃ 7c रिन्द्रः] S₃RABh, रिन्द्रः S₁ 8a महायज्ञे] S₃RABh, महायज्ञो S₁ 8b वर्त-
 माने] S₁RABh, वर्तमानो S₃ 8c समासदद्] S₁A₄A₇Bh, समासद S₃ (unmetrical) 9a सक्तो
 अंशः] S₃, (शक्रांशः) S₁ (upper parts lost), सक्तोभूत् Bh (conj.?) • शम्बरेणाशु] S₁S₃, संवरेणांशो
 Bh (conj.) 9d अथासजत्] conj. Bh (silently), अथासृजत् S₁S₃ 10ab सार्धमः] S₃RABh,
 सार्द्धमः S₁ 10c लः सार्धं] S₁RABh, लः सार्द्धं S₃ (unmetrical) 10d मयेन] S₃RA₃A₄Bh,
 यमेन S₁ • चन्द्रमाः] S₁^{pc}RABh, च(मः)+न्द्रमाः S₁, चन्द्रमा S₃

अहिर्बुध्नेन राहुश्च कापाली शतकेतुना ।
 अजैकपात्कालनेमिं ज्वरः कार्तस्वनेन च ॥ ११ ॥
 प्रह्लादेनार्यमा सार्धमनुह्लादेन वै धरः ।
 ध्रुवो हृदेन संसक्तो ह्यन्ये चान्यैर्महाबलाः ॥ १२ ॥
 हिरण्याक्षस्तथेन्द्रस्य दृढमायम्य कार्मुकम् ।
 विव्याध गजमेकेन कुम्भदेशे महाबलः ॥ १३ ॥
 देवेन्द्रं पञ्चभिर्बाणैर्जत्रुदेशे समाहनत् ।
 षड्भिर्ललाटे विव्याध गजं भूयश्च सप्तभिः ॥ १४ ॥
 स गजस्तैः शरैर्भिन्नः क्षरद्रुधिर आवभौ ।
 गैरिकाम्बुपरिस्रावी श्वेतः पर्वतराडिव ॥ १५ ॥
 तस्य क्रुद्धस्तदा शक्रो वज्रेण शतपर्वणा ।
 प्रहारमददद्वास गण्डदेशे ननाद च ॥ १६ ॥

11a अहिर्बुध्नेन] अहिर्बुध्नेन R 11b कापाली] कपाली R 11d °स्वनेन] °स्वरेण R 12c संस-
 क्तो] संशक्तो R 13b °मायम्य] °मानस्य R 14b °जत्रु] °जङ्घु° R^{ac}, °जङ्घा° R^{pc} 15b
 °द्रुधिर आवभौ] °द्रुधिरमाभवौ R

11a अहिर्बुध्नेन] A₃, अहिर्बुध्नेन A₄, अहिर्बुध्नेन A₇ • राहुश्च] A₇, वाहुश्च A₃A₄ 11b कापा-
 ली] कापालो A • शत°] A₃, सत° A₄A₇ 12a प्रह्लादे°] A₃A₇^{pc}, प्रह्लादो A₄, प्रह्लादे° A₇^{ac}
 12ab सार्धम°] A₄, सार्द्धम° A₃A₇ 12b °ह्लादेन] A₃A₇^{pc}, °ह्लादोन A₄, °ह्लादेन A₇^{ac} •
 धरः] हरः A 12c हृदेन] ह्लादेन A₃A₇, ह्लादनं A₄ • संसक्तो] संशक्तो A₃A₄, शंशक्तो A₇
 12d ह्यन्ये चा°] A₄, ह्यने चा° A₃, ह्यन्यैश्चा° A₇ 13a °क्षस्तथेन्द्र°] °क्षः सुरेन्द्र° A 13b
 °मायम्य] A₃, °मायस्य A₄A₇ 14b °जत्रु°] A₃, °यात्रु° A₄, °यत्र A₇ • °माहनत्] A₄A₇,
 °माहरत् A₃ 15a °स्तैः शरैर्भिन्नः] A₃A₇, °स्तैः शरैर्भिन्न A₄ 15cd गैरिकाम्बुपरिस्रावी श्वेतः]
 गैरिकावुपरि व्याप्तो विन्ध्यः A 15d °राडिव] A₃A₄, °राडिना A₇

11(a³-a⁶, c⁷-d¹)(d²-d⁶) S₁ 16(a¹) S₃

11a अहिर्बुध्नेन] A₃, अहि(बुध्नेन) S₁ (upper parts lost), बहिर्बुध्नेन S₃^{pc} (unmetrical), बहिर्बुध्नेन
 S₃^{ac} (unmetrical), अहिर्बुध्नेन Bh (em.?) 11b कापाली] S₁Bh, कलापी S₃ • °केतुना] S₃RA
 Bh, °केतुनाः S₁ 12a प्रह्लादे°] S₁RA₃A₇^{pc}Bh, प्रह्लादे° S₃ • °नार्यमा] S₁^{pc}RABh, °नार्यमां
 S₁^{ac}, °नार्यम S₃ (unmetrical) 12ab सार्धम°] S₃RA₄Bh (em.?), सार्द्धम° S₁ 12b °ह्लादे-
 न] S₁RA₃A₇^{pc}Bh, °ह्लादेन S₃ • धरः] S₁RBh, धरं S₃ 12c संसक्तो] S₃Bh (em.?), संशक्तो
 S₁ 12d ह्यन्ये चान्यैर्] RA₄Bh (em.?), ह्यन्यैर् S₁ (unmetrical), ह्यन्ये चान्यै S₃ • °बलाः]
 S₃RABh, °बला S₁ 13a °स्तथेन्द्र°] R, °स्तथेन्द्र° S₁, °स्तथेन्द्र° S₃Bh (conj.) 13b °माय-
 म्य] A₃Bh, °मायम्य S₁, °मायस्य S₃ 13c विव्याध] S₁^{pc}S₃RABh, विव्याध S₁^{ac} 14a देवेन्द्र°]
 S₃RABh, देवेन्द्र S₁ • पञ्चभिर्] S₁^{pc}RABh, पञ्चभिर् S₁^{ac}, पञ्चभि S₃ (unmetrical) 14ab °णै-
 जत्रु°] A₃Bh, °णै जत्रु° S₁, °णै जत्रु° S₃ 14b °माहनत्] S₃RA₄A₇Bh (conj.), °माहतः S₁
 14c षड्भिर्] S₃RABh, षड्भि S₁ (unmetrical) 14d सप्तभिः] S₃RABh, सप्तभिः S₁ 15a
 °स्तैः शरैर्भिन्नः] RA₃A₇Bh, °स्तैः शरैर्भिन्नः S₁, °स्तैः शरैर्भिन्न S₃ 15b क्षरद्रुधिर आ°] A,
 क्षरद्रुधिरमा° S₁, क्षरद्रुधिर आ° S₃, क्षरन् रुधिरमा° Bh (em.?) • °वभौ] S₃ABh, °वभौ S₁
 15c गैरिकाम्बु°] S₁^{pc}S₃RBh, गैरिकावु° S₁^{ac} 15d श्वेतः] S₃RBh (em.?), श्वेत° S₁ • °रा-
 डिव] S₁RA₃A₄Bh, °राडिवत् S₃ 16a तस्य] S₃^{pc}RABh, स्तस्य S₁, (स)स्य S₃^{ac} 16b वज्रेण]
 S₁RABh, वणे S₃ (unmetrical) 16c प्रहारम्] S₁RABh, प्रहार° S₃ (unmetrical)

स वज्रघातं दैत्येन्द्रः पुष्पघातमिवोर्जितः ।
 अचिन्तयानः सगजं शक्रमेवादयद्वली ॥ १७ ॥
 गजोऽपि तेन निर्भिन्नः शरैर्बहुभिरुज्ज्वलैः ।
 हविषेवानलः क्रोधात्प्रज्ज्वाल जगर्जं च ॥ १८ ॥
 स वेगं महादास्थाय अङ्कुशेन च चोदितः ।
 हिरण्याक्षरथं तूर्णं जग्राह रथकूबरे ॥ १९ ॥
 गृहीत्वा स तदोत्क्षिप्य चिक्षेप गजसत्तमः ।
 मेरुशृङ्गमिवोत्क्षिप्य समेघं श्वेतकुण्डली ॥ २० ॥
 गत्वा मुहूर्तं वेगेन पतद्रथवरो बभौ ।
 स्वभानुना हतः पूर्वं सरथो भास्करो यथा ॥ २१ ॥
 तं तु सम्यक्स्थितं भूमौ हिरण्याक्षरथं पुनः ।
 आजगाम गजस्तूर्णं जिघृक्षन्मुनिसत्तम ॥ २२ ॥
 प्रसारितकरो दन्ती स्तब्धदृक्कर्णवालधिः ।
 अभ्यधावत वेगेन गरुत्मानिव पन्नगम् ॥ २३ ॥

17b °वोर्जितः] °वोच्छ्रितः R 18b °रुज्ज्वलैः] °रुल्वनैः R 19a वेगं महादा°] च वेगं समा°
 R 20d श्वेत°] स्वत° R 21b पतद्रथवरो] पतितं खचरो R 21c पूर्वं] सर्वं R 22bc]
 om. R 22d जिघृक्षन्] जिघृक्षुर् R 23d-24a] om. R

17a °घातं दैत्येन्द्रः] °मागतं दैत्यः {°त्य A₃A₄} A 17c °चिन्तयानः] °चिन्त्यमानः {°न A₇} A
 18a निर्भिन्नः] A₃A₄, निर्भिन्न A₇ 18b °रुज्ज्वलैः] °राहवे A₃A₄, °राहरेत् A₇ 18c °वानलः]
 A₃A₄, °वलिनः A₇ • क्रोधात्] क्रुद्धः A 19b च चोदितः] प्रचोदितः A 19d °कूबरे] °कू-
 बरान् A 20a तदोत्क्षिप्य] तदा क्षिप्रं A 20c °वोत्क्षिप्य] °वोत्क्षिप्रं A 21a मुहूर्तं] A₃A₄,
 मूहूर्तं A₇ 21b पतद्रथवरो] न्यपतद्रथमा° A 22a तं तु] A₄A₇, तस्तु A₃ 22d जिघृक्षन्]
 जिघृष्यन् A • °सत्तम] A₃A₄, °सत्तमः A₇ 23a दन्ती] हस्ती A 23b °वालधिः] A₃A₄,
 °वारधिः A₇ 23d-24a] om. A

17a °घातं] S₁RBh, °घात S₃ • दैत्येन्द्रः] S₁^{pc}RBh, दैत्येन्द्रेः S₁^{ac}, दैत्येन्द्र S₃ 17b °वोर्जि-
 तः] A, °वोर्जितं S₁, °वोर्जित S₃, °वोर्जितम् Bh 17c °चिन्तयानः] S₁^{pc}S₃RBh, °चिन्तयान S₁^{ac}
 17d °द्वली] S₁S₃^{pc}RABh, °द्वली S₃^{ac} 18a निर्भिन्नः] S₃^{pc}RA₃A₄Bh, निर्भिन्न S₁ (unmetrical),
 निर्भिन्नः S₃^{ac} (unmetrical) 18b शरैर्बहुभिरुज्ज्वलैः] S₃, क्षुरद्रुधिरमावभौ S₁ (cf. 15b), क्षुरद्रुधि-
 र आवभौ Bh (conj.) 18c °वानलः] S₁RA₃A₄Bh, °वानल S₃ • क्रोधात्] S₁RBh, क्रोद्धात्
 S₃ 18d °ज्ज्वाल] S₁^{pc}S₃RABh, °ज्वाल S₁^{ac} (unmetrical) • जगर्जं] S₃RABh, गर्जं S₁
 (unmetrical) 19a वेगं] S₃ABh, वेग S₁ 19b च] S₁RBh, om. S₃ (unmetrical) 19c
 हिरण्याक्षरथं] RABh, हिरण्याक्षो शरं S₁, हिरण्याक्षरथं S₃ 20a तदोत्क्षिप्य] R, नदोक्षि S₁,
 तदोक्षिप्य S₃, तमुत्क्षिप्य Bh (conj.) 20b चिक्षेप] S₃RABh, विक्षेप S₁ 20c °वोत्क्षिप्य] S₃R
 Bh (em.?), °वोक्षिप्या S₁ 21a मुहूर्तं वेगेन] RA₃A₄Bh, ताहूर्तं वेगेन S₁ (retraced), मूहूर्तंम्ब्वेशेन
 S₃ 21b पतद्रथ°] S₃, पतद्रथ° S₁, पतन् रथ° Bh (conj.) • बभौ] S₃RABh, मभौ S₁ 21c
 स्वभानुना] S₁RABh, स्वभानुना S₃ 22a तं तु] S₃RA₄A₇, तत् S₁, तत्र Bh 22c गजस्तू°]
 S₃ABh, रथं तू° S₁ 22d जिघृक्षन्] em., जिघृतः S₁, जिघृषन् S₃, जिघृक्षुर् Bh (conj.?) •
 °सत्तम] RA₃A₄Bh, °सत्तमः S₁S₃ 23b °दृक्कर्णवालधिः] S₃RA₃A₄Bh, °दृल्वर्णवालधि S₁ 23d
 गरुत्मानिव] S₃Bh (em.?), गरुत्मादिव S₁ • पन्नगम्] S₁Bh, पन्नगः S₃

तमापतन्तं वेगेन समीक्ष्यासुरसत्तमः ।
 चचार स तदा व्योम्नि गरुत्मानिव मण्डलम् ॥ २४ ॥
 तं तु मण्डलमावृत्तं गजोऽप्यनु तथैव हि ।
 स्तब्धदृक्कर्णलाङ्गुलः प्रसारितकरोऽभ्रमत् ॥ २५ ॥
 हाहाकृतमभूत्सर्वं साधु साध्विति चोभयोः ।
 बलयोर्देवदैत्यानां मूकवच्चाभवत्पुनः ॥ २६ ॥
 साध्विन्द्रेति च देवानां गजेति च पुनः पुनः ।
 साधु दैत्येति चान्येषां हिरण्याक्षेति चैव हि ॥ २७ ॥
 स गजस्कन्धगो भाति भ्रमन्सुरगणेश्वरः ।
 सपक्षमिव शैलेन्द्रमहिम्नोऽग्निः समास्थितः ॥ २८ ॥
 हिरण्याक्षश्च सरथो भ्रमन्भाति महासुरः ।
 गरुत्मन्तमिवास्थाय रणे कृष्णो महाबलः ॥ २९ ॥
 युध्यमानस्तु दैत्येन्द्रो दृढमायम्य कार्मुकम् ।
 देवराजं शरैस्तीक्ष्णैः समन्तात्पर्यवारयत् ॥ ३० ॥

25a तं तु] न च R 25b गजोऽप्यनु] गजेन्द्रोऽपि R 25c °दृक्कर्णलाङ्गुलः] °लाङ्गुलदृक्कर्ण+ : +
 R 27c दैत्येति] दैत्येषु R 28d °महिमो] °मभितो R 29b °न्भाति] °न्वाति R 29c
 गरुत्मन्त°] शरद्यन्त° R 30b °मायम्य] °मानम्य R

24b समीक्ष्या°] A₃, समीक्षे A₄A₇ 24d गरुत्मानि°] A₃, गरुत्वानि° A₄A₇ 25a तं तु म°] तं
 तन्म° A₃A₄, तन्म° A₇ (unmetrical) 25b अप्यनु] प्यत्र A 25cd] om. A 26b चोभयोः]
 चाभवत् A 26c °योर्देव°] °यो देव° A₃, °योर्देव° A₄, °योर्देव° A₇ 26d मूकवच्चा°] सुकरच्चा°
 A₃A₄, सूकरच्चा° A₇ 27ab] om. A 27c साधु दैत्येति] सासुदैत्येति A₃A₄, सासु दैत्येषु A₇
 27d हि] A₄A₇, ह A₃ 28a °स्कन्धगो] A₃, °स्कन्दगो A₄A₇ 28b भ्रमन्] भ्रमत् A 28d
 °महिमोऽग्निः] °मभिताग्निः A • समास्थितः] A₃, °समास्थिताः A₄, °ममास्थितः A₇ 29b
 °न्भाति] °न्नास्ते A₃A₄, °न्तासे A₇ 29c गरुत्मन्त°] A₃A₄, गरुत्वन्त° A₇ 29d कृष्णो] दृष्टो
 A₃A₄, दृष्टो A₇ 30b °मायम्य] A₃, °मायस्य A₄A₇ 30d °वारयत्] A₃A₄, °वारयन् A₇

26(a³-a⁵) S₁ 29(d⁴) S₁

24a तमापतन्तं] S₃Bh (em.?), तामापतन्त S₁ 24b समीक्ष्या°] RA₃Bh, समीक्षा° S₁, समवी-
 क्ष्य S₃ (unmetrical) 24c चचार] S₁S₃RA, वभार Bh (conj.) 24d गरुत्मानि°] S₃RA₃Bh,
 गरुत्वानि° S₁ • मण्डलम्] S₃RA, पन्नगं S₁ (cf. 23d), पन्नगम् Bh 25c °लाङ्गुलः] em. Bh
 (silently), °लांगूल S₁, °लाङ्गुल S₃ 26a हाहा°] S₃RABh, हहा° S₁ • °मभूत्] S₃RABh,
 (°व)भू S₁ 26b चोभयोः] S₃^{pc}RBh (em.?), चौभयोः S₁, चोभयो S₃^{ac} 26c बलयोर्] RA₄Bh
 (em.?), बलयो S₁S₃ 26d मूकवच्चा°] RBh (em.?), मूकवच्चा° S₁S₃ 27ab] (S₃)R, om. S₁Bh
 27a साध्विन्द्रे°] R, साध्वीन्द्रे° S₃ 27d हि] S₃RA₄A₇Bh (conj.), ह S₁ 28a °स्कन्धगो]
 RA₃Bh, °स्कन्धशो S₁, °स्कन्धको S₃ 28c सपक्षमिव शैलेन्द्र°] S₃RA, सपक्षमिव शैलेन्द्रे S₁, सपक्ष
 इव शैलेन्द्रे Bh (conj.) 28d °महिमोऽग्निः] conj., महिषोऽग्निः S₁, °महिषोऽग्निः S₃, महिषो-
 ग्रं Bh (conj.) • समास्थितः] S₁RA₃Bh, समास्थित S₃ 29a सरथो] S₃RA, दैत्येन्द्रो S₁Bh
 29b भ्रमन्भाति] conj., द्रुमद्वान्नि S₁, भ्रमद्भति S₃, भ्रमित्वा त्रिर् Bh (conj.?) 29c गरुत्मन्त°]
 S₃A₃A₄, गरुद्वत° S₁, गजं दृत° Bh (conj.?) • °मिवास्थाय] S₃RA, °मिवासाय S₁, °मिवोत्साय
 Bh (conj.?) 29d रणे कृष्णो] S₃R, रणे कृ(ष्णौ) S₁, रथे तस्यौ Bh (conj.?) 30b °मायम्य]
 S₃A₃Bh, °मायय S₁ 30c °स्तीक्ष्णैः] S₃RABh, °स्तीक्ष्णे S₁ 30d °वारयत्] S₁RA₃A₄Bh,
 °वारयन् S₃

स तैः शरैस्तदा व्यास मर्मसन्धिषु ताडितः ।
 वज्रेण शतधारेण धनुरस्य व्यशातयत् ।
 हयानां चैव योक्ताणि सर्वाण्येव न्यकृन्तत ॥ ३१ ॥
 रश्मींश्च सूतहस्तस्थान्प्रतोदं चैव काञ्चनम् ।
 चिच्छेद बहुधा शक्रः प्रहसन्निव वीर्यवान् ।
 छिन्नयोक्तास्ततो ऽस्याश्वाः स्वच्छन्दाः संप्रतस्थिरे ॥ ३२ ॥
 हिरण्याक्षो ऽप्यवपुत्य गदया समताडयत् ।
 गजं सुरपतिं चैव खड्गेन स महासुरः ॥ ३३ ॥
 स गजस्तेन घातेन त्यक्त्वा तं रथसत्तमम् ।
 शकृन्मूत्रे सृजन्व्यास प्राद्रवद्वलवांस्ततः ।
 मर्दमानो नदंश्चैव भ्रामयाणः शिरस्तथा ॥ ३४ ॥

31c वज्रेण शत०] चक्रेण शित० R 31d ०शातयत्] ०ताडयत् R • After this R adds two pādas reading ततो ऽस्य कवचं चित्रं शतधा सम्यगापतत् । 31f ०ण्येव न्यकृन्तत] ०ण्येवावकृन्तयत् R 32e ०स्ततो ऽस्या०] ०स्ततश्चा० R 32f स्वच्छन्दाः] स्वच्छन्दं R • संप्रत०] R^{pc}, प्रत० R^{ac} (unmetrical) 33a ०पुत्य] ०स्रुत्य R 33c ०पतिं चैव] ०पतिश्चे R (unmetrical) 33d स] च R 34a ०स्तेन] ०स्तल० R 34b ०सत्तमम्] ०मुत्तमम् R 34c शकृन्मूत्रे सृजन्] सकृन्त्यात्रा-सृजद् R 34d प्राद्रवद्] प्राद्रवद् R (unmetrical) 34e मर्दमानो] अर्दमानो R 34f भ्रामयाणः] भ्रामयानः R

31d ०शातयत्] ०सातयत् A • After this A add two pādas reading ततो स्य कवचं {०ची A₃A₄} चित्रं शतधा समशात {०स० A₄A₇}यत् A_± 31e हयानां] A₃A₄, हयाणाञ् A₇ 31f ०ण्येव न्यकृन्तत] ०ण्ये {०न्ये० A₄, ०न्य० A₇ (unmetrical)} वाकृतं ततः A 32a रश्मींश्च सूतहस्तस्थान्] कस्मिंश्च मूतहस्तं च A 32c शक्रः] A₃A₄, शक्र A₇ 32e ०क्तास्ततो ऽस्या०] ०क्तास्त {०क्ता त० A₄} तश्चा० A 32f स्वच्छन्दाः संप्र०] स्वच्छ {स्वस्व० A₇} त्रा वै प्र० A 33a ०पुत्य] ०स्रुत्य A₃A₇, ०स्रुत्य A₄ 33d स] A₃A₄, सु० A₇ 34b ०सत्तमम्] ०मुत्तमं A 34c शकृन्मूत्रे] A₄, सकृन्मू {०न्मु० A₇} त्रे A₃A₇ 34d प्राद्रवद्वलवांस्ततः] प्रद्रुद्राव {प्रद्रुत्रा A₇ (unmetrical)} रणात्ततः A 34ef] om. A

31b ०सन्धिषु] S₃^{pc}RABh, ०सन्धिषु S₁, ०सन्धिसु S₃^{ac} 31c ०धारेण] S₃RA, ०बाणाय S₁, ०धा तस्य Bh (conj.?) 31d धनुरस्य] S₃RA, कवचस्य S₁, कवचं प्र० Bh (conj.?) • ०शातयत्] S₃Bh (em.?), ०शातय S₁ 31e हयानां] S₁RA₃A₄Bh, हयाणा S₃ 31f ०ण्येव न्यकृन्तत] S₃, ०ण्येत तु कृततः S₁, ०ण्येव त्वकृन्तत Bh (em.?) 32a रश्मींश्च] RBh (em.?), रश्मीश्च S₁S₃ • ०हस्तस्थान्] S₁RBh, ०हस्तस्था S₃ 32b ०तोदं] RABh, ०तोदां S₁, ०दोदञ् S₃ 32c बहुधा] S₃RABh, बाहुधा S₁^{pc}, बाहुधा S₁^{ac} • शक्रः] S₁RA₃A₄Bh, शक्र S₃ 32e ०योक्तास्त०] S₁R A₃A₇Bh, ०योक्ता त० S₃ 32f स्वच्छन्दाः] S₃Bh (em.?), स्वच्छन्दा S₁ • संप्रत०] S₃R^{pc}Bh (conj.), समत० S₁ 33a हिरण्याक्षो] S₃RABh, हिरण्याक्ष्यो S₁ • ०पुत्य] S₁S₃, ०स्रुत्य Bh 33b समताडयत्] S₃RA, मास ताडयत् S₁, सभताडयत् Bh (typo) 33c सुरपतिं] S₁RABh, सुरपति S₃ (unmetrical) 33d खड्गेन] S₃RABh, खड्गेन S₁ • स] S₃A₃A₄Bh, सु० S₁ 34c शकृन्मूत्रे] S₃A₄, शकृन्मूत्रं Bh (em.?) • सृजन्] S₁ABh, सृजद् S₃ 34d प्राद्रवद्] S₃Bh (em.?), पाद्रवद् S₁ • ०वांस्ततः] R, ०वांस्तदा S₁Bh, ०वान्सतः S₃ 34e मर्दमानो] S₁S₃, मर्दयानो Bh (conj.?) • नदंश्चै०] RBh (em.?), नदंश्चै० S₁S₃ 34f भ्रामयाणः शिरस्तथा] em. (cf. R), भ्रामयासुरसस्तथा S₁, भ्रामयानः शिरांस्यपि S₃, भ्रामयन् सुरसत्तमम् Bh (typo, conj.?: Bh suggests बभ्रामाशु रसैस्तदा in a note)

असिनाभिहतश्चापि देवराजो महाबलः ।
 नार्तिमानभवत्संख्ये न चास्य क्षतमावभौ ॥ ३५ ॥
 स दानवेन्द्रप्रहतेन दन्तिना महाबलः प्रस्रुतदानगन्धिना ।
 अमृष्यमानः प्रययौ प्रमाथिना हिरण्यनेत्रेण युधि प्रबाधितः ॥ ३६ ॥

इति स्कन्दपुराणे चतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥

35a °श्चापि] °श्चैव R 35d °मावभौ] °माववौ R 36b प्रस्रुत°] R^{PC}, प्रस्रुत° R^{ac} 36c
 प्रमाथिना] प्रमाथितो R^{PC}, प्रमाथिता R^{ac} 36d प्रबाधितः] R^{PC}, प्ररारितः R^{ac} Col. इति स्क-
 न्दपुराणे रेखाखण्डे ध्यायः R

35a °नाभिहत°] °नापहत° { °ता° A₇ } A 35d चास्य क्षतमा°] च क्षतमना° A 36a °वे-
 न्द्रप्रहतेन दन्तिना] °वेन्द्रा { °वेन्द्रा A₇ } प्रहितेन दन्ती A 36b प्रस्रुत°] स { श A₄ } श्रुत° A 36c
 °मृष्यमाणः] A₃A₄, °मृष्यमानः A₇ • प्रमाथिना] महाबलो A 36d] गजो मघोना च बलप्रमाथि-
 ना A₃A₄, गजो ममोघा च वनप्रमाथिना A₇ Col. इति { इति श्री° A₃ } स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां
 संहितायामम्बिकाखण्डे इन्द्रहिरण्याक्षयुद्धा { °द्धे ऽ° A₄ } ध्यायः A±

35a °नाभिहत°] S₃R, °नाभ्याहत° S₁Bh • °श्चापि] S₁ABh, °श्चैव S₃ 35c °मानभवत्संख्ये]
 S₃RABh, °माह भवं संख्ये S₁ 35d चास्य क्षतमा°] S₃R, चाप्यक्षमा° S₁ (unmetrical), — — —
 — Bh • °वभौ] S₁S₁^{PC}A, °भभौ S₃^{ac}, — — Bh 36a दन्तिना] S₃RBh (conj.?), दाविना S₁
 36b °बलः] RABh, °बल S₁S₃ 36c °मृष्यमाणः] RA₃A₄Bh, °मृष्यमाण S₁, °मृष्यमाणा S₃
 36d प्रबाधितः] S₃R^{PC}, प्रमाथित इति S₁ (इति part of col.), प्रमाथितः Bh (conj.?) Col. °]
 स्कन्दपुराणे युद्धे आध्यायः १४° (in letter numerals) ॥ ° S₁, ° ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८३ (in letter
 numerals) ॥ ° S₃, इति स्कन्दपुराणे युद्धे चतुरशीतितमोऽध्यायः Bh

पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

विप्रचित्तिर्महामायो वायुं बहुभिराशुगैः ।

अवाकिरदनुसुतो वृष्टेव हि जलप्रदः ॥ १ ॥

संछादयंस्तदा व्योम मण्डलीकृतकार्मुकः ।

इषूंश्चिक्षेप तीक्ष्णाग्राञ्छलभान्सागरो यथा ॥ २ ॥

धारा बलाहकाद्यद्वज्ज्योत्स्ना चन्द्रमसो यथा ।

रश्मयो भास्कराच्चेव हिमं हिमगिरेरिव ॥ ३ ॥

तथा ते शरसंघाता धनुषो मण्डलीकृतात् ।

विप्रचित्तेर्विनिष्पेतुस्तीक्ष्णाग्रा मर्मभेदिनः ॥ ४ ॥

भास्करं छादयानांस्ताञ्छरानापततो बलात् ।

भगवाननिलो वेगादसुरेषु न्यपातयत् ॥ ५ ॥

1 सनत्कुमार उवाच] om. R 1c °किरदनु°] °किरदन्ध° R 2a °स्तदा व्योम] °स्ततो व्यास R 2cd °ग्राञ्छलभान्सागरो यथा] °ग्रान् जलदौघा इवाशनीन् R 3a बलाहकाद्] बलाहको R 3c भास्कराच्चेव] भास्करस्येव R 4a तथा] अथ R 4b °कृतात्] °कृताः R 4cd °स्तीक्ष्णाग्रा मर्म°] °स्तीक्ष्णा मस्मीषु R 5ab छादयानांस्ताञ्छ°] °छादयन्नस्तान् श° R

1c °किरदनु°] °किरद्वध° A₃A₇, °किरद्वध° A₄ 1d वृष्टेव हि जल°] वृष्टेव जल° A₃ (unmetrical), वृष्टे+व+ च जल° A₄, वृष्टे च जलद° A₇ 2a व्योम] A₃A₄, व्यास A₇ 2cd] इषून्{इषून् A₄, इच्छन् A₇} क्षिपति तीक्ष्णाग्रान्{श्रीमान् A₇(unmetrical)} गजराट् इव चाशनीः{°सनी A₇} A 3ab °काद्यद्वज्ज्योत्स्ना] °कायुद्ध{°द्वे A₄} शोभा A 3c भास्कराच्चेव] भास्कराच्चेव A 4a शरसंघाता] A₃, शतसंघाता A₄, शरसंघाता A₇ 4b धनुषो] धनुषा A • °कृतात्] °कृताः A 4c-7b] om. A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.17b (f. 137^f), 8.18a (f. 137^v) and 8.19a (f. 138^f); S₃ f. 138^f-139^f; R f. 157^v-158^v; A₃ f. 92^v-93^f; A₄ f. 133^v-134^f; A₇ f. 130^f-130^v. 5(d⁸) S₃

1a °चित्तिर्महामायो] S₁RABh, °चित्ति महाबाहो S₃ 1c °किरदनुसुतो] em. Bh (silently), °किर दनुसुतो S₁, °किरदनुसुतो S₃ 1d वृष्टेव] S₃RA₃A₄^{pc}Bh, वृष्टेव S₁ 2a °यंस्तदा] ABh, °य तदा S₁, °यंस्तथा S₃ • व्योम] S₁S₃A₃A₄, व्यास Bh (conj.?) 2c इषूंश्चि°] S₁RBh, इषू चि° S₃ 2cd तीक्ष्णाग्राञ्छ°] S₁Bh, तीक्ष्णाग्रं श° S₃ 3a धारा] S₁RABh, धारान् S₃ 3ab °काद्यद्वज्ज्यो°] conj. Bh (silently), °कात्सञ्च ज्यो° S₁, °काद्यद् जो° S₃ 3b °त्स्ना चन्द्रमसो] S₃R, °त्स्ना दद्रुमसे S₁, °त्स्नाश्चन्द्रमसो Bh (em.?) 3c °राच्चेव] conj., °राच्चेव S₁, °रा चैव S₃, °राद्यद् Bh (conj.) 3d हिमगिरेरि°] S₃^{pc}RABh, हिमगिरिर् S₁, (गि)+हि+मगिरेरि° S₃ 4a तथा] S₃ABh, कुथा S₁ • शरसंघाता] S₃RA₃Bh, शरणं याग्रा S₁ 4b धनुषो] S₁RBh, धनुषा S₃ • °कृतात्] conj. Bh (silently), °कृतं S₁S₃ 4c विप्रचित्तेर्] RBh (em.?), विप्रचित्तिर् S₁, विप्रचित्ते S₃ 4cd °तुस्तीक्ष्णाग्रा मर्मभेदिनः] S₃, °तु वीक्षा मृन्मथभेदतः S₁, °तु ----- Bh 5ab °रं छादयानांस्ताञ्छ°] em. Bh (silently), °राच्छादयामास्तां श° S₁, °रं छादयानस्तां श° S₃ 5b बलात्] S₃R, बला S₁, बली Bh (conj.)

तैः शरैस्तस्य दैत्यस्य दानवा बहुशो हताः ।
 भिन्नाश्च निष्टनन्त्युर्व्यां निरयस्था यथा नराः ॥ ६ ॥
 तांस्तथा निहतान्द्रष्टा विप्रचित्तिर्महासुरः ।
 अवपुत्य रथाद्वायोर्बाहुयुद्धमयुध्यत ॥ ७ ॥
 तस्य युद्धप्रसक्तस्य वायोर्बलमवर्धत ।
 अमन्यन्त सुराश्चैनं निगृहीतं दनोः सुतम् ॥ ८ ॥
 अथोत्पत्य तदा वेगाद्गदया पवनं दृढम् ।
 अताडयद्विरण्याक्षो गण्डदेशे महाबलः ॥ ९ ॥
 स तेन सुप्रहारेण जडः समभवत्तदा ।
 प्रत्यपद्यन्न किञ्चिच्च तत एनं स दानवः ।
 परित्यज्य ययौ तूर्णमन्यदेशं महाबलः ॥ १० ॥
 अंशशम्बरयोश्चापि सुमहन्मुनिसत्तम ।
 युद्धं समभवद्दोरं द्रष्टृणां तुष्टिवर्धनम् ॥ ११ ॥

6a दैत्यस्य] देवस्य R 6c निष्टनन्त्युः] निपतन्त्युः R 6d निरयस्था] निरयेषु R 7b °महा-
 सुरः] °महाबलः R (cf. 9d) 7c-9d] om. R 10c प्रत्यपद्यन्न] प्रतिपद्य न R 10f °मन्यः]
 °मन्य R 11a अंशः] अंशुः R 11d द्रष्टृणां तुष्टिः] त्वष्टृणां दुष्टिः R

7c अवपुत्य] अवसुत्य A₃A₄, अपसुत्य A₇ 7cd °द्वायोर्बाहुः] °द्वयोर्बाहुः A₃A₄, °द्वयोर्बाणः A₇
 8a °प्रसक्तस्य] A₇, °प्रशक्तस्य A₄, °शक्तस्य A₃ (unmetrical) 8cd] om. A 9a तदा] ततो
 A 9b पवनं] परमं A₃A₄, परसं A₇ 10a-d] om. A 10ef] om. A₇ 10f महाबलः]
 A₄, महालः A₃ (unmetrical) 11a-12b] om. A₄A₇ 11a °शम्बरः] °संवरः A₃ 11d
 द्रष्टृणां तुष्टिः] द्रष्टृणां मूर्त्तिः A₃

6(a¹) S₃ 7(b⁷-c²)(c³-c⁵) S₁ 9(c⁵-c⁷) S₁ 10(a⁸)(b¹-c³)(c⁴-c⁸) S₁

6a तैः] S₃RBh (em.?), तै S₁ 6b बहुशो] S₃R, बहुषो S₁, बहवो Bh (conj.) • हताः]
 S₃RBh (em.?), हता S₁ 6c भिन्नाश्च] S₃R, च्छिन्नाश्च S₁, छिन्नाश्च Bh • निष्टनन्त्युर्व्यां] em.
 Bh (silently), निष्टनन्त्युर्व्यां S₁, विष्टनन्त्युर्व्यां S₃ 6d नराः] S₃RBh (em.?), नरा S₁ 7a तांस्त-
 था] S₁RBh, तन्तथा S₃ • निहतान्] S₃RBh (em.), निहतं S₁ 7b °चित्तिर्महासुरः] conj. Bh
 (silently), °चित्तिमहा... S₁, °चित्तिमहासुरः S₃ 7c °पुत्य] S₃, (पत्य) S₁ (lower parts lost),
 °सुत्य Bh 7cd °द्वायोर्बाहुः] em. Bh (silently), °द्वायोर्बाहुः S₁, °द्वायोर्बाहुः S₃ 7d °युद्ध-
 मयुध्यत] S₃ABh, °युद्धमयुद्ध च S₁ 8ab] om. S₃ 8a युद्धः] ABh, युद्धं S₁ 8b °वर्धत]
 S₁^{pc}ABh, °वर्द्धतः S₁^{ac} 8c °श्चैनं] S₃, °श्चैव S₁Bh 9a °थोत्पत्य] S₃ABh, °थोत्पत्त्य S₁
 (unmetrical) • तदा] S₁Bh, तथा S₃ 9ab वेगाद्गदः] S₁ABh, वेगाद्गदः S₃ 9b पवनं] S₁
 S₃^{ac}Bh, पावनं S₃^{pc} 9c अताडयद्विः] S₁ABh, हताडायद्विः S₃ 10b जडः समभवत्तदा] R,
 जडा समभवत्तदा S₃, हिरण्याक्षस्य --- Bh (conj.?) 10c प्रत्यपद्यन्न] S₃, ... (न्त) S₁ (the last
 but one akṣara has subscript य), --- न्यन्न Bh (conj.) • किञ्चिच्च] S₁RBh, किञ्चि च S₃
 (unmetrical) 10d तत एनं] S₃R, तव एव S₁, तत एव Bh (conj.) • दानवः] S₁S₃R, दानवम्
 Bh (conj.) 10ef तूर्णमन्यः] A₃A₄Bh, तूर्णं मध्यः S₁, तूर्णमन्यः S₃ 11a °शम्बरः] S₁S₃R,
 °संवरः Bh 11b °सत्तमः] RA₃Bh, °सत्तमः S₁S₃ 11c °भवद्] S₃RA₃Bh, °भवः S₁ 11d
 द्रष्टृणां] em. Bh (silently), दंष्ट्रिणं S₁, द्रष्टीणं S₃ • °वर्धनम्] S₁RA₃Bh, °वर्द्धनं S₃

अंशो ऽस्यापततस्तूर्णं शम्बरस्य महाबलः ।
 दर्शयँल्लाघवं सम्यग्ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ १२ ॥
 धनुश्च पञ्चधा कृत्वा हयान्नित्ये यमक्षयम् ।
 ततो ऽस्य सारथेः कायाच्छिरो भूमावपातयत् ।
 भूय एनं चतुःषष्ट्या सायकानामविध्यत ॥ १३ ॥
 स मायां तामसीं घोरां समाविश्याशु दानवः ।
 उपलैश्चापि वज्रैश्च गदाभिः परिघैरपि ॥ १४ ॥
 कङ्कटैः करवालैश्च भिन्दिपालैरयोधनैः ।
 जघान सरथं देवमंशं व्यास रणाजिरे ॥ १५ ॥
 तमदृश्य समन्ताच्च पातयानं महाभयम् ।
 अंशो मूढो रणं त्यक्त्वा प्रययावन्त्यतो भयात् ॥ १६ ॥
 भगो बलं समासाद्य रथेनाम्बुदनादिना ।
 तिष्ठ तिष्ठेति तं दैत्यमुक्त्वा विव्याध पत्रिणा ॥ १७ ॥

12a ऽस्यापतत°] ऽस्य ममत° R 12b शम्बरस्य] सम्बरस्य R 13b हयान्नि°] हयन्नि° R 13c ततो] अतो R 13e एनं] एवं R 14c °श्चापि] °श्चैव R 14d °रपि] °रिव R 15d °मंशं] °मंशो R 16a तमदृश्यं] तमदृश्यं R 16b महाभयम्] महाबलं R 16c त्यक्त्वा] कृत्वा R

12b शम्बरस्य] संवरश्च A₃ 13d °पातयत्] A₃A₄, °मातमत् A₇ 13e एनं] एवं A • °ष-
 ष्ठा] A₃A₄, °षष्ट्या A₇ 13f °नामविध्यत] A₃A₄, °नानविध्यतः A₇ 14b °विश्याशु] °विश्याथ
 A 14c उपलैश्चापि वज्रैश्च] तपनै{ °न° A₇}श्चापि वज्रैश्च A 15a कङ्कटैः] तोमरैः A • करवा-
 लै°] A₃, करवाणै° A₄A₇ 15d °मंशं] A₇, °मंसं A₃A₄ 16a तमदृश्यं] तमदृश्यं A₃A₄, तन्दृश्यं
 A₇ (unmetrical) • समन्ताच्च] A₃A₄, समन्ताश्च A₇ 16b °यानं महाभयम्] °यानं महारथं A₇,
 °यासंशयारथं A₃A₄ 16c मूढो रणं] मूढ{ °चो A₇} रणे 16d प्रययावन्त्यतो] A₃A₇, प्रजयारण्यतो
 A₄

12(b³)(b⁴-b⁵, d³, d⁵-d⁸) S₁ 13(a¹-a⁵)(a⁶-a⁷, b¹-b²) S₁ 15(c⁸) S₁

12a ऽस्यापत°] S₁A₃Bh, स्यात्पत° S₃ 12b शम्बरस्य] S₃, शम्ब ८ S₁ (last akṣara has
 subscript य), संवरस्य Bh (conj.?) 12c °घवं स°] S₃RABh, °घवस्स° S₁ 12d °ग्ध्वजं
 चि°] RABh, °ग्ध्वज((च्छे°)+(श्चि°)+ S₁, °ग्ध्वज चि° S₃ 13b हयान्नित्ये यम°] ABh, (हया)
 नित्ये यम° S₁^{ac}, (सदा) नित्ये यम° S₁^{pc}, हयान्नित्ये य° S₃ (unmetrical) 13c सारथेः] S₃RABh,
 सारथे S₁ 13d °पातयत्] S₁RA₃A₄Bh, °पातयन् S₃ 13e एनं] S₃Bh (conj.?), धनं S₁ •
 चतुःषष्ट्या] S₁^{pc}RA₃A₄Bh, चतुःषष्ट्या S₁^{ac}, चतुष्षष्ट्या S₃ 13f °नामविध्यत] S₁^{pc}RA₃A₄Bh, °नाम-
 विध्यते S₁^{ac}, °नामविध्यत S₃ 14a °सीं घोरां] S₁RABh, °सी घोरां S₃ 14b °विश्याशु] S₃RBh
 (conj.?), °विश्यातु S₁ 14c उपलै°] S₃RBh (conj.?), उत्पलै° S₁ • वज्रैश्च] S₁^{pc}S₃RBh, व-
 ज्रैश्च S₁^{ac} 14d गदाभिः] S₃RABh, गदाभि S₁ 15a कङ्कटैः] S₃RBh (em.?), कंकटै S₁ 15b
 °रयोधनैः] S₃^{pc}RABh, °रयोधनैः S₁, °रयो° (णैः) S₃^{ac} 15cd °वमंशं] A₇Bh (em.?), (°वं)मंशं
 S₁, °वमंशं S₃ 16a तमदृश्यं] conj., समदृश्यत् S₁, तमदृश्यं S₃, स संदृश्य Bh (conj.) •
 °मन्ताच्च] RA₃A₄Bh, °मन्ताश्च S₁, °मन्ता च S₃ 16b पातयानं] S₁S₃RA₇, पात्यमानं Bh (conj.)
 16d प्रययाव°] S₃RA₃A₇Bh, प्रययाम° S₁ • भयात्] S₃RABh, भया S₁ 17a बलं] RA, ब-
 लं S₁, बल S₃, बलं Bh • समासाद्य] S₁RABh, समाद्य S₃ (unmetrical) 17b °नादिना]
 S₃RABh, °नादिता S₁ 17c तिष्ठ] S₁RABh, तिष्ठ S₃ 17cd दैत्यमु°] S₃RABh, दैत्यामु° S₁
 17d पत्रिणा] S₃RABh, पत्रिणां S₁^{ac}, पत्रिणाः S₁^{pc}

स सायकं तमादाय वलो ऽसुरमहारथः ।
 भगं हस्ततले तूर्णं निर्विभेद ररास च ॥ १८ ॥
 तत एनं समासाद्य मायया प्रहसन्निव ।
 आहत्योरसि पादेन स्वरथं पुनराब्रजत् ॥ १९ ॥
 तस्य तल्लाघवं शौर्यममूढत्वं च वीर्यताम् ।
 दृष्ट्वा देवासुराः सर्वे साधु साध्वित्यपूजयन् ॥ २० ॥
 भगो ऽपि लज्जयाविश्य पदा तेनाहतस्तदा ।
 मुसलेन हयांस्तस्य रथं चैव ससारथिम् ।
 नामशेषांस्तदा कृत्वा विननाद यथाम्बुदः ॥ २१ ॥
 स्यन्दनं तु वलस्त्यक्त्वा चूर्णितं सहयं तदा ।
 भगस्य कार्मुकं दिव्यं भूमिस्थश्चिच्छिदे बली ॥ २२ ॥
 तत एनं पृषत्केन ललाटे समताडयत् ।
 हस्तयोश्च पुनर्व्यास शरैर्विव्याध सप्तभिः ॥ २३ ॥

18a सायकं तमादाय] शायकं समादाय R 18b °महारथः] °महासुरः R 18c भगं हस्ततले तूर्णं] भगमश्चो(ञ्)र्हस्तयोश्च R 18d ररास च] च वासवम् R 19a तत] तत्र R 19d स्वरथं] सुरथं R 20a तल्लाघवं] तन्नाघवं R 20b वीर्यताम्] वीर्यतः R 21a लज्जया°] लज्जामा° R 21b तेनाहत°] तेन हत° R 21c मुसलेन] मुषलेन R 21e °स्तदा] °स्तथा R 22b चूर्णितं] मृच्छितं R 22d भूमिस्थ°] भूमिष्ठ° R 23cd पुनर्व्यास शरैर्] शरैर्व्यास पुनर् R 23d सप्तभिः] पन्निभिः R

18a तमादाय] समादाय A 18b °महारथः] °महासुरः A 18d निर्विभेद] निजघान A • ररास] A₃, रराम A₄, ररान A₇ 19a समासाद्य] समादाय A 19d स्वरथं] A₃, स्वं रथं A₄A₇ • °राब्रजत्] A₃, °राब्रजेत् A₄A₇ 20a तल्लाघवं] A₃A₄, तण्णाघवं A₇ 20ab शौर्यममूढत्वं च वीर्यताम्] शो{सौ° A₄A₇}व्यं मूढ{°दं A₃}त्वं च स वीर्यवान् A 20c देवासुराः] A₃A₇, देवाः सुराः A₄ 21ab] om. A 21c मुसलेन] मृशलेन A₃, मुशलेन A₄, मुषलेन A₇ 21d ससारथिम्] A₃, समारथि A₄A₇ 21e °शेषांस्तदा] °शेषं ततः A 22a वलस्त्य°] वलं त्य° A₃A₄, वलां त्य° A₇ 22b सहयं] सहसा A₃A₇, सहसात् A₄ 22d भूमिस्थश्चिच्छिदे बली] भूरिश्चि{भूरिशाय चि° A₇(unmetrical)}च्छेद देवली A

18a तमादाय] S₁S₃, समादाय Bh 18b °महारथः] S₃Bh (em.?), °महारथ S₁ 18c भगं] S₃ABh, भगो S₁ 19b °हसन्निव] S₁^{pc}RABh, °हसन्निवः S₁, °हसन्निव S₃^{ac} (unmetrical) 19d स्वरथं] S₃A₃Bh, स्वरथ S₁ (unmetrical) • °राब्रजत्] S₃RA₃Bh, °राब्रजम् S₁ 20a तल्लाघवं] S₁A₃A₄Bh, त(दा)+ला+घव S₃ (unmetrical) 20ab शौर्यम°] S₁RBh, शौर्यम° S₃ 20b च वीर्यताम्] conj., च वीर्यवां S₁, च वीर्यवान् S₃, सवीर्यतां Bh (conj.) 20c दृष्ट्वा] S₁RABh, देष्टा S₃^{ac}, देष्ट्वा S₃^{pc} • देवासुराः] RA₃A₇Bh, देवासुरा S₁S₃ • सर्वे] S₃RABh, सर्वो S₁ 20d °त्यपूजयन्] RABh, °ति पूजयं S₁, °न्यपूजयत् S₃ 21a लज्जया°] S₁Bh, लजया° S₃ • °विश्य] S₃R, °विष्य S₁, °विष्टः Bh (conj.?) 21c मुसलेन ह°] S₃, मुसलै हन° S₁, मुशलेन ह° Bh (em.?) 22a वलस्त्य°] RBh (em.?), वल त्य° S₁, वलन्त्य° S₃ 22d °स्थश्चिच्छिदे] em., °स्थ चिच्छिदुर् S₁, °स्थःश्चिच्छिदे S₃, °स्थश्चाच्छिदद् Bh (conj.) 23a तत] S₁S₃^{pc}RABh, एत S₃^{ac} • एनं पृ°] S₃RABh, एनस्पृ° S₁

गृह्णतः कार्मुकं चास्य मुष्टिदेशे वलोऽच्छिनत् ।
 पुनश्चान्यत्पुनश्चान्यत्स जग्राह धनुर्भगः ॥ २४ ॥
 मुसलं कालमूलं च सर्वघात्यनलप्रभम् ।
 हतोऽसीति तमुक्त्वैव चिक्षेप वलनाशनम् ॥ २५ ॥
 तमापतन्तं मुसलं वलो दानवपुंगवः ।
 शरैर्विष्टम्भयामास नन्दी मृत्युं यथात्मनः ॥ २६ ॥
 अथाप्रतिहतं मत्वा मुसलं सोऽसुरः पुनः ।
 धनुष्कोट्या भगं मूर्ध्नि बलवान्समताडयत् ॥ २७ ॥
 रथं च सह सूतेन गृहीत्वा कूबरे पुनः ।
 चिक्षेप दक्षिणामाशां वायुर्गिरिमिवार्णवे ॥ २८ ॥
 पूषा विरोचनं देवः शरैर्बहुभिराशुगैः ।
 विव्याध समरे क्रुद्धः स च तं प्रत्यविध्यत ।
 सप्तभिर्निशितैस्तीक्ष्णैरिषुभिर्मर्मभेदिभिः ॥ २९ ॥

24cd] om. R 25ab मुसलं कालमूलं च सर्वघात्यं] मुषलं कालदण्डाभं रौद्रं चैवा° R 26a मुसलं]
 मुषलं R 27b मुसलं] मुषलं R 27c धनुष्कोट्या] धनुःकोट्या R

24cd] om. A 25ab मुसलं कालमूलं च सर्वघात्यं] मुस{°ष° A₄A₇}लं कालदण्डाभं सर्वघोरा° A
 25cd] हा हा हतो सी{सि° A₃A₄}त्युक्ते पि चिक्षेप च ननाद च A 26a मुसलं] मुषलं A₃A₄^{pc},
 मुषलं A₄^{pc}, मूषलं A₇ 27a अथाप्रतिहतं] अथ च प्रहितं A 27b मुसलं] मुषलं A₃A₇, मुषलं A₄
 27c धनुष्कोट्या] A₃, धनुकोट्या A₇, धनुस्फोट्या A₄ 28c °माशां] A₃A₄, °मासां A₇ 28d
 °मिवार्णवे] °मिवान्तरे A₃A₇, °मिवावरे A₄ 29a देवः] A₇, देव A₃, देव A₄ 29c विव्याध]
 A₃, विव्याध्य A₄, विव्याधः A₇ 29e °तैस्तीक्ष्णैः] A₃A₇, °तैः स्तीक्ष्णैः A₄

24(d³-d⁶) S₁

24b मुष्टि°] S₃RA, पुच्छि° S₁, पृष्ठ° Bh (conj.) • वलो] RABh, वला° S₁S₃ 24c °श्चा-
 न्यत्पुनश्चान्यत्] S₃Bh (em.?), °श्चान्य पुनश्चान्य S₁ 24d धनुर्] S₃, (धनुं) S₁, ततो Bh (conj.)
 25a मुसलं] S₁S₃A₃, मुषलं Bh (em.?) 25ab °मूलं च सर्वघात्यं] em., °मूलन्तत्सर्वघात्या° S₁,
 °मूलं च सर्व घान्य° S₃, °मूलं तत् सर्वघात्यं Bh (em.?) 25c तमुक्त्वै°] S₃RBh (conj.?), समुक्त्वै°
 S₁ 26a तमा°] S₃RABh, तामा° S₁ • मुसलं] S₁S₃, मुषलं Bh (em.?) 26c शरैर्] S₁R
 ABh, शरे S₃ 26d मृत्युं य°] S₃RABh, मृत्युन्य° S₁ 27a अथाप्रति°] S₁S₃R, अथ प्रति° Bh
 (conj.) 27b मुसलं] S₁S₃, मुषलं Bh (em.?) 27c धनुष्कोट्या] S₃A₃Bh, धनुत्कोट्या S₁ 28a
 सह] S₃RABh, रथ° S₁ • सूतेन] S₁RABh, सूत्रेण S₃ 28c दक्षिणामाशां] S₃RA₃A₄, दक्षिणा-
 माशां S₁, दक्षिणस्यां स Bh (conj.) 28d वायुर्] RABh, वायु S₁S₃ (unmetrical) • °मिवार्णवे]
 S₃RBh (conj.?), °मिहार्णवे S₁ 29a पूषा] S₃RABh, पूषा S₁ • देवः] RA₇Bh (em.?), देव
 S₁S₃ 29b शरैर्] S₁RABh, शरे S₃ 29d °विध्यत] S₃RABh, °विध्यतः S₁ 29e सप्तभिर्]
 S₁RABh, सप्तभि S₃ (unmetrical) • °तैस्तीक्ष्णैः] S₃RA₃A₇, °तैर्द्वाणैः S₁, °तैवाणैः Bh (typo,
 adding (?)

क्रुद्धः पूषा तदाकृष्य बलवान्कार्मुकं महत् ।
 जीवितान्तकरं घोरं युगान्तादित्यवर्चसम् ।
 मुमोच रिपुमुद्दिश्य हतस्त्वमिति चोचिवान् ॥ ३० ॥
 तदापतन्तं बहुधा नदन्तं दिशश्च सर्वाः समभावयन्तम् ।
 उल्कास्फुलिङ्गाश्च समुद्गिरन्तं ययौ रिपुं वेगवदुन्मथन्तम् ॥ ३१ ॥
 स चाप्यवपुत्य महासुरेन्द्रो दृष्ट्वा तमादित्यसमानभासम् ।
 मत्वाविषह्यं स्वरथं विहाय वियत्समाविश्य ततोऽवतस्थे ॥ ३२ ॥
 तत्तस्य सूतं च हयोपपन्नं महारथं सध्वजशस्त्रवर्यम् ।
 कृत्वाशु भस्मैव यथा हुताशनो जगाम खं दिव्यमदृश्यविग्रहम् ॥ ३३ ॥

इति स्कन्दपुराणे पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥

30f चोचिवान्] शोचिवान् R 31a तदा°] तमा° R 31b सर्वाः समभावयन्तम्] सर्वा अवभाष-
 यन्तम् R 31c °स्फुलिङ्गाश्च] °स्फुलिङ्गाश्च R 32a °पुत्य] °पुत्य R 32b दृष्ट्वा] R^{ac}?, दृष्टो
 R^{pc} • तमा°] तदा° R 32c °विषह्यं स्व°] °विसर्गं स R 33a तत्तस्य सूतं च] ततोऽस्य सूतो
 ऽव R 33b सध्वजशस्त्रवर्यम्] सो सृजदस्त्रवर्यम् R^{pc}, से(द्ध)जशस्त्रवर्यम् R^{ac} 33c कृत्वाशु भस्मैव]
 कृत्वा स्म तस्यैव R 33d जगाम] जगन्म R • °मदृश्यविग्रहम्] °म(ह){(°सि°) R^{ac}}मदृश्यविग्रहः
 R (unmetrical) Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डेऽध्यायः R

30ab] om. A 30f °स्त्वमिति] A₄A₇, °स्त्वमसि A₃ • चोचिवान्] चावदत् A 31ab]
 om. A₇ 31a तदा°] तमा° A₃A₄ 31b सर्वाः] A₃, सर्वा A₄ 31c-33d] om. A Col.
 इति स्कन्दपुराणे उम्बिकाखण्डे A±

30a क्रुद्धः] S₃RBh (em.?), क्रुद्ध S₁ • तदा°] S₃R, तथा° S₁Bh 30b बलवान्कार्मुकं] S₁
 RBh, बलवा कार्मुकं S₃ • After this Bh conjectures loss of two pādas. 30e °मुद्दिश्य]
 RABh, °मुद्दिष्य S₁, °मुद्दिश्य S₃ (unmetrical) 30f हतस्त्वमिति] S₃RA₄A₇Bh (conj.?), ह-
 स्त्वमिति S₁ (unmetrical) • चोचिवान्] conj. Bh (silently), ऊचिवां S₁, वादिवान् S₃ 31a
 तदा°] conj., तमा° S₁S₃Bh • नदन्तं] RA₃A₄Bh, नुदन्तं S₁, तदन्तं S₃ 31b दिशश्च] S₁
 RA₃A₄Bh, शिशश्च S₃ • सर्वाः सम°] A₃, सर्वा सम° S₁, सर्वा(ः) सम° S₃, सर्वा अव° Bh
 (conj.?) • °भावयन्तम्] S₁S₃A₃A₄, °भासयन्तम् Bh (conj.?) 31c उल्का°] S₁S₃R, उल्काः
 Bh (em.?) 31d रिपुं वेग°] S₃R, ऋपू वेशं S₁ (unmetrical), रिपून् वेग° Bh (conj.?) •
 °दुन्मथन्तम्] R, °दुत्पतन्तम् S₁Bh (Bh adds (?)), °दुन्मथन्त S₃ 32a °पुत्य] S₃, °पुत्य S₁Bh
 • महा°] S₃RBh (em.?), सहा° S₁ 32b दृष्ट्वा] S₁R^{ac}? Bh, दृष्ट्वा S₃ 32c मत्वाविषह्यं] S₃Bh
 (conj.?), मद्वाविसह्य S₁ 33a सूतं च] conj. Bh, सूताश्च S₁S₃ 33b महारथं] S₃RBh (em.?),
 महारथो S₁ • सध्वजशस्त्र°] S₃, सर्वजगस्त्र° S₁, सर्वगमस्त्र° Bh (conj.?) • °वर्यम्] em. Bh
 (silently), °वर्यं S₁, °वर्यं S₃ 33c भस्मैव] conj., भस्मैव S₁Bh, भस्म्येव S₃ • हुताशनो]
 S₁S₃R, हुताशो Bh (conj.) 33d °विग्रहम्] conj., °विग्रहेति S₁ (इति part of col.), °विग्रह
 इति S₃ (इति part of col.), °रूपम् Bh (conj.) Col. ○ ॥ स्कन्दपुराणे आध्यायः १४१ (in letter
 numerals) युद्ध ॥ ○ S₁, ○ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८४ (in letter numerals) ॥ ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे
 युद्धे पञ्चाशीतितमोऽध्यायः Bh

षडशीतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

ततो दग्धे रथे खस्थो दानवः स विरोचनः ।

वेगेनासिं विनिष्कृष्य स पूष्णो निशिताञ्छरान् ॥ १ ॥

चिच्छेदापततः सर्वान्कार्मुकं चैव वीर्यवान् ।

तथा चैनं पुनर्मूर्ध्नि खड्गेन समताडयत् ॥ २ ॥

स तेन सुप्रहारेण क्षरद्बुधिरमस्तकः ।

रथोपस्थे पपाताशु वृत्तोत्सव इव ध्वजः ॥ ३ ॥

पतितं तं स दैत्येन्द्रः प्रगृह्याशु महाबलः ।

चिक्षेप देवराजानं नर्दमानः पयोदवत् ॥ ४ ॥

बलिं विव्याध मित्रश्च जत्रुदेशे शरैस्त्रिभिः ।

बलिरेकेन भल्लेन तस्य चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ५ ॥

अथैनं पुनरन्येन हृदये समताडयत् ।

स मूढो मृतकल्पश्च रथोपस्थे ससाद ह ॥ ६ ॥

1a खस्थो] खड्गो R 1d पूष्णो] वृष्टो R 2b °न्कार्मुकं] °न् कार्मुजू R (unmetrical) 2c त-
था] अथ R 4a पतितं तं स दैत्येन्द्रः] परितस्थं स दैत्येन्द्रं R 4b महाबलः] महाबलम् R 4c
°राजानं] °राजो ऽरिन् R 4d पयोदवत्] पयोनिधिः R 5a मित्रश्च] शक्रश्च R 5b जत्रु°]
जङ्घ° R 5d कार्मुकम्] om. R (unmetrical)

1a दग्धे] A₄, दग्धो A₃A₇ • खस्थो] खस्थो A₃, खे थ A₄, स्वस्थौ A₇ 1c °निष्कृष्य] A₄,
°निष्कृत्य A₃, °निष्कृत्य A₇ 1d स पूष्णो] स पूर्णान् A₃, संपूर्णान् A₄A₇ • °ताञ्छरान्] °तान्
सुरान् A 2a-4b] om. A 4cd राजानं नर्दमानः] A₃A₄, राजानां नर्दमाणः A₇ 6a अथैनं]
तथैनं A • पुनरन्येन] A₃A₇, पुना{°न° A₄^{ac}}रण्येन A₄ 6c मूढो] मूर्च्छो A 6d ससाद ह]
समासदत् A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.19a (f. 138^f), 8.18b (f. 138^v), 8.20a (f. 139^f) and
8.19b (f. 139^v); S₃ f. 139^f-141^f; R f. 158^v-160^f; A₃ f. 93^f-93^v; A₄ f. 134^f-135^v; A₇ f. 130^v-131^v.

1a दग्धे रथे] S₃RA₄, दग्धे रथो S₁, दग्धरथः Bh (conj.?) 1b विरोचनः] S₃RABh, विरोचन
S₁ (visarga possibly lost) 1c °नासिं] S₁^{pc}S₃RABh, °नास्मिं S₁^{ac} • °निष्कृष्य] S₁RA₄Bh,
°निष्कृत्य S₃ 1d पूष्णो] S₃Bh (em.?), पूष्णौ S₁ • °ताञ्छरान्] S₁RBh, °तान्छरान् S₃ 2a
°च्छेदापततः] S₃RBh (conj.?), °च्छेतापततं S₁ • सर्वान्] RBh (em.?), सर्वा S₁, सर्वा S₃ 2c
चैनं पुनर्] RBh (em.?), चैनं पुनं(पु) S₁, चैनं पुन S₃ (unmetrical) 3a सु°] S₃RBh (em.?), स°
S₁ 3c °पाताशु] S₁RBh, °पाताताशु S₃ (unmetrical) 4a पतितं तं] conj. Bh, पतितस्थ S₁,
पतितंस्त S₃ • दैत्येन्द्रः] em. Bh (silently), दैत्येन्द्र S₁, दैत्येन्द्रो S₃ 4c °राजानं] S₁A₃A₄Bh,
°राजाने S₃ 4d °र्दमानः] RA₃A₄Bh, °र्दमान S₁S₃ 5a बलिं] S₃RABh, बलि S₁ • मि-
त्रश्च] ABh, शक्रश्च S₁S₃ 5b जत्रु°] S₁ABh, जत्रु° S₃ • °स्त्रिभिः] S₁RABh, °स्तुभिः S₃
5c बलिरे°] S₃RABh, बलिने° S₁ • भल्लेन] RABh, बल्लेन S₁, भलेन S₃ (unmetrical) 6a
अथैनं] S₁RBh, अथेन S₃ • °रन्येन] S₃RA₃A₄Bh, °रेनन्ये S₁ 6b समताडयत्] S₁RABh,
समडाडयत् S₃ (unmetrical) 6d ससाद ह] S₁RBh, समासदत् S₃

तं सारथिर्मृत्युभयाद्विषणं मित्रमास्थितम् ।
 अपोवाह तदा व्यास ततो दैत्या विचुकुशुः ॥ ७ ॥
 बाणं विव्याध वरुणः क्षुद्रकाणां शतेन ह ।
 स कार्मुकशतानि स्म पञ्च बाणः प्रतापवान् ।
 आकृष्य युगपत्कुद्धः शरांश्चिक्षेप तावतः ॥ ८ ॥
 तानापतत एवाथ वरुणो लघुहस्तवान् ।
 एकैकं पञ्चधा कृत्वा बाणं विव्याध पञ्चभिः ॥ ९ ॥
 ततो ऽस्य कार्मुकान्सर्वान्वरुणः प्रहसन्बली ।
 चिच्छेद सायकैस्तीक्ष्णैस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १० ॥
 अथ च्छिन्नधनुर्दैत्यस्तस्य चिक्षेप वै गदाम् ।
 छिन्नां दृष्ट्वा च तां भूयो गदाः पञ्चासृजद्वली ॥ ११ ॥
 स एकस्यां तदासक्तस्ता गदा नाभ्यवीक्षत ।
 अवीक्षिताश्च ताः सर्वाः पेतुस्तस्य तदोपरि ॥ १२ ॥

7b मित्रमा०] मृत्युमा० R 7c तदा] ततो R 8b क्षुद्रकाणां] क्षुद्रकानां R 8f तावतः] भारत R
 10a ततो ऽस्य] तस्यापि R 10b ०हसन्बली] ०हसद्वली R 12ab ०सक्तस्ता गदा नाभ्यवीक्षत]
 शक्रस्तां गदां नाभ्यवैक्षत R 12cd सर्वाः पेतुस्तस्य तदोपरि] सर्वां ज्ञातुस्तस्य ततः परम् R

7ab] om. A 8a बाणं विव्याध] विव्याध बाणं A 8b क्षुद्रकाणां] क्षुद्रकानां A₃, क्षुद्रकाली० A₄
 A₇ • ह] च A 8d बाणः] बाणान् A₃A₄, बान A₇ 8ef] om. A 9ab] om. A₇ 10b
 प्रहसन्बली] प्राहसद्वलीत् { ०लीत् A₃ } A 11c छिन्नां] च्छिन्नं A₇, छिद्रं A₄, क्षिप्रं A₃ • दृष्ट्वा च]
 दृष्ट्वाथ A₃A₄, दृष्ट्वाथ A₇ 11d गदाः] A₇, गजाः A₃A₄ 12a एकस्यां] A₃A₄, एकास्यान् A₇
 12ab ०सक्तस्ता] शक्रः ता A₇, शक्रास्ता A₃A₄ 12b ०वीक्षत] A₇, ०वीक्ष्यत A₃, ०वीष्यत A₄^{ac},
 ०वीश्यत A₄^{pc} 12cd] om. A

7(c³) S₁ 9(c¹-c²) S₃ 10(c⁵)(c⁶)(c⁷-d¹) S₁

7a तं सारथिर्] RBh (conj.?), तन्सारथिं S₁, तं सारथि S₃ 7b मित्रमा०] S₃, समुप० S₁Bh 7c
 अपोवाह] S₁^{pc}S₃RABh, अपोह S₁^{ac} (unmetrical) 7d ०चुकुशुः] S₃RABh, ०चुकुशुः S₁ 8a
 बाणं] S₁RBh (cf. A), बाण S₃ • विव्याध] S₃RBh (em.?) (cf. A), विव्याध S₁ • वरुणः]
 S₁RABh, वरुण S₃ 8b क्षुद्रकाणां] em., क्षुद्रकानां S₁S₃, पृषत्कानां Bh (conj.) 8d बाणः]
 RBh (em.?), बाण S₁S₃ • प्रताप०] S₁^{pc}S₃RABh, पताप० S₁^{ac} 8f तावतः] S₁Bh, तान्ततः
 S₃ 9c पञ्चधा] S₃RABh, पथा S₁ (unmetrical) 9d बाणं] S₁RABh, बाण S₃ • पञ्चभिः]
 S₁RABh, सप्तभिः S₃ 10ab ०कान्सर्वान्वरुणः] RABh, ०कां सर्वां वरुणं S₁, ०कान्सर्वा वरुणः S₃
 10c चिच्छेद] S₃RABh, विच्छेद S₁ (retraced) 10cd ०स्तीक्ष्णैस्त०] S₃RABh, -ीक्षे त० S₁
 (lower parts lost) 10d ०वाभवत्] S₃RABh, ०वोद्भवत् S₁ 11ab ०धनुर्दैत्यस्त०] RABh, ०ध-
 नु दैत्य त० S₁, ०धनु दैत्यस्त० S₃ 11b गदाम्] RABh, गदान् S₁S₃ 11c छिन्नां दृष्ट्वा च तां]
 S₁RBh, च्छिन्ना दृष्ट्वा च तं S₃ 11d गदाः] RA₇Bh (em.?), गदा S₁S₃ • ०सृजद् ०] S₁RABh,
 ०सृजद् S₃ (unmetrical) 12a एकस्यां] S₃RA₃A₄Bh, एवं स्या S₁ 12b ०स्ता गदा नाभ्यवीक्ष-
 त] A₇, ०स्वां शदानकुलीक्षते S₁, ०स्ताङ्गदानस्य वीक्षत S₃, ०स्ता गदा नाभ्यवैक्षत Bh (conj.) 12c
 अवीक्षिता] S₃R, अवेक्षता S₁, अविक्षता० Bh (conj.) 12cd ताः सर्वाः पेतु०] S₁^{pc}Bh, ताः
 सर्वां पेतु० S₁^{ac}, ता सर्वां पितु० S₃ 12d तदोपरि] S₃, ततोपरि S₁Bh

काचिन्मुकुटमारुह्य निपपात महीतले ।
 काचिच्च कार्मुकं घोरं हस्तादस्य न्यपातयत् ॥ १३ ॥
 काचिद्ध्वजं दृढं दिव्यं चिक्षेप धरणीतले ।
 काचिद्ध्वयांस्तदाहत्य पांसुग्रासांश्चकार ह ॥ १४ ॥
 उरस्यूरुदरे कव्यामपरास्तस्य ता गदाः ।
 पतत्यः सुमहाघोरा आर्तिं चक्रुर्महाभयाः ॥ १५ ॥
 एवं स तेन विरथः कृतः कृच्छ्रेण धीमता ।
 वरुणस्तं समुत्सृज्य जगामान्यद्रणाजिरम् ॥ १६ ॥
 यमोऽन्धकं समासाद्य तिष्ठ तिष्ठेति चोदितः ।
 अन्धकस्य ततो दण्डं रथं प्रति समुत्सृजत् ॥ १७ ॥
 स रथं तस्य संचूर्णं कृत्वा शतसहस्रशः ।
 यमहस्तं पुनर्गत्वा तथैव समतिष्ठत् ॥ १८ ॥

13a °मारुह्य] °मादाय R 14a °चिद्ध्वजं दृढं] °चिद्ध्वजं रथं R 14c काचि°] काचि° R •
 °स्तदा°] °स्तथा° R 14d पांसुग्रासांश्च°] पांसुग्राहांश्च° R 15ab] उरस्युदरकण्ठोस्तु परास्तस्य
 च ता गदाः R 15c पतत्यः] पतन्त्यः R 15cd सुमहाघोरा आ°] सहसा घोराणा° R 16a
 विरथः] विबुधः R 17b चोदितः] चोक्तवान् R 17d समुत्सृजत्] समुत्सृजन् R

13a °मारुह्य] °मामर्घ्य A₃A₇, °मामर्घ्य A₄^{ac}, °मासाद्य A₄^{pc} 13d हस्तादस्य न्य°] हस्तादन्यस्य A₇,
 हस्तदेशान् न्य° A₃A₄ 14a °चिद्ध्वजं] A₄, °चिद्ध्वजं A₃^{pc}, °चिद्ध्वजं A₃^{ac}, °चि(ध्व)जं A₇ 14cd]
 om. A 15ab उरस्यूरुदरे कव्याम°] उदरोरसि क{को° A₇}व्यां च अ° A 15c पतत्यः] पतन्त्यः
 A₃A₄, पतन्त्य A₇ 16a विरथः] A₃A₄, विरथ A₇ 16c समुत्सृज्य] A₃A₄, समुत्सृज्य A₇

13(c³)(c⁴-d¹)(d²-d⁴) S₁ 16(a¹-a², b⁵-b⁸)(c¹-d⁴) S₁

13a काचिन्] S₃RABh, काचिन् S₁ • °मारुह्य] S₁S₃, °मामर्घ्य Bh (em.?) 13b निपपात]
 S₃RABh, निपपाति S₁ 13c काचिच्च] RABh, काचि(च) S₁, काचि च S₃ (unmetrical) • का-
 र्मुकं घोरं] RABh, कार्मुकं घोरा S₃ (unmetrical) 13d हस्तादस्य] R, °(स्तादस्य) S₁, हस्तदस्य
 S₃, हस्तदेशान् Bh (em.?) 14a काचिद्ध्वजं] S₃A₄Bh (em.?), काचि भक्ता S₁ • °दं दिव्यं]
 S₃ABh, °दन्दिष्य S₁ 14c °द्वयांस्त°] R, °द्वस्तां त° S₁, °द्वस्ता त° S₃, °द्वर्थं त° Bh (conj.?)
 14d °ग्रासांश्च°] S₁, °ग्राहाश्च° S₃, °ग्रासं च° Bh (conj.) 15a °रुदरे] S₃Bh (conj.), °रू-
 परे S₁ 15ab कव्यामपरास्त°] S₃Bh (conj.), कव्याप{°म° S₁^{ac}? }मरे त° S₁ 15b गदाः]
 S₁S₃^{pc}RABh, गदा S₃^{ac} 15c पतत्यः] S₃, पतत्य S₁, पतन्त्यः Bh 15d आर्तिं] ABh, आर्ति
 S₁S₃ • चक्रुर्] S₃RABh, चक्रे S₁ • °भयाः] RABh, °भया S₁, °भयात् S₃ 16a विरथः]
 S₃A₃A₄Bh, विधृत S₁ 16b कृतः] S₃RABh, कृत S₁ 16c समुत्सृज्य] RA₃A₄Bh, समुत्सृज्य S₃
 16d °द्रणाजिरम्] S₁RABh, °द्रणाजिरे S₃ 17a ऽन्धकं] S₃RABh, न्धक S₁ 17c अन्धकस्य]
 S₃RA, अन्धतस्य S₁, अथ तस्य Bh (conj.) 17d रथं प्रति] S₁RABh, रथप्रति S₃ 18a संचूर्णं]
 S₁RABh, संचूर्ण S₃ 18c पुनर्] S₃RABh, पुन S₁ (unmetrical) 18d °तिष्ठतः] S₃RABh,
 °तिष्ठतः S₁

अन्धको ऽपि रथं त्यक्त्वा गदापाणिर्महाबलः ।
 यमं समभिदुद्राव क्रोधाद्वह्निं समुद्गिरन् ॥ १९ ॥
 स तस्य धावतो वेगात्पितृराजो यमः स्वयम् ।
 दण्डेनैव गदामुग्रां भस्मसायुज्यमानयत् ॥ २० ॥
 स प्रहस्य तदा चैनमुवाच प्रसभं यमः ।
 भवतो धाम यदभूत्तत्ते विनिहतं मया ॥ २१ ॥
 साम्प्रतं त्वामपि पुनर्नयिष्यामि स्वमालयम् ।
 अहं हि सर्वलोकस्य मरणे हेतुरीश्वरः ॥ २२ ॥
 मया वैरं समासाद्य क्व मे जीवन्विमोक्ष्यसे ।
 अद्य त्वा निहनिष्यामि सुदृष्टं क्रियतां जगत् ॥ २३ ॥
 अथवा त्वं गतः पूर्वमद्यैवान्धक मत्पुरम् ।
 पुनर्द्रष्टासि तत्रैव सर्वानेतान्सुरद्विषः ॥ २४ ॥

19b °महाबलः] °महासुरः R 20d भस्मसायुज्यमा°] तस्मादायुस्तमा° R 21c यदभूत्] यद्वृत्तं
 R 22a त्वामपि] त्वमपि R 22b स्वमा°] यमा° R 23b क्व मे जीवन्विमोक्ष्यसे] क्व त्वं जी-
 व गमिष्यसि R 23c त्वा] त्वां R 23d सुदृष्टं] सुदृष्टः R • जगत्] जनः R 24ab गतः
 पूर्वम°] गतो ऽवश्यम° R

19b °पाणि°] A₃A₄, °पाणि° A₇ 19c यमं समभिदुद्राव] अभिदु{°नु° A₇}द्राव वेगेन A 20d
 °सायुज्य°] °सायुज्य° A₇, °साद्यद्य° A₃, °सा+य+द्य° A₄ 21b प्रसभं] प्रहसन् A 21cd]
 om. A 22b स्वमा°] ममा° A 23] om. A 24b °मद्यैवान्ध°] °मद्य वान्ध° A 24c
 °द्रष्टासि] °द्रष्टासि A₃, °द्रष्टासि A₄A₇

19(a⁵-a⁶, d⁵-d⁷)(d⁸) S₁

19a ऽपि] S₃RABh, om. S₁ (unmetrical) 19b गदा°] S₁RABh, सदा° S₃ • °पाणिर्महाब-
 लः] A₃A₄Bh, °पाणिर्महाबलः S₁ (unmetrical), °पाणिमहासुरः S₃ 19d क्रोधाद्] S₁RABh, क्रोधा
 S₃ • °ह्निं समुद्गिरन्] S₃RA, °ह्निं (समुद्गि) S₁ (upper parts lost), °ह्निमिवोत्सृजन् Bh (conj.?)
 20a वेगात्] S₃RABh, वेगाम् S₁^{pc}, वे(सा)म् S₁^{ac} 20c गदामुग्रां] S₁RABh, तदामुग्रा S₃ 20d
 °सायुज्य°] S₃Bh (conj.?), °सायज्य° S₁ 21ab चैनमु°] S₁RABh, वैनमु° S₃ 21b प्रसभं]
 S₁RBh, प्रहस S₃ (unmetrical) 21d °त्तत्ते] S₃, °त्तत्ते S₁, °त्तत्ते Bh (typo, em.?) • °निह-
 तं] S₁RBh, °निहत S₃ (unmetrical) 22a साम्प्रतं त्वा°] ABh, साम्प्रतत्त्वा° S₁, साप्रतं त्वा° S₃
 22ab पुनर्नयिष्यामि] S₁RA, पुन नयिष्यामि S₃, पुनर्नयिष्याम्यद्य Bh (conj.) 22b स्वमा°] S₃Bh
 (em.?), स्वपा° S₁ 23a मया वैरं] S₁RBh, यया वैर S₃ • समासाद्य] S₁RBh, समासज्य S₃
 23b क्व मे] S₃, क्कान्ते S₁, क्कान्ते Bh (conj.) • जीवन्] em., जीवं S₁S₃Bh • °मोक्ष्यसे] em.
 Bh, °मोक्षसे S₁, °मोक्ष्यसि S₃ 23d सुदृष्टं] S₃, सुदृढं S₁Bh 24ab °वा त्वं गतः पूर्वमद्यैवा°]
 em., °वाद्य ग(बि)+ते+ वन्धं पूर्वं चा° S₁, °वा त्वं गतः पूर्वमद्यैवा° S₃, °वाद्य गतो वन्धं पूर्व चा° Bh
 (em.) 24c पुनर्द्रष्टासि] S₃R, अनु द्रष्टासि S₁, अग्रे द्रष्टासि Bh (conj.?)

सनत्कुमार उवाच ।

अथैवंवादिनं युद्धे निर्भीरन्धकदानवः ।

उवाच तं यमं क्रुद्धं क्रोधादीप्तानलेक्षणः ॥ २५ ॥

हिरण्याक्षसुतो दृप्त अन्धको ऽस्मि सुरान्तकः ।

महायोगबलोपेतो नास्मि प्राकृतदानवः ॥ २६ ॥

अङ्गाद्येन समुत्कृत्य भागान्मांसस्य कार्षिकान् ।

संवत्सरशतान्यष्टौ पञ्च चैव हुतो ऽनलः ॥ २७ ॥

तुष्टो ब्रह्मा ददौ यस्य सदैवामरतां शुभाम् ।

सो ऽहं नाम्ना महासत्त्वो मृत्युस्तव न संशयः ॥ २८ ॥

न त्वं मम कृतो मृत्युः सिंहस्येव वने शशः ।

अहं तु भविता मृत्युस्तव नास्त्यत्र संशयः ॥ २९ ॥

अद्य त्वाहं दुरात्मानं सर्वलोकभयंकरम् ।

हत्वा श्रेयो विधास्यामि त्रैलोक्यस्येति मे मतिः ॥ ३० ॥

देवानां च भवान्नित्यं हन्तव्यो विप्रिये स्थितः ।

तेषामपि प्रियं हृद्यं भविष्यति हते त्वयि ॥ ३१ ॥

25a अथैवं°] तथैवं° R 25b निर्भीर°] विभीर° R 25c क्रुद्धं] क्रुद्धः R 25d क्रोधाद्] क्रो-
पाद् R 26ab दृप्त अन्धको] दृप्तो ह्यन्धको R 27a समुत्कृत्य] समुत्कृष्य R 27d हुतो ऽनलः]
ततो यम R 28c सो ऽहं नाम्ना] सो ऽन्धको ऽस्मि R 29a कृतो] मतो R 30a त्वाहं ङ°]
त्वां तद्ङ° R 30c श्रेयो विधास्यामि] भयं प्रदास्यामि R 31c हृद्यं] कृत्यं R

25b निर्भीरन्धक°] गी{गा° A₃}भिर्भन्धक° A₃A₄, गीभिर्बन्धन° A₇ 25d क्रोधादीप्ता°] क्रोधा{°ध°
A₃A₄}दीप्ता° A 26ab दृप्त अन्धको ऽस्मि सुरान्तकः] ज्येष्ठो{ह्येष्ठो A₇, ह्येष्ठो A₄} ह्यन्धको सुरस-
त्तमः A 27a अङ्गाद्येन] अङ्गान्येव A 27b भागान्मांसस्य कार्षिकान्] भागास्मांसस्य कर्षिता A₇,
भागान्मांसः सम्यगर्पितं A₃A₄ 27d हुतो ऽनलः] शतानि{°लि° A₇}लः A 28b सदैवा°] A₃A₇,
शदैवा° A₄ 28cd नाम्ना महासत्त्वो मृत्युस्तव] नाम महानन्दो गृह्यस्त{°स° A₇}व A 29a मृत्युः]
A₃A₄, मृत्यु A₇ 29b वने] वधे A 29cd मृत्युस्तव] A₃A₄, मृत्यु भव A₇ 30ab] om. A
30c विधास्यामि] A₃A₇, विधिष्यामि A₄ 30d मतिः] A₃A₄, मति A₇ 31b हन्तव्यो] हन्तव्ये
A 31c हृद्यं] कृत्यं A

25a अथैवं°] S₁ABh, अथेनं S₃ • °वादिनं युद्धे] S₃RABh, बलिनां यद्धे S₁ 25b निर्भीर°]
em., ह्यभीता° S₁, निर्भीर° S₃, ह्यभीतो Bh (em.) • °दानवः] S₁^{pc}S₃RABh, °दानव S₁^{ac} 25d
क्रोधादीप्ता°] em. Bh (silently), क्रोधादीप्ता° S₁S₃ 27b कार्षिकान्] S₁RBh, कार्षिकं S₃ 27d
चैव] S₃RABh, देव S₁ 28b सदैवा°] S₁RA₃A₇Bh, सदोवा° S₃ • शुभाम्] S₁RABh, शुभा
S₃ 28c सो ऽहं] S₁ABh, सो ह S₃ 28d मृत्युस्तव] R, मृत्युत्सव स S₁ (unmetrical), मृत्यु
तव S₃, मृत्युत्सेधो Bh (conj., in a note Bh suggests मृत्युस्तव) 29a मृत्युः] S₁RA₃A₄Bh, मृत्यु
S₃ 29b सिंहस्येव] RABh, सिंहस्यैव S₁, सिङ्गहस्यैव S₃ 29cd मृत्युस्तव] S₃RA₃A₄Bh, मृत्यु
तव S₁ 29d नास्त्यत्र] S₃RABh, नास्त्यन S₁ 30a दुरात्मानं] S₃Bh (conj.) (cf. R), सु{स°
S₁^{ac}}रात्मानं S₁ 30c विधास्यामि] A₃A₇Bh, भिधास्यामि S₁S₃ 30d °स्येति] S₁RABh, °स्येति
S₃ • मतिः] RA₃A₄Bh, मति S₁S₃ 31c प्रियं] S₁S₃RA, प्रियो Bh (conj.?) • हृद्यं] em.,
हृद्य S₁S₃, हृद्य Bh (conj.?) 31d हते] S₁RABh, नते S₃

न त्वयासादितं पूर्वं हरता जीवितानि ह ।
 किञ्चिद्भूतं महद्भूतं तेन त्वं निर्भयः सदा ॥ ३२ ॥
 देवास्तव भयाद्गीता अशक्तास्त्वद्वधे ततः ।
 अमृतादीनि लिप्सन्ति पूजयन्ति सदा च ते ॥ ३३ ॥
 अद्य त्वयि हते क्रूरे निर्द्वन्द्वास्ते ऽपि सासुराः ।
 अमृतेन यथा प्रीतिं करिष्यन्ति न संशयः ॥ ३४ ॥
 अद्य गर्वं च दर्पं च योगमाहात्म्यमेव च ।
 प्राणैः सहैव देहात्ते नाशयिष्यामि सर्वशः ॥ ३५ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 स एवमसुरेन्द्रेण तर्जितो भास्करात्मजः ।
 दण्डेनासुरशार्दूलमुत्तमाङ्गे ऽभ्यताडयत् ॥ ३६ ॥
 कालश्च किङ्करेणैव हृदये समताडयत् ।
 मृत्युश्चाशनिना क्षिप्रं शिरस्येव व्यताडयत् ॥ ३७ ॥
 कण्ठे च नियतिस्तस्य पाशं चिक्षेप दारुणम् ।
 कृतान्तः परिधेनैनं गण्डदेशे समाहनत् ॥ ३८ ॥

32a °सादितं] विदितं R 33a °स्त्वद्वधे ततः] °स्तद्वधे: R (unmetrical) 34a क्रूरे] क्रूरे R
 34c अमृतेन] अमृते अमृतेन R (unmetrical) 34d करिष्यन्ति] गमिष्यन्ति R 35a गर्वं च दर्पं
 च] दर्पं च गद्वं च R 35c देहात्ते] देवास्ते R 36d ऽभ्यताडयत्] व्यताडयत् R 37ab] om. R
 37d °स्येव] °स्येनं R 38d समाहनत्] R^{PC}, व्यताडयत् R^{ac}

32b ह] A₇, हि A₃A₄ 32c-33b] om. A 33c लिप्सन्ति] A₇, लिप्यन्ति A₃A₄ 34b
 निर्द्वन्द्वा°] A₃, निर्द्वदा° A₄, निर्द्वन्दा° A₇ • सासुराः] A₇, सायुवाः A₃, सायुचाः A₄ 34d
 करिष्यन्ति न] A₇, न करिष्यन्ति A₃A₄ 35b योगमाहा°] योगं मा{म° A₄}हा° A 35c देहात्ते]
 देहांस्ते A 36ab °रेन्द्रेण तर्जितो भास्करात्मजः] A₃A₄, °रेन्द्रो गर्जितो भास्करात्मनः A₇ (unmetrical)
 37ab] om. A 37d शिरस्येव] A₃, शिरस्येवं A₄A₇ 38-54] om. A

32b ह] S₃RA₇, हि S₁Bh 32c °भूतं महद्भूतं] S₃RBh (conj.?), °भूतमहं भूतं S₁ 33a भयाद्]
 S₃RBh (em.?), भया S₁ 33b अशक्ता°] S₁S₃R, अशक्ता° Bh (typo) • ततः] S₁Bh, तत S₃^{ac},
 तव S₃^{PC} 33c लिप्सन्ति] S₁RA₇Bh, लप्स्यन्ति S₃ 34a त्वयि] S₁^{PC}S₃RABh, त्व(हं)+यि+ S₁
 34b निर्द्वन्द्वा°] S₁RA₃Bh, निर्द्वन्दा° S₃ • सासुराः] S₃RA₇, सागरा S₁, सामरात् Bh (conj.?)
 34c यथा] S₁RA, विना S₃, तथा Bh (conj.) • प्रीतिं] RABh, प्रीति S₁S₃ 34d न] S₃
 RA₇Bh (conj.?), स S₁ 35a दर्पं च] S₁ABh, दपच्च S₃ (unmetrical) 35b °माहात्म्यमेव]
 S₃RA₃A₇Bh, °माहात्म्य एव S₁ 35c प्राणैः] RABh, प्राणै S₁S₃ • देहात्ते] S₁ (or °न्ते), देहा-
 तैर् S₃ (or °न्तैर्), देहान्ते Bh 36b तर्जितो भास्करात्मजः] S₃RA₃A₄Bh, वर्जितो भास्करात्मज S₁
 36d °मुत्तमाङ्गे] S₃RABh, °मुत्तमागे S₁ (anusvāra possibly lost) • ऽभ्यताडयत्] ABh, स्य
 शातयत् S₁^{PC}, (भ्य)शातयत् S₁^{ac}, न्यताडयत् S₃ 37a °श्च किङ्करे°] S₁, °श्चङ्किङ्करे° S₃, °श्च तं करे°
 Bh (conj.) 37d °स्येव व्य°] A₃, °स्यैवाभ्य° S₁^{PC}, °स्यैवाभ° S₁^{ac}, °स्यैव व्य° S₃, °स्यैवाभ्य°
 Bh (em.?) • °ताडयत्] S₁^{PC}S₃RABh, °ताडयन् S₁^{ac} 38a कण्ठे] S₁RBh, कण्ठे S₃ 38b
 चिक्षेप] S₁RBh, चिक्षेप S₃ 38c कृतान्तः] S₃RBh (em.?), कृतान्त S₁ • °नैनं] S₃R, °नैव
 S₁Bh 38d गण्ड°] S₁^{PC}S₃RBh, ग(ण्ड°) S₁^{ac}

स तैरमोघैर्याम्यैश्च प्रहतो ऽन्धकदानवः ।
 पुष्पवृक्ष्या यथा कश्चिन्नार्तिमानभवत्तदा ॥ ३९ ॥
 न पाशास्तस्य लीयन्ते दण्डो वा परिघो ऽपि वा ।
 अन्यानि चास्य तीव्राणि न दुःखाय भवन्त्युत ॥ ४० ॥
 ततः सर्वैस्तदोत्क्रुष्टं दानवैः सर्वतोदिशम् ।
 अवाद्यन्त च तूर्याणि मुमुदे चान्धको भृशम् ॥ ४१ ॥
 स तेषां तुष्टिशब्देन मदवीर्यसमीरितः ।
 विनद्याम्बुदवद्भास यममेवाभिदुद्रुवे ॥ ४२ ॥
 स गत्वा तस्य वेगेन हन्यमानो ऽपि किंकरैः ।
 आजघान महावेगो मुष्टिनोरसि तं यमम् ।
 पुण्ड्रं च महिषं तस्य शिरस्यभ्यहनत्पदा ॥ ४३ ॥
 तावुभौ विह्वलौ तत्र भ्रमित्वा किञ्चिदन्तरम् ।
 हित्वान्धकं ततस्तूर्णं ययतुर्मुनिसत्तम ॥ ४४ ॥
 जयन्तश्चेत्त्वलं प्राप्य विव्याध दशभिः शरैः ।
 तस्येत्त्वलश्चकर्ताशु ध्वजं रत्नविभूषितम् ।
 हयानां चैव योक्त्राणि प्रतोदं चैव काञ्चनम् ॥ ४५ ॥

40a पाशास्तस्य लीयन्ते] मांसास्तस्य नीयन्ते R 41a सर्वैस्तदो] सर्वे तथो R^{PC}, सर्वे समु R^{AC}
 41b दानवैः] दानवाः R 42a तुष्टिः] तूर्य्य R 42b वीर्य्य] वीर्य्य R 43c महावेगो]
 महावेगान् R 43e महिषं तं] महिषस्त R 43f स्यभ्यहनत्पदा] स्यभिहतं पदं R 44b
 दन्तरम्] दातुरौ R 44d ययतुर्] पेततुर् R 45a शेत्त्वलं] शेत्त्वलं R 45c तस्येत्त्वलं]
 तस्येत्त्वलं R

40(c⁴) S₁, (c³-c⁷) S₃ 43(c¹-c²)(c³-c⁶) S₃ 44(d⁶) S₁

39a तैरं] S₃RBh (em.?), तेरं S₁ • र्याम्यैश्च] S₃R, र्यामैश्च S₁Bh 39c कश्चिन्] RBh
 (em.?), कश्चि S₁S₃ 39d भवत्तदा] S₃R, भवं तथा S₁, भवत्तथा Bh (em.) 40b दण्डो]
 RBh (em.?), दण्ड S₁, दण्ड S₃ 40d न्युत] S₁RBh, न्युतः S₃ 41a तः सर्वैस्तं] conj.
 Bh (silently), तस्सर्वे तं S₁, तः सर्वे तं S₃ 41b दानवैः] S₃Bh (em.?), दानवै S₁ 41d
 चान्धको] RBh (em.?), चान्धका S₁, चान्धको S₃ 42b मदं] S₁RBh, महा S₃ 42c द्या-
 म्बुदं] RBh (em.?), द्याम्बुदं S₁ (bottom of व lost), द्यास्तुदं S₃ 43a गत्वा तस्य] S₁RBh,
 गत्वास्तस्य S₃ 43e पुण्ड्रं च] S₃R, पुण्ड्रश्च S₁, पुनश्च Bh (conj.) • महिषं तं] S₃Bh (conj.),
 महिषस्त S₁ 43f शिरस्यभ्यं] S₁, शिरसाभ्यं S₃, शिरस्यभिः Bh (typo?) • त्पदा] S₁Bh,
 तदा S₃ 44c हित्वान्धकं ततस्तु] RBh (conj.), हित्वान्धकस्ततस्तु S₁, हित्वान्धकस्तत्रस्तु S₃
 44d ययतुर्] em. Bh (silently), ययतु S₁ (unmetrical), ययतुर् S₃ • सत्तम] RBh (em.?),
 (स)त्तमः S₁, सत्तमः S₃ 45a शेत्त्वलं] S₃Bh (conj.?), शेत्त्वलौ S₁ 45b दशभिः] S₁RBh,
 दशभिः S₃ (unmetrical) 45c चकर्ताशु] S₃RBh (conj.?), स्य कर्तासु S₁ 45d ध्वजं] S₁RBh,
 ध्वज S₃ 45e हयानां] S₃RBh (em.?), हयानां S₁ 45f प्रतोदं] S₁RBh, प्रतोद S₃ (unmetrical)

विना योक्त्रैर्हयास्तस्य रथं त्यक्त्वा समुद्धताः ।
 नाना विजग्मुर्हृषन्तो जयन्तो विरथो ऽभवत् ॥ ४६ ॥
 स रथं संपरित्यज्य भूस्थः शक्रात्मजः प्रभुः ।
 इत्वलस्य हयान्सूतं ध्वजं चैव न्यपातयत् ॥ ४७ ॥
 तावुभौ विरथौ भूत्वा अन्योन्यविजयैषिणौ ।
 अविध्येतां तदान्यस्य कार्मुकं सायकैः शितैः ॥ ४८ ॥
 परस्परविनिर्मुक्तानुभौ संवार्य सायकान् ।
 अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य नेदतुः सागराविव ॥ ४९ ॥
 अथ शक्रसुतः श्रीमाल्लब्ध्वा तस्य तदान्तरम् ।
 धनुश्चिच्छेद भल्लेन ननाद च पुनः पुनः ॥ ५० ॥
 स विकृत्तधनुर्दैत्यः खड्गं दीप्तानलप्रभम् ।
 भ्रामयित्वा विचिक्षेप तमप्यस्याच्छिनत्तदा ॥ ५१ ॥
 गृहीत्वाथास्य पतितां गदां हेमविभूषिताम् ।
 भ्रामयित्वा तु चिक्षेप सा प्रदुद्राव वेगवत् ॥ ५२ ॥

46a योक्त्रैर्] योक्त्रं R 46c नाना विजग्मुर्] जग्मुर्दिशस्ते R 47a सं०] स्वं R 47d ध्वजं
 चैव] ध्वजश्चै R (unmetrical) 48c अविध्येतां तदान्यस्य] अविध्यातां तदा यस्य R 48d सायकैः
 शितैः] निशितैः शरैः R 49ab °मुक्तानुभौ] °मुक्तावुभौ R 49c संवार्य] सन्धाय R 50b त-
 दान्तरम्] तदन्तरम् R 50d ननाद] नदते R 51a विकृत्त०] निकृत्त० R 51c °यित्वा वि०]
 °यित्वाशु R 52a °त्वाथास्य] °त्वा पूर्व० R 52b °विभूषिताम्] °परिष्कृताम् R

48(a⁴-a⁸) S₁ 49(a¹-a²) S₁ 50(d⁸) S₁ 52(a³-a⁴) S₁

46a विना योक्त्रैर्] S₃Bh (em.?), विन योक्त्रै S₁ 46b समुद्धताः] RBh (em.?), समुद्धता S₁S₃
 46c नाना] S₁, हया S₃, लाना Bh (conj.) • °जग्मुर्हृषन्तो] em. Bh (silently), °जग्मु हृष{°श०
 S₁^{ac}}न्तो S₁, °जग्मु हृषन्तो S₃ 47a सं०] S₁Bh, स S₃ 47b शक्रात्मजः] S₃RBh (em.?), शा-
 क्रात्मजः S₁^{ac}, शक्रात्मजाः S₁^{pc} 47d न्यपातयत्] S₃RBh (conj.), व्यपातयत् S₁ 48a तावुभौ]
 S₁S₃R, अथोभौ Bh (conj.) 48ab भूत्वा अ०] R, (भत्वा) ह्य० S₁ (bottoms lost), भूस्थव० S₃,
 भूत्वा ह्य० Bh (em.?) 48c °दान्यस्य] conj., °दा यस्य S₁S₃Bh 48d कार्मुकं] S₃R, कार्मुके
 S₁Bh • शितैः] S₁Bh, शितैः S₃ 49ab °मुक्तानुभौ] conj. Bh, °मुक्तावुभौ S₁, °मुक्तावुभौ S₃
 49c अस्त्रैर०] S₃RBh (em.?), अस्त्रैर० S₁ 49d नेदतुः] RBh (conj.?), नदतुः S₁S₃^{pc}, नदतु
 S₃^{ac} (unmetrical) • सागराविव] S₁RBh, सागरा इव S₃ 50ab °माल्लब्ध्वा त०] RBh (em.?),
 °मा लब्धा त० S₁, °मा लब्धास्त० S₃ 50c धनुश्चि०] RBh (em.?), धनु चि० S₁^{pc}, धनु चिच्छ०
 S₁^{ac}S₃ • भल्लेन] S₁RBh, भलेन S₃ (unmetrical) 51a विकृत्त०] conj. Bh (silently), विकृत्य
 S₁, चिकृत्त० S₃ • °धनुर्दैत्यः] RBh (em.?), धनु दैत्य S₁, °धनु दैत्यः S₃ (unmetrical) 51b
 खड्गं] R, खड्गं S₁, खड्गां S₃, थड्गं Bh (typo, em.?) • °प्रभम्] S₁RBh, °प्रभा S₃ 51c भ्रा-
 मयित्वा] S₁^{pc}S₃RBh, भ्रामयत्वा S₁^{ac} 51d तमप्यस्या०] S₃RBh (conj.), ततःस्तस्या० S₁ 52a
 °त्वाथास्य] S₃, (°त्वान्य)स्य S₁^{pc}, (°त्वा ऽत्)स्य S₁^{ac}, °त्वान्यस्य Bh 52b °भूषिताम्] S₁Bh,
 °भूषितान् S₃ 52c सा प्र०] S₃R, साप० S₁Bh

स यावत्तां गदां घोरां शरैः संनतपर्वभिः ।
विचिच्छेद दितेः पुत्रस्तावदस्याच्छिन्नद्धनुः ॥ ५३ ॥
अथ यावन्न निस्त्रिंशं जग्राहादितिनन्दनः ।
तावदेनं पदा दैत्यो वामेनोरस्यताडयत् ॥ ५४ ॥
तमेव तस्य जग्राह पादं तु स महाबलः ।
जयन्तो ऽभ्रामयच्चैनं नर्दमानो यथाम्बुदः ॥ ५५ ॥
ततो हाहाकृतमभूदसुराणां बले महत् ।
यात त्रायत दैत्येन्द्रमिल्वलं शीघ्रमित्युत ॥ ५६ ॥
देवानां सिंहनादाश्च शङ्खशब्दाश्च पुष्कलाः ।
तूर्याणि चाप्यवाद्यन्त साधु साध्विति चाभवत् ॥ ५७ ॥
जयन्तो ऽपि यथा चक्रं विधाता बलवांस्तथा ।
भ्रामयामास तं दैत्यं युगान्ताम्बुदवन्नदन् ॥ ५८ ॥
अथ स्वयं हिरण्याक्षः सो ऽन्धको बलिरेव च ।
बाणो ऽथ विप्रचित्तिश्च शम्बरो ऽथ विरोचनः ॥ ५९ ॥

53a स यावत्] सो पीडयत् R 53c विचिच्छेद] न चिच्छेद R 54b °हादिति°] °ह दिति°
R 54cd पदा दैत्यो वामेनो°] यदा दैत्यं बाणेनो° R 56c यात त्रायत] अपातयत R 56cd
°न्द्रमिल्वलं] °न्द्र निःस्वनं R 57c चाप्य°] तान्य° R 58a चक्रं] चन्द्र R 59d ऽथ] ऽनु R

55a °व तस्य] °वाभ्येत्य A₃, °वाभेत्य A₄A₇ 55c ऽभ्रामयच्चै°] A₃A₄, भ्रामच्चै° A₇ (unmetrical)
55d नर्दमानो] A₃A₄, मर्दमाणो A₇ 56b °णां बले म°] °णां बलैर्म° A₃A₄, णाम्वनैर्म° A₇ 56d
°मिल्वलं] °मन्धक° A • °मित्युत] A₃A₇, °मित्युतः A₄ 57a °नादाश्च] °नादश्च A 57b पु-
ष्कलाः] A₃A₇, पुष्कलः A₄ 57c तूर्याणि] A₃A₄, तूर्यानि A₇ • °वादन्त] °वादन्त A 58a
यथा] तथा A 58a⁷-59c³] om. A₄^{ac}, A₄^{pc} is written i.m., but due to loss of its upper half in
the photocopy at our disposal the reading is supplied from A₅ (f. 167^r). 59b सो ऽन्धको] A₃A₇,
सो धको A₃ 59d शम्बरो] A₄^{pc}, संबरो A₃A₄^{ac}A₇

53(d⁶-d⁸) S₁ 54(a¹-a⁴)(a⁵-a⁶) S₁

53b शरैः] S₃RBh (em.?), शरै S₁ 53c विचिच्छेद] S₁Bh, न चिच्छेद S₃ 53cd दितेः पु-
त्रस्ता°] S₁^{pc}RBh, दिते पुत्रः ता° S₁^{ac}, दितेः पुत्रं ता° S₃ 53d °च्छिन्नद्धनुः] RBh (conj.?),
°च्छि(न धन): S₁ (upper parts lost, unmetrical), °च्छिन्नद्धनुः S₃ (unmetrical) 54a यावन्न] R,
(याता) ~ S₁ (upper parts lost), याव न S₃ (unmetrical), यावत्स Bh (conj.?) • निस्त्रिंशं] RBh
(conj.?), -स्त्रिंश S₁, निस्त्रिंश S₃ 54b °हादिति°] S₁Bh, °ह दिति° S₃ 54d वामेनो°]
S₁Bh, वामेनो° S₃^{pc}, वामे(मा°) S₃^{ac} 55b तु स] S₁S₃RA, स च Bh (conj.) • महाबलः]
S₃RABh, महाबलः S₁ 55c °यच्चैनं] S₁RA₃A₄Bh, °य चैन S₃ (unmetrical) 55d नर्दमानो]
S₃RA₃A₄Bh, नर्तमानो S₁ • यथाम्बुदः] S₁RABh, यथांबुदुः S₃ 56a हाहा°] S₃RABh, हा°
S₁ (unmetrical) 56b महत्] S₁RBh, वहन् S₃ 56d °मित्युत] S₁RA₃A₇Bh, °मित्युतः S₃
57a °नादाश्च] S₃RBh (em.?), °नादाश्च S₁ 57b °शब्दाश्च] S₃RABh, °शब्दश्च S₁ • पुष्क-
लाः] S₃RA₃A₇Bh, पुष्कला S₁ 57c तूर्याणि] S₃RA₃A₄Bh, तूर्यानि S₁ • °वादन्त] S₃RBh
(conj.?), °वादन्त S₁ 58a चक्रं] S₁ABh, चक्रे S₃ 58b °वांस्तथा] S₃RA, °वांस्तदा S₁Bh
58c तं दैत्यं] S₃RA, तन्दैत्य S₃, दैत्येन्द्र° Bh (conj.?) 58d युगान्ता°] S₁S₃^{pc}RABh, यथान्ता°
S₃^{ac} 59a हिरण्याक्षः] RABh, हिरण्याक्ष S₁S₃ 59b सो ऽन्धको] S₃RA₃A₇Bh (em.?), सौध्वको
S₁ 59c बाणो] S₁RABh, बाणे S₃

कालकेयाश्च ते दैत्याः पौलोमाः सिंहिकासुताः ।
 निवातकवचाश्चैनं समन्तात्पर्यवारयन् ॥ ६० ॥
 स तैः शरैर्गदाभिश्च परिघैर्दीर्घवेधनैः ।
 अन्यैश्च बहुभिश्चित्रैरायुधैः प्रहतो भृशम् ॥ ६१ ॥
 स हन्यमानस्तं देवो जयन्तः शक्रनन्दनः ।
 हिरण्याक्षोपरि क्षित्वा प्राद्रवद्येन देवताः ॥ ६२ ॥

इति स्कन्दपुराणे षडशीतितमो ऽध्यायः ॥ ८६ ॥

60c °श्चैनं] °श्चैव R 61a स तैः] शितैः R 62a स हन्यमानस्तं] हन्यमानं तदा R 62c
 हिरण्याक्षोपरि] हिरण्याक्षं परि° R 62d °द्रवद्येन देवताः] °द्रवन् देवतैः सह R Col. इति स्क-
 न्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

60c °कवचाश्चै°] A₃A₄, °कवचाश्चै° A₇ 61a स तैः] शितैः A₃A₇, सितैः A₄ 61b °घैर्दीर्घ°]
 A₃, °घे दीर्घ° A₇, °घैर्द्वंद° A₄^{pc}, °घे दी° A₄^{ac} (unmetrical) 61cd बहुभिश्चित्रैरा°] A₄A₇, वि-
 विधेस्त्रिनेष्ट्रा° A₃ 61d प्रहतो] प्रयतो A 62a स हन्यमानस्तं] हन्यमानं तदा A 62c क्षित्वा]
 A₃A₇^{pc}, क्षित्वा A₄A₇^{ac} Col. इति {इति श्री° A₃} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिका-
 खण्डे जयन्तमुषलविग्रहो {जयंतः शक्रनंद° A₄ (cf. 62b)} नामाध्यायः A±

62(c⁶) S₁

60a ते दैत्याः] RABh, ते दैत्या S₁, दैत्यो S₃ (unmetrical) 60b पौलोमाः] RABh, पौलोमा S₁S₃
 • सिंहिका°] S₃RABh, सिंहिका° S₁ 60c °श्चैनं] S₁A₃A₄Bh, °श्चैन S₃ 60d समन्तात्पर्यवार-
 यन्] S₃RABh, समन्ता पर्यवारयत् S₁ 61a शरैर्] S₃RABh, शरै S₁ 61b °घैर्दीर्घ°] RA₃,
 °घे दीर्घ° S₁S₃, °घैर्दीर्घ° Bh (typo) 61c बहुभि°] S₁^{pc}S₃RA₄A₇Bh, बहु° S₁^{ac} (unmetrical)
 61d °रायुधैः] S₃RA₄A₇Bh (em.?), °राहुतै S₁ 62c हिरण्याक्षोपरि] S₃A, हिरण्याक्षपरि- S₁,
 हिरण्याक्षपथे Bh (conj.?) • क्षित्वा] S₃^{pc}RA₃A₇^{pc}Bh, क्षित्वाः S₁, क्षित्वा S₃^{ac} 62d देवताः] A
 Bh, देवता S₁^{ac}S₃, देवता इति S₁^{pc} (इति part of col.) Col. ○ ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आध्यायः १४२
 (in letter numerals) ॥ ○ S₁, ○ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८६ (in letter numerals) ॥ ○ S₃, इति
 स्कन्दपुराणे युद्धे षडशीतितमोऽध्यायः Bh

सप्ताशीतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

मयश्चन्द्रमसं देवमर्दयत्क्रोधमूर्च्छितः ।

शरैराशीविषाकारैर्नर्दमान इवाम्बुदः ॥ १ ॥

तस्यास्यतस्ततो बाणैश्चन्द्रमाः प्रहसन्निव ।

एकैकं सप्तधा कृत्वा मयं विव्याध पञ्चभिः ॥ २ ॥

तत एनं पृषत्केन ललाटे समविध्यत ।

जहास च पुनर्देवस्तस्य लज्जां समादधत् ॥ ३ ॥

स तस्य हसतः शीघ्रं ललाटं कङ्कपत्रिणा ।

विव्याध भृशमायस्तो यथा विघ्नो यतव्रतम् ॥ ४ ॥

ततोऽस्य देव उद्दिश्य ध्वजं चिच्छेद नादयन् ।

चक्ररक्षांश्च निशितैरनयद्यमसादनम् ॥ ५ ॥

2b °श्चन्द्रमा R °श्चन्द्रमा R 4b ललाटं] ललाटे R • °पत्रिणा] °पत्रिभिः R (unmetrical) 4c °मायस्तो] °मायस्तैर् R 4d विघ्नो यतव्रतम्] चन्द्रो यतव्रतः R 5a देव उ°] दैवमु° R 5b नादयन्] सायकं R

1a मयश्चन्द्र°] A₃A₄, मुमुचन्द्र° A₇ 1b °मर्दयत्] A₃A₇, °मर्दयन् A₄ 2ab] om. A 3a पृषत्केन] A₄, पृषत्केन A₃, पृषत्केन A₇ 3b °विध्यत] A₃A₇, °विध्यतः A₄ 3c च] स A 3d लज्जां] A₄, लज्जा A₃A₇ • समादधत्] समादयत् A 4a हसतः] महतः A 4b ललाटं] ललाटे A 4c °मायस्तो] A₃, °मायस्थो A₄A₇ 4d विघ्नो] A₃A₇, वीघ्नो A₄ 5a देव उ°] देवमु° A 5b नादयन्] दानवः A 5c चक्र°] पाद° A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.19b (f. 139^v), 2.16a (f. 140^f), 2.15b (f. 140^v) and 8.22a (f. 141^f); S₃ f. 141^f–142^f; R f. 160^f–161^f; A₃ f. 93^v–94^v; A₄ f. 135^v–137^f; A₇ f. 131^v–133^f.

3(d⁸) S₁

1a मयश्च°] S₁RA₃A₄Bh, यमश्च° S₃ 1ab °वमर्दयत्] RA₃A₇, °वमर्दयं S₁, °वमार्हं { °र्द° S₃ } यत् S₃, °वमार्दयत् Bh (em.) 1c °विषाकारैर्°] RABh, °विषाकारै S₁S₃ 1d °न इवाम्बु°] S₁S₃RA, °नो यथाम्बु° Bh (conj.) 2ab बाणैश्चन्द्रमाः] em., °बाणैश्चन्द्रमा S₁, °बाणैश्चन्द्रमा S₃, बाणान् चन्द्रमाः Bh (conj.) 2c एकैकं] S₁RABh, एकैक S₃ 2d विव्याध] S₁^{pc}S₃RABh, विव्याध S₁^{ac} • पञ्चभिः] S₁RABh, सप्तभिः S₃ 3a एनं] S₃RABh, धनं S₁ 3b °विध्यत] S₃RA₃A₇Bh, °विध्यतः S₁^{pc}, °विध्यतः S₁^{ac} 3cd पुनर्देवस्त°] RABh, पुनर्देवा त° S₁, पुनर्देवस्त° S₃ (unmetrical) 3d लज्जां] RA₄Bh (em.?), लज्जां S₁S₃ (unmetrical) • समादधत्] RBh (em.?), समादध S₁, समाध(ध)त् S₃ (S₃^{pc} unmetrical) 4a हसतः] RBh (conj.?), सहत S₁ (unmetrical), सहतः S₃ 4b ललाटं] S₁S₃, ललाटे Bh • कङ्कपत्रिणा] ABh, कंकपत्रिणाः S₁, कङ्कपत्रिणा S₃ (unmetrical) 4c भृशमा°] S₃RABh, भृशमा° S₁ 4d विघ्नो] S₁^{pc}S₃A₃A₇, विघ्नो S₁^{ac}, विघ्नो Bh (typo) • यत°] S₃RABh, यथा° S₁ 5a देव उद्दिश्य] conj. Bh, देवमुद्दिश्य S₁, देव उद्दिश्य S₃ (unmetrical) 5b नादयन्] em. Bh (silently), नादयः S₁, नादयत् S₃ 5c चक्र°] S₁S₃^{pc}RBh, चक्षु° S₃^{ac} • निशितै°] S₁S₃RA, निस्त्रिंशै° Bh (conj.?)

तस्य तच्चापलं वीक्ष्य मयो दानवसत्तमः ।
 मायां दिव्यां समास्थाय राहुः समभवत्तदा ॥ ६ ॥
 स राहुभूतो दैत्येन्द्रस्तं देवं शशलक्षणम् ।
 अभ्यद्रवद्यथा राहू रथेनाम्बुदनादिना ॥ ७ ॥
 स तां मायां तदा ज्ञात्वा देवो ह्यमृतसंभवः ।
 आपूरयद्वियत्स्थं वै तं शरैस्तिमिराशयम् ॥ ८ ॥
 सोऽपि दैत्यो महामायस्ताञ्छुरान्माययैव तु ।
 वारयाणोऽभिदुद्राव शीतरश्मिं महाबलः ॥ ९ ॥
 ततोऽस्य स्यन्दनं दिव्यं नागयन्तु महाप्रभम् ।
 गृहीत्वा कूबरे दैत्यश्चिक्षेप च ररास च ॥ १० ॥
 अहिर्बुध्नः समासाद्य राहुं चन्द्रमसो ग्रहम् ।
 विशिखैः पञ्चभिर्विद्धा ध्वजमस्य न्यपातयत् ॥ ११ ॥

6a °च्चापलं] °च्चापनम् R 7b देवं] om. R^{ac} (unmetrical), ° R^{pc} 7c °द्यथा] °तथा R 8c °द्वियत्स्थं] °द्वियस्थं R 8d °स्तिमिराशयम्] °स्तिमिरापहः { °हम् R^{ac} } R 9d °रश्मिं] °रश्मिम् R 10b नागयन्तु] नागपत्रं R 11a अहिर्बुध्नः] अहिर्बुध्नः R 11b चन्द्रमसो ग्रहम्] चन्द्रार्कमर्दनम् R

6a तस्य तच्चापलं वीक्ष्य] अग्ररक्षान्यु { °मु° A₄ } नः चिंत्यान् A₃A₄, अग्ररक्षयान्पनच्छिन्त्यान् A₇ 6d राहुः] राज्ञः A 7a राहुः] राज्ञः A 7b शशः] शस° A₃A₇, सश° A₄ 7c °द्यथा राहुः] °तदा राज्ञा A 8ab ज्ञात्वा देवो ह्यमृतसंभवः] कृत्वा व्यतिष्ठ { °ष्ट° A₄ } दसुरेश्वरः A 8c आपूरय°] अपूरय° A₃A₄, अपूर° A₇ (unmetrical) • °द्वियत्स्थं] A₃A₄, °द्वियस्थं A₇ 8d °स्तिमिराशयम्] °स्तिमिरापहं A 9] om. A 10b नागयन्तु महाप्रभम्] नाशयच्च महाप्रभः A 10cd दैत्यश्चि°] A₃A₄, दैत्य चि° A₇ 10d ररास] A₃, रराम A₄A₇ 11a अहिर्बुध्नः] A₃A₄, अहिर्बुध्नः A₇ 11b ग्रहम्] A₃A₄, गृहं A₇ 11c-12b] om. A

9(d⁷)(d⁸) S₁

6a तच्चा°] S₁RBh, त चा° S₃ (unmetrical) 6c दिव्यां] S₃RABh, विद्यां S₁ 6d राहुः] S₃RBh (em.?), राहु S₁ (unmetrical) 7ab दैत्येन्द्रस्तं देवं] S₃A, दैत्येन्द्र तं देशं S₁, दैत्येन्द्रो देवेशं Bh (conj.) 7c राहुः] S₁RBh, राहु S₃ 8a स तां] S₃RABh, सदां S₁ 8c आपूरय°] S₃R, अपूर्वव° S₁, अपर्वव° Bh (conj.) • °द्वियत्स्थं] S₃A₃A₄Bh, °द्वितीयस्थं S₁ (unmetrical) 8d शरैस्तिमिराशयम्] S₁, शरं मितिराशयन् S₃, °शरैस्त्रिभिरादयत् Bh (conj.) 9ab °यस्ताञ्छुरान्] RBh (em.?), °य तां छ्छुरान् S₁, °य ता छ्छुरां S₃ 9c वारयाणोऽभि°] R, वारयानो ति° S₁, वारयानो भि° S₃, वारयन्नभि° Bh (conj.) 9d °रश्मिं] em. Bh (silently), °रश्मिम् S₁, °रश्मि S₃ • °हाबलः] S₃R, °हा(ब) S₁, °हासुरः Bh (conj.?) 10a दिव्यं] S₁RABh, दिव्य S₃ 10cd दैत्यश्चि°] RA₃A₄Bh, दैत्य चि° S₁, दैत्य वि° S₃ 11a अहिर्बुध्नः] A₃A₄Bh, अहिर्बुध्नः S₁, अहिर्बुध्नः S₃ 11b राहुं च°] S₃RA, राहुश्च° S₁Bh • ग्रहम्] S₁A₃A₄Bh, गृहम् S₃ 11c विशिखैः] S₁RBh, विशिखैर् S₁ • °भिर्विद्धा] S₁R, °भिर्विद्धा Bh (typo?), °भि विध्वा S₃ (unmetrical) 11d ध्वजमस्य न्य°] S₃RBh (conj.?), जमस्यन्यत्र S₁

तस्याप्रुत्य रथाद्राहुर्गदया भीमरूपया ।
 धनुर्ध्वजं हयांश्चैव समचूर्णयदव्ययः ॥ १२ ॥
 अहिर्बुध्नस्तदा तेन ग्रहेण भृशमार्दितः ।
 अशनिं शतघण्टानां दीप्तां मृत्योरिव स्वसाम् ।
 जग्राह भृशमायस्तः पाशं मृत्युरिवान्तकः ॥ १३ ॥
 भ्रामयित्वा स तामुग्रां यमदण्डनिभां बलात् ।
 चिक्षेप राहुमुद्दिश्य विद्युतं मेघराडिव ॥ १४ ॥
 सा ज्वलन्ती महोल्केव मेघाशनिरिवोज्ज्वला ।
 पपात राहोः शिरसि यथा वज्रं शिलोच्चये ॥ १५ ॥
 अथ तेन प्रहारेण नार्तिमानभवत्स वै ।
 स प्रहस्य भृशं राहुर्वेगं चक्रे महाबलः ।
 अहिर्बुध्नं प्रति क्रुद्धो नागानामिव पक्षिराट् ॥ १६ ॥

12a °प्रुत्य रथाद्] °सुत्य वधे R 12d °दव्ययः] °दग्रतः R 13a अहिर्बुध्नं] अहिर्बुध्नं R
 13b °मार्दितः] °मर्दितः R 13c अशनिं शतघण्टानां] अथ शक्तिं समां { °मं R^{ac} } घण्टां R 13d
 मृत्योरिव स्वसाम्] मृत्युमिव द्विषात् { °षां R^{ac} } R 13f °वान्तकः] R^{pc}, °वान्तकम् R^{ac} 16b
 °भवत्स वै] °भवच्छरेः R 16e अहिर्बुध्नं] अहिर्बुध्नं R

12c °ध्वजं] A₃A₄, °ध्वजं A₇ 13a अहिर्बुध्नस्तदा] A₃, अहिर्बुध्नं { °ब्रं A₇ } ध्नः स्तदा A₄A₇ 13b
 ग्रहेण] ग्रहेण A₃A₄, गृहेण A₇ • °मार्दितः] A₃A₇, °मर्दितः A₄ 13d मृत्योरिव स्वसाम्] मृत्यु-
 रिव सु { °वासु A₄, °वासु A₇ } षां A 13e °मायस्तः] °मादाय A 13f पाशं] A₃A₄, पासं
 A₇ 15a सा] A₇, स° A₃A₄ • महोल्केव] A₃A₄, महोद्देव A₇ 15b °वोज्ज्वला] °वोज्ज्वलः
 A 15c राहोः] A₃A₄, राहो A₇ 15d शिलोच्चये] A₃A₄, शिनोच्चये A₇ 16b नार्तिमानभवत्स
 वै] मर्दमानो { °णो A₇ } भवत् श { स° A₇ } रैः A 16c स प्रहस्य भृशं] प्रहस्य सदृशं { शलिलं A₇ } A
 16e अहिर्बुध्नं] A₃A₄, अहिर्बुध्नं A₇

16(e¹-e²) S₃

12a तस्याप्रुत्य] S₃, तस्यापत्यद् S₁, तस्योत्पत्य Bh (conj.?) 12c धनुर्ध्वजं] RA₃A₄Bh, धनु-
 ध्वजं S₁, धनुर्ध्वज S₃ 13ab] om. S₁Bh 13a अहिर्बुध्नं] A₃, अहिर्बुध्नं S₃ 13b ग्रहेण]
 R, ग्रहेण S₃ 13c अशनिं] S₁ABh, अशनि S₃ (unmetrical) • शतघण्टानां] S₃A, रेतघण्टानां
 S₁, शतघण्टां स Bh (conj.?) 13d दीप्तां] S₁RABh, दीप्ता S₃ • स्वसाम्] conj. (cf. 81.13b),
 सुषाम् S₁Bh, सुषां S₃ 13e भृशं] S₁RABh, वृश° S₃ • °मायस्तः] RBh (conj.), °माय-
 स्थः S₁, °मायस्त S₃ 13f पाशं] S₁RA₃A₄Bh, पाश S₃ • मृत्युरि°] S₁S₃RA, मृत्योरि° Bh
 (conj.) 14a तामुग्रां] S₁RABh, तामुग्रा S₃ 14b °दण्डनिभां] RABh, °दण्डहिता S₁, °दण्डे
 निभां S₃ 14c °मुद्दिश्य] S₁^{pc}RABh, °मुद्दिश्य S₁^{ac}S₃ (unmetrical) 14d विद्युतं] S₃RABh,
 विद्युत् S₁ • °राडिव] S₁S₃^{pc}RABh, °रा(व)डि+व S₃ 15a सा] S₁RA₇Bh, स S₃ • म-
 होल्केव] S₃RA₃A₄Bh, महोल्केन S₁ 15b °वोज्ज्वला] RBh (em.?), °वोज्ज्वलाः S₁, °वोद्वलात्
 S₃ 15c पपात राहोः] S₃RA₃A₄Bh, पापात राहो S₁ 15d शिलोच्चये] RA₃A₄Bh, शिलोच्चयेत्
 S₁, शिलोच्चये S₃ 16b वै] S₃Bh (em.?), वैत् S₁ 16c राहुर्] RABh, राहु S₁S₃ 16e
 अहिर्बुध्नं] A₃A₄Bh, अहिर्बुध्न्यम् S₁, (अहि)बुध्नं S₃ (anusvāra possibly lost)

आपतन्तं च वीक्ष्यैव भगवान्देवसत्तमः ।

जगाम तस्य पन्थानं मुक्तान्येन यथोरगः ॥ १७ ॥

----- ॥ १८ ॥

शतकेतुश्च तं वीरो रथेनाम्बुदनादिना ।

अभ्यद्रवद्रणे क्रुद्धस्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ १९ ॥

आधावतो ऽस्य कापाली हृदयं कङ्कपत्रिणा ।

बिभेद कुलिशः क्षितो गिरिशृङ्गमिवोच्छ्रितम् ॥ २० ॥

स भिन्नहृदयस्तेन रुद्रेण ग्रहसत्तमः ।

पपात स्वरथे मूढः शक्रध्वज इवोच्छ्रितः ॥ २१ ॥

ततो हाहाकृतं दैत्यैर्गृह्ण गृह्णेति चाप्युत ।

साधु साध्विति देवाश्च विनेदुर्जलदा इव ॥ २२ ॥

अथान्धको हिरण्याक्षो विप्रचित्तिर्विरोचनः ।

शम्बरश्चैल्वलश्चैव बाणो बलिरथापि च ॥ २३ ॥

कालकेयाः सपौलोमा निवातकवचाश्च ये ।

अन्ये च बहवो दैत्यास्तं रुद्रं पर्यवारयन् ॥ २४ ॥

17a वीक्ष्यैव] वीक्ष्येन R 17d मुक्तान्येन] कोपाविष्टो R 18] om. R 19a वीरो] वीरं R
20a आधावतो ऽस्य] अधावत च • कापाली] कालापी R^{pc}, कापापी R^{ac} 20c कुलिशः क्षितो]
कुलिशेनेव R 21ab] om. R 23c शम्बरं] सम्बरं R

17a आपतन्तं च वीक्ष्यैव] पतन्तं चान्तरिक्षे { °रीक्षं A₇ } वै A 17d मुक्तान्येन यथोरगः] मुक्तो न्येन
महोरगः A 18] om. A 20a आधावतो ऽस्य] अधावातास्य A₇, अधरे चास्य A₃A₄ 20c
कुलिशः] A₃, कुलिश A₄A₇ 21c-22d] om. A 23c शम्बरं] A₄A₇, संवुरं A₃ • °श्चे-
ल्वलं] °श्चान्धकं A 24d °स्तं] A₃A₄, °स्त्वं A₇

17a च] S₁S₂R, स Bh (conj.?) • वीक्ष्यैव] em. Bh (silently), वीक्षैव S₁, वीक्षेव S₃ 17b
भगवान्] S₁RABh, भगवा S₃ • °सत्तमः] S₁^{pc}S₃RABh, °सत्तम S₁^{ac} 17d मुक्तान्येन] S₁Bh,
मुक्तान्येव S₃ 18] Loss of more than four pādas conjectured, om. S₁S₃Bh 19a °केतुश्च]
S₃RABh, °कोतुश्च S₁ • तं वीरो] S₁ABh, त पीरो S₃ (unmetrical) 19cd °द्रवद्रणे क्रुद्धस्ति°]
S₃RABh, °द्रव रणे क्रुद्ध ति° S₁ 20a आधावतो] conj. Bh (silently), आधावतो S₁, अधावतो
S₃ 20b °पत्रिणा] S₃RA, °पत्रिभिः S₁Bh 20c कुलिशः] S₁A₃Bh, कुलिश S₃ 21d °ध्वज
इ°] S₃RBh (em.?), °ध्वजरि° S₁ 22ab दैत्यैर्गृह्ण गृह्णेति] RBh (em.?), दैत्यैर्गृह्ण गृह्णेति S₁, दैत्य
गृह्ण गृह्णेति S₃ 22b चाप्युत] RBh (em.?), चाप्युतः S₁S₃^{ac}?, चाप्सुतः S₃^{pc} 22d इव] S₃RBh
(em.?), इवत् S₁ 23b विप्रचित्तिर्] RABh, विप्रचित्तिर् S₁, विप्रचित्ति S₃ 23c °श्चैल्वल°]
S₃RBh (em.?), °श्चैल्वल° S₁ 23d बाणो] S₃RABh, पाणो S₁ 24a कालकेयाः] S₁RABh,
कालकेया S₃ 24cd दैत्यास्तं] S₃RA₃A₄Bh, रुद्रा तं S₁ 24d °वारयन्] RABh, °वारयत् S₁S₃

ते शरैश्च गदाभिश्च मुसलैः प्रासतोमरैः ।
 न्यवारयन्त तं देवं तर्जयन्तः पुनः पुनः ॥ २५ ॥
 स हन्यमानस्तैर्देवो बहुभिर्मुनिसत्तम ।
 अपासर्पत वेगेन समीपात्सुरविद्विषाम् ॥ २६ ॥
 अजैकपात्कालनेमिं गदिनं गदया महान् ।
 समाह्वयत दैत्येन्द्रं मधुं विष्णुरिवोर्जितः ॥ २७ ॥
 तौ सुयुद्धौ गदाहस्तौ मण्डलानि महाबलौ ।
 अन्योन्यविजये सक्तौ ग्रहाविव विचरेतुः ॥ २८ ॥
 कालनेमिस्तु संकुद्धो गदां हेमपरिष्कृताम् ।
 शतघण्टाट्टहासां च मृत्योर्जिह्वामिवाद्भुताम् ॥ २९ ॥
 भ्रामयित्वासकृद्दैत्यो नर्दमानो यथा वृषः ।
 मुमोच रुद्रमुद्दिश्य स्कन्दः शक्तिमिवाचले ॥ ३० ॥

25a ते] R^{PC}, तैः R^{ac} 25b मुसलैः] मुषलैः R 26c अपासर्पत] अपसर्प्य(त) R 27c °ह्व-
 यत] °ह्वय स R 28c °विजये] °विजया° R 29c °घण्टाट्ट°] °घण्टाम° R 30d °वाचले]
 °वाचलम् R

25a ते] तैः A 25b मुसलैः] मुषलैः A₃A₇, मुशलैः A₄ • प्रास°] पाश° A 25c न्यवारय-
 न्त] अवारयन्त A₃, अवारयन्त A₄A₇ 25d तर्जयन्तः] तर्जयन्त A 26a हन्यमान°] हस्यमान°
 A 26c अपासर्पत वेगेन] अधान्धको हिरण्याक्ष° A (cf. 23a) 27ab °नेमिं गदिनं] A₄A₇, °नेमि
 गदिनं A₃ 27c °ह्वयत] °ह्वय च A 28a सुयुद्धौ गदाहस्तौ] च कुद्धौ गदायुद्धौ A 28c सक्तौ]
 शक्तौ A 28d ग्रहाविव] A₄, ग्रहान्नव A₃A₇ 29b °परिष्कृताम्] A₃, °परिष्कृतां A₄A₇ 29c
 °घण्टाट्टहासां च] °मष्टा{°ट्टा°A₇}ट्टहासानां A 29d मृत्योर्जि°] A₃A₄, मृत्योर्जि° A₇ • °वाद्भु-
 ताम्] °वोद्भुतां A 30b यथा] महा° A 30c °मुद्दिश्य] °मुद्यम्य A 30d स्कन्दः शक्तिमि°]
 सुन्द{स्कृद° A₃}शक्तिरि° A

25(a⁷)(a⁸) S₁ 28(a⁴, a⁸, b³-b⁴) S₁

25a ते] S₁R^{PC}Bh, तैः S₃ 25b मुसलैः] S₃, मुसलै S₁, मुशलैः Bh (em.?) • प्रास°] R,
 पाश° S₁, प्रस° S₃ (or °श°), प्राश° Bh (conj.) • °तोमरैः] S₁RABh, °तोमरैः S₃ 25c
 °वारयन्त तं] S₃RA₃Bh, °वारयं तत्तं S₁ (or तन्तं) 25d तर्जयन्तः पुनः] RBh (em.?), तर्जयन्त
 पुनः S₁, तर्जयन्त इन S₃ (unmetrical) 26a °स्तैर्] RABh, °स्तै S₁S₃ 26b °सत्तम] RABh,
 °सत्तमः S₁S₃ 26c अपासर्पत] S₁S₃, अपासर्तत Bh (typo) 26d समीपात्] S₃RABh, समीत्पात्
 S₁ 27ab °नेमिं गदिनं] S₁RA₄A₇Bh, °नेमि गदिन S₃ (unmetrical) 27b महान्] S₃RA, सहा
 S₁, °सहम् Bh (conj.) 27c °ह्वयत] S₁Bh, °ह्वयत S₃ • दैत्येन्द्रं] RABh, दैत्येन्द्रो S₁S₃
 27d मधुं] S₁RABh, मधु S₃ • °वोर्जितः] S₃RA, °वोर्जितं S₁, °वोर्जितम् Bh 28a सुयुद्धौ]
 S₁RBh, सयुद्धे S₃ 28b महाबलौ] S₃RABh, महाबलौ S₁ 28d विचरे°] S₃RABh, चिचरे°
 S₁ 29ab संकुद्धो गदां] S₁RABh, स कुद्धो गदा S₃ 29b °परिष्कृताम्] S₃RA₃Bh, °परिष्कृतां
 S₁ 29c °हासां च] S₃RBh (em.?), °हासांश्च S₁ 29d मृत्योर्] S₁RA₃A₄Bh, मृत्यो S₃ 30a
 °सकृद्दै°] RABh, °सकृन्दै° S₁, °सकृ दै° S₃ (unmetrical) 30c °मुद्दिश्य] S₁RBh, °मुद्दिश्य S₃
 30d स्कन्दः] S₁RBh, स्कन्ध S₃

शक्रमुक्तमिवायान्तमशनिं पर्वतोपरि ।
 विद्युतं वा महाशब्दां स रुद्रो भीमविक्रमः ।
 वञ्चयामास वेगेन श्वेतो मृत्युमिवागतम् ॥ ३१ ॥
 तिष्ठ तिष्ठेति चाप्युक्त्वा रुद्रः प्रहरतां वरः ।
 भ्रामयित्वा गदां घोरां दैत्यस्योपर्यपातयत् ॥ ३२ ॥
 स तया गदया दैत्यो दीप्तया भीमरूपया ।
 हतो मूर्ध्नि दिशः सर्वा हरिद्राः समपश्यत ॥ ३३ ॥
 अथ दैत्यस्तदा सम्यग्भ्रामयाणो गदां पुनः ।
 मण्डलानि विचित्राणि दर्शयित्वा महाबलः ।
 अजैकपादं गदया स्कन्धदेशे व्यताडयत् ॥ ३४ ॥
 स चाप्यभिहतस्तेन यथा वज्रेण भूधरः ।
 विवेश भूमिं दुःखार्तस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३५ ॥
 उत्थाय च स वेगेन रुद्रः क्रुद्धो महाबलः ।
 अवसव्यं चरं दैत्यं सव्यतो मण्डलेचरः ।
 भ्रामयित्वा गदां भूयो दैत्यस्योपर्यपातयत् ॥ ३६ ॥

31a शक्रमुक्तमिवायान्तं] शक्रमुक्तमिवायान्ती° R (unmetrical) 31c विद्युतं वा] विद्युदाभां R
 31e वेगेन] योगेन R 31f °मिवागतम्] °मिमागतं R^{pc}, °मिमागताम्भ R^{ac} (cf. 32c) 32ab]
 om. R 33a तया] तदा R 33d हरिद्राः समपश्यत] हरिद्राः समपद्यत R 34b °भ्रामयाणो]
 °भ्रामयानो R 36c अवसव्यं चरं दैत्यं] अपसव्यं वरं दैत्यः R 36d °चरः] चरन् R

31ab °यान्तमशनिं] A₇, °यातुमशनिः A₃A₄ 31cd] om. A 31f श्वेतो मृत्युमिवागतम्] ब{च°
 A₄}लवान् मृत्युमा{°ना° A₃A₄}गतं A 32b रुद्रः प्रहरतां वरः] रुद्रप्रहरभास्करः{°र A₄} A 32d
 °पर्यपातयत्] °परि चाक्षिपत् A 33d हरिद्राः] A₄, हरिद्रा A₃, हरिद्रा A₇ • °पश्यत] °पद्यत
 A₃A₄, °पद्यतः A₇ 34a अथ] अत्र A 34b °भ्रामयाणो] A₇, °क् भ्रामयानो A₃A₄ 34ef]
 A has these two pādas after 37. 34f स्कन्ध°] A₃, स्कन्ध° A₄A₇ 35-36] om. A

31a °मुक्तमिवायान्तं] S₁S₃A₇, °मुक्तमिवायान्ती° Bh (conj.) 31b °मशनिं प°] S^{pc}RA₇, °म-
 शनिम्पम्प° S^{ac} (unmetrical), °मशनिं प° S₃ (unmetrical), °मशानिं प° Bh (typo) 31c महाश-
 ब्दां] R, महाशक्तां S₁Bh (Bh adds (?)), महाशब्द S₃ 31d °विक्रमः] S₃RBh (conj.?), °विक्रमात्
 S₁ 31f मृत्युमि°] RBh (conj.?), मृत्युरि° S₁S₃ • °गतम्] S₁S₃R^{pc}A, °गताम् Bh (conj.?)
 32b रुद्रः] em. Bh (silently), रुद्र S₁S₃ 32c गदां] S₁RABh, गदा S₃ 32d दैत्यस्यो°]
 S₁RABh, दैत्यसो° S₃ 33d हरिद्राः] S₁A₄Bh, हरिद्रा S₃ 34a दैत्यस्त°] S₃RABh, दैत्य
 त° S₁ 34ab सम्यग्भ्रामयाणो] A₇, सम्यग् भ्रामयानो S₁, सम्यग्भ्रामयानो S₃, सम्यग् भ्रामयन् स
 Bh (conj.) 34b गदां] S₁RABh, गदं S₃ 34c विचित्राणि] S₁RABh, विचित्रानि S₃ 34f
 स्कन्ध°] S₃RA₃Bh, स्कन्ध° S₁ 35a °प्यभिहत°] S₃R, °प्यविहित° S₁, °प्यवहत° Bh (conj.?)
 35cd दुःखार्तस्त°] S₃RBh (em.?), दुःखार्तं त° S₁ 35d °दद्भुत°] S^{ac}S₃RBh, °दद्भुत° S^{pc} •
 °मिवाभवत्] S₁RBh, °मभून्महत° S₃ 36b रुद्रः] RBh (em.?), रुद्र S₁S₃ 36c °व्यं चरं दैत्यं]
 em., °व्यञ्चरन्दैत्य S₁, °व्यं चरं दैत्य S₃, °व्यं चरन् दैत्य° Bh 36e गदां] S₃RBh (em.?), गदा
 S₁ 36f °पर्यपातयत्] S^{pc}RBh, °पर्यपातय S^{ac}, °परि पातयत् S₃

स दैत्यस्तेन घातेन भ्रमित्वा त्रिमहाबलः ।
 संस्तम्भ्य गदया भूयो रुद्रं कुक्षावताडयत् ॥ ३७ ॥
 स तया गदया नुन्नो यथा वाय्वीरितो नगः ।
 पपात भूमौ वेगेन श्वेतशृङ्गो यथा पुरा ॥ ३८ ॥
 पतितं तं ततो ऽभ्येत्य पादे जग्राह सुव्रत ।
 भ्रामयित्वा च चिक्षेप स चामृत्युरवस्थितः ॥ ३९ ॥
 कार्तस्वनं ज्वरश्चोग्रो रुद्रः प्रहरतां वरः ।
 जघान निशितैर्भल्लैर्दशभिः स्तनयोः समम् ॥ ४० ॥
 कार्तस्वनस्तु बाणेन कार्मुकं तस्य दीप्तिमत् ।
 चिच्छेद बहुधा चैनं पुनर्विव्याध पत्रिभिः ॥ ४१ ॥
 छिन्ने धनुषि रुद्रो ऽपि दण्डं सर्वार्थसाधकम् ।
 भ्रामयित्वास्य चिक्षेप कार्तस्वनरथं प्रति ॥ ४२ ॥

37c संस्तम्भ्य] संस्तम्भ्य R 37d रुद्रं] रुद्रं R 38a नुन्नो] दैत्यो R 38b नगः] इनलः R
 39a तं ततो] तन्तथा° R 39b सुव्रत] स द्रुतम् R 39c च] तु R 39d चामृत्युरव°] च
 मृत्युरिवा° R 40a °स्वनं] °स्वरं R 41a °स्वनस्तु] °स्वरस्तु R 42c °यित्वास्य] °यित्वा
 स R 42d °स्वन°] °स्वर° R

37] A has 37ab after 37cd, and 34ef after 37ab. 37b भ्रमित्वा त्रिर्] भ्रा{भ्र° A₃}मयित्वा A
 37c संस्तम्भ्य] संस्तम्भ्य A 37d रुद्रं] A₃A₇, रुद्रं A₄ 38a नुन्नो] भिन्नो A 38b वाय्वीरितो
 नगः] आशी{द्वासी° A₇}रिवोरगः A 38d श्वेत°] A₇, शत° A₃, श्रुत° A₄ • °शृङ्गो] °शृङ्गं A
 39a तं ततो] च तदा° A 39b पादे] A₇, पादैर् A₃A₄ • सुव्रत] सुव्रतं A 39c च] तु A
 39d चामृत्युरव°] च मृत्युरिव A 40ab] om. A 40c °तैर्भल्लै°] A₃A₄, °तैर्भल्लै° A₇ 40d
 °भिः स्तनयोः समम्] °भिश्च स्तनांतरे{°नानले A₇} A 41a °स्वनस्तु] °स्वरं तु A 41b कार्मुकं
 त°] कार्मुकस्त° A 42ab] om. A 42c °यित्वास्य] A₇, °यित्वा च A₃A₄ 42d °स्वन°]
 °स्वर° A • °रथं प्रति] A₃A₄, °रथे पि च A₇

38(d¹-d⁵)(d⁶) S₁ 39(b⁶-b⁷) S₁ 40(a⁷) S₁ 42(a¹-a⁶) S₁

37b भ्रमित्वा] S₃RBh (em.?), भ्रामित्वा S₁ • त्रिर्] S₁RBh, त्रि S₃ 37c संस्तम्भ्य] S₁S₃,
 संस्तम्भ्य Bh 37d कुक्षाव°] S₃RABh, रुक्षाव° S₁ 38a नुन्नो] S₁Bh, नुन्नो S₃ (unmetrical)
 38b वाय्वीरितो] S₃RBh (conj.?), वाय्वीरि{°र° S₁^{pc}}तो S₁ 38d श्वेत°] RA₇, श्वत° S₃, शत°
 Bh • °शृङ्गो यथा] RBh (conj.), ... (गा) S₁ (upper parts lost), °शृङ्गा यथा S₃ 39a पतितं]
 S₁S₃RABh, पातितं S₃ • तं ततो] S₃, तुतो S₁ (unmetrical), तु ततो Bh (conj.?) • ऽभ्येत्य]
 RABh, भेत्य S₁, तेभ्य S₃ 39b पादे ज°] S₃RA₇, प्रदेश° S₁, पदे ज° Bh (conj.?, in a note Bh
 suggests पादौ) • सुव्रत] em., (सो ब्र)ज S₁ (tops lost), सुव्रतः S₃, सुव्रतम् Bh 39c चिक्षेप]
 RABh, विक्षेप S₁S₃ 40a कार्त°] S₁RBh, कर्त्ता° S₃ • ज्वर°] S₁^{pc}S₃RBh, जर° S₁^{ac} 40b
 रुद्रः] RBh (em.?), रुद्र S₁S₃ 40cd निशितैर्भल्लैर्द°] RA₃A₄Bh, निगितैर्भल्लैर्द° S₁, निशितैर्भले
 द° S₃ (unmetrical) 40d स्तनयोः] S₃RBh (em.?), स्तन+यो+ S₁ 41a कार्त°] S₁RABh,
 कर्त्ता° S₃ • °स्वनस्तु] S₃, °स्वनस्य S₁, °स्वनश्च Bh (conj.) 41c चिच्छेद] S₁RABh, चिच्छेद
 S₃ 42a छिन्ने धनुषि रुद्रो] S₃R, ... द्रो S₁, - - - - - रुद्रो Bh (conj.?) 42c °यित्वास्य]
 S₁S₃A₇, °यित्वाशु Bh (conj.) 42d कार्तस्वनरथं] S₁Bh, कर्त्तास्वनरथ S₃

तं युगान्तानलप्रख्यं शतसूर्यानलप्रभम् ।
जग्राह शरजालेन मेघो वृष्ट्या यथाचलम् ॥ ४३ ॥
हन्यमानश्च तैर्दण्डो हविषेद्ध इवानलः ।
भूयस्तरं प्रजज्वाल वेगवच्चाप्यधावत् ॥ ४४ ॥
तमप्रतिहतं दण्डं ज्ञात्वा कार्तस्वनः स तु ।
रथमुत्सृज्य वेगेन आकाशस्थो ऽभवद्वली ॥ ४५ ॥
दण्डश्च रथमभ्येत्य सहयं सह यन्तृणा ।
सध्वजं सपताकं च भस्म कृत्वा ययौ पुनः ॥ ४६ ॥
यावद्दण्डो न पतति रथे नेति च तं प्रति ।
तावत्कार्तस्वनो रुद्रं शरैरभ्यद्रवद्वली ॥ ४७ ॥
छित्त्वा ध्वजं धनुश्चास्य तथा योक्त्राणि वाजिनाम् ।
विरथं तं ज्वरं कृत्वा असिना मूर्ध्न्यताडयत् ॥ ४८ ॥
असिघातपरीतात्मा स रुद्रः शत्रुसंसदम् ।
त्यक्तान्यतो ययौ तूर्णं पदातिर्मुनिसत्तम ॥ ४९ ॥

44ab °नश्च तैर्दण्डो हविषेद्ध] °नः स{श R^{ac}} तैर्दण्डैर्हविषेद्ध R 44d °वच्चाप्य°] °वच्च व्य° R
45b °स्वनः] °स्वरः R 46b यन्तृणा] पत्रिणा R 47b रथे] रथो R 47c °स्वनो] °स्वरो
R 49b शत्रु°] शक्र° R

43ab] om. A 43c जग्राह] जघान A 44ab] हन्यमानैश्च तैर्दण्डैर्हविषेव हुताशनः A± 44cd]
om. A 45b °स्वनः स] °स्वरस्य A 45c °मुत्सृज्य] A₃A₄, °मुत्सृज्य A₇ 46b सहयं सह
यन्तृणा] मयन्ताथ पत्रिणाः A 46cd] om. A 47c तावत्] A₃A₄, भावत् A₇ • °स्वनो रुद्रं]
°स्वरं रुद्रः A 47d °भ्यद्रवद्] °भ्यहनद् A 48ab] om. A 48c कृत्वा] दृष्ट्वा A 48d
मूर्ध्न्य°] A₃, मूर्द्धनि A₄, मूर्द्धनि A₇ 49b शत्रु°] शक्र° A₃A₄, सक्र° A₇ 49d पदाति°] ग{र्ग°
A₇}दाभि° A

45(b³-c¹) S₁ 48(c³-d¹) S₁

43a युगान्तानल°] RBh (conj.?), युगंतल° S₁ (unmetrical), युगान्तनल° S₃ 43c जग्राह]
S₁S₃R, जघान Bh • °जालेन] S₁^{pc}S₃RABh, °जा- - S₁^{ac} 43d वृष्ट्या] S₁RABh, वृष्ट्या S₃
• यथाचलम्] S₁S₃^{pc}RABh, यथाचलः S₃^{ac} 44a तैर्दण्डो] S₁^{pc}Bh, तैर्दण्डो S₁^{ac}, तै दण्डे S₃ 44b
हविषेद्ध इवा°] conj. Bh (silently), हविषेण इवा° S₁, हविषन्हविषा° S₃ 44d वेगवच्चा°] S₁^{pc}
Bh, वेगवच्चा° S₁^{ac}, वेगव चा° S₃ (unmetrical) • °धावत्] RBh (em.?), °धावतः S₁S₃ 45c
°मुत्सृज्य] S₁RA₃A₄Bh, °मुत्सृज्य S₃^{pc}, °मुत्सृज्य S₃^{ac} 45d आकाशस्थो] S₁RABh, आकाशच्छो
S₃ • ऽभवद्वली] S₁^{pc}S₃RABh, ववली S₁^{ac} (unmetrical) 46a °मभ्येत्य] S₃RABh, °मभेत्य
S₁ 46b यन्तृणा] em. Bh (silently), यंतृणाः S₁, यन्त्रिणा S₃ 46d भस्म] S₁^{pc}S₃RBh, भस्मं
S₁^{ac} 47a यावद्दण्डो] RABh, याव दण्डो S₁, याव दण्डा S₃ • न पतति] S₃RABh, निपतति S₁
47b नेति] S₁S₃RA, नेति Bh (em.) 47c तावत्कार्त°] RA₃A₄Bh, ताव कार्त° S₁, तावत्कर्तु° S₃
47d शरैर°] S₃RABh, शनैर° S₁ (न retraced) 48a छित्त्वा] S₁RBh, हत्वा S₃ • ध्वजं]
S₁^{pc}RBh, द्वजं S₁^{ac}, ध्वज S₃ 48b योक्त्राणि] S₁RBh, योक्त्रानि S₃ 48c विरथं तं] S₁^{pc}RABh,
विर... S₁, विरथ त S₃^{ac} (unmetrical) 48d °ना मूर्ध्न्य°] RA₃Bh, °नम्मू{°म्प्र° S₁^{ac}}द्धनि S₁,
°ना मूर्ध्न्य° S₃ (unmetrical) 49c ययौ] S₁RABh, ययो S₃ 49d पदातिर्] RBh (em.?),
पदाति S₁S₃ • °सत्तम] S₁RABh, °सत्तमः S₃

सो ऽसिघातविपरीतचेतनो रक्तचन्दनविलेपनः प्रभुः ।
तं विहाय रिपुमुग्रविक्रमं दुद्रुवे सुरबलं यतस्ततः ॥ ५० ॥

इति स्कन्दपुराणे सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥

50a °विपरीत°] A₃, °विपरीत° A₄A₇ (unmetrical) 50b °लेपनः प्रभुः] °लेपनप्रभः R 50d दुद्रुवे सुर°] जग्मुरी-
श्वर° R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डेऽध्यायः R

50a °विपरीत°] A₃, °विपरीत° A₄A₇ (unmetrical) 50b °नविलेपनः] °नावलेपनं A
(unmetrical) • प्रभुः] A₄A₇, प्रभुं A₃ 50c रिपुमुग्र°] A₃A₄, विप्रमुग्रं A₇ (unmetrical) 50d
दुद्रुवे] प्रदुद्रुवे A₃A₄ (unmetrical), पुदुद्रुवे A₇ (unmetrical) Col. इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाह-
स्रथां संहिताया {इति स्कंद° A₄} मम्बिकाखण्डे कार्तस्वरविग्रहोऽध्यायः A±

50a °घातवि°] S₃ABh, °घात(घा)त° S₁ 50b °लेपनः] conj., °लेपन° S₁S₃Bh • प्रभुः]
S₁S₃A₄A₇, °प्रभः Bh (conj.) 50c °मुग्रविक्रमं] S₃RA₃A₄, °मग्रविक्रम S₁, °मग्यविक्रमं Bh
(em.?) 50d दुद्रुवे] S₃Bh (em.?), द्रुद्रुवे S₁ • °बलं] S₁RABh, °ब+ल+ S₃ (unmetrical)
• °स्ततः] RABh, °स्तनेति S₁ (इति part of col.), °स्तत इति S₃ (इति part of col.) Col. ⊙
॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आध्यायः ... S₁, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८७ (in letter numerals) ॥ ⊙ S₃,
इति स्कन्दपुराणे युद्धे सप्ताशीतितमोऽध्यायः Bh

अष्टाशीतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

अर्यमा बहुभिर्बाणैः प्रह्लादं दैत्यपुंगवम् ।

आजघान नदन्धोरं ध्वजं चास्य व्यशातयत् ॥ १ ॥

प्रह्लादोऽप्यर्यमन्तं वै रथं त्यक्तैव वीर्यवान् ।

प्रदुद्राव यथा राहुः समये तिमिरापहम् ॥ २ ॥

आधावन्तं च वेगेन विहस्तं रिपुमर्यमा ।

जघान बहुभिर्बाणैः प्रह्लादं दैत्यपुंगवम् ॥ ३ ॥

शरानगणयन्नेव हिरण्यकशिपोः सुतः ।

क्रोधान्मानाच्च दर्पाच्च वेगेन समधावत् ॥ ४ ॥

गृहीत्वा कूबरे तस्य रथं हेमपरिष्कृतम् ।

चिक्षेप सह सूतेन ततो हर्षान्ननाद च ॥ ५ ॥

1a⁴-3c³] om. R 3cd °बाणैः प्रह्लादं दैत्यपुंगवम्] °बाणवृद्ध्या मेघो यथाचलम् R 3d After this R adds two pādas reading तूर्णं संच्छादयामास हिरण्यकशिपोः सुतम् । 5a कूबरे तस्य] कूबरे चास्य R

1a अर्यमा बहुभिः] A₃A₄, अर्यमा° A₇ (unmetrical) • °बाणैः] A₄A₇, °वर्णैः A₃ 1d ध्वजं चा°] A₃A₄, ध्वजं चा° A₇ • °शातयत्] °ताडयत् A 2a °पुंगवम्] °पुंगवमाणं A₇, °शमानं A₃A₄ (unmetrical) 2d समये] समरे A 3ab] om. A 3cd] ववर्ष बहुभिर्बाणैर्वृद्ध्या मेघो यथाचलं A 4a °नगणय°] °ण् गणय° A₇ (unmetrical), °न् गणदय° A₃A₄ 4c क्रोधान्मानाच्च दर्पाच्च] स क्रोधाच्चवमानाच्च A± 5ab] om. A 5c चिक्षेप] A₃A₇, विक्षेप A₄ 5d हर्षान्न°] A₇, वर्षा न° A₃A₄

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 8.22a (f. 141^r), 8.21b (f. 141^v) and 8.20b (f. 142^r); S₃ f. 142^r-143^r; R f. 161^r-162^r; A₃ f. 94^v-95^r; A₄ f. 137^r-137^v; A₇ f. 133^r-134^r.

1(speaker indication 1) S₁ 2(a¹)(a²-a⁶, b²) S₃ 3(d¹-d⁷)(d⁸) S₁

1a अर्यमा] RA₃A₂Bh, आर्यमा S₁^{pc}, आर्यमां S₁^{ac}, अर्यमा S₃ • °भिर्बाणैः] A₄Bh (em.?), °भिर्बाणैः S₁, °भि बाणैः S₃ 1b प्रह्लादं] S₁ABh, प्रह्लादन् S₃ • °पुंगवम्] S₁ABh, °पुङ्गवां S₃ 1c नदन्] S₃A, नसं S₁, रथं Bh (conj.?) 1d ध्वजं चास्य व्य°] A₃A₄Bh, ध्वजस्य व्यप° S₁, ध्वज चास व्य° S₃ 2a प्रह्लादो] S₁ABh, ॐ(ह्लादा) S₃ (upper parts lost) • °पुंगवम्] em. Bh (silently), °पुंगवम् S₁, (पुंगवम्) S₃ (anusvāra possibly lost) 2c राहुः] ABh, राहु S₁, रा(जा) S₃ (unmetrical) 2d °रापहम्] S₁^{pc}S₃^{pc}ABh, °रापहत् S₁^{ac}, °रा(ह्)+प+हं S₃ 3b विहस्तं] S₁^{pc}Bh, वि(ह्)स्तं S₁^{ac}, विहस्त S₃ • °मर्यमा] em. Bh (silently), °मर्यमाम् S₁, °मर्यमा S₃ 3c जघान] S₃^{pc}Bh (em.?), जघाण S₁, अजघान S₃^{ac} (unmetrical) 3cd °बाणैः प्रह्लादं दैत्यपुंगवम्] em., °बाणैः ... (वं) S₁, °बाणैः प्रह्लादं दैत्यपुङ्गवां S₃, °बाणैर्वृद्ध्या मेघो यथाचलम् Bh 4a °नगणय°] S₁S₃^{pc}RBh, °(ग)+न+गणय° S₃ 4b °कशिपोः सुतः] RABh, °कशिपो सुतः S₁, °कशिपो सुतं S₃ 4c °न्मानाच्च दर्पाच्च] RBh (conj.), °न्मानच्च दर्पाच्च S₁, °न्मना च दर्पाच्च S₃ 5a कूबरे] S₁^{pc}S₃Bh, कूररे S₁^{ac} 5b °परिष्कृतम्] S₃RBh (em.?), °परिष्कृतं S₁ 5c चिक्षेप] S₃RA₃A₇, विक्षेप S₁, चित्रेप Bh (typo) • सूतेन] S₁RABh, सूत्रेण S₃ 5d हर्षान्न°] S₃^{pc}RA₇Bh (em.?), हर्षा न° S₁S₃^{ac}

अनुह्लादो धरं प्राप्य तेन विद्धः स्तनान्तरे ।
 असिं निष्कृष्य वेगेन धरस्य रथमासदत् ॥ ६ ॥
 ध्वजमीषां हयांश्चैव सारथिं धनुरेव च ।
 छित्त्वा स्कन्धे धरं चैव पुनः स्वरथमभ्यगात् ॥ ७ ॥
 कर्मणा तेन दैत्यस्य धरो भयसमीरितः ।
 अनुह्लादं ततस्त्यक्त्वा ययाविन्दुरथं प्रति ॥ ८ ॥
 ध्रुवस्तु ह्रदमासाद्य कृत्वा युद्धं महाभयम् ।
 माययाभिजितो युद्धे प्राद्रवद्भयपीडितः ॥ ९ ॥
 एवमन्यैश्च दैत्येन्द्रैरन्ये देवा महाबलाः ।
 निर्जितास्तर्जिताश्चैव युद्धाय च पुनः स्थिताः ॥ १० ॥
 ततः संकुलमेवाभूद्देवानां दानवैः सह ।
 परस्परजिगीषूणां युद्धं भीरुभयावहम् ॥ ११ ॥

6a धरं] ध्रुवं R 6b तेन विद्धः] विनिहत्य R 6c निष्कृष्य] विष्कृष्य R 6d धरस्य] ध्रुवस्य R
 7a °मीषां] °मीषां R 7c धरं] ध्रुवञ् R 8b धरो] ध्रुवो R 8d ययाविन्दुः] यथाविन्दुः R
 9a ध्रुवस्तु ह्रदं] ध्रुवस्य रथं R 9b महाभयम्] महाबलः R 9c °भिजितो] °भिहतो R

6a धरं] ध्रुवं A₃A₄, ध्रुवं A₇ • प्राप्य] A₃A₄, प्राप्य A₇ 6c असिं निष्कृष्य] तस्मिन्निष्कृष्य A₇,
 तस्मिन्निष्कृष्य A₃A₄ 6d धरस्य] ध्रुवस्य A • °मासदत्] A₃A₄, °सादयत् A₇ 7a ध्वजमी-
 षां] ध्वजमांसां A₇, ध्वजं तस्य A₃A₄ 7c छित्त्वा स्कन्धे] A₃A₄, छित्त्वा स्कन्धे A₇ • धरं] रथे
 A 7d स्वरथमभ्यगात्] स रथमन्वयात् A 8b धरो] ध्रुवो A 8d ययाविन्दुः] ययौ चित्रं
 A 9a ह्रदमासाद्य] रथमास्थाय A 9b महाभयम्] महाबलं A 9c माययाभिः] माययापि A
 9d प्राद्रवद्] A₃A₄, प्राद्रा A₇ (unmetrical) 10ab] om. A 10c °स्तर्जिता°] °स्ते जिता°
 A₄A₇, °स्ते जितास्ते जिता° A₃ (unmetrical) 10d युद्धाय च पुनः स्थिताः] युद्धाय च पुनः स्थितः
 A₃A₄, डिण्डिमाश्च विषानिका A₇ (= 12d; after this A₇ reads and probably cancels 12e and 15ab)
 11a संकुलमेवा°] सद्कुलम् A₇ (unmetrical), सशंकुलम् A₃A₄ 11b °देवानां] A₃A₄, °देवाणां
 A₇ 11c °जिगीषूणां] A₄, °जिगीषूनां A₇, °जिगीषूणां A₃

7(a¹-a⁸) S₁ 11(b¹, b³-b⁷)(b⁸-c⁸)(d²) S₁

6a अनुह्लादो] S₁RA, अनुह्लादो S₃Bh (conj.?) • प्राप्य] S₁RA₃A₄Bh, प्राप्य S₃ 6c असिं
 निष्कृष्य] conj. Bh (silently), असिभिष्कृष्य S₁^{pc}, असिभिष्कृष्य S₁^{ac}, असि निष्कृष्य S₃ (unmetrical)
 6d °मासदत्] S₁S₃^{pc}RA₃A₄Bh, °मासत् S₃^{ac} (unmetrical) 7a ध्वजमीषां] em. (cf. R), वेजमेषां
 S₃, ध्वजं तस्य Bh 7b सारथिं धनुः] S₁RABh, सरथित्वनुः S₃ 7c छित्त्वा स्कन्धे] S₃RA₃
 A₄Bh, छित्त्वा स्कन्धे S₁ 8b भयसमीरितः] S₃RA, भयसमीरितं S₁, भूद् भृशमदितः Bh (conj.)
 8c-9d] om. S₁Bh 8c अनुह्लादं] RA, अनुह्लादन् S₃ 9a ह्रदं] conj., रथं S₃ 9d प्राद्र-
 वद्] RA₃A₄, प्राद्रव S₃ 10a °मन्यैश्च] S₁^{pc}S₃RBh, °मन्यैश्च S₁^{ac} • दैत्येन्द्रैः] S₃RBh (em.?),
 दैत्येन्द्रो S₁ 10b °रन्ये] S₁^{pc}RBh, °रन्य S₁^{ac}, °रन्ये S₃ • महाबलाः] S₁RBh, महाबलं S₃
 10c निर्जितास्त°] RBh (em.?), निज्जिता त° S₁, निर्जिता त°{भ° S₃^{ac}? } S₃ 10d स्थिताः]
 RBh (em.?), स्थिता S₁S₃ 11a ततः] S₁RABh, तत S₃ 11ab °भूद्देवानां दानवैः] RA₃A₄Bh,
 °भूद्देवा(न्नान्दानवै) S₁, °भूद्देवानां दानवै S₃ 11d °भयावहम्] RABh, °भयावह S₁ (anusvāra
 possibly lost), °यावहं S₃^{pc} (unmetrical), °य(भ)हं S₃^{ac} (unmetrical)

ततो भेर्यश्च शङ्खाश्च पटहाः सैकपुष्कराः ।
 झझर्यः पेपुकाश्चैव डिण्डिमा गोविषाणिकाः ।
 अवाद्यन्त बले व्यास उभयेषां सहस्रशः ॥ १२ ॥
 ततो ऽसृगोघप्रभवा पताकाध्वजपादपा ।
 गजाश्चग्राहबहुला रथप्रवरकच्छपा ॥ १३ ॥
 केशशैवालबहुला धनुर्ज्याकृततन्तुका ।
 निष्टनन्तोग्रमण्डूका दुकूलच्छत्रफेनिला ॥ १४ ॥
 उष्णीषवरहंसा च करपादशिरोपला ।
 हारकेयूरसिकता मुकुटोत्फुल्लपङ्कजा ॥ १५ ॥
 मनुष्यकफपङ्का च प्राणजीवितनाशनी ।
 प्रावर्तत नदी घोरा हस्त्यश्चरथवाहिनी ॥ १६ ॥

12b °हाः सैकपुष्कराः] °हाश्चैव पुष्कलाः R 12c झझर्यः पेपुका°] झझर्यः प्रक्षरा° R 12d °विषाणिकाः] °विषालिकाः R 12f उभयेषां] उभावेषां R 13a ऽसृगोघ°] ऽसृगोघ° R 13c गजाश्च°] गजाश्च R 14cd] om. R 15b °शिरोपला] °शिरोत्पला R 15c °सिकता] °र-सिता R 16a मनुष्यकफपङ्का च] हस्तिमस्तिष्कपङ्का या R

12ab शङ्खाश्च पटहाः सैकपुष्कराः] पटहा गोमुखाश्चैव पुष्कलाः A 12c झझर्यः पेपुका°] मन्दपाः पु-ष्कला° A 12d गोविषाणिकाः] °श्च विषाणिकाः{°का A₇} A 12e बले] रणे A 13a ततो ऽसृगोघप्रभवा] उभौ सृगौ{मृतौ° A₃A₄}घप्रवहा A 13b °पादपा] °पादपाः A₃A₄, °पादकाः A₇ 13d °कच्छपा] °कच्छपाः A 14a °शैवाल°] A₃A₄, °शैवाल° A₇ • °बहुला] °बहुधा A 14b धनुर्ज्या°] A₃A₄, धनुर्ज्या° A₇ • °तन्तुका] °कन्तुकाः A₇, °कर्णकाः A₃A₄ 14c निष्टन-न्तोग्र°] निष्पिष्टनाग° A 14cd °मण्डूका दुकूल°] °मदकदुकूल° A₇, °मदकदुहुल° A₃, °मदकदुहुल° A₄ (unmetrical) 14d °फेनिला] A₃A₄, °फेनिना A₇ 15ab] A₃ repeats this. 15a °वर°] °कल° AA₃* 15b °शिरोपला] A₃A₃*, °शिरोपलाः A₄A₇ 15c °सिकता] °शिकता A 15d °पङ्कजा] °पङ्कजाः A₇, °लोचना A₃A₄ 16a °कफपङ्का च] °रूपापङ्का{°ञ्जा A₃A₄} सा A 16b प्राण°] प्राणि° A 16c °वर्तत] A₃A₄, °वृत्तत A₇ • नदी] महा° A

12(a⁶) S₁, (c²) S₃ 13(a⁴, b¹-b⁵)(b⁶-b⁸→) S₁ 14(←a¹-b¹)(d⁸) S₁

12a भेर्यश्च] S₁RABh, भेर्याश्च S₃ 12b पटहाः] S₃^{PC}, पटहा° S₁S₃^{AC}Bh • सैक°] S₁, सैक° S₃, °सेक्य° Bh (conj.?) • °पुष्कराः] S₃, °पुष्कला S₁, °पुष्कलाः Bh 12c झझर्यः] em. Bh (silently), सज्झर्य्य° S₁, झ(झ)र्य्य° S₃ 12d °विषाणिकाः] A₃A₄, °विषाणकाः S₁Bh, °वि-षाणिका S₃ 13ab] S₁ has this after 13cd. 13a ऽसृगोघ°] conj. Bh (silently), मृ(गौ)घ° S₁, सृगो° S₃ (unmetrical) • °प्रभवा] S₁S₃R, °प्रवहा Bh 13b पताका°] S₃RA, (पताक°) S₁, पताक° Bh 13d °कच्छपा] RBh (em.?), °कच्छपाः S₁S₃ 14a °शैवाल°] RA₃A₄Bh, °शैवाल° S₃ 14b धनुर्ज्या°] RA₃A₄Bh, ऽनुज्या° S₁, धनुज्या° S₃ • °तन्तुका] S₁^{AC}RBh, °तन्तुकाः S₃^{PC}, °तन्तुकाः S₃ 14c निष्टनन्तोग्र°] S₁, निष्टन्तोग्र° S₃ (unmetrical), निष्टनच्छस्व° Bh (conj.) 14d °फेनिला] A₃A₄Bh, °फेनि(ता)ः S₁, °फेनिना S₃ 15a °वर°] S₁RBh, °वर° S₃ • °हंसा च] S₃RABh, °हंसाश्च S₁ 15b °शिरोपला] A₃A₃*Bh, °शिरोवहा S₁^{PC}, °शिरोरुहा S₁^{AC}, °शिरोपलाः S₃^{PC}, °शिरोपलाः S₃^{AC} 15d °टोत्फुल्ल°] S₁RABh, °टोत्फुल° S₃ • °पङ्कजा] S₁^{AC}S₃RBh, °पङ्कजाः S₁^{PC} 16a मनुष्य°] S₁S₃A, मेदोय° Bh (conj.) • °पङ्का] S₁RA₇Bh, °पका S₃ (unmetrical) 16c °वर्तत] S₃RA₃A₄Bh, °वर्तन S₁

तस्यां स्नायन्ति रक्षांसि पिबन्ति च रमन्ति च ।
 नृत्यन्ते चापि विविधा भीरूणां भयदास्तदा ॥ १७ ॥
 गृध्रा गोमायवश्चैव शुनो जर्जरवायसाः ।
 चक्षूषि करपादान्त्रान्भक्षयन्तो दिने दिने ॥ १८ ॥
 ममायं हस्तिनः पादो ममायं मेदपट्टकः ।
 ममायं च करः शुभ्रो हृदश्च रुधिरस्य ह ॥ १९ ॥
 ममायं तव नायं च गृह्ण पश्येति चैव हि ।
 कलहं चक्रिरे तत्र क्रूराः पिशितभोजनाः ॥ २० ॥
 त्यक्तान्ये च हतास्तत्र स्वदेहान्सुमहारथाः ।
 विमानैः स्त्रीजनाकीर्णैः प्रययुर्ब्रह्मणः सदम् ॥ २१ ॥

17b पिबन्ति च रमन्ति] रुधिराणि पिबन्ति R 17d °दास्तदा] °दा तदा R 18a गृध्रा] ग्रध्रा R 18b शुनो] (शुनो°) R 18cd °पादान्त्रान्भक्षयन्तो] °पादन्तु भ्रामयन्तो R 19b मेद°] मेध° R 19c शुभ्रो] पीनो R 19d रुधिरस्य ह] काधरस्य च R 20ab नायं च गृह्ण पश्येति] लापच्च गृह्णमस्येति R 20d क्रूराः] क्रुद्धाः R 21a च हतास्त°] बहवस्त° R 21d °ब्रह्मणः] सदम् R °ब्रह्मजिनः पदम् R

17c नृत्यन्ते] A₃, नृत्यते A₄A₇ 17d भीरूणां] A₃A₄, भीरूणां A₇ • °स्तदा] A₃A₄, °स्तथा A₇ 18a गृध्रा] A₃A₄, गृध्रा A₇ • गोमायव°] सोमायव° A₇, सोमावय° A₃A₄ 18b शुनो जर्जर°] श्वानो मार्जार° A 18c चक्षूषि] A₃, चक्षूषि A₄, चक्षूषि A₇ 18cd °पादान्त्रान्भक्षयन्तो] °पादौ च अभक्षन्त A 19a हस्तिनः] A₃A₇, हास्तिनः A₄ 19b °यं मेदपट्टकः] °यान्मेद इत्युत A₇, °यं मे न इत्युत A₃A₄ 19cd] ममायं चा{च A₃A₄}करोच्छ{च्छ° A₄}ब्दो हृदस्य रुधिरस्यदः A 20a ममायं] A₃A₄, अमायतन् A₇ (unmetrical) 20b पश्येति] पश्येति A₇, पश्यति A₄, पश्यति A₃ 20d क्रूराः] A₃A₄, क्रूराः A₇ • °भोजनाः] °भोजिनः A 21d सदम्] पद° A

17(a⁸-b⁶) S₁ 20(b¹-b⁶) S₁

17a तस्यां] RABh, स्तस्यां S₁, तस्य S₃ • रक्षांसि] RABh, रक्षा S₁ (anusvāra possibly lost), रक्षाश्च S₃ 17c नृत्यन्ते] S₁^{pc}S₃RA₃, <(त्य)>+नृ+त्यन्ते S₁, नृत्यन्ति Bh (conj.) 17d भीरूणां] S₁RA₃A₄Bh, भीरूणां S₃ • °स्तदा] S₁^{ac}S₃A₃A₄, °स्तथा S₁^{pc}Bh 18a गृध्रा] A₃A₄Bh, गृध्रा S₁, गृध्र° S₃ • गोमायव°] RBh (em.?), गोमायुध° S₁, गोमय° S₃ (unmetrical) 18b शुनो] S₁S₃, श्वानो Bh • जर्जर°] S₃R, सर्जर° S₁^{pc}, झर्जर° S₁^{ac}, मार्जार° Bh • °वायसाः] S₃^{pc}RABh, °वायसा S₁^{pc}, °वाय(झा) S₁^{ac}, °वासयाः S₃^{ac} 18c चक्षूषि] S₁RA₃Bh, चक्षूषि S₃ • °दान्त्रान्] em., °दान्ता S₁, °दात्रा S₃, °दान्त्रं Bh (conj.?) 18d दिने दिने] S₃RA, भिरेपिरे S₁, भिरेमिरे Bh (conj.?) 19a हस्तिनः] S₁^{pc}RA₃A₇Bh, ह(न्ति)नः S₁^{ac}, हस्तिनः S₃ • पादो] RABh, पादौ S₁, पदौ S₃ (unmetrical) 19b °पट्टकः] S₁RBh, °पट्टकाः S₃ 19c ममायं च] S₁^{pc}S₃^{pc}RA₃A₄Bh, ममाय(क)श्च S₁, मयायं च S₃^{ac} • शुभ्रो] S₃, शुक्रो S₁Bh 19d हृदश्च] S₃R, बाहुश्च S₁Bh • रुधिरस्य ह] S₁S₃, रुधिरस्यदः Bh 20a °यं तव] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, °यन्तव S₁^{ac} 20d क्रूराः] A₃A₄Bh, क्रूरा S₁^{pc}, क्रूरा S₁^{ac}, क्रूर S₃ • पिशित°] S₃RABh, पिचित° S₁ • °भोजनाः] S₁RBh, °भोजिनः S₃ 21a च हतास्त°] S₃A, बहतास्त° S₁, च हतास्त° Bh 21b स्वदेहान्सुमहारथाः] S₃RABh, स्वदेहा समहारथः S₁ 21c °कीर्णैः] RABh, °कीर्णै S₁, °कीर्णै S₃ 21d प्रययुर्] S₃RABh, प्रययु S₁ • सदम्] S₁S₃, सदः Bh (em.?)

अपरे पापकर्माणो हन्यमाना रुषान्वितैः ।
 पतन्ति नरके घोरे क्रन्दमाना मुहुर्मुहुः ॥ २२ ॥
 केचिदार्तस्वरं कृत्वा याचमानास्तृडादिताः ।
 म्रियन्ते पुरुषा युद्धे शतशो ऽथ सहस्रशः ॥ २३ ॥
 दशन्तश्च तृणान्यन्ये तात पुत्रेति चापरे ।
 क्रन्दमाना नरा भीताः प्राणान्कृच्छ्रेण तत्यजुः ॥ २४ ॥
 संदष्टौष्ठपुटाः केचिद्देवासुरमहारथाः ।
 शरसंभिन्नमर्माणः पतन्त्युर्व्या द्रुमा इव ॥ २५ ॥
 अशिवानि शिवा नेदुरदृहासांश्च राक्षसाः ।
 आर्तनादांश्च पुरुषास्तथैव गजवाजिनः ॥ २६ ॥
 सिंहनादाश्च शूराणां बाहुशब्दाश्च पुष्कलाः ।
 धनुषां कृष्यमाणानां शब्दो वाद्यरवस्तथा ॥ २७ ॥

22c घोरे] भग्नाः R 23b °स्तृडादिताः] (°स्त्रिजर्हि)ताः R 24a दशन्तश्च तृणान्यन्ये] क्रन्दन्ति च हसन्ते च R 24c क्रन्दमाना] पीड्यमाना R 26a अशिवानि] अशिवश्च R 26b °रदृहासांश्च राक्षसाः] °ह्यदृहासांश्च हासांश्च राक्षसः R (unmetrical) 27a सिंह°] हंस° R 27c °माणानां] °मानानां R 27d शब्दो वाद्यरव°] शब्देनोग्ररवा° R

22b हन्यमाना] A₇, हन्यमान A₃A₄ 23a कृत्वा] त्यक्त्वा A 23b याचमानास्तृडादिताः] याच-मानस्त ऊर्द्धितः A₇, जातमानस्य उर्द्धि{°जि° A₄}तः A₃A₄ 23c म्रियन्ते] A₃A₄, म्रियते A₇ 23d शतशो] A₃A₄, सतशो A₇ 24a दशन्तश्च तृणान्यन्ये] क्रन्दन्ति च हसन्ते च A 24c क्रन्दमाना] A₃A₄, क्रन्दमाणा A₇ • नरा] रणे A 25a संदष्टौष्ठ°] A₃A₄, सन्दष्टौष्ठः A₇ 25d पतन्त्युर्व्या] A₇, पतत्युर्व्या A₃A₄ 26ab नेदुर°] A₇, लेदुर° A₃, लेदुर° A₄ 27bc] om. A 27d शब्दो वाद्य°] शब्देनोग्र° A • °स्तथा] °स्तदा A

23(b¹-b⁵) S₁ 24(a⁷) S₁ 26(a⁷-b²)(b³) S₁

22b हन्यमाना] S₃RA₇Bh (em.?), हन्यमान S₁ • रुषान्वितैः] S₁S₃^{pc}RA, रुषान्वितै S₃^{ac}, रुषान्वितैः Bh (न्वि and न्वि are indistinguishable in S₁S₃) 22d क्रन्दमाना] S₃RABh, क्रन्दमान S₁ 23a °दार्तस्वरं] S₃RABh, °दात्तस्वरं S₁^{ac}, °दात्तस्वर S₁^{pc} (unmetrical) 23b याचमाना°] S₃R, ---- Bh • °स्तृडादिताः] em., °षादिताः S₁, °स्तृडादिता S₃, - षादिताः Bh 23c म्रियन्ते] RA₃A₄Bh, म्रियन्ते S₁S₃ 23d शतशो] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, (त)+श+तशो S₁ 24a तृणान्य°] em. Bh (silently), तृणान° S₁^{pc}S₃, तृणा(न्न°) S₁^{ac} 24b तात] S₃RA, त्रात S₁, भ्रातः Bh (conj.?) • चापरे] S₃RABh, च परे S₃ (unmetrical) 24c क्रन्दमाना] S₃A₃A₄Bh, क्रन्दमान S₁ • नरा] S₁S₃R, जना Bh (conj.) • भीताः] RABh, भीता S₁S₃ 24d प्राणान्] RABh, प्राणा S₁, प्राणं S₃ • तत्यजुः] RABh, तत्यजः S₁S₃ 25a °दष्टौष्ठ°] S₁^{pc}RA₃A₄Bh, °दष्टौ° S₁^{ac} (unmetrical), °दष्टौष्ठ° S₃ • °पुटाः] RABh, °पुटा S₁S₃ • केचिद्] S₃RABh, केचि S₃ 25b °महारथाः] S₁^{pc}RABh, °महारथा S₁^{ac}S₃ 25c °संभिन्न°] S₃RA, °सन्नत° S₁Bh • °मर्माणः] S₃RABh, °नर्माण S₃ 25d °व्या द्रुमा इव] S₃RABh, °व्या द्रुमारिव S₁ 26cd °षास्तथैव] RABh, °षा तथैव S₁, °षास्तथैव S₃ 27b बाहु°] S₃RBh (conj.?), बहु° S₁ • पुष्कलाः] S₁^{pc}S₃RBh, पुष्कला S₁^{ac} 27c धनुषां] S₃RBh (em.?), धनुषा S₁ • °माणानां] S₃Bh (em.?), °मानानां S₁ 27d शब्दो] S₁^{pc}S₃, शब्दा S₁^{ac}Bh • °रव°] S₃A, °वर° S₁, °रवा° Bh (conj.?) • °स्तथा] S₃RBh (conj.), °स्तदा S₁

अथेन्द्रश्च धनेशश्च यमः कालश्च वीर्यवान् ।
 वरुणो मरुतश्चैव विश्वेदेवाश्च सर्वशः ॥ २८ ॥
 मित्रश्चैव जयन्तश्च भगः पूषार्यमा तथा ।
 कापाली चापि यो रुद्रो वसवश्च महाबलाः ।
 नासत्यश्चैव दस्रश्च पृथ्व्यश्च सुरोत्तमाः ॥ २९ ॥
 एते चान्ये च देवानां प्रवरा बाहुशालिनः ।
 दानवानां बले वेगं वेगवन्तो ऽभिचक्रिरे ॥ ३० ॥
 सागरा इव गर्जन्तो युगान्ते अनला इव ।
 प्रभञ्जना इवाकाले महान्त इव चाचलाः ॥ ३१ ॥
 वृषभा इव नर्दन्तो बृहन्त इव कुञ्जराः ।
 ग्रसन्तश्च यथा ग्राहाश्छिन्दन्तो मकरा इव ॥ ३२ ॥
 वर्षमाणा इव घनाः सिंहा इव च नर्दनाः ।
 दानवानां बलं सर्वे वेगेनैव व्यनाशयन् ॥ ३३ ॥

29c कापाली चापि] कपाली चैव R 29f पृथ्व्य°] ऋतव° R 30cd बले वेगं वेगवन्तो ऽभिचक्रिरे] बलं {बले R^{ac}} वेगान्नर्दयन्तो ऽभिजघ्निरे R 31b युगान्ते अ°] ज्वलद्वा° R^{ac} (unmetrical), जज्वलु-
 द्वा° R^{pc} 31c °वाकाले] °वाकाशे R 32a नर्दन्तो] गर्जन्तो R 33b सिंहा इव च नर्दनाः]
 सिंहा इव बलान्विताः R 33d °व व्यनाशयन्] °वाभ्यनाशयन् R

29c चापि] चैव A 29e नासत्य°] नासत्या° A • दस्रश्च] दस्रश्च A₇, दस्राश्च A₃, दस्राश्च A₄
 29f पृथ्व्यश्च] पृष्ठश्च स° A 30cd] om. A₇ • बले वेगं वेगवन्तो ऽभि°] बलं वेगात् बलवन्तो हि
 A₃A₄ 31a-33b] om. A

29(a³-a⁶)(a⁷) S₁ 30(d²) S₁ 31(c¹) S₁ 33(b⁷, d⁵)(d⁶-d⁷) S₁

29b °षार्यमा त°] RABh, °षार्यमास्त° S₁S₃ 29c कापाली] S₁ABh, कापीली S₃ 29d म-
 हाबलाः] S₃RABh, महाबला S₁ 29e नासत्यश्चैव] S₁^{pc}S₃RBh, नास त्(चैव) S₁^{ac} • दस्रश्च]
 S₁RBh, दस्रश्च S₃ 30d वेगवन्तो] S₁S₃, बलवन्तो Bh 31a गर्जन्तो] S₁^{ac}S₃RBh, गर्जन्तो
 S₁^{pc} 31b युगान्ते अ°] conj. Bh (silently), युगन्तो अ° S₁, युगान्तान्ते S₃ 31c प्रभञ्जना]
 S₃RBh (em.?), (प्र)भजन S₁ (tops lost, unmetrical) 31d चाचलाः] S₁^{pc}S₃RBh, चा((लं))+च+लाः
 S₁ 32a नर्दन्तो] S₃Bh (em.?), नर्दन्तो S₁ 32b बृहन्त] RBh (em.?), बृहन्त S₁, बृहन्त S₃
 (unmetrical) 32c ग्रसन्त°] S₁RBh, स्रसन्त° S₃^{pc}, स्रगन्त° S₃^{ac} 32cd °हाश्छिन्दन्तो] RBh
 (em.?), °हा छिन्दन्तो S₁S₃ 33a वर्षमाणा] S₁RBh, वर्षमाण S₃ • घनाः] RBh (em.?), घना
 S₁S₃ 33b नर्दनाः] S₃, न(न्द)ना S₁, नर्दिनः Bh (conj., Bh reads नादिनः in S₁) 33d °व
 व्यनाशयन्] A, °वा(व्य)- °यत् S₁, °व व्यनाशयत् S₃, °वाभ्यवारयन् Bh (conj.?)

तद्देववेगप्रहतातिवेगं बलं समन्ताद्दनुदानवानाम् ।
भवत्यनाधारमतिप्रसक्तं तृणं यथा वह्निमुखावसक्तम् ॥ ३४ ॥

इति स्कन्दपुराणे अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

34a तद्देव°] तदेव R **34b** °दनु°] °दल° R **34c** °त्यनाधार°] °त्यनाचार° R **34d** °खा-
वसक्तम्] °खप्रसक्तम् R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डेऽध्यायः R

34ab °वेगं बलं] A₃A₄, °वेलम्बनं A₇ **34b** समन्ताद्दनु°] समन्तादनु° A **34c** °त्यनाधारमति-
प्रसक्तं] °त्यनाचारमतिसंस{°श° A₃A₇}क्त° A **34d** °सक्तम्] A₃A₄, °शक्तं A₇ Col. इति{इति
श्री° A₃} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया{इति स्कंद° A₄}मम्बिकाखण्डे द्वन्द्वयुद्धं नामाध्यायः A±

34(a¹¹-c¹)(c²-c⁴) S₁

34a तद्देव°] ABh, तदेव S₁S₃ • °वेग°] S₃RABh, वेगेन S₁ (unmetrical) • °हताति°]
S₃RA, °हताभि° S₁Bh **34b** बलं] S₁RA₃A₄Bh, बल S₃ (unmetrical) • समन्ताद्दनु°] em.,
(सयन्तादनु°) S₁, समन्तादनु° S₃, सयन् दनु° Bh (conj.) **34c** °त्यनाधार°] S₃Bh (em.?),
~ -धार° S₁^{ac}, ~ -वार° S₁^{pc} • °मतिप्रसक्तं] RBh (em.?), °मतिप्रसक्त S₁, °मविप्रसक्त S₃ **34d**
°सक्तम्] S₃RA₃A₄Bh, °सक्तमिति S₁ (इति part of col.) Col. ○॥ स्कन्द(पुराणे) युद्धे आध्यायः
१४४ (in letter numerals) ॥ ○ S₁, ○॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८८ (in letter numerals) ॥ ○ S₃, इति
स्कन्दपुराणे युद्धेष्टाशीतितमोऽध्यायः Bh

एकोनवतितमोऽध्यायः।

सनत्कुमार उवाच ।

तेषां तद्वेगनुन्नानां प्रभग्नानां नशिष्यताम् ।

त्राणार्थमतिदीप्ताक्षो हिरण्याक्षोऽग्रहीत्पदम् ॥ १ ॥

अन्धकश्च महामायो भ्रातरश्चास्य तत्समाः ।

शतं रथसहस्राणां सर्वेषामपलायिनाम् ॥ २ ॥

प्रह्लादश्च सहभ्राता हिरण्यकशिपोः सुतः ।

विप्रचित्तिः सहभ्राता सैहिकेयैश्च तैः सह ।

गृह्ण गृह्णति नर्दन्तो देवान्प्रत्युद्ययुस्तदा ॥ ३ ॥

तेषां तेषां च संग्रामः सुघोरः समपद्यत ।

ग्रहाणामिव कालान्ते गजानामिव चाजने ॥ ४ ॥

1 सनत्कुमार] सनत्कुमामार R 1a तद्वेगनुन्नानां] तद्वद्वेगानां R 1b भग्नानां न०] भग्नाना-
म० {०न० R^{pc} ?} R 1c त्राणार्थमतिदीप्ताक्षो] त्राणमलभमानानां R 2d पलायिनाम्] पनायिनाम्
R 3a भ्राता] भ्रात्रा R 3c भ्राता] भ्रात्रा R 3d सैहिकेयैश्च] सैहिकेयश्च R 4ab] om.
R 4d गजानामिव चाजने] प्रजानामिव चात्यये R

1a तद्वेगनुन्नानां] तद्वश {०स० A₇}गानां च A₃A₇, तद्वगानां च A₄ (unmetrical) 1b प्रभग्नानां नशि-
ष्यताम्] भग्नानां क्षिप्य {०नो क्षिप्य० A₄, ०नां हृष्ट० A₇}तां पुनः A 1c मतिदीप्ताक्षो] मि {०सि०
A₇}ह संप्राप्तो A 1d अग्रहीत्पदम्] भ्ययात्सुतं A 2d पलायिनाम्] A₃A₄, पनायिनां A₇ 3a
प्रह्लाद०] A₃A₄, प्रह्लाद० A₇ • भ्राता] भ्रात्रा A 3b कशिपोः] A₃A₄, कशिपो A₇ 3c
भ्राता] A₇, भ्रात्रा A₃A₄ 3d सैहिकेयैः] A₄A₇, सैहिकेयैः A₃ 3e नर्दन्तो] A₃A₇, नर्दतो A₄
(unmetrical) 4ab संग्रामः सुघोरः समपद्यत] तुमुलः सुघो {तुमुलमुच्चा० A₃A₄}रस्त्वभवत्तदा A 4c
कालान्ते] कालास्ते A 4d चाजने] चाजिरे A

Manuscripts available for this chapter: S₁ 8.20b (f. 142^f), 8.21a (f. 142^v), 8.23b (f. 143^f) and 8.24
(f. 143^v); S₃ f. 143^f–145^f (f. 144^f largely retraced); R f. 162^f–164^f; A₃ f. 95^f–96^f; A₄ f. 137^v–139^f;
A₇ f. 134^f–135^v.

1(c⁴) S₁, (c²) S₃ 2(d³)(d⁴–d⁵) S₁ 3(d²–d³) S₁, (a⁵–a⁶, e²) S₃

1a भुन्नानां] S₃^{pc} Bh (conj.?), भुन्नादा S₁, भुन्नानां S₃^{ac} (unmetrical) 1b प्रभग्नानां नशिष्य-
ताम्] em., प्रभग्नानन्नशिष्यतां S₁, प्रभग्नानां तमिष्यताम् {०न् S₃^{ac}} S₃, भग्नानां क्षिप्यतां पुनः Bh
1c त्राणार्थ०] S₁S₃^{ac} ABh, त्रा(पा)र्थ० S₃^{pc} 1d अहीत्पदम्] S₁RBh, अही प्रदं S₃ 2b अश्वस्य]
S₃RABh, अश्च S₁ (unmetrical) • तत्समाः] S₁RABh, तत्समा S₃ 3a प्रह्लाद०] S₁RA₃A₄Bh,
प्रह्लाद० S₃ 3b कशिपोः सुतः] RA₃A₄Bh, कशिपोत्सुतः S₁, कशिपोः सुतं S₃ (retraced) 3c
विप्रचित्तिः] RABh, विप्रचित्ति S₁S₃(retraced) 3d सैहिकेयैश्च] S₁S₃^{ac} A₄A₇Bh, सैहिकेयोश्च S₃^{pc}
(retraced) • तैः] S₁RABh, तैः S₃ (retraced) 3e गृह्ण गृह्णति] S₁RABh, गृ(ह्ण){(०ह्ण) S₃^{ac}}
गृह्णति S₃ (retraced) • नर्दन्तो] RA₃A₇Bh, नन्दन्तो S₁, निर्दन्तो S₃ (retraced) 3f देवान्प्रत्यु-
द्य०] RABh, देवा प्रत्युद्य० S₁, देवा प्रत्युद्य० S₃ 4a संग्रामः] em. Bh (silently), संग्राम S₁,
संग्राम S₃ 4b सुघोरः] S₃Bh (em.?), सुघोर S₁ • समपद्यत] em. Bh (silently), समपद्यतः
S₁, सो भवत्तदा S₃ 4c ग्रहाणां] S₁RA, ग्रहणां S₃, ग्रहाणां Bh (conj.) • कालान्ते] S₃R,
कान्ते च S₁, काण्डे च Bh (conj.?) 4d चाजने] S₁^{pc} S₃, (जं)जने S₁^{ac}, वा वने Bh (conj.)

इन्द्रस्त्वष्टा च पूषा च हिरण्याक्षं महाबलम् ।
 संगत्य सायकैस्तीक्ष्णैः सर्वमर्मस्वताडयन् ॥ ५ ॥
 तेषां धनूंषि चित्राणि अस्यतां तु दिवौकसाम् ।
 मायाबलेन दैत्येन्द्रो व्यष्टम्भयत दीप्तिमान् ॥ ६ ॥
 तानि विष्टम्भितानि स्म तदा दैत्येन मायया ।
 नानमन्ति यथापूर्वं ततस्ते ह्याकुलाभवन् ॥ ७ ॥
 सो ऽपि दैत्यो महामायो नदित्वा मेघनिस्वनम् ।
 बबन्ध तेषां गात्राणि समन्तादस्त्रमायया ॥ ८ ॥
 तान्बद्धान्प्रसमीक्ष्यैवमकर्मण्यान्महाबलान् ।
 यन्तारो वाहनैः क्षिप्रं जहुस्तस्माद्रणाजिरात् ॥ ९ ॥
 अथ कालो यमश्चैव धनेशो मित्र एव च ।
 वरुणो वसवः सर्वे अश्विनौ च महाबलौ ॥ १० ॥
 प्रगृहीतायुधाः क्रुद्धास्तिष्ठ तिष्ठेतिवादिनः ।
 अभ्यद्रवन्त वेगेन हिरण्याक्षं महासुरम् ॥ ११ ॥

5c संगत्य] संहत्य R 5d °ताडयन्] °ताडयत् R 6b तु] त्रि° R 6d दीप्तिमान्] दीप्तिमान् R
 7d ह्याकुला°] व्याकुला° R 8b °निस्वनम्] °निस्वनः R 9ab तान्बद्धान्प्रसमीक्ष्यैवमकर्मण्यान्]
 विष्टम्भास्तु सकार्यण्यान् R (unmetrical) 9d जहुस्त°] जग्मुस्त° R 10d अश्विनौ] चाश्विनौ R
 11ab क्रुद्धास्तिष्ठ°] सर्वे ति° R

5c संगत्य] संहत्य A • सायकैस्ती°] A₃A₇, सायकैः स्ती° A₄ 5d °स्वताडयन्] °स्वताडयत्
 A₇, °सु ताडयत् A₃A₄ 6a धनूंषि] A₃^{pc}, धनूंषि A₃^{ac} A₄A₇ 6b अस्यतां] आस्यतां A 6d
 व्यष्टम्भ°] व्यष्टम्भ° A • दीप्तिमान्] A₃A₄, दीप्तिवान् A₇ 7c नानमन्ति] नाशयन्ति A 8b
 नदित्वा] A₄, नादित्वा A₃A₇ 9a तान्बद्धान्] तान्बद्धान् A₇, तानुक्ता न A₃A₄ 9ab °स-
 मीक्ष्यैवमकर्मण्यान्] समीक्ष्यै{°क्षै° A₄A₇}वं स्वकर्मणा A 9b °बलान्] A₇, °बलात् A₃A₄ 9d
 जहुस्त°] जुहुस्त° A₃A₄, जहस्त° A₇ • °द्रणाजिरात्] °द्रणाजिरे A 11a °तायुधाः] A₃A₄,
 °तायुधा A₇ 11ab क्रुद्धास्तिष्ठ] सर्वे तिष्ठ{°ष्ट A₄} A 11d महासुरम्] महाबलं A

5(b⁶)(b⁷-b⁸) S₁ 8(c¹-c²) S₁ 9(a⁴)(a⁵) S₁ 11(b⁷-b⁸) S₁

5a इन्द्रस्त्व°] S₃RABh, इन्द्र त्व° S₁ 5b °क्षं महाबलम्] S₃RA, °क्षं म(ह) ~ ५ S₁ (right side
 of ह lost), °क्षमवारयन् Bh (conj.?) 5c °कैस्तीक्ष्णैः] RA₃A₇Bh, °कै तीक्ष्णे S₁, °कैस्तीक्ष्णे S₃
 5d °ताडयन्] em. Bh (silently), °ताडयत् S₁S₃ 6a °षां धनूंषि] S₁RA₃^{pc}Bh, °षान्धनूंषि S₃
 (retraced) 6d दीप्तिमान्] S₃A₃A₄Bh, दीप्तिमाम् S₁ 7a विष्टम्भितानि] S₁RABh, विष्टम्भितानि
 S₃ 7c नानमन्ति] S₁RBh, नानयन्ति S₃ 7d ततस्ते] S₃RABh, तत्रस्ते S₁ • °भवन्] RA
 Bh, °भवत् S₁S₃ 8a दैत्यो] S₁^{pc}S₃RABh, दात्यो S₁^{ac} 9a तान्बद्धान्] S₃, तां बद्धा(म्प्र°)
 S₁, तान् बद्धांश्च Bh (conj.) • °समीक्ष्यैव°] em. Bh (silently), °मीक्ष्यैव S₁, °समीक्ष्येव° S₃
 9b °मकर्मण्यान्म्°] em. Bh (silently), °मकर्मण्यान्म्° S₁, °मकर्मन्य(ह)+म+° S₃ • °बलान्]
 RA₇Bh (em.), °बलाः S₁, °बलात् S₃ 9c वाहनैः] S₃RABh, वाहनै S₁ • क्षिप्रं] S₁RABh,
 क्षिप्र S₃ 9d जहुस्त°] S₃Bh (em.), जहस्त° S₁ • °द्रणाजिरात्] RBh (em.?), °द्रणाजिरान्
 S₁, °द्रणाजिरे S₃ 10c वरुणो] S₁RABh, वरुणे S₃ • वसवः सर्वे] RABh, वासवस्सर्वे S₁^{pc},
 वासव सर्वे S₁^{ac}, वस्तवश्चैव S₃ 11a °तायुधाः] RA₃A₄Bh, °तायुधा S₁S₃ 11ab क्रुद्धास्तिष्ठ] S₁
 Bh, क्रुद्धा तिष्ठ S₃ 11c °द्रवन्त] S₃RABh, °द्रवन्ता S₁ 11d हिरण्याक्षं] S₁RABh, हिरण्याक्षो
 S₃ • महासुरम्] S₁S₃^{pc}RBh, महासुरा S₃^{ac}

तेषामापततां संख्ये स दैत्यः क्रोधमूर्च्छितः ।
 सर्वेषां सायकैस्तीक्ष्णैर्विभेद कवचान्युधि ॥ १२ ॥
 ते भिन्नकवचाः सर्वे क्रोधात्प्रज्वलिताननाः ।
 ससर्जुरस्त्रमुख्यानि तदाप्रतिहतान्युत ॥ १३ ॥
 यमो दण्डं ससर्जास्य तथा कालश्च किंकरम् ।
 धनेशश्चाशनिं घोरं वरुणः पाशमेव च ।
 भगश्च मुसलं घोरमन्ये चान्यांस्तथा शरान् ॥ १४ ॥
 तान्स दैत्यो हसन्नेव सायकैर्मर्मभेदिभिः ।
 व्यष्टम्भयददीनात्मा शक्रहस्तं यथा भवः ॥ १५ ॥
 साधुवादांस्ततो हृष्टा दानवानां महारथाः ।
 समं चक्रुश्च संपूज्य हिरण्याक्षाय सर्वतः ॥ १६ ॥
 अपरे नैतदाश्चर्यं दितिपुत्रस्य संयुगे ।
 कश्यपेन प्रसूतस्य राज्ञोऽस्माकं च स्वामिनः ॥ १७ ॥

13b °ताननाः] R^{ac}, °तानलाः R^{pc} 13c ससर्जुरस्त्रमुख्यानि] ससृजुः शरवर्षाणि R 14e मुस-
 लं] मुषलं R 14f °था शरान्] °थापरान् R 16a °वादांस्त°] °वादास्त° R 16b दानवानां]
 दानवास्ते R 16c समं] शमं R 16d सर्वतः] सर्वशः R 17c कश्यपेन] काश्यपेन R

13ab] om. A 13c ससर्जुर°] ससृजुर° A (unmetrical) 13d °तान्युत] °तायुधाः A 14b
 तथा कालश्च किंकरम्] कालस्य चितवस्तदा A₃, कालस्य विनशेद्य° {य° A₇}था A₄A₇ 14c-15b] om.
 A 15cd °ददीनात्मा शक्र°] °दमेयात्मा चक्र° A 16a °वादांस्त°] A₇, °वादास्त° A₄, °वाद-
 स्त° A₃ • हृष्टा] दृष्टा A 16b °रथाः] A₃A₄, °रथा A₇ 17ab] om. A 17c कश्यपेन]
 कश्यपेण A₇, काश्यपेन A₃A₄

14(b⁷)(b⁸) S₁ 16(d⁷-d⁸) S₁ 17(c⁸) S₃

12a संख्ये] RABh, संखे S₁, व्यास S₃ 12b दैत्यः] S₁RABh, दैत्य S₁ • °मूर्च्छितः] S₁R
 ABh, °मूर्च्छितः S₃ 12cd °कैस्तीक्ष्णैर्वि°] RABh, °कै तीक्ष्णै वि° {(मि°) S₁^{ac}} S₁, °कैस्तीक्ष्णै
 वि° S₃ 12d कवचान्] S₁RABh, कचान् S₃ (unmetrical) 13a °कवचाः] S₁RBh, °कवचा
 S₃ 13b क्रोधात्] RBh (em.?), क्रोधा S₁S₃ • °ताननाः] R^{ac}Bh (em.?), °तानना S₁S₃ 13c
 ससर्जुर°] S₃Bh (em.), ससर्जर° S₁ 13d °न्युत] RBh (em.?), °न्युतः S₁S₃ 14a दण्डं] S₁R
 ABh, दण्ड S₁ • ससर्जास्य] RABh, ससर्ज्यास्य S₁, ससर्जस्य S₃ 14b कालश्च] RBh (conj.),
 कालस्य S₁S₃ • किंकरम्] S₃R, किं(ङ्क) S₁, --- Bh 14c °श्चाशनिं] RBh (conj.?), °श्चा-
 ननिर् S₁, °श्चाशनि S₃ (unmetrical) 14d वरुणः] RBh (em.?), वरुण S₁, वरुण S₃ (unmetrical)
 14e मुसलं] S₁S₃, मुशलं Bh (em.?) 14f °था शरान्] S₁S₃, °थामराः Bh (conj.) 15a ह-
 सन्नेव] S₁RBh, हसनेव S₃ (unmetrical) 15b °कैर्मर्म°] RBh (em.?), °कैर्मर्म° S₁, °कै मर्म°
 S₃ 15d भवः] S₁RABh, भव S₃ 16a °वादांस्त°] A₇Bh (em.?), °वादास्त° S₁S₃ 16b
 दानवानां] S₁^{pc}ABh, दानवाम् S₁^{ac} (unmetrical), दानवाना S₃ • °रथाः] RA₃A₄Bh, °रथा S₁S₃
 16d °क्षाय सर्वतः] S₃A, °क्षाय स ~ ऽ S₁, °क्षं महासुरम् Bh (conj.) 17a अपरे नैतदाश्चर्यं]
 RBh (em.?), अपरेणैस्तदाश्चर्यन् S₁, अपरे नेतदाचार्य S₃ 17c कश्यपेन] em. Bh, काश्यपेन S₁S₃

अपरे सिंहनादांश्च बाहुशब्दांश्च पुष्कलान् ।
 चक्रुर्हृष्टाश्च वाद्यानि तदा सर्वाण्यवादयन् ॥ १८ ॥
 एवं तेषां प्रहृष्टानां दानवानां महाहवे ।
 पाराशर्यं गिरो बह्वचः श्रूयन्ते स्तुतिसंहिताः ॥ १९ ॥
 तेषां प्रहर्षं ज्ञात्वा तं देवभङ्गं च तं तदा ।
 सर्वप्राणिचरो वायुरसुरानभिदुद्रुवे ॥ २० ॥
 सहस्रनत्वमात्रेण स रथेन प्रभञ्जनः ।
 समन्ताद्भुजयुक्तेन पताकाशतमालिना ॥ २१ ॥
 जवेन यन्तृणा यत्नान्निगृहीतेन शब्दवान् ।
 प्रपूरयन्दिशः सर्वाः सहसा प्रत्यदृश्यत ॥ २२ ॥
 स पञ्चभिः शरैस्तीक्ष्णैर्दैत्यराजानमव्यथः ।
 आहत्य योजने तस्माद्देशात्क्षिप्रमवासृजत् ॥ २३ ॥

18d सर्वाण्यं] सर्वाण्यं R 19a प्रहृष्टानां] प्रकुष्टानां R 19cd गिरो बह्वचः श्रूयन्ते] गिरौ र-
 क्षः श्रूयते R 20a तेषां प्रहर्षं ज्ञात्वा तं] हर्षितञ्चैव तेषान्तु R 20b तं तदा] तन्तथा R 20c
 प्राणिचरो] प्राणहरो R 20d असुरान्] दाँनवान् R 21b प्रभञ्जनः] प्रजिष्णुना R 21c
 समन्ताद्भुजयुक्तेन] om. R (unmetrical) 22a यन्तृणा यत्नान्] यन्त्रिणा तत्र R 22c प्रपूरयन्
 अपूरयद् R 23b राजानमव्यथः] राजं व्यताडयत् R 23cd] om. R

18-19] om. A 20ab] तेषां प्रहरणं ज्ञात्वा तं देवो भगवांस्तदा A± 21ab] स सहस्रानश्वयुक्ते-
 न सुरथेन प्रजेष्टि[°ष्टि° A₃]ना A₃A₄ (unmetrical), स सहस्रयुक्तेन सुरथेन महाप्रजाः A₇ (unmetrical)
 21c °द्वजं] °द्वजं A 22a यन्तृणा] पत्रिणां A 22ab यत्नान्नि] A₃A₇, यत्नत् नि° A₄ 22c
 प्रपूरयन्] अपूरयन् A 22d °दृश्यत] A₃A₄, °दृश्यते A₇ 23a स पञ्चभिः] पंचभिः स A₃A₄,
 पञ्चानां स A₇ 23ab शरैस्तीक्ष्णैर्दैत्यं] A₃, शरैः स्तीक्ष्णैर्देव° A₄, शरैस्तीक्ष्णैर् दैत्य° A₇ 23b
 राजानमव्यथः] राजमविध्यत A 23c °त्य योजने] °त्यायोधने A 23d °प्रमवासृजत्] °प्रं
 समन्ततः A

18(b⁸) S₁, (a⁵) S₃ 19(d⁴-d⁷)(d⁸-→) S₁ 20(←a¹-a²)(c⁶) S₁ 21(a⁷) S₃

18a सिंह°] S₁S₃^{pc}RBh, सिंह° S₃^{ac} 18b °शब्दांश्च] RBh (conj.?), °शब्दां सु° S₁, °शब्दाश्च
 S₃ 18c चक्रुर्हृष्टा°] RBh (em.?), चक्रु हृष्टो° S₁, चक्रु हृष्टा° S₃ • वाद्यानि] S₃RBh (conj.?),
 वाक्यानि S₁ 18d तदा] S₃R, तथा S₁Bh • °वादयन्] S₃RBh (em.?), °वादयत् S₁ 19a
 एवं तेषां] S₃R, एवंन्ते सं° S₁, एवं हि सं° Bh (conj.) 19c पाराशर्यं] S₃RBh (em.?), पाराशर्य्य
 S₁ • गिरो बह्वचः] S₃Bh (conj.?), शिरो बाह्वचः S₁^{pc}, शिरो बाह्वः S₁^{ac} 19d °संहिताः] R,
 (°सक्ति) S₁, °संहिता S₃ (unmetrical), --- Bh 20a प्रहर्षं] em. Bh (silently), प्रहर्षं S₁S₃
 • ज्ञात्वा तं] S₃ (cf. A), ज्ञात्वा त्वं S₁, ज्ञात्वर्थं Bh (conj.?) 20b °भङ्गं च] S₃RBh (em.?),
 °भगं च{व} S₁^{ac} } S₁ (unmetrical) 20d °नभिः] S₁RABh, °नाभिः S₃ 21a °मात्रेण] S₁R
 Bh, °चा(त्ते)ण S₃ (retraced) 21d पताका°] S₃(retraced)RABh, पताक° S₁ 22a यन्तृणा]
 em., यन्त्रिणा S₃S₃, यन्तृणां Bh (conj.) 22ab यत्नान्नि°] A₃A₇Bh, यत्ना नि° S₁S₃ 22c °शः
 सर्वाः] RABh, °शस्सद्वा S₁, °शः सर्वा S₃ (retraced) 22d °दृश्यत] S₁^{pc}RA₃A₄Bh, °दृश्यतः
 S₁^{ac}S₃(retraced) 23a शरैस्तीक्ष्णैर्] S₁RA₃Bh, शरै तीक्ष्णै S₃ (retraced) 23b °राजानमव्यथः]
 S₁, °राजानमव्यथत्++ S₃ (retraced), °राजमथाव्यथः Bh (conj.) 23cd तस्माद्देशात्] ABh,
 तस्माद्देशा S₁, तस्मा देशात् S₃ (retraced)

अन्धकं च ततः षष्ठ्या विप्रचित्तिं च सप्तभिः ।
मयं पञ्चाशता विद्धा सप्तभिः सप्तभिः पुनः ॥ २४ ॥
दैत्यांश्च दानवांश्चैव सर्वान्विव्याध तत्क्षणात् ।
पुनः पुलोमपुत्रांश्च निवातकवचानपि ॥ २५ ॥
ते तेन बहुभिर्विद्धाः शरैरसुरपुंगवाः ।
दिक्षु सर्वासु विक्षिप्ता योजनान्तरिताः स्थिताः ॥ २६ ॥
यान्यांश्च ते विमुञ्चन्ति गदामुसलपट्टसान् ।
तान्सर्वान्भगवान्वायुर्दानवोपर्यपातयत् ॥ २७ ॥
ते हता हन्यमानाश्च स्वमुक्तैरायुधैर्भृशम् ।
आर्तनादान्प्रकुर्वाणाः प्राद्रवन्त दिशो दश ॥ २८ ॥
सोऽपि वायुर्महावेगो बभञ्ज रथसत्तमान् ।
पांसुवर्षेण च पुनश्चक्षूंष्येषामपूरयत् ॥ २९ ॥

24b सप्तभिः] पञ्चभिः R 24c मयं] मयः R • विद्धा] विद्धः R^{PC}, विद्धो R^{ac} 26a ते तेन] तलेन R 27a यान्यांश्च ते वि०] पलायांश्चैव R 27b •मुसलपट्टसान्] •मुषलपार्णिकान् R 27c तान्सर्वान्] ताच्छरान् R 27d •दानवोपर्य०] •दानवेभ्यो न्य० R 28b स्वमुक्तैरा०] वायुना स्वा० R 28c •नादान्] •नादं R 28cd •कुर्वाणाः प्रा०] कुर्वाणा व्य० R 29a सोऽपि] सोऽथ R 29b •सत्तमान्] •सुत्तमम् R 29c पांसु०] पांशु० R 29d •ष्येषाम०] •ष्येवाव० R

24a षष्ठ्या] A₃A₄, षष्ठ्या A₇ 24cd] मयं पञ्चाशता तारं सप्तसप्तभिरेव च A± 26a ते तेन] तेन ते A 26d योजनान्तरिताः स्थिताः] ये{पि A₄} तेनासुरमास्थिताः{ता A₄} A 27a यान्यांश्च] ये न्यांश्च A 27b •मुसलपट्टसान्] •मुष{•ख० A₄}लपट्टिगान् A 27d •दानवोपर्यपातयत्] •दानवे पर्यवारयन् A 28b स्वमुक्तैरायुधैर्] सुमु{ससु० A₇}स्त्रैराहता A 28c •नादान्] •नादं A 28d प्राद्रवन्त] प्रद्रवन्त A₃A₇, प्रद्रवंत A₄ 29b •सत्तमान्] •सुत्तमं A 29c पांसुवर्षेण] A₃A₄, पांशु-वर्षेण A₇ 29cd •नश्चक्षूंष्ये०] A₃^{PC}, •नश्चक्षूंष्ये० A₃^{ac}, •नश्चक्षूंष्ये० A₄, •नः चक्षूंष्ये० A₇

26(d⁶) S₁ 28(d⁷)(d⁸) S₁

24a षष्ठ्या] S₁RA₃A₄Bh, षष्ठ्या S₃ (retraced) 24b सप्तभिः] S₃(retraced)ABh, सप्तभिः S₁ 24cd] em. Bh (silently), मयं पञ्चाशतं विध्वा सप्तभिः सप्तभिः पुनः S₁, सप्तभिः पुनः S₃ (unmetrical, retraced) 25a दैत्यांश्च] RABh, दैत्यांश्च S₁S₃ • दानवां०] S₃RABh, दानवां० S₁ 25b स-र्वान्] S₁RABh, सर्वथा । S₃ (unmetrical) • तत्क्षणात्] S₃RABh, तत्क्षणात् S₁ 25c पुनः] S₁^{PC} S₃(retraced)RABh, पुनः S₁^{ac} (unmetrical) 25d •कवचा०] S₁RABh, •कावचा० S₃ (retraced) 26a ते तेन] S₁Bh, ते नेन S₃ • भिर्विद्धाः] RABh, •भिर्विद्धां S₁, •भि विध्वा S₃ (unmetrical, retraced) 26d स्थिताः] RA₃A₇Bh, स्थिता S₁S₃ 27a यान्यांश्च] conj. Bh (silently), या(सो)श्च S₁^{ac}, यो न्यांश्च S₁^{PC}, यान्यांश्च S₃ (retraced) 27b •मुसल०] S₁S₃(retraced), •मुशल० Bh (em.?) • •पट्टसान्] S₁S₃^{ac}, •पट्टिसां S₁^{PC}, •पट्टिगान् Bh 27c •न्वायुर्] S₁RABh, •न्वायु S₃ (retraced) 27d •वोपर्य०] S₁S₃^{ac} ? Bh, •वोपर्यु० S₁^{PC} (retraced) 28a हता] S₁RABh, हन्य S₃ (retraced) 28b •मुक्तैरायुधैर्] S₃(retraced)Bh (em.?), •मुक्तैरायुधैर् S₁ 28c •कुर्वाणाः] ABh, •कुर्वाणा S₁, •कुर्वाणो S₃ (retraced) 28d •द्रवन्त] S₁RA₃A₇Bh, •द्रवन्ति S₃ (retraced) • दश] RA, (द) = S₁, दशं S₁^{PC} (retraced), दिशं S₃^{ac}, दिशः Bh (conj.?, in a note Bh suggests दश) 29a सो] S₁S₃^{ac}RABh, से S₁^{PC} • वायुर्म०] RABh, वायुम्म० S₁, वायु म० S₃ (retraced) 29b बभञ्ज] S₃RABh, मभञ्ज S₁ • •सत्तमान्] S₁S₃^{ac}Bh, •सत्तमाः S₁^{PC} (retraced) 29c पांसु०] S₁ S₃(retraced)A₃A₄, पांशु० Bh (em.?) • वर्षेण] S₁S₃^{ac}RA₃A₄Bh, •वर्षेण S₁^{PC} (retraced) 29d •श्चक्षूंष्येषा०] A₃^{PC}Bh, •श्चक्षूंष्येषा० S₁, •श्चक्षूंष्येषा० S₃ (retraced but छौ) • मपूरयत्] S₁^{PC} S₃(retraced)ABh, •मरयत् S₁^{ac} (unmetrical)

तथा स्म भयसंत्रस्ता नोत्ससर्जुस्तदा शरान् ।
 शस्त्राणि च तथान्यानि पुञ्जशश्चावतस्थिरे ॥ ३० ॥
 तस्य तत्कर्म संवीक्ष्य हिरण्याक्षः प्रतापवान् ।
 उवाच दानवान्सर्वान्गर्हयन्दितिनन्दनः ॥ ३१ ॥
 धिग्वो दैत्या बलं सर्वं धिङ्गायां धिक्पराक्रमम् ।
 विसृज्य रणमव्यग्रा यात स्त्रीकर्मसेविनः ॥ ३२ ॥
 ये यूयं रणमध्यस्था जीविते सति बालिशाः ।
 एकेन वायुना भग्ना धिग्वस्तन्मन्त्रितं पुरा ॥ ३३ ॥
 अथवा यन्मया प्रोक्तं यूयं बाला इति क्रमात् ।
 तत्तथा नास्ति संदेहो बालैरिव हि वः कृतम् ॥ ३४ ॥
 तिष्ठध्वं बालवत्सर्वे रक्षन्तो जीवितं स्वकम् ।
 अहमेको विजेष्यामि वायुमेनं प्रपश्यत ॥ ३५ ॥

30a तथा] तेन R 30b °स्तदा] °स्तथा R 30c शस्त्राणि] अस्त्राणि R 32a दैत्या] दैत्या R
 32c °मव्यग्रा] °मत्युग्रा R 33a ये] यद् R 33d धिग्वस्तन्] धिगस्तु R (unmetrical) 34b
 क्रमात्] भ्रमात् R 34d बालैरिव हि वः कृतम्] वायुनेव बहिस्कृताः R 35a बालवत्सर्वे] वातवर्षेण
 R 35c अहमे°] अयमे° R 35d प्रपश्यत] प्रशस्यते R

30ab] om. A 30c शस्त्राणि च] स श {स° A₇}स्त्राणि A 30d पुंजशश्चा°] मुंचन्वै चा° {वा°
 A₄} A₃A₄, मुञ्चण्वैश्चा° A₇ 31a तस्य तत्] तस्मात्त्वं A₃, तस्मात्त्वं A₄, तस्मात्त्वं A₇ • संवीक्ष्य]
 सद्वीक्ष्य A₃A₄, सन्वीक्ष्य A₇ 31d °गर्हयन्] °न् गर्हयन् A 32ab] om. A 32c रण°] A₇,
 बल° A₃, वन° A₄ • °मव्यग्रा] A₃, °मध्यग्रा A₄A₇ 33a रण°] A₇, बल° A₃, वन° A₄
 33d धिग्वस्तन्] धिगस्तु A₃A₄ (unmetrical), ध्यानस्तु A₇ (unmetrical) • पुरा] A₃A₄, पुराः A₇
 34c °था नास्ति] °थास्तु न A₃A₄, °थास्तु A₇ (unmetrical) 34d बालैरिव] A₇, बलैरिव A₃A₄
 • हि वः कृतम्] बहिष्कृतं A₃A₄, बहिष्कृतं A₇ 35a तिष्ठध्वं] A₇, तिष्ठध्वं A₃A₄ • बालवत्सर्वे]
 बालवत्सर्वे A₃A₄, बालञ्च सर्व्वे A₇

31<d⁶-d⁸> S₁ 32<c⁷-d¹> S₁ 34<d⁷-d⁸> S₁ 35<d¹> S₁

30a तथा स्म भयसंत्रस्ता] S₁^{pc}, तथा (श्म) भयसन्त्रस्था S₁^{ac}, ते तथात्सभयत्रस्ता S₃ (retraced from
 त्म), ततस्ते भयसन्त्रस्ता Bh (conj.) 30b नोत्ससर्जुस्त°] RBh (em.?), °नोत्ससज्ज त° S₁,
 नेत्ससर्जुस्त° S₃ (retraced) 31a तत्कर्म] S₁RBh, तक्षन्त S₃^{pc}, तत्क ° S₃^{ac} • संवीक्ष्य] S₁S₃^{ac}
 RBh, संवीक्ष S₃^{pc} (retraced) 31b हिरण्याक्षः] S₃(retraced)RABh, हिरण्याक्ष S₁ 32a सर्व्वे]
 S₃(retraced)RBh (conj.), सर्व्वे S₁ 32b धिङ्गायां] R, धिक्कया S₁, धिन्मायान् S₃ (retraced),
 धिगदपां Bh (conj.?) • °क्पराक्रमम्] R, °क्पराक्रमाः S₁Bh, °त्पराक्रमः S₃ (retraced) 32d
 °सेविनः] RA, सेवतः S₁, °सेवितः S₃, सेवत Bh (em.?) 33a °मध्यस्था] S₁RBh, °मस्था S₃
 (unmetrical) 33d धिग्वस्तन्] S₁Bh, विध्वस्तं S₃ (retraced) • पुरा] S₃(retraced)RA₃A₄Bh,
 पुराः S₁ 34a यन्मया] S₃(retraced)RABh, युम्मया S₁ 34b यूयं] S₁RBh, यूय S₃ (retraced)
 • इति क्रमात्] S₃(retraced)A, रतिक्रमाः S₁, रतिक्रमाः Bh (conj.) 34d वः कृतम्] conj. Bh
 (in a note Bh suggests वर्तितं), व - ऽ S₁ (right side of व lost), यः कृता S₃ (retraced) 35b
 रक्षन्तो] S₁S₃^{ac} ? RABh, रक्षध्वो S₃^{pc} 35c अहमे°] S₁^{pc}S₃ABh, अ(ज्ञा)मे° S₁^{ac} 35d प्रपश्यत]
 S₁ABh, प्रशस्यत S₃ (retraced)

ततः स पर्वतो भूत्वा दितिपुत्रः प्रतापवान् ।
 समन्ताद्वायुवेगं तं समवारयदव्यथः ॥ ३६ ॥
 वायुं निवारितं ज्ञात्वा पर्वतेन तदा विभुम् ।
 अन्धको बाहुपाशेन अवपुत्याबबन्ध तम् ॥ ३७ ॥
 स बद्धो बाहुपाशेन जगदायुः प्रतापवान् ।
 संप्रगृह्यान्धकं शीघ्रमुत्पपात विहायसा ॥ ३८ ॥
 तस्योत्पतितमात्रस्य प्रगृह्यान्धकदानवम् ।
 राहुर्गदां महारौद्रीं क्षिप्रं मूर्धन्यपातयत् ॥ ३९ ॥
 अभ्येत्य पादयोश्चैव विप्रचित्तिर्महाबलः ।
 जग्राह सुमहाग्राहो मत्सानिव महार्णवे ॥ ४० ॥

36a ततः स] स ततः R 36d समवारयद°] स च चाकपद° R 37d-38a] om. R 38c संप्र°] स प्र° R 39d मूर्धन्य°] मूर्धन्य° R 40a °श्चैव] °श्चैनं R 40c जग्राह] जगाम R 40cd °ग्राहो मत्सानिव महा°] °वीरो महाग्राह इवा° R

36a स] A₃A₄, om. A₇ (unmetrical) 36d-37b] ज्ञात्वा पर्वतदा विभुं A 37c बाहु°] वायु° A 37d °पुत्या°] °स्रुत्या° A 38a स बद्धो बाहु°] सवन्धो बहु° A 38b जगदायुः] जगद्वायुः A 38cd °भ्रमुत्पपात] A₃, °भ्रं तत् पपात A₄, °भ्र उ(प्रो)पात A₇ (प्रो possibly cancelled) 38d विहायसा] A₃A₄, विहायसाः A₇ 39b °दानवम्] °दानवः A 39c राहुर्गदां] वायोर्गदां A₃, वा-यो गदां A₄, रथोर्गदां A₇ • °रौद्रीं] A₄A₇, °रौन्द्री A₃ 39d मूर्धन्य°] मूर्धन्यव° A₃, मूर्धन्यं च A₄, मूर्धन्य° A₇ 40ab] om. A 40c जग्राह] जगाम A₃A₄, जघान A₇ 40cd °ग्राहो मत्सानिव महार्णवे] °रावो महाग्राह{°प्रो° A₇}ह इवाणवे{इवांतरे A₃A₄} A

36(a⁶-a⁷, d⁷)(d⁸→) S₁ 37(←a¹)(a²-a⁵) S₁ 39(c⁷-c⁸, d²-d⁸) S₁ 40(b⁷)(b⁸-c⁵) S₃

36a स पर्वतो] S₁A₃A₄Bh, सर्पतो S₃ (unmetrical) 36b °पुत्रः] S₃RABh, °पुत्र S₁ 36c °वेगं तं] S₃(retraced)RABh, °वेगेन S₁ 36d °दव्यथः] S₃(retraced)R, °द(व्य)ऽ S₁, °दव्य-यः Bh (conj., in a note Bh suggests °दव्यथः) 37a वायुं निवारितं] S₃R, ऽ ऽ(निवारित) S₁ (upper parts lost, second akṣara has vowel उ), — ऽ त्वानिलं Bh (conj.?) 37b पर्वतेन] S₃RABh, पर्वशत S₃^{pc} (retraced), पर्वऽ ऽ S₃^{ac} • तदा विभुम्] S₃^{pc}(retraced)RA, निवारितं S₁, °दा विभुं S₃^{ac}, निवारितम् Bh 37d °पुत्या°] S₃^{ac}?, °स्रुत्या° S₁S₃^{pc}(retraced)Bh • °बन्ध तम्] ABh, °बन्धतः S₁, °बन्ध त S₃ (retraced) 38a स बद्धो] S₁^{pc}Bh, संबद्धो S₁^{ac}, स बध्यो S₃ (retraced) 38b जगदायुः] R, ज((द)) + ग + दाय S₁, जगाम + वा + यु S₃ (unmetrical, retraced), तदा वायुः Bh (conj.) • प्रताप°] S₃(retraced)RABh, पताप° S₁^{pc}, (पु)ताप° S₁^{ac} 38c °ह्या-न्धकं] S₃(retraced)RABh, °ह्यान्धकं S₁^{pc}, °ह्यान्धकं S₁^{ac} 38cd °भ्रमुत्पपात] S₃(retraced)RA₃Bh, °भ्रं मुपपात S₁ 38d विहायसा] S₁S₃(retraced)RA₃A₄, विहायसा Bh (typo) 39a °त्पतित°] S₁^{pc}S₃(retraced)RABh, °त्पतित° S₁^{ac} 39b °ह्यान्धक°] S₁^{pc}S₃(retraced)RABh, °ह्यान्धक° S₁^{ac} • °दानवम्] S₁S₃^{ac}RBh, °बालवं S₃^{pc} 39c राहुर्गदां] S₃(retraced)RBh, राहुगदा S₁ (anusvāra possibly lost) • °रौद्रीं] S₁^{pc}RA₄A₇, (°रोद्री)° S₁ (upper parts lost), °रौद्रीं S₃^{ac}Bh (em.?) 39d मूर्धन्य°] S₃, ऽ (भ्र) ~ S₁ (upper parts lost, first akṣara has vowel ऊ and last one subscript य्), मूर्ध्नि न्य° Bh (em.?) 40b विप्रचित्तिर्] S₁RBh, विप्रचित्ति° S₃ (retraced) 40cd °ग्राहो मत्सानिव महा°] S₁, °रावो{(णा)ऽ S₃^{ac}} महाग्राह इवा° S₃ (tops lost of रावो), °ग्राहो मत्स्यानिव महा° Bh (em.)

स तेन सुप्रहारेण विह्वलः प्राणिगोचरः ।
 अन्धकेनाभिसंयुक्तो भ्रामितो विप्रचित्तिना ॥ ४१ ॥
 स भ्राम्यमाणो विबभौ स्रस्तहारस्रगम्बरः ।
 अलातमिव संदीप्तं निशायां मुनिसत्तम ॥ ४२ ॥
 भ्राम्यमाणं समालक्ष्य पुनर्देवाः सवासवाः ।
 वेगं चक्रुर्महावेगा गृह्ण गृह्णेत्येतिवादिनः ॥ ४३ ॥
 विप्रचित्तिस्तु तान्दैत्यः संरब्धानुद्यतायुधान् ।
 आलक्ष्य सुबहून्संख्ये गर्जमानान्पयोदवत् ॥ ४४ ॥
 अभीक्ष्णं भीमसंहादं वायुं दानवयूथपः ।
 चिक्षेप शक्रमुद्दिश्य गिरौ वज्रं यथैव सः ॥ ४५ ॥
 स चापि तेन विक्षिप्तो लब्धसंज्ञो महाबलः ।
 विहाय वेगं देवेन्द्रमुपतस्थे कृताञ्जलिः ॥ ४६ ॥
 ततो वायुश्च देवाश्च सर्व एव सहानुगाः ।
 अभ्यद्रवन्त दैत्येन्द्रान्प्रगृहीतवरायुधाः ॥ ४७ ॥

41b प्राणि०] प्राण० R 41c ०नाभि०] ०नापि R 42b ०हारस्रग०] ०हारोऽङ्ग० R 42d ०स-
 त्तम] ०सत्तमः R 43a भ्राम्यमाणं] भ्राम्यमानं R 44b संरब्धानुद्यतायुधान्] शराञ्चाभ्युद्यतायुतान्
 R 44c आलक्ष्य सुबहून्] समालक्ष्य सकृत् R 44d गर्जमानान्] गर्जमानः R 46c विहाय]
 विधाय R 47cd दैत्येन्द्रान्प्रगृहीत०] दैत्येन्द्रं प्रगृह्य च R

41cd] om. A 42a स भ्राम्यमाणो] संभ्राम्यमाणो{ ०नो A₃A₄ } A 42b ०हारस्रग०] ०द्वारसृग०
 A 42cd] om. A 43a भ्राम्यमाणं] A₃A₄, भ्राम्यमानां A₇ 43b ०देवाः] A₃A₇, ०देवा A₄
 44b ०नुद्यतायुधान्] ०न{ ०ल० A₇ }भ्यताडयत् A 44c आलक्ष्य] आलम्ब्य A 44d गर्जमानान्]
 गर्जमानः A 45ab] om. A 45c शक्र०] A₃A₄, शत्रु० A₇ 45d यथैव सः] यथा तथा A
 47b सहा०] A₃A₄, महा० A₇ 47cd] om. A

43(d²) S₃

41b प्राणि०] S₁ABh, प्राण० S₃ 41c अन्धकेना०] S₃R, स्कन्धे केशा० S₁^{ac}Bh, स्कन्दे केशा० S₁^{ac}
 42a भ्राम्यमाणो] RA₇Bh (em.?), भ्राम्यमानो S₁S₃ • विबभौ] RABh, विमभौ S₁, विभवौ S₃
 42c संदीप्तं] S₁RBh, संलातं S₃ 42d ०सत्तम] em. Bh (silently), ०सत्तमः S₁S₃ 43a भ्रा-
 म्यमाणं] S₁A₃A₄Bh, भ्राम्यमानां S₃ 43b पुनर्देवाः] RA₃A₇Bh, पुन देवा S₁, पुन देवाः S₃ •
 ०वासवाः] S₃RABh, ०वासवा S₁ 43c ०गं चक्रुः] RABh, ०गच्छकृत् S₁, ०गं चक्रु S₃ 43d
 गृह्ण गृह्णे] S₃RA, गृह्ण गृह्णे S₁, गृहण गृह्णे Bh (typo, unmetrical) • ०वादिनः] S₁RABh,
 (०क)दिनः S₃ (unmetrical) 44a तान्दैत्यः] RABh, तान्दैत्य S₁, तां दैत्य S₃ 44b संरब्धा०]
 ABh, संरब्ध० S₁ (unmetrical), संरब्धा० S₃ 44c ०बहून्संख्ये] ABh, ०बहू संखे S₁, ०बहू बन्धू S₃
 44d गर्जमानान्] em., गर्जमाना S₁, गर्जमना S₃ (unmetrical), गर्जमानः Bh 45a ०संहादं]
 S₃RBh (em.?), ०संह्लादं S₁ 45c शक्र०] S₁^{ac}S₃RA₃A₄Bh, शक्र० S₁^{ac} • ०मुद्दिश्य] S₁RABh,
 ०मुद्दिश्य S₃ (unmetrical) 45d गिरौ] S₃RABh, गिरो S₁ 46a विक्षिप्तो] S₁RABh, विक्षिप्ते
 S₃ 46c विहाय] A, विधाय S₁Bh, निधाय S₃ 47b सहा०] S₁RA₃A₄Bh, महा० S₃ 47c
 दैत्येन्द्रान्] S₁Bh, देवेन्द्रो S₃

तेषां तेषां च संग्रामः सुघोरः समपद्यत ।
 सिंहानामिव दृप्तानां विजने शरभैः सह ॥ ४८ ॥
 तत्र केचिद्विनिहताः सुप्रहारेण मूर्च्छिताः ।
 साधु साध्विति भाषन्तः प्राणानूर्ध्वं वितत्यजुः ॥ ४९ ॥
 अपरे देवदैत्येन्द्राः पदान्मुक्ता महाबलाः ।
 परेणाभ्याहतं शूरं संरक्षन्तः स्वपुत्रवत् ॥ ५० ॥
 केचिद्धत्वापि सुबहून्देवदानवसत्तमाः ।
 अविक्षताः शितैः शस्त्रैरात्मानं गर्हयन्त्युत ॥ ५१ ॥
 अशस्त्रं केचिदभ्येत्य देवदैत्या महाबलाः ।
 धर्मयुद्धमभीप्सन्तस्त्यक्त्वा शस्त्राण्ययोधयन् ॥ ५२ ॥
 बहवस्तत्र दैत्येन्द्रा युयुधुर्भीमविक्रमाः ।
 देवाश्च नाहता ये वै नाभिघ्नन्ति कदाचन ॥ ५३ ॥

49d °णानूर्ध्वं] °णांस्तूर्ण R 50b पदान्मुक्ता] मदयुक्ता R 50c परेणा°] शरेणा° R 50cd °रं
 संरक्षन्तः स्वपुत्रवत्] °रम{°रं स्व° R^{ac}}क्षयन्त सुयुद्धवत् R 51c अविक्षताः] आविक्षताः R 51d
 गर्हय°] गज्जय° R 52d शस्त्राण्ययोधयन्] पत्रान्ययोधयन् R 53c नाहता] आहवे R 53d
 नाभि°] न तान् R

48b °पद्यत] A₃, °पद्यतः A₄A₇ 48c सिंहाना°] A₄A₇, सिंहना° A₃ 48cd दृप्तानां विजने]
 तृप्तानां {°णां A₇} विजये A 48d शरभैः] A₄A₇, सरभैः A₃ 49c भाषन्तः] A₄A₇, भाषतः A₃
 49d °नूर्ध्वं] A₃, °नूर्द्धं A₄A₇ 50b पदान्मुक्ता] मदयुक्ता A 50c परेणाभ्या°] पादपाद्या° A
 50d संरक्षन्तः] संरक्षन्त A • स्व°] A₃A₄, सु° A₇ 51a °द्धत्वापि] °दृष्ट्वापि A₃A₄, °दृष्ट्वापि
 A₇ 51c °क्षताः शितैः शस्त्रै°] °क्षिताः शितैर्बाणै° A 51d गर्हयन्त्युत] A₃A₇, गर्हयेत्युत A₄
 52a अशस्त्रं केचिद°] अस्त्रं केचित्तदा° A 52c °युद्ध°] °युक्त° A 52d °योधयन्] A₃A₄,
 °योधयत् A₇ 53cd] om. A

48(c²) S₃

48a संग्रामः] S₁RABh, संग्रामः S₃ 48b सुघोरः] RABh, सुघोर S₁S₃ • °पद्यत] S₃RA₃Bh,
 °पद्यतः S₁ 48c सिंहाना°] S₁RA₄A₇Bh, सिङ्गना(द)° S₃ 48d शरभैः] S₁RA₄A₇Bh, शरभै
 S₃ 49a °निहताः] RABh, °निहता S₁S₃ 49b मूर्च्छिताः] RABh, मूर्च्छिताः S₁, मूर्च्छिता S₃
 49c भाषन्तः] S₁^{pc}RA₄A₇Bh, भाषन्तः S₁^{ac}, भाषन्तः S₃ 49d °णानूर्ध्वं] S₃A₃Bh, °णानूर्द्धं S₁
 • °तत्यजुः] S₁RABh, °तत्यजः S₃ 50a देव°] S₁S₃RA, दनु° Bh (conj.?) 50b पदान्मुक्ता]
 conj., यदामुक्ता S₁, पदामुक्ता S₃, मुदा युक्ता Bh (conj.) 50c परेणाभ्या°] S₁Bh, प्रहारेणा° S₃
 50d संरक्षन्तः] em., संरक्षन्तः S₁, संरक्षन्त S₃, समरक्षन् Bh (conj.) • स्व°] S₃A₃A₄, सु°
 S₁Bh 51c °विक्षताः] S₃RBh (em.?), °विक्षता S₁ 51d °न्त्युत] RA₃A₇Bh, °न्त्युतः S₁S₃
 52b महाबलाः] S₁RABh, महाबलः S₃ 52cd °न्तस्त्यक्त्वा] RABh, °न्तः त्यक्त्वो S₁, °न्त त्यक्त्वा
 S₃ 52d °योधयन्] A₃A₄Bh, °योधयत् S₁S₃ 53b युयुधुर्] RABh, युयुधुर् S₁ (unmetrical),
 युयुधु S₃ (unmetrical) 53c ये वै] S₁RBh, यैव S₃ 53d कदाचन] RBh (em.?), कदाचनः
 S₁S₃

पदातयस्तत्र सर्वे योधयन्ति पदातिनः ।
 सादिनः सादिभिः सार्धं रथिनो रथिभिः सह ।
 गजिनो गजिभिश्चैव तथा युद्धमवर्तत ॥ ५४ ॥
 एवं तेषां स संग्रामो देवानां दानवैः सह ।
 अवर्तत शतान्यष्टौ वर्षाणां तु महाभयः ॥ ५५ ॥
 अथ दैत्यो महामायो गजेनाम्बुदवर्चसा ।
 तोमरं सुमहद्विभ्रद्युगान्तानलवर्चसम् ॥ ५६ ॥
 कोकिलाञ्जनमेघाभो विश्रुतो यो विरोचनः ।
 सोऽभ्यद्रवत्तदा देवानीतिः सस्यानिवोत्थितान् ॥ ५७ ॥
 स गजेन प्रभिन्नेन मुखाडम्बरघोषिणा ।
 अभिदुद्राव देवेन्द्रं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ५८ ॥
 तस्यापतत एवाथ भगवान्पाकशासनः ।
 जत्रुदेशे शरं घोरं निचखान ररास च ॥ ५९ ॥

54a °स्तत्र] °स्ततः R 55a एवं तेषां स] एवञ्च तेषां R 55c अवर्तत] अवर्तन्त R 55d
 महाभयः] भयावहम् R 57cd] om. R 58d चाब्रवीत्] चाब्रवी R 59c जत्रु°] जङ्घ° R

54f °वर्तत] A₃, °वर्ततः A₄A₇ 55a स] च A 55b °नां दानवैः] A₃A₄, °णां दानवै A₇
 55cd] om. A 56cd °द्विभ्रद्यु°] A₃, °विभ्र यु° A₇, °विभ्र पु° A₄ 56d °गान्तानल°]
 °गान्तादित्य° A 57d सस्यानि°] A₃A₄, शस्यानि° A₇ • °वोत्थितान्] °वोत्थिताः A 58a
 स गजेन प्र°] गजेन प्रति° A 58b मुखाडम्बरघोषिणा] मुखान्मदम्बरेण च A₃A₄, न्मदम्बरेण च A₇
 (unmetrical) 58d तिष्ठ तिष्ठेति] A₃A₇, तिष्ठ तिष्ठेति A₄ 59c शरं घोरं] शरान् घोरान् A 59d
 निचखान] A₃, विचखान A₄A₇ • ररास] A₃A₄, रराम A₇

54(e⁴-e⁵) S₁

54ab] om. S₁ 54b पदातिनः] S₃RA, पदातिभिः Bh (conj.) 54c °भिः सार्द्धं] S₁RABh,
 °भि सार्द्धं S₃ (unmetrical) 54e गजिनो] S₁RABh, गजिना S₃ 54f °वर्तत] S₃RA₃Bh, °व-
 र्ततः S₁ 55a एवं] S₃RABh, एव S₁ • स] S₃, हि S₁Bh 55b °नां दानवैः] S₁RA₃A₄Bh,
 °नान्दानवै S₃ 55c अवर्तत] em., आवर्तत S₁, अवर्तत S₃, आवर्तत Bh 55d वर्षाणां तु]
 S₁S₃R, वर्षाणि सु° Bh (conj.?) • महाभयः] S₁^{pc}S₃Bh, °-भयः S₁^{ac} 56b °नाम्बुद°] S₁^{pc}S₃
 RABh, °नांबु(ज°) S₁^{ac} • °वर्चसा] S₃RABh, वर्चसाः S₁ 56c तोमरं] S₃RABh, तोमर S₁
 (unmetrical) 56cd °द्विभ्रद्यु°] S₁RA₃Bh, °द्विभ्र यु° S₃ 56d °वर्चसम्] S₁RABh, °वर्चसां S₃
 57a °लाञ्जन°] S₁RABh, °लाजन° S₃ • °मेघाभो] S₁^{pc}S₃RABh, °मेघातो S₁^{ac} 57b विश्रु-
 तो] S₃RA, विद्रुतो S₁Bh • विरोचनः] S₁S₃^{pc}RABh, विरोचनं S₃^{ac} 57d °नीतिः सस्यानि°]
 A₃A₄, °नातिसव्यानि° S₁Bh, °नीति सस्यानि° S₃ • °वोत्थितान्] em. Bh (silently), °वोत्थितां
 S₁, °वोच्छ्रितां S₃ 58b °घोषिणा] S₃RBh (em.?), °घोषिणाः S₁ 58d तिष्ठ] S₁RA₃A₄Bh,
 तिष्ठ S₃ 59c जत्रुदेशे] ABh, जत्रुदेश S₁, शक्रदेशे S₃ • शरं घोरं] S₃RBh (conj.?), चरन्धरो
 S₁ 59d ररास] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, र(वा)स S₁^{ac}

अनुभूय प्रहारं तं स दैत्यो भीमविक्रमः ।
 तस्यास्यतस्तोमरेण बिभेद करमुद्धतम् ॥ ६० ॥
 अथास्य तोमरोद्भिन्नाद्धस्ताद्धेमविभूषितम् ।
 पपात तद्धनुर्दिव्यं महाशनिसमस्वनम् ॥ ६१ ॥
 ततो ऽस्य भूयो दैत्येन्द्रो व्याकुलस्य तदा गजम् ।
 तोमरेण बिभेदाशु कुम्भदेशे महाबलः ॥ ६२ ॥
 स भिन्नस्तेन दैत्येन वने मत्त इव द्विपः ।
 अनङ्कुशः सन्नमृद्वात्स्वं बलं ह्यनिवारितः ॥ ६३ ॥
 ते तथा वध्यमानास्तु आदित्या दैत्यदानवैः ।
 भयार्दिता दिशः सर्वा व्यपालयन्त सर्वशः ॥ ६४ ॥
 ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च वाद्यानि विविधान्यपि ।
 सिंहनादांश्च संचक्रुर्दैत्यदानवसंमताः ॥ ६५ ॥

60a °हारं तं] °हारन्तु R 60d °मुद्धतम्] °मुद्यतः R 61b °भूषितम्] °भूषितात् R 61c पपात] यथा च R 63cd सन्नमृद्वात्स्वं] समगत् स्वं R (unmetrical) 64a °स्तु] °श्च R 64b °दानवैः] °दानवाः R 64c सर्वा] सर्वे R 64d व्यपालयन्त] प्रपलायन्त R 65d °संमताः] °सत्तमाः R

60d °मुद्धतम्] A₇^{ac}, °मुद्धतं A₃A₄A₇^{pc} 61ab अथास्य तोमरोद्भिन्नाद्ध°] यथास्य तोमरात् भिन्ना ह° A 61b °भूषितम्] °भूषितां A₃A₇, °भूषिता A₄ 61c तद्धनु°] A₃A₄, तन्धनु° A₇ 61d महा°] यथा° A • °समस्वनम्] °समुल्वणं A₃, °समुज्ज्वलं A₄, °समण्वनं A₇ 62b गजम्] A₃A₄, गज A₇ 63cd] om. A 64c सर्वा] सर्वे A 65a भेर्यश्च] A₃, भेरीश्च A₄, भेरी च A₇ 65b वाद्यानि] A₃A₄, वाह्यानि A₇ • °न्यपि] °नि च A 65c °नादांश्च] A₇, °नादं च A₃A₄ • संचक्रुर्] A₃A₄, सच्चक्रु A₇ 65d °संमताः] A₃A₄, °सन्मताः A₇

63(c⁸) S₁

60c °स्यतस्तोमरेण] S₃RA, °स्य तोमरेणाच S₁, °स्य तोमरेणाथ Bh (conj.?) 60d °मुद्धतम्] S₁S₃A₇^{ac}, °मुन्नतम् Bh (conj.) 61ab °रोद्भिन्नाद्धस्ताद्धे°] RBh (em.?), °रोभिन्नाद्धस्ता हे° S₁, °रोभिन्ना हस्ताद्धे° S₃ 61b °भूषितम्] S₁Bh (em.?, in a note Bh suggests °भूषितात्), °भूषिता S₁ 61c तद्धनुर्] S₁RA₃A₄Bh, तद्धनु S₃ (unmetrical) 61d °स्वनम्] S₃R, °प्रभं S₁, °प्रभम् Bh 62b गजम्] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, गजः S₁^{ac} 62d कुम्भ°] S₁S₃RA, कुम्भ° Bh (typo) 63c अनङ्कुशः] S₁^{pc}RBh, अनङ्कुश S₁^{ac}, अनङ्कुशः S₃ (unmetrical) 63cd सन्नमृद्वात्स्वं] conj., स न मृद्वा) स्वम् S₁^{pc} (unmetrical), शरमृद्वा) स्वम् S₁^{ac} (unmetrical), समं मृद्वा स्व° S₃, शनैर्घृ- स्वं Bh (conj.?) 63d बलं] S₁RBh, °बल्यं S₃ • After this Bh conjectures loss of two pādas. 64a वध्यमाना°] S₁S₃RA, वध्यमाना° Bh 64b आदित्या] S₁RABh, आदित्यो S₃ 64c दि- शः] S₁RABh, दिश S₃ (unmetrical) • सर्वा] conj., सर्वे S₁, सर्वे S₃, सर्वाः Bh (conj.) 64d व्यपालयन्त] S₃A, व्यपालयन्त S₁, पलायन्ते स्म Bh (conj.) 65a भेर्यश्च] S₃RA₃Bh, भैर्याश्च S₁ 65b वाद्यानि] S₁S₃^{pc}RA₃A₄Bh, वाद्यावि° S₃^{ac} • After this Bh conjectures loss of two pādas. 65cd संचक्रुर्दै°] RA₃A₄Bh, संचक्रुर्दै° S₁, संचक्रुर्दै° S₃ 65d °संमताः] S₃A₃A₄Bh, °सम्मता S₁

तच्छिन्नभिन्नप्रविदारणातुरं गजेन दैत्यैश्च पुनर्विलोडितम् ।
बलं महदैवतपालितं बभौ यथार्णवो मन्दरमन्थविक्षतः ॥ ६६ ॥

इति स्कन्दपुराण एकोनवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥

66b गजेन] गजेन्द्र° R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डेऽध्यायः R

66a तच्छिन्न°] A₄A₇, सच्छिन्न° A₃ • °दारणातुरं] °दारितान्तरं A 66b पुनर्विलोडितम्] विलोकिता A (unmetrical) 66cd] बलं महत्तदैव तदु{तं ब° A₄, तद्व° A₇}भौ यथान्तरो मन्ववो वीक्ष{विक्षि° A₇}तः A (unmetrical) Col. इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया{इति स्कन्द° A₄}मन्विकाखण्डे ई{इ° A₃A₇? }तिपराजयो नामाध्यायः A±

66(d¹¹) S₁

66a तच्छिन्न°] S₁^{pc}S₃RA₄A₇Bh, तच्छि(न्द°) S₁^{ac} • °भिन्न°] RABh, °भिन्द° S₁, °भिन° S₃ (unmetrical) • °प्रविदारणातुरं] S₁^{pc}R, °प्रदरणातुरङ् S₁^{ac} (unmetrical), °प्रविदारणातुर S₃, °प्रविदारितान्तरं Bh 66b पुनर्] S₁RBh, पुन S₃ (unmetrical) • °लोडितम्] S₃RBh (em.), °लोलितं S₁ 66c बलं महद्] S₁RBh, बल मह S₃ (unmetrical) 66d °विक्षतः] RBh (em.?), °विक्ष)तेति S₁ (इति part of col.), °वीक्षत S₃ Col. ○॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आध्यायः १४५ (in letter numerals) ॥ ○ S₁, ○॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८९ (in letter numerals) ॥ ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे युद्धे एकोनवतितमोऽध्यायः Bh

नवतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

तदेव सैन्यं संदृश्य दैत्यदानवयूथपैः ।

वध्यमानं भृशं व्यास व्याधैरिव मृगान्वने ॥ १ ॥

तिमिरारिर्महातेजाः सोमः प्रहरतां वरः ।

सितवर्मा सुशीतार्चिः स्वयं पवनसारथिः ॥ २ ॥

तौ बद्धकवचौ सम्यक्शरासनधरावुभौ ।

बद्धगोधाङ्गुलित्रौ च तथा बद्धेषुधौ च तौ ॥ ३ ॥

सखङ्गौ च सघण्टौ च सपताकौ गजाविव ।

उभौ वीरौ महावीर्यौ योद्धुं दैत्यान्व्यवस्थितौ ॥ ४ ॥

सोमस्तु दशभिस्तीक्ष्णैः सायकैर्मर्मभेदिभिः ।

विव्याध हृदये दैत्यं हिरण्याक्षं महासुरम् ॥ ५ ॥

1a तदेव] तं देव° R 1d व्याधैरिव मृगान्] व्याधेनेव मृगम् R 2c सुशीतार्चिः] महाबाहुः R 3d च तौ] वरौ R 4a सखङ्गौ च स°] सपक्षौ रस° R 4b गजाविव] R^{pc}, महागजौ R^{ac} 4d योद्धुं दैत्यान्व्यव°] सार्द्धं दैत्यैरव° R 5d महासुरम्] महाबलम् R

1a-2d] om. A₇ 1d व्याधैरिव] व्याधेनेव A₄, व्याधेनैव A₃ 2b सोमः] A₃, सोम A₄ 2c सितवर्मा सु°] शितवर्मायु° A₃A₄ • °शीतार्चिः] °शितार्चि A₃, °शांतार्चि A₄ 4a सखङ्गौ] A₄, सखङ्गे A₃, सखङ्गौ A₇ • सघण्टौ च] सुसन्नद्धौ A₃A₄, सुसन्धद्धौ A₇ 4d योद्धुं दैत्यान्व्यव°] योद्धु-निष्ठौ{°ष्टौ A₄} वन°{रण° A₇} A 5b सायकै°] A₃A₄, शायकै° A₇

Manuscripts available for this chapter: S₁ 8.24 (f. 143^v), 8.23a (f. 144^r) and 8.22b (f. 144^v); S₃ f. 145^r-146^r; R f. 164^r-164^v; A₃ f. 96^r-97^r; A₄ f. 139^r-139^v; A₇ f. 135^v-136^v.

2(d¹)(d²-d⁶) S₁ 5(a⁷-b⁴)(b⁵-b⁶)(b⁷, c¹-c⁸, d⁴-d⁶) S₁, (d⁷-d⁸) S₃

1a तदेव] S₁S₃A₃A₄, तद्देव° Bh (conj.?) • सैन्यं सं°] S₁RA₃A₄Bh, सैन्य स S₃ (unmetrical) 1b °दानव°] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, °दान(य°) S₁^{ac} • °यूथपैः] RA₃A₄Bh, °यूथपाः S₁S₃ 1c भृ-शं] S₃RA₃A₄Bh, भृषं S₁ 1d व्याधैरिव°] S₁S₃^{pc}, (ध्या)धैरिव° S₃^{ac}, व्याधैरिव° Bh (typo) • मृगान्] S₁A₃A₄Bh, मृगा S₃ 2a °रिमहातेजाः] RA₃A₄Bh, °रि महातेजो S₁, °रि महातेजा S₃ 2b सोमः] S₃RA₃Bh, सोम S₁ 2c सितवर्मा] S₃R, तिग्मवर्मा S₁, तिग्मवर्मा Bh (conj.) • °शीतार्चिः] S₁^{pc}S₃Bh, °शीतार्चि S₁^{ac} 2d °सारथिः] S₃RA₃A₄Bh, (°सा)रथि S₁ 3ab सम्य-क्शरा°] RABh, सम्यक्शरा° S₁, सस्य S₃ (unmetrical) 4a सखङ्गौ च स°] S₃Bh (em.?), सखङ्गौ स च S₁ • °घण्टौ] S₁RBh, °घण्टो S₃ 4b गजाविव] S₃R^{pc}ABh, गजा{°दा° S₁^{ac}}विवत् S₁ 4c °वीर्यौ] S₃RABh, °वीर्यौ S₁ 4d °द्धुं दैत्यान्] em. Bh (silently), °द्धुन्दैत्या S₁, °द्धुं दैत्या S₃ 5a दश°] S₁RABh, दशद° S₃ (unmetrical) 5ab °स्तीक्ष्णैः सायकैर्] RA₃A₄Bh, (°स्तीक्ष्णे साय) ऽर् S₁ (lower parts lost; fourth akṣara has vowel ऐ), °स्तीक्ष्णे सायकै S₃ 5b °भेदिभिः] RABh, -(दि)भिः S₁, °भेदिनैः S₃ 5c दैत्यं] S₁RABh, दैत्य S₃

स भिन्नहृदयो दैत्यः सोमेन दृढमुद्धतः ।
 मोहं समाविशद्वास क्रौञ्चः शक्त्येव पर्वतः ॥ ६ ॥
 तं तथाभिसमीक्ष्यैव रथयन्ता महासुरम् ।
 अपोवाह महामायं धनेशं निधयो यथा ॥ ७ ॥
 ततो हाहाकृतं दैत्यैर्देवतैः साधु साध्विति ।
 गृह्ण गृह्णेति दैत्यैश्च मा गृह्णेति च देवतैः ॥ ८ ॥
 ततो भेर्यश्च शङ्खाश्च पणवा गोविषाणिकाः ।
 अवाद्यन्त सुराणां वै हर्षरागप्रवर्तनाः ॥ ९ ॥
 अथान्धकश्च तारश्च तारको नमुचिस्तथा ।
 विप्रचित्तिः शम्बरश्च महामायश्च दानवः ॥ १० ॥
 धुन्धुः कार्तस्वनश्चैव राहुश्चैव महास्वनः ।
 शतकेतुः शतावर्तः पुलोमा पित्वलस्तथा ॥ ११ ॥

6b °मुद्धतः] °मुद्यतः R 6d क्रौञ्चः] स्कन्द° R 7a °मीक्ष्यैव] °मीक्ष्यैवं R 7d निधयो] नि-
 धने R 8d मा गृह्णेति च देवतैः] गृह्ण गृह्णेति देवतैः R 10a अथान्धकश्च] अथाकश्च R (unmetrical)
 11a °स्वन°] °स्वर° R 11b महास्वनः] महास्वरः R 11d पित्वल°] इल्वल° R

6b °मुद्धतः] °मुद्यतः A 6c मोहं] A₃, सो हं A₄A₇ 6d क्रौञ्चः] A₃, क्रौञ्च A₄A₇ • शक्त्येव]
 A₃A₄, शक्त्यैव A₇ 7a °मीक्ष्यैव] °मीक्ष्यैवं A₃, °मीक्ष्यैवं A₄, °मीक्ष्यैवं A₇ 7cd] om. A 8b
 °देवतैः] A₇, °देवतैः A₃A₄ 8d च] A₃, om. A₄A₇ (unmetrical) • देवतैः] A₇, देवतैः A₃A₄
 9b पणवा गो°] पणवाश्च A₃A₄, पनवाणाश्च A₇ (unmetrical) • °विषाणिकाः] A₃A₄, विषालिकाः
 A₇ 9d °वर्तनाः] °वर्तना A 10a °कश्च तार°] °कः{°क° A₄A₇} सुतार° A 10b नमुचि°]
 A₃A₄, नमुचि° A₇ 10c शम्बर°] संवर° A 11a धुन्धुः] A₃, द्रुधुः A₄, दुन्धु A₇ • °स्वन°]
 °स्वर° A 11b राहुश्चैव महास्वनः] महाहनुर्महासुरः A 11d पित्वल°] पित्वन° A₄A₇, इल्वण°
 A₃

6(a², a⁴) S₃ 8(c⁴, c⁷)(c⁸-d¹)(d²-d³, d⁶, d⁸) S₃ 9(d¹) S₁

6a स भिन्न°] S₁RABh, स(म्भि)न° S₃ (unmetrical) • दैत्यः] RABh, दैत्यो S₁, दैत्य S₃ 6b
 °मुद्धतः] S₁Bh, °मुद्यतः S₃ 6c मोहं] S₃RA₃Bh, मोह S₁ (unmetrical) 6d क्रौञ्चः] A₃Bh,
 क्रौञ्चः S₁, क्रौञ्चः S₃ • शक्त्येव] S₃RA₃A₄Bh, शक्त्येव S₁ 7a °समीक्ष्यैव] em. Bh (silently),
 °समीक्ष्यैव S₁, °सीक्ष्यैव S₃ (unmetrical) 7b रथ°] S₁S₃RA, रथ° Bh (conj.) • महासुरम्]
 RABh, सहासुरं S₁, महासुरः S₃ 7c अपोवाह] S₃RBh (em.?), अपौवाह S₁ • महामाय] S₁R
 Bh, महामाय S₃ 8ab °तं दैत्यैर्देवतैः] RA₇, °तन्दैत्यै देवतैः S₁, °तं दैत्यै देवतैः S₃^{pc}, °तं दैत्यैर्देवतैः
 S₃^{ac}, °तं दैत्यैर्देवतैः Bh (typo) 8d देवतैः] S₁S₃A₇, देवतैः Bh 9a भेर्यश्च] S₃RABh, भेर्यश्च S₁
 9b °विषाणिकाः] RA₃A₄, °विषाणिकाः S₁Bh, °विषाणिका S₃ 9c सुराणां] S₃RABh, सुराणां S₁
 9d °वर्तनाः] RBh (em.?), °वर्तना S₁S₃ 10a अथान्धकश्च] em. Bh (silently), अथान्तकश्च
 S₁, तथान्धकश्च S₃ 10b नमुचि°] S₁S₃^{pc}RA₃A₄Bh, मुचि° S₃^{ac} (unmetrical) 10c विप्रचित्तिः
 शम्बरश्च] RBh (em.?), विप्रचित्ति शम्बरश्च S₁, शम्बरो विप्रचित्तिश्च S₃ 11a धुन्धुः] RA₃Bh, धुद्धु
 S₁, धुन्धु S₃ 11b महास्वनः] S₃, महाबल S₁, महाबलः Bh (em.?) 11c शतकेतुः] S₃RABh,
 शतकेतु S₁ 11d पुलोमा] S₃RABh, प्रलोमा S₁ • पित्वल°] S₁^{pc}, विल्वल° S₁^{ac}Bh, पित्वक°
 S₃

वातापी कालनेमिश्च शतावर्तः शतोदरः ।
 महापाश्वर्षो हृदश्चैव मुषुण्डः सुण्ड एव च ॥ १२ ॥
 दुर्लोमा च कबन्धश्च विराधो राध एव च ।
 मरीचश्च सुबाहुश्च श्वेतकुण्डलिरेव च ॥ १३ ॥
 वृषपर्वतिकायश्च शरभः सिंह एव च ।
 नरान्तको देवहनस्तथा यज्ञहनश्च यः ॥ १४ ॥
 दैत्यौ सुन्दनिसुन्दौ च शक्रतापन एव च ।
 प्रह्लादश्चानुह्लादश्च शिनिर्वाष्कल एव च ॥ १५ ॥
 विरोचनो बलिर्बाणो वातश्च सुमहाबलः ।
 मयोऽथ तारकाक्षश्च विद्युन्माली प्रभाकरः ॥ १६ ॥
 दुन्दुभिर्महिषश्चैव अरिष्टो रिष्ट एव च ।
 केशी च धेनुकश्चैव अजको व्यंस एव च ॥ १७ ॥
 तथा गगनमूर्ध्ना च असिलोमा च दानवः ।
 सूचीलोमा तुहुण्डश्च हुण्डश्च परतापनः ॥ १८ ॥

12a वातापी] वातापिः R 12c हृद°] R^{PC}, हृद° R^{ac} 12d मुषुण्डः सुण्ड] सुबाहुमुण्ड R 13] om. R 14a °पर्वतिकायश्च] °पर्वतो कायगश्चः R 15a सुन्दनिसुन्दौ] शुम्भनिसुम्भौ R 15d शिनिर्वाष्कल एव] शिविर्वाष्कलिरेव R 16c मयोऽथ तारकाक्षश्च] मायो थ भारकश्चैव R 17d अ-जको व्यंस] अजः कोत्यांश R 18a °मूर्ध्ना] °मूर्द्धा R 18cd] सूचीलोमा च कुण्डश्च परतापन एव च R

12a °पी काल°] °पिः काल° A₃, °पिकाल° A₇, °कापिल° A₄ 12c हृद°] A₃, हृद° A₄ A₇ 12d मुषुण्डः सुण्ड] मुहूर्त्तो मुण्ड A₃A₄, तुमुहूर्त्तो <(मु)>(तु)मुतु A₇ (unmetrical) 13ab] om. A 13d °कुण्डलिरेव] °कुण्डल एव A 14ab] om. A 14c देवहन°] देवान्तक° A 14d यज्ञहन°] सदेहन° A₄, सहन° A₃ (unmetrical), दहन° A₇ (unmetrical) 15a सुन्दनिसुन्दौ] कु-म्भनिकुम्भौ A 15cd] om. A 16-17] om. A₃A₄ 16c मयो] ममो A₇ 17a °श्चैव] °श्चैव A₇ 17b अरिष्टो] अरिष्टौ A₇ 17d अजको] अजक° A₇ 18a °मूर्ध्ना] °मूर्द्धा A₃A₄, °मुर्द्धा A₇ 18cd] सूचीलोमा तुकुण्ड{°मार्तदण्ड° A₇}श्च परतापन एव च A±

13(a⁵) S₁

12b शतावर्तः] S₃RABh, शतावर्त्त S₁ 12c हृद°] S₃R^{PC}A₃, दर° S₁Bh 12d मुषुण्डः] S₃, मुषुण्डः S₁^{PC}Bh, मुषुण्डः S₁^{ac} • सुण्ड] em., सुण्ड S₁Bh, षण्ड S₃ 13a दुर्लोमा] em. Bh (silently), दुलोमा S₁S₃ • च कबन्ध°] S₃, व(क)बन्ध° S₁, वक्रबन्ध° Bh 13bc] om. S₃ 13b विराधो राध एव च] conj., विरामो राध एव च S₁, विरोमा रोध एव च Bh (conj.) 14a °पर्वति°] S₃Bh (em.?), °पर्वति° S₁ 14b एव] S₃RABh (em.?), रेव S₁ 14c नरान्तको] S₁RABh, नरान्तकौ S₃ 14d °हनश्च] S₁RABh, °हणश्च S₃ 15a दैत्यौ] RABh, दैत्यो S₁S₃ • सुन्द°] S₃Bh (conj.?), सनन्द° S₁ (unmetrical) 15c प्रह्लादश्चानुह्लाद°] S₁R, प्रह्लादश्चानुह्लाद° S₃, प्रह्लादश्चानुह्लाद° Bh (em.?) 15d °र्वाष्कल एव] S₁Bh, °र्वाष्टलिरेव S₃ 16b वातश्च सु°] RA₇, वाताश्च सु° S₁, वातश्च S₃ (unmetrical), वाताश्च Bh (conj.?) 16d विद्युन्माली] S₁R A₇Bh, विद्युमाली S₃ 17a दुन्दु°] S₃RA₇Bh (conj.), धुन्धु° S₁ • °भिर्महिष°] S₁^{PC}RA₇Bh, °भिर्महिष(वि)ष° S₁^{ac}, °भि महिष° S₃ 18a °मूर्ध्ना] S₁S₃, °मूर्द्धा Bh

हस्ती दुर्योधनश्चैव विपाकः पाक एव च ।
 वलो मुरो ऽथ नरको मूकेन्द्रदमनावपि ॥ १९ ॥
 अश्वग्रीवः शम्बरश्च तथायः कालशम्बरः ।
 साल्वः शतभुजश्चैव द्रुमो व्याघ्रश्च दानवः ॥ २० ॥
 मधुश्च कैटभश्चैव महाकवच एव च ।
 छायाग्राहश्च विख्यातः सैहिकेयाश्च विश्रुताः ॥ २१ ॥
 हालाहलाश्च ते सर्वे बलिपुत्राश्च विश्रुताः ।
 तथा मयसुताः सर्वे निवातकवचाश्च ये ।
 पौलोमाः कालकेयाश्च विप्रचित्सुतास्तथा ॥ २२ ॥
 एते चान्ये च बहवो दैत्यदानवसंमताः ।
 सर्वे चन्द्रमसं देवं प्रति वेगं प्रचक्रिरे ॥ २३ ॥
 महिषा इव शार्दूलं हस्तिनः शरभं यथा ।
 विघ्ना यतव्रतं यद्वत्कामा मोक्षाश्रितं यथा ॥ २४ ॥

19d मूकेन्द्रः] मूकेन्द्रः R 20a शम्बरः] शम्बरः R 20b तथायः] तथायः R • शम्बरः]
 •सम्बरः R 20c साल्वः शतः] शाल्वः शः R (unmetrical) 20d-21a] om. R 21c •ग्रा-
 हश्च विख्यातः] •ग्राहश्च विख्यातः R 22a •हलाश्च] •हलश्च R 23d प्रति वेगं प्रचक्रिरे] प्रतिगच्छ
 +प्रच+क्रिरे R 24cd] om. R

19c मुरो] सुरो A₃A₇, स्वुरो A₄ 19d मूकेन्द्रः] A₇, मुकेन्द्रः A₃A₄ • दमनाः] •नरकाः
 A 20a शम्बरः] A₃A₄, सम्बरः A₇ 20b •शम्बरः] •संवरः A 20c साल्वः] अन्धः A
 20d-21a] om. A 21c छायाग्राहश्च] मायाग्रहश्च A 21d विश्रुताः] A₃A₄, विश्रुतः A₇ 22a
 •हलाश्च] A₃A₄, •हलाश्च A₇ 22b विश्रुताः] A₃A₄, विश्रुतः A₇ (unmetrical) 23b •संमताः]
 A₃A₄, सम्मताः A₇ 23c चन्द्रमसं] चन्द्रमयं A 24] om. A

19(c¹) S₁ 21(a²) S₁ 22(c²-c⁴) S₁ 23(c²) S₁

19b विपाकः] S₁^{pc}RABh, विपाक S₁S₃^{ac} (unmetrical) 19d •न्द्रदमनाः] S₁S₃^{pc}RBh, •न्द्र(म)द-
 मनाः S₃ 20a •ग्रीवः] S₃RABh, •ग्रीव S₁ • शम्बरः] S₁S₃A₃A₄, सम्बरः Bh (em.?) 20b
 तथायः] S₃A, तताय S₁ (unmetrical), तथान्यः Bh (conj.) • शम्बरः] S₁, एव च S₃, •संवरः
 Bh 20c साल्वः] em., साल्व S₁S₃, शाल्वः Bh (em.?) 21b •कवच] S₃RA, •मगर S₁^{pc},
 •मगर S₁^{ac}, •संवर Bh (conj.) 21c •ग्राहश्च] S₁S₃, •ग्रहश्च Bh • विख्यातः] ABh, विख्याता
 S₁, विख्यातो S₃ 21d सैहिकेयाः] S₁^{pc}RABh, सैहिकेयाः S₁^{ac}, सैहिकेयाः S₃ • विश्रुताः] S₁R
 A₃A₄Bh, विश्रुता S₃ 22a •हलाश्च] S₁A₃A₄Bh, •हलश्च S₃ 22b विश्रुताः] RA₃A₄Bh, विश्रुता
 S₁S₃ 22c तथा] S₃RABh, अ(था) S₁ • मयसुताः] S₁RABh, यमसुता S₃ 22e पौलोमाः]
 RABh, पौलोमा S₁S₃ 22f •स्तथा] S₃RA, •श्च ये S₁Bh 23a बहवो] S₁S₃RA, बहुशो Bh
 (conj.?) 23b •संमताः] S₃RA₃A₄Bh, •सम्मता S₁ 23c •सं देव] RBh (em.?), •सन्देव S₁S₃
 23d वेगं] S₃ABh, वेग S₁ 24a शार्दूल] R, शार्दूल S₁, शार्दूल S₃, --- Bh 24b हस्तिनः]
 S₃RBh (em.?), हस्तिन S₁ (unmetrical) • शरभं यथा] S₁^{pc}RBh, शलभं यथा S₁^{ac}, शरभन्तथा S₃
 24c यतव्रतं] S₁S₃, यतव्रतं Bh (typo) 24d •त्कामा] em. Bh (silently), •त्काम S₁, •त्कामा
 S₃ • मोक्षाश्रितं] S₁Bh, मोक्षाश्रुतं S₃

इन्द्रियार्था यथा योगमनर्था इव दुःखितम् ।
 नागा इव गरुत्मन्तं भ्रमरा इव पादपम् ॥ २५ ॥
 तथा ते दानवाः सर्वे प्रगृहीतवरायुधाः ।
 दुद्रुवुः शशिनं देवं महाजलदनिस्वनाः ॥ २६ ॥
 तेषामापततां व्यास तिमिरारिर्हसन्निव ।
 उद्यतान्यायुधानि स्म शरैश्चिच्छेद सर्वशः ॥ २७ ॥
 तत एनान्पुनर्देवः सर्वानेव रुषान्वितः ।
 हृदयेषु शरैस्तीक्ष्णैर्विभेद च ररास च ॥ २८ ॥
 तुषारेण च शीतेन ताराधिपतिरव्ययः ।
 आजघानासुरान्सर्वान्क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ २९ ॥
 ते शरैश्च विनिर्भिन्नाः शीतेन च भृशार्दिताः ।
 स्थितास्तत्रैव दैत्येन्द्राश्चित्रपट्टार्पिता इव ॥ ३० ॥
 चन्द्रो ऽपि देवः समरे मण्डलीकृतकार्मुकः ।
 विभेद सर्वान्दैत्येन्द्रान्नर्दमानः पयोदवत् ॥ ३१ ॥

25ab] ईतिः पार्थीश्च योगज्ञानं समर्था इव पण्डितम् R 25d पादपम्] कुञ्जरं R 27a °मापततां]
 °माततां R (unmetrical) 28a एनान्] एतान् R 30cd °न्द्राश्चित्र°] °न्द्राः केचित् R 31c
 सर्वान्] सर्व° R

25ab] इन्द्रियात्मा यथा योगम(रोगं स° A₇)नघा इव पण्डितं A± 25c गरुत्मन्तं] महद्भूतं {°न्तं A₇}
 A 26b °गृहीतवरायुधाः] A₃A₄, °ग्रहीतवरायुधा A₇ 26c दुद्रुवुः] A₄, दुद्रुवुः A₃, दुद्रुवुः A₇
 • शशिनं] A₇, सलिलं A₃A₄ 27b °हंसन्नि°] A₃A₄, °हंसन्नि° A₇ 28a एनान्पुनर्देवः] एतान्
 शनैः(सनि° A₇)र्देवः A 28b रुषा°] A₃, वृषा° A₄, रषा° A₇ 28d °विभेद] °श्चिच्छेद A
 29ab] om. A 29c आजघाना°] A₃A₄, अजसाला° A₇ 30a शरैश्च] सर्वैश्च A₃A₄, सर्वैश्च
 A₇ • °निर्भिन्नाः] A₃A₄, °निर्भिन्नाः A₇ (unmetrical) 30b भृशा°] A₃A₄, इशा° A₇ 30c
 स्थितास्त°] A₃A₄, स्थिता त° A₇ 30d °पट्टार्पिता इव] °पट्टा इवार्पिताः A 31c °न्दैत्येन्द्रान्]
 °न् दैत्यान्स {°न् सा A₇} A

26(c⁶) S₁ 28(b¹) S₁ 29(c⁷) S₁

25b इव दुःखितम्] S₁S₃, दुःखितं यथा Bh (conj.) 25c नागा] S₁RABh, नगा S₃ • गरु-
 त्मन्तं] S₃RBh (em.?), गरुत्मन्तः S₁ 26a दानवाः] S₁RABh, दानवा S₃ 26b °गृहीत°]
 S₁RA₃A₄Bh, °गृहीता° S₃ • °रायुधाः] S₃RA₃A₄Bh, °रायुधा S₁ 26c दुद्रुवुः] S₁RA₃A₄Bh,
 दुद्रुवः S₃ • शशिनं देवं] RA₇, शिशि(न)न्देवं S₁, शशिनं देव S₃, शिशिरं देवं Bh (conj.?) 26d
 °निस्वनाः] RABh, °निस्वना S₁S₃ 27a °मापततां] S₃ABh, °मापततं S₁ 27b °रिहंसन्नि°]
 RA₃A₄Bh, °रि हसन्नि° S₁, °रिहंसनि° S₃ (unmetrical) 27d शरैश्चि°] RABh, शरै द्वि° S₁,
 शरै S₃ (unmetrical) 28a तत एनान्] S₃, तत एनं S₁, ततः स तान् Bh (conj.) • °नर्देवः] R
 Bh (em.?), °न देवा S₁, °नर्देव S₃ 28b °नेव] S₃RABh, °नेव S₁ • रुषान्वितः] S₃RA₃A₄Bh,
 रुषान्विताः S₁ 28cd °रैस्तीक्ष्णैर्वि°] RBh (em.?), °रैः स्तीक्ष्णैः वि° S₁, °रैस्तीक्ष्णैर्वि° S₃ 29a
 तुषारेण] RBh (em.?), तुषारेण S₁S₃ 29b °रव्ययः] S₁^{pc}S₃RBh, °री(श्च)रः S₁^{ac} 29c आज-
 घाना°] S₁RA₃A₄Bh, अजघाना° S₃ 30a ते] S₁RABh, तैः S₃ • विनिर्भिन्नाः] RA₃A₄Bh,
 विनिर्भिन्ना S₁, विभिन्ना S₃ (unmetrical) 30b भृशार्दिताः] RA₃A₄Bh, भृशार्दिताः S₁, भृशार्दिताः
 S₃ 30c स्थितास्त°] RA₃A₄Bh, स्थिता त° S₁S₃ 30cd दैत्येन्द्राश्चि°] S₁^{pc}ABh, दैत्येन्द्रा चि°
 S₁, दैत्ये(न्द्रो)न्द्राश्चि° S₃ 30d °पट्टार्पिता] S₁RBh, °पट्टार्पिता S₃ 31a देवः] RABh, देव
 S₁S₃ 31c सर्वान्दैत्येन्द्रान्] em. Bh (silently), सर्वान् दैत्येन्द्रा S₁, सर्वान् दैत्येन्द्र S₃ 31d °र्दमानः]
 S₃RABh, °र्दमान S₁

यः कश्चिद्दानवो वापि दैत्यो वा मुनिसत्तम ।
 सर्व एव शरांस्तस्य दधिरे शशिनस्तथा ॥ ३२ ॥
 यत्किञ्चिच्चालयत्यङ्गं तत्र दैत्यः कदाचन ।
 तत्तत्तीक्ष्णैः शरैर्देवो बिभेद च ररास च ॥ ३३ ॥
 ब्रुवतो दैत्ययोधस्य यत्र क्वचन संयुगे ।
 निचखान शरानष्टौ मुखे तस्यापि चन्द्रमाः ॥ ३४ ॥
 निष्पन्दास्ते स्थिताः सर्वे मूकवच्चासुरोत्तमाः ।
 शरनिर्भिन्नसर्वाङ्गाश्चित्रपट्टार्पिता इव ॥ ३५ ॥
 यथा स भगवान्देवश्चन्द्रमा दानवार्दनः ।
 तथैव भगवान्वह्निर्दयद्दानवान्युधि ॥ ३६ ॥
 तद्रथाश्चगजयोधसंकुलं प्रक्षरद्रुधिरबिन्दुविह्वलम् ।
 सीदते गजकुलोपमं बलं पङ्कलग्नमिव सर्वमुल्बणम् ॥ ३७ ॥

इति स्कन्दपुराणे नवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥

32d दधिरे] दधिरे R 33a °ञ्चालयत्य°] °द्वालपत्य° R 33c तत्तत्ती°] ततस्ती° R 34a ब्रुवतो दैत्ययोधस्य] ध्रुवतो योधदैत्यस्य R 34b क्वचन] केचन R 35a निष्पन्दा°] निष्पन्ना° R 36c तथैव] तत्रैव R 36d °रर्दयद्] °रर्दयन् R 37a °संकुलं] °संकुल° R 37b °विह्वलम्] °विज्वलम् R 37d °मुल्बणम्] °मुल्बनम् R Col. इति +स्कन्दपुराणे+ रेवाखण्डे अध्यायः R

32a यः] A₃A₄, यष A₇ (unmetrical) 32b °सत्तम] A₃A₄, °सत्तमः A₇ 32d दधिरे] दधिरे A₃A₄, (द)धिरे A₇ 33ab] om. A 33c तत्तत्ती°] ततस्ती° A 33d ररास] A₃, रराम A₄A₇ 35a निष्पन्दा°] निष्पन्ना° A₃A₇, निश्यन्ना° A₄ 35b मूक°] A₄A₇, मूक° A₃ 35cd °वाङ्गाश्चि°] A₃A₄, °वाङ्गाश्चि° A₇ 36a स] हि A 36d °रर्दयद्दानवान्युधि] °रार्दयन् युधि तच्च वै A 37d °मुल्बणम्] °सस्वनः A₃A₄, °सुस्वन् A₇ (unmetrical) Col. इति {इति श्री° A₃} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया {इति स्कन्द° A₄} मम्बिकाखण्डे सोमजयो {°जवो A₃A₄} नामाध्यायः A±

32(c⁸) S₁ 33(a²) S₁ 34(b³) S₁ 37(a¹⁰) S₁, (b¹¹) S₃

32a यः कश्चिद्] RA₃A₄Bh, यः कश्चि S₁, य कश्चि S₃ 32b °सत्तम] RA₃A₄Bh, °सत्तमः S₁S₃ 32d °स्तथा] S₁RA, °स्तदा S₃Bh (conj.) 33a यत्किञ्चिच्चा°] S₁, यत्किञ्चि चा° S₃, यात्किञ्चि-च्चा° Bh (typo) • °यत्यङ्गं] S₃Bh (conj.?), °यव्यंगं S₁ 33b दैत्यः] S₃RBh (em.?), दैत्य S₁ • कदाचन] RBh (em.?), कदाचनः S₁S₃ 33c तत्तत्तीक्ष्णैः] S₃Bh (em.?), त तत्तीक्ष्णै S₁ • शरैर्] S₁RABh, शरै S₃ 34c शरानष्टौ] S₁RABh, शरान्यष्टौ S₃ 34d चन्द्रमाः] S₁RA Bh, चन्द्रमा S₃ 35a निष्पन्दा°] em. Bh (silently), निष्पन्दो S₁, निस्पन्दा° S₃ • स्थिताः] RABh, स्थिता S₁S₃ 35b मूकवच्चा°] S₁RA₄A₇Bh, मूकचच्चा° S₃ (unmetrical) 35c °निर्भि-न्न°] S₁RABh, °निर्भिन् S₃ (unmetrical) 35cd °वाङ्गाश्चित्र°] S₃RA₃A₄Bh, °वाङ्गा चित्त° S₁ 35d °पट्टार्पिता] S₁RABh, °पट्टार्पिता S₃ 36ab °वान्देवश्च°] S₃RABh, °वां देव च° S₁ 36c °वान्वह्नि°] S₁RABh, °वा वह्नि° S₃ 36d °रर्दयद्] em., °रर्दयं S₁, °रार्दयन् S₃, °रार्दयद् Bh (em.?) 37b °विह्वलम्] S₁S₃^{ac}ABh, °विह्व(कं) S₃^{pc} 37c सीदते] S₁RABh, सीसीदते S₃ (unmetrical) • °कुलोपमं बलं] S₃^{pc}RABh, °(ल)कुलोपमम्ब S₁ (unmetrical), °कुलोपमं धलं S₃^{ac} 37d पङ्क°] S₁RABh, पक° S₃ (unmetrical) • °मुल्बणम्] S₃Bh, °मुल्बणमिति S₁ (इति part of col.) Col. ° ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आध्यायः १४६ (in letter numerals) ॥ ° S₁, ° ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ९० (in letter numerals) ॥ ° S₃, इति स्कन्दपुराणे युद्धे नवतितमोऽध्यायः Bh

एकनवतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

तस्मिन्बले तथा तेन सोमेनाप्रतिमौजसा ।

हन्यमाने महामायः समाश्वस्य तदासुरः ॥ १ ॥

हिरण्याक्षो दितेः पुत्र इदमाह रुषान्वितः ।

गरुत्मतः सुतं वीरं रथयन्तारमब्रवीत् ॥ २ ॥

खगेश्वर न ते लज्जा भवतीह रणार्णवे ।

यन्मा रथेन संग्रामात्त्वं हरस्यन्यतोऽद्य वै ॥ ३ ॥

किं वक्ष्यन्त्यसुराः सर्वे दैत्याश्चैव महाबलाः ।

राजास्माकं जितः संख्ये शत्रुभिः शत्रुतापनः ॥ ४ ॥

जीवितैषी परित्यज्य बालानस्मान्दुरात्मवान् ।

रणादद्य गतः क्वापि धिक्कामशुभकारिणम् ॥ ५ ॥

1a तथा] तदा R 1d समाश्वस्य] समाश्वस्य R 3b रणार्णवे] रणान्तरे R 3c यन्मा] यन्मा R 4a किं वक्ष्यन्त्यः] तं रक्षन्त्यः R 4d शत्रुभिः] शत्रुभि R (unmetrical) 5a जीवितैषी] जीवितैषैः R 5b बालानः] भयादः R

1a °न्बले] A₃A₄, °न् वने A₇ • तथा] तदा A 1b °मौजसा] A₇, °मोजसा A₃A₄ 1c ह-
न्यमाने] हन्यमानो A 1cd °मायः समाश्वस्य] °मायस्तथास्वास्य A₃A₄, °मायास्तथासास्य A₇ 2c
गरुत्मतः] A₃A₇, गरुन्मतः A₄ • सुतं] शुभं A 3a लज्जा] A₃A₄, नज्जा A₇ 3b रणार्णवे]
रणान्तरे A 3c यन्मा] यन्मा A 3d हरस्यः] वहस्यः A₃A₇, रहस्यः A₄ 4a वक्ष्यन्त्यः]
रक्षन्त्यः A 4b दैत्याश्चैव महाबलाः] दैत्य{ °त्यैः A₄}श्चैव महाबलः A 4cd] om. A 5a
जीवितैषी] A₃, जीवितैसि A₄, जिवी{ °विः A₇^{ac}}तैषि A₇ • परित्यज्य] परानद्य{ °घ A₄} A 5b
बालानः] A₃A₄, बालालः A₇ 5d धिक्कामः] धीमानः A₃A₇, धीमान् A₄ (unmetrical)

Manuscripts available for this chapter: S₁ 8.22b (f. 144^v), 4.16 (f. 145^r; change of scribe from 4a² at the beginning of folio; new hand distinguishes the letter b from v) and 4.15b (f. 145^v); S₃ f. 146^r–147^r; R f. 164^v–165^v; A₃ f. 97^r–97^v; A₄ f. 139^v–140^r; A₇ f. 136^v–137^v.

5(a³–a⁴, c²–c⁴) S₁, (a³–a⁴) S₃

1a तस्मिन्बले] S₃RA₃A₄Bh, तस्मिन्मले S₁ 1b °नाप्रतिमौजसा] RA₇Bh (em.?), °नाप्रतिमोजसा
S₁, °न प्रतिमोजसा S₃ 1c हन्यमाने] S₁^{pc}S₃RBh, (स)न्यमाने S₁^{ac} • महामायः] RBh (em.?),
महामाय S₁S₃ 1d समाश्वस्य] S₁^{pc}S₃Bh, समा(स)स्य S₁^{ac} 2a दितेः] S₃RABh, दिते S₁ 2b
रुषान्वितः] S₁RABh, रुषान्वितः S₃ 2c गरुत्मतः] RA₃A₇Bh, मरुत्मन्त S₁, गरुत्मत S₃ 2d
°मब्रवीत्] S₁S₃RA, °माहवे Bh (conj.) 3a लज्जा] S₁RA₃A₄Bh, लजा S₃ (unmetrical) 3b
रणार्णवे] S₁^{pc}S₃Bh, र(र्ण्णं)+णा+र्णवे S₁ 3c यन्मा] em., त्वं मा S₁, तन्मा S₃, यन्मा Bh •
रथेन] S₁RABh, रथन S₃ 3cd संग्रामात्त्वं] S₃RABh, संग्रामो त्वं S₁ 4a किं वक्ष्यन्त्यसुराः]
em. Bh (silently), किं वक्ष्यन्त्यसुरा S₁, किं वक्ष्यन्त्य सुरा S₃ 4c जितः संख्ये] RBh (em.?), जित-
स्संखे S₁, जित+ संखे S₃ 4d °तापनः] S₁^{pc}S₃RBh, °तापन S₁^{ac} 5b बालानस्मान्] A₃A₄Bh,
बलानस्मा S₁ (tops lost), बालानास्मां S₃ • °रात्मवान्] S₃RABh, °रात्मनान् S₁ 5c °दद्य
गतः] S₁S₃RA, °दपगतः Bh (conj., Bh reads °दुपगतः in S₁) 5d धिक्कामः] S₃RBh, धिक्कामः
S₁ • °कारिणम्] S₁RABh, °कारिणां S₃

कश्यपस्य सुतो भूत्वा भ्राता दैत्यस्य संमतः ।
 हिरण्यकशिपोर्दैत्यो महायोगबलान्वितः ॥ ६ ॥
 अग्रतः सर्वदैत्यानां दानवानां तथैव च ।
 राजा स्वामी च वृद्धश्च निर्जितः शत्रुभिः कथम् ॥ ७ ॥
 अथवा देवपक्षस्य त्वं पुत्रो वै गरुत्मतः ।
 तमेव पक्षं भजसे न मा त्वं परिरक्षसे ॥ ८ ॥
 नाहं तव न शक्तो ऽद्य शिरः कायात्सकुण्डलम् ।
 खड्गेनानेन तीक्ष्णेन छेतुं खगकुलाधम ॥ ९ ॥
 मित्रं त्वं मम मन्दस्य पुरा बालसखेति च ।
 अतः कृत्वाभिरक्षामि गच्छ मुक्तो ऽसि दोषवान् ॥ १० ॥
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रथयन्ता खगेश्वरः ।
 उवाच श्लक्ष्णया वाचा हिरण्याक्षं महासुरम् ॥ ११ ॥
 मा कुधो दानवश्रेष्ठ नास्मि दैत्य तवाहितः ।
 त्वं हि मूढो ऽभवत्पूर्वं शरेण हृदि विक्षतः ।
 ततो ऽपवाहितः क्षिप्रं रणाद्रक्षार्थमेव हि ॥ १२ ॥

7a अग्रतः] अग्रजः R 7c राजा स्वामी च वृद्धश्च] राजास्मि वीरः शूरश्च R 8a °पक्षस्य] °पक्षश्च R 8d मा] मां R 9a नाहं तव न] अहं तावच्च R 9c °नानेन] °न तेन R 9d °कुलाधम] R^{pc}, °कुलाधमः R^{ac} 10b पुरा बाल°] पुराणश्च R 10c अतः] अथ R • °रक्षामि] °रक्ष्यामि R 12a कुधो] क्रोध R 12c ऽभवत्] भवन् R

6a कश्यपस्य] A₃A₄, कश्यपस्य A₇ 6b संमतः] सत्तमः A 6c °कशिपो°] °कशिपु° A 7c राजा] A₃, राज A₄A₇ • वृद्धश्च] शूरश्च A₃A₄, सूरश्च A₇ 8b गरुत्मतः] A₃A₄, गरुत्मजः A₇ 8c भजसे] लभसे A 8d न मा त्वं] मां त्वं {त्वां A₄} न A₃A₄, मां त्वान् A₇ (unmetrical) 9a न शक्तो] नखाक्तो A 9d °कुलाधम] A₃, °कुला{°ना° A₇}धमः A₄A₇ 10a मित्रं त्वं] मित्रस्य A • मम मन्दस्य] म{स° A₄}म मन्वस्य A₃A₄, ममन्वस्य A₇ (unmetrical) 10b बाल°] बालः A 10c °रक्षामि] A₇, °वक्षामि A₄, °वक्ष्यामि A₃ 11b रथयन्ता] A₄, रथयन्ता A₇, स॒यांसा A₃ 12a मा कुधो दानवश्रेष्ठ] नात्र लज्जा दानवेश A₃A₄, मात्र लज्जा दानवश्रेष्ठ A₇ (unmetrical) 12b तवाहितः] A₃A₄, वाहितः A₇ (unmetrical) 12c-f] om. A

6(a⁸-b³, c¹-c⁸, d³-d⁴)(d⁵-d⁸) S₁ 7(a¹-a²)(a³-a⁶, a⁸) S₃ 10(b⁸)(c¹) S₃ 11(b¹) S₁

6a कश्यपस्य] S₁RA₃A₄Bh, काश्यपस्य S₃ 6c °कशिपोर्दै°] RBh (conj.), (°कशिपुद°) S₁ (upper parts lost), °कशिपो दै° S₃ 6d महायोग°] S₃RABh, महा(माया°) S₁ 7a °दैत्यानां] S₃RABh, °दैत्याना S₁ 7c स्वामी च] S₃ABh, स्वामीव S₁ • वृद्धश्च] S₃S₃, शूरश्च Bh 8b त्वं] S₁RABh, त्रं S₃ • गरुत्मतः] S₃RA₃A₄Bh, गरुत्मतः S₁^{pc}, गरु(ज)तः S₁^{ac} 8c पक्षं] RABh, पक्षम् S₁, पक्ष S₃ 8d मा] S₁S₃, मां Bh (em.?) 9a शक्तो ऽद्य] RBh (conj.?), क्रो द्य S₁ (unmetrical), शक्तो ह S₃ 9b शिरः का°] S₃RABh, शिरस्का° S₁ 9c खड्गेना°] S₃ABh, खड्गेना° S₁ 9d °कुलाधम] S₁R^{pc}A₃Bh, °कुलाधमः S₃ 10a मित्रं] RBh (em.?), मित्र S₃ 10b बाल°] S₁Bh, बाधः S₃ • °सखेति] S₃RABh, °सुखेति S₁ 10c °रक्षामि] S₃A₇Bh (conj.?), °रक्षा S₁ (unmetrical) 12a कुधो] S₃Bh (em.?), कुद्धो S₁ • °श्रेष्ठ] RA₇Bh (em.?), °श्रेष्ठो S₁, °श्रेष्ठ S₃ 12b नास्मि] S₁RABh, नास्मिं S₃ 12cd] (S₃)(R), om. S₁Bh 12d शरेण हृदि] R, शरेणा हृदि S₃ 12e ततो ऽप°] S₁S₃R, तदोप° Bh (conj.) 12f हि] S₁^{pc}S₃RBh, च S₁^{ac}

सूताः शास्त्रविदश्चैव ब्रुवते दानवेश्वर ।
 दम्पती रथियन्तारौ परस्परमनुव्रतौ ॥ १३ ॥
 रथिना शस्त्रघातेभ्यो रक्ष्यो यन्ता यथा प्रिया ।
 तेन चैव रथी रक्ष्यो यथा भर्ता जयावहः ॥ १४ ॥
 स भवान्निपुणा भिन्नो ह्यवबद्धश्च संयुगे ।
 अशक्तः स्यादित्येवं मया क्षिप्रं प्रवाहितः ॥ १५ ॥
 आश्वस्य बलमादाय पुनर्युद्धेन दंशितः ।
 रिपुं जेष्यसि संग्रामेत्येवं त्वमपवाहितः ॥ १६ ॥
 ये हि काले उपयान्ति स्म काले चायान्ति दंशिताः ।
 तेषां नु सुलभो दैत्य जयो युद्धे महात्मनाम् ॥ १७ ॥
 न चाहमहितः सत्यं हितकृत्तव नित्यदा ।
 मा शङ्कां कुरु दैत्येन्द्र शपे सत्येन सर्वतः ॥ १८ ॥

13a सूताः] मृताः R 13b ब्रुवते] ध्रुवन्ते R 13c रथि°] रथ° R 13d-16a] om. R 16b
 °युद्धेन दंशितः] °युद्धे च दंशितः R 16c जेष्यसि] जेष्यामि R 16d °त्येवं त्व°] ततस्त्व° R
 17ab] ये हि कालं न जानन्ति अकाले यान्त्यदंशिताः R 17c नु सुलभो] (न) ५ °भो R 18c
 मा] ना° R 18d सर्वतः] सर्वशः R

13a सूताः] A₃, सूताः A₇, शुताः A₄ • °श्चैव] °श्चैवं A 13b ब्रुवते] कुर्वते A₃A₄, कुर्वन्ते A₇
 • °वेश्वर] A₇, °वेश्वरः A₃A₄ 13c रथि°] रथ° A 14b रक्ष्यो] रक्षो A₇, वक्षो A₃A₄ •
 प्रिया] प्रिया° A 14c-15b] om. A 15c °क्तः स्यादित्येवं] °क्तश्चा{°भ्या° A₇}पि दैत्ये{°त्ये°
 A₄A₇}वं A 16a आश्वस्य] अश्वस्य A₃A₄, वम्बस्य A₇ 16b °युद्धेन] A₃A₄, °युद्धेन A₇ 16d
 °त्येवं] ह्येवं A • °मपवाहितः] °मपलायि{°पि° A₄, °न्वि° A₇}तः A 17a उपयान्ति] प्रयान्ति
 A 17c नु सुलभो] तु सुलभो A₃A₄, नु सुभो A₇ (or न्व°, unmetrical) 18a न चाहमहितः
 सत्यं] तवाहमिति मत्वा वै A₄ 18b हितकृत्तव] A₄, हितकृत्तव A₃ (unmetrical), हितः कृष्ण A₇
 (unmetrical) 18c मा शङ्कां] A₇, नाशंका A₄, नाशंका A₃ 18d शपे] शाप° A • सत्येन
 सर्वतः] °सत्येन सर्वशः A₃A₄, °सत्ये सर्वशच A₇ (unmetrical)

14(a⁴-a⁷, c⁶) S₁

13a सूताः] S₃A₃Bh, सूत S₁ • शास्त्र°] S₁RABh, शस्त्र° S₃ • °श्चैव] S₁RBh, °श्चैनं S₃
 13b ब्रुवते] S₁Bh, ब्रुवतो S₃ • °वेश्वर] S₃RA₇Bh (em.?), °वेश्वरः S₁ 13c रथि°] conj.
 Bh (silently), रथ° S₁S₃ • °यन्तारौ] S₃RABh, °यन्तारो S₁ 13d °व्रतौ] S₃ABh, °व्र-
 तौ S₁ 14b रक्ष्यो] em. Bh (silently), रक्षो S₁S₃ • यन्ता] S₁S₃^{pc}ABh, यहा S₃^{ac} 14c
 रथी] conj., र(थो) S₁, रथो S₃Bh • रक्ष्यो] S₃Bh (em.?), रक्षो S₁ 14d जयावहः] S₃Bh
 (em.?), जयावह S₁ 15a भवान्निपु°] em. Bh (silently), भवा रिपु° S₁^{pc}, भवान्निपु° S₁^{ac}, भवां
 नृपु° S₃ • भिन्नो] S₁Bh, भिनो S₃ (unmetrical) 15b संयुगे] S₁^{pc}S₃Bh, संयु(त) S₁^{ac} 15d
 °प्रं प्रवाहितः] A, °प्रवाहितः S₁ (unmetrical), °प्रं प्रणाशितं S₃, °प्रमपोहितः Bh (conj.) 16a
 आश्वस्य] S₃Bh (em.?), अश्वस्य S₁ • °मादाय] S₁S₃A, °माधाय Bh (conj.) 16b °युद्धेन]
 S₁A₃A₄Bh, °युद्धेन S₃ • दंशितः] ABh, दंसितः S₁, दंशिता S₃ 16c रिपुं] S₃RA, ऋपूञ्
 S₁, रिपूञ् Bh (em.?) • जेष्यसि] S₁ABh, जेष्यति S₃ 16d °त्येवं] S₁^{ac}, व्यं S₁^{pc}, न्येव S₃,
 त्वेवं Bh (conj.) 17a काले] S₁ABh, कालो S₃ 17b दंशिताः] ABh, दंसिता S₁, दंशिता S₃
 17c तेषां नु] A₇, तेषां S₁, तेषां न S₃, तेषां ना° Bh (conj.) 17d युद्धे] S₁RABh, बुद्धे S₃
 • महात्मनाम्] S₃^{pc}RABh, महात्मनां S₁, (स)हात्मनां S₃^{ac} 18a °महितः] RBh (em.?), °महित
 S₁S₃ (unmetrical) 18b नित्यदा] S₃RABh, नित्यदाः S₁ 18c शङ्कां] S₃RA₄A₇Bh, शङ्का S₁
 • कुरु दै°] S₁RABh, कुरुन्दे° S₃

न चैतज्जीतवाक्यं मे कृतो ऽहममरः पुरा ।
 तथैवामृतपञ्चाहं न मृत्युर्मम विद्यते ॥ १९ ॥
 अहं गरुत्मतः पुत्रो देवान्हित्वासुरान्गतः ।
 तवैव दैत्य स्नेहेन मा शङ्कां त्वं कृथा मयि ॥ २० ॥
 एतद्वलं चन्द्रमसा वह्निना चावपीडितम् ।
 त्राहि क्षिप्रं महाबाहो न शोकं कर्तुमर्हसि ॥ २१ ॥
 इमं रथं समास्थाय धनुषा वा बलेन वा ।
 जहि शत्रून्महाराज मा नश्यन्तु दितेः सुताः ॥ २२ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 ततः स तं परिष्वज्य पक्षिराजं महासुरः ।
 अभिदुद्राव वेगेन रथेनाम्बुदनादिना ॥ २३ ॥
 तस्यापतत एवाथ सवह्निश्चन्द्रमास्तथा ।
 शरैराशीविषाकारैर्ध्वजं चिच्छेदतुर्युधि ॥ २४ ॥

19] न चैव{न चे० A₇} तज्जीतो वाक्यैस्ते कृतं सपथं {समयं A₄, यलशपथं A₇} पुरा । यतो हममृतं प्राप्य चामरत्वमवाप्तवान् R 20b दे-
 वान्हित्वासुरान्गतः] देवह त्वां समाश्रितः R 20c तवैव दैत्य] तव दैतेय R 21b चाव०] चापि R 21c त्राहि क्षिप्रं] क्षिप्रं त्राहि R 21d न] मा R 22b बलेन] रणेन R 22c शत्रून्महाराज]
 शत्रुं महाबाहो R 23a परिष्वज्य] परित्य R (unmetrical) 24d चिच्छेदतुर्] चिच्छेद वै R

19] न चैव{न चे० A₇} तज्जीतो वाक्यैस्ते कृतं सपथं {समयं A₄, यलशपथं A₇} पुरा । यतो हममृतं प्राप्य
 चामरत्वमवाप्तवान् A± (A₇ unmetrical) 20b ऽह्निवासुरान्गतः] ऽन् हत्वासुरान् सतः A 20c
 स्नेहेन] स्नेहे च A 20d मा शङ्कां] A₇, नाशका A₃A₄ 21b चाव०] वा च A 22b वा बलेन]
 वा रणेन A₃A₄, वारुणेन A₇ 22c शत्रून्] A₁^{pc}A₄A₇^{pc}, शत्रून् A₃^{ac}A₇^{ac} 22d मा नश्यन्तु] अद्य सन्तु
 A • दितेः] A₃A₇, हितेः A₄ 23a स तं] A₃^{ac}, शतं A₇, सूतं A₃^{pc}A₄ 24a एवाथ] एवाशु
 A₄A₇, एवासु A₃ 24c ऽराशीविषा०] A₃A₇, ऽरासिविषा० A₄ • ऽकारे०] A₃A₄, ऽकारेन० A₇
 (unmetrical) 24d चिच्छेदतुर्] चिच्छेद तं A

19(a¹-a³)(a⁴)(a⁵)(a⁶) S₁ 22(a¹-a⁴)(a⁵-a⁷, c²) S₁ 24(a⁵, d⁶-d⁷) S₁

19ab] S₃, ॐ ॐ ॐ ॐ (वा)क्यम्ये कृतो हमपरः पुरा(:) S₁, न चाप्यविदितं तेद्य कृतो यत् शपथः
 पुरा Bh (conj.) 19c ऽवामृतपञ्चाहं] S₁Bh, ऽव चामृतः पञ्चान् S₃ 19d मृत्युर्मम०] em. Bh
 (silently), मृत्यु म्म० S₁, मृत्यु म० S₃ 20b देवान्] S₁ABh, देवा S₃ • ऽरान्गतः] em., ऽरां
 शतः S₁, ऽराङ्गत S₃, ऽरान् श्रितः Bh (conj.?) 20d शङ्कां त्वं] RA₇Bh (em.?), शंका त्वं S₁S₃
 • मयि] S₃RABh, मयि S₁ 21a चन्द्रमसा] S₁RABh, चन्द्रमसो S₃ 21b चाव०] S₃, चोप०
 S₁Bh • ऽपीडितम्] S₃RABh, ऽपीडिताः S₁ 21c त्राहि] S₁^{pc}S₃ABh (cf. R), (वृ)हि S₁^{ac} •
 महाबाहो] S₃RABh, महामोहो S₁ 22a इमं रथं] S₃RA, मायामथ Bh (conj.?) 22c शत्रून्म०]
 A₁^{pc}A₄A₇^{pc}Bh, शत्रुम्म० S₁, शत्रून्म० S₃^{pc}, शत्रू म० S₃^{ac} 22d नश्यन्तु] S₃R, तुषन्तु S₁ (or नु०),
 रुषन्तु Bh (conj.?) • दितेः सुताः] RA₃A₇Bh, दितेः सुता S₁, दिते सुताः S₃ 23b पक्षिराजं]
 S₃RABh, पक्षिराज S₁ 24a ऽपतत] S₃RABh, ऽपत(न्त) S₁ 24b ऽवह्निश्चन्द्रमास्त०] RABh,
 ऽवह्नि चन्द्रमास्त० S₁, ऽवह्नि चन्द्रमा त० S₃ 24c ऽराशीविषा०] S₁^{pc}S₃RA₃A₇Bh, ऽराविषा० S₁^{ac}
 (unmetrical) 24cd ऽकारैर्ध्वजं] RA₃A₄Bh, ऽकारेः ध्वज S₁ (tops lost), ऽकारै ध्वज S₃

तथा ललाटे विद्वैनं तौ देवौ शशिपावकौ ।
 युगान्ताम्बुदवद्भास नादमुच्चैः प्रचक्रतुः ॥ २५ ॥
 तयोस्तल्लाघवं दृष्ट्वा हिरण्याक्षः प्रतापवान् ।
 आग्नेयेनास्त्रमुख्येन शिशिरं तद्वनाशयत् ॥ २६ ॥
 तुषारवर्षं तं दग्ध्वा ततोऽसौ मायया पुनः ।
 संमोहयित्वा वेगेन राहुर्भूत्वाभिदुद्रुवे ॥ २७ ॥
 स राहुणा तदा तेन ग्रस्यमानः खगेश्वरः ।
 रणं त्यक्त्वा न्यतो यातस्ततो दैत्यो ननाद ह ॥ २८ ॥
 दानवापि हि ते सर्वे नष्टे तस्मिन्निमाशये ।
 समाश्वस्य पुनश्चक्रुर्युद्धं सुरगणैः सह ॥ २९ ॥

25a तथा] तदा R 25b तौ देवौ] देवौ च R 25d After this R adds two pādas reading तुषारश्चान्धकारश्च कृत्वाच्छाद्य च दानम् । (unmetrical) 26d शिशिरं] तिमिरं R 27a वर्षं तं] वर्षन्तद् R 27c संमोहयित्वा] मोहयित्वाथ R 27d त्वाभिः] त्वाथ R 28a राहुणा] राहुना R 28b नः खगेश्वरः] नस्तु वै द्विज R • After this R adds two pādas reading तदा शशी च संव्रस्तो द्रुतं राहुभयात् पुनः । 28d अस्ततो] अस्तदा R 29a दानवापि हि] दानवाश्चापि R 29b नष्टे तस्मिन्निमाशये] तस्मिन्नष्टे हिमांशुके R 29c समाश्वस्य] समाश्वास्य R

25a विद्वैनं] A₄A₇, विद्वैवं A₃ 25c अद्भास] A₃A₇, अद्भास A₄ 26d शिशिरं तद्वान्] तिमिरं तं व्य० A₃A₄, तिमिरं व्य० A₇ (unmetrical) • नाशयत्] A₃A₇, नाशयन् A₄ 27a दग्ध्वा] दृष्ट्वा A 27d त्वाभिः] त्वा वि० A 28a राहुणा] A₄, राहुना A₃A₇ 28b ग्रस्यमानः] A₃A₄, ग्रस्यमालः A₇ 28c रणं] A₃A₇, वनं A₄ 28cd यातस्त०] A₃A₄, जातो जातः त० A₇ (unmetrical) 29b नष्टे] दुष्टे A • निमाशये] निमांसये {वे A₇} A 29c अचक्रुः] A₃A₄, अचक्रु A₇

25(c⁷) S₁

25a तथा] S₁S₃A, ततो Bh (conj.?) • विद्वैनं] RA₄A₇Bh, विध्वेनं S₁, विध्वेनं S₃ 25c अद्भास] S₁^{pc}S₃RA₃A₇Bh, (अद्भास) S₁^{ac} 25d अमुच्चैः] RABh, अमुच्चैः S₁, अमुच्चैः S₃ (unmetrical) 26a तयोस्तल्लाघवं] S₁RABh, तयोस्त लाघव S₃ (unmetrical) 26b हिरण्याक्षः] S₃RABh, हिरण्याक्ष S₁ 26c आग्नेये] S₁RABh, अग्नेये S₃ • मुख्येन] S₃RABh, अमुच्येत S₁ 26d शिशिरं तद्वान्] conj. Bh, तिमिरन्त व्य० S₁, तिमिरन्त व्य० S₃, • नाशयत्] S₃RA₃A₇, शातयत् S₁Bh 27a वर्षं तं दग्ध्वा] em., वर्षणन्दग्ध्वा S₁^{pc}, वर्षण (दृष्ट्वा) S₁^{ac}, वर्षन्तं दृष्ट्वा S₃, वर्षणं दग्ध्वा Bh 27b असौ] S₃RABh, सो S₁ 27d राहुर्] S₁RABh, राहु S₃ • त्वाभिदुद्रुवे] S₃Bh (conj.), त्वा विदुद्रुवः S₁ 28a राहुणा] A₄Bh (em.), राहुना S₁S₃ 28b ग्रस्यमानः] A₃A₄Bh, ग्रस्यमान S₁, ग्रस्यमाना S₃ 28c रणं त्यक्त्वा न्यतो] S₃RA₃A₇Bh, रण त्यक्षो भ्यतो S₁ (retraced) 28cd यातस्त०] S₁RA₃A₄Bh, यस्त० S₃ (unmetrical) 28d दैत्यो] S₃RABh, दित्यो S₁ • ह] S₃RABh, हः S₁ 29a दानवापि हि] S₁S₃A, दानवा ह्यपि Bh (conj.) 29b नष्टे] S₁^{pc}S₃Bh (cf. R), वष्टे S₁^{ac} • माशये] S₃Bh (em.), माशयेत् S₁ 29cd अचक्रुर्युः] S₃RA₃A₄Bh, अचक्रु व्युः S₁ 29d अगणैः सह] RABh, अगणैः सह S₁, अगणै सह S₃

ते ऽम्बुदाशनिसमुद्रवेगसमनादिनो
 दैत्यदानवमहारथप्रवरसादिनः ।
 आश्वसन्त पुनरेव युद्धजयकांक्षिणो
 दर्पिता इव महागजा वनमपाश्रिताः ॥ ३० ॥

इति स्कन्दपुराण एकनवतितमो ऽध्यायः ॥ ११ ॥

30a °वेगसम°] om. R 30b °महारथप्रवर°] °रथप्र° R 30c युद्धजय°] om. R 30d महा-
 गजा] R^{PC}, गजा R^{ac} (unmetrical) • वनमपाश्रिताः] वने R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे
 ऽध्यायः R

30a °वेगसम°] °समवेगा° { °ग° A₃ } A (unmetrical) 30c युद्ध°] युद्ध° A (unmetrical) •
 °जय°] A₃A₇, ययुः A₄ (unmetrical) 30d महागजा वन°] गजा बल° A (unmetrical) •
 °मपाश्रिताः] A₇, °मयान्विताः A₃A₄ Col. इति { इति श्री° A₃ } स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां
 संहिताया { इति स्कंद° A₄ } मन्विकाखण्डे चन्द्रभङ्गो नामाध्यायः A±

30a °समुद्रवेगसम°] conj., °सन्नादसमुद्रसम° S₁ (unmetrical), °समुद्रसमा° S₃ (unmetrical), °स-
 न्नादाः समुद्रसम° Bh (conj.?, Bh corrects pāda a to two pādas of śloka metre) • °नादिनो]
 S₃RA, °नादितः । S₁, °नादिताः Bh (conj.?) 30b °दानव°] S₁RABh, °दा(॥)+नवे+॥ S₃
 (unmetrical) • °रथ°] S₃RA, °रथा S₁, °रथाः Bh (em.?) 30bc °नः । आश्वसन्त] S₃RA,
 °नः आश्वसन्तः । S₁ (unmetrical), °न आश्वसन्तः । Bh (unmetrical) 30c पुनरेव] S₁S₃RA,
 – – तनेव Bh (Bh possibly reads this in S₁; unmetrical) • °जय°] S₃A₃A₇, om. S₁Bh
 (unmetrical) 30d दर्पिता] S₃RA, दष्टिना S₁^{PC}, दष्टिना S₁^{ac}, दंष्ट्रिन Bh (conj.?, unmetrical)
 • महागजा] S₃R^{PC}Bh (conj.?), मदागजा S₁ • °मपाश्रिताः] A₇, °समाश्रिता इति S₁ (इति part
 of col.), °मपाश्रिता S₃, °समाश्रिताः Bh Col. ॐ ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आ(ध्यायः १४)७ (in letter
 numerals) ॥ ॐ S₁, ॐ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ११ (in letter numerals) ॥ ॐ S₃, इति स्कन्दपुराणे युद्धे
 एकनवतितमोऽध्यायः Bh

द्विनवतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

नक्षत्राधिपतिं दृष्ट्वा भगवान्हव्यवाहनः ।

विद्वृतं दानवभयात्पदातिः समधावत ॥ १ ॥

स शरैर्दानवरथं ससूतं सह वाजिभिः ।

सध्वजं सपताकं च भस्मसायुज्यमानयत् ॥ २ ॥

ततोऽस्य कार्मुकं दिव्यं शरेणानतपर्वणा ।

विज्यं चकार संकुद्धस्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ३ ॥

अथान्धकश्च राहुश्च प्रह्लादो मय एव च ।

अन्ये च दानवश्रेष्ठाः कृशानुं पर्यवारयन् ॥ ४ ॥

सोऽवप्रुत्य तदा तेषां धनूंषि च रथांस्तथा ।

ध्वजानि च विचित्राणि ददाह च ररास च ॥ ५ ॥

कवचानि विचित्राणि शिरांसि च वसूतमः ।

ददाह विकृताकारो नादयन्सर्वतोदिशः ॥ ६ ॥

3c विज्यं] विद्वज् R 3d चाब्रवीत्] चाब्रवीत् R (unmetrical) 4cd श्रेष्ठाः कृशानुं] श्रेष्ठा युद्धार्थं R 5a अवप्रुत्य] उपसृत्य R

2a शरैः] रथैः A 2d सायुज्यं] A₃A₄, सायुह्यं A₇ 3b शरेणां] समरे A 3c विज्यं] द्विधा A₃A₄, द्विधाज् A₇ • संकुद्धं] A₄, स कुद्धं A₃A₇ 4c दानवः] बहवः A • श्रेष्ठाः] A₃, श्रेष्ठा A₄A₇ 4d कृशानुं] कुच्छा { °च्छा A₄ } तं A 5a अवप्रुत्य] वसुत्य A₄, पसुत्य A₃A₇ 5b धनूंषि] A₃, धनूंषि A₄, धनूंषि A₇ • रथांस्तं] A₃A₇, रथं तं A₄ 5c ध्वजानि च] स ध्वजानि A 6b-8a] om. A₃A₄ 6b शिरांसि च वसूतमः] शिरांसि च वसुतमः A₇ 6c विकृतां] विधृतां A₇

Manuscripts available for this chapter: S₁ 4.15b (f. 145^v), 4.14b (f. 146^f) and 4.15a (f. 146^v); S₃ f. 147^f-147^v; R f. 165^v-166^f; A₃ f. 97^v-98^f; A₄ f. 140^f-140^v; A₇ f. 137^v-138^f.

1(a⁶-a⁷) S₁ 3(d¹-d²) S₁

1a नक्षत्राधिः] S₁RABh, नक्षत्राणि S₃ 1d °तिः समधावत] RA, °तिर्यमधागतः S₁, °ति स-माधवतः S₃ (unmetrical), °तिर्योद्धुमुद्यतः Bh (conj.) 2a शरैर्] S₁RBh, शरैः S₃ • °रथं] RABh, °रथां S₁, °भयं S₃ 2b वाजिभिः] S₃RA, °वाजिनः S₁, °वाजिनम् Bh (em.) 2d भस्म] S₃RABh, दस्सं S₁ • सायुज्यं] S₁RA₃A₄Bh, सायोज्यं S₃ • मानयत्] S₃RA Bh, °पादयत् S₁ 3c विज्यं चकार] em. Bh (silently), विज्यच्चकारं S₁, धिज्यं चकार S₃ 3cd संकुद्धस्तिः] RA₄Bh (em.?), सङ्कुद्ध (तिः) S₁, स कुद्धस्तिः S₃ 4a अथान्धकः] S₁RABh, अथ न्धकः S₃ 4b प्रह्लादो] S₁RABh, प्रह्लादो S₃ 4c श्रेष्ठाः] A₃Bh, °श्रेष्ठा S₁, °श्रेष्ठो S₃ 4d कृशानुं] conj. Bh (silently), कृशान्तं S₁, कृशानु S₃ (unmetrical) • वारयन्] RABh, °वारयत् S₁S₃ 5a अवप्रुत्य] S₃, वसुत्य S₁Bh 5ab °षां धनूंषि] S₁RA₃Bh, °षान्धनूंषि S₃ 5b च] S₁S₃RA, च च Bh (typo, unmetrical) • रथांस्तं] RA₃A₇Bh, रथास्तं S₁S₃ 5c विचित्राणि] S₃RABh, विचित्रा S₁ (unmetrical) 6b शिरांसि] S₁RBh, शिरांसि S₃ • वसूतमः] S₃RBh (em.?), वसूतम S₁ 6c ददाह] S₃RA₇Bh (em.?), दादाह S₁

हाहेति नदतां तत्र भगवान्हव्यवाहनः ।
जिह्वा दहन्वभौ व्यास गुहायां दीपवत्स्थितः ॥ ७ ॥
केषांचित्प्रदहन्भाति दानवानां मुखानि सः ।
पङ्कजानीव फुल्लानि तिमिरारिर्महाप्रभः ॥ ८ ॥
केषांचिद्भुजगेन्द्राभान्करान्काञ्चनभूषितान् ।
ददाह भगवान्वह्निर्दावाग्निर्भुजगानिव ॥ ९ ॥
शराञ्छरासनाञ्चैव तथा खड्गपरिच्छदान् ।
ददाह भगवान्वह्निर्हस्त्यश्चमपि सर्वशः ॥ १० ॥
ते हन्यमाना दैत्येन्द्रा विशस्त्रा दुःखिता भृशम् ।
भ्रमन्ति वितनुत्राश्च तत्र तत्रैव सर्वशः ॥ ११ ॥
तेषां वह्निप्रदीप्तानां दह्यतां सुरविद्विषाम् ।
हिरण्याक्षः स्वयं राजा पर्जन्यः समपद्यत ॥ १२ ॥
स मेघभूतो दैत्येन्द्रस्तमग्निं वृष्टिभिस्तदा ।
अशामयत वेगेन संवर्तक इवाम्बुदः ॥ १३ ॥

7a नदतां] नदते R 7c जिह्वा दहन्वभौ] जिह्वां ददाह स R 9b³-10c³] om. R (unmetrical)
10d सर्वशः] सर्वतः R 11a हन्यमाना] दह्यमाना R 11b विशस्त्रा] वित्रस्ता R 11cd वि-
तनुत्राश्च तं] वीतवित्रासास्तं R 12d समपद्यत] समवर्तत R 13c अशामयत] अशाम्यत स R

7a हाहेति] त्राहीति A₇ 7cd] जिह्वां वै दहते व्यास स दैत्यो दीनवत्सलः A₇ 8a केषांचित्प्रदहन्भा-
ति] केशाञ्छित्प्रादहन्तानि A₇ 8c °नीव] A₃A₄, °नीह A₇ 9ab] om. A 10a °ञ्छरासनाञ्चै°]
°न् श[सं A₇]रासनं चै° A 10cd] om. A 11a हन्यमाना] दह्यमाना A 12d पर्जन्यः]
A₃A₄, पर्जन्यः A₇ 13b °स्तदा] °स्तथा A 13c अशामयत] अशोषयत A

8(c², c⁶) S₁ 9(c⁸, d³-d⁵) S₁ 10(a⁵-b⁶)(b⁷-b⁸) S₁, (c³-c⁴) S₃ 12(c³-c⁴) S₁ 13(d⁴) S₁,
(c⁷-c⁸)(d¹)(d²) S₃

7a हाहेति] S₁RBh, हादेति S₃ 7c जिह्वा दहन्] conj. Bh, जिह्वा दन्तं S₁, जित्वा दहन् S₃
7d °वत्स्थितः] S₁RBh, °व स्थितः S₃ 8a केषांचित्] RBh (em.?), केषाञ्छित् S₁, तेषाञ्छि S₃
• °दहन्भाति] S₃R, °दहन्तानि S₁ (or °तानि), °दहत् तानि Bh 8b दानवानां] S₁RABh, दा-
नावाना S₃ • सः] S₁RABh, स S₃ 8c °जानीव] S₁RA₃A₄Bh, °जानिव S₁ • फुल्लानि]
S₁RABh, फुलानि S₃ (unmetrical) 9a °भुजगेन्द्राभान्] S₃R, (°भुजगेन्द्राभां S₁, °तु गजेन्द्राणां
Bh (conj.?) 9b करान्] S₁RBh, करा S₃ • °भूषितान्] S₃Bh (em.?), °भूषिताम् S₁ 9c
°वह्निर्] S₁ABh, °वह्नि S₃ 9d °वाग्निर्भुज°] S₃ABh, °वाग्नि भज° S₁ (lower parts lost)
10a शराञ्छरासनाञ्चैव] S₁, शरान्छरासनां चै S₃ (unmetrical), शरान् शरासनाञ्चैव Bh (typo) 10b
खड्ग°] S₃ABh, (गद°) S₁ (lower parts lost) • °परिच्छदान्] ABh, (°परि) ° ऽ S₁, °परिच्छ-
दाम् S₃ 10c °वान्वह्निर्] RBh (em.?), °वां वह्नि S₁, °वान्वह्नि S₃ 11a हन्यमाना] em. Bh
(silently), हन्यमान S₁, हन्यमाता S₃ 11c °तनुत्राश्च] S₁ABh, °तनुत्राणि S₃ 11d सर्वशः]
S₃RA, सर्वकृत् S₁, --- Bh 12b दह्यतां] S₁RABh, दह्यता S₃ • सुरवि°] S₁S₃^{pc}RABh,
सुर(दि)+वि°+ S₃ 12d पर्जन्यः] RA₃A₄Bh, पर्जन्य S₁, पर्जन्य S₃ • समपद्यत] S₃ABh,
समुपद्यतः S₁ 13c अशामयत] S₃, प्रशमेयत S₁, प्रशामयत Bh (conj.)

तं प्रशान्तं तदालक्ष्य विधुरं हव्यवाहनम् ।
 विप्रचित्तिः शरैस्तीक्ष्णैर्ललाटे समवाकिरत् ॥ १४ ॥
 ततो ऽस्य नदतो भूयो मयो दानवसत्तमः ।
 मुखे शरं महाघोरं निचखान महासुरः ॥ १५ ॥
 तस्य तेन तदा व्यास मुखे भिन्नस्य दारुणः ।
 उत्तस्थौ वायुवद्धूमः शरीरादञ्जनोपमः ॥ १६ ॥
 तेन धूमेन खं चैव दिवं भूश्चैव सर्वशः ।
 पूरिता महता व्यास न प्रज्ञायत किञ्चन ॥ १७ ॥
 तेन शब्देन संज्ञाभिर्नामविश्रावणैरपि ।
 करस्पर्शैस्तदान्यो ऽन्यमनयद्यमसादनम् ॥ १८ ॥
 न देवो ज्ञायते तत्र न दैत्यो दानवो ऽपि वा ।
 अजानन्तस्ततस्तत्र संज्ञामेतां प्रचक्रिरे ॥ १९ ॥
 आटिदैत्याः प्रकुर्वन्त बक इत्येव देवताः ।
 बकं वदन्ति ये तत्र दैत्यास्तान्व्यहनंस्तदा ।
 आटिं ब्रुवाणं च सुरा इत्येवं तद्व्यवर्तत ॥ २० ॥

14b विधुरं] विह्वलं R 15a नदतो] नदतो R 17b दिवं] द्यौश्च R 17d प्रज्ञायत] प्राज्ञायत R 19c °स्ततस्तत्र] °स्तत्र तत्र R 20a आटिर्] आटिन् R • °कुर्वन्त] °कुर्वन्ति R 20b बक इ°] बकम् R 20c तत्र] यत्र R 20e आटिं ब्रुवाणं च सुरा] आटिं ब्रुवाणममरा R 20f °वर्तत] °वर्द्धत R

14a प्रशान्तं] A₃A₄, प्रसान्तं A₇ 14b विधुरं] विधूमं A 15b मयो] A₇, माया° A₃A₄ 15c-16d] om. A 17b दिवं भूश्चैव] दिव्यं बाणैश्च A 17d प्रज्ञायत] A₄A₇, प्राज्ञायत A₃ • किञ्चन] A₃A₄, किञ्चन: A₇ 18a तेन] तल° A 18ab °भिर्नामविश्रावणैरपि] °भिर्नामविश्रावणैरपि A₄ (unmetrical), °भिरहिताभूच्च{भूरि A₇} देवता A₃A₇ 19c अजानन्तस्त°] अजानन्वै त° A₃A₄, अजानां वैस्त° A₇ 19d संज्ञामेतां] संग्रामं {°मे A₇} तं A 20a आटिदैत्याः] आटि दैत्याः A₃, आटिदैत्या A₄, आटि दैत्या A₇ 20c बकं] वटं A 20d दैत्यास्तान्व्यहनंस्त°] दैत्यास्तान् व्याहनं {°तां° A₃}स्त° A 20f °वर्तत] A₄A₇, °कुर्वत A₃

20(c³) S₁

14a प्रशान्तं] S₁S₃^{pc}RA₃A₄Bh, प्रसा(दं) S₃^{ac} 14c विप्रचित्तिः] S₃RABh, विप्रचित्ति S₁^{pc}, विप्रचित्ते S₁^{ac} • °स्तीक्ष्णैर्] S₁RABh, °स्तक्ष्णै S₃ 15c शरं महाघोरं] R, शरम्महाघोरां S₁, शरं महाघोरं S₃, शरान् महाघोरान् Bh (em.?) 16b भिन्नस्य] S₁RBh, भिनस्य S₃ (unmetrical) 16c °द्धूमः] S₃RBh (em.?), °द्धूम S₁ 17b दिवं] S₁Bh, दिव S₃ • भूश्चैव] RBh (em.?), भू चैव S₁, भू चैव S₃ (unmetrical) 17c महता] S₃RABh, महतो S₁ 17d प्रज्ञायत] S₁S₃A₄A₇, प्राज्ञायत Bh • किञ्चन] RA₃A₄Bh, किञ्चन: S₃S₃ 18ab संज्ञाभिर्ना°] S₁RA₃A₄Bh, संज्ञाभि ना° S₃ 18b °श्रावणै°] S₃RBh (em.?), °श्रावणै° S₁ 18c °स्पर्शैस्त°] RABh, °स्पर्शैर्त्त° S₁, °स्पर्शैस्त° S₃ 18cd °दान्यो ऽन्यम°] S₃RABh, °दान्यो न्येम° S₁ 19a न] S₃RABh, त S₁ 19d संज्ञामेतां] R, संस्थामेताम् S₁, संज्ञा तेषा S₃, संस्थामेतां Bh 20a आटिदैत्याः] S₃, अटि दैत्या S₁, आटि दैत्या: Bh (conj.?) • °कुर्वन्त] S₃ABh, °कुर्वन्त: S₁ 20c बकं] S₁RBh, बक S₃ (unmetrical) 20d दैत्यास्तान्] S₁RBh, दैत्यास्ता S₃ 20e आटिं] S₃ABh, अटि S₁ 20f °वर्तत] S₃A₄A₇Bh (em.?), °वर्तत: S₁

एतद्भूत्संज्ञया युद्धं वर्षाणां वै महाभयम् ।
 सहस्रमेकं दैत्यानामन्धकारे सुरैः सह ॥ २१ ॥
 तदन्धकारे सुमहाभयंकरं तदाभवद्युद्धमतीव दारुणम् ।
 जगद्विनाशाय जगद्वितैषिणां सुरासुराणां रुधिरौघनिस्त्रवम् ॥ २२ ॥

इति स्कन्दपुराणे द्विनवतितमोऽध्यायः ॥ १२ ॥

21a एतद्भूत्संज्ञया] तदभूत् संज्ञया R 22a सुमहाभ०] सुमहद्भ० R 22d °रौघनि०] °रौघवि० R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डेऽध्यायः R

21a एतद्भूत्सं०] तदभूत्सं० { °त् स० A₇ } A 21ab °द्धं वर्षाणां] A₇, °द्धमुखानां A₄, °द्धं मुखानां A₃ 21c सहस्रमेकं] A₄, सहस्रमेक A₃, सहस्रमेकं A₇ 21d °कारे] °कारो A 22a तदन्धकारे सु०] तदहंकारेषु A (unmetrical) • °भयंकरं] A₄A₇, °भयंकर A₃ 22b तदा०] A₇, तद० A₃A₄ (unmetrical) 22d °रौघनिस्त्रवम्] °रौघ { °घ० A₃ } विष्णु { °श्रु० A₇ } तं A Col. इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया { इति स्कंद० A₄ } मम्बिकाखण्डे अग्निविग्रहो नामाध्यायः A±

21(a⁸-b²) S₁ 22(b¹²) S₁

21a एतद्भूत्संज्ञया युद्धं] conj., एतद्भूतमयुद्ध(न्तु) S₁, एतद्भूत संज्ञया घोरं S₃ (unmetrical), एवंभूत-मभूद्युद्ध Bh (conj.) 21b वै महाभयम्] S₃RA, वै महद्भयम् S₁, तु सहस्रकम् Bh (conj.) 21c सहस्रमेकं] S₃RA₄, सहस्रमेकन् S₁, महद्भयं वै Bh (conj.) 21cd °नामन्ध०] S₃RABh, °नां बन्ध० S₁ 21d सुरैः] S₁RABh, सुरे S₃ 22a °भयंकरं] S₁A₄A₇Bh, °भयंकर S₃ 22c °द्वितैषि-णां] S₁RABh, °द्वितैषिणं S₃ 22d सुरासुराणां] RABh, सुरासुराणां S₁ (unmetrical), सुराणां S₃ (unmetrical) • °निस्त्रवम्] Bh, °निस्त्रवमिति S₁^{pc}S₃ (इति part of col.), °नैस्त्रवमिति S₁^{ac} (इति part of col.) Col. ○ ॥ (स्कन्दपुरा) युद्धे आध्यायः १४८ (in letter numerals) ॥ ○ S₁, ○ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्याय १२ (in letter numerals) ॥ ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे युद्धे द्विनवतितमोऽध्यायः Bh

त्रिणवतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

अथासौ तेन कालेन केतुरग्नेः समुत्थितः ।

वायुनाभिहतश्चैव अगच्छद्विलयं भृशम् ॥ १ ॥

ततः समभवद्भोम विमलं सर्वमेव ह ।

अपश्यन्त सुराः सर्वे दैत्याश्चैव परस्परम् ॥ २ ॥

ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पटहाडम्बरास्तथा ।

सुघोषका डिण्डिमाश्च भम्भाः पेप्सुश्च सर्वशः ।

बलद्वये ऽप्यवाद्यन्त शतशो ऽथ सहस्रशः ॥ ३ ॥

अथ शक्रश्च देवेन्द्रो यमो वैश्रवणस्तथा ।

पूषा भगश्च द्वावेतावर्यमा मित्र एव च ॥ ४ ॥

जयन्तो मरुतश्चैव रुद्रादित्याश्च सर्वशः ।

वेगेन सुमहावेगा ममृदुर्दानवं बलम् ॥ ५ ॥

तत्र चामीकराभासं प्रगृह्य बलवद्धनुः ।

यमः पुण्ड्रेण दैत्येन्द्राननयद्यमसादनम् ॥ ६ ॥

1a अथासौ] तथासौ R 1b समुत्थितः] समुच्छ्रितः R 1c °नाभिहत°] °ना निहत° R 1d अगच्छद्] अगद् R (unmetrical) 2b ह] हि R 3c सुघोषका] आघोषका R 3d भम्भाः पेप्सु-श्च] डम्भा भेर्यश्च R 4b वैश्रवण°] वैश्रावन° R 4cd °वेताव°] °वेताम° R 4d मित्र] इन्द्र R 5a जयन्तो मरुत°] जयन्त{°न्तो R^{ac}}(द्व)तव° R 5d ममृदुर्] ममृदु R 6c यमः पुण्ड्रेण] यमो दण्डेन R

1b °रग्नेः] A₄, °रुग्रैः A₃A₇ 1d-5a] om. A 5b °दित्याश्च] A₄, °दित्यांश्च A₃A₇ 5c वेगेन] दुर्गेण{°न A₇} A 5d °दानवं] °दान{°न° A₇}वा A 6b प्रगृह्य] संगृह्य A₃A₄, संग्रह्य A₇ • °वद्धनुः] °बन्धनः A 6c पुण्ड्रेण] पुत्रेण A 6d °ननयद्] A₃A₄, °णलयद् A₇

Manuscripts available for this chapter: S₁ 4.15a (f. 146^v), 4.14a (f. 147^r) and 4.13b (f. 147^v); S₃ f. 147^v-148^v; R f. 166^r-167^r; A₃ f. 98^r; A₄ f. 140^v-141^r; A₇ f. 138^r-138^v (A upto 20b). 3(f⁷) S₁

1a कालेन] S₃RABh, काले S₁ (unmetrical) 1b °रग्नेः] RA₄Bh (em.?), °रग्ने S₃S₃ 1c °हतश्चैव] S₃RABh, °हत +चैव+ S₁ (unmetrical) 1d °द्विलयं] RBh (em.?), °द्विलयद् S₁^{pc}S₃, °द्विलद् S₁^{ac} (unmetrical) 2a ततः] S₁RBh, तत S₃ (unmetrical) 2b विमलं] S₁RBh, विमल S₃ (unmetrical) • ह] em., हः S₁, om. S₃ (unmetrical), हि Bh (conj.) 2c सुराः सर्वे] S₁RBh, सुरा सर्वे S₃ 3a शङ्खाश्च] S₁RBh, शखाश्च S₃ • भेर्यश्च] S₃RBh (em.?), भेर्याश्च S₁ 3d भम्भाः पेप्सुश्च] em., भग्ना भेर्याश्च S₁, भम्भा पेप्सुश्च S₃, भग्ना भेर्यश्च Bh (em.?) 4a देवेन्द्रो] S₁RBh (conj.), दैत्येन्द्रो S₁ 4c भगश्च] S₁^{pc}S₃RBh, भश्च S₁^{ac} (unmetrical) 4cd °वेतावर्य-मा] S₃, °वेतौ अन्यवा S₁, °वेतौ अर्यमा Bh (conj.?) 5b °दित्याश्च] S₁RA₄Bh, °दित्यश्च S₃ 5cd] S₁Bh, om. S₃ 6b °द्धनुः] S₃RBh (em.?), °द्धनु S₁^{ac}, °द्धतु S₁^{pc} 6c यमः पुण्ड्रेण] S₃, यमः दण्डेन S₁, यमो दण्डेन Bh (em.?) • दैत्येन्द्रा°] S₃RABh, दैत्येन्द्रो S₁ 6d °ननयद्] S₁RA₃A₄Bh, °नतयद् S₃

स पञ्चभिः शरैर्विद्धा हिरण्याक्षं महाबलम् ।
 अन्यांश्चैकैकशः सर्वाञ्जहास च ननाद च ॥ ७ ॥
 तस्य सर्वे तदायस्ता दैत्यदानवसत्तमाः ।
 शरानाशीविषाकारान्व्यसृजन्विकृताननाः ॥ ८ ॥
 तान्स चिच्छेद समरे त्रिधैकैकं लघुक्रियः ।
 पुनश्च निशितैर्घोरैरर्दयत्प्रहसन्निव ॥ ९ ॥
 ततो ऽन्धकस्य यन्तारं रथं च सह वाजिभिः ।
 किंकरेण महावीर्यो यमो निन्ये स्वकं पुरम् ॥ १० ॥
 ततो ऽन्धको गदापाणिर्युगान्ताम्बुदवन्नदन् ।
 अभ्यधावद्यमं तूर्णं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ११ ॥
 तस्य वज्रेण देवेन्द्रो गदां हेमपरिष्कृताम् ।
 बिभेद शतधा व्यास सापतद्भुव्यसुप्रभा ॥ १२ ॥
 तं विशस्त्रं विकवचं कृत्वा ते देवसत्तमाः ।
 युगपच्छस्त्रवर्षेण ताडयामासुराहवे ॥ १३ ॥
 यमो दण्डेन तं मूर्ध्नि शक्रो वज्रेण चाहनत् ।
 वित्तदो ऽशनिना चैव पाशेन वरुणस्तथा ॥ १४ ॥

8ab °दायस्ता दैत्य°] °दायत्ता दैत्या R 9b त्रिधैकैकं लघुक्रियः] एकैकं लघुविक्रमः R 9c °घो-
 रे°] °द्विगै° R 9d °रर्दयत्] °रर्दयन् R 12d सापतद्भुव्यसुप्रभा] पातयद्भुवि सुप्रभाम् R 13b
 ते देवसत्तमाः] वै देवसत्तमः R 13c युगपच्छस्त्र°] अपतच्छस्त्र° R 13d °मासुरा°] °मास चा°
 R 14c वित्तदो ऽशनिना चैव] वित्तेशो ऽपि च नाराचैः R

7a °विद्धा] A₃A₄, °द्विद्धा A₇ 8-9] om. A 11a °पाणिर्] A₃A₄, °पानि A₇ 12b °प-
 रिष्कृताम्] A₃A₄, °परिस्कृतां A₇ 12d सापतद्भुव्यसुप्रभा] पपात भुवि सुप्रभा{°भाः A₇} A 13c
 °पच्छस्त्र°] A₃A₄, °पत् सस्त्र° A₇ 14a मूर्ध्नि] A₃, मूर्द्धनि A₄A₇ 14d °स्तथा] °स्तदा A

7(d²) S₁ 12(a⁶-b¹)(b⁵-b⁷, c⁷, d⁷) S₁ 14(d³) S₁

7a शरैर्विद्धा] S₁RA₃A₄Bh, शरै विद्धा S₁^{pc}, शरै (भि)द्धा S₃^{ac} 7b °क्षं महाबलम्] S₃RABh,
 °क्ष+महा+म्बलम् S₁ 7c अन्यांश्चै°] RA, अन्याश्चै° S₁S₃, अश्वांश्चै° Bh (conj.?) 7d °ञ्जहास]
 S₁^{pc}S₃RABh, °ञ्जजस S₁^{ac} (unmetrical) 8b °सत्तमाः] S₁RBh, °सत्तमा S₃ 8cd °रान्व्यसृ-
 जन्] RBh (em.?), °रा ध्वसृजद् S₁, °रा व्यसृजद् S₃ 8d °ताननाः] R, °ताशनात् S₁, °ताननात्
 S₃, °ताशनान् Bh (em.?) 9b °क्रियः] S₃Bh (em.?), °क्रियः S₁ (unmetrical) 9c निशितैर्]
 S₁R, निशिते S₃, विशिखैर् Bh (conj.) 9d °रर्दयत्] em. Bh (silently), °रर्दयत् S₁, °रार्दयत्
 S₃ 10c किंकरेण] S₃RABh, किंकारेण S₁ 10d °कं पुरम्] S₃RABh, °कम्पुनः S₁ 11a
 °पाणिर्] S₃RA₃A₄Bh, °पाणि S₁ 11b °न्नदन्] S₃RABh, °न्नदम् S₁ 11c °द्यमं तूर्णं] S₃R
 ABh, °द्यमन्तूर्णं S₁^{pc}?, °द्यम S₁^{ac}? 12b गदा] RABh, °दा S₁, गदा S₃ • °परिष्कृताम्]
 S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, (परिष्कृ)तिम् S₁^{ac} 12d सापतद्] S₃Bh (conj.?), मापतद् S₁ • °व्यसुप्रभा]
 S₃, °व्यव(स्थि)तः S₁, °व्यवस्थिता Bh (em.?) 13b °सत्तमाः] S₁ABh, °सत्तमा S₃ 13c °प-
 च्छस्त्र°] S₃A₃A₄Bh, °पच्छस्त्र° S₁ 14a तं] S₃RABh, त S₃ (unmetrical) 14b चाहनत्]
 S₃RABh, वाहनत् S₃ 14c वित्तदो] ABh, वित्तादा° S₁, वित्तेशो S₃

अन्ये चान्यैस्तथा देवा अमोघैरायुधोत्तमैः ।
 अभ्यधावन्त संरब्धा हतस्त्वमितिवादिनः ।
 न चैव तस्य दैत्यस्य दुःखं तत्राभवत्तदा ॥ १५ ॥
 सोऽपि दैत्यस्तदोत्पत्य पुण्ड्रस्यास्थाय पृष्ठतः ।
 यमं मुष्टिप्रहारेण पुण्ड्राङ्गमावपातयत् ॥ १६ ॥
 तथेन्द्रस्य गजं भूयो पुच्छे संगृह्य वेगवान् ।
 भ्रामयित्वाक्षिपद्दूरं नष्टस्त्वमिति चाब्रवीत् ॥ १७ ॥
 ततो धनेशस्य पुनः शिविकां कामगामिनीम् ।
 आक्षिप्य बहुधा दैत्यो व्यधमत्क्रोधमूर्च्छितः ॥ १८ ॥
 ततो गजैर्गजान्निघ्नन्पदातींश्च पदातिभिः ।
 रथं रथेन च रणे हयांश्च हयसादिभिः ॥ १९ ॥
 पुनर्गजं महेन्द्रस्य हन्यमानोऽपि संयुगे ।
 अवपुत्य तदा शक्रं गजस्कन्धान्यपातयत् ॥ २० ॥

15c संरब्धा] तं रब्धा R 16b पुण्ड्रस्यास्थाय] स्थित्वा पुण्ड्रस्य R 16d पुण्ड्राद्] पुण्ड्रां R 17a भूयो] भूयः R 17c °त्वाक्षिपद्] °त्वा कियद् R 18c आक्षिप्य बहुधा] आदाय तरसा R 19ab °न्निघ्नन्पदातींश्च] °न्नि{°न° R^{ac}}घ्नन् पदातांश्च R 19b पदातिभिः] पदातयः R 19d हय°] सह R 20a °गजं] °ध्वजं R 20b हन्यमानो] दृश्यमानो R 20c अवपुत्य] अवस्रुत्य R

15a चान्यैस्तथा] चान्ये त{°स्त° A₇}दा A 15c °धावन्त] °द्रवन्त A 16d पुण्ड्राद्] चाशु A 17a तथेन्द्र°] A₃, तथैन्द्र° A₄, तत्रैन्द्र° A₇ • भूयो] भूयः A₄A₇, भूय A₃ 17b वेगवान्] वी-
 व्यवान् A 17c °त्वाक्षिपद्दूरं] °त्वाथ वेगेन A 17d °स्त्वमिति] A₃A₄, °स्तमिति A₇ 18c
 आक्षिप्य] आदाय A 19a गजैर्] A₃A₄, गजै A₇ 19b °न्यदातींश्च] A₃, °न् पदातिश्च A₄
 A₇ 19c च रणे] चरणैर्{°णै A₇} A 20ab महेन्द्रस्य हन्यमानोऽपि] महेंद्रस्य हन्यमानं च A₃A₄,
 महस्यमान च A₇ (unmetrical) 20c-94.18d] om. A

15(a¹-a²)(d⁴) S₁ 17(a⁴, b², b⁴-b⁵, b⁸)(c¹-c²) S₁, (b⁴) S₃ 18(b⁴) S₁ 20(c¹-c²) S₁

15b अमोघै°] RA, ह्यमोघै° S₁S₃Bh 15c °धावन्त] S₁S₃R, °धावन्न° Bh (conj.?) 15d
 °स्त्वमिति°] S₃RABh, °स्त्वा(मि)ति° S₁ 15e चैव त°] S₁RABh, चैवन्त° S₃ 15f °त्तदा]
 S₃RABh, °त्तदाः S₁ 16a °स्तदो°] RA, °स्ततो° S₁S₃Bh 16b पुण्ड्रस्या°] S₂A, पुण्ड्रस्या°
 S₁Bh • पृष्ठतः] S₁RABh, पृष्ठतः S₃ 16c यमं] S₃RABh, यम S₁ • °प्रहारेण] S₃RABh,
 °प्रहारे S₁ (unmetrical) 16d पुण्ड्राद्] em., पुण्ड्राद् S₁Bh, पुण्ड्रम् S₃ • °पातयत्] S₁RABh,
 °पातयन् S₃ 17a तथेन्द्र°] RA₃Bh, तथैन्द्र° S₁, अथेन्द्र° S₃ • °गजं] S₁RABh, गदां S₃ 17b
 पुच्छे] RABh, पु(च्छे) S₁, पुच्छै S₃ • संगृह्य] S₁RABh, सुं(गृ)ह्य S₃^{pc}, सुं(गृ)ह्य S₃^{ac} 17c °क्षि-
 पद्दूरं] em., °क्षिपद्दूरे S₁Bh, (अ)+°क्षि+पद् दूर S₃ (unmetrical) 17d नष्टस्त्व°] RA₃A₄Bh, नष्ट
 त्व° S₁S₃ 18d व्यधमत्] S₃RABh, व्यधम S₃^{pc}, व्यध(व) S₁^{ac} 19a गजैर्गजान्नि°] R^{pc}A₃A₄Bh,
 गजैर्गजा नि° S₁, गजै गजा नि° S₃ 19ab °घ्नन्पदातींश्च] A₃, °घ्न पदातींश्च S₁, °घ्नन्पदातींश्च S₃,
 °घ्नत् पदातींश्च Bh (conj.) 19b पदातिभिः] S₁ABh, पदातयः S₃ 19d °सादिभिः] S₃RABh,
 °सादिति S₁ 20a °गजं] S₁A, °गजं S₃, °गजे Bh (conj.) 20b संयुगे] S₁RABh, संयुगे S₃
 (unmetrical) 20c अवपुत्य] S₃, ऽवपुत्य S₁, समुत्पुत्य Bh (conj.)

तस्य तत्कर्म संवीक्ष्य दानवेन्द्रस्य संयुगे ।
 सर्वे देवा दिशः सर्वाः प्रनष्टा जीवितार्थिनः ॥ २१ ॥
 पूर्वेण भगवानिन्द्रः सहादित्यैः सलोकपः ।
 दक्षिणेन तथा रुद्रा वसवश्चाश्विनावपि ॥ २२ ॥
 प्रतीचीं यक्षरक्षांसि पिशाचाः पन्नगैः सह ।
 उत्तरेण तथान्ये च प्रपद्यन्त यथा मृगाः ॥ २३ ॥
 तेषु भग्नेषु दैत्येन्द्राः पृष्ठतो विकृतायुधाः ।
 अभ्यधावन्त गर्जन्तो भयं तेषां व्यदर्शयन् ॥ २४ ॥
 ततो मुहूर्तं ते गत्वा हिरण्याक्षेण वारिताः ।
 निवृत्ताः समतिष्ठन्त सर्वे ऽमर्षवशंगताः ॥ २५ ॥
 अथोवाच तदा क्रुद्धान्हिरण्याक्षो हसन्निव ।
 दैत्यदानवनाथांस्तानिदं वचनकोविदः ॥ २६ ॥
 किमेभिरबलैरद्य युष्माकं दैत्यदानवाः ।
 अवबद्धैश्च रुद्धैश्च मृतसंज्ञैर्दुरात्मभिः ॥ २७ ॥
 हतास्ते नात्र संदेहो येषां राज्यमिदं हृतम् ।
 नैषां जीवितमस्त्यद्य मा त्वरध्वं सुबालिशाः ॥ २८ ॥

21d प्रनष्टा] प्रशस्त्रा R 22b सहादित्यैः] सह देवैः R 24b विकृता°] विधृता° R 26a क्रु-
 द्धान्] दैत्यान् R 26cd °नाथांस्तानिदं] °नाथो ऽसाविदं R 27cd अवबद्धैश्च रुद्धैश्च मृतसंज्ञैर्
 आबद्धैश्च मृतसंज्ञैरबलैश्च R (unmetrical) 28d मा त्वरध्वं सुबालिशाः] सानुबन्धं महाबलाः R

21(b⁴) S₁ 23(a⁴-a⁶)(c¹-c³) S₁, (c⁷-d¹) S₃ 24(b⁴) S₁ 26(c¹-c³)(c⁸)(d¹)(d²) S₁, (d²-d⁴) S₃
 27(a⁸)(b⁵-b⁷) S₁

21b °वेन्द्रस्य] S₁^{pc}S₃RBh, °वे(न्द्र) S₁^{ac} (unmetrical) 21c दिशः सर्वाः] RBh (em.?), दिशः
 सर्वा S₁, दिश सर्वा S₃ (unmetrical) 22a °निन्द्रः] RBh (em.?), °निन्द्र S₁S₃ 22b सहादित्यैः]
 S₁, सह देवैः S₃, सहादित्यः Bh (conj.) 23a प्रतीचीं य°] RBh (em.?), प्रतीची(न्य°) S₁, प्रती-
 चीन्य° S₃ 23b पिशाचाः] RBh (em.?), पिशाचा S₁S₃ • पन्नगैः] S₁RBh, पन्नगैः S₃ 23d
 प्रपद्यन्त] S₁RBh, (प्र)पद्यन्त S₃ 24a भग्नेषु] S₁^{pc}S₃RBh, भग्नेषु S₁^{ac} • दैत्येन्द्राः] S₃RBh
 (em.?), दैत्येन्द्रा S₁^{pc}, दैत्ये(न्द्रा) S₁^{ac} 24b पृष्ठतो] S₁RBh, पृष्ठतो S₃ • °तायुधाः] S₃RBh
 (em.?), °तायुधा S₁ 24c °धावन्त] S₁RBh, °धावन्त S₃ 24d °दर्शयन्] S₃RBh (em.?),
 °दर्शयत् S₁ 25b वारिताः] RBh (em.?), वारिता S₁S₃ 25c निवृत्ताः] S₁RBh, निवृत्ता S₃
 26a तदा] S₃R, ततः S₁Bh 26cd °नाथांस्तानिदं] conj. Bh (silently), °नाथा(स्तं) ऽ(दं) S₁,
 °नाथानामि(दं) S₃ 27a °मेभिर°] S₃RBh (em.?), °मेतिर° S₁ • °रद्य] S₃RBh (conj.),
 °र(द्ध) S₁^{pc}, °र(च्च) S₁^{ac} 27b दैत्यदानवाः] S₃RBh (conj.?), दै ~ - °वा+ :+ S₁ 27c अव°]
 S₁Bh, आव° S₃ 28b राज्य°] S₁RBh, राज° S₃ • °दं हृतम्] R, °दन्धृतम् S₁, °दं हृतं
 S₃, °दं धृतम् Bh 28c नैषां] S₁RBh, तेषां S₃ • °मस्त्यद्य] S₁R, °मद्यास्ति S₁, °मद्यास्ति
 Bh (em.?) 28d त्वरध्वं] S₁Bh, त्वरब्धं S₃ • °बालिशाः] S₃Bh (conj.?), °मालिशा S₁

अबला अपि संरब्धा निराशा जीविते ऽपि च ।
 भवन्त्यतिबलाच्चैव दुर्जयाश्च न संशयः ॥ २९ ॥
 सहसोत्पतितानां च निराशानां च जीविते ।
 न शक्यमग्रतः स्थातुमित्युवाच सदोशना ॥ ३० ॥
 यदेतद्राज्यमित्याहुः प्राणा ह्येते महात्मनाम् ।
 स तेषां हरति प्राणान्यस्तेषां राज्यमाहरेत् ॥ ३१ ॥
 तेषामद्य हृतं राज्यं किं तैर्मृतसमैः सुरैः ।
 आपूरयाम स्थानानि देवानां दानवेश्वराः ॥ ३२ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 ततस्ते सहिरण्याक्षाः प्राविशन्नमरावतीम् ।
 रत्नानि जगृहुर्व्यास विजयं चावघोषयन् ॥ ३३ ॥
 आरक्षमात्मनस्तत्र चक्रुरासैश्च ते ऽसुराः ।
 आश्वासयन्त पौरांश्च तथा प्रकृतयश्च ह ॥ ३४ ॥

30a °सोत्पतितानां च] °सोत्पोटि+ता+नाञ्च R 30b निराशानां च] निराशाच्चैव R 30d सदोश-
 ना] स दानवः R 31a यदेत°] यत्र त° R 31b महात्मनाम्] बहिश्चराः R 31d °न्यस्तेषां रा-
 ज्यमाहरेत्] °न् यैस्तु राज्यं कृतं यथा R 32b किं तैर्मृ°] कीर्णैर्मृ° R 32c आपूरयाम] आरक्षयाम
 R 33a °हिरण्याक्षाः] हिरण्याक्षः R 33d °यं चाव°] °यञ्चाभ्य° R 34a °रक्षमात्मनस्त°]
 °रक्षामात्मना त° R

29(b⁷)(b⁸-c¹)(c²-d³, d⁷) S₁ 30(a¹)(a²)(a³)(a⁴-b¹)(b²-b⁷)(b⁸)(c¹-c²)(c³-c⁷, d⁵-d⁸) S₁ 31(a¹-
 b⁴, c³-d³) S₁ 32(a¹-a⁵)(a⁶-b³) S₁ 33(speaker indication 2)(3, a³) S₁

29a अबला अपि] S₃R, अबलारपि S₁, अबलानपि Bh (conj.?) 29ab °रब्धा निराशा] S₃R,
 °रब्धा निराशाञ् S₁, °रब्धान्निराशान् Bh (conj.?) 29b °ते ऽपि च] S₃R, °ते f~ ° S₁, °तैषिणः
 Bh (conj.?) 29c भवन्त्यतिबलाच्चैव] R, °(वत्यतिबलाच्चव) S₁ (upper parts lost, unmetrical),
 ववन्त्यतिबलाच्चैव S₃, अवद्येति बलाच्चैव Bh (conj.?, Bh adds (?) after pāda d) 29d संशयः]
 S₃RBh (conj.?), मे (श)यः S₁ 30a सहसोत्पतितानां च] em., °(ह) ° °(त्तितानाञ्च) S₁ (fourth
 akṣara has subscript प्), सहसोत्पत्तितानां च S₃, सङ्गमोक्षनिदानीञ्च Bh (conj.?) 30b निराशानां च
 जीविते] S₃, (नि) ° ° ° ° ° (त) S₁ (upper parts lost), लि ----- सव (?) Bh (Bh possibly reads
 this in S₁) 30c न शक्यमग्रतः स्था°] S₃R, ° ° (कमग्रतस्थ°) S₁ (upper parts lost, unmetrical),
 ----- Bh 30cd °तुमित्यु°] S₁R, °तुमित्यु° S₃, - इत्यु° Bh (conj.?) 30d सदोशना]
 S₃, (सदोशनाः) S₁, सदोशनाः Bh (em.?) 31a °त्याहुः] RBh (em.?), (°त्याहु) S₁, °त्याहु S₃
 32a °मद्य हृतं राज्यं] S₃R, (°माद्य ह्) S₁, °मद्य ह्- - - Bh (conj.?) 32b किं तैर्मृत°]
 em., ° ° ° ° ° S₁, किन्तै मृत° S₃, - - - त° Bh • °समैः सुरैः] S₃RBh, °समैः सरैः S₃
 32c °पूरयाम] em. Bh, °पूरयामा S₁, °पूरयाम S₃ 33a °हिरण्याक्षाः] em. Bh (silently),
 हिरण्याक्ष S₁, °हिरण्याक्षा S₃ 33b प्राविशन्न°] S₃RBh, प्रावीक्षन् S₃ 33c जगृहुः] S₃RBh,
 जगृहु S₃ 33d विजयं] S₃RBh (em.?), विजयाञ् S₁ 34a °मात्मनस्त°] S₃, °मामनुस्त° S₁Bh
 34b चक्रुरा°] S₃R, चक्षुरा° S₁Bh (in a note Bh suggests चक्षुरा°) • ऽसुराः] S₃RBh, सुरा
 S₃ 34c °श्वासयन्त] S₃RBh, °श्वासयन्तः S₃ • पौरांश्च] RBh (em.?), पौराञ्च S₁S₃ 34d
 प्रकृतय°] S₃RBh, प्राकृतय° S₃

पौरापि हि तदार्घेण तथैवोपायनैर्वरैः ।
 आशीर्भिश्चासुरश्रेष्ठं हिरण्याक्षं प्रणेमिरे ॥ ३५ ॥
 तान्समाश्वास्य दैत्येन्द्रो ह्यध्यास्य च वरासनम् ।
 कार्याणि कृत्वा सर्वेषामगच्छद्वरुणालयम् ॥ ३६ ॥
 ते सिंहनादैर्विविधैश्च वाद्यैः प्रवल्गनास्फोटितकूजितैश्च ।
 महासुरा दानवराजसिंहं जग्मुः समन्तात्परिवार्य सर्वे ॥ ३७ ॥

इति स्कन्दपुराणे त्रिणवतितमोऽध्यायः ॥ १३ ॥

35a पौरापि हि तदार्घेण] पौराश्चापि तमर्घ्येण R 35c आशीर्भिश्चा°] अभितश्चा° R 36b ह्यध्यास्य
 च] ह्यथास्य वै R 37a ते] तो R 37c महासुरा] महासुरं R • °सिंहं] °सिंहं R (unmetrical)
 Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डेऽध्यायः R

35(a¹-a²)(d³) S₁ 37(b⁵-b⁶)(c⁵-c⁶) S₁

35a पौरापि हि तदा°] S₃, ऽ ऽमिति तथा° S₁, -- मिति तथा° Bh 35b °वोपायनैर्] S₁RBh,
 °वोपायनै S₃ 35c आशीर्भि°] em. Bh (silently), आशीर्भि° S₁S₃ • °श्रेष्ठं] S₁RBh, °श्रेष्ठं S₃
 35d °क्षं प्रणेमिरे] S₁RBh, °क्षं प्रणामिरे S₃ 36a °माश्वास्य] S₃RBh (em.), °माश्वास्य S₁ 36b
 ह्यध्यास्य] conj., ह्यध्यास्य S₁, ह्यध्यास्य S₃, ह्यध्यास्य Bh (conj.?) • च वरा°] S₃Bh (conj.?),
 चरा° S₁ (unmetrical) 37a ते] S₃Bh (conj.?), तै S₁ • °नादैर्] S₁RBh, °नादै S₃ •
 वाद्यैः] RBh (em.?), वाद्यै S₁, नाद्यैः S₃ 37b °नास्फोटित°] S₁RBh, °ना।स्फोटन° S₃ 37c
 महासुरा] conj. Bh, महासुरै S₁S₃ • °सिंहं] em. Bh (silently), °सिंहं S₁, °सिंहां S₃ 37d
 सर्वे] S₃RBh, सर्वे इति S₁ (इति part of col.) Col. °॥ स्कन्दपु(रा)णे वरुणालयगमने आध्याय
 १४९ (in letter numerals)॥ ° S₁, °॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १३ (in letter numerals)॥ ° S₃, इति
 स्कन्दपुराणे वरुणालयगमने त्रिणवतितमोऽध्यायः Bh

चतुर्णवतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

तमापतन्तं वेगेन गरुत्मन्तमिवाहवे ।

दृष्ट्वा वरुणपुत्रास्ते पित्रा सह विदुद्रुवुः ॥ १ ॥

दानवापि हि ते सर्वे प्राप्य तद्वरुणालयम् ।

व्यूढस्कन्धा व्यतिष्ठन्त व्यसृजन्तत्पुरं प्रति ।

दूतं वातापिनं चैव राजाप्रेषयदूर्जितः ॥ २ ॥

स गत्वा तां पुरीं रम्यां प्रविश्य च महासुरः ।

पौरैः सुपूजितो व्यास प्राहेदं तान्सगर्वितः ॥ ३ ॥

राजा सर्वस्य लोकस्य दैत्यदानवनन्दनः ।

कश्यपस्य सुतः श्रीमान्हिरण्याक्षः प्रतापवान् ।

जित्वा सर्वान्सुरान्संख्ये आज्ञापयति वः सदा ॥ ४ ॥

यूयं शृणुत सर्वे मे आज्ञां कुरुत चैव हि ।

आनयध्वं च रत्नानि परित्यजत देवताः ॥ ५ ॥

1b गरुत्मन्तमिवाहवे] गरुत्वन्तमिवासुरम् R 2a दानवापि हि] दानवाश्चापि R 2b प्राप्य तद्] प्रापूर्य्य R 2c व्यूढस्कन्धा] व्यूहस्कन्धाद् R 2d °स्तत्पुरं प्रति] °स्ते शरान् बहून् R 2ef] om. R 3c सुपूजितो] संपूजितो R 3d प्राहेदं तान्सगर्वितः] प्राह चैतान् समन्वितान् R 4e सर्वा- न्सुरान्संख्ये] सर्वसुरान् संख्ये R^{PC}, सर्वा सुरान् युद्धे R^{ac} 4f वः सदा] भो जनाः R 5d °त्यजत R °त्यजथ R

Manuscripts available for this chapter: S₁ (upto 6d and from 38c³, f. 148 lost) 4.13b (f. 147^V), and 3.28a (f. 149^F); S₃ f. 148^V-149^V; R (upto 7b) f. 167^F-167^V; A₃ f. 98^F-98^V; A₄ f. 141^F-141^V; A₇ f. 138^V-139^F (A from 18e).

1(c⁷, d⁷) S₁ 2(a¹-a²)(a³, d⁴) S₁ 3(c⁷) S₁ 4(a², b¹)(b², c¹-c²)(c³, f⁴) S₁

1b °वाहवे] S₁Bh, °वाहयः S₃ 1c दृष्ट्वा] S₁RBh, दृष्ट्वा S₃ 1d °दुद्रुवुः] S₁RBh, °दुद्रुवः S₃ 2a दानवापि] S₃^{PC}, ऽ(वा)पि S₁, दानवा हि S₃^{ac}, दैत्याश्चापि Bh (conj.?) 2d °सृजन्तत्] S₁Bh, °सृजन्तं S₃ 2e °तं वातापिनं] conj. Bh (silently), °तं वानापितञ् S₁, °तम्वापिनं S₃ (unmetrical) 2f राजा°] S₁S₃, राज्ञा Bh (conj.?) • °प्रेषयदूर्जितः] S₃, प्रेषितदूर्जितम् S₁, प्रेषितमूर्जितम् Bh (conj.?) 3a तां] S₁RBh, ता S₃ 3b प्रविश्य] S₁RBh, प्रविष्य S₃ 3c पौरैः] RBh (em.?), पौरैः S₁S₃ • सुपूजितो] S₁Bh, स पूजितो S₃ 3d °दं तान्स°] em., °दन्तां सु° S₁, °दन्ता स° S₃, °दं तान् सु° Bh 4c कश्यपस्य] RBh (conj.?), ऽ(प)स्य S₁, काश्यपस्य S₃ 4cd °मान्हिरण्याक्षः] RBh (em.?), °मां हिरण्याक्ष S₁, °मा हिरण्याक्ष S₃ 4e °रान्संख्ये] R^{PC}Bh (em.?), °रां संखे S₁, °रात्संख्ये S₃ 4f वः सदा] conj. Bh (silently), स्सदा S₁ (unmetrical), व सदा S₃ (unmetrical) 5b कुरुत चैव] S₃RBh (conj.), कुरु तथैव S₁ 5d देवताः] S₃^{PC}RBh (em.?), देवता S₁S₃^{ac}

देवपक्षो ऽत्र यः कश्चित्पुरे प्रतिवसत्युत ।
 अभयं तस्य यच्छामि यातु देवानभीतवत् ॥ ६ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 त एवमुक्ता विप्रेन्द्र तथा चक्रुः पुरे जनाः ।
 अर्घं रत्नानि चादाय ददृशुर्दानवेश्वरम् ॥ ७ ॥
 तेषां यथार्हतः पूजां चकार दितिनन्दनः ।
 स्थानस्याधिपतिं चान्यमदात्स वरुणालये ॥ ८ ॥
 ततो ययौ पुनर्व्यास दैत्यः संयमनं पुरम् ।
 तत्र धर्मश्च कालश्च कृतान्तः कलहस्तथा ।
 नियतिर्निग्रहश्चैव नरकाश्च सकिंकराः ॥ ९ ॥
 धर्मकारास्तथा सर्वे तथा सप्तर्षयश्च ये ।
 मन्त्रकारास्तथा ये च व्यास शाखाकृतश्च ये ॥ १० ॥
 शास्त्राणां च प्रणेतारो राजानश्चैव सर्वशः ।
 मन्त्राश्च मानवाश्चैव पितरो ऋषयस्तथा ॥ ११ ॥
 अर्घं दत्त्वाथ रत्नानि प्रयच्छन्त महात्मने ।
 ऊचुश्च वशगास्ते ऽद्य वयं त्वत्पुरवासिनः ॥ १२ ॥
 तानुवाच न भेतव्यं युष्माभिर्मम कर्हिचित् ।
 यत्तु वक्ष्यामि तत्सर्वं कुरुध्वमविशङ्किताः ॥ १३ ॥
 नारका विप्रमुच्यन्तां भज्यन्तां नरकास्तथा ।
 वध्यन्तां व्याधयः सर्वे यमदूताश्च सर्वशः ।
 नश्यतां चाप्ययं मृत्युः कृतान्तः कलहैः सह ॥ १४ ॥

6a °पक्षो] °यज्ञो R 6b °त्पुरे] °त् परे R 7a त एवमुक्ता] एवमुक्ता स R 7b पुरे] परे R
 7c-95.5b] om. R

6(d³-d⁴, d⁸) S₁ (one folio lost after this)

6b °वसत्युत] RBh (em.), °वसन्त्युत° S₁, °वसन्त्युतः S₃ 6c अभयं तस्य] RBh (conj.), अ-
 यन्तस्य प्र° S₁, अशयन्तस्य S₃ 6d °नभीत°] S₃RBh (em.), °नभीत° S₁ 7-18d] om. Bh
 7b चक्रुः] R, चक्रु S₃ • जनाः] R, जना S₃ 7c अर्घं] em., अर्घं S₃ 7d ददृशुर्] em.,
 ददृशु S₃ (unmetrical) • °वेश्वरम्] conj., °वेश्वराः S₃ 8cd चान्यमदात्स] conj., चान्यमदात्स
 S₃ 9b दैत्यः] em., ((त्य)) + दैत्य S₃ • पुरम्] conj., पुनं S₃ 9c धर्मश्च] conj., धर्माश्च
 S₃ 9e नियतिर्] em., नियति S₃ (unmetrical) 12b °यच्छन्त] em., °यच्छत S₃ 12d
 वयं] em., वयं S₃ 13b युष्माभिर्] em., युष्माभि S₃ • कर्हिचित्] em., कर्हिचित् S₃ 13c
 यत्तु] em., यं तु S₃ 13d °शङ्किताः] em., °शङ्किता S₃ 14b भज्यन्तां] em., भज्यन्ता S₃
 • नरकास्त°] conj., नरकास्त° S₃ 14c व्याधयः] em., व्याधय S₃ (unmetrical) 14e मृत्युः]
 em., मृत्यु S₃ 14f कृतान्तः] S₃^{pc}, कृ(न्ता)+न्ता+न्तः S₃ • कलहैः] em., कलहै S₃

एते ह्यशिवकर्तारो लोकानां दुष्टचेतसः ।
 तस्मादेतान्वधिष्यामि नैभिः कृत्यं ममाद्य वै ॥ १५ ॥
 त्रैलोक्यमखिलं सर्वं मृत्युरोगविवर्जितम् ।
 यथा स्यात्सुखसंसक्तं तथा कर्तास्मि सर्वशः ॥ १६ ॥
 अहं च राजा सर्वेषां दुःखितश्च कथं हि मे ।
 राज्ये कश्चिद्भवेद्विप्रा एतन्मे ऽभीष्टिकी मतिः ॥ १७ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा धर्मकाराः सहैव तु ।
 राजभिः पितृभिश्चैव शास्त्रशाखाप्रणेतृभिः ।
 ऊचुस्तं मधुरं व्यास सान्त्वयुक्तमिदं तदा ॥ १८ ॥
 राजा भोजो विराट्सम्राट्भूपतिः क्षत्रियो नृपः ।
 य एभिः स्तूयते शब्दैः कस्तं नार्चयते बुधः ॥ १९ ॥
 स त्वं राजा च भोजश्च विराट्सम्राट् तथैव च ।
 भूपतिः क्षत्रियश्चैव नृपः सर्वसहस्तथा ॥ २० ॥
 निर्जिताः सुमहावीर्यास्त्वया देवाः सवासवाः ।
 कस्त्वया सदृशो लोके वज्र्यैकं रुद्रमीश्वरम् ॥ २१ ॥
 त्वं धाता सर्वलोकानां कर्ता स्रष्टा तथैव च ।
 कस्तवाज्ञां महाराज प्रतिहन्याद्दुरात्मवान् ॥ २२ ॥

18e Before this A₃ and A₄ add two pādas reading नारदाद्याश्च ऋषयस्तं समासाद्य दैत्यकम् । • °स्तं मधुरं] °स्तमसुरं A 18f °युक्तं] A₃A₄, °सुक्तं A₇ 19a भोजो] A₄A₇, भो A₃ (unmetrical) 19d °स्तं नार्चयते] A₇, °स्तन्नाश्चयते A₃A₄ • बुधः] बुधेः A 20d सर्वसहं] सर्वसहं A • °स्तथा] A₃A₄, °स्तदा A₇ 21a निर्जिताः] A₃, निर्जिता A₄A₇ 21d वज्र्यैकं] बाह्यैकं A 22a धाता] पाता A₃A₄, पाताः A₇ 22d °हन्याद्] A₃, °हन्या A₄A₇

22(d¹) S₃

15d नैभिः कृत्यं] em., नैभि कृत्य S₃ 17a राजा सर्वेषां] em., राज सर्वेषा S₃ 17b दुःखितश्च] conj., दुःखिताश्च S₃ 17c °इवेद्] conj., °द्वधे S₃ 17d एतन्मे] S₃^{ac}, एतन्मे S₃^{pc} • ऽभीष्टिकी मतिः] conj., नीष्टिकी मति S₃ 18b °काराः] em., °कारा S₃ 18e Before this Bh adds two pādas reading नारदाद्याश्च ऋषयस्तं समासाद्य दैत्यकम् । • °स्तं मधुरं] em., °स्त मधुरं S₃, °स्तमसुरं Bh 18f सान्त्वयुक्तमिदं तदा] A₃A₄Bh, सात्वयुक्तमिदन्ता S₃ (unmetrical) 19a भोजो] A₄A₇Bh (conj.?), भोज S₃ • °ट्सम्राट्भू°] ABh, °ट्सम्रा भू° S₃ 20a त्वं] ABh, त्व S₃ 20b °ट्सम्राट्] ABh, °ट्सम्राट् S₃ 20d सर्वसहं] S₃, सर्वसहं Bh 21a निर्जिताः] A₃Bh, निर्जिता S₃ 21b देवाः सवासवाः] ABh, देवा सवासवाः+ S₃ 21c सदृशो] ABh, स्रदृशो S₃ 21d वज्र्यैकं] em., वज्र्यैकं S₃, बाह्यैकं Bh (em.?: in a note Bh suggests त्यक्तैकं) 22a त्वं धाता] em., त्वन्धाताः S₃, त्वं पाता Bh 22b कर्ता] S₃A, हर्ता Bh (conj.?) 22d °हन्याद्] A₃Bh, °हन्या S₃

वयं तु सर्वे दैत्येन्द्र वरमिच्छाम दानव ।
 वरदस्त्वं हि भूतानामस्माकं वरदो भव ॥ २३ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा वरदोऽस्मीति सोऽब्रवीत् ।
 अथैवमुक्ता दैत्येन ऋषयस्ते तपोधनाः ।
 ऊचुस्ते दैत्यराजं वै तदा वचनकोविदाः ॥ २४ ॥
 ऋषय ऊचुः ।
 यदेतदुक्तं भवता नरकव्याधिमृत्युषु ।
 न तथा तद्भवेदैत्य एष नो दीयतां वरः ॥ २५ ॥
 दैत्य उवाच ।
 मम प्रतिज्ञा विप्रेन्द्राः पूर्वमेव तपोधनाः ।
 लोकानां सुखमेधेयं राजा लोकस्य यद्यहम् ॥ २६ ॥
 न तथा तत्करिष्यामि यद्यहं ऋषिसत्तमाः ।
 मिथ्याप्रतिज्ञः स्यां चाहमसत्यश्च दुरात्मवान् ॥ २७ ॥
 तस्मादन्यद्भवन्तो मां वरं याचन्तु सुप्रियम् ।
 कर्तास्मि तं तथा सर्वं याचेयं शिरसा हि वः ॥ २८ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ऋषयः सर्व एव ते ।
 हिरण्याक्षमिदं व्यास पुनरेवाब्रुवन्विभुम् ॥ २९ ॥

23a वयं तु] यमं च A 23b °मिच्छाम] °मिच्छामि A • दानव] A₃A₄, दानवः A₇ 24cd]
 om. A 24e °राजं वै] °राजानं A₃A₄, °राजानां A₇ 25d नो] A₄, न A₃ (unmetrical),
 णो A₇ 27c °प्रतिज्ञः स्यां] °प्रतिज्ञांस्तं A₃, °प्रतिज्ञां तां A₄, °प्रतिज्ञास्ताञ् A₇ 27d दुरात्म-
 वान्] हरात्मवान् A₃A₄, दुरान् A₇ (unmetrical) 28b याचन्तु] याचत A₃, याचन्त A₄A₇ 29d
 °वाब्रुवन्] °वाब्रवीत् A₄, °वाब्रवी A₃A₇

23a वयं तु] S₃, वयं च Bh (conj.) • सर्वे] ABh, सर्व S₃ 23b वरमिच्छाम] conj. Bh,
 वरदच्छाम S₃ • दानव] A₃A₄Bh, दानवः S₃ 23c °दस्त्वं] ABh, °दस्त्व S₃ 23cd °नाम-
 स्माकं] ABh, °नामस्मकम् S₃ 24cd] om. Bh 24c °मुक्ता दैत्येन] conj., °मुक्ता दैत्येन्द्र S₃
 24d तपोधनाः] em., तपोधना S₃ 24e °स्ते दैत्य°] ABh, °स्त दैत्या° S₃ • °राजं वै] S₃,
 °राजानं Bh 24f °कोविदाः] ABh, °कोविदः S₃ 25c तद्भवेद्] ABh, (भ)+त+इवे S₃ 26a
 विप्रेन्द्राः] ABh, दैत्येन्द्र S₃ 26b तपोधनाः] ABh, तपोधना S₃ 26c °मेधेयं] ABh, °माधेय
 S₃ 27b ऋषि°] S₃A, मुनि° Bh (conj.) 27c °प्रतिज्ञः स्यां] conj. Bh (silently), °प्रतिज्ञ
 स्या S₃ (or °ज्ञा) 27d °मसत्यश्च] ABh, °मसत्य च S₃ 28a मां] ABh, मा S₃ 28d
 याचेयं] A, याचेय S₃, याचे हं Bh (conj.)

ऋषय ऊचुः ।

लोकधर्मप्रवृत्त्यर्थं ब्रह्मणा दैत्यपुंगव ।

कृतमेतत्पुरा सर्वं धर्मश्चाभिप्रवर्तितः ॥ ३० ॥

समीक्ष्य चैतल्लोकस्य धर्मोऽस्माभिः प्रवर्तितः ।

नानृतं तद्भवेदैत्य इति नो वरदो भव ॥ ३१ ॥

प्रतिज्ञा भवतश्चैव लोकानां दुःखवर्जनम् ।

तत्त्वं स्यान्न च नश्येत् ब्रह्मणः कृतिरव्यया ॥ ३२ ॥

यावत्त्वं दैत्य लोकस्य राजा स्वामी प्रभुश्च ह ।

तावन्न मृत्युर्लोकानां व्याधयो वा भवन्त्युत ॥ ३३ ॥

मा चैव नरकान्सर्वान्गच्छन्तु मनुजास्तव ।

एवं तवानृणत्वं च ब्रह्मणश्च कृतिर्भवेत् ॥ ३४ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

तेषां स वचनं श्रुत्वा धिया निश्चित्य चैव ह ।

एवमस्त्विति तांश्चोक्त्वा यातनामोक्षमादिशत् ॥ ३५ ॥

30b °पुंगव] A₃A₄, °पुङ्गवः A₇ 30d °श्चाभि°] °श्चापि A 31ab] om. A₇ 31b धर्मोऽस्माभिः] धर्मस्यापि A₃A₄ 31c नानृतं त°] नाभूतस्त° A₃A₄, नाहतः स्त° A₇ • °द्भवेद्] A₃A₇, °द्भवे A₄ 32a भवतश्चैव] प्रभवे{°व° A₇}द्याय A 32c तत्त्वं स्यान्न च नश्येत्] तच्च तस्मान्न तस्ये{°श्च° A₇}तत् A 32d °रव्यया] °रव्ययः A 33b स्वामी] A₄A₇, ह्यासीत् A₃ 33c–34b] om. A 34c एवं] A₃, एकं A₄A₇ • °वानृणत्वं] °वामृणत्वं A₃A₄, °वामृगन्तञ् A₇ 34d ब्रह्मणश्च] ब्रह्मणाद्य A 35 सनत्कुमार उवाच] om. A 35a स] A₃A₄, ष A₇ 35b धिया निश्चित्य चैव ह] ऋषीन् निश्चित्य दैत्यराट् A • After this A adds six pādas reading ये द्रोहाः{यो द्रोहा A₃A₄} शक्रपक्षा च ममाज्ञाभङ्गकारिणः । तेषामेव भवेन्मृत्युर्नरकेषु च यातनाः । एतदाह तदा राजा ते चाप्यु{°प्यु° A₄A₇}चुर्नराधिप{°पः A₇} । ± 35c तांश्चोक्त्वा] त्वां चोक्त्वा A₃, तं चोक्त्वा A₄, तांश्चोक्त्वा A₇ 35d यातना°] A₇, याचना° A₃A₄

30a °धर्मप्रवृत्त्यर्थं] ABh, °कर्मप्रवृत्त्यर्थं S₃ 30b °पुंगव] A₃A₄Bh, °पुंगवः S₃ 30d धर्म°] ABh, धर्म° S₃ • °श्चाभि°] S₃, °श्चापि Bh 31a चैतल्लो°] A₃A₄Bh, चैत लो° S₃ 31b धर्मोऽस्माभिः] S₃^{pc}, धर्मो भि° S₃^{ac} (unmetrical), धर्मश्चापि Bh (conj.) 31c नानृतं त°] S₃, नाभूतस्त° Bh • °द्भवेद्] A₃A₇Bh, °द्भवे S₃ 32a भवतश्चैव] S₃^{pc}, भवतश्चै(य) S₃^{ac}, प्रभवेत् सा यत् Bh (conj.) 32c तत्त्वं स्यान्न च] em., तत्त्वं स्यान्न च S₃, तच्च तस्मान्न Bh • नश्येत्] S₃Bh (conj.) 32d °रव्यया] em. Bh (silently), °रव्या S₃ (unmetrical) 33b स्वामी] S₃A₄A₇, ह्यासि Bh (conj.) 33c–34b] om. Bh 33c मृत्युर्] em., मृत्यु S₃ 33c °न्त्युत] em., °न्त्युतः S₃ 34c तवा°] S₃A, त्वया° Bh (conj.) 34d ब्रह्मणश्च] S₃, ब्रह्मणो च Bh (em.) • कृतिर्] A, कृति S₃ (unmetrical), कृतं Bh (conj.) 35 सनत्कुमार उवाच] S₃ (सन उ), om. Bh 35a स] S₃^{pc} A₃A₄Bh, च S₃^{ac} 35b धिया निश्चित्य चैव ह] S₃, ऋषीन् निश्चित्य दैत्यराट् Bh • After this Bh adds six pādas reading ये द्रोहाः शक्रपक्षाश्च ममाज्ञाभङ्गकारिणः । तेषामेव भवेन्मृत्युर्नरकेषु च यातनाः । एतदाह तदा राजा ते चाप्युचुर्नराधिपम् । (em.?) 35c तांश्चो°] A₇Bh (conj.), तांश्चो° S₃

स मुक्त्वा नारकान्सर्वान्ददौ स्थानस्य रक्षणम् ।
 पितृराजत्वमनघं विप्रचित्तिं महाबलम् ॥ ३६ ॥
 ततोऽवधुष्य स जयं पूजयित्वा च तान्द्विजान् ।
 जगाम धनदावासं हिरण्याक्षो महाबलः ॥ ३७ ॥
 ते तां धनेशस्य पुरीं महाबला विनादयन्तोऽन्धकबाहुपालिताः ।
 हिरण्यनेत्रं परिवार्य दानवास्तदाभिजग्मुर्जलदा इवाचलम् ॥ ३८ ॥

इति स्कन्दपुराणे चतुर्णवतितमोऽध्यायः ॥ १४ ॥

36a मुक्त्वा] A₃A₄, मुद्धा A₇ • नारकान्] नरदान् A₃, नारदान् A₄, नारवान् A₇ 36c °रा-
 जत्वमनघं] °राजानमनघं {°सं A₇} A 36d विप्रचित्तिं] A₃A₄, विप्रचित्ति° A₇ 37-38] om.
 A₇ 37a °वधुष्य] वधुष्य A₃, वधुष्य A₄ 37b च] तु A₃A₄ 38b °बाहुपालिता] °पालि-
 तास्तदा A₃A₄ 38c परिवार्य] प्रविदार्य A₃A₄ 38d °दाभिजग्मु°] °दाधिजग्मु° A₃A₄ Col.
 इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रं संहिताया {इति स्कंद° A₄} मम्बिकाखण्डे दिग्विजयो नामाध्यायः A±

38(←a¹-c²)(c³-c¹²) S₁

36a मुक्त्वा] A₃A₄Bh, मुक्त्वा S₃ • नारकान्] conj. Bh, नरकां S₃ 36c °राजत्व°] S₃^{pc}, °रा-
 ज(न्त°) S₃^{ac}, °राजान° Bh • °मनघं] em., °मनघं S₃ (unmetrical), °मनघ Bh 36d विप्र-
 चित्तिं] S₃^{pc}A₃A₄Bh, विप्रचित्ति° S₃^{ac} 37b च] S₃, तु Bh • तान्] A₃A₄Bh, ता S₃ 37d
 महाबलः] S₃^{pc}A₃A₄Bh, म(प्र)+हा+बलः S₃ 38a पुरीं महाबला] A₃A₄Bh, पुरीन्महाबला {°ल
 S₃^{ac}} S₃ 38b °नादयन्तोऽन्ध°] A₃A₄, °नादयत्। तो न्ध° S₃, °नादयतोन्ध° Bh (typo) •
 °बाहुपालिता] S₃, °पालितास्तदा Bh 38cd दानवास्त°] S₃^{pc}A₃A₄Bh, (दानवा त°) S₁, दान-
 वा+त° S₃ 38d °दाभिजग्मुर्] S₁Bh, °दा विजग्मु S₃ (unmetrical) • °वाचलम्] S₃A₃
 A₄Bh, °वाचलमिति S₁ (इति part of col.) Col. ०॥ स्कन्दपुराणे यमलोकाभिगमने आध्याय १५°
 (in letter numerals) ॥ ० S₁, ०॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १४ (in letter numerals) ॥ ० S₃, इति
 स्कन्दपुराणे हिरण्याक्षदिग्विजये यमलोकाभिगमनो नाम चतुर्णवतितमोऽध्यायः Bh

पञ्चनवतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

अथ लङ्कां समासाद्य धनेशस्य पुरीं शुभाम् ।

अदूरे तस्थुरुद्धताः संनद्धकवचायुधाः ॥ १ ॥

अवस्थितास्तथा दृष्ट्वा दानवान्बलदर्पितान् ।

लङ्कानिवासिनः सर्वे निधिपालास्तथैव च ॥ २ ॥

निधयः शङ्खपद्माद्या ऋषयश्च तपोधनाः ।

अर्घं रत्नानि चादाय दानवाय न्यवेदयन् ॥ ३ ॥

ऊचुश्च तव दैत्येन्द्र वयं वश्या न संशयः ।

किंकराश्च प्रशाध्यस्मान्यथा देवो नरेश्वरः ॥ ४ ॥

हिरण्याक्ष उवाच ।

मा भीर्भवतु वो यक्षा मम यूयं न संशयः ।

अयं राजा हि वः श्रेष्ठो हिरण्यकशिपोः सुतः ।

प्रह्लादो देवसंघानां सर्वेषां विप्रबाधनः ॥ ५ ॥

5c वः] नः R 5e °संघानां] °संहानां R 5f विप्र°] रिपु° R

1a अथ लङ्कां] अथालकां A 1c °रुद्धताः] A₇, °रुद्धता A₃A₄ 1d °चायुधाः] A₃A₇, °चायुधः A₄ 2a अवस्थितास्तथा] अधस्थितांश्च तान् A 2c लङ्कानि°] अलका° A 3a शङ्खपद्माद्या] पद्मशं { °सं° A₇ } खाद्या A 3c अर्घं] अर्घ्यं A 3d °वेदयन्] A₃A₄, °वेदयत् A₇ 4a ऊचुश्च] A₃A₄, उचुस्त A₇ 4c किंकरा°] किन्नरा° A • प्रशाध्य°] A₃, प्रसाध्य° A₄A₇ 4d नरेश्वरः] धनेश्वरः A 5a मा भी°] माभि° A • °भवतु वो] A₇, °भव उरो A₃A₄ 5c श्रेष्ठो] A₃A₇, श्रेष्ठो A₄ 5d °कशिपोः] A₃A₄, °कशिपो A₇ 5e °संघानां] A₃A₄, °संहानां A₇ 5f °बाधनः] °धारणः A

Manuscripts available for this chapter: S₁ 3.28a (f. 149^f), 3.27 (f. 149^v) and 3.28b (f. 150^f); S₃ f. 149^v–150^v; R (from 5c) f. 167^v–168^f; A₃ f. 98^v–99^v; A₄ f. 141^v–142^f; A₇ f. 139^f–140^f.

1(a⁶) S₁ 3(a⁴–a⁶) S₁ 4(d¹) S₁

1a अथ] S₃, तथा S₁Bh 1c °रुद्धताः] A₇Bh (em.?), °रुद्धता S₁S₃ 1d °चायुधाः] A₃A₇ Bh, °चायुधा S₁S₃ 2b दानवान्] S₃ABh, दानदां S₁^{pc}, दानदां S₁^{ac} • °दर्पितान्] S₃ABh, °दर्पिताम् S₁ 2c °वासिनः] S₁S₃^{pc}ABh, °वासिन S₃^{ac} (unmetrical) 2d °पालास्त°] S₁A Bh, °पालस्त° S₃ 3a निधयः] S₁ABh, निधायः S₃ 3c अर्घं] S₃Bh (em.), अर्घं S₁ 3d न्यवेदयन्] A₃A₄Bh, निवेदयत् S₁, न्यवेयत् S₃ (unmetrical) 4a °श्च तव] S₁A₃A₄Bh, °श्चस्त तव S₃ (unmetrical) 4cd °ध्यस्मान्यथा] S₁^{pc}S₃ABh, °ह्यस्माद्यथा S₃^{pc} 4d देवो नरेश्वरः] S₁S₃, °वदानवेश्वर Bh (conj.) 5b यूयं] S₁S₃^{pc}ABh, यूय S₃^{ac} (unmetrical) 5c अयं] S₁RABh, अय S₃ • श्रेष्ठो] S₁RA₃A₇Bh, श्रेष्ठो S₃ 5d °कशिपोः] RA₃A₄Bh, °कशिपो S₁S₃ (visarga possibly lost in S₁) 5e प्रह्लादो] S₁RABh, प्रह्लादो S₃ • °संघानां] S₁S₃A₃A₄, °संघनां Bh (typo) 5f °बाधनः] S₁RBh, °बाधन S₃

ततस्तं तत्र संस्थाप्य धनेशं दैत्यपुंगवः ।
 अन्येषां देवसंघानां स्थानान्यापूरयत्पुनः ॥ ६ ॥
 संस्थाप्य सर्वस्थानेषु स्थानिनो दानवेश्वरान् ।
 अन्धकं त्वमरावत्यामिन्द्रत्वेनाभ्यषेचयत् ।
 भूर्लोकं चाखिलं दैत्यः स्वयमेवान्वशासत् ॥ ७ ॥
 भूयश्च धनुरादाय सशरं सूर्यसंनिभम् ।
 दैत्येन्द्रो मेदिनीं प्राह ममात्मानं विदर्शय ॥ ८ ॥
 सा भीता तस्य दैत्यस्य वेपमाना कृताञ्जलिः ।
 जयेत्युक्ताग्रतस्तस्थौ कुले लक्ष्मीरिवापरा ॥ ९ ॥
 तां मृगीमिव शार्दूलो भुजंगीमिव पक्षिराट् ।
 शार्दूलीं सिंह इव च सिंहीं शरभराडिव ॥ १० ॥
 हंसीं काक इव क्षुद्रो मयूरीं मङ्गराडिव ।
 तथा तां स दितेः पुत्रो जग्राह रुषिताननः ॥ ११ ॥

6cd °संघानां स्थानान्यापूरयत्] °संघानां स्थानानां परमात् {°यात् R^{ac}} R 7b स्थानिनो] स्वरसाद् R 7c °मरावत्या°] °मरापत्य° R 7f °शासत्] °शासयत् R 8a भूयश्च] भूयस्तद् R^{pc}, भू-यस्तं R^{ac} 8d विदर्शय] निदर्शय R 9d कुले] स्थिता R 10b भुजंगी°] भुजंगी° R 10d सिंहीं] सिंहां R 11a हंसीं] हंसी R • क्षुद्रो] कुद्रो R 11b मयूरी°] पक्षि° R

7b स्थानिनो] स्वामिनो A 7c त्वमरा°] चामरा° A₃A₄, तामधा° A₇ 7f °वान्वशासत्] °वानु-शासयत् A₃A₄, °वान्वसासयत् A₇ 8b सशरं] A₃, शसरं A₄, ससरं A₇ 8d ममात्मानं विदर्शय] मम त्वं वै निदर्शय {°यत् A₃A₄} A 9b कृताञ्जलिः] A₃A₇, कृताञ्जलिः A₄ 9c जयेत्यु°] A₇, तवेत्यु° A₃A₄ 9d कुले] कुल° A 10a तां मृगीमिव] मृ {भू° A₃} गीमिव च A 10cd] शा-दूलमिव सिंहां वै शरभं त्विव {सभरन्निव A₇} वाजिषु A 11a हंसीं काक इव] हसाः काकमिवा° A 11b °राडिव] A₃A₄, °राविव A₇

10(a³, b⁵) S₁

6b °पुंगवः] RA, °पुङ्गव S₁, °पुङ्गवत् S₃, °पुङ्गवम् Bh (em.?) 6c °षां देव°] S₁^{pc}S₃RABh, °षान्दै(त्य°) S₁^{ac} 7b °वेश्वरान्] S₁RABh, °वेश्वरात् S₃ 7c अन्धकं त्व°] RBh (em.), अ-न्धकत्व° S₁, अन्धकत्व° S₃ 7d °मिन्द्रत्वेनाभ्य°] RABh, °मिन्द्रत्वेनाद्य S₁, °मिन्द्रर्वेनाभ्य° S₃ 7f °शासत्] S₃Bh (em.), °शासते S₁ 8b सशरं] S₁S₃^{pc}RA₃Bh, सगरं S₃^{ac} • °संनिभम्] S₁S₃RA, °सन्निभः Bh (conj.) 8c प्राह] S₁RABh, प्राप्य S₃ 8d विदर्शय] S₃Bh (em.?), विदर्शन S₁ 9a दैत्यस्य] S₁^{pc}S₃RABh, -(वस्य) S₁^{ac} 9b कृताञ्जलिः] RA₃A₇Bh, कृताञ्जली S₁, कृताञ्जलि S₃ 9c जयेत्यु°] S₃RA₇Bh (conj.?), जयेन्मु° S₁ 9d कुले लक्ष्मी°] conj., विष्णोल्ले-क्ष्मी° S₁^{pc}, विष्णो ल्लीक्ष्मी° S₁^{ac}, कुणे लक्ष्मी° S₃, विष्णोल्लक्ष्मी° Bh 10a तां] S₃RBh (em.?), ता S₁ • शार्दूलो] S₃RABh, शार्दूल S₁ 10c शार्दूलीं] RBh (em.?), शार्दूली S₃ 10d सिंहीं] em. Bh (silently), सिंही S₁S₃ 11a हंसीं] em. Bh (silently), हंसी S₁, हडशी S₃ 11b °रीं मङ्गराडिव] A₃A₄Bh, °री डङ्गराडिव S₁, °रीमङ्गराडि S₃ (unmetrical) 11c दितेः] S₁RABh, हितेः S₃ 11d °ताननः] S₁RABh, °तान S₃ (unmetrical)

उवाच चेदं संरब्धस्तां देवीं भयविह्वलाम् ।
 तवाहं वसुधे भर्ता ब्रह्मणा प्रकृतः शुभे ।
 मान्यं पतिं त्वमिच्छेथा रक्षिष्ये ऽहं ततो हि ते ॥ १२ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 ततो रसातलं गत्वा स्वपुरस्य समीपतः ।
 बबन्ध नागपाशैस्तां दुष्टामिव यथाङ्गनाम् ॥ १३ ॥
 ततो ऽचलेन दैत्येन्द्रः शङ्खेन सुमहाबलः ।
 आक्रमद्राजा दुष्टस्य कर्तारमिव वीर्यवान् ॥ १४ ॥
 ततो ऽस्या रक्षणे नित्यमुद्युक्ताक्षिणो ददौ ।
 किंकरान्नाम दैत्येन्द्रान्सहस्राणि चतुर्दश ॥ १५ ॥
 स तथा तद्विधायैव दैत्येन्द्रस्तुष्टिमान्बभौ ।
 कृषीवल इव क्षेत्रं सुनिष्पन्नं समीक्ष्य ह ॥ १६ ॥

12a चेदं] चैनां R 12e मान्यं] नान्यं R 13b स्वपुरस्य] असुरस्य R 13d दुष्टामिव यथा°]
 दुष्टां स्वामिव चा° R 14ab ऽचलेन दैत्येन्द्रः शङ्खेन सु°] बलेन दैत्येन्द्रश्चासंख्येन R 14cd] राजा
 चाक्रम्य तां दुष्टां भर्ता स्वामिव योषितम् R 15ab °त्यमुद्युक्ता°] °त्यं तानुक्ता° R 16a तद्विधायैव]
 सन्विधायैव R

12a चेदं] चैनां A 12b भयविह्वलाम्] भास्कर{°रो° A₄}ज्वलां A 12d प्रकृतः] आंकृतः A₃,
 °नां कुतः A₄, अद्वितः A₇ 12e मान्यं] नान्यं A 12f रक्षिष्ये] A₃, रक्षिष्ये A₄, रक्षिष्ये A₇
 13a ततो रसातलं गत्वा] अथ पृथ्वीतलं ज्ञात्वा A₇, अथ पृथ्वीं ततो गत्वा A₃A₄ 13b °पुरस्य]
 A₃A₄, °पुरस्य A₇ 14ab ऽचलेन दैत्येन्द्रः शङ्खेन] बलेन दैत्येन्द्रो सं{ऽसं° A₇}ख्येन A 14b °म-
 हाबलः] A₃A₄, °महासुरः A₇ 14cd] राजाक्रम्य विनष्टां तां भर्ता स्वामीव योषितां A± 15ab]
 om. A 15c किंकरान्नाम दैत्येन्द्रान्] किंकराणां स दैत्येन्द्रः{°त्येन्द्र° A₄} A 16b °स्तुष्टिमान्बभौ]
 °स्तु{°स्त° A₇}ष्टिमानुभौ A 16d समीक्ष्य] A₃A₇, समीक्ष A₄

12(a⁴) S₁ 13(c⁷) S₁ 14(b²-b³, c²-c³) S₁

12a चेदं] S₃, (दै)वे S₁, चैव Bh (conj.) 12ab °रब्धस्तां] RABh, °रब्धो तान् S₁, °रब्धा-
 स्तान् S₃ 12d ब्रह्मणा] RABh, ब्राह्मणाः S₁, ब्रह्मणो S₃ • प्रकृतः] S₃RBh, प्रकृतेः S₁ 12e
 मान्यं पतिं त्वमि°] em. Bh (silently), मान्यम्पतित्वमि° S₁, मन्यं पतित्वमि° S₃ 13a रसातलं]
 RBh (em.?), रसोतलं S₁, रसालं S₃ (unmetrical) 13b °पुरस्य समीप°] S₁A₃A₄Bh, °पुनरस्य
 सीप° S₃ (unmetrical) 13c बबन्ध] S₃RA, बबद्ध S₁Bh • नागपाशै°] RABh, नागपा- S₁,
 नागयाशै° S₃ 14b °महाबलः] S₃RA₃A₄Bh, °महाबलाः S₁ 14c आक्रमद्राजा] em., आ(क्त-
 म)दाज S₁, आक्रमद्राज S₃, आर्ता रुरोध Bh (conj.) • दुष्टस्य] S₃S₃, दुष्टश्च Bh (conj.) 14d
 कर्तारमि°] S₃, कन्दरोमि° S₁, कन्दरामि° Bh (em.?) 15a ततो ऽस्या] S₁^{pc}S₃RBh, नतास्या
 S₁^{ac} 15ab °त्यमुद्युक्ता°] em. Bh (silently), °त्यमुद्युक्ता° S₁, °त्यंमुद्युक्ता° S₃ 15b ददौ]
 S₃S₃R, दधौ Bh (conj.) 15c किंकरान्] S₁RBh, किंकरा S₃ • दैत्येन्द्रान्] S₃RBh (conj.?),
 दैत्येन्द्रा S₁^{ac}, दैत्येन्द्रः S₁^{pc} 15d चतुर्दश] RABh, चतुर्दशः S₁S₃^{ac}, चतुर्दशः S₃^{pc} 16b °न्द्र-
 स्तुष्टि°] S₃RA₃A₄Bh, °न्द्र(+तु)ष्टि° S₁ (corrected akṣara possibly lost i.m.) 16c कृषीवल]
 S₁^{pc}S₃RABh, कृषीवल S₁^{ac} • क्षेत्रं] S₁RABh, क्षेत्र S₃ 16d सु°] S₁^{pc}S₃RABh, भु S₁^{pc} •
 समीक्ष्य] S₃RA₃A₄Bh, समीक्ष S₁ • ह] S₃RA, च S₁Bh

कृतकृत्यो ऽहमित्येव बुद्धिं चक्रे स पार्थिवः ।
 संयुज्य स्वसुतं ज्येष्ठं दारैः साधुरिवात्मवान् ॥ १७ ॥
 अन्तरं न च तस्यान्यः कश्चित्प्राप्नोति सुव्रत ।
 सुसहायस्य विप्रस्य यथादम्भेन वर्ततः ॥ १८ ॥
 यजध्वं दानवाः सर्वे विप्रान्पूजयतेति च ।
 देवं च शूलिनं सम्यङ्मस्यत पुनः पुनः ।
 धर्ममेव निषेधमिति सो ऽज्ञापयत्तदा ॥ १९ ॥
 न तस्याधार्मिकः कश्चिद्वैत्यो वा दानवो ऽपि वा ।
 राज्ये ऽभवद्दुराचार इति राज्यं प्रशासति ॥ २० ॥
 स्वयमेव स वायुश्च चन्द्रमाः सूर्य एव च ।
 अभवद्वास लोकेषु तपोबलसमन्वितः ॥ २१ ॥
 ओषध्यः स्वयमुद्धृतास्तस्मिन् राजनि शासति ।
 विना वृष्टिं संभवन्ति सर्वलोकस्य साधिकाः ॥ २२ ॥

17a °त्येव] °त्येवं R 17c संयुज्य] संयोज्य R • ज्येष्ठं] R^{ac}, ज्येष्ठं R^{pc} 18a तस्यान्यः] तस्यान्धः R 18c सुसहायस्य विप्रस्य] असहायस्य विप्रस्य R 18d यथादम्भेन] वर्तमानस्य R 19d °ङ्गमस्यत] °ङ्ग न शम्यत R 20a न तस्या°] ते तस्या° R^{pc}, ते तस्य R^{pc} 20c राज्ये] राज्ञो R 20cd °र इति राज्यं प्र°] °रस्तस्मिन् राजनि R 22c वृष्टिं सं°] वृष्टिञ्च R (unmetrical)

17b स] च A₃A₄, थ A₇ 17cd] संयोज्य स्वसुतं दारे साधुरिष्टार्थवान् यथा A± 18a अन्तरं न च तस्यान्यः] अन्तं चरतो स्यान्यः {स्यास्यः A₃, स्यास्य A₄} A 18b सुव्रत] सुव्रतः A₃A₄, सुव्रताः A₇ 18c सुसहाय°] असहाय° A 18d °दम्भेन वर्ततः] दम्भो न वर्जितः A 19a यजध्वं] जयध्वं A 19d °ङ्गमस्यत] °ङ्ग नमस्यत् A₃ (unmetrical), °ङ्ग नमस्यत A₄, °ङ्ग मनस्यत A₇ 20a तस्या°] तस्य A 20c ऽभवद्] भव A 20cd °र इति राज्यं प्र°] °रस्तस्मिन् राजनि {राजः त्रि° A₇} A 21a स्वयमेव] A₇, अयमेव A₃A₄ 22a ओषध्यः] A₃, औषध्यः A₄A₇ 22ab °मुद्धृतास्त°] A₄, °मुद्धृतस्त° A₃, °मुद्धृताः त° A₇ 22c वृष्टिं संभवन्ति] कृष्टं संभवति A 22d साधिकाः] वै कृषिः A

18(d⁶)(d⁷-d⁸) S₃ 19(f⁸) S₁, (a¹-a³) S₃ 22(a¹)(a²-a⁸, d²-d³) S₁

17b स] S₁RBh, च S₃ 17c ज्येष्ठं] S₁R^{ac}Bh, ज्येष्ठं S₃ 18a अन्तरं न] S₁RBh, नैवान्त-रं S₃ • तस्यान्यः] S₃Bh (em.), तस्यान्यत् S₁ 18b सुव्रत] RBh (em.), सुव्रतः S₁, सुव्रतः S₃ 18c सुसहाय°] S₃, स्वसहाय° S₁Bh 18d वर्ततः] S₁R^{pc}Bh, वर्तत S₁^{ac}, -(त्ततः) S₃ (upper parts lost) 19a यजध्वं] S₃RBh (conj.), जयध्वन् S₁ • दानवाः] S₁RABh, दानवा S₃ 19cd सम्यङ्मस्यत] S₃ (ङ्ग retraced), सर्वे नमस्य च S₁, सर्वे नमस्यत Bh (em.?) 19e धर्म°] S₁RABh, धम्म° S₃ 20a तस्या°] S₁R^{pc}Bh, तस्य S₁^{ac}, स्याद° S₃ 20ab °श्चिद्वैत्यो वा] S₁RABh, °श्चिद्वैत्यो S₃ (unmetrical) 20c ऽभवद्] RBh (em.?), भव S₁S₃ 20cd °राचार इति] em., °रावार इति S₁, °राचारा इति S₃, °राचारस्तस्मिन् Bh 20d राज्यं] S₁Bh, राजा S₃ 21b चन्द्रमाः] RABh, चन्द्रमा S₁S₃ • च] S₃RABh, हि S₁ 22a ओषध्यः] RA₃Bh, ऽ(षध्य) S₁, औषध्य S₃ 22ab °मुद्धृतास्त°] RA₄Bh (em.?), (°मुद्धृता) त° S₁, °मुभृता त° S₃ (unmetrical) 22c वृष्टिं संभवन्ति] em., वृष्टिस्सम्भवति S₁, वृष्टि सम्भवति S₃ (unmetrical), कृष्टिं संभवन्ति Bh (conj.) 22d साधिकाः] S₃RBh (em.), साधिका S₁

स एव ताः समादाय खलं नयति दैत्यराट् ।
 स एवामर्दयच्चापि निनाय च पुनर्गृहान् ॥ २३ ॥
 स एव दण्डिको ऽभूच्च दण्डश्चैव स एव हि ।
 स एव योगात्सर्वत्र चौराद्रक्षति नित्यदा ॥ २४ ॥
 न तस्य व्याधितः कश्चिन्म्रियते वापि कश्चन ।
 परदारप्रसक्तो वा पिशुनो वापि कर्हिचित् ।
 हिंसका न च तस्यासन्न चाप्याधार्मिकाः क्वचित् ॥ २५ ॥
 पल्वलानि तडागानि सरित्प्रस्रवणानि च ।
 विना वृद्ध्या भवन्त्येते सर्वत्रैव च सुस्थितम् ॥ २६ ॥
 न सन्ति तस्य रक्षांसि न पिशाचाश्च हिंस्रिणः ।
 ईतयश्च न सन्त्यस्य न द्वन्द्वानि च कानिचित् ॥ २७ ॥
 न जुह्वते तदा वह्निं विप्रास्तस्मिंस्तु राजनि ।
 नाधीयते यजन्ते वा एकवर्णमभूत्तदा ॥ २८ ॥

24c योगात्] योगी R 25b कश्चन] किञ्चन R 25cd °दारप्रसक्तो वा पिशुनो वापि] °दारप्रस-
 क्तौ वा श्रूयते ऽपि च R 25e °का न च] °काश्च न R 25f चाप्याधार्मिकाः] चाप्याधार्मिकः R
 26a पल्वलानि] पल्ललानि R 26d सुस्थितम्] पूर्णताः R 27b हिंस्रिणः] हिंसिनः R 27d
 न द्वन्द्वानि] दुर्बलानि R 28a जुह्वते] जु(हो)ति R^{pc}, जु(ह्व)ति R^{ac} 28b °स्तस्मिंस्तु] °स्तस्मिन्
 सु° R 28c नाधीयते] नाधीयन्ते R 28d °वर्णम°] एवम° R

23a ताः] तां A 23b खलं] A₇, खनन् A₃A₄ 23c °वामर्दयच्चा°] °व मर्दयेच्चा° A 24a
 दण्डिको ऽभूच्च] दान्तको दुष्टो A 24d चौराद्रक्षति] नरे{वै A₇} त्राता च A 25b कश्चन] A₃A₄,
 कश्चनः A₇ 25c °प्रसक्तो] A₇, °प्रशक्तो A₃A₄ 25d पिशुनो] A₃A₄, विशुनो A₇ 25e त-
 स्यासन्] A₃A₄, तस्यास्या A₇ 25f °प्याधार्मिकाः] °प्याधार्मिकाः{°का A₄, °कः A₇} A 26a
 पल्वलानि] पाश्वलानि A 26c वृद्ध्या] वृष्टिं A 27b न पिशाचाश्च] पिशाचाश्चापि A • हिंस्रिणः]
 हिंस्रिणः A₇, हिंस्रिनः A₄, हिंसिनः A₃ 28c नाधीयते] ना{न A₇}धीयन्ते A • यजन्ते] जपते
 A₃, जयन्ते A₄A₇

23(b⁵) S₃ 25(f⁵) S₁ 27(a¹-a²)(a³-a⁸) S₁ 28(a⁸, b⁴, c⁸) S₁

23a ताः] S₁RBh, ता S₃ 23b खलं] S₃^{pc}RA₇, क्षरन् S₁, खल S₃^{ac} (unmetrical), क्षरं Bh •
 नयति] S₁S₃^{pc}RABh, नय(त्व) S₃^{ac} 23c °वामर्दयच्चा°] S₁RBh, °व मर्दय चा° S₃ (unmetrical)
 23d °गृहान्] RABh, °गृहात् S₁S₃ 24a ऽभूच्च] S₁RBh, भू च S₃ 24b दण्डश्चैव] S₃RABh,
 दण्डश्चैव S₁ 24c योगात्] S₃ABh, योगां S₁ 24d चौराद्] RBh (conj.), चौरां S₁, चोरान्
 S₃ 25b °न्म्रियते] RABh, °न्म्रयते S₁S₃ • कश्चन] S₁A₃A₄Bh, कश्चनः S₃ 25d पिशुनो]
 S₁^{pc}S₃A₃A₄Bh, पिशुने S₁^{ac} • कर्हिचित्] S₁RABh, कर्हचित् S₃ 25e च] S₁^{pc}S₃ABh, द S₁^{ac}
 • तस्यासन्] S₁RA₃A₄Bh, तस्यास S₃ 25f °प्याधार्मिकाः] em., °प्याध(र्म्मि)का+:+ S₁, °प्या-
 धार्मिका S₃, °प्याधार्मिकाः Bh 26c वृद्ध्या] S₁RBh, वृष्टिं S₃ • भवन्त्ये°] S₁RABh, भवत्ये°
 S₃ 27b हिंस्रिणः] S₁Bh, शृङ्गिनः S₃ 27c ईतय°] S₁RABh, इतय° S₃ • सन्त्यस्य] S₁R
 ABh, सन्त्यस्य S₃ 28b विप्रास्त°] S₃RABh, विप्रा त° S₁ 28c यजन्ते वा] S₃RBh (conj.?),
 यजन्त्ये(वो) S₁^{pc}, ~ -न्त्ये(वा) S₁^{ac}

भृगवो ये ऽभवन्विप्रा दानवानां मुदावहाः ।
 अधीयते यजन्ते च त एव व्यास सर्वशः ॥ २९ ॥
 हृष्टपुष्टमभूत्सर्वं व्याधिदुःखविवर्जितम् ।
 कर्माश्रमपरित्यक्तं स्वर्गलोकसमं जगत् ॥ ३० ॥
 तन्नृत्तगीतोत्सवनित्ययुक्तं सुखप्रसुप्तं रतिकार्ययुक्तम् ।
 जगद्धभौ राजनि दैत्यदेवे हिरण्यनेत्रे दितिदानवेन्द्रे ॥ ३१ ॥

इति स्कन्दपुराणे पञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥ १५ ॥

29c अधीयते] अधीयन्ते R 29d सर्वशः] शर्वशः R 30c °श्रम°] °श्रय° R 30d स्वर्गलो-
 क°] मुहर्लोक° R 31a तन्नृत्त°] तन्नृत्य° R Col. om. R

29c अधीयते यजन्ते] अधीयन्ते यजन्ते A 29d त एव] एवं स A 30ab] om. A 30c °श्र-
 म°] °श्रय° A 30d स्वर्गलोकसमं] कर्मणो{°नो° A₇}पस{°श° A₃}मं A 31a तन्नृत्त°] तं नृत्य°
 A • °तोत्सव°] A₃, °तोत्सव° A₄A₇ (unmetrical) 31b सुख°] A₇, सुखं A₃A₄ (unmetrical)
 • °युक्तम्] °शक्त° A 31c °देवे] °नायके A 31d दितिदानवेन्द्रे] दिवि दानवे{°रे° A₃}न्द्रः A
 Col. इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया{इति स्कन्द° A₄}मम्बिकाखण्डे हिरण्याक्षराज्याध्यायः
 A±

29(b⁵-c⁶)(c⁷-d⁸→) S₁ 30(←a¹-a²)(b¹, b³-b⁴, d¹-d²) S₁

29a °वन्विप्रा] S₁S₃^{pc}RABh, °वन्द्रेषा S₃^{ac} 29b °दावहाः] RABh, (°दावहा) S₁, °दावहा S₃
 29c अधीयते] S₃Bh (em.?), (आधायत) S₁ (upper parts lost) • यजन्ते च] RBh (conj.?), (थ
 य)··· S₁, ह यजते S₃ 29d त एव] S₃R, एवं ते Bh (conj.?) 30ab] S₃RBh (conj.), ···+पु-
 ष्टमभूत्सर्वं (व्या)धि(दुःख)विवर्जितम्+ S₁ (inserted akṣaras i.m. by sec. hand) 30c कर्मा°] S₁S₃RA,
 वर्णा° Bh (conj.) • °त्यक्तं] S₃RABh, °त्यक्ता S₁ 30d स्वर्ग°] S₃, (सर्व°) S₁, सर्व° Bh
 31a तन्नृत्त°] S₁, सुनृत्त° S₃, तन्नृत्य° Bh 31b °प्रसुप्तं] S₃RABh, °प्रसुप्त° S₁ (unmetrical)
 • रति°] S₁^{pc}S₃RABh, (च)त्ति° S₁^{ac} (unmetrical) 31c जगद्] S₁RABh, गज S₃ (unmetrical)
 31d °दानवेन्द्रे] R, °नन्दनेति S₁Bh, °दानवेन्द्रेति S₃ (इति part of col.) Col. °॥ स्कन्दपुरा(णे)
 राज्यवर्णनो नामाध्याय १५१ (in letter numerals) ॥ ° S₁, °॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १५ (in letter
 numerals) ॥ ° S₃, इति स्कन्दपुराणे हिरण्याक्षराज्यवर्णनो नाम पञ्चनवतितमोऽध्यायः Bh

Bibliography & Indexes

Abbreviations

AgnP	<i>Agnipurāṇa</i>
AK	<i>Amarakośa</i> , see <i>Amarasimha</i>
AVPariś	<i>Atharvavedapariśiṣṭa</i>
BḍP	<i>Brahmāṇḍapurāṇa</i>
BEFEO	<i>Bulletin d'École Française d'Extrême-Orient</i>
BhāgP	<i>Bhāgavatapurāṇa</i>
BrP	<i>Brahmapurāṇa</i>
CII	<i>Corpus Inscriptionum Indicarum</i>
GES	<i>A Grammar of Epic Sanskrit</i> , see Oberlies 2003
HV	<i>Harivaṃśa</i> , Critical Edition
IJJ	<i>Indo-Iranian Journal</i>
Kane I to V	Kane 1930–62
KKT	<i>Kṛtyakalpataṛu</i> , see Lakṣmīdhara
KR	<i>Kṛtyaratnākara</i> , see Caṇḍeśvara
KūP	<i>Kūmapurāṇa</i>
LiP	<i>Liṅgapurāṇa</i>
MaS	<i>Manusmṛti</i>
MBh	<i>Mahābhārata</i> , Critical Edition
MtP	<i>Matsyapurāṇa</i>
NCC	<i>New Catalogus Catalogorum</i>
P	Pāṇini, <i>Aṣṭādhyāyī</i>
PPL	<i>Das Purāṇa Pañcalakṣaṇa</i> , see Kirfel 1927
PS	<i>Pāśupatasūtra</i>
PW	<i>Sanskrit-Wörterbuch</i> , see Böhtlingk & Roth
Rām.	<i>Rāmāyaṇa</i> , Critical Edition
RDhK	<i>Rājadharmakāṇḍa</i> , see Lakṣmīdhara
RNPr	<i>Rājanītiprakāśa</i> , see Mitramiśra
RV	<i>Ṛgveda</i>
ŚBr	<i>Śatapatha-Brahmaṇa</i>
ŚiP	<i>Śivapurāṇa</i>
SkP	<i>Skandapurāṇa</i> , Venkatesvara Press
SP	<i>Skandapurāṇa</i> , our edition
SP I	<i>Skandapurāṇa</i> , our edition Vol. I
SP II A	<i>Skandapurāṇa</i> , our edition Vol. II A
SP II B	<i>Skandapurāṇa</i> , our edition Vol. II B
SP III	<i>Skandapurāṇa</i> , our edition Vol. III
SP _{Bh}	<i>Skandapurāṇa</i> , edit. by K. Bhaṭṭarāi
SP _S	<i>Skandapurāṇa</i> , S recension (≈ SP)
ŚBr	<i>Śatapatha-Brahmaṇa</i>
VāP	<i>Vāyupurāṇa</i> (Venkatesvara ed.)

VDh	<i>Viṣṇudharma</i> , see Grünendahl 1983–89
ViP	<i>Viṣṇupurāṇa</i>
VmP	<i>Vāmanapurāṇa</i>

References

- Agnipurāṇa*
(AgnP) ŚrīmaharṣiKṛṣṇaDvaipāyanaVyāsapraṇītam *Agnipurāṇam*, hindībhūmikā viṣayānukramaṇī saṃskṛta ṭippaṇīḥ sampāditam. sampādakāḥ: Āchārya Baladevopadhyāya. Kashi Sanskrit Series 174. Chowkhamba Sanskrit Sansthan, Varanasi 1998. 2nd edition.
- Amarasiṃha*
(AK) *Amarakośa* with the Unpublished South Indian Commentaries *Amarapadavivṛti* of Liṅgayasūrin and the *Amarapadapārijāta* of Mallinātha. Critically edited with Introduction by A. A. Ramanathan. Vol. 1. Madras 1971. The Adyar Library Series 101.
- Arthaśāstra*
The Kauṭīliya *Arthaśāstra*, edit. and transl., with a study, by R.P. Kangle. Bombay 1960-1965. 3 vols. University of Bombay studies, Sanskrit, Prakrit and Pali, No. 1-3.
- Aśvaghōṣa*
The *Saundarananda* of Aśvaghōṣa. Crit. edit. and transl. with notes by E.H. Johnston. Delhi 1975 (1st ed. Lahore 1928).
- Atharvavedapariśiṣṭa*
(AVParīś) George Melville Bolling & Julius von Negelein, The Pariśiṣṭas of the Atharvaveda. Volume I: Text and Critical Apparatus, in 2 Parts. Leipzig 1909–1910.
- Bakker Hans T.
2004 Origin and Growth of the Purāṇic Text Corpus with Special Reference to the Skandapurāṇa. Edited by Hans T. Bakker. Delhi. Papers of the 12th World Sanskrit Conference Vol. 3.2.
2014 The World of the Skandapurāṇa. Northern India in the Sixth and Seventh Centuries. Leiden/Boston. Supplement to Groningen Oriental Studies.
2017 Monuments of Hope, Gloom, and Glory in the Age of the Hunnic Wars. 50 Years that Changed India (484–534). Amsterdam. 24th J. Gonda Lecture.
- Banerji, S.C.
1999 A Brief History of Dharmaśāstra. New Delhi.
- Beal, Samuel
1884 see Hsiuen-tsang.
- Bhāgavatapurāṇa*
(BhāgP) *Śrībhāgavatam* [Śrīmad *Bhāgavata Mahāpurāṇa*]. Critical Edition by H.G. Shastri *et al.* Volume I–IV. Bh.J. Institute of Learning and Research, Ahmedabad 1996–98. 4 vols.
- Bisschop, Peter
2006 Early Śaivism and the Skandapurāṇa. Sects and Centres. Groningen. Groningen Oriental Studies XXI.

- Bisschop, Peter & Arlo Griffiths
 2007 The Practice Involving the Ucchuṣmas (Atharvavedapariśiṣṭa 36). in: Studien zur Indologie und Iranistik 24, 1–46.
- Böhtlingk, O. & R. Roth
 1855–75 Sanskrit-Wörterbuch, herausgegeben von der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. St. Petersburg 1855–75. 7 vols. (Reprint, Osnabrück-Wiesbaden 1966). [= PW]
- Brahmāṇḍapurāṇa*
 (BdP) Śrī-Vyāsa-maharṣiproktaṃ *Brahmāṇḍapurāṇam*. (With Introduction in Sanskrit and English and an Alphabetical Index of Verses). Edit. by J. L. Shastri. Delhi etc. 1973. (Reprint of the Venkatesvara edition of AD 1912).
- Brahmapurāṇa*
 (BrP) Vol. 1, Sanskrit Indices and Text of the *Brahmapurāṇa* by Peter Schreiner and Renate Söhnen. Vol. 2, *Brahmapurāṇa*. Summary of Contents, with Index of Names and Motifs by Renate Söhnen and Peter Schreiner. Wiesbaden. 2 vols. Purāṇa Research Publications, Tübingen 1 and 2.
- Bṛhatsūcīpatram*
 Rāṣṭriyābhilekhālayasthahastalikhitaṃ prācīnapustakānām Bṛhatsaṣṭamo bhāgaḥ. Bābukṛṣṇaśarmaṇā sampāditaḥ. Rāṣṭriyābhilekhālayataḥ prakāśitaḥ. Kathmandu V.S. 2025 [AD 1968]. Purātatvapraśaṇamālā 43.
- Brinkhaus, Horst
 1993 Early Developmental Stages of the Viṣṇuprādurbhāva Lists. in: Gerhard Oberhammer & Roque Mesquita (eds.), Proceedings of the VIIIth World Sanskrit Conference, Vienna 1990. Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens und Archiv für indische Philosophie, Band 36, suppl V, Vienna. pp.101–110.
- Brockington, John
 1998 The Sanskrit Epics. Leiden.
- Caṇḍeśvara
 (KR) The *Kṛtyaratnākara*, a Treatise on Smṛti by Caṇḍeśvara Ṭhakkura edit. by Kamala-kṛṣṇa Smṛtitīrtha. Calcutta 1921–25. Bibliotheca Indica 237.
- Corpus Inscriptionum Indicarum*
 (CII III (1981)) Inscriptions of the Early Gupta Kings. Revised by Devadatta Ramakrishna Bhandarkar. Edited by Bahadurchand Chhabra and Govind Swamirao Gai. Archaeological Survey of India, New Delhi. Archaeological Survey of India, CII III.
- Dave, K.N.
 2005 Birds in Sanskrit Literature. With 107 Bird Illustrations. Revised Edition, Delhi etc.
- Davis, Richard H.
 1994 The Rebuilding of a Hindu Temple. in: Donald S. Lopez Jr. (ed.), Religions of India in Practice, Princeton. pp. 627–636.
- De Simini, Florinda
 2015 Observations on the Use of Quotations in Sanskrit Dharmanibandhas. in: Journal of Indian Philosophy 43, 601–624.
- Dezső, Csaba & Somdev Vasudeva
 2009 The Quartet of Causeries, by Śyāmilaka, Vararuci, Śūdraka & Īśvaradatta. New York. Clay Sanskrit Library.

- Doniger O'Flaherty, Wendy
 1973 Asceticism and Eroticism in the Mythology of Śiva. London.
 1976 The Origins of Evil in Hindu Mythology. Berkeley.
- Edgerton, Franklin
 (1953) Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary. New Haven. 2 vols.
- Eggeling, Julius
 1899 Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the Library of the India Office
 Part VI, Saṃskṛit Literature. B. Poetical Literature, I Epic Literature,
 II Paurāṇik Literature. London.
- Einoo, Shingo
 1994 Analysis of the Ritual Structure in the *Nilamata*. in: Ikari, Y. (ed.), A
 Study of the *Nilamata*. Aspects of Hinduism in Ancient Kashmir. Kyoto.
 pp. 83–136.
 2005 The Formation of Hindu Ritual. in: Einoo, S., & J. Takashima (eds.),
 From Material to Deity. Indian Rituals of Consecration. New Delhi. pp.
 7–49.
- Feller Jatavallabhula, Danielle
 1999 Raṇayaājña: The Mahābhārata War as a Sacrifice. in: Houben, J. & K.
 van Kooij (eds.), Violence Denied. Violence, Non-Violence and the
 Rationalization of Violence in South Asian Cultural History. Leiden. pp.
 69–103.
- Fitzgerald, James L.
 2004 The Mahābhārata. 11. The Book of the Women. 12. The Book of Peace,
 Part One. Translated, Edited, and Annotated. Chicago/London.
- Gambier-Parry, T. R.
 1930 A Catalogue of Photographs of Sanskrit MSS Purchased for the
 Administrators of the Max Müller Memorial Fund. Oxford/London 1930.
- Goodall, D. & H. Isaacson
 2003 See Kālidāsa.
- Goudriaan, Teun
 1978 Māyā Divine and Human. A Study of Magic and its Religious
 Foundations in Sanskrit Texts, with Particular Attention to a Fragment
 on Viṣṇu's Māyā Preserved in Bali. Delhi.
- Granoff, Phyllis
 2004 Saving the Saviour: Śiva and the Vaiṣṇava Avatāras in the Early
 Skandapurāṇa. in: Bakker 2004, pp. 111–138.
- Grünendahl, Reinhold
 1983–89 *Viṣṇudharmāḥ*, Precepts for the Worship of Viṣṇu. Part 1: Adhyāyas
 1–43. Part 2: Adhyāyas 44–81. Part 3: Adhyāyas 82–105 (with a
 Pāda-index of Adhyāyas 1–105). Wiesbaden. 3 vols.
- Hacker, Paul
 1959 Prahlāda. Werden und Wandlungen einer Idealgestalt. Wiesbaden.
 Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Abhandlungen der
 Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1959 [1960], Nr.
 9, 13.
 1960 Zur Entwicklung der Avatāralehre. in: Wiener Zeitschrift für die Kunde
 Süd- und Ostasiens und Archiv für Indische Philosophie 4, 47–70.
- Haravijaya
 see Ratnākara

- Harimoto, Kengo
 2006 The Original Skandapurāṇa, Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara. in: IJ 49, 23–38.
- Harivaṃśa*
 (HV) The *Harivaṃśa* Being the Khila or Supplement to the *Mahābhārata*. For the first time critically edited by P. L. Vaidya. Poona 1969–71. 2 vols.
- Heesterman, J.C.
 1993 The Broken World of Sacrifice. An Essay in Ancient Indian Ritual. Chicago/London.
- Hsiuen-tsang
Si-Yu-Ki. Buddhist Records of the Western World. Transl. from the Chinese of Hiuen Tsiang (A.D. 629) by Samuel Beal. London 1884 (reprinted Delhi 1969).
- Ikari, Yasuke (ed.)
 1994 A Study of the *Nīlamata*. Aspects of Hinduism in Ancient Kashmir. Kyoto.
- Jamison, Stephanie W.
 1991 The Ravenous Hyenas and the Wounded Sun. Myth and Ritual in Ancient India. Ithaca/London.
- Kafle, Nirajan
 2015 The *Niśvāsamukha*, the Introductory Book of the *Niśvāsātattvasaṃhitā*. Critical Edition, with an Introduction and Annotated Translation. Appended by *Śivadharmasaṅgraha* 5–9. PhD thesis, Leiden University.
- Kālidāsa
 The *Raghupañcikā* of Vallabhadeva, Being the Earliest Commentary on the *Raghuvamśa* of Kālidāsa. Vol. I. Critical Edition with Introduction and Notes by Dominic Goodall & Harunaga Isaacson. Groningen 2003. Groningen Oriental Studies 17.
 Kālidāsa's *Meghadūta*. Edit. from the Manuscripts with the Commentary of Vallabhadeva and Provided with a Complete Sanskrit–English Vocabulary [by] E. Hultsch. With a Foreword by Albrecht Wezler. New Delhi 1998.
 Vallabhadeva's Kommentar (Śāradā-Version) zum *Kumārasaṃbhava* des Kālidāsa hrsg. von M. S. Narayana Murti, unter der Mitarbeit von Klaus L. Janert. Wiesbaden 1980. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, Supplementband 20, 1.
- Kane, P. V.
 1930–62 History of Dharmaśāstra (Ancient and Mediaeval Religious and Civil Law in India). Poona. 5 vols. Government Oriental Series, Class B, No. 6. [= Kane I to V]
- Kirfel, Willibald
 1927 Das Purāṇa Pañcalakṣaṇa. Versuch einer Textgeschichte. Leiden.
 1967 Die Kosmographie der Inder nach Quellen dargestellt. Reprint, Darmstadt.
- Kuiper, F.B.J.
 1979 Varuṇa and Vidūṣaka. On the Origin of the Sanskrit Drama. Amsterdam etc. Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, deel 100.
- Kūmapurāṇa*
 (KūP) The *Kūmapurāṇa*. Crit. Edit. by Anand Swarup Gupta. Varanasi 1971. All-India Kashiraj Trust.

Lakṣmīdhara

KṚTYAKALPATARU

- (RDhK) Ekādaśo bhāgaḥ. *Rājadharmakāṇḍam*. Edit. by K. V. Rangaswami Aiyangar. Baroda 1943. Gaekwad's Oriental Series C.

Liṅgapurāṇa

- (LiP) Śrī-Vyāsa-maharṣiproktaṁ Śrī-*Liṅgamahāpurāṇam*, with the Sanskrit Commentary *Śivatoṣiṇī* by Gaṇeśa Nātu. [Edit. by] Gaṅgāviṣṇu (son of Kṛṣṇadāsa). Venkatesvara Press, Bombay V.S. 1981 [= AD 1924]. [Reprinted, with a *Ślokānukramāṇī* by Nāgaśaraṇa Siṃha, by Nag Publishers, Delhi 1989 (2nd ed. 1996).]

Mahābhārata

- (MBh) The *Mahābhārata*. For the first time critically edited by V. S. Sukthankar and others. Poona 1927–59. 19 vols.

Mann, Richard D.

- 2012 The Rise of Mahāsena. The Transformation of Skanda-Kārttikeya in North India from the Kuṣāṇa to Gupta Empires. Leiden/Boston.

Manusmṛti

- (MaS) Manu's Code of Law. A Critical Edition and Translation of the *Mānava-Dharmaśāstra*, edit. by Patrick Olivelle. Oxford 2005.

Matchett, Freda

- 2001 Kṛṣṇa: Lord or Avatāra? The Relationship between Kṛṣṇa and Viṣṇu. Richmond.

Matsyapurāṇa

- (MtP) Śrīmad-Dvaipāyanamuni-praṇītaṁ *Matsyapurāṇam*, etad pustakam Ānandāśramasthapaṇḍitaiḥ saṁśodhitam. [Poona] 1981. Ananda Ashrama Sanskrit Series 54. [Reprint of the ed. of H. N. Apte AD 1907.]

Mirchandani, B.D.

- 1969 Hiuen Tsiang's Place Names Khie-tsi-shi-fa-lo, Long-kie-lo and Su-nu-chi-shi-fa-lo. in: *Journal of Indian History* 47, 237–251.

Mitra, Rājendralāla

- 1882 Notices of Sanskrit MSS. Vol. VI. Published under orders of the Government of Bengal for the year 1880. Calcutta.

Mitrāmīśra

VĪRAMITRODAYA

- (RNPr) Vol. VI. *Rājanītiprakāśaḥ*. Edit. by Vishnu Prasād. Benares 1916. Chowkambā Sanskrit Series 221–224, 231.

New Catalogus Catalogorum

- (NCC) An Alphabetical Register of the Sanskrit and Allied Works and Authors. Prepared by V. Raghavan [and others]. Madras 1949– .

Oberlies, Thomas

- 2003 A Grammar of Epic Sanskrit. Berlin/New York. *Indian Philology and South Asian Studies* 5. [= GES]

Olivelle, Patrick

- 2013 King, Governance, and Law in Ancient India. Kauṭilya's Arthaśāstra. A New Annotated Translation. Oxford/New York.

Owen, Lisa N.

- 2012 Carving Devotion in the Jain Caves at Ellora. Leiden/Boston. Brill's Indological Library 41.

- Pāṇini
(P) Pāṇini's Grammatik. Herausgegeben, übersetzt, erläutert und mit verschiedenen Indices versehen von Otto Böhtlingk. Leipzig 1887. (Reprint, Delhi, 1998).
- Pāśupatasūtra*
(PS) The *Pāśupatasūtra* with the *Pañcārthabhāṣya* of Kaunḍinya. Edit. by R. Ananthakrishna Sastri. Trivandrum 1940. Trivandrum Sanskrit Series CXLIII.
- Purāṇapañcalakṣaṇa*
(PPL) see Kirfel 1927.
- Rāmāyaṇa*
(Rām.) The *Vālmiki-Rāmāyaṇa*. Crit. edit. for the first time by a board of editors. Baroda 1960–75. 7 vols.
- Rao, T.A. Gopinatha
1914–16 Elements of Hindu Iconography. Madras. 2 vols.
- Ratnākara
The *Haravijaya* of Rājānaka Ratnākara. Edit. by Durgāprasāda and Kāśīnāth Pāṇḍurang Parab. The Kashi Sanskrit Series 223. [Reprint, Kāvyaṁālā 22, Varanasi.]
- Rgveda*
(RV) Hymns of the *Rig-Veda* in the Samhita and Pada texts. Reprinted from the Editio Princeps by F. Max Müller. Varanasi 1965. 2 vols.
- Sanderson, Alexis
2012–13 The Śaiva Literature. in: Journal of Indological Studies 24&25, 1–113.
- Śatapatha-Brahmaṇa*
(ŚBr) The *Śatapatha-Brahmaṇa* in the Mādhyandina-Çākhā with Extracts from the Commentaries of Sāyaṇa, Harisvāmin and Dvivedaganga Edited by Albrecht Weber. Leipzig 1924. (Reprint, Varanasi 1964).
- Sathaye, Adheesh A.
2015 Crossing the Lines of Caste. Viśvāmitra and the Construction of Brahmin Power in Hindu Mythology. Oxford/New York.
- Saurapurāṇa*
Saurapurāṇam Vyāsakṛtam. [Ānandāśrama Press, Poona] 1980³. Ānandāśrama Sanskrit Series 18.
- Sharma, Ram Karan
1988 Elements of Poetry in the Mahābhārata. Delhi. 2nd edition.
- Shastri, Haraprasad
1905 A Catalogue of Palm-leaf and Selected Paper MSS Belonging to the Durbar Library, Nepal (to which has been added a Historical Introduction by C. Bendall). Calcutta. [Reprinted with a concordance by Reinhold Grünendahl, Stuttgart 1989. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, Supplement-band 31.]
1928 A Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Government Collection Under the Care of the Asiatic Society of Bengal. Vol. V. Purāṇa Manuscripts. Calcutta.
- Singh, Madan Mohan
1967 Life in North-Eastern India in Pre-Mauryan Times (With Special Reference to c. 600 B.C.–325 B.C.). Delhi.
- Śivapurāṇa*
(ŚiP) Śrī-Śivamahāpurāṇam, [edit. by] Khemarāja (Son of Kṛṣṇadāsa). Venkatesvara Press, Bombay V.S. 2011 [= AD 1954].

Skandapurāṇa

- 1910 Śrī-Skāndamahāpurāṇam, [edit. by] Kṣemarāja Śrīkrṣṇadāsa. Venkatesvara Press, Bombay V.S. 1967 [AD 1910]. 7 vols. [= SkP]. [Reprinted by Nag Publishers, Delhi 1986 (2nd ed. 1995). 7 vols. Vol. 8, *Ślokānukramaṇī* by Nāgaśaraṇa Siṃha. Nag Publishers, Delhi 1990].
- (SP I) The *Skandapurāṇa*, Volume I. *Adhyāyas* 1–25. Critically Edited with Prolegomena and English Synopsis by R. Adriaensen, H.T. Bakker & H. Isaacson. Groningen 1998. Supplement to Groningen Oriental Studies.
- (SP II A) The *Skandapurāṇa*, Volume II A. *Adhyāyas* 26–31.14: The Vārāṇasī Cycle. Critical Edition with an Introduction, English Synopsis & Philological and Historical Commentary by Hans T. Bakker & Harunaga Isaacson. Groningen 2004. Supplement to Groningen Oriental Studies.
- (SP II B) The *Skandapurāṇa*, Volume II B. *Adhyāyas* 31–52: The Vāhana and Naraka Cycles. Critical Edition with an Introduction, & Annotated Synopsis by Hans T. Bakker, Peter C. Bisschop, Yuko Yokochi, in cooperation with Nina Mirnig & Judit Törzsök. Leiden/Boston 2014. Supplement to Groningen Oriental Studies.
- (SP III) The *Skandapurāṇa*, Volume III. *Adhyāyas* 34.1–61, 53–69: The Vindhyavāsinī Cycle. Critical Edition with an Introduction & Annotated English Synopsis by Yuko Yokochi. Leiden/Groningen 2013. Supplement to Groningen Oriental Studies.
- (SP 167) [For edition of Adyāya 167 see Bisschop 2006.]
- (SP_{Bh}) *Skandapurāṇasya Ambikākhaṇḍaḥ*, sāmādakāḥ Kṛṣṇaprasāda Bhaṭṭarāi. Kathmandu 1988. Mahendraratnagranthamālā 2.
- Slaje, Walter
2017 Conundrums in Indology. II. Zum achtbeinigen Śarabha. in: IJ 60, 331–364.
- Soifer, Deborah A.
1991 The Myths of Narasiṃha and Vāmana. Two Avatars in Cosmological Perspective. Delhi.
- Sparreboom, M.
1985 Chariots in the Veda. Leiden. Memoirs of the Kern Institute 3.
- Stein, M. A.
1960 Kalhaṇa's *Rājatarāṅgiṇī* or Chronicle of the Kings of Kashmir. Vol. I, Sanskrit Text with Critical Notes. Reprint, New Delhi.
- Sutherland Goldman, Sally J.
2012 Nikumbhilā's Grove: Rākṣasa Rites in Vālmiki's Rāmāyaṇa, in: John Brockington (ed.), *Battle, Bards and Brāhmins*. Papers of the 13th World Sanskrit Conference II. Delhi. pp. 359–384.
- Törzsök, Judit
2004 Three Chapters of Śaiva Material Added to the Earliest Known Recension of the Skandapurāṇa. in: Bakker 2004, pp. 17–39.
- Vāmanapurāṇa*
(VmP) The *Vāmana Purāṇa*. Crit. edit. by Anand Swarup Gupta. All-India Kashiraj Trust, Varanasi VS 2024 [AD 1967].
- Varāhamihira
Bṛhat Saṃhitā with English Translation, Exhaustive Notes and Literary Comments by Ramakrishna Bhat. Delhi etc. 1981–82. 2 vols.
- Vāyupurāṇa*
(VāP) The *Vāyumahāpurāṇam*. Edit. by Khemarāja. Delhi 1983. Nag Publishers. [Reprint of the Venkatesvara edition of AD 1895.]

Vikramāṅkābhyudaya

Vikramāṅkābhyudaya. A Historical Sanskrit Campū by Śrī
Someśvaradeva of Kalyāṇa. Edit. by Murari Lal Nagar. Baroda, 1966.
Gaekwad's Oriental Series 150.

Viṣṇupurāṇa

(ViP) The *Viṣṇupurāṇam*. Crit. edit. by M.M. Pathak. Pāda-Index by Peter
Schreiner. Vadodara 1997–99. 2 vols.

Voegeli, François

2005 À la recherche du Śamitr. in: BEFEO 92, 9–38.

Vyas, Kaluram & D.B. Kshirsagar

1986 A Catalogue of Manuscripts in the Maharaja Mansingh Pustak Prakash
Jodhpur, Part 2 (Sanskrit and Prakrit Manuscripts). Jodhpur. Shri
Umed Oriental Series 3.

Yokochi, Yuko

forthc. The Incorporation of Vaiṣṇava Myths into the Śaiva Mythology. Studies
in the Skandapurāṇa.

Index to the Introduction

- Agni: 4, 8, 9, 12, 19, 34, 36
 Vahni: 7, 9
 Ahirbudhna: *see* Gaṇapa
 Ajaikapād: *see* Gaṇapa
 Amaravatī: 11, 13, 35, 36
 Amśa: 35
 Andhaka: 3–5, 8–11, 13, 19, 20, 34–36
 Andhakaghātin: *see* Śiva
 Antaka: 23
 Anuhlāda: 35
 Anukramaṇikā: 4, 12
 Aryaman: 35
 Asura: 4–6, 9, 11–13, 19, 20, 33, 35, 36
 Bāṇa: 35
 Hrada: 12, 35
 Ilvala: 35
 Kālanemi: 35
 Kārtasvana: 35
 Maya: 5, 35
 Śambara: 35
 Śataketu: 35
 Vala: 19, 35
 Vipracitti: 19, 35
 Virocana: 35
 Āṭi-Baka battle: 36
 avatāra: 3, 6, 7

 Bali: 4, 35
 Bāṇa: *see* Asura
 Banbhore: 10
 Bhadrotpala: 8, 34
 Bhaga: 35
 Brahmā: 5, 11, 33, 34
 Pitāmaha: 19
 Bṛhaspati: 11

 Caṇdeśvara: 13–18
 Candramas: *see* Soma

 Daitya: 5, 10, 33–35
 Dānava: 19, 35
 Debāl: 10
 Deva: *see* Śiva

 Devarātri: 34
 Devas: 4, 5, 12, 19, 35
 Devī: 4, 5, 8, 10, 11, 33, 34
 Kaiṭabhā: 8
 Pārvatī: 4, 7, 10
 Umā: 7
 Vindhyavāsini: 4, 7, 8
 Dhaneśa: *see* Kubera
 Dhara: 35
dharmā: 13, 19
 Dhruva: 12, 35

 Gaṇa: 20
 Gaṇapa: 8, 10, 34
 Ahirbudhna: 35
 Ajaikapād: 35
 Jvara: 35
 Kāpālin: 35
 Śaṅkukarṇa: 10, 34
 Gaṅgā: 7, 9
 Garuḍa
 Garutman: 36

Harivaṃśa: 12, 22
 Himavat: 19
 Hiranyakaśipu: 4, 5, 7, 10, 11, 33, 34
 Hiranyākṣa: 4, 9–13, 19, 20, 23, 24,
 34–36
 Hrada: *see* Asura

 Ilvala: *see* Asura
 Indra: 5, 12, 19, 33, 35
 Śakra: 19

 Jayanta: 35
 Jvara: *see* Gaṇapa

 Kaiṭabhā: *see* Devī
 Kālanemi: *see* Asura
 Kanakhala: 10, 11, 34
 Kāpālin: *see* Gaṇapa
 Kārohaṇa: 6
 Kārtasvana: *see* Asura

- Kaśyapa: 5
 Kaumudī: 11, 13, 34
 Kṛṣṇa: 7
 Kṛttikā: 7
 Kṛtyakalpataru: 14
 Kubera: 19, 36
 Dhaneśa: 19
 Kumāra: *see* Skanda
 Kumārasaṃbhava: 7

 Lakṣmīdhara: 13–18
 Lakuliśa: 6
 Laṅkā: 36

 Mahābhārata: 8, 11, 12, 19–23
 Anuśāsanaparvan: 11
 Māhātmya: 10, 33, 34
 Maināka: 10, 34
 Mandara: 4, 5, 7, 8, 33
 Mātṛ: 7
 Maya: *see* Asura
 Meru: 8, 34
 Mitra: 35
 Mitramiśra: 13, 14
 Mr̥tyu: 23

 Nandin: 8
 Nandiśa: 34
 Narasiṃha: *see* Viṣṇu
 Nidhis: 19

 Pārvatī: *see* Devī
 Pāsupata: 5, 33
 Pitāmaha: *see* Brahmā
 Prahlāda: 35, 36
 Pūṣan: 12, 35

 Rāhu: 35, 36
 Rāmāyana: 21–23
 Rasātala: 13, 36
 Rudra: 7

 Śakra: *see* Indra
 Śaktinandana: *see* Vyāsa
 Śambara: *see* Asura
 Sanatkumāra: 4, 5, 7, 9, 16
 Śaṅkha: 13
 Śaṅkukarṇa: *see* Gaṇapa, 10, 34
 Śaṅkukarṇeśvara: 10
 Śarabha: *see* Śiva
 Śaravara: 8, 9, 34
 Śarva: *see* Śiva
 Śataketu: *see* Asura

 Sindhu: 10, 34
 Sindhusāgara: 10
 Śiva: 4–7, 10, 11, 14, 16, 33, 34
 Andhakaghātin: 11
 Deva: 8–11
 Śarabha: 6, 33
 Śarva: 9
 Skanda: 3, 4, 7, 9, 20, 33
 Kumāra: 7
 Skandapurāṇa (SP): 3–8, 10, 11,
 13–17, 20–23
 Soma: 5, 12, 33, 35, 36
 Candramas: 35
 Śrīparvata: 5, 10, 33
 Śrīśaila: 5
 Śukra: 19
 Suparṇī: 7
 Svāhā: 7

tapas: 5, 7–11, 33, 34
 Tāraka: 7–9, 20
 Tvaṣṭṛ: 12

 Umā: *see* Devī

 Vala: *see* Asura
 Vāmana: *see* Viṣṇu
 Varāha: *see* Viṣṇu
 Varuṇa: 35, 36
 Vāsudeva: 7
 Vāyu: 5, 12, 33, 35, 36
 Vindhya: 8, 33
 Vindhyaśinī: *see* Devī
 Vipracitti: *see* Asura
 Vīramitrodāya: 13, 14
 Virocana: *see* Asura
 Viṣṇu: 3–7, 13, 18, 33
 Narasiṃha: 3, 5, 6, 10, 33
 Vāmana: 6, 21
 Varāha: 6, 13
 Vyāsa: 4, 5, 7, 9, 16, 18, 23
 Śaktinandana: 18, 23

 Yama: 12, 19, 35, 36
 yoga: 33

Index to the Synopsis

- Acyuta: *see* Viṣṇu
Aditi: 67, 87
Āditya: 61, 67, 70, 71, 77, 81, 93, 98, 99
Agni: 49–52, 54, 98
 Anala: 70, 71, 86
 Bhūteśvara: 51
 Havirbhuj: 53
 Havyavāhana: 50, 97
 Hutāśa: 51
 Hutāśana: 49, 50
 Hutabhuj: 49
 Jātavedas: 50
 Kṛśānu: 97
 Paśupati: 52
 Pavanasārathi: 94
 Vahni: 40, 50–52, 95, 96
Ahibudhna: *see* Gaṇapa
Airāvata: 70
Ajaikapād: *see* Gaṇapa
Ajaka: *see* Asura
Akampana: *see* Gaṇapa
Amarāvatī: 69, 99, 101
Amśa: 77, 78, 82, 84
Anala: *see* Agni
Andhaka: 10, 53, 55, 58–61, 63, 64, 66–69, 72, 75, 76, 79, 82, 86, 87, 89, 92–94, 97, 98, 101
 Andha: 58, 59
Andhakārakas: 65
Aṅgiras: 48, 70
Anila: *see* Vāyu
Anuhlāda: *see* Asura
Aparigha: *see* Asura
Apsaras: 73, 81
Ariṣṭa: *see* Asura
Aryaman: 82, 90, 91, 98
Asiloman: *see* Asura
Aśmakapura: 59
Asṛpuñjika: *see* Asura
Asura: 18, 40, 43, 44, 47, 53, 60, 61, 63, 65, 66, 73, 76, 79, 80, 83–85, 87, 91, 92, 94–96, 99
Ajaka: 94
Anuhlāda: 43, 64, 80, 82, 90, 94
Aparigha: 65
Ariṣṭa: 94
Asiloman: 77, 94
Asṛpuñjika: 64
Aśvagrīva: 94
Āṭi: 64, 80
Atikāya: 94
Aya: 65, 94
Baka: 64, 80
Bali: 43, 64, 66, 72, 74, 75, 80, 82, 86, 87, 89, 94
Bāṇa: 64, 66, 74, 75, 80, 82, 86, 88, 89, 94
Bāṣkala: 64, 77, 80, 94
Bāṣkali: 43
Bhājaha: 65
Brahmahan: 64
Candra: 64
Chāyāgrāha: 94
Daṇḍa: 65
Devahana: 94
Devāntaka: 64
Dhenuka: 65, 80, 94
Dhundhu: 64, 94
Dhvaṇja: 64, 80
Dhvāṅkṣa: 64
Druma: 94
Dundubhi: 64, 65, 80, 94
Durloman: 94
Duryodhana: 80, 94
Gaganamūrdhnan: 65, 94
Gārgyaśiras: 65
Graha: 89
Hala: 64
Hāla: 65
Hastin: 64, 80, 94
Hayaśiras: 64
Hrada: 80, 82, 90, 94
Hradodara: 65, 80

- Huṇḍa: 94
 Ilvaka: 80
 Ilvala: 64, 77, 80, 82, 87–89
 Indradamana: 64, 77, 80, 94
 Kabandha: 65, 94
 Kaiṭabha: 64, 94
 Kāla: 80
 Kālaka: 64
 Kālamuñjika: 77
 Kālanemi: 66, 82, 89, 94
 Kālanemin: 64, 77, 80
 Kālaśambara: 64, 75, 80, 94
 Kampana: 80
 Kārtasvana: 64, 82, 89, 90, 94
 Kārtasvara: 80
 Kāśyapa: 65
 Keśin: 65, 80, 94
 Ketu: 80
 Khara: 65
 Khararoman: 65
 Kubha: 80
 Kundala: 64
 Kuśa: 65
 Madhu: 64, 94
 Mahākavaca: 94
 Mahāmāya: 94
 Mahānāda: 65
 Mahāpārśva: 94
 Mahāsvana: 94
 Mahiṣa: 64
 Marīca: 94
 Maya: 64, 66, 77, 80, 82, 88, 92, 94, 97
 Miḍha: 64
 Mūka: 64, 80, 94
 Mura: 64, 80, 94
 Muṣumaṇḍa: 64
 Muṣuṇḍa: 94
 Namuci: 43, 65, 77, 80, 94
 Nara: 64
 Narāntaka: 64, 94
 Paka: 64, 77, 80, 94
 Parigha: 65
 Pilvaka: 64, 80
 Pilvala: 94
 Prabhākara: 94
 Pralamba: 65, 80
 Puloman: 64, 92, 94
 Rādha: 94
 Riṣṭa: 94
 Śakratāpana: 94
 Sāluka: 65
 Sālva: 65, 94
 Śambara: 64, 75, 77, 80, 82, 84, 88, 89, 94
 Śambhu: 65
 Śarabha: 64, 80, 94
 Śatabhuja: 94
 Śatadundubhi: 64, 80
 Śataketu: 64, 80, 82, 89, 94
 Śatānanda: 64, 80
 Śatāvarta: 64, 80, 94
 Śatodara: 65, 80, 94
 Simha: 94
 Śini: 64, 77, 80, 94
 Subāhu: 94
 Sūciloman: 65, 94
 Suṇḍa: 94
 Sūrya: 64
 Svarbhānu: 64
 Śvetakuṇḍali: 94
 Tāra: 64, 66, 77, 80, 94
 Tārakākṣa: 80, 94
 Tuhuṇḍa: 94
 Vala: 64, 78–80, 82, 84, 85, 94
 Vāta: 80, 94
 Vātāpin: 64, 77, 80, 94, 100
 Vidyummalin: 80, 94
 Vipāka: 64, 77, 80, 94
 Vipracitti: 39, 43, 64–66, 68, 72, 77, 79, 80, 82, 84, 88, 89, 92–94, 97, 101
 Virādha: 94
 Virocana: 64, 72, 74, 80, 82, 85, 86, 88, 89, 93, 94
 Vṛṣaparvan: 64, 80, 94
 Vṛta: 80
 Vṛtra: 65
 Vṛtta: 80
 Vyāghra: 94
 Vyāṃsa: 65, 80, 94
 Yajñahan: 64
 Yajñahana: 94
 Aśvagrīva: *see* Asura
 Aśvins: 70, 71, 82, 92, 99
 Āṭi: *see* Asura
 Atikāya: *see* Asura
 Aya: *see* Asura
 Baka: *see* Asura
 Bali: *see* Asura
 Bāṇa: *see* Asura
 Bāṣkala: *see* Asura
 Bāṣkali: *see* Asura

- Bhadrotpala: 52
 Bhaga: 79, 82, 84, 85, 91, 92, 98
 Bhagavat: *see* Śiva
 Bhajaha: *see* Asura
 Bhānu: *see* Sūrya
 Bhārgava: *see* Śukra
 Bhāskara: *see* Sūrya
 Bhava: *see* Śiva
 Bhrgu: 102
 Bhūrloka: 101
 Bhūta: 50, 71
 Bhūteśvara: *see* Śiva, *see* Agni
 Bhuvaneśvara: *see* Śiva
 Brahmā: 38–40, 42, 48, 51, 56, 57, 60,
 61, 67, 69, 75, 79, 86, 91, 101
 Kamalavāhana: 39, 42
 Pitāmaha: 42, 56, 57
 Prajāpati: 38
 Brahmahan: *see* Asura
brahman: 44
 Bṛhaspati: 48, 69–71, 81
 Jiva: 70, 71
 Budha: 61

 Caṇḍa: *see* Nandin
 Candra: *see* Asura, *see* Soma
 Candramas: *see* Soma
 Cāraṇa: 73, 81
 Chāyāgrāha: *see* Asura

 Daitya: 38–40, 42–44, 55, 60–66, 69,
 73–75, 77–80, 82–84, 86–90,
 92–95, 97–102, *see* Asura
 Dākinī: 50
 Dakṣa: 38, 51, 60
 Dānava: 39, 43, 44, 61–64, 66–69, 71,
 72, 74, 75, 77–82, 84, 86, 87,
 91–102, *see* Asura
 Daṇḍa: *see* Asura
 Danu: 84
 Danuja: 79, *see* Daitya
 Daśāśvamedhika: 57
 Dasra: 91
 Deva: 18, 72, 77, 81, 84, 87, 89–93, 96,
 97, *see* Śiva
 Devadeva: *see* Śiva
 Devadeveśa: *see* Śiva
 Devadeśvara: *see* Śiva
 Devahana: *see* Asura
 Devarāj: *see* Indra
 Devarāja: *see* Indra
 Devarātri: 62

 Devendra: *see* Indra
 Deveśa: *see* Śiva
 Devī: 40, 41, 46–52, 54, 58
 Diti: 38, 55, 69, 74, 79, 92, 93, 101
 Girijā: 48, 53
 Himavatputrī: 48
 Kaiṭabhā: 53
 Pārvatī: 37, 46, 49, 52, 58
 Śārvāpī: 41
 Umā: 40, 58
 Dhāmas: 70
 Dhanada: *see* Kubera
 Dhaneśa: *see* Kubera
 Dhara: 82, 90
 Dharma: 100
dharma: 77
 Dharmakāra: 100
 Dhenuka: *see* Asura
 Dhruva: 82, 90
 Dhundhu: *see* Asura
 Dhvaṇa: *see* Asura
 Dhvāṅkṣa: *see* Asura
 Diti: *see* Devī
 Druma: *see* Asura
 Dundubhi: *see* Asura
 Durloman: *see* Asura
 Duryodhana: *see* Asura

 Gaganamūrdhan: *see* Asura
 Gaṇa: i, 41, 56, 59
 Gaṇapa: 52, 53, 55, 56
 Ahibudhna: 82, 88, 89
 Ajaikapād: 82, 89
 Jvara: 82, 89, 90
 Kāpālin: 82, 89, 91
 Mahārava: 80
 Meghanāda: 65
 Ṣaṇḍa: 77, 80
 Śaṅkukarṇa: 55–57
 Śatamāya: 64
 Gaṇapati: 41, 57
 Gandharva: 62, 70, 71
 Gaṇeśa: 44, 55, 56
 Gaṇeśvara: 37, 55–57
 Gaṅgā: 61
 Gaṅgādvāra: 60
 Gārgyaśiras: *see* Asura
 Garuḍa
 Garutman: 68, 83, 95, 96
 Girijā: *see* Devī
 Graha: *see* Asura

 Hairaṇvatī: 60

Hala: *see* Asura
 Hāla: *see* Asura
 Hālāhala: 65, 80, 94
 Hara: *see* Śiva
 Hari: *see* Viṣṇu
 Hastin: *see* Asura
 Havirbhuj: *see* Agni
 Havyavāhana: *see* Agni
 Hayaśiras: *see* Asura
 Himāśaya: *see* Soma
 Himavat
 Himagiri: 58
 Himavatputrī: *see* Devī
 Hiraṇyakaśipu: 10, 37–40, 42, 43, 45,
 55, 66, 69, 79, 90, 101
 Hiraṇyākṣa: 10, 38, 53, 55, 58–63,
 66–69, 72, 75–77, 79, 82–84,
 86–89, 92–101
 Hiraṇyanayana: 72
 Hiraṇyanetra: 83, 101, 102
 Hrada: *see* Asura
 Hradodara: *see* Asura
 Hṛśīkeśa: *see* Viṣṇu
 Huṇḍa: *see* Asura
 Hutabhuj: *see* Agni
 Hutāśa: *see* Agni
 Hutāśana: *see* Agni

 Ilvaka: *see* Asura
 Ilvala: *see* Asura
 Indra: 5, 37, 76, 77, 81–83, 91, 92, 98,
 99, 101
 Devarāj: 70
 Devarāja: 71, 83, 86
 Devendra: 77, 82, 93, 98
 Pākaśāsana: 93
 Purandara: 40, 48, 71
 Sahasrākṣa: 37–39, 81
 Śakra: 38–40, 42, 44, 49, 55, 60,
 65, 69–71, 76, 77, 82, 83, 87,
 92, 93, 98, 99
 Indradamana: *see* Asura
 Indu: *see* Soma
 Īśa: *see* Śiva
 Īśāna: *see* Śiva
 Īśvara: *see* Śiva

 Jagadāyus: *see* Vāyu
 Jagatpati: *see* Śiva
 Janārdana: *see* Viṣṇu
 Jātavedas: *see* Agni
 Jayanta: 70, 71, 79, 82, 87, 88, 91, 98

Jīva: *see* Bṛhaspati
 Jvara: *see* Gaṇapa

 Kabandha: *see* Asura
 Kaiṭabhā: *see* Devī
 Kaiṭabha: *see* Asura
 Kāla: 71, 74, 75, 87, 91, 92, 100, *see*
 Asura
 Kāladanḍa: 70
 Kalaha: 100
 Kālaka: *see* Asura
 Kālakañja: 65, 80
 Kālākāsuta: 72, 80
 Kālakeya: 65, 75, 88, 89, 94
 Kālamuñjika: *see* Asura
 Kālanemi: *see* Asura
 Kālanemin: *see* Asura
 Kālaśambara: *see* Asura
 Kāma: 51
 Kamalavāhana: *see* Brahmā
 Kampana: *see* Asura
 Kanakhala: 60
 Kāpālin: *see* Gaṇapa
 Kārtasvana: *see* Asura
 Kārtasvara: *see* Asura
 Kārttikeya: *see* Skanda
 Kāśyapa: *see* Asura
 Kaśyapa: 38, 42, 55, 79, 92, 95, 100
 Kaumudī: 62–64
 Keśava: *see* Viṣṇu
 Keśin: *see* Asura
 Ketu: *see* Asura
 Khageśvara: *see* Soma
 Khara: *see* Asura
 Khararoman: *see* Asura
 Kimpkara: 74, 102
 Koṭīrudra: *see* Nandin
 Kṛśānu: *see* Agni
 Kṛṣṇa: *see* Viṣṇu
 Kṛtānta: 74–76, 87, 100
 Kubera: 70
 Dhanada: 101
 Dhaneśa: 40, 74, 91, 92, 94, 99,
 101
 Vaiśravaṇa: 98
 Vittada: 98
 Vitteśa: 71
 Kubha: *see* Asura
 Kundala: *see* Asura
 Kuśa: *see* Asura

 Laṅkā: 101

- Lekha: 70
 Lokapa: 99
 Lokapāla: 74, 75
 Lokeśa: *see* Śiva

 Mādhava: *see* Viṣṇu
 Madhu: *see* Asura
 Mahābhārata: 84
 Mahādeva: *see* Śiva
 Mahākavaca: *see* Asura
 Mahākāya: 64
 Mahāmāya: *see* Asura
 Mahānāda: *see* Asura
 Mahāpārśva: *see* Asura
 Mahārava: *see* Gaṇapa
 Mahāsvana: *see* Asura
 Maheśāna: *see* Śiva
 Maheśvara: *see* Śiva
 Mahiṣa: 80, 94, *see* Asura
 Puṇḍra: 70, 87, 98
 Maināka: 58, 59
 Makara: 68
 Makhaghna: *see* Śiva
 Mandara: 37, 46
 Mantrakāra: 100
 Marīca: *see* Asura
 Marut: 91, 98
 Maya: *see* Asura
 Medinī: 101
 Meghanāda: *see* Gaṇapa
 Meru: 43, 53, 54, 70, 77
 Mīḍha: *see* Asura
 Mitra: 82, 86, 91, 92, 98
 mokṣa: 40
 Moon
 Śaśāṅka: 37, 38
 Śaśin: 38, 95
 Mr̥tyu: 48, 71, 74, 75, 87, 100
 Mūka: *see* Asura
 Mūra: *see* Asura
 Muṣumaṇḍa: *see* Asura
 Muṣuṇḍa: *see* Asura

 Nāga: 62, 88
 Nakṣatrādhīpati: *see* Soma
 Namuci: *see* Asura
 Nandin: 19, 37, 47, 49, 50, 52, 53, 85
 Caṇḍa: 44
 Koṭīrudra: 50
 Nandiśa: 47, 52
 Nandiśvara: 37, 44, 46, 50, 52
 Nandiśa: *see* Nandin

 Nandiśvara: *see* Nandin
 Nara: 44, *see* Asura
 Naraka: 64, 74, 80, 94, 100
 Narāntaka: *see* Asura
 Narasiṃha: *see* Viṣṇu
 Nārāyaṇa: *see* Viṣṇu
 Nāsatya: 91
 Nidhi: 94
 Nidhipāla: 101
 Nikumbhila: 73
 Nīlalohita: *see* Śiva
 Nisunda: 64, 66, 80, 94
 Nivātakavaca: 65, 72, 75, 80, 88, 89,
 92, 94
 Niyati: 87
 Nṛsiṃha: *see* Viṣṇu

 Pāka: *see* Asura
 Pākaśāsana: *see* Indra
 Pañcāśvamedhika: 57
 Pannaga: 99
 Parameśvara: *see* Śiva
 Parigha: *see* Asura
 Pārvatī: *see* Devī
 Pāśupata: 40
 Pāśupati: *see* Śiva, *see* Agni
 Pātāla: 69, 79
 Pauloma: 65, 72, 75, 80, 88, 89, 94
 Pavana: *see* Vāyu
 Pavaṇasārathi: *see* Agni
 Pilvaka: *see* Asura
 Pilvala: *see* Asura
 Pināka: 44, 51
 Pinākin: *see* Śiva
 Piśāca: 65, 70, 71, 73, 99, 102
 Pitāmaha: *see* Brahmā
pitṛ: 74
 Prabhākara: 80, *see* Asura
 Prabhañjana: *see* Vāyu
 Prabhāsa: 38
pradhāna: 44
 Prahlāda: 43, 64–66, 72, 74, 79, 80, 82,
 90, 92, 94, 97, 101
 Prajāpati: *see* Brahmā
 Pralamba: *see* Asura
 Pramatha: 50
 Prāṇigocara: *see* Vāyu
preta: 74, 75
 Prśnis: 91
 Puloman: *see* Asura
 Puṇḍra: *see* Mahiṣa
 Purandara: *see* Indra

pūrvadeva: 67, 76

Pūṣan: 79, 82, 85, 86, 91, 92, 98

Rādha: *see* Asura

Rāhu: 64, 80, 82, 88, 89, 93, 94, 96, 97

Svarbhānu: 80, 83

Rākṣasa: 65, 70, 91

Rakṣas: 62, 91, 99, 102

Rasātala: 44, 102

Ravi: *see* Sūrya

Riṣṭa: *see* Asura

Ṛṣi: 73

Rudra: 50, 70, 71, 77, 81, 89, 90, 98,
99, *see* Śiva

Sādhya: 70

Sahasrākṣa: *see* Indra

Saimhikeya: 65, 75, 80, 88, 92, 94

Śākhākṛts: 100

Śakra: *see* Indra

Śakratāpana: *see* Asura

Sāluka: *see* Asura

Sālva: *see* Asura

Śambara: *see* Asura

Śambhu: *see* Śiva, *see* Asura

Śaṃkara: *see* Śiva

Śaṃyamana: 100

Śanaiścara: 61

Sanatkumāra: 37, 38, 40, 46, 47, 53,
55, 69

Ṣaṇḍa: *see* Gaṇapa

Śaṅkha: 102

Śaṅkukarṇa: 55, 57, *see* Gaṇapa

Śaṅkukarṇeśvara: 55

Śarabha: *see* Śiva, *see* Asura

Śaradhāna: 54

Śaravara: 53

Śarva: *see* Śiva

Śarvāṇī: *see* Devī

Śaśalakṣaṇa: *see* Soma

Śatabhuja: *see* Asura

Śatadundubhi: *see* Asura

Śataketu: *see* Asura

Śatamāya: *see* Gaṇapa

Śatānanda: *see* Asura

Śatāvarta: *see* Asura

Śatodara: *see* Asura

Siddha: 37, 40, 41, 73, 81

siddhi: 41

Śilāda: 40

Siṃha: *see* Asura

Sindhu: 55, 57

Sindhusāgara: 55, 59

Śini: *see* Asura

Śiva: 55, 59

Bhagavat: 57, 59

Bhava: 51, 54, 59, 92

Bhūtādhipati: 51

Bhuvaneśvara: 40, 45, 51, 56

Deva: 38, 40, 41, 44, 46, 50–53,
55, 57–61, 91

Devadeva: 37, 40, 46–48, 50, 51,
56, 57

Devadeveśa: 57

Devadeveśvara: 49

Deveśa: 37, 46, 48, 50, 52

Hara: 37, 49, 50

Īśa: 56

Īśāna: 56

Īśvara: 63

Jagatpati: 37

Kapardin: 49, 55

Lokeśa: 37

Mahādeva: 37, 51, 55, 60, 63

Maheśa: 55

Maheśāna: 50

Maheśvara: 54

Makhaghna: 62

Nīllohita: 55

Parameśvara: 48, 56, 58, 63

Pinākin: 49, 54, 55, 58

Rudra: 44, 50, 62, 63, 70, 100

Śambhu: 37, 40, 48–50, 56, 58

Śaṃkara: 37, 38, 44, 49, 51–53,
55–57, 63

Śarabha: 44, 45

Śarva: 41, 44, 51

Śrīkaṇṭha: 48

Śūlapāṇi: 45

Śūlin: 49, 56, 102

Sureśa: 56

Trilocana: 38, 48, 58

Tryambaka: 51, 63

Vāmadeva: 44

Vibhu: 37, 52

Virūpākṣa: 50

Vṛṣabhadhvaja: 56

Vṛṣadhvaja: 45, 46, 48, 49, 52

Skanda: 53, 89

Kārttikeya: 70

Soma: 38, 94, 95

Candra: 71, 95

Candramas: 82, 88, 94–96, 102

Himāśaya: 96

- Indu: 90
 Khageśvara: 96
 Nakṣatrādhipati: 97
 Śaśalakṣaṇa: 88
 Tārādhipati: 95
 Timirāri: 95, 97
 Śrī: 41
 Śrīgiri: 41
 Śrīkaṇṭha: *see* Śiva
 Śrīparvata: 39–41
 Śrīśaila: 40
 Sthūleśvara: 57
 Subāhu: *see* Asura
 Sūcīloman: *see* Asura
 Śukra: 67, 68, 82
 Bhārgava: 70–72
 Uśanas: 71, 99
 Śūlapāṇi: *see* Śiva
 Śūlin: *see* Śiva
 Sunda: 64, 66, 80, 94
 Suṇḍa: *see* Asura
 Sura: 73
 Sureśa: *see* Śiva
 Sūrya: 71, 75, 102, *see* Asura
 Bhānu: 49
 Bhāskara: 48, 83, 87
 Ravi: 49
 Svarbhāṇu: *see* Asura
 Svarbhānu: *see* Rāhu
 Śvasana: *see* Vāyu
 Śveta: 89
 Śvetakuṇḍali: *see* Asura
 Śvetaparvata: 70

tapas: 38–41
 Tāra: *see* Asura
 Tārādhipati: *see* Soma
 Tāraka: 64, 66, 77, 79, 80, 94
 Tārakākṣa: *see* Asura
tattva: 45
 Timirāri: *see* Soma
 Trilocana: *see* Śiva
 Tryambaka: *see* Śiva
 Tuhuṇḍa: *see* Asura
 Tvaṣṭṛ: 92

 Udayācala: 70
 Umā: *see* Devī
 Uśanas: *see* Śukra

 Vahni: *see* Agni
 Vaibhrāja: 43
 Vaiśravaṇa: *see* Kubera

 Vaivasvata: 48
 Vala: *see* Asura
 Vāmadeva: *see* Śiva
 Vāmana: *see* Viṣṇu
 Varuṇa: 40, 70, 71, 74, 82, 86, 91, 92, 98–100
 Vāsava: 72
 Vasus: 70, 71, 81, 91, 92, 97, 99
 Vāta: *see* Asura
 Vātāpin: *see* Asura
 Vāyu: 37, 38, 40, 69–71, 74, 75, 79, 82, 84, 92, 93, 98, 102
 Anila: 75, 84
 Jagadāyus: 93
 Pavana: 79, 84
 Prabhañjana: 92
 Prāṇigocara: 93
 Śvasana: 75
 Veda: 66
 Vibhu: *see* Śiva
 Vidhātṛ: 87
 Vidyunmālin: *see* Asura
 Vindhya: 47, 52, 53
 Vipāka: *see* Asura
 Vipracitti: *see* Asura
 Virādha: *see* Asura
 Virocana: *see* Asura
 Virūpākṣa: *see* Śiva
 Viṣṇu: 37, 38, 42–46, 48, 49, 51, 56, 57
 Acyuta: 42
 Hari: 44
 Hṛṣīkeśa: 42, 45
 Janārdana: 42
 Keśava: 45
 Kṛṣṇa: 83
 Mādhava: 38, 43
 Narasimha: 37, 38, 42–44, 55, 69
 Nārāyaṇa: 44
 Nṛsimha: 43
 Vāmana: 74
 Viśvedeva: 91
 Vittada: *see* Kubera
 Vitteśa: *see* Kubera
 Vṛṣabhadhvaja: *see* Śiva
 Vṛṣadhvaja: *see* Śiva
 Vṛṣaparvan: *see* Asura
 Vṛta: *see* Asura
 Vṛtra: *see* Asura
 Vṛtta: *see* Asura
 Vyāghra: *see* Asura
 Vyāṃsa: *see* Asura
 Vyāsa: 37, 38, 40, 44, 46, 47, 55, 69

Yajñahan: *see* Asura

Yakṣa: 62, 65, 70, 99, 101

Yama: 40, 48, 67, 70, 71, 73–75, 82, 84,
86–88, 91, 92, 98, 100

Yāma: 70

yoga: 5, 40, 41

Index of Text Passages

- Agnipurāṇa* (AgnP)
1.113.3cd–7: 41
- Amarakośa* (AK)
1.1.7: 67
1.3.24c: 70
- Arthaśāstra*
6.2.18: 66
10.6.1–2: 70
10.6.12: 71
10.6.34–37: 72
- Atharvavedapariśiṣṭa* (AVPariś)
36.2.5: 39
36.7: 39
- Bhāgavatapurāṇa* (BhāgP)
3.14.2c: 69
- Brahmāṇḍapurāṇa* (BḍP)
1.1.3.3b: 48
1.2.25b: 37
1.22.61–62: 68
1.22.67cd: 68
3.10.25: 67
- Brahmapurāṇa* (BrP)
213.55cd–56ab: 40
213.55c: 43
213.79d: 43
- Bṛhatsaṃhitā*
9.14: 66
11.27ab: 69
- Haravijaya*
6.188–190: 59
6.188: 58
6.191cd–192ab: 60
50.22: 76
- Harivaṃśa* (HV)
30.17c: 7
31.32–67: 38
31.43a: 39
31.43 *2466: 40
31.43 *466: 43
31.43c: 39
- 31.44–45: 40
31.67d: 43
App. 1 No. 29C: 11
App. 1 No. 42A ll. 578–581: 6
App. 1 No. 42B ll. 733–776: 12
App. 1 No. 42B ll. 822ff.: 81
App. 1 No. 42B: 12, 21, 22
- Kṛtyakalpataru*
Rājadharmakāṇḍa (RDhK)
182–183: 62
- Kṛtyaratnākara* (KR)
380: 62
380–381: 62
p. 381: 64
- Kumārasambhava*
3.42d: 78
- Kūmapurāṇa* (KūP)
1.15: 58
1.15.73: 58
1.15.90–91: 58
- Liṅgapurāṇa* (LiP)
1.45.18: 67
1.72.106–107: 67
1.90.13: 99
1.93.3cd–4: 60
2.55.28: 55
55.79b: 48
64.74b: 44
- Mahābhārata* (MBh)
1.6.13: 51
1.46.43b: 48
1.59.14–16: 67
1.60.22d: 54
1.66.17d: 48
1.219.36b: 94
2 App. 1 No. 21 l. 194: 39
2 App. 1 No. 21 l. 195: 39
3.80.85–87: 55
3.83.17: 40

- 3.100.20a: 69
 3.133.24c: 94
 3.134.14b: 44
 3.214.30–31: 89
 3.214.32–35: 89
 3.247c: 70
 3 App. 1 No. 22 l. 5: 51
 4.43.4cd: 84
 4.48.18cd: 84
 5.10.29a: 39
 5.139.36: 82
 6.43.21f: 86
 6.52.1–18: 72
 6.65.7–12: 71
 6.74.21d: 86
 6.103.61–62: 78
 6.104.47cd: 23
 6.112.3b: 88
 6 App. 1 No. 4 l. 211: 88
 7.13.53: 11
 7.15.38d: 23, 89
 7.28.13c: 23
 7.38.30: 76
 7.45.15a: 23
 7.57.50d: 11
 7.61.31d: 23
 7.66.40b: 23
 7.102.104cd: 77
 7.114.86d: 23
 7.118.1b *959: 86
 7.163.2a: 21
 8.14.25c: 70
 8.15.18: 11
 9.16.6b: 23
 9.31.47d: 87
 9.34.36–77: 38
 9.34.68 *218: 38
 9.57.12–13: 99
 9.57.13, *336: 99
 11.23.18d: 54
 12.101.47: 76
 12.101.47: 76
 12.166.1b: 94
 12.201.15–16: 67
 12.249.14–20: 88
 12.329.45–46: 38
 13.83–84: 47
 13.83.40–53: 49
 13.83.41c: 48
 13.83.49–50: 53
 13.84: 54
 13.84.75c: 54
 13.85.54a: 52
 13.127.26–45: 11, 58
 13.127.26: 58
 13.127.40–42: 58
 13.127.41ab: 58
 13.127.46–48: 58
 13.141.25: 80
 14.83.20a: 21
 Manusmṛti (MaS)
 7.4–7: 40
 Matsyapurāṇa (MtP)
 131.49: 67
 138.6: 67
 Meghadūta
 1.16b: 45
 45: 54
 Nīśvāsamukha
 4.70ab: 41
 Pañcārthabhāṣya
 Kaṇḍīya *ad* PS
 1.9: 37
 Purāṇapañcalakṣaṇa (PPL)
 37.19: 70
 165.68: 72
 166.72–73ab: 92
 167.82: 39
 193–196: 38
 194.18₁: 39
 194.19ab₁: 40
 195.21: 43, 45
 196.24–25: 55
 215.16: 39
 227.6: 39
 257.31–32ab: 70
 275.23cd–24: 70
 279.18–19: 70
 489.74a: 97
 Raghuvamśa
 2.31d: 78
 Rājatarāṅginī
 8.3292cd: 83
 Rāmāyaṇa (Rām.)
 1.35: 47
 1.35.6d: 48
 1.35.18c: 54
 1.35.21–23: 53
 3.29.27: 11
 5.1.111–112: 85
 5.2.18–20: 101
 5.6.16a: 84

- 5.22.41: 73
 6.31.61c: 23
 6.73.15d: 23, 89
 7.3.24–29: 101
 7.16.1d: 54
 7.35.60ab: 38
R̥gveda (RV)
 1.164.2a: 68

Śatapatha-Brāhmaṇa (ŚBr)
 12.7.3.1–4: 39
Saundarananda
 11.47: 67
Saurapurāṇa
 29: 58
 62: 53
Śivapurāṇa (ŚiP)
Rudrasaṃhitā
 4.2.48–59: 53
 5.42.16–42: 58
 5.42.16: 58
 5.42.18d: 58
Skandapurāṇa (SP)
 1.10a: 48
 1.26: 7
 2: 4
 2.15a: 4, 58
 2.15b: 4, 101
 2.15cd–16ab: 4
 2.15cd: 44
 2.15d: 4
 2.16cd: 4, 49
 2.16d: 49
 2.17a: 4, 51
 2.17b: 4
 5.4: 38
 13.33–34: 92
 14.25–28: 49
 16–18: 44
 20.39ff.: 85
 21.37ab: 51
 22.9d: 50
 22.25d: 70
 24.60–61: 71
 29.50a: 15
 29.65–68: 47
 29.71: 40
 29.83a: 55
 29.83b: 10
 29.170: 99
 30.39ff.: 19
 32.41: 85
 32.42cd: 92
 32.198: 89
 33.87d: 22, 75
 34.12: 47
 55.32d: 53
 55.33c: 47
 61.19d: 70
 68.10: 51
 69.77: 4
 70–71: 3
 70–71: 3
 70.1: 4
 70.3b: 37
 70.5: 5
 70.20: 44
 70.23ab: 79
 70.31ab: 39
 70.32ab: 39, 40
 70.32cd: 40
 70.33cd: 40
 70.37–53: 5
 70.47–50: 41
 70.53: 41
 71.4–7: 5
 71.10–11: 39
 71.44–45: 4
 71.46b: 18, 44
 71.48–50: 6
 71.68: 51
 71.72: 51
 71.73b: 45
 72: 3, 7–9, 18
 72.12a: 7
 72.16: 7
 72.21: 38
 72.46: 51
 72.51–87: 4
 72.90–92: 52
 72.90cd: 52
 72.88–102: 4
 72.96–97: 4
 72.114–115: 47
 72.114–116: 8
 72.119–120: 52
 72.119ab: 52
 72.124–125: 47
 72.127–140: 9
 72.127: 8
 72.130: 9
 72.134d: 53
 72.135: 9
 72.139: 54

- 73: 3, 9, 92
 73.3ad: 79
 73.6–67: 55
 73.9b: 57
 73.41b: 22
 73.41c: 22
 73.47c: 57
 73.57–67: 10
 73.69–80: 4
 73.71–79: 58
 73.77c–78c: 58
 73.96: 59
 74: 11
 74.9–10: 60
 74.10: 86
 74.16–24: 67
 74.16–24: 69
 74.22: 40
 74.26e: 61
 74.27: 61
 75–76.13: 11
 75.3–4: 19
 75.3b: 61
 75.8c: 61
 75.9: 19
 75.10b: 61
 75.12cd: 14, 62
 75.12: 13, 14, 17
 75.15a: 61
 75.18d: 18
 75.19c: 61
 75.22–39: 13
 75.22cd: 62
 75.22f: 15
 75.22: 62
 75.23a: 15
 75.23c: 15
 75.23e: 15
 75.23f: 15
 75.24c: 15
 75.24d: 15
 75.25d: 15
 75.25f: 15
 75.26: 14
 75.28d: 15
 75.28f: 15
 75.29a: 15
 75.29d: 15
 75.30ab: 14, 15
 75.30d: 15
 75.31b: 15
 75.31f: 15
 75.32cd: 16, 17
 75.32c: 14, 15
 75.32d: 15
 75.33: 14
 75.34a: 15
 75.34cd: 14–17
 75.36–39: 14
 75.37d: 17
 75.37: 17
 75.44: 63
 76: 20, 21, 23
 76.1–2: 13, 64
 76.6: 13, 64
 76.14–77.75: 11
 76.28d: 77
 76.36c: 80
 76.46: 19
 76.51: 65
 77–95: 12
 77.2–6: 66
 77.2: 19
 77.5: 19
 77.15–35: 79
 77.17–35: 93
 77.44: 67
 77.55c: 98
 77.60: 95
 77.64cd: 68
 77.69b: 77
 77.69–72: 19
 77.69b: 20
 77.74: 68
 78.8ab: 69
 78.8b: 18
 78.37–39: 20
 78.74a: 98
 78.76: 71
 79.3d: 21
 79.14–93.25: 12
 79.23b: 73
 79.38: 73
 80.5cd: 21
 80.15ab: 74
 80.20d: 22, 74
 80.25b: 22
 80.24a: 21
 80.33d: 20, 75, 78
 80.34–46: 74
 80.34d: 22, 75
 80.38: 79
 80.42cd: 75
 80.42: 19

- 80.43: 79
 80.44ab: 77
 80.46b: 20
 80.46d: 18
 80.53: 76
 81.4: 67
 81.13ab: 88
 81.13d: 22, 74
 81.14c: 22
 81.15a: 21
 81.15: 19
 81.16–18: 77
 81.20ab: 20, 77
 81.21b: 20, 77
 81.30: 77
 81.32b: 22
 81.34cd: 21, 74, 84
 81.39ab: 74
 81.40–41: 78
 81.41a: 22
 81.42: 78
 82.3a: 21
 82.3b: 22
 82.8b: 22
 82.14f: 20, 78
 82.15: 19
 82.38cd: 79
 82.43: 80
 83.32: 81
 84–88: 12
 84: 12, 82
 84.8–12: 12
 84.9d: 86
 84.11b: 89
 84.12b: 90
 84.12: 90
 84.20cd: 82
 84.31–33: 85
 84.36: 83
 85: 82
 85.4b: 22
 85.6cd: 21, 74
 85.13b: 23
 85.17b: 20, 77
 85.2b: 22
 85.26: 19
 86: 82
 86.5a: 90
 86.7b: 86
 86.8b: 23
 86.10d: 22, 74
 86.23d: 23
 86.43e: 70
 86.58d: 21
 87: 82
 87.6: 96
 87.7d: 20, 77
 87.13f: 23
 87.19b: 20
 87.19d: 22, 75
 87.22b: 20
 87.32b: 22
 87.35d: 22, 74
 87.40b: 22
 87.49: 90
 88: 82
 88.1ab: 90
 88.3cd: 90
 88.12c: 98
 88.27ab: 77
 88.31–33: 20
 88.34: 91
 89–93: 13
 89.3e: 20
 89.4ab: 20, 77
 88.14c: 74
 89.14b: 87
 89.18ab: 77
 89.58d: 22
 89.43d: 20
 89.45: 86
 89.48ab: 20, 77
 89.58d: 75
 89.59a: 21
 89.66: 93
 90.2b: 22
 90.7: 19
 90.12d: 64
 90.13d: 82
 90.15b: 79
 90.22a: 80
 90.24–26: 20
 90.35d: 20
 90.29: 96
 90.30d: 20, 75, 78
 90.35d: 75, 78
 90.36: 94
 90.37: 95
 91: 68
 91.8: 68
 91.20: 68
 91.23c: 22
 91.23d: 20, 77
 91.24–25: 94

- 91.24a*: 21
91.25cd: 21
91.30: 96
92.3d: 22, 75
92.7: 19
92.22: 98
93.6c: 70
93.10c: 87
93.11b: 21
93.11d: 22, 75
93.14c: 74
93.37: 99
94–95: 13
94.7–18ad: 100
94.7–18d: 24
94.38: 101
95: 4
95.3a: 94
95.3d: 79
95.8–15: 4
95.10–11: 20
95.16–18: 20
95.31: 102
Skandapurāṇa (SP_S)
167.96–100: 40
167.110–138: 6
167.177ef: 55
Skandapurāṇa (SP_{Bh})
73–157: 53
97–110: 13
97.38–39: 43
99.15a: 85
100.3ab: 69
102.1d: 59
102.27a: 94
102.32b: 59
103.7d: 21
104.44a: 59
105.6cd: 68
105.12b: 59
105.21a: 21
107: 4
107.37d: 18
108: 20, 21, 23
108.9–12: 102
109.1b: 18
111–112: 13
112: 3
112.108c: 80
114.30cd: 53
114.42d: 37
115–129: 20, 21, 23
115.6c: 20
115.22d: 22
115.24ab: 70
115.29c: 20
115.228a: 21
116–117: 4
116.4–13ab: 97
116.99d: 18
119.21d: 22
119.98b: 18
121.45b: 22
121.46c: 22
121.49–50: 78
121.50a: 22
122.5a: 21
122.4c: 22
123.1b: 18
123.4b: 18
126.4b: 18, 44
129.2: 80
129.4ab: 20
130–156: 20
130–157: 3
130.23: 61
132.35a: 80
134.5b: 72
134.13–19: 91
138.3d: 79
154.10b: 22
154.33ab: 74
155.17: 61
157: 3
157.30: 61
159.17d: 26
163–165: 3
163: 8, 9, 53
163.1–3ab: 9
163.5–7: 9
163.8–15: 9
163.15c: 53
163.68a: 48
164.14b: 53
164.65c: 48
165: 20
166.34ff.: 89
166.46c: 48
168.14: 40
171: 89, 94
171.5a: 53
173.25: 52
183.48d: 10, 55
183.64a: 48

- 183.66a: 48
Skandapurāṇa (SkP)
Māheśvarakhaṇḍa
 1.27.44–102: 53

Vāmanapurāṇa (VmP)
 9.1–5: 60
 37.6–11: 58
 37.8: 59
Vāyupurāṇa (VāP)
 51.54–55: 68
 51.60ab: 68
 54.23cd: 53
Vikramāṅkābhyudaya
 34 ff.: 40
Vīramitrodaya
Rājanītiprakāśa (RNPr)
 419–421: 62
Viṣṇudharma (VDh)
 1.21d: 7
Viṣṇupurāṇa (ViP)
 1.17 ff.: 38
 1.17.3–4ab: 40
 5.20.85b: 7